

ACTIVISME PATRIMONIAL A CATALUNYA. LA
SALVAGUARDA DEL PATRIMONI CONSTRUÏT
(1970-2020)

Íngrid Castañé i Curiel

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Aquesta obra està subjecta a una llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada

Esta obra está bajo una licencia Creative Commons Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives licence

TESI DOCTORAL

ACTIVISME PATRIMONIAL A CATALUNYA.
LA SALVAGUARDA DEL PATRIMONI CONSTRUÏT
(1970-2020)

ÍNGRID CASTAÑÉ I CURIEL

2023

TESI DOCTORAL

ACTIVISME PATRIMONIAL A CATALUNYA.
LA SALVAGUARDA DEL PATRIMONI CONSTRUÏT
(1970-2020)

ÍNGRID CASTAÑÉ I CURIEL

2023

PROGRAMA DE DOCTORAT EN CIÈNCIES HUMANES,
DEL PATRIMONI I DE LA CULTURA

Dirigida i tutoritzada per
Dr. Eliseu Carbonell i Camós
Dr. Gabriel Alcalde i Gurt (†)

Memòria presentada per optar al títol de doctora
per la Universitat de Girona

Publicacions derivades de la tesi

Castañé, Í. (2019). New social movements and built heritage: Case studies in Catalonia (1970-2018). En M. Solà (Ed.), *III Conference of Pre-doctoral Researchers Abstract Book* (53-54). Girona: Universitat de Girona, Escola de Doctorat.

Acrònims i abreviatures

5W1H	<i>Five Ws and one H</i> (Cinc Ws i una H)
ADIF	Administrador d'Infraestructures Ferroviàries
AHD	<i>Authorized Heritage Discourse</i> (Discurs Autoritzat del Patrimoni)
AMB	Àrea Metropolitana de Barcelona
BCIL	Bé Cultural d'Interès Local
BCIN	Bé Cultural d'Interès Nacional
BOE	Boletín Oficial del Estado
CEE	Centre d'Estudis Escalencs
CHS	<i>Critical Heritage Studies</i> (Estudis Crítics del Patrimoni)
CSOA	Centre Social Okupat Autogestionat
GESEART	Grup Empordanès de Salvaguarda i Estudi de l'Arquitectura Rural i Tradicional
NMS	Nous Moviments Socials
RSAT	Real Societat Arqueològica Tarraconense
SERPPAC	Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català
TIC	Tecnologies de la Informació i la Comunicació
UNESCO	Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura

aC.	Abans de Crist
Ca.	<i>Circa</i>
Coord.	Coordinador/a
Dir.	Director/a
Ed.	Editor/a
Etc.	Etcètera
i.e.	<i>Id est</i>
km.	Quilòmetre
n.	Número
p.	Pàgina/es
s/n	Sense número

El Dr. Eliseu Carbonell i Camós, de la Universitat de Girona,

DECLARA

Que el treball titulat *Activisme patrimonial a Catalunya: La salvaguarda del patrimoni construït (1970-2020)*, que presenta Íngrid Castañé i Curiel per a l'obtenció del títol de doctora, ha estat realitzat sota la meva direcció i que compleix els requisits per poder optar a la Menció Internacional.

I, perquè així consti i tingui els efectes oportuns, signo aquest document.

ELISEU
CARBONEL
L CAMOS -
DNI
46576106W

Digitally signed
by ELISEU
CARBONELL
CAMOS - DNI
46576106W
Date: 2023.07.04
11:30:54 +02'00'

Girona, 4 de juliol del 2023

Al Dr. Gabriel Alcalde i Gurt. In Memoriam.

Agraïments

Aquesta tesi doctoral ha estat possible gràcies al programa d'ajuts per a la contractació d'investigadors/es en formació de la Universitat de Girona (IFUdG2018) i als ajuts complementaris per a la mobilitat d'investigadors/es de la Universitat de Girona (MOB2020).

Vull expressar el meu agraïment més sincer:

Al Dr. Eliseu Carbonell i Camós, per haver adoptat el projecte i haver-lo acompanyat amb tanta professionalitat, rigor i estima. He tingut molta sort de poder comptar amb el seu guiatge i haver-ne pogut aprendre tant. Moltes i moltes gràcies pels consells, l'acompanyament i la paciència.

Al Dr. Alessandro Testa, per haver fet possible tres meravellosos mesos a Praga i haver estat un excel·lent amfitrió. La felicitat de les hores escrivint als cafès i caminant per la ciutat impregnen aquestes pàgines.

A totes i cadascuna de les persones que han dedicat una part del seu temps a ajudar-me en la recerca de casos. I a les que m'han acollit una estona per explicar-me les seves experiències. Sense el seu testimoni aquesta tesi no podria existir. Gràcies per les vostres lluites!

A la meua família, per ser-hi sempre. I en Dom, per haver-me acompanyat i ajudat tant al llarg d'aquesta aventura.

Índex

Taula de continguts	1
Índex de figures	1
Índex de taules	2
Resum	3
Resumen	4
Abstract	5
1. Introducció general	6
2. Objectius	10
3. Metodologia	11
4. Marc teòric	14
4.1. Estat de la qüestió	14
4.2. Identificació del fenomen i línies generals d'anàlisi.....	17
4.3. Patrimoni i patrimonialització.....	22
4.4. Patrimoni i Moviments Socials.....	29
4.5. Espai públic, ciutat i patrimoni.....	35
4.5.1. <i>Un breu apunt sobre el patrimoni arqueològic</i>	<i>38</i>
4.6. Risc, pèrdua, emocions i sentiments.....	39
5. L'inventari.....	45
5.1. Justificació del format	45
5.2. Les fitxes.....	46
5.2.1. <i>L'ús d'etiquetes.....</i>	<i>49</i>
5.3. Llistat de visites i entrevistes.....	50
5.4. Mapa del resultat	53
5.5. Taula resum de les fitxes.....	54
5.6. Inventari	62
6. Resultats.....	347
6.1. Anàlisi de les dades	347
6.1.1. <i>Dades territorials i cronològiques</i>	<i>347</i>
6.1.2. <i>Dades tipològiques dels béns</i>	<i>351</i>
6.1.3. <i>Catalogacions i proteccions.....</i>	<i>360</i>
6.1.4. <i>Causes principals de les mobilitzacions</i>	<i>366</i>
6.1.5. <i>Tipus de moviments: intervenció directa i intervenció indirecta.....</i>	<i>370</i>
6.1.6. <i>Enderrocaments</i>	<i>380</i>
6.1.7. <i>Nous usos</i>	<i>382</i>

6.2.	Interpretació dels resultats	394
6.2.1.	<i>El patrimoni cultural com a bé comú</i>	394
6.2.2.	<i>Hegemonia i contracultura en l'activisme patrimonial</i>	396
6.2.3.	<i>Activisme patrimonial i mitjans de comunicació</i>	411
7.	Conclusions	424
	Bibliografia	432
	Annexos	443
	Llistat d'entitats consultades	443
	Entrevistes transcrites i notes de camp	445
	Palamós	445
	Móra la Nova – Museu del Ferrocarril	450
	El Barri del Rec d'Igualada	455
	La colònia ferroviària de Sant Vicenç de Calders	460
	Esterra d'Àneu.....	463
	El campanar de Sant Joan Baptista de Valls.....	471
	Cadaqués	479
	Reus	483
	Àger i Lleida	489
	Terrassa	496
	La Sala Edison de Figueres.....	503

Taula de continguts

Índex de figures

FIGURA 1. MAPA DE CATALUNYA QUE MOSTRA, EN ROIG, LES LOCALITATS QUE COMPTEN AMB UNA O MÚLTIPLES FITXES A L'INVENTARI.....	53
FIGURA 2. MAPA DE CATALUNYA QUE INDICA EL NOMBRE DE CASOS IDENTIFICATS DURANT EL TREBALL DE CAMP A CADA COMARCA.	348
FIGURA 3. GRÀFIC QUE MOSTRA ELS POBLES I CIUTATS ON EL TREBALL DE CAMP HA IDENTIFICAT TRES CASOS O MÉS.....	349
FIGURA 4. GRÀFIC DEL NOMBRE TOTAL DE CASOS IDENTIFICATS PER ANY.	350
FIGURA 5. GRÀFIC QUE MOSTRA EL NOMBRE DE BÉNS OBJECTE DE LES REIVINDICACIONS PER CRONOLOGIA DE CONSTRUCCIÓ.	351
FIGURA 6. GRÀFIC AMB EL NOMBRE DE BÉNS PER TIPOLOGIA ARQUITECTÒNICA EN RELACIÓ A LA SEVA CRONOLOGIA DE CONSTRUCCIÓ.	355
FIGURA 7. GRÀFIC AMB EL NOMBRE DE FITXES QUE CORRESPONEN A EDIFICIS DE CARÀCTER RELIGIÓS, PER COMARQUES.	356
FIGURA 8. GRÀFIC AMB EL NOMBRE DE FITXES QUE CORRESPONEN A EDIFICIS INDUSTRIALS I FERROVIARIS, PER COMARQUES.	356
FIGURA 9. GRÀFIC AMB EL NOMBRE DE FITXES QUE CORRESPONEN A EDIFICIS RESIDENCIALS, PER COMARQUES.	356
FIGURA 10. GRÀFIC AMB EL NOMBRE DE FITXES QUE CORRESPONEN A MASIES I PATRIMONI AGRÍCOLA, PER COMARQUES.	356
FIGURA 11. GRÀFIC AMB EL NOMBRE DE FITXES QUE CORRESPONEN A L'ARQUITECTURA MILITAR, PER COMARQUES.	357
FIGURA 12. GRÀFIC AMB EL NOMBRE DE FITXES QUE CORRESPONEN A TEATRES, CINEMES, CAFÈS I HOTELS, PER COMARQUES.	357
FIGURA 13. GRÀFIC AMB EL NOMBRE DE FITXES QUE CORRESPONEN A ESCOLES, BIBLIOTEQUES I EDIFICIS ASSISTENCIALS, PER COMARQUES.	357
FIGURA 14. GRÀFIC AMB EL NOMBRE DE FITXES QUE CORRESPONEN AL PATRIMONI MARÍTIM I PESQUER, PER COMARQUES.	357
FIGURA 15. GRÀFIC AMB EL NOMBRE DE FITXES QUE CORRESPONEN A JACIMENTS ARQUEOLÒGICS, PER COMARQUES.	358
FIGURA 16. GRÀFIC AMB EL NOMBRE DE FITXES QUE CORRESPONEN A PONTS I CAMINS, PER COMARQUES.	358
FIGURA 17. GRÀFIC AMB EL NOMBRE DE FITXES QUE CORRESPONEN A BARRIS I CONJUNTS AMB SENTIT UNITARI, PER COMARQUES.	358
FIGURA 18. GRÀFIC AMB ELS PERCENTATGES DE CATALOGACIONS DELS BÉNS INVENTARIATS.	361
FIGURA 19. GRÀFIC QUE MOSTRA EL NOMBRE D'INICIATIVES IDENTIFICADES PER CADA CAUSA O AMENAÇA.	367
FIGURA 20. GRÀFIC AMB EL NOMBRE D'ABANDONAMENTS COM A CAUSA DE LES MOBILITZACIONS, EN RELACIÓ AL NOMBRE TOTAL DE CASOS IDENTIFICATS PER COMARCA.	368
FIGURA 21. GRÀFIC DE LA CRONOLOGIA DEL SORGIMENT DE LES INICIATIVES DE SALVAGUARDA AMB INTERVENCIÓ DIRECTA SOBRE ELS BÉNS.	372
FIGURA 22. UN GRUP DE VOLUNTARIS I VOLUNTÀRIES TREBALLANT.	375
FIGURA 23. GRÀFIC QUE MOSTRA ELS PERCENTATGES D'ACCIONS DE SALVAGUARDA AMB INTERVENCIÓ DIRECTA I AMB INTERVENCIÓ INDIRECTA SOBRE ELS BÉNS.	378
FIGURA 24. ACTE REIVINDICATIU QUE SIMULA EL FUNERAL DEL CINEMA SALA EDISON DE FIGUERES.	379
FIGURA 25. ACTE REIVINDICATIU QUE SIMULA L'ENTERRAMENT DELS CAMPOS DE RECREO DE SABADELL.....	380
FIGURA 26. GRÀFIC QUE MOSTRA EL NOMBRE D'ENDERROCS DE CADA TIPOLOGIA D'EDIFICIS.	381
FIGURA 27. GRÀFIC QUE MOSTRA ELS ENDERROCAMENTS PER ANY I ELS ANYS D'APARICIÓ DELS MOVIMENTS DE SALVAGUARDA.	381
FIGURA 28. GRÀFIC AMB EL NOMBRE DE BÉNS QUE HAN ADQUIRIT NOUS USOS MUSEÍSTICS ESTABLES I EL NOMBRE DE BÉNS QUE HAN ADQUIRIT UN ALTRE TIPUS D'ÚS.	383
FIGURA 29. L'ERMITA DE SANT SILVESTRE DE VALLIRANA.....	387
FIGURA 30. L'ERMITA DE SANT SILVESTRE RESTAURADA. AJUNTAMENT DE VALLIRANA.	388
FIGURA 31. INTERIOR DE L'ALFOLÍ DE LA SAL DE L'ESCALA.....	393
FIGURA 32. LA TORRE DE CAN MARIO DE PALAFRUGELL AMB UNA PANCARTA.	403

FIGURA 33. UN DELS SOBRES USATS EN LA CAMPANYA DE RECOLLIDA DE DONATIUS DE LA COMISSIÓ PRO-RESTAURACIÓ DEL CAMPANAR DE VALLS.....	410
FIGURA 34. ANUNCI D'UNA DE LES ACTIVITATS DE LA CAMPANYA SALVEM EL TEATRE ROMÀ.....	414
FIGURA 35. ANUNCI D'UNA TAULA RODONA ORGANITZADA EN EL SI DE LA CAMPANYA SALVEM EL TEATRE ROMÀ,	414
FIGURA 36. L'OPINIÓ DE CINC HOMES SOBRE LA CONSERVACIÓ DE LES BARRAQUES DE LA CREU PUBLICADA AL DIARI EL PUNT (17/11/1998).	416
FIGURA 37. VINYETA SATÍRICA PUBLICADA A L'ESCALENC NÚMERO 223, DE DESEMBRE DEL 1998.....	417
FIGURA 38. CAPTURA DE PANTALLA D'UNA PIULADA A TWITTER DEL PERFIL #SALVEMCASAVALLMANYA.	422
FIGURA 39. CAPTURA DE PANTALLA D'UNA PUBLICACIÓ A INSTAGRAM DEL COL·LECTIU DE PATRIMONI D'ALFARRÀS.....	422
FIGURA 40. POEMA DEDICAT A LA DESAPAREGUDA ESTACIÓ DEL CARRILET CENTRAL CATALÀ D'IGUALADA.	423

Índex de taules

TAULA 1. MODEL DE FITXA DE L'INVENTARI.	47
TAULA 2. LLISTAT DE LES VISITES I ENTREVISTES REALITZADES DURANT EL TREBALL DE CAMP.	51

Resum

La present tesi doctoral estudia la relació entre la ciutadania i el patrimoni construït a través dels moviments socials que sorgeixen per a la seva reivindicació i defensa, és a dir, l'activisme patrimonial. La investigació aprofundeix en les iniciatives que, des de la societat civil, han sorgit a Catalunya (exceptuant els municipis que formen l'Àrea Metropolitana de Barcelona), durant el període 1970-2020, amb l'objectiu de salvaguardar i/o fer notoris els valors d'edificis, conjunts, barris i elements arquitectònics singulars.

La recerca s'estructura en tres eixos. El primer exposa el marc teòric i conté un estat de la qüestió que, mitjançant una exhaustiva identificació de publicacions tant d'àmbit internacional com de caràcter local que s'han dedicat al fenomen, permet conèixer de quina manera la literatura s'hi ha apropiat fins ara i des de quines perspectives teòriques. Aquest exercici desvetlla un seguit de línies d'anàlisi que es desenvolupen al llarg dels apartats inicials i assenyalen, des dels antecedents que es troben en les corrents preservacionistes o conservacionistes de l'Europa decimonònica fins als moviments que tenen lloc en les societats de la globalització, una actitud social davant del patrimoni on s'hi conjuguen conceptes com la identitat, la memòria, el conflicte, la gentrificació i el dret a la ciutat. El segon eix, per la seva banda, és el nucli de la tesi i consisteix en un inventari de casos: dins els termes territorials i cronològics establerts, s'ha dut a terme un extens treball de camp arreu del territori català que, acompanyat del buidatge de fonts primàries i secundàries, ha identificat i recollit informació de totes aquelles iniciatives que, des de la ciutadania, s'han ocupat de defensar béns construïts amenaçats i/o abandonats. Les dades es sistematitzen en un conjunt de fitxes que aporten coneixement envers els motius de la mobilització i les seves conseqüències, i també recullen les referències documentals que s'han localitzat al respecte. El tercer i últim eix pren els resultats dels apartats precedents per presentar la discussió i elaborar les conclusions. Primer el recull de casos és analitzat en termes quantificables: en quines zones de Catalunya s'han recollit més casos, quina incidència tenen els moviments patrimonialistes al llarg dels anys, quines tipologies arquitectòniques prevalen, el nombre de béns enderrocats i els que han adquirit nous usos després de les mobilitzacions, entre d'altres. Després, el marc teòric es conjuga amb l'inventari i es desenvolupen un seguit d'idees envers l'activisme patrimonial a Catalunya en termes de bé comú i d'hegemonia i contracultura, per finalitzar amb un apartat sobre la relació del fenomen amb els mitjans de comunicació.

Resumen

La presente tesis doctoral estudia la relación entre la ciudadanía y el patrimonio construido a través de los movimientos sociales que surgen para su reivindicación y defensa, esto es, el activismo patrimonial. La investigación profundiza en las iniciativas que, desde la sociedad civil, han surgido en Cataluña (exceptuando los municipios que forman el Área Metropolitana de Barcelona), durante el período 1970-2020, con el objetivo de salvaguardar y/o hacer notorios los valores de edificios, conjuntos, barrios y elementos arquitectónicos singulares.

La investigación se estructura en tres ejes. El primero expone el marco teórico y contiene un estado de la cuestión que, mediante una exhaustiva identificación de publicaciones tanto de ámbito internacional como de carácter local, permite conocer cómo la literatura se ha acercado al fenómeno y desde qué perspectivas teóricas. Este ejercicio desvela una serie de líneas de análisis que se desarrollan a lo largo de los apartados iniciales y señalan, desde los antecedentes que se encuentran en las corrientes preservacionistas o conservacionistas de la Europa decimonónica hasta los movimientos que tienen lugar en las sociedades de la globalización, una actitud social frente al patrimonio en la que se articulan conceptos como identidad, memoria, conflicto, gentrificación y derecho a la ciudad. El segundo eje, por su parte, es el núcleo de la tesis y consiste en un inventario de casos. Teniendo en cuenta los términos territoriales y cronológicos establecidos se ha llevado a cabo un extenso trabajo de campo a lo largo de todo el territorio catalán que, acompañado de la investigación en fuentes primarias y secundarias, ha identificado y recogido información de todas aquellas iniciativas que, desde la ciudadanía, se han ocupado de defender bienes construidos amenazados y/o abandonados. Los datos se sistematizan en un conjunto de fichas que aportan conocimiento sobre los motivos de la movilización y sus consecuencias, y también recogen las referencias documentales que se han localizado al respecto. El tercer y último eje, a partir de los resultados de los apartados precedentes, presenta la discusión y elabora las conclusiones. Primero la recopilación de casos es analizada en términos cuantificables: en qué zonas de Cataluña se han recogido más casos, qué incidencia tienen los movimientos patrimonialistas a lo largo de los años, qué tipologías arquitectónicas prevalecen, cuántos bienes han sido derribados y cuántos han adquirido nuevos usos después de las movilizaciones, entre otros. Después, el marco teórico se enlaza con el inventario y se desarrollan una serie de ideas sobre el activismo patrimonial en Cataluña en términos de bien común y de hegemonía y contracultura, para finalizar con un capítulo sobre la relación del fenómeno con los medios de comunicación.

Abstract

This doctoral thesis studies the relationship between citizenship and built heritage through the social movements that arise for its claim and defense, that is, heritage activism. The research delves into the initiatives that have emerged in Catalonia (excluding the Metropolitan Area of Barcelona) from grassroots movements throughout 1970-2020, with the aim of safeguarding and/or highlighting the value of buildings, neighbourhoods, and singular architectural elements.

The research is structured in three areas. The first exposes the theoretical framework and contains a state of the investigation that, through an exhaustive identification of both international and local publications, shows how academic literature has considered the phenomenon and from what theoretical perspectives. From the previous preservationist or conservationist currents of nineteenth-century Europe to the movements that take place in globalised societies, this exercise reveals a series of approaches that are developed throughout the initial sections and indicate a social attitude towards heritage in which concepts such as identity, memory, conflict, gentrification, and the right to the city are articulated. The second is the core part of the thesis and consists of an inventory of cases. Taking into account the established territorial and chronological framework, extensive fieldwork has been carried out throughout Catalonia which, accompanied by research in primary and secondary sources, has identified and collected information on initiatives where grassroots movements have defended threatened and/or abandoned built heritage. The data is systematized in a set of case files that provide context for the mobilizations and their outcomes, while documenting the references of each case. The third and last area of research, based on the results of the preceding sections, presents the discussion, and draws conclusions. The collection of cases is analysed in quantifiable terms: the areas of Catalonia where most cases have been identified, the influence heritage movements have had throughout the period, the most numerous architectural typologies, and the number of assets that have been demolished or acquired new uses after the mobilizations, among others. Finally, the concepts from the theoretical framework are combined with the results of the inventory to develop qualitative discourse on heritage activism in Catalonia in terms of the common good, hegemony and counterculture, ending with a section on the relationship of the phenomenon with the media.

1. Introducció general

El tema de la present tesi doctoral aborda la relació entre el patrimoni construït i la ciutadania des d'una òptica específica: l'activisme i els moviments socials en l'àmbit local. Concretament, la investigació planteja l'estudi d'aquelles iniciatives populars que han sorgit a Catalunya, exceptuant els municipis de forma part de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, entre el 1970 i el 2020, per salvaguardar i reivindicar edificis, conjunts i elements arquitectònics singulars que es troben amenaçats per un perill de pèrdua, imminent o latent, o bé en un estat d'abandonament. Així, es planteja primer la identificació i després l'anàlisi d'aquells col·lectius, agrupacions, plataformes i associacions, entre d'altres models d'organització, que han alçat la veu per defensar els valors d'un o una sèrie de béns i/o n'han emprès un procés de recuperació. En definitiva, es tracta d'aprofundir en els principis del patrimonialisme en relació als contextos i cronologies establerts per tal de calibrar el seu impacte i determinar les realitats del fenomen a la societat.

A Catalunya, durant els anys immediatament previs a la fi de la dictadura però sobretot a l'inici de l'anomenada transició, va tenir lloc un important auge de mobilitzacions ciutadanes que sorgiren per a la reivindicació dels drets propis de les democràcies consolidades. Les perspectives d'un canvi polític estructural eren un motor imparable i el país es veia immers en un univers de lluites. Arreu s'alçaren veus reclamant un model país modern, progressista i equilibrat que fos capaç de satisfer les necessitats bàsiques de la ciutadania i millorar-ne la qualitat de vida. L'urbanisme especulatiu, que havia sotmès ciutats i pobles als interessos privats, amb agressions sistemàtiques al patrimoni i al medi natural, se sumava a l'escassa o nul·la atenció de les administracions a l'hora d'atendre les mancances de la societat; les ciutats s'omplien de formigó i hi faltaven equipaments, s'enderrocaven edificis simbòlics i es pretenien transformar espais naturals en grans urbanitzacions. L'amenaça latent en edificis, monuments i paratges considerats d'interès artístic, arquitectònic i/o natural havia esdevingut una constant. En aquest context nombrosos moviments veïnals i urbans començaren a organitzar-se amb entusiasme, alguns d'ells amb una notòria vocació per la salvaguarda del patrimoni natural i cultural i els seus valors i discursos associats, en el que podria ser anomenat el moment fundacional de l'activisme patrimonial a Catalunya. Des d'aquest moment històric al dia d'avui el món ha experimentat molts canvis. Les ciutats, els entorns rurals i el medi natural (i efectivament la societat) es troben immerses en un paradigma global, sota els efectes del neoliberalisme, i això té una incidència directa en el patrimoni construït. La gentrificació, la homogeneïtzació, els processos de transformació urbanística, la mercantilització, l'abandonament de les zones rurals, la gestió del territori i fins i tot la indústria del turisme incentiven una experiència compartida envers el patrimoni basada en el sentiment de risc i pèrdua, davant del qual cal defensar-se i reivindicar-se. Així, el patrimoni esdevé de nou un important incentiu de lluites compartides, que sovint transcendeixen la defensa material (i

conceptual) dels edificis i conjunts per posar sobre la taula aspectes com el dret a la ciutat i models alternatius de gestió del territori.

La justificació de l'ús de l'adjectiu tipològic que acompanya el terme patrimoni en aquesta tesi doctoral, «construït», prové d'un article d'Oriol Bohigas que va ser publicat a la revista Serra d'Or el desembre del 1975. El 1975 va ser declarat, pel Consell d'Europa, Any Europeu del Patrimoni Arquitectònic, fet que va donar lloc a la revisió del concepte (en termes institucionals) i a diverses campanyes nacionals envers la difusió dels valors d'aquesta tipologia patrimonial. Culminà amb el Congrés d'Amsterdam, amb la ratificació dels estats membres de la Carta Europea del Patrimoni Arquitectònic. Seguint els seus principis, Bohigas defensa una entesa del patrimoni arquitectònic de caire holístic, és a dir, una visió integradora entre els valors monumentals i l'estructura urbana, la combinació dels quals dona lloc a la base formal d'una comunitat. Així, afirma que

[...] hauríem de passar del concepte de «patrimoni arquitectònic», com un simple testimoni d'alt nivell cultural, al de «patrimoni construït», com un bé comú que pertany als processos de rendibilitat col·lectiva i, a més, globalment, als de definició cultural de tota la ciutat. (p.52).

Els moviments patrimonialistes són propers a les significacions que Bohigas atribueix al patrimoni construït sobretot pel que fa la noció de bé comú. Primer perquè per aquests col·lectius el patrimoni, com a *herència col·lectiva* (seguint una clara referència a l'etimologia del mot), pertany al conjunt de la comunitat que s'hi sent representada: «*el nostre* patrimoni no es toca», «salvem *el nostre* patrimoni». Les comunitats, col·lectius, plataformes, associacions i agrupacions de diferents naturaleses s'erigeixen a l'entorn d'elements d'alta significació simbòlica i s'aferren als seus trets idiosincràtics perquè són representatius de la seva identitat i formen part de la seva memòria. Segon, perquè perceben la seva preservació com un gest desitjable, que té un impacte positiu per al conjunt de la societat. Més enllà, l'activisme patrimonial està relacionat amb la reivindicació del dret a prendre part de la presa de decisions que incideixen en els béns. En aquest punt irromp l'esfera de la participació. Així, els moviments de salvaguarda no tan sols s'ocupen de la seva conservació material sinó també de la seva significació i usos, aspectes que per altra banda també contenen valor simbòlic.

Seguint el fil de la simbologia, és interessant apuntar que el terme «construït» remet a una connotació envers allò que es crea: les comunitats *construeixen patrimoni* en sentit figurat, a través de processos de patrimonialització, però també en sentit literal (o més aviat material). Aquest últim es fa evident quan les persones s'organitzen per repujar el mur aterrat d'un pou de glaç o d'una ermita, per exemple, o netegen la nau d'una antiga fàbrica abandonada per fer-hi activitats. En aquest sentit el patrimonialisme mobilitza (*activa*), alimenta i fa tangibles tot un univers de relacions interpersonals que promouen la organització social, la cooperació i la creativitat, i genera experiències compartides. En aquests processos també és important la dimensió personal ja que, entre les persones que s'hi involucren, la salvaguarda dels béns

arquitectònics esdevé un compromís amb una forta càrrega sentimental, una vocació que sovint interpel·la directament les emocions (les quals esdevenen, al seu temps, un catalitzador de les lluites). Els i les activistes són portadors/es d'un missatge sensible que reivindiquen a través d'una tasca voluntària d'insistència i diàleg.

Amb tot, cal assenyalar que els moviments de salvaguarda del patrimoni construït han estat i són presents a molts pobles i ciutats d'arreu del territori català i constitueixen, amb totes les seves especificitats, una realitat important del context social i cultural. Es podria arribar a suggerir, seguint l'estela de Jeudy (2008), que «fer patrimoni» és patrimoni de la nostra societat. Les diferents experiències conegudes al llarg del procés de recerca, moltes d'elles de la mà dels/les seus propis protagonistes, fan palesa la riquesa del tema. Malgrat tot, a banda de les recerques dedicades a diferents estudis de cas, fins ara no s'han dedicat esforços a quantificar-lo ni tampoc a analitzar-lo en profunditat. Aquesta tesi doctoral pretén ser un primer pas per pal·liar la situació.

El desenvolupament d'aquesta tesi doctoral ha tingut lloc entre mitjans de setembre del 2018 i el juny del 2023. Ha comptat amb una estada de recerca a la capital de la República Txeca, Praga, del 15 d'agost al 15 de novembre de 2021, gràcies a l'acollida del Dr. Alessandro Testa de l'Institute of Sociological Studies de la Charles University.

L'àmbit de la recerca ha estat delimitat per una sèrie de paràmetres per tal de fer-la viable, tant a nivell temporal com pel que fa als recursos. A nivell territorial, la investigació s'ha desplegat arreu de Catalunya amb l'excepció dels trenta-sis pobles i ciutats que formen part de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB). Aquest fet troba la seva justificació en dos motius: primer, perquè es tracta d'una àrea territorial amb una idiosincràsia molt concreta, els factors sociodemogràfics de la qual exigeixen un tractament propi, a considerar amb exclusivitat. Un estudi massa generalitzat i ampli de la qüestió, sense acotacions en el context territorial, podria no donar respostes ajustades a totes les realitats del país a les quals el projecte es pretén atansar. Segon, perquè la recerca envers la capital catalana i el seu entorn ja compta amb una atenció significativa pel que fa a la temàtica proposada. Tal com es fa palès més endavant, en l'estat de la qüestió, s'ha identificat un nombre considerable de literatura (articles, llibres, tesis doctorals, tesines de màster, entre d'altres) dedicada al conflicte, la reivindicació i la salvaguarda del patrimoni arquitectònic vinculats a iniciatives de la societat civil a Barcelona, sobretot a través de diferents estudis de cas, que elaboren un retrat prou complet de la situació. Aquesta tesi ha volgut parlar esment a la resta de territoris no centralitzats de Catalunya, alguns dels quals romanien fins ara com a parts inexplorades en els termes que es presenten; així, junt amb les investigacions existents, el resultat pretén ser una eina per a la formació d'una visió de conjunt més completa del fenomen.

D'altra banda, la cronologia s'ha acotat en el període 1970-2020. Durant la dècada dels setanta a Espanya, i a Catalunya en particular, van veure's superposades dues casuístiques determinants: per un costat, les conseqüències del fi de la dictadura, apuntades més amunt. Per

l'altre, l'assimilació gradual d'una tendència envers la preservació històrica que a Europa (en concret al Regne Unit) i els Estats Units s'iniciava aproximadament una dècada abans, tal com Harrison (2013) exemplifica amb les campanyes de salvaguarda de la Penn Station de Nova York, el 1961, i l'Euston Railway Arch de Londres, el 1961. L'auge de la valoració del patrimoni *desatès* en el si de les ciutats i d'una consciència amplificada, doncs, per part dels ciutadans i ciutadanes a l'hora de denunciar les pèrdues i donar suport a les reivindicacions, va coincidir amb l'auge dels moviments de salvaguarda del patrimoni arquitectònic durant els anys de la transició, de manera que resulta adequat iniciar la recerca en els temps immediatament previs a aquesta. La delimitació de l'altre extrem de l'acotació cronològica als temps actuals (2020, durant el propi treball amb el projecte) completa el retrat de la qüestió i en permet la descripció, així com l'anàlisi de les seves continuïtats o ruptures, des d'una perspectiva comparativa.

El present treball s'estructura en tres parts, precedides per la present introducció i els apartats d'objectius i metodologia, que defineixen l'acotació de la recerca i els seus propòsits principals. La primera part és la base teòrica del projecte. Consisteix en la descripció del fenomen en termes científics i acadèmics, la qual proveeix les idees clau i conceptes que es reflexionaran al llarg del document, relatius, entre d'altres, a la patrimonialització, la identitat, la ciutat i el patrimoni com a bé comú. El marc teòric conté un estat de la qüestió que enumera les principals investigacions que s'han dut a terme arreu en referència a l'activisme patrimonial, el patrimonialisme i els moviments de salvaguarda del patrimoni per part de la societat civil, i des de quines òptiques. La segona part és el nucli de la tesi doctoral: es tracta de l'inventari de casos d'iniciatives populars del patrimoni construït identificades durant la recerca. Inclou l'explicació del procés de creació d'un model de fitxa per sistematitzar les dades obtingudes. Pel que fa la tercera part, es tracta dels resultats. Conté, per una banda, la lectura de les dades de l'inventari de caire quantificable (entre d'altres, el nombre de casos identificats per comarca i població, tipologia de béns, cronologies, tipus d'intervencions, desenllaços) i per l'altra la seva anàlisi interpretativa, per a la qual es pren un conjunt d'idees del marc teòric. Finalment, a l'últim capítol s'exposen les conclusions finals de la investigació.

2. Objectius

L'**objectiu general** d'aquesta tesi doctoral és estudiar l'activisme patrimonial a Catalunya, exceptuant l'Àrea Metropolitana de Barcelona i en el període 1970-2020, en relació a la salvaguarda del patrimoni construït. S'entén per activisme patrimonial tot el conjunt d'iniciatives ciutadanes de caràcter conservacionista que sorgeixen amb la finalitat de defensar un element o conjunt (en aquest cas edificis, conjunts d'edificis i barris) i reivindicar-ne el seu valor patrimonial. En altres paraules, es tracta d'aprofundir en la mobilització popular que apareix davant l'estat d'abandonament, l'amenaça de destrucció i el canvi substancial que pateixen els béns després d'aquest procés en el si dels pobles i ciutats de Catalunya.

Com a **objectiu específic** es proposa crear un inventari de casos. Mitjançant l'anàlisi de fonts primàries i secundàries i el desenvolupament d'un treball de camp, es pretén assolir una identificació exhaustiva d'aquelles iniciatives de salvaguarda del patrimoni construït que hagin tingut lloc en els àmbits indicats, així com la seva sistematització en un conjunt de fitxes que en reculli les dades principals. És també un objectiu específic conèixer l'estat de la qüestió de l'activisme patrimonial en l'àmbit científic i acadèmic no tan sols a nivell català sinó també a nivell estatal i internacional, així com determinar quin tracte ha tingut/té i des de quines perspectives.

Amb tot, les preguntes que es planteja la recerca són:

- Què motiva les persones a agrupar-se per defensar la causa patrimonial? Quins mecanismes socials s'engeguen i en quines circumstàncies?
- Quina presència ha tingut i té l'activisme patrimonial a Catalunya? Es tracta d'un fenomen homogeni arreu del país, cronològic i territorialment parlant?
- Quines són les seves característiques? Quins canvis i/o continuïtats presenta, en el període que s'analitza?
- Quines estratègies emprenen els col·lectius, amb quina finalitat i quina repercussió aconseguen en l'entorn (si aconseguen fer-ho)?
- Quin impacte tenen els moviments de salvaguarda en la conservació efectiva del patrimoni construït?

El següent apartat presenta la metodologia plantejada per a la consecució del que s'acaba d'exposar.

3. Metodologia

A partir de les preguntes del projecte i dels objectius establerts, per a la present tesi doctoral va ser proposada una recerca arrelada a l'entorn, que permetés identificar-lo profundament i a través de la qual es poguessin construir discursos teòrics sobre l'actitud social davant del patrimoni, les diferents naturaleses de l'activisme patrimonial i la seva incidència en els àmbits comunitari i polític, així com els seus resultats. D'aquesta manera, va determinar-se una metodologia d'investigació eminentment qualitativa, que s'ha desenvolupat combinant diferents tècniques, entre les quals cal destacar les entrevistes semi dirigides, per una banda, i l'estudi de fonts primàries i secundàries, en la seva majoria documentals i textuals, per l'altra.

Una vegada concretats els objectius de la investigació i amb el marc cronològic i territorial delimitats, la recerca s'ha desenvolupat a partir d'una sèrie de fases, algunes de les quals s'han executat simultàniament. La primera fase ha consistit en la concreció del corpus teòric del projecte, de manera que la tasca principal s'ha basat en la identificació d'aquelles publicacions existents, tant d'àmbit català com internacionals (en la seva majoria provinents de revistes indexades) en relació al fenomen d'estudi. Aquest exercici ha permès, d'una banda, conèixer l'estat de la qüestió (què se n'ha escrit i com) i de l'altra, disposar d'un fons bibliogràfic seleccionat a partir del qual bastir el marc teòric. Els resultats de la cerca han estat sistematitzats en una base de dades per facilitar-ne l'accés durant el procés de lectura i la posterior redacció. La segona fase s'ha basat en una primera aproximació als casos susceptibles de ser estudiats, segons els paràmetres establerts. Així, en primer lloc s'ha dut a terme una exhaustiva identificació dels recursos que han permès adquirir les dades, que a diferència de la fase anterior són de proximitat, és a dir, es tracta d'hemeroteques digitals d'àmbit comarcal i estatal. La premsa local i les revistes han resultat una font cabdal per conèixer les iniciatives que han tingut lloc arreu, junt amb les publicacions que fan referència a alguns casos concrets. En aquest sentit, doncs, ha estat notòria també la utilització de repositoris, arxius i fons de locals de diverses biblioteques de Catalunya.

En relació amb l'anterior, la tercera fase ha consistit en la cerca d'informants susceptibles de proporcionar informació sobre moviments de salvaguarda del patrimoni construït ocorreguts en la seva àrea geogràfica, segons els condicionants exposats: que haguessin tingut lloc a partir de 1970 i que haguessin estat protagonitzats per col·lectius populars. L'estratègia per a la seva identificació s'ha construït a partir de la consideració que els principals museus, centres d'estudis i arxius són unes excel·lents *antenes* del territori, que abasten els principals successos culturals del seu entorn i, sobretot, que en són els custodis de la memòria. Així, es va procedir a la creació d'una base de dades amb les institucions museístiques i culturals més importants de cadascuna de les comarques catalanes, amb les quals es va contactar en primera instància per mitjà de correu electrònic o trucada telefònica. Sovint les respostes remetien a una tercera persona, ja fos testimoni o coneixedora de primera mà d'alguna experiència susceptible de ser

tinguda en compte, amb la qual (donada la situació) es demanava concretar una entrevista presencial. La recopilació dels diferents contactes ha esdevingut el directori principal dels i les informants de la tesi. El desenvolupament d'aquesta fase ha permès assenyalar si els diferents municipi o comarques disposen d'experiències en relació al que se sol·licitava i, en cas afirmatiu, identificar quines i aprofundir-hi.

En aquest punt va ser oportú iniciar el procés de creació de les fitxes que conformarien l'inventari. La concreció dels diversos paràmetres permetria avançar en la recerca, sobretot pel que fa als resultats que s'esperaven obtenir per a cadascun dels casos. Alhora, amb un model de fitxa definitiu es podien anar omplint alguns dels camps per als quals ja es disposava de prou dades. L'apartat 5.2. *Les fitxes* del document conté una explicació detallada del que inclouen.

La quarta fase correspon al treball de camp i és un exercici fortament vinculat al territori. Durant el segon trimestre del 2019 van iniciar-se uns intensos mesos de desplaçaments arreu de Catalunya; de la Vall d'Aran a Tortosa, es van visitar un total de trenta-tres pobles i ciutats. Cadascuna de les visites planejades comptava amb una preparació prèvia, això és, l'elaboració d'un breu informe amb l'objectiu de disposar de les dades més essencials del municipi i del cas sobre el terreny, considerant les especificitats de cadascun d'ells, per conèixer per endavant els aspectes d'interès de tractar. Tanmateix es procurava que el discurs previ no condicionés la visita perquè l'apropament fos més aviat espontani i obert. La principal tècnica emprada amb les i els informants ha estat l'entrevista semi dirigida combinada amb la conversa informal. Com a estratègia ha resultat de gran utilitat per a l'apropament als relats personals. L'activisme del patrimoni és un fet que interpel·la les creences i principis ideològics de les persones que el practiquen i per tant és un tema emocional; donar via lliure a l'entrada de les expressions i temàtiques espontànies dels seus protagonistes permet copsar un ventall més ampli d'aspectes respecte les seves motivacions i significacions. Les entrevistes han comptat amb agents molt diversos, des de persones que ocupen càrrecs institucionals i que per aquest motiu mostren un condicionant en el discurs, que tendeix a ser més moderat o fins i tot impersonal (malgrat la defensa tàcita envers les causes), fins a persones directament implicades en les iniciatives (és a dir, activistes), amb un testimoniatge d'emoció més intensa i explícita. En tots els casos l'objectiu es va fixar en la recollida dels relats i dels diferents punts de vista per poder comptar, a banda de les dades més aviat objectives dels casos a estudiar (quan i què va ocórrer) amb la base per a una anàlisi de tipus etnogràfic (què va suposar per a les persones i el seu entorn).

Durant el treball de camp s'han dut a terme dos tipus d'entrevistes. Per una banda les entrevistes o trobades estàtiques, és a dir, efectuades amb la/el informant en un sol lloc, sovint en un despatx, una cafeteria o un domicili. Per l'altra entrevistes en ruta, en aquest cas converses que han tingut lloc en un període més prolongat de temps (unes quantes hores) i en què el testimoni conduïa per diversos punts del poble, barri o ciutat per explicar-ne coses. Aquestes visites han servit per conèixer la zona i entendre amb més detall el que se n'estava relatant, i també per contextualitzar els béns patrimonials en la seva ubicació i analitzar-ne tant l'estat material com les característiques de les immediacions. De manera complementària als

recorreguts i les converses, el conjunt d'informants ha proveït la recerca de documentació de molt diverses tipologies (cartells, correspondència, informes, reculls de premsa, fotografies, etc.), ja sigui de fons personals o bé facilitant referències bibliogràfiques. Aquests materials, sumats al testimoni de tots/es i cadascun/a d'ells/es, han resultat d'una utilitat extraordinària per a l'elaboració de l'inventari. Les tasques posteriors a les visites eren, primer, l'elaboració d'una descripció de la jornada i/o la trobada i un breu resum. Després, l'anotació d'idees, reflexions i conclusions en un diari de camp. Finalment, en els casos que les entrevistes van ser enregistrades amb la gravadora, la seva transcripció completa.

En paral·lel al transcurs del treball de camp la recerca de casos va seguir la via documental, a través d'hemeroteques i repositoris. Cal apuntar que el 14 de març del 2020 va ser decretat l'estat d'alarma a Espanya per la situació d'emergència sanitària provocada pel Coronavirus COVID-19, que va comportar el confinament de la ciutadania als seus domicilis. Aquest fet va tenir repercussions en el procés de la investigació: es van anul·lar les entrevistes i visites que quedaven pendents i les cerques van quedar restringides a l'àmbit digital. Durant els primers temps de la pandèmia tampoc no va ser possible disposar de publicacions procedents del servei de préstec interbibliotecari. Amb tot, la principal tasca duta a terme en aquest període va ser l'ompliment de les fitxes de l'inventari, identificada com la cinquena fase. Ha estat destacable la consulta específica a diversos arxius i biblioteques en relació a la documentació, tant textual com gràfica, dels diversos casos.

La sisena fase correspon, un cop finalitzat l'inventari, al tractament dels seus resultats. S'ha establert una anàlisi doble: primer, el buidatge de les dades que fan referència als àmbits cronològics, territorials i tipològics dels béns objecte dels moviments de salvaguarda, així com els seus desenllaços (enderrocs i nous usos establerts) per conèixer la realitat del fenomen en termes més aviat numèrics. S'utilitzen gràfics com a eina per visualitzar les dades. La segona anàlisi es basa en la lectura qualitativa dels resultats, que subratlla alguns dels principals aspectes identificats en els casos, amb correspondència amb el marc teòric. Per aquesta part han estat especialment importants les dades obtingudes durant el treball de camp, a partir de les notes de camp i les transcripcions de les entrevistes. Ambdues perspectives compten amb breus estudis de cas que exemplifiquen les idees exposades. La setena i última fase s'ha dut a terme de manera simultània amb l'anterior i és el procés d'escriptura del marc teòric, a partir del fons bibliogràfic identificat en la primera fase.

En resum, els resultats de la present tesi doctoral provenen d'una combinació de tècniques que constitueixen una metodologia dinàmica, atenta tant als recursos científics preexistents (pel que fa la cerca bibliogràfica de l'àmbit teòric) com a les possibilitats que ofereixen les tècniques etnogràfiques per apropar-se a les realitats socials, sense descuidar un intens estudi de fonts primàries i secundàries, amb un gran pes de la premsa i els mitjans locals. Tot plegat per construir un coneixement sòlid de l'activisme patrimonial que permeti conèixer-lo en profunditat en relació al context establert.

4. Marc teòric

4.1. Estat de la qüestió

Heritage is *not* the historic monument, but rather the activities that occur at and around these places and objects.

Laurajane Smith, 2009

El patrimonio se produce en una situación de tensión entre la razón y el sentimiento, entre la reflexión y la vivencia.

Llorenç Prats, 1997

Un dels aspectes ineludibles en relació al que les societats humanes defineixen com a patrimoni cultural és la preocupació per la seva conservació. El patrimoni arquitectònic es troba sotmès de manera permanent a múltiples amenaces en els seus diferents entorns, desvetllades per factors naturals, les conseqüències del pas del temps o les accions humanes, en especial en el marc de desenvolupament de les ciutats neoliberals. Aquests impactes, que tenen a veure amb la definició i l'ús dels propis elements patrimonials sovint no són neutres, sinó que tenen la capacitat de suscitar reaccions tant en individus com en col·lectius. Els llocs, edificis, conjunts i monuments dotats de valor simbòlic (heretat o construït de nou pels grups humans que s'hi vinculen) incorporen una càrrega discursiva i un conjunt de significacions que motiven les persones a desenvolupar estratègies per garantir-ne la continuïtat al present i al futur. La defensa cívica del patrimoni construït constitueix una via per explorar els usos polítics del patrimoni de base popular i reivindicativa, que coexisteixen i dialoguen, en el si dels Estats-nació, amb els usos polítics i les estratègies de governamentalitat establerts pels grups privilegiats (Conget 2018).

La implicació de la ciutadania i el sorgiment de mobilitzacions quan entra en joc la pervivència de béns patrimonials, és a dir, l'activisme patrimonial, és un fenomen que ha experimentat una generalització i un destacat auge en els darrers temps. Com apunta Hernández-Ramírez (2005), una de les figures acadèmiques que més ha aprofundit en l'estudi del patrimonialisme a nivell estatal, es tracta de «la punta de un iceberg y la expresión organizada de una sensibilidad que se instala progresivamente en nuestras sociedades» (p.2). Tanmateix, les primeres investigacions acadèmiques en dedicar-s'hi no van sorgir fins cap a la dècada de 1980 quan les formulacions, encara poc nombroses, es generaven des de diferents disciplines en sintonia d'un marc conceptual del patrimoni més generalista. Jones, Mozaffari i Jasper (2020) indiquen que a partir del canvi del mil·lenni les recerques sobre patrimoni han començat a explorar l'àmbit dels moviments socials i n'han inclòs algunes perspectives dins les seves anàlisis, sobretot a partir de la irrupció de noves tendències com els Critical Heritage Studies (CHS), tot i que adverteixen que

hi ha encara buits teòrics i metodològics en la comprensió i la conceptualització del fet. Roura-Expósito (2023) assenyalava, precisament, que una de les majors contribucions dels CHS ha estat posar el focus en «who, from where and for what purpose heritage is produced» (p.223) i així, des de la reivindicació de les identitats subalternes que l'hegemonia ha deixat de banda, els CHS esdevenen un camp propici per explorar, entre d'altres, els sectors populars, els moviments socials i l'activisme en relació al patrimoni. Per la seva banda, Hernández-Ramírez (2005) ratifica la mancança de línies de recerca envers les organitzacions de defensa del patrimoni en el si de les ciències socials i els estudis de patrimoni i afirma que, malgrat l'existència d'alguns exemples provinents de les disciplines antropològiques i sociològiques, resta pendent un anàlisi sistemàtic i en profunditat del tema.

A l'incipient dedicació de treballs acadèmics s'hi afegeix una accentuada multiplicitat de perspectives a l'hora d'abordar el fenomen, que en fan més complexes les aproximacions. Si la definició mateixa de patrimoni conviu amb diferents tradicions i principis, la defensa del patrimoni cultural per part de la societat civil és també un assumpte polièdric i disposa de marcs analítics del tot plurals. Es conjuga a partir d'idees tan diverses com els moviments socials, els moviments urbans i els moviments ciutadans; el dret a la ciutat, la identitat i la seva construcció; la memòria, la política, la participació i les democràcies participatives; els processos de patrimonialització, les transformacions territorials i socials; l'urbanisme, la mercantilització dels espais, el turisme i fins i tot el moviment okupa i la construcció de centres socials autogestionats, entre d'altres. La cerca de material bibliogràfic duta a terme fa notori aquest repertori i desplega un camp d'investigació que compta amb diferents vies.

El treball dels referenciats autors Mozaffari i Jones (2020) és una aportació recent clau en l'anàlisi del fenomen, que uneix les teories dels moviments socials amb l'activisme patrimonial (*heritage movements*) a partir d'estudis de cas als països asiàtics. Malgrat centrar-se en un àmbit territorial concret, amb idiosincràsies pròpies, alguns punts del marc general que proposen els autors són extrapolables als contextos del món global. Per la seva banda Harrison (2013), tot i que no s'ocupa en detall del fenomen, fa referència a aquest tipus d'iniciatives com a «historic preservation acts» i desvetlla aspectes imprescindibles per entendre el context en el qual sorgeixen. Els articles d'Hernández-Ramírez formen sens dubte un corpus teòric molt important del fet a Espanya i han estat una de les fonts principals d'aquesta tesi. L'autor és pioner, en context espanyol, en emprar la paraula *patrimonialismo* per referir-se a les organitzacions i als moviments de defensa del patrimoni cultural.

A Catalunya són nombroses les referències d'articles i llibres que parlen de la història de diferents associacions de defensa del patrimoni i dels elements dels que s'han ocupat en particular. Es tracta de publicacions dutes a terme per les mateixes entitats i alguns ens públics, de caràcter majoritàriament concret, enfocades a la difusió de les seves tasques i dels propis béns patrimonials. Mereixen una menció especial i a part el llibre de González i Micaló (2001) sobre el Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català (SERPPAC) durant els anys de la transició democràtica i l'article de Hachuel (2012) envers la relació entre l'associacionisme,

la història local i el patrimoni a Catalunya, ja que aborden el tema de manera més generalista (és a dir, amb vocació d'un estat de la qüestió més ampli). Per altra banda, la recerca de literatura acadèmica duta a terme posa de manifest que Barcelona i la seva àrea metropolitana són, sens dubte, les protagonistes de la major part de la referències identificades pel que fa l'estudi del tema en territori català. Cal assenyalar que una part molt considerable de les publicacions s'inscriu en la tendència dels processos de re-urbanització i transformació en el context de les ciutats neoliberals, un concepte desenvolupat per la teoria urbana crítica de la mà d'autors com Lefebvre (2017) i Harvey (2013), així com la resposta social que aquests despleguen en termes de resistència. Són destacables l'estudi del procés de patrimonialització de les tres xemeneies de Sant Adrià de Besòs dut a terme per Vancells (2017), el treball d'Oyón (1998) sobre la preservació de l'habitatge popular a Barcelona i l'estudi de cas de la Colònia Castells; Dalmau (2010) també sobre l'enderrocament de la Colònia Castells i el desenvolupament urbanístic de Can Batlló (2014); Makhoulf (2015) sobre les estratègies veïnals d'oposició al desplegament d'un pla de transformació al barri de la Barceloneta; així com Portelli (2015) sobre el barri del Bon Pastor. El complex fabril de Can Ricart i el Pla 22@, al Poblenou barceloní, ocupen un lloc destacat entre les publicacions: compten amb treballs de Marrero (2008), Tatjer (2008), Clarós (2016) i Mansilla (2017).

Destaca per haver estat extensament estudiat el cas del barri del Cabanyal de València, que compta amb bibliografia de Gómez-Ferri (2004), Jiménez (2012), Santamarina (2014), Navarro (2014), Cerveró (2015), Martínez i Dos Santos (2015) i Santamarina i Mompó (2018), entre d'altres. Del País Valencià també cal fer menció de la tesi doctoral de González (2005) que, en aquest cas sí, versa sobre els moviments Salvem a la ciutat de València com a fenomen amb entitat pròpia.

Fora dels municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, a nivell d'estudi de casos concrets Carbonell (2010, 2012, 2014) posa el focus en la platja de les Barques de Sant Pol de Mar, objecte d'un moviment d'oposició a un projecte de rehabilitació del front marítim, per analitzar en profunditat el procés de patrimonialització de la cultura marítima.

En la resta de l'àmbit estatal, algunes de les publicacions sobre l'estudi de casos concrets que s'han identificat corresponen a autors/es com Hernández-Ramírez, que dedica una publicació a la Casa-palacio del Pumarejo de Sevilla (2003); Roura-Expósito (2019) i Roura-Expósito i Barrero (2019) a l'entorn del mateix edifici però des de l'anàlisi de la participació i Cátedra (1998), que aporta coneixement envers la polèmica de l'edifici conegut com la Fàbrica de Harinas d'Àvila. En Reus i Blancafort (2014) el tema parteix de la perspectiva de la posada en funcionament de centres socials autogestionats (CSA) en edificis públics abandonats, en concret els casos de la Tabacalera de Lavapiés de Madrid i la Casa Invisible de Màlaga. Jover i Almisas (2015), per la seva banda, centren una recerca en el CSOA La Higuera de Cadis. La recerca etnogràfica de Roura-Expósito (2023) a l'entorn de l'Asociación Casa del Pumarejo de Sevilla és especialment destacable. L'autor reflexiona sobre la influència que exerceix el patrimoni en la configuració de

l'activisme cívic a partir del postulat que el patrimoni i els moviments socials són processos socials complexos, oberts i canviants.

A nivell internacional, a banda dels ja mencionats treballs d'autors com Mozaffari (2015), Mozaffari i Jones (2020) i Jones, Mozaffari i Jasper (2017), cal fer menció de la tesi doctoral de Conget (2018) sobre els usos polítics del patrimoni i els moviments socials de patrimonialització a Santiago de Xile i també Saborido (2015), envers la relació ciutadana amb el patrimoni dels pobles i ciutats d'aquest mateix país. A Grècia, concretament a Atenes, Fouseki, i Shehade (2016) reflexionen a l'entorn d'un nou tipus d'activisme patrimonial sorgit pel projecte de construcció d'un nou edifici per al museu de l'Acròpolis, que suposà l'expulsió de la comunitat de l'àrea adjacent i l'enderrocament dels seus habitatges. Cal destacar també l'article de Bennett i Strong (2018) sobre la campanya Save the Palace de Melbourne, Austràlia, que posa el focus en la importància dels fans de la música local, entesa com a patrimoni, a l'hora d'articular una iniciativa de salvaguarda per un espai vinculat a la identitat, la pertinença i el vincle emocional en el context urbà; tot plegat a través de l'ús d'internet i les xarxes socials. Pel que fa la perspectiva de les noves tecnologies és oportú també citar Rocker i Eaton (2022), que estudien el moviment de protesta sorgit de la proposta d'enderrocament del Teatre Nacional d'Albània des de l'òptica del *new heritage*. Per altra banda, és interessant la recerca d'Uzer (2022) que posa sobre la taula els conceptes d'activisme patrimonial i de dret a la ciutat per analitzar el cas del Yedikule Bostanlari, un hort històric de la ciutat d'Istanbul amenaçat de desaparèixer per les polítiques urbanístiques neoliberals del govern de la ciutat, i els esforços dels activistes per evitar-ho. Hammami i Uzer (2018) destaquen també per l'exploració del vincle entre patrimoni i resistència en el si dels conflictes socials que neixen de les transformacions urbanístiques radicals, a partir de l'estudi del cas d'un barri obrer de Gothenburg, a Suècia.

Arran de l'estada de recerca duta a terme a la capital de la República Txeca, Praga, ha estat possible l'apropament a la qüestió en aquest territori i la identificació d'alguns títols d'interès per a la bibliografia: un article de Cizler (2014) que profunditza en l'assignació de nous usos per al patrimoni industrial abandonat i/o en perill per part d'iniciatives civils, a partir de la identificació de casos a la capital txeca. Però sobretot, és important fer esment de l'obra de Pixová (2020), membre de l'Institute of Sociological Studies de la Charles University, que brinda una profunda anàlisi de la qüestió del desenvolupament urbà sota polítiques neoliberals i la resposta que en formulen els moviments socials de base.

4.2. Identificació del fenomen i línies generals d'anàlisi

Els antecedents dels moviments de salvaguarda del patrimoni arquitectònic es relacionen amb les corrents preservacionistes o conservacionistes que van esclatar i consolidar-se a occident a cavall del segle XIX i principis del XX. El moviment il·lustrat i la Revolució Industrial foren moments culturals propicis per a la floració del sentiment romàntic de nostàlgia pel passat, el qual

canalitzava el desig de pervivència dels elements que n'eren representatius i desvetllava la preocupació davant la seva possible pèrdua (Mozaffari i Jones 2020). La crònica que fa Stefan Zweig sobre l'enderrocament de l'antic Teatre Nacional d'Àustria el 1888, la sala de concerts Bösendorfer de Viena el 1913 i la casa on va morir Beethoven el 1904¹, exemplifica la cristallització d'aquesta sensibilitat a la Viena de tombants i principis de segle:

Quan el «vell» Burgtheater, on per primera vegada van ressonar les notes de *Les noces de Figaro* de Mozart, estava a punt de ser enderrocat, tota la societat vienesa s'hi congregà als salons, solemne i conmoguda, com si fos per anar a un enterrament; tot just va baixar el teló, tothom es va precipitar a l'escenari per emportar-se a casa com a relíquia ni que fos una estella dels taulons damunt els quals havien actuat els seus artistes preferits, i a moltes cases burgeses es podien veure encara, després de dècades, aquests insignificants trossos de fusta guardats en estoigs preciosos com els fragments de la Veracreu a les esglésies. Nosaltres tampoc no vam actuar gaire més assenyadament quan fou enderrocat l'anomenat saló Bösendorfer.

Per si mateixa, aquesta petita sala de concerts, reservada exclusivament a música de cambra, era un edifici insignificant i gens artístic [...]. Però tenia la ressonància d'un vell violí, era el lloc sagrat dels amants de la música, perquè Chopin i Brahms, Liszt i Rubinstein hi havien fet concerts [...]. I ara s'havia de sacrificar a un nou projecte d'edifici funcional; per a nosaltres, que hi havíem viscut hores inoblidables, era inconcebible. Quan es van apagar els darrers compassos de Beethoven [...] ningú no es va aixecar del seient. [...] Vam romandre-hi mitja hora, una hora, com si amb la nostra presència poguéssim forçar la salvació de la vella sala sagrada. I com vam lluitar, els estudiants, amb peticions i manifestacions i articles perquè no s'enderroqués la casa on va morir Beethoven! Cadascuna d'aquelles cases històriques de Viena era com un trosset d'ànima que ens arrencaven. (Zweig, 2001, p.33-34).

Cal destacar que l'escriptor menciona en aquest fragment les «moltes cases burgeses». Al marge del diferent grau de sensibilitats que pogués experimentar la ciutadania, el debat general sobre la restauració monumental a l'època era pràcticament exclusiu d'arquitectes, arqueòlegs, artistes, escriptors i diversos professionals vinculats a la història. Constituïts en organitzacions de caire civil que funcionaven al marge dels poders estatals, formaven agrupacions essencialment localistes i de caire nacionalista (Gentry 2013) centrades sobretot en la producció de coneixement científic, que propugnaven una visió monumental del patrimoni vinculada als símbols propis de les hegemonies nacionals i culturals.

Una de les primeres societats en sorgir va ser l'anomenada Fortidsminneforeningen² de la mà de l'artista J.C. Dahl a Noruega, l'any 1844 (De Boer 2006, Slocombe 2015). Trenta-tres anys més

¹ La casa natal del compositor, a Bonn, va ser salvaguardada gràcies a les accions d'una associació de defensa sorgida el 1889, que adquirí l'edifici. Actualment és una casa-museu (<https://www.beethoven.de>).

² En anglès, traduïda amb el nom de Society for the Preservation of Norwegian Ancient Monuments.

tard, el 1877, va ser fundada a Anglaterra la reconeguda Society for the Protection of Ancient Buildings, liderada per William Morris, les idees i principis de la qual es van estendre arreu d'occident a través de la difusió del seu manifest. Slocombe (2015) explica que en els seus inicis aquesta institució comptava, entre els objectius principals, «criticar y hacer campaña con la esperanza de persuadir a quienes tomaban las decisiones» (p.49). A Praga el 1900 va néixer el Klub Za starou Praha (Club for Old Prague), un grup d'interès per a la protecció del patrimoni de la ciutat (Murphy 2002). A França també van establir-se de manera notable les associacions i societats d'erudits que, mitjançant l'estudi de les antiguitats autòctones, atribuïen als «grans monuments» valors i discursos patriòtics (Poulot 1985) per a la construcció de la identitat nacional.

Harrison (2013) formula, compartida entre els Estats Units i el Regne Unit, una mitologia de les *founding mothers* dels moviments patrimonialistes, a partir de les figures d'Ann Pamela Cunningham i Octavia Hill respectivament. Considerades activistes primerenques en l'àmbit de la preservació històrica nacionalista, Cunningham va ser fundadora el 1853 la Mount Vernon Ladies' Association i Hill, el 1895, de la National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty. Des de l'estatus de l'expertesa, aquestes organitzacions encarnaven un sentit ètic del conservacionisme centrat en vetllar, a través de l'educació de la ciutadania i la influència als governs, els valors i significacions del patrimoni nacional (Smith 2006).

No és fins la segona meitat del segle xx, en el si d'una Europa immersa en el sistema socioeconòmic del capitalisme neoliberal (Harrison 2013), que es distingeix un creixement gradual de l'interès pel passat i pel patrimoni per part de les classes populars. L'atracció pels elements singulars que formen part de les identitats col·lectives caracteritzen una societat cada vegada més interessada en la seva història i memòria (Hernández-Ramírez 2005). Rico (2015) atribueix aquesta intensificació de la preocupació pel llegat històric i cultural a la destrucció causada per les Guerres Mundials, així com al sorgiment i generalització d'unes tendències arquitectòniques i urbanístiques excessivament transformadores. Gentry (2013) identifica, en el context de les grans renovacions urbanístiques, la popularització durant les dècades de 1940 i 1950 d'una presa de consciència envers la fragilitat dels entorns històrics de les ciutats, que va motivar l'aparició de vincles sentimentals amb els edificis antics, considerats ancoratges culturals davant dels canvis. L'autor assenyala que l'auge de la professionalització hauria imposat l'expert com a principal adjudicatari dels valors patrimonials, dins d'un sistema arrelat a la legitimació que confereix el coneixement científic i tècnic.

A partir de la dècada de 1970 es fa evident una transformació en la definició del patrimoni i també en la seva pràctica. Franquesa (2013) indica que té lloc un augment quantitatiu i qualitatiu dels elements que són designats patrimoni, vinculat a l'expansió dels àmbits temporals, espacials i temàtics del que és susceptible de ser patrimonialitzat, en el si d'indrets on impera una lògica capitalista i neoliberal que exposa contínuament la realitat social a processos de mercantilització. La *inflació patrimonial* (Choay 1992, Heinich 2009), és a dir, la significativa obertura del seu repertori, coincideix en context amb l'escriptura de la Convenció per a la

Protecció del Patrimoni Mundial, Cultural i Natural per part de la UNESCO, el 1972 (Choay 1992). Es distingeix en aquest moment l'inici d'una tercera fase en la història del preservacionisme, en la que és rellevant el protagonisme que prenen les comunitats a l'hora de definir una noció de conservació basada en la governança i el desenvolupament social. Els antics discursos glorificadors propis de la monumentalitat comencen a hibridar-se amb altres significacions, sobretot de caire vernacle. Testa (2021) exposa que el patrimoni abandona la seva «etic ivory tower» (p.22) i el reconeixement oficial es fa prescindible a l'hora d'experimentar-lo. L'activació patrimonial, com a procés, viu una obertura o una democratització (Van Geert i Roigé 2016) en els seus subjectes socials (Ariño 2002, Hernández-Ramírez 2003). Des de la designació exclusiva per part de l'Estat modern, delegat en professionals i experts i mitjançant processos burocràtics, la demanda de reconeixement i de protecció del patrimoni cultural és una tendència a l'alça entre una ciutadania cada vegada més conscienciada i compromesa (Ariño 2002).

Les associacions de defensa del patrimoni, en aquest context, proliferen i es fan un lloc dins els moviments socials (Hernández-Ramírez 2003). Compten amb ciutadans i ciutadanes esdevinguts, segons Hernández-Ramírez (2005), «celosos vigilantes del patrimonio cultural revalorizado» (p.3), actors clau en la seva selecció i reivindicació. Es conceptualitzen les anomenades «activaciones desde abajo» (Sánchez-Carretero 2022), un fenomen relacionat amb l'efervescència associativa i amb «la génesis de una sensibilidad conservacionista» (Ariño 2002). Fouseki i Shehade (2016) assenyalen que els moviments socials que neixen per a la protecció del patrimoni cultural són anomenats, cada vegada amb més freqüència per part de la literatura, com a formes d'activisme del patrimoni (p.139). Les autores defineixen la noció de la següent manera: «the term is mainly used to denote attempts, mostly grassroots efforts, for saving and protecting heritage that is under of threat of loss» (p.139). Mozaffari (2015) argumenta que, com en altres tipus de protesta i d'activisme, en la mobilització per a la salvaguarda del patrimoni s'entrellaçen aspectes relatius al deure moral personal i la responsabilitat social, de manera que la perspectiva individual dialoga amb la col·lectiva amb el rerefons d'un repertori d'idearis i tendències polítiques.

En els moviments socials que neixen de conflictes urbanístics sovint s'hi imbrica l'activisme patrimonial, que pren part de l'objectiu d'influir o modificar les resolucions envers les polítiques públiques territorials que determinen dels governs i els estaments autoritaris, de les quals no participen (Rafet 2012). Aquest tipus de reivindicacions es relacionen amb la defensa dels principis de la participació social dins de cada esfera o de cada barri i es troben en sintonia amb idees com el dret d'expressió, de debat i de decisió sobre els espais que configuren l'entorn de les formes de vida pròpies d'una comunitat (Soldino 2004). Hernández-Ramírez (2005) exemplifica aquest fet a partir de l'estudi de cas de la Plaza de la Encarnación de Sevilla quan, durant la dècada de 1990, unes prospeccions arqueològiques prèvies a les obres de construcció d'un nou mercat i centre comercial van donar a conèixer l'existència d'unes restes romanes. La troballa va desencadenar una notable polarització entre el posicionament favorable i el contrari al projecte immobiliari, aquest últim constituït per entitats veïnals, ecologistes, patrimonialistes

i experts que formaren un moviment de defensa de les restes. Més enllà de l'amenaça als propis béns (la seva preservació es trobava compromesa pel projecte urbanístic), la reivindicació del col·lectiu que es va activar per salvaguardar-los va recaure en conceptes d'un abast molt més general:

Los conservacionistas entienden que la historia y el patrimonio han estado secuestrados y que hoy, con la democratización de la sociedad y el desarrollo de una conciencia cívica, comienza a consolidarse lo que consideran un derecho fundamental: "el derecho a la memoria". Por esta razón, no sólo se oponen a que los restos sean eliminados, enterrados o desmontados, sino que además rechazan que la excavación no pueda ser visitada, lo que interpretan como una actuación antidemocrática. (Hernández-Ramírez, 2005, p.16-17).

Així doncs, l'abast de les mobilitzacions va més enllà de la dimensió material dels elements que es defensen (edificis, conjunts, carrers), que es podria dir són el pretext a partir del qual es canalitza la necessitat de posar la política a l'abast de tothom (Montiel 2004). El model social, el desenvolupament econòmic, la planificació urbanística, la promoció turística i la protecció del medi ambient són algunes de les cares del prisma dels moviments patrimonialistes (Hernández-Ramírez i Moyano, 2006), que esdevenen una part important del repertori de les demandes ciutadanes.

En un altre ordre de coses, Ulrich Beck proposa, en la seva teoria de la societat del risc³, que havent superat l'estadi industrial la societat contemporània s'encara a una nova etapa de la modernitat, caracteritzada per l'assumpció incisiva i continuada de riscos, especialment els derivats de les activitats del progrés científic, tecnològic i econòmic. Es tracta d'un fet inexistent en les èpoques precedents i per al qual Ariño (2007) emprà el concepte de «riscos manufacturats» (p.82). Aquests riscos tenen un caràcter global i poden suposar la vulneració de les identitats culturals mitjançant processos d'homogeneïtzació. La globalització dels riscos, seguint el mateix autor, modela el caràcter de la modernitat avançada, que esdevé conscient dels valors d'un patrimoni cultural amenaçat pel «vértigo del progreso, que no se somete a más lógica que la de la pura racionalidad instrumental» (p.72). La reacció col·lectiva davant aquesta realitat, apunta, es basa en la *solidaritat defensiva*, que motoritza iniciatives i moviments reivindicatius per a la salvaguarda del que es percep en perill, ja sigui propi de l'àmbit del patrimoni cultural o natural (una distinció amb fronteres del tot difuses). En la mateixa línia i seguint a Pierre Nora, Duclos (1997) escriu que el llegat patrimonial esdevé un refugi davant l'angoixa que genera el canvi accelerat i la ruptura amb el passat. Per la seva banda, DeSilvey i Harrison (2019) afirmen que la incertesa i l'exposició de la vida als canvis i les pèrdues, que són inevitables i se succeeixen de manera frenètica, motiven l'aparició de respostes culturals a la desaparició, la qual esdevé un factor clau en la valoració d'un patrimoni considerat un «non-renewable resource» (p.2). Així, el procés de pèrdua es consolida com a factor que suma valor

³ La primera publicació de l'obra, amb el títol Risikogesellschaft, data de l'any 1986.

al patrimoni (Carbonell 2022). Harrison (2013), finalment, indica que la definició del patrimoni està estretament vinculada a la possibilitat de desaparició dels béns. Afegeix, a més, que el gest destructor que hi recau pot arribar a ser interpretat com un atac al propi grup humà que els dota de significat.

L'afecte és un dels pilars que estructuren la relació de les persones amb el seu entorn. Alhora, en el context de mobilització d'un grup d'individus, apareixen dinàmiques emocionals. Per Marchant (2019) l'anàlisi etimològic de la paraula patrimoni, que es vincula al concepte d'herència, desprèn valors propers al compromís i l'afectivitat. Smith i Campbell (2015) conclouen, a partir del seu treball etnogràfic, que el vincle emocional dels grups i comunitats amb les narratives culturals i el seu patrimoni constitueix un aspecte essencial en l'afirmació de la seva identitat. Soldino (2004) fa servir paraules com *frustració* i *impotència* per descriure la reacció que neix davant l'amenaça que fa perillar allò que forma part de la idiosincràsia cultural, unes emocions que «es converteixen en veu, en acció i en diàleg d'una consciència col·lectiva sensible a la conservació del patrimoni» (p. 36). També per Feildel (2014) les emocions que neixen de l'anticipació d'una transformació, que altera la naturalesa d'un bé i/o d'una situació, donen lloc a una acció col·lectiva essencialment reactiva. Waty (2013) escriu sobre els megàlits de Carnac, a la Bretanya, que «Ces vieilles pierres ne sont pas le simple témoin immobile de l'histoire mais la source d'événements, d'émotions collectives, de controverses, voire de révoltes». Aquestes sentències invoquen una dimensió afectiva del patrimoni, que més enllà de la seva materialitat és capaç d'evocar sentiments i aquests provocar reaccions (entre les quals cal considerar el motor de l'activisme patrimonial).

4.3. Patrimoni i patrimonialització

L'Euston Railway Station, a Londres, és una de les estacions de trens més antigues d'Anglaterra. El mes de desembre de 1961 les autoritats responsables en van anunciar un projecte de remodelació que havia de permetre la modernització de tota la infraestructura. A l'entrada principal de l'estació hi havia l'Euston Arch, una estructura d'estil neoclàssic en forma d'arc de triomf construïda durant la dècada dels anys trenta del segle XIX, que donava la benvinguda a passatgers i transeünts. Aquest element, segons el projecte, havia de ser enderrocat. La notícia va disparar l'alarma d'un col·lectiu ciutadà que, preocupat per la salvaguarda d'un element considerat simbòlic del paisatge urbà, va acabar constituint una de les experiències més destacades del moviment preservacionista contemporani (si més no, una de les fundacionals). Entre les accions empreses, un grup d'arquitectes joves va intentar parar l'enderrocament i posposar-lo tot enfilant-se al mateix arc, des d'on van desplegar una pancarta on s'hi llegia el lema *Save the arch* (Adams 2017). Malgrat tots els esforços per evitar-lo, però, l'enderroc va començar uns dies després. Quan John Betjeman (2008), un dels activistes implicats en la mobilització, sentència en una crònica dels fets sobre aquest element construït que «If it were just old, I would not be so anxious to plead for its preservation» (p.27), obre la porta als principis

bàsics de la definició del patrimoni cultural: el patrimoni és un discurs, una construcció social (Harvey 2008, Smith 2006, Harrison 2013) que té lloc en el present (Kirshenblatt-Gimblett 1995) i articula la relació de les societats amb el passat (Ariño 2002, Smith 2009) i amb el que es pretén projectar cap al futur (Delgado 2004, Marchant 2019). Té a veure amb la definició, el consum i la gestió d'allò que és heretat, és a dir, amb un conjunt de semiòfors (Pomian 1996) que conformen els atributs d'una identitat col·lectiva que té la voluntat de perdurar. Què es proposa projectar cap a les generacions que vindran, de nosaltres, que estem formats en gran part ni més ni menys pel que ens ha precedit? La resposta comporta, de manera irremeiable, una confrontació entre conservació i pèrdua, que en el cas de l'Euston Arch (com en tants d'altres) transcendeix mitjançant una escenificació que compta amb un conjunt d'actors socials (detractors de l'enderroc, promotors del projecte, institucions competents, etc.), l'objectiu dels quals és debatre, precisament, sobre la definició i límits del que consideren patrimoni.

García (1998) escriu que les societats humanes construeixen el patrimoni a partir del gest de vincular alguns dels elements del passat amb el present, mitjançant valors socials que transcendeixen el seu valor d'ús, en forma d'objectivacions culturals. Aquests valors són relatius a la diferència, l'antiguitat i l'exhibició i permeten dotar d'una *segona vida* autoreferencial als edificis, maneres de fer i objectes que han quedat obsolets (Kirshenblatt-Gimblett 1995). Alcalde i Burch (2011) descriuen el patrimoni cultural com «el resultat de la materialització de l'herència històrica i cultural» (p.9) i com una plusvàlua que alguns sectors de la societat apliquen a uns determinats elements, que mitjançant una selecció (amb un fort component ideològic) esdevenen portadors de sentit identitari. Els béns que integren el repertori del patrimoni cultural, doncs, són definits a partir de la significació immaterial que se'ls aplica, un discurs que vincula els objectes amb els subjectes socials i fa que aquests n'esdevinguin transmissors (Fernández de Paz 2006). Smith (2009) va un pas més enllà i sentència que quan es parla de patrimoni es parla essencialment d'immaterialitat, ja que es tracta d'un procés de construcció o reconstrucció de significacions i valors socials relatius al present i a la manera de relacionar-nos amb l'entorn i el passat.

Les significacions i els valors que operen en els béns no són inherents a la seva existència ni tampoc no són estàtics, sinó que es tracta del resultat d'interaccions socials continuades en el temps⁴ (Carbonell 2017). Per Pomian (1996) l'herència cultural, en el si dels estat-nació, s'estableix a partir d'un passat i un futur comuns, una unitat invisible que es conjuga des de la idiosincràsia del present i es reproduceix de generació en generació combinant proporcions variables «selon le cas, une part de donné et une part de construit, une part de l'ancien et une

⁴ Cal considerar, tal com assenyala Carbonell (2022) en sintonia amb David Harvey i les anàlisis que tenen en compte l'antropologia del temps, que la vivència de la temporalitat difereix d'unes societats humanes a unes altres i també entre èpoques diferents. El capitalisme i la societat de consum imposen una percepció determinada, a partir d'una progressió lineal i acumulativa caracteritzada per l'emergència, la velocitat, el creixement sense límits i els canvis constants. Per altra banda, la temporalitat d'un objecte patrimonial pot no coincidir amb la temporalitat del procés de patrimonialització, tal com dicten les paraules de Harvey (2001): «Every society has had a relationship with its past, even those which have chosen to ignore it» (p.320).

part du neuf» (p.86). També Ariño (2010), a partir de la premissa que el caràcter patrimonial s'activa mitjançant una singularització consensuada col·lectivament, indica que el patrimoni té la funció de suturar les ruptures entre el passat i el present a partir d'un marc interpretatiu de referència, que rau en la continuïtat temporal del sentit identitari. Tanmateix, Jeudy (1990) subratlla el caràcter ambigu i relatiu de la noció de patrimoni, que és obert a múltiples realitats patrimonials que s'estableixen des de la individualitat. Malgrat ser quelcom comunitari, doncs, l'autor apunta que de manera paradoxal la seva interpretació resta sotmesa a la dinàmica dels interessos privats.

La patrimonialització és un fenomen àmpliament atès per part de la literatura acadèmica i es defineix com el procés cultural mitjançant el qual se seleccionen certs elements (béns, objectes, maneres de fer, etc.) per adquirir, a través de la seva activació, valors patrimonials (Roigé i Frigolé 2014). Alcalde i Burch (2011) en destaquen dues etapes: la primera és la valorització, que determina si l'element en si s'acaba considerant un bé patrimonial. La segona rau en la interpretació d'aquest i té una relació directa amb els objectius ideològics de la patrimonialització i els seus usos. Els processos de patrimonialització estan relacionats amb la producció de localitat i identitat cultural (Carbonell 2010). Cal fer esment que la relació entre identitat i patrimoni és estructural dins la teoria del patrimoni cultural i s'erigeix com una de les tendències principals d'estudi del fenomen, la qual compta amb un elenc de literatura considerable. Duclos (1997) afirma que la identitat actua com a factor de cohesió i constitueix el mitjà pel qual un grup social es reconeix, es perpetua i es projecta cap al futur. Segons Pomian (1996), l'interès contemporani pel patrimoni prové, en el marc dels països occidentals, dels canvis que han afectat la manera d'entendre i viure les identitats nacionals, en la construcció de les quals prenen un rol determinant els trets vernacles dels grups socials i alguns aspectes de la seva història (o en altres paraules, el que en serien les anomenades *arrels*). Jasper (2020) indica que els desacords envers la definició de la identitat col·lectiva nacional són, sovint, la motivació del sorgiment de les reivindicacions patrimonialistes en el context dels estat-nació.

Els poders constituïts, en particular els polítics (amb reconeixement legal o bé informals) han estat els promotors principals de les patrimonialitzacions durant molt de temps, amb certa exclusivitat, en consonància amb el seu interès en proposar versions concretes d'una identitat determinada que és alimentada, en part, per referents simbòlics (Roigé i Frigolé 2014). En aquesta casuística, la societat civil, com a subjecte col·lectiu de l'activació patrimonial, assumiria el rol de l'oposició i la denegació o bé l'adhesió i el consens davant dels repertoris seleccionats (Prats 1997). En les darreres dècades, però, s'ha fet evident un creixement notable de l'interès i la participació dels ciutadans i ciutadanes en aquests processos d'activació patrimonial (Alcalde, Burch, Carbonell i Domènech 2012), els i les quals són portadors sovint d'un discurs crític davant l'estatu quo. Arrieta (2009) denomina aquest tipus d'iniciatives «de abajo-arriba», les quals donen lloc a activacions «mou» (suaus), en contraposició a les que es desenvolupen a partir d'un impuls jeràrquic, oficial i fins i tot la sacralitzador dels seus principis. Ara bé, de nou Prats (1997) adverteix que «para fructificar, [aquest tipus de processos d'activació patrimonial des de baix]

siempre necesitarán el soporte, o, cuando menos, el beneplácito del poder. Sin poder, podríamos decir, no existe patrimonio» (p. 35). Aquesta idea enllaça amb el concepte de règim patrimonial, que al seu temps té vinculacions amb la noció de règim de la veritat desenvolupada per Foucault, tal com indica Roura-Expósito (2023). L'autor exposa que dins del règim patrimonial, la creació i promoció del patrimoni oficial esdevé en termes de dominació, és a dir, de la mà d'organismes reconeguts i autoritzats (l'Estat, els experts, l'Església) que exerceixen el control del passat i l'usen a favor d'uns interessos propis, sovint lligats a la legitimació ideològica dels estats-nació. Això no obstant, cal assenyalar que les patrimonialitzacions impulsades «des de dalt», en aquest cas des dels estaments polítics, són capaces d'encoratjar la mobilització ciutadana per la salvaguarda d'aquells béns que es consideren rellevants, i fins i tot alimentar l'activisme patrimonial entre la població. Ho exemplifica el cas de les polítiques culturals del govern de François Mitterrand a França durant les dècades de 1980 i 1990, caracteritzades per promoure la mobilització de l'opinió pública per al reconeixement i valoració del patrimoni del país. Jack Lang, ministre de Cultura, fou un gran defensor de l'apropament del fet patrimonial a la ciutadania per tal de fer-la conscient de la necessitat de preservar-la. Una de les accions més reconegudes del seu mandat fou la instauració de la primera jornada de portes obertes als monuments històrics, el 1984; una iniciativa que seria la llavor del que més tard s'estendria arreu d'Europa i que actualment es coneix com a Jornades Europees de Patrimoni. El mateix Lang (2014), qui afirma que ha estat «le ministre de la Culture le plus protecteur» (p.5), escriu que les destruccions indiscriminades de monuments i conjunts urbans durant les dècades de 1960 i 1970 foren en alguns indrets més assoladores que les pròpies guerres i que, sensibilitzat per aquest fet, considerà necessari desenvolupar una important política proteccionista en què la sensibilització de la ciutadania tingués un paper cabdal. Les seves estratègies també tingueren la voluntat d'obrir i redefinir el propi concepte de patrimoni, delegant a les comunitats la capacitat de decidir el repertori d'elements que consideren n'han de formar part, més enllà de les grans directrius del monumentalisme, és a dir, prestant atenció a elements menors. Amb tot, afirmant que el país ha anat assolint una presa de consciència envers el deure de protegir el patrimoni comú, reconeix que

Mais l'action publique n'est rien sans la conscience publique et l'action des nombreuses associations de défense du patrimoine qui se sont constituées au fil des années a été décisive, ainsi que celle des hommes de plume qui ont élevé leur voix contre les destructions de trésors architecturaux (p.4).

En consonància amb aquesta idea Roura-Expósito argumenta, seguint Sánchez-Carretero et al. (2019), que la participació ha irromput com a fet indefectible dins del règim patrimonial i això, sumat a la crisi de valors dels estats-nació i l'aparició de declaracions per part d'organismes internacionals com la UNESCO, ha propiciat que els moviments socials es facin un lloc entre els principals agents activadors del patrimoni.

La patrimonialització és un camp de contradiccions i conflictes, en el qual les experiències són múltiples i plurals (Alcalde, Burch, Carbonell i Domènech 2012). Ariño (2002), des del context

de les tendències que ha adquirit el fenomen en la contemporaneïtat, assenyala que tot i que no tot és patrimoni, tot és potencialment *patrimonialitzable*. Roigé i Frigolé (2014), en referència a Kirshenblatt-Gimblett, defineixen que en el context actual la patrimonialització té lloc en clau de reinterpretació del passat i dona lloc a gestos com la recuperació, la reconstrucció o l'elaboració. Per Carbonell (2017), l'acte de reconstrucció, construcció o restauració d'un element patrimonial estaria relacionat amb la revitalització del passat, una idea que J. Boissevain entén mitjançant tres definicions: per una banda, en el fet de fer reviure (*ressuscitar*) quelcom del passat que s'ha mantingut en un estadi de latència. Per l'altra, a partir de la invenció, tal com assenta la teoria de Hobsbawm (1983). Per últim, en el gest de patrimonialitzar les tradicions, que en les zones rurals és interpretat com «una reacció nostàlgica a la vida moderna» (Carbonell, 2017, p.21). Prats (1997) escriu que en context de canvi de mil·lenni apareix el que anomena la «museabilització de la frustració» (p.85), és a dir, una via escapatòria a través de la patrimonialització als danys col·laterals d'un desenvolupament econòmic depredador, que suposa la pèrdua no només de recursos per a la subsistència a nivell localista, sinó també de referents identitaris simbòlics. Amb tot, per altra banda, Uccella (2014) subratlla que les patrimonialitzacions tenen la capacitat de transformar la mirada cap al passat dels llocs. De l'averkonyiment i ocultació d'un passat rural empobrit i aïllat, la revisió de les narratives històriques i l'aplicació d'un discurs de valorització patrimonial promouen noves significacions que esdevenen motiu d'orgull en tant que distingeixen i fan únics els trets de la cultura local, que s'enforteix i es reivindica. Alguns llocs es converteixen en «lugares semióforos» (p.264), seguint la idea de Pomian.

Jeudy (2008) indica que el fervor pel culte al passat que experimenta Europa és fruit d'una amenaça que atemoreix la societat contemporània: la pèrdua del sentit de continuïtat. En la imposició del que l'autor anomena el *deure de la memòria*, l'oblit és un risc que genera un sentiment de culpa col·lectiva i alhora legitima els esforços que s'encaren a revitalitzar la història. La necessitat moral de recordar es canalitza a través de la conservació, un gest que disposa de la capacitat de mantenir l'ordre simbòlic de les societats i que és el màxim exponent de l'*esperit patrimonial*. El principi de transmissió, és a dir, de llegar tot el que és creat als temps que vindran, es transmet a si mateix com a acte i, més enllà, constitueix un deure col·lectiu. Jeudy assenyala que s'ha convertit en un gest mecànic, que és simbòlic en si mateix i indefinidament reproduïble: «Tout savoir-faire, s'il fut à une époque peu lointaine, une série banale de gestes, a été transfiguré en un véritable art consacré et protégé pour être admiré par les générations futures» (p.12). Per l'autor el significat contemporani de la noció de patrimoni cultural prové d'un *duplicat museogràfic del món*: Il faut, pour qu'il y ait du patrimoine reconnaissable, gérable, qu'une société se saisisse en miroir d'elle-même, qu'elle prenne ses lieux, ses objets, ses monuments comme des reflets intelligibles de son histoire, de sa culture. (p.14). Així, el patrimoni conté indestriablement referències identitàries, que s'oposen a les conseqüències de la globalització i s'erigeixen en la defensa contra la pèrdua de la cultura pròpia. La patrimonialització permet regular, així, l'impacte (Jeudy l'anomena violència) de les transformacions locals, regionals i urbanes.

Les signes identitaires n'expriment pas une souveraineté qui leur serait propre, ils fonctionnent désormais comme des "marqueurs", des indices d'une singularité culturelle entretenue et exhibée. La valeur patrimoniale qui leur est octroyée fait office de "label", elle est la garantie de l'authenticité donnée au signe identitaire. Toute la "machinerie patrimoniale" qui s'est mise en place ne suit plus qu'une seule voie: celle de la reconnaissance institutionnelle que le patrimoine confère à toute forme de revendication identitaire. (p.30).

Seguint aquest fil, les tendències homogeneïtzadores del capitalisme avançat i la globalització contemporànies esperonen la reafirmació de les identitats singulars, de manera que projectes urbanístics, culturals i econòmics que condicionen i amenacen la cultura territorial pròpia susciten reaccions per part de diferents grups socials. Aquests emprenen accions per reclamar la seva memòria històrica, la pervivència dels valors idiosincràtics i l'afirmació de la seva experiència compartida (Nogué 2010). Segons Feildel (2014), els judicis de l'acció col·lectiva, quan es posicionen de manera contrària als plantejaments transformadors, es basen no tan sols en les hipotètiques dimensions materials del resultat, sinó que connecten amb la pèrdua de tota una forma de vida que es percep amenaçada. Hernández-Ramírez (2008) indica que la societat actual és profundament historicista i que amplis sectors de la població experimenten, cada vegada més, el que anomena un «apego a la memoria» (p.39). Aquest sentiment esdevé, segons l'autor, a partir de les dinàmiques de la globalització en termes d'homogeneïtzació, que amenacen la integritat i la supervivència de la història i els discursos de les comunitats i per tant, desencadenen la dissolució de les identitats. Davant això,

Como reacción a los complejos procesos de desterritorialización, surgen movimientos sociales que tratan de frenar dicha dinámica proyectando un discurso sobre lo local o intra-local, re-escribiendo la historia a menudo, recreándola, pero también desvelando paisajes silenciados y reinventando reflexivamente nuevas comunidades [...]: *comunidades* que se resisten a la disolución del *nosotros* en un proceso que podríamos que podríamos definir como reterritorialización [...]. En tal empresa se procede al rescate de la historia local, la revalorización de la memoria de los grupos subalternos, la defensa de testimonios significativos del pasado y la patrimonialización de nuevos símbolos comunitarios. (p.44).

En aquest context el patrimoni esdevé un puntal per a la tradició i també, més enllà, un factor que permet vehicular canvis socials. La reivindicació dels discursos i narratives menystingudes i la lluita per a la seva protecció s'emmarca sovint, segons Hernández-Ramírez (2003), en una demanda més àmplia, que canalitza la defensa d'una visió alternativa de la història i de la identitat social.

És oportú en aquest punt fer menció de la reconeguda obra de Laurajane Smith (2009), la qual estableix les bases d'una definició de patrimoni que es desfà de la dimensió material predominant, per defensar que es tracta d'un procés de negociació política, subjectiva, envers

la identitat, la memòria i els llocs: «Heritage is a process of negotiating historical and cultural meanings and values that occur around the decisions we make to preserve or not certain physical places or objects and the way these are then managed» (p.7). De l'autora (2006) és especialment destacable la teoria sobre l'Authorized Heritage Discourse (AHD). A grans trets, es tracta d'un postulat que defensa l'existència d'un discurs eurocèntric hegemònic, dominant i omnipresent, que determina la manera com es pensa, s'entén, es valida i es viu el patrimoni. Aquest discurs té conseqüències materials. Les elits occidentals l'haurien fet aplicable arreu, imposant un rol determinant a l'expertesa i els judicis estètic i científic, el propòsit dels quals és vetllar per la permanència dels valors socials i culturals establerts. És bàsic segons aquesta teoria entendre l'existència de relacions de poder (Smith 2006, Mozaffari i Jones 2020), així com de confrontacions simbòliques (Prats 1997), que es fan evidents quan els diferents grups socials interactuen, entre ells i amb els estaments autoritaris. Harrison (2013) pren part d'aquesta tendència de pensament i subratlla la importància del binomi *official/unofficial* (és a dir, dels elements amb caràcter patrimonial que disposen de reconeixement davant els que no) a l'hora de definir el patrimoni, ja que és la dicotomia a partir de la qual pivota la pròpia construcció del discurs patrimonial per part de les diferents comunitats i grups socials:

I want to suggest that a vast majority of arguments relating to heritage -in an academic sense, at the level of public policy and in relation to individual campaigns and protests- can be reduced to a series of issues related to the recognition, or lack of recognition, of unofficial heritage. In other words: arguments about the definition of heritage itself and responses to the material remains of the past in the context of urban planning. (Harrison, 2013, p.20).

En la mateixa línia, Robertson (2012) reivindica l'existència de discursos alternatius i empra el terme d'*Heritage from below* per designar el patrimoni que s'afirma al marge de l'hegemonia, en els usos culturals del passat com a recurs del present per a les identitats i maneres de viure generalment vernacles fora dels discursos oficials (en altres paraules, el que és quotidià, modest i es manté conceptualment allunyat de l'enaltiment i de la mercantilització). Mozaffari (2015), a partir d'un conjunt d'experiències analitzades a l'Iran, relaciona aquesta teorització del patrimoni amb un tipus d'activisme determinat, caracteritzat sobretot pel rebuig i l'oposició a la condició dominant del discurs patrimonial nacional. L'autor també identifica altres tendències d'activisme patrimonialista, les quals actuen en un cap polític i legal ambivalent. Si bé sovint defensen posicions disruptives, es tracta de pràctiques que no plantegen un trencament i una oposició radicals al marc general de l'estat-nació: «activists dynamically and critically engage with the definition, values and designations of heritage as well as its relationship to the State and Iranian identity» (p.2). El fet que els grups reivindicatius assumeixin, encara que sigui de manera parcial, els valors oficialitzats, converteix dicotomies com la de dominant/subaltern en distincions descriptives poc acurades del fenomen (Mozaffari i Jones 2020, Mozaffari 2015).

En definitiva, el patrimoni cultural és una construcció social que es ramifica en conceptes com la identitat, la política, les emocions i els conflictes i es conjuga a través de relacions de poder. A partir d'aquestes relacions s'estableix, però també es negocia, el marc interpretatiu i conceptual segons el qual un element ha de ser, o no, reconegut patrimonialment. Els desajustos i les fissures d'aquesta assignació de valors són sovint la causa del sorgiment de col·lectius reivindicatius (és a dir, d'experiències d'activisme patrimonial), ja siguin formats per grups subalterns, no subalterns o mixtos, que despleguen tot un repertori d'accions a fi de defensar la seva posició i donar a conèixer el conflicte a la resta de la ciutadania. En el cas del patrimoni construït, com l'Euston Arch, la reivindicació assimila aspectes relatius a la permanència o destrucció dels vestigis del passat a l'espai públic i el propi caràcter i gestió d'aquest; sotmès en la contemporaneïtat a les tendències socioeconòmiques i polítiques del capitalisme neoliberal.

4.4. Patrimoni i Moviments Socials

Una de les vies de l'anàlisi de l'activisme patrimonial en la societat contemporània passa per l'òptica dels Moviments Socials, en concret dels Nous Moviments Socials (NMS). Els Moviments Socials són un fenomen d'acció col·lectiva que té la capacitat d'incidir en la realitat social i transformar-la (Santamarina 2008). Per González-Collantes (2005) els moviments socials neixen de la percepció d'incapacitat del sistema institucional a l'hora de donar resposta a un problema, així com de la pròpia generació del problema per part d'aquestes mateixes institucions. Saborido (2015) afirma que, en essència, els moviments socials es conjuguen a partir de tres elements estructurals: la identitat col·lectiva, el conflicte i un entramat relacional entre múltiples actors.

Els anomenats Nous Moviments Socials (NMS), havent superat els valors moderns predominants a l'època industrial propis dels moviments socials clàssics, emergeixen en un món globalitzat a partir dels riscos relatius a la sobreexplotació, la mercantilització dels espais, l'especulació, la destrucció del paisatge i el malestar urbà, entre d'altres; situacions que estimulen la ciutadania a reivindicar les responsabilitats de les autoritats i també a fer-se present i tenir veu en les decisions polítiques (Montiel 2004). Per Talego i Hernández-Ramírez (2017), a diferència dels Moviments Socials bastits des de les grans narratives de la modernitat i la idea de progrés, els NMS tendeixen a focalitzar-se en aspectes com el passat, la cultura, la identitat i el medi ambient, creant comunitats simbòliques afectives al seu voltant: «En tal empresa se procede a la reinterpretación de la historia oficial [...], la revalorización de la memoria de sujetos minusvalorados e invisibilizados y de lo vernáculo» (p.39). Així, alguns trets del que les societats assumeixen com a llegat de les generacions precedents tenen la capacitat d'operar com a recurs per als moviments socials i també com a producte d'aquests (Robertson 2012).

La defensa del patrimoni cultural i el dret ciutadà al seu accés no són una reivindicació recent ni menor dins el repertori dels NMS. Es tracta d'expressions organitzades davant el sentiment de pèrdua d'allò vernacle i en oposició a la identificació del patrimoni cultural com a recurs

exclusivament econòmic i polític, per part de l'Estat i el mercat, que té lloc sobretot en el context de la glocalització (Hernández-Ramírez i Moyano 2006). Fouseki i Shehade (2016), tal com s'ha apuntat abans, indiquen que el terme «heritage activism» és usat amb cada vegada més assiduïtat en la literatura per referir-se als moviments socials sorgits per a la protecció del patrimoni cultural, especialment aquelles iniciatives que són impulsades des de les bases (és a dir, moviments populars). Les autores, a partir de la recerca sobre el projecte de construcció del nou museu de l'Acròpolis a Atenes, exploren una jerarquia del patrimoni que afavoreix la monumentalitat i l'antiguitat (la construcció d'aquest nou edifici va comportar l'enderroc dels habitatges circumdants i l'expulsió de la comunitat que els ocupava) i més enllà, la resposta social en forma d'activisme que suscita. Així, il·lustren el que suggereixen que és un nou tipus d'activisme patrimonial, que es caracteritza per la defensa dels béns vernacles (d'abast més local) que es veuen amenaçats per un projecte patrimonial de significació més ample, nacional i universal:

While in most cases of heritage activism, people are trying to protect archaeological sites from destruction, in this case the creation of a structure which houses and actually protects archaeology (i.e. the museum) was the actual reason that provoke heritage activism. A different form of heritage activism, which was provoked by conceptual ambiguities between rights (cultural, human and property) and between different manifestations of heritage (older and modern) was revealed. (p.139).

Uzer (2022) indica que en les darreres dècades s'ha fet evident arreu la confrontació de les bases populars (en especial els col·lectius minoritzats i marginats) amb l'autoritat, l'estat i els interessos privats del neoliberalisme, que es canalitza a través de protestes urbanes i moviments insurrectes. El patrimoni irromp en aquestes protestes, ja sigui per reivindicar les narratives volgudament deixades de banda i oblidades o bé per crear-ne i fer-ne valdre de noves. L'autora, a través d'un estudi de cas (la lluita ciutadana en contra de la demolició d'un hort històric a Istanbul), aprofundeix en la definició de noves formes de resistència en termes patrimonials i explora l'activisme patrimonial com a mitjà per exercir el dret a la ciutat. Així, per l'autora el concepte rau en el actes de desobediència civil que tenen per objectiu el patrimoni i les narratives col·lectives alternatives.

L'estudi etnogràfic de Roura-Expósito (2023) a l'entorn del moviment de reivindicació de la Casa del Pumarejo de Sevilla conclou que els Moviments Socials tenen la capacitat d'incorporar el llenguatge patrimonial i aplicar-lo de manera estratègica a les seves causes. El patrimoni esdevé en aquests casos un principi a través del qual legitimar les lluites i canalitzar l'oposició als projectes que es proposen dins el funcionament neoliberal. En aquest sentit, l'autor referencia el concepte de Political Opportunity of Heritage (POPH) descrit per Santamarina i Mompó (2021) i l'aplica a «the strategic mobilisation of heritage as an instrument for the legitimization of multiple political subjects within the new cultural economies» (p.235). Tanmateix, lluny de ser una incorporació neutra, Roura-Expósito assenyala que els Moviments Socials adopten també del patrimoni els seus principis institucionals i hegemònics i el control administratiu, en una

relació que construeix una diferenciació radical entre aquells posicionaments *patrimonialistes* i, per altra banda, els que es reivindiquen com a crítics a l'hora d'assumir qualsevol grau de dependència amb els ens institucionals. Aquesta tendència subalterna (que l'autor identifica a través del treball de camp amb actors propers a ideologies anarquistes, marxistes i post-estructuralistes) defensa, també, que el patrimoni és una entitat insuficient per confrontar problemàtiques socials, especialment les que són relatives a les demandes redistributives i materials (dret a l'habitatge, gentrificació, desigualtats socials, entre d'altres).

Hernández-Ramírez (2008) inscriu el patrimonialisme o moviment patrimonialista en els moviments socials que neixen com a reacció de les dinàmiques homogeneïtzadores que imposa la globalització. L'autor indica que es tracta d'un tipus de fenomen contemporani que coincideix amb altres d'adscriu en els NMS en tant que s'hi involucren sectors de la població plural i que crea comunitats a les quals els individus s'adhereixen de manera reflexiva, i que planteja noves versions de la història i de la identitat.

Efectivamente, las entidades de defensa del patrimonio comparten características con otros nuevos movimientos sociales aparentemente muy distintos -ecologistas, pacifistas, feministas, étnicos, de derechos humanos, etc.- Todos ellos responden con distintos enfoques a los problemas planteados por las profundas transformaciones que se están viviendo y los temores e incertidumbres que éstas generan, impulsando a veces proyectos alternativos a la lógica que impone la globalización. (p.46).

Tanmateix, segons Montiel (2004), no és acurat afirmar que les experiències d'activisme patrimonial són moviments socials orientats a la defensa del patrimoni cultural de manera genèrica, degut a la complexitat de definició dels termes, sinó que es tracta més aviat de «col·lectius o associacions de reduïda composició i/o fòrums especialitzats» (p.82) que identifiquen amenaces i riscos i encarnen un repertori d'accions amb l'objectiu de donar-los a conèixer a la població, per sensibilitzar-la i aconseguir la mobilització pública. De la mateixa manera, González-Collantes (2005) indica que no és encertat pensar aquest tipus d'accions col·lectives com a moviment social per se, sinó que cal considerar-les dins del conjunt dels NMS, prenent part del moviment ecologista, el moviment okupa i sobretot el moviment ciutadà, com a contrapoder a l'especulació i l'expansió urbanística.

González-Collantes (2005) dedica un exhaustiu estudi als que anomena moviments Salvem a la ciutat de València (Salvem el Cabanyal-Canyamelar, Salvem el Botànic-Recuperem Ciutat, Salvem el Pouet, Salvem l'Horta, entre d'altres) i els defineix com agents col·lectius heterogenis, de durada variable, caracteritzats per la vessant mobilitzadora i per tenir entre els seus objectius provocar, impedir o anul·lar un canvi social. Pel que fa el repertori d'accions que duen a terme les experiències de defensa i reivindicació del patrimoni, Montiel (2004) escriu que és característica la combinació entre la vessant convencional (pressió institucional, impuls de procediments burocràtics i denúncies, manifestacions, ús dels mitjans de comunicació i materials divulgatius per difondre els seus discursos) amb gestos més innovadors, com poden

ser les intervencions de caire artístic i *performances*, la presència a Internet i les Xarxes Socials i la creació de propostes alternatives a les propostes que es combaten. D'aquesta manera, les organitzacions alternen accions públiques d'un alt valor simbòlic, que es conceben per ser visibles i obtenir repercussió mediàtica (recorrent fins i tot a l'espectacularitat), amb activitats executades des de dins, imprescindibles però sovint menys notoris de cares enfora, com és el planejament estructural de la pròpia iniciativa, la creació de campanyes, la preparació de materials, la presa de decisions, entre d'altres.

Una de les característiques de les associacions de defensa del patrimoni és, per Hernández-Ramírez (2005), la seva heterogeneïtat en termes de composició social, d'organització i d'ideologia. González-Collantes (2005) subratlla la importància de la iniciativa individual en la creació i l'organització d'aquest tipus d'iniciatives, sense la insistència de la qual l'organització resultaria faltada de la força suficient per reeixir. Per altra banda, també assenyala el pes de la creació d'una comunitat simbòlica que, unida per una causa comuna, s'erigeix i s'afirma a si mateixa a partir de la distinció amb l'alteritat:

Els membres dels Salvem comparteixen una mateixa identitat col·lectiva -un nosaltres- que els porta a diferenciar els qui estan "a favor" dels qui estan "en contra" dels seus plantejaments. Aquesta identitat els fa ser conscients de "pertànyer" a aquestes plataformes o coordinadores i de comptabilitzar-se, alhora, dins de l'anomenat moviment ciutadà. (González-Collantes, 2005, p.96).

És oportú en aquest punt fer esment del treball de Mozaffari, Jones i Jasper (2020), que proposen una aproximació als moviments patrimonialistes a través d'una perspectiva interaccionista dels moviments socials. Ho fan, concretament, a partir de la dicotomia *players* i *arenas*. Usen el primer concepte (*players*) per referir-se als individus, col·lectius o societats amb trets identitaris comuns que, davant l'acord d'un propòsit compartit envers la protecció i conservació del patrimoni, impulsen accions estratègiques per tal d'assolir-lo. Aquests subjectes interaccionen de manera sostinguda amb altres actors (opositors, autoritats, elits) mitjançant diferents estratègies i narratives, amb el propòsit principal de persuadir i negociar-hi (Mozaffari 2015). Els autors afirmen la importància d'identificar, catalogar i analitzar els *players* en profunditat per tal d'entendre l'activisme patrimonial, ja que es tracta de «the essential component of social movements» (p.37). Les *arenas*, per la seva banda, són els camps d'acció dels *players*, els espais on tenen lloc les seves interaccions, que són canviants i poden respondre a una naturalesa real o metafòrica, com ara la premsa o les xarxes socials. Segons els autors, els moviments patrimonialistes encaixen en els principis dels moviments socials per aspectes com l'ànim de persuasió que presenten alguns actors socials cap a d'altres, així com per la projecció de les reivindicacions cap als ens estatals (Jasper 2020), relatives sovint a conceptes que tenen a veure amb la sostenibilitat, el desenvolupament o els drets humans (Mozaffari i Jones 2020). Per Mozaffari (2015), la motivació de les i els activistes, tal com succeeix en altres tipus de moviments de protesta (Jasper 2008), neix d'un sentiment híbrid entre la responsabilitat social

i el deure moral, en sintonia amb les dimensions polítiques i de valor individual i col·lectiu que implica el patrimoni cultural.

És interessant ara retornar a Hernández-Ramírez (2008) per aprofundir en la descripció que efectua del patrimonialisme mitjançant la caracterització de dos tipus d'organitzacions: les que anomena, per una banda, *conservacionistas o de resistencia* i per l'altra, *plataformas de activación o entidades-proyecto*. Les entitats *conservacionistas*, segons l'autor, «se aferran al patrimonio» (p.48) en tant que constitueix la història i els trets vernacles de la comunitat simbòlica, entesos com a refugi, que han de resistir a la globalització. És a dir, la seva ideologia de pensament i d'acció es basa en la continuïtat: es tracta de «mantener el patrimonio para conservar los anclajes que fijan a la sociedad local con su pasado» (p.56). En aquest aspecte coincideix amb l'afirmació d'Ariño (2010) que determina que «el patrimonio trata de suturar las rupturas entre pasado y presente imponiendo un único marco interpretativo (la celebración de la identidad y su continuidad temporal)» (p.15). Les entitats *conservacionistas* són properes a una noció del patrimoni de caire restrictiu, delimitat sobretot pels valors materials relatius a l'antiguitat, l'estètica i l'excepcionalitat (prenent així béns ja reconeguts dins del repertori historicoartístic establert), deixant al marge la seva dimensió intangible i social. Es caracteritzen per una actitud defensiva, que passa per les denúncies i l'exigència de protecció, reivindicant el manteniment de la configuració original dels béns i els seu entorn (són crítics amb les modificacions). Sovint s'oposen als projectes immobiliaris que consideren agressius i poc respectuosos amb l'herència històrica. Tanmateix, les seves denúncies no solen atenuar les conseqüències dels processos de deteriorament del patrimoni, com apunta l'autor que poden ser «la crisis de la sociabilidad y de las formas de vida tradicionales, así como los desalojos y reemplazos de población» (p.49). Sovint aquest tipus d'entitats tenen una relació propera amb l'administració pública i/o hi mantenen vincles polítics i financers. Això dona lloc a la configuració d'un conservacionisme institucional que Hernández-Ramírez descriu com a «operaciones de cosmética patrimonial en las que sólo se actúa puntual e individualizadamente sobre bienes concretos, pero no se interviene en conjuntos urbanos o paisajes culturales con criterios de ordenación, regulación y dinamización social» (p.51).

Per la seva banda les *plataformas de activación o entidades-proyecto* reivindiquen, com les anteriors, la continuïtat de la comunitat simbòlica en contextos homogeneïtzadors, però en el seu cas des d'una revisió de l'herència històrica i des d'una perspectiva holística del patrimoni, que entenen com a recurs i que també té en compte els seus aspectes intangibles i els usos socials. Tal com afirma l'autor, «lo realmente novedoso de estas entidades es que persiguen recuperar el control del espacio y del tiempo sobre la base de los testimonios del pasado, realizando una relectura de la historia» (p.51), la qual comporta la defensa de les narratives dels grups subalterns i l'activació de béns que no eren reconeguts com a patrimoni, «entendiendo que son exponentes de los modos de vida propios de los barrios» (p.56). D'aquesta manera, els col·lectius defensen els usos polítics de la memòria col·lectiva i del patrimoni cultural per posar sobre la taula en els projectes de futur la història de les comunitats silenciades, al marge dels

discursos hegemònics. «En este sentido, proceden a la construcció de comunitats de modo reflexivo a partir de la recuperació de las experiencias vividas en los barrios [...] pero también mediante la creación de imágenes idealizadas del pasado» (p.56).

Ambdues tipologies, malgrat les diferències estructurals que puguin presentar, comparteixen alguns trets i es complementen. El punt comú més bàsic és la defensa del que és vernacle davant els processos d'homogeneïtzació, tot i que també cal tenir en compte la incidència a les ciutats (són el seu entorn primari d'actuació), la difusió dels valors patrimonials entre la ciutadania, que fomenta el desig de participació en la presa de decisions, entre d'altres. De fet, en tant que hi ha aspectes que poden oscil·lar d'una a l'altra, l'autor assenyala és oportú no pensar-les com a categories tancades. En definitiva, amb aquesta classificació Hernández-Ramírez aporta coneixement i aprofundeix en la descripció del patrimonialisme com a fenomen que forma part dels moviments socials i que es troba a l'alça en la societat contemporània (de fet, n'és un aspecte idiosincràtic).

En relació ara al context català, cal destacar Hachuel (2012) i el seu treball envers l'associacionisme, la història local i el patrimoni. Identifica, com a element idiosincràtic de la cultura catalana, l'existència d'un tipus d'espais cívics patrimonialistes que incideixen en l'estudi, la difusió i la reivindicació del territori, la seva història i els seus béns. Com a moviment troba les seves arrels al segle XIX, en el context de la Renaixença, amb l'auge de l'interès popular per la llengua i la cultura catalanes. Es tracta d'agrupacions que es denominen de diverses maneres (grups, amics de, centre d'estudis, institut d'estudis, etc.) i que l'autora diferencia de l'associacionisme que reivindica el patrimoni de manera puntual, com per exemple les associacions de veïns i de comerciants i les associacions i plataformes de defensa d'interessos particulars. Assenyala que a l'associacionisme d'estudis el caracteritzen dos trets principals: primer, l'interès pel territori i la seva relació amb aquest i segon, l'obertura a la participació mitjançant el voluntariat. És destacable la dedicació d'aquest tipus d'espais cívics al patrimoni desatès, oblidat per les institucions, així com a la patrimonialització de béns de caire popular. L'autora ho descriu de la següent manera:

En la mateixa mesura que les administracions vetllen pel patrimoni consagrat, per les grans catedrals, les associacions es dediquen al patrimoni difús -per defugir l'adjectiu de «menor», el valor del qual és relatiu a la història del territori o a la història de sectors socials menystinguts; o, fins i tot, al patrimoni triturat, que costa de rescatar de la misèria en què l'hem deixat caure. (p.39).

Hachuel indica que aquest tipus d'associacionisme ha experimentat un notable auge al llarg del temps, amb la creació arreu de Catalunya d'un nombre considerable de centres. Aquest fet l'associa, a banda de l'abandonament institucional que motiva els grups a mobilitzar-se per resoldre les carències detectades, a la valorització ciutadana del coneixement del territori, a un major nombre de persones amb estudis universitaris i a l'evolució del concepte de patrimoni cap a nocions subalternes, més enllà del principi de la monumentalitat.

4.5. Espai públic, ciutat i patrimoni

A diferència d'altres formes de patrimoni, el patrimoni construït té la característica d'operar en un espai físic determinat, fix però canviant, format per tot un entramat d'aspectes idiosincràtics que el condicionen i el fan esdevenir més enllà de si mateix, en una relació contextual. Els béns ocupen pobles, ciutats, paratges, carrers, places i infraestructures i molt sovint el que s'entén per espai públic. Delgado (2004) afirma que l'espai públic és, en si mateix, una entitat propensa a la patrimonialització, degut a les significacions materials que expressa i també a partir dels usos i les activitats humanes que sustenta i canalitza. Ja a mitjans de la dècada dels setanta Bohigas (1975) va introduir, en relació a les iniciatives de defensa d'edificis que sorgien a Catalunya (en especial a l'àrea metropolitana de Barcelona), un concepte de patrimoni arquitectònic integrat en una entitat de significacions, amb les que dialoga i a partir de les quals s'entén, reivindicant així una visió holística que permetés mantenir la coherència de l'entorn. Ho expressava tal com segueix:

Del que es tracta, per tant, és de defensar la ciutat. I defensar la ciutat -en els termes formals a què ens referim i entenent-los com a suport indeclinable d'una estructura social- vol dir defensar la seva imatge, els elements i les estructures generatives que van lligats a la seva història i a l'evolució historicada del grup humà que els utilitza. (p.51).

El fet que el patrimoni construït s'inscriu amb freqüència en un organisme viu com és una ciutat o un nucli de població, terreny de conflictes i negociacions, aboca el seu anàlisi a múltiples perspectives, entre les quals destaca la del paper de l'acció col·lectiva i política. De fet, cal tenir en compte que la ciutat és el lloc on es materialitzen les relacions i els vincles entre la ciutadania i el poder (Bohigas 2003). En aquest sentit Saborido (2015), que segueix a Borja i Muxí (2000), identifica en la cultura política i ciutadana contemporània el sorgiment de la defensa d'un conjunt de drets urbans, els quals tenen relació amb el lloc, l'espai públic, la monumentalitat, la bellesa, la identitat col·lectiva, la mobilitat, l'accessibilitat i el medi ambient. El concepte de *dret a la ciutat* és segurament el més destacat de la literatura de David Harvey (2013), el qual defineix com a «mucho más que un derecho al acceso individual y colectivo a los recursos que ésta [la ciutat] almacena o protege; es un derecho a cambiar y reinventar la ciudad de acuerdo con nuestros deseos» (p.20). Un dret que, assenyala, en l'actualitat rau majoritàriament en les elits polítiques i econòmiques. Afirma que els espais i els béns públics urbans han estat sempre sota el control del poder estatal i les administracions públiques i que no sempre constitueixen un bé comú. Cal, per això, que la ciutadania se n'apropriï mitjançant l'acció política. Delgado (2004) s'acosta a aquesta idea quan reflexiona que relacionar l'àmbit públic amb allò que és titularitat de l'Estat és sotmetre'l a una relació de propietat, en aquest cas per part d'un poder polític centralitzat, qui en determina, limita i gestiona els usos. En aquest context els moviments que reclamen l'espai públic «com a patrimoni de la societat que l'usa» (p.66), afirma, neixen a partir de la percepció d'una presa de decisions restringida, al marge de la participació activa de la globalitat dels agents que en formen part. En altres paraules, l'acció col·lectiva és esperonada

pel fet que l'administració dels usos i significats d'un espai compartit i plural rau en de manera exclusiva en una autoritat, en concret el poder polític. Per la seva banda Uzer (2022), indagant en la relació entre l'activisme patrimonial i el dret a la ciutat, defineix que l'exercici d'aquest s'entén «through acts of heritage activism and advocacy, such as the appropriation of value and meaning of the space, claiming visibility and recognition of plural interpretations of the past, and creating alternative historical narratives through achieving, documenting and employing alternative pedagogies for dissemination» (p.21). Així, l'activisme serveix per impulsar canvis en la governança urbana i patrimonial, que passen per reconèixer les interpretacions del passat invisibilitzades i menystingudes i per incorporar les noves categories patrimonials reivindicades.

El patrimoni construït, quan és inserit en aquests contextos de conflicte i negociació, en pren part a través de la definició de l'entorn compartit (material i polític), mitjançant una ciutadania conscienciada i sensibilitzada que en defensa els valors. La seva preservació i usos esdevenen un motiu de mobilització. Per Harrison (2013), la necessitat imposada de competir contra interessos divergents en aquest procés definitori juga un paper capital en els actes o moviments preservacionistes. Hernández-Ramírez (2005) indica, envers aquests, que «la paradoja de este fenómeno característico de la sociedad actual es que el debate sobre el proyecto de ciudad del futuro gira en torno a testimonios materiales que proceden del pasado» (p.8).

Franquesa (2013), explorant la qüestió del patrimoni en relació amb el mercat, en el si de les ciutats del capitalisme neoliberal, afirma l'existència d'un llenguatge hegemònic del patrimoni, que es basa en l'assumpció d'aquest com a entitat sense fissures, gairebé sacralitzada, al voltant de la qual es basteixen els objectius i les aspiracions dels diferents agents socials. A partir d'un conjunt d'etnografies realitzades a Palma de Mallorca, Franquesa identifica dues lògiques operatives que, en essència, tenen lloc en els centres històrics envers els processos de patrimonialització i de mercantilització: per una banda, quan el patrimoni és utilitzat per donar suport als projectes hegemònics basats en l'expansió i les relacions de mercat. Per l'altra, quan el patrimoni es fa servir per enfortir els projectes de resistència i en contra d'aquesta tendència hegemònica mercantilitzadora. En aquest cas, els grups preservacionistes i de residents locals empenen el llenguatge del patrimoni per evocar-ne les qualitats afectives, inalienables, i reforçar el seu discurs. Pels gentrificadors la visió del patrimoni és també objectivada, però anàloga al procés d'acumulació de capital. Així, parafrasejant a Herzfeld l'autor escriu que «the discourse and practice of heritage conservation have become a global hegemonic idiom helping to build, conceal, and legitimize but also resist gentrification and, by extension, the neoliberal marketization and private appropriation of historic centers» (p.346).

Morell (2019) investiga la problemàtica social que neix de la indústria i les polítiques del turisme també a Palma de Mallorca. A la ciutat, els apartaments turístics són un dels exponents d'una activitat turística depredadora que afecta la supervivència de les comunitats que hi viuen, especialment al centre històric (són la causa, entre d'altres, de l'increment dels preus dels habitatges, que es tornen inassequibles per a la població local), una realitat davant la qual històricament molts moviments socials s'han activat. L'autor apunta que al llarg de les últimes

dècades diferents col·lectius (entre els quals hi ha grups ecologistes i associacions de veïns) s'han oposat a la dependència econòmica excessiva del turisme i n'han denunciat els abusos, exigint al govern la imposició de límits per a la racionalització de l'activitat. Es tracta d'iniciatives que basen la seva estratègia en la conscienciació de la ciutadania, i prenen part de la lluita, que és compartida, des d'uns arguments particulars. A partir de l'anàlisi de la qüestió, Morell determina que la indústria turística a la ciutat ha provocat una fractura entre sectors de la població (propietaris i classe treballadora) que alimenta la consciència de classe i serveix de motor per a la mobilització: «there is a class convergence between the various organisations that, ultimately, deal with questions about the social reproduction of life and share a unique heritage in terms of their conditions of transformation» (p.102).

Talego i Hernández-Ramírez (2017) apunten que la creació i/o defensa d'espais de trobada veïnals, compartits, alguns d'ells a partir de l'okupació, són estratègies que els NMS patrimonialistes i alterglobalistes posen en marxa per oposar-se a la gentrificació i reivindicar un modus vivendi que es troba amenaçat, en les quals «el vecino, el pequeño comerciante, el artesano y la convivialidad son los principales referentes patrimoniales» (p.44). La museïtzació dels barris històrics amb pretensions economicistes (és a dir, la seva transformació en producte per al consum turístic), que imposa una imatge acabada i sense fissures, hi és rebatuda a favor dels usos socials i el valor simbòlic d'aquests espais per a la ciutadania.

Per la seva banda, Hernández-Ramírez (2005) estableix una dicotomia d'actors socials, basada en partidaris i detractors, que opera en alguns dels projectes immobiliaris que tenen incidència en barris antics de ciutats històriques. Els detractors teixeixen el seu discurs argumentari a partir d'idees relatives a l'especulació urbanística, la gentrificació, el deteriorament de l'entorn i la «crisis de la sociabilidad y de los modos de vida tradicionales» (p.5) que comporta l'aplicació de polítiques mercantilistes en aquests contextos. El sector favorable als projectes, per la seva banda, remet al fre al desenvolupament com a perjudici de la no construcció de les infraestructures i modificacions proposades, i ahora emprèn estratègies per devaluar el caràcter dels béns patrimonials afectats. Saborido (2015) reitera el marc general d'oposició d'aquestes dues tendències:

Los movimientos en defensa del patrimonio en los barrios surgen a partir de conflictos en la ciudad, conflictos urbanos. Estos conflictos ponen en evidencia la existencia de proyectos de ciudad opuestos entre sí: por una parte, las empresas inmobiliarias y los intereses de quienes defienden un modelo de ciudad competitiva, entregada a las fuerzas del mercado y a favor de la rentabilidad inmobiliaria: promotores inmobiliarios respaldados por el capital financiero, el capital corporativo y un aparato de Estado cada vez más imbuido por una lógica estrictamente empresarial (Harvey, 2008:32-36). Por otra, los intereses de los ciudadanos, que se organizan y actúan para defender su bienestar colectivo y una cierta forma de habitar. Estos dos actores —capital inmobiliario y ciudadanía— se confrontan en el plano social y simbólico, compiten en la definición del significado de la ciudad, de los barrios y sus zonas históricas, en la

selección del patrimonio urbano y en los modos de activarlo y usarlo. (Saborido, 2015, p.58).

Frigolé (2014) afirma que davant les tendències homogeneïtzadores i de despersonalització dels entorns pròpies de les ciutats postindustrials, la preservació dels béns patrimonials al marge del sistema mercantilista es relaciona, més enllà de l'economia, amb aspectes morals i polítics. La mobilització de la ciutadania en termes de patrimoni incorpora la defensa del consens socials i d'alternatives més respectuoses i sostenibles davant un desenvolupament que es percep com a agressiu (Soldino 2004). Així, els béns patrimonials esdevenen recursos per a l'acció política (Sánchez-Carretero 2022). Smith i Campbell (2015) parteixen de la premissa que «heritage is political, that it is a political resource used in conflicts over the understanding of the past and its relevance for the present» (p.18). En la mateixa línia, Carbonell (2022) exposa que qüestionar-se què cal conservar implica de manera indestruïble també plantejar-se què pot ser perdut, uns resolucions que són formulades per un conjunt d'actors determinats d'acord amb unes premisses ideològiques concretes.

4.5.1. Un breu apunt sobre el patrimoni arqueològic

El patrimoni arqueològic mereix una distinció a part en la present anàlisi. El que es defineix com a béns arqueològics immobles, en general jaciments, també formen part del repertori de l'activisme patrimonial. Es tracta de vestigis del passat literalment subjacents en les trames urbanes contemporànies, o bé fora d'elles en terrenys perifèrics, que són susceptibles de veure's afectats per diferents amenaces: espolis, abandonament i aplicació de projectes immobiliaris i/o urbanístics.

Alcalde i Burch (2011) apunten que el patrimoni arqueològic posseeix una gran potencialitat ideològica. El conjunt de béns que l'integren, a diferència dels que pertanyen a d'altres categories patrimonials, en el context català actual són considerats per llei de domini públic i per tant, la seva protecció és un deure que recau en l'Estat. Aquest principi els confereix una connotació de propietat col·lectiva que té diverses repercussions. Una d'elles és que, de les dues fases principals dels processos de patrimonialització que estableixen els autors (la valorització primer i la interpretació després), la primera s'obvia perquè el caràcter patrimonial ja ve determinat de manera automàtica. L'estadi interpretatiu, que pren protagonisme, presenta certa complexitat: en tant que es tracta dels vestigis d'unes formes de vida molt llunyanes en el temps, provinents no d'una continuïtat sinó d'una fissura respecte la contemporaneïtat, es fan difícilment desxifrables sense eines prèvies. És necessària, doncs, la intervenció d'intermediaris, entre els quals destaca la figura dels/les arqueòlegs/gues, per fer intel·ligibles certs discursos (prèviament construïts a partir d'objectius i interessos concrets). Així les significacions socials, més que no pas espontànies, són sovint induïdes per la mediació, el subjecte de la qual solen ser experts i professionals que desxifren i indiquen els valors a destacar. Alcalde (1999) apunta que, tot i que l'ús del patrimoni arqueològic s'ha popularitzat en els darrers anys, sobretot en termes

de consum (s'ha instaurat com a recurs turístic i és més a prop que mai de la societat), aquesta poques vegades participa activament en les diferents fases de la seva gestió, de manera que roman sovint en el paper de «consumidora d'arqueologia» (p.84), al marge dels processos d'apropiació real. Tanmateix, Alcalde, Burch i Rojas (2011), en una anàlisi retrospectiva de la relació de la societat amb el patrimoni arqueològic al nord-est de la península Ibèrica, indiquen que des de mitjans de la dècada de 1990 i en consonància amb l'auge de l'interès pel patrimoni cultural en general, la sensibilització envers el patrimoni arqueològic experimenta un creixement en la societat civil, que es mobilitza davant les agressions al territori que comprometen els jaciments.

Segons Hernández-Ramírez (2005, 2008) el patrimoni arqueològic té la capacitat de sintetitzar una visió de la història que integra les particularitats del lloc o la societat a la qual es vincula. Més enllà, per a les entitats que categoritza com a conservacionistes⁵, els vestigis arqueològics doten de continuïtat històrica a les comunitats en tant que constitueixen un símbol que enllaça el present amb el passat, «por lo que su deterioro se interpreta como una profanación y su pérdida como una lamentable ruptura con el pasado» (Hernández-Ramírez, 2008, p.55). El conservacionisme tendeix a establir una aura sacralitzant als elements arqueològics, que acaba desembocant en l'assimilació automàtica que qualsevol resta és patrimoni, avalada pel valor d'antiguitat. Aquest *radicalisme patrimonialista*, tal com anomena l'autor, presenta diferències significatives amb la posició dels professionals i científics, que exerceixen a partir d'un concepte instrumental dels vestigis (són recursos a partir dels quals obtenir coneixement). Alcalde (1999) ja apuntava aquesta idea quan assenyalava la tendència, cada vegada més generalitzada, de confondre el terme *restes arqueològiques* amb el de *patrimoni arqueològic*:

No tots els materials que s'obtenen en excavacions arqueològiques són realment patrimoni arqueològic. Una cosa són els materials que serveixen als professionals de la recerca arqueològica per obtenir dades per als seus estudis i una altra els elements que la societat s'apropia com a patrimoni. (p.85).

La clau a l'hora de discernir entre ambdós conceptes rau, segons Alcalde, en la significació social i el sentit identitari: «El patrimoni arqueològic seria el que establiria la interrelació entre l'arqueologia i la societat» (p.85). Les entitats conservacionistes prenen part d'aquesta relació oposant-se, en el si de les ciutats, al desenvolupament de models i projectes que comprometen les restes, promovent la seva patrimonialització (Hernández-Ramírez 2008). En aquest sentit, doncs, si bé tipològicament el patrimoni arqueològic presenta la seva pròpia idiosincràsia, els moviments *conservacionistes* que se centren en la seva salvaguarda comparteixen el mateix substrat amb els que paren atenció a d'altres béns del patrimoni construït.

4.6. Risc, pèrdua, emocions i sentiments

⁵ Aquest concepte es descriu en l'apartat 4.4. Patrimoni i Moviments Socials.

Giddens (1990) defineix la modernitat com el model d'organització social desenvolupat a Europa a partir del segle XVII, els postulats del qual són estesos mundialment, i caracteritzat per un marcat caràcter discontinu: «Tanto en extensión como en intensidad, las transformaciones que ha acarreado la modernidad son más profundas que la mayoría de los tipos de cambio característicos de períodos anteriores» (p.18). Com a estadi cultural té lloc en el si d'una conjuntura històrica immersa en la idea de progrés, de canvis i de superació d'allò propi dels temps pretèrits, en consonància amb els processos d'industrialització, de creixement social i urbà i d'acumulació de capital. A finals del segle XIX irromp un nou estadi que transcendeix la modernitat, és a dir un nou model de sistema social, referit sovint com a Postmodernitat (Giddens (1990) és crític amb el terme i suggereix que es tracta, més aviat, dels resultats de la radicalització i la universalització de la modernitat).

Un autor a tenir en compte envers la noció de modernitat és Appadurai (2001). En parla en clau de canvi, posant èmfasi en els mitjans de comunicació (en especial els electrònics) i els moviments migratoris massius (a partir dels quals explora la noció de *desterritorialització*, és a dir, els processos de trasllat dels sectors obrers de la població a d'altres països, en espais reservats a les classes baixes). El seu punt de vista és explícitament transnacional i post nacional. Assegura que l'Estat-nació, com a forma política moderna complexa, es troba a les acaballes: «Los Estados-nación, en tanto unidades de un sistema interactivo complejo, probablemente no sean los que vayan a arbitrar, a largo plazo, la relación entre la globalidad y la modernidad» (p.34). Per altra banda, al món modern actual el caracteritza un nou model de fluxos globals, nombrosos i intensos, que posen sobre la taula la tensió entre la homogeneïtzació i la heterogeneïtzació cultural:

«la característica principal de la cultura global actual es la política de un esfuerzo simultaneo por parte de la identidad y la diferencia por comerse una a otra, para poder luego proclamar y secuestrar las dos ideas gemelas de la Ilustración: la del triunfo de lo universal y la de la resistencia y la fuerza de lo particular» (p.56).

Harrison (2013), envers la postmodernitat, escriu que els principis bàsics d'acumulació de capital propis de la modernitat es mantenen però entren en escena nous paradigmes relatius a la tecnologia, la globalització i els moviments de masses, que transformen amb força la vivència d'un món accelerat i accentuen la percepció de canvi constant (Harrison 2013). El sociòleg Ulrich Beck, que explora el fenomen postmodern en profunditat, identifica en la seva teoria de la «societat del risc» un món d'inèrcies inestables, imprevisibles i transformacions accelerades, que aboquen la societat contemporània a restar amatent a possibles destruccions que poden tenir lloc en qualsevol moment. També Giddens (1990) parla de riscos inevitables que assumeix la ciutadania, fent referència a Beck: «La posibilidad de guerra nuclear, el desastre ecológico, la explosión demográfica incontrolada, el colapso del intercambio económico global, y otras potenciales catástrofes globales, proporcionan un desolador horizonte de peligros para todos los habitantes del planeta» (p.120).

La vivència del patrimoni cultural, com a fenomen indestriablement inscrit en aquesta societat postmoderna, global i dels riscos, resulta influenciada per aquesta casuística. En paraules d'Ariño (2010) «La lógica conservacionista que subyace en el patrimonio cultural con su defensa del carácter público de los bienes, expresa la sabiduría práctica de un tiempo plagado de incertidumbres y riesgos, de rumbo ingobernado y tal vez ingobernable» (p.15). Es fa evident que la designació (o *etiqueta*) de patrimoni, malgrat la suposició en els seus principis d'un estatus de protecció, no garanteix a la pràctica la durabilitat dels elements que s'hi associen, els quals es troben en una situació permanent de perill per diversos factors. Jeudy (1990), al respecte, expressa que «On sait bien que la hantise de la destruction, depuis l'effacement des traces jusqu'à la catastrophe nucléaire, légitime un état d'urgence qui stimule la prospective patrimoniale» (p.4). Harrison (2013) afirma que l'assumpció del risc de pèrdua, per part d'individus i comunitats conscienciades envers els valors dels elements del passat, és una idea fonamental en la conceptulització dels moviments preservacionistes del patrimoni cultural i natural.

La convivència dels grups humans amb l'amenaça latent de desaparició dels trets que consideren vernacles afavoreix l'auge de la nostàlgia i l'enyorança pel passat i la tradició, o en altres paraules, pels elements *reals* i *autèntics* que esdevenen un entorn segur i un refugi (Duclos 1997), com un ancoratge que s'aferra en allò re(conegut) per salvar el vertigen del que succeeix amb rapidesa. Per Bromberger (1996), la preocupació i l'interès per la reivindicació, vigilància i protecció del patrimoni són sovint el ressò d'un *desastre*, és a dir, «une réponse à une blessure de l'histoire» (p.22), com seria el tancament d'una fàbrica o la desaparició d'una activitat. Aquests elements idiosincràtics són clau en la construcció identitària dels col·lectius, que els assumeixen no com uns vestigis qualssevol sinó com els *propis*. En aquest sentit, Hernández-Ramírez i Moyano (2006) escriuen que la identitat, la història, la cultura i el patrimoni tenen el poder de resguardar les comunitats de la dissolució de les seves arrels i per tant, d'un entorn incert i intel·ligible.

Tanmateix, Rico (2015) indica que els riscos no són una qualitat innata del patrimoni cultural, sinó que cal llegir-los en relació a uns valors socialment estructurats, produïts mitjançant processos polítics, els quals consensuen i determinen una sèrie d'indicadors que actuen com a principis universals de la conservació: «The "heritage at risk" framework is then presented as a universal rationale for preservation, defined exclusively within a geography of threat» (p.151). Carbonell (2022), per la seva banda, apunta que el nivell de sensibilització i la consciència social no sempre són equivalents al grau de les amenaces i les possibles pèrdues, tal com exemplifica amb les goletes del Quebec, sotmeses a un procés de desaparició en el si d'una societat que de moment no hi ha construït significacions patrimonials sinó que s'hi vinculen relats personals relatius al sacrifici i unes condicions de vida difícils.

En sintonia amb el concepte de risc aplicat a l'àmbit del patrimoni cultural emergeix la qüestió dels sentiments i les emocions. Heinich (2009) indica que el terme «*émotion patrimoniale*» va ser emprat per primera vegada per Daniel Fabre, antropòleg, a partir d'un episodi d'indignació

col·lectiva quan una església de Carcassona va veure's sotmesa a una amenaça de destrucció. De fet, Fabre dirigí la publicació titulada *Émotions patrimoniales* (2013), un llibre de referència pel que fa l'estudi de la relació explícita entre emoció i patrimoni i la irrupció d'aquesta en la retòrica patrimonial, «une émotion qui, toujours, surprend, perturbe, déborde et parfois défait les cadres de la pensée et de l'action patrimoniale» (p.15). A la introducció, l'autor apunta que si bé la Revolució Francesa ja va ser el primer dels grans esdeveniments històrics en posicionar l'emoció col·lectiva com a objecte d'estudi, la mirada retrospectiva confirma la transició pel que fa el patrimoni cap a un nou règim emocional, o si més no, cap a l'afirmació de noves expressions de compromís i d'afecte. Aquest estadi coincideix amb una profunda transformació de la sensibilitat, l'exaltació del vincle emocional amb l'entorn de vida més modest i quotidià i la superació de la gestió institucional i administrativa del patrimoni nacional com a únics promotors de l'acció. El fet d'eliminar o conservar les traces del passat estimula el desplegament i la transmissió entre les persones d'ira, indignació, penediment, compassió, melancolia, odi, amor, en molts matisos. En les causes patrimonials, Fabre estableix quatre formes o moments expressius que es combinen, en sincronia o successió, o s'alternen: els anomena *transport*, *sédition*, *dispute* i *déploration*.

En fait, la lecture de l'ensemble des travaux inspirés par la question des émotions patrimoniales suggère, selon une métaphore banale, une échelle qui emprunte à celle des températures. On va du plus tiède au plus ardent et inversement. Mais surtout, et ce sera mon hypothèse, chaque degré significatif semble correspondre à une mise en forme de l'émotion, à une situation que l'on peut décrire et donc caractériser. C'est ainsi que nous passons de l'émotion bien tempérée de la quotidienneté patrimoniale – le terme «émois» aurait convenu, n'était la nuance précieuse et péjorative dont il est généralement connoté, je lui préfère donc la suggestive polysémie du terme «transport» –, à l'exaltation collective extrême de la «sédition» en passant par l'émotion vive mais limitée, réglée et canalisée de la «dispute» et celle, aujourd'hui plus diffuse et complexe, de la «déploration». Quatre positions donc, que nous allons détailler en gardant à l'esprit qu'elles ne définissent surtout pas, de façon rigide, des types de causes patrimoniales. (p.38).

Roig i Frigolé (2014) afirmen que la producció del patrimoni cultural és simbòlica i per tant, els béns que en formen part són símbols. Com a tals, tenen la capacitat d'aglutinar els agents socials a partir de l'evocació afectiva i dels sentiments. El recurs a la dimensió nostàlgica és una resposta emocional habitual en el camp del patrimoni i les relacions amb el passat (Campbell, Smith i Wetherell 2017), sobretot en un context de canvis ràpids i sovint imposats com el que és propi de la vida contemporània. Per altra banda, les emocions i l'afecte es troben estretament vinculades a la intervenció social i cultural i poden impactar i tenir conseqüències en els camps polític i moral (Smith i Campbell 2015). Smith, a partir dels resultats de múltiples entrevistes efectuades a visitants de museus i centres patrimonials, conclou que «visitors and other users of heritage were engaged in an embodied, emotional, performance of negotiating and creating

the meaning of the past for the present» (p.10) i que «there are a range of emotional responses to heritage and a range of intensities in those responses» (p.3).

Gentry (2013) utilitza el concepte de «sense of place» per descriure el vincle emocional que resulta de l'assignació de valors i significacions a un lloc determinat per part d'una comunitat, quan esdevé un punt en comú entre els seus membres i els permet distingir-se dels altres, així com marcar la diferència també amb altres llocs. L'autor determina que les significacions que s'associen als indrets són designades a partir de gestos com les interaccions quotidianes entre les persones, mitjançant les experiències i els sentiments que evocuen: «The key point here is that it is human behaviour at a specific location that turns objective space into subjective place» (p.511). Afegeix que, de vegades, els sentiments de vàlua cap a un lloc apareixen tan sols quan aquest es veu amenaçat, per una transformació o per la pèrdua, i en aquests casos esdevé complex determinar el grau de significació real, així com discernir el vincle arrelat del que anomena «simple conservatism».

Les emocions, doncs, poden vehicular la responsabilitat de vetllar pel llegat col·lectiu. Per Feildel (2014) les emocions tenen la capacitat d'aglutinar les persones i comunitats i motivar processos de producció territorial reactius, a partir dels quals estructurar la relació amb l'espai. Així, davant del que es creu injust o amenaçador apareix la protesta, que és una experiència emocional de negació connectada amb sentiments com la ràbia, la consternació i el menyspreu. Aquesta experiència pot suposar l'inici d'una mobilització, però cal que per articular el debat i l'acció aquests sentiments i emocions se sotmetin a un procés d'identificació. Tan sols transcendint-los, assegura Feildel, és possible construir un discurs intel·ligible i compartit.

És destacable l'aportació de Heinich (2009, 2013) pel que fa l'estudi de les emocions en l'àmbit del patrimoni. Coincideix amb Smith i Campbell (2015) a l'hora de reconèixer que, malgrat constituir un fet gairebé inseparable de la vivència patrimonial, l'aspecte emocional és sovint obviat per la investigació i l'aproximació científica degut a la connotació subjectiva a la qual se sol associar. Les emocions que desvetlla el patrimoni cultural, per l'autora, responen a diferents qualitats i situacions. En termes positius enumera el sentit de l'autenticitat, la presència, la bellesa, l'antiguitat i la raresa (Waty (2016) hi afegeix els gestos que mobilitzen la solidaritat de la ciutadania, com ara una campanya de recaptació de fons). En relació al concepte de raresa cal referenciar a Prat (1993), que identifica una sèrie de criteris que desvetllen l'interès col·lectiu envers el patrimoni en clau del que anomena «mentalitat d'antiquari» (p.130). Entre els que enumera en destaca un, d'essència conservacionista, que funciona sobretot davant del que es troba en perill de desaparició: el *criteri de l'escassetat/abundància*. Segons aquest «només són percebuts com a objectes d'interès arqueològic, arquitectònic, museogràfic, artístic o patrimonial, aquells béns que són escassos [...] els objectes comencen a adquirir valor en el moment en què es desenvolupa la consciència social de la seva carestia» (p.129).

Waty (2016) i Feildel (2014) coincideixen en què l'emoció negativa és també un fenomen freqüent en relació al patrimoni i que té a veure sobretot amb aspectes defensius. És quan els

riscos es materialitzen i comprometen els béns que apareix la reacció emocional, afirma Waty (2016), que al seu temps motiva el sorgiment i la definició de diferents actors i rols: per una banda, «la victime» (l'element patrimonial). Per l'altra, «l'accusateur» (la ciutadania mobilitzada, les organitzacions i entitats de defensa, els periodistes). També «l'accusé» (els poders i autoritats públiques, polítics, la propietat privada). Finalment, «le juge» (l'opinió pública, l'ordre judicial).

En paraules de Waty (2016) les emocions patrimonials són «des mobilisations populaires en faveur d'un bien patrimonial» i sorgeixen com a reacció individual i col·lectiva davant les accions que impacten sobre els béns, en situacions que poden tenir a veure amb desastres naturals, conflictes bèl·lics i destruccions accidentals derivades de les accions humanes, així com a partir d'intervencions polèmiques (restauracions i modificacions). Però també arrel d'una percepció de falta de transparència per part dels ens polítics a l'hora d'actuar sobre el patrimoni, mitjançant processos imposats, fet pel qual assegura que les emocions patrimonials, a través de donar veu a la voluntat de participació, constitueixen un exemple de democràcia participativa en acció. En tots aquests casos l'espurna de la mobilització neix, afirma l'autora seguint a Fabre, del «fort sentiment d'affirmation que le patrimoine, c'est nous»; una sentència que trasllada a l'àmbit personal i identitari les conseqüències de les actuacions que condicionen la materialitat dels béns patrimonials. En línia amb aquesta idea, les emocions patrimonials poden manifestar-se a través de l'empatia, quan «ils [els individus] veulent "souffrir avec" et surtout apporter leur aide pour améliorer le sort du monument atteint dans son intégrité». Waty també subratlla la presència i la influència dels mitjans de comunicació i de les xarxes socials en les polèmiques envers el patrimoni i sentència que no hi ha emoció sense cobertura mediàtica.

5. L'inventari

5.1. Justificació del format

L'inventari és el nucli d'aquesta tesi i condensa el desenvolupament d'una part de recerca més aviat pràctica, en la qual la identificació d'informants i l'execució del treball de camp i les entrevistes han tingut un paper central, i la fase documental, amb la identificació i buidatge de bibliografia i la consulta d'arxius i hemeroteques. En essència l'objectiu ha estat la construcció d'un recurs, fins ara sense precedents, que sistematitza i exposa les dades principals de totes aquells casos d'activisme patrimonial a Catalunya identificats en el marc de la investigació.

Els inventaris es basen en la creació d'un llistat d'ítems que es troben en un lloc determinat, amb la seva documentació i registre, i mostren la informació organitzada mitjançant fitxes. En l'àmbit del patrimoni cultural són un recurs del tot estès i s'utilitzen amb assiduitat. Avui en dia s'han consolidat com una eina crítica per reconèixer, valoritzar i gestionar els recursos patrimonials (Shah 2016). De fet, nombroses legislacions relatives al patrimoni cultural de diversos països promouen la creació d'inventaris per a la gestió i protecció d'aquest, fins al punt que s'han arribat a concretar models internacionals amb la informació essencial que han de contenir (Myers, Avramides i Dalgity 2013). A Catalunya, la Llei 9/1990 de 30 de setembre del Patrimoni Cultural Català consolida els inventaris iniciats l'any 1982 dins el marc legislatiu i en promou el desenvolupament dins les competències del Departament de Cultura. Així, cal destacar l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya (IPEC)⁶, l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya⁷ i el del Patrimoni Arqueològic⁸, aquests últims consultats amb freqüència durant la fase de recollida de dades del present treball. La Diputació de Barcelona, per la seva banda, disposa dels Mapes del Patrimoni Cultural Local, accessibles des d'una pàgina web⁹, els quals s'articulen mitjançant fitxes i incorporen una base cartogràfica per identificar els diferents elements en el territori. Aquesta mateixa institució, en el si del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local (SPAL), també té establert l'inventari com a recurs bàsic per a la gestió de les dades dels diferents béns arquitectònics del seu àmbit territorial. Finalment, cal fer esment que els documents urbanístics de pobles i ciutats que fan referència al seu patrimoni catalogat, sovint com a part dels plans d'ordenació, usualment prenen la fitxa com a format estàndard per exposar la relació dels diferents béns i les seves dades.

L'inventari que es presenta, format per un conjunt de 181 fitxes, és alhora l'objectiu d'una part molt important del procés de recerca dut a terme en el marc d'aquesta tesi i l'eina a partir de la

⁶

https://cultura.gencat.cat/ca/departament/estructura_i_adreces/organismes/dgcpt/02_patrimoni_etnologic/inventari-del-patrimoni-etnologic [Consulta: 16 de desembre de 2022].

⁷ <http://invarquit.cultura.gencat.cat> [Consulta: 12 de març de 2022].

⁸ <http://invarque.cultura.gencat.cat> [Consulta: 12 de març de 2022].

⁹ <https://www.diba.cat/es/web/opc/xep/mapes> [Consulta: 12 de març de 2022].

qual s'extreuen els resultats i es plantegen les conclusions. En l'estructura de les fitxes dialoguen els aspectes socials i de caire antropològic que corresponen a les diferents iniciatives cíviues de salvaguarda dels béns amb la seva dimensió formal i material. D'aquesta manera, el projecte explora una nova perspectiva envers els inventaris i catàlegs convencionals de patrimoni arquitectònic, els quals es basen preeminentment en l'àmbit formal. El focus rau, en aquest cas, en l'entesa dels elements en relació a la consciència i sensibilitat ciutadanes que n'han promogut accions reivindicatives i/o de conservació.

Cal assenyalar que l'inventari, tal com està concebut, té un propòsit doble: per una banda, organitzar i sintetitzar la informació essencial dels casos identificats, és a dir, funcionar a mode de base de dades. Per l'altra i mitjançant la descripció individualitzada de cadascun d'ells a les fitxes, donar-los a conèixer de manera ordenada i uniforme, en altres paraules, difondre'ls. En aquest sentit és destacable la condició utilitària amb què s'ha bastit el projecte: pretén establir-se com a recurs que, sense semblants fins ara a Catalunya, serveixi tant per facilitar el primer contacte dels i les investigadors/es en un hipotètic futur aprofundiment del que s'hi exposa, com per a les diferents institucions, entitats i administracions que hi estiguin interessades, així com per als públics en general.

5.2. Les fitxes

Una de les tasques inicials de l'elaboració de l'inventari ha estat la creació d'un model de fitxa. Aquestes han estat desenvolupades, metodològicament, a partir dels preceptes de les 5W1H (*Five W and one H*), això és, un sistema d'anàlisi i de resolució de problemes basat en la formulació de sis preguntes: què (*what*), quan (*when*), qui (*who*), per què (*why*), on (*where*) i com (*how*). Es coneix també com a mètode Kipling en referència a l'escriptor que, en un relat, suggerí per primera vegada aquesta sèrie de qüestions com a mitjà per apropar-se al coneixement d'una realitat (Velazco, Guelmes i Gómez 2020). Els principis de les 5W1H, àmpliament estesos, es coneixen sobretot per la seva utilització en la disciplina periodística moderna i també en màrqueting, tot i que es tracta d'un recurs amb una llarga trajectòria i s'aplica en múltiples camps de coneixement com a mètode per a l'anàlisi i la sistematització de dades (Holgaard, Petersen, Guerra i Kolmos, 2017).

En aquest cas, les sis preguntes són la matriu a partir de la qual s'exploren i es defineixen els casos identificats durant el treball de camp i el seu context: on i quan van sorgir les iniciatives, en relació a quin o quins béns del patrimoni construït, en què es van basar les seves accions, etc. Els diferents paràmetres ordenen els continguts i els doten de sentit unitari per fer viable, així, les anàlisis comparatives, quantitatives i qualitatives. Amb tot, les fitxes segueixen el següent model:

Taula 1. Model de fitxa de l'inventari.

N.	Nom de l'element patrimonial Què?	Imatge.
Cronologia	Quan?	
Comarca	On?	
Població	On?	
Ubicació	On?	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...		Qui?
Cronologia		Quan?
Motiu / Amenaça		Què?
Activitats i accions destacades de la reivindicació		Com?
Estat actual de l'element patrimonial		Desenllaç.
Catalogació o nivell actual de protecció		Desenllaç.
Fonts documentals		
Referència de les publicacions, documents i fonts identificats i consultats.		
Bibliografia		
Referències bibliogràfiques sobre el cas identificades i consultades.		
Entrevistes		
S'hi indica si s'ha obtingut informació per part d'un/a informant.		
Imatge	Referència i crèdits de la fotografia.	

A continuació s'indiquen algunes concrecions sobre les diferents caselles:

- On? → Comarca, Població, Ubicació.

Es tracta de les dades que fan referència a situació geogràfica de l'element del patrimoni construït reivindicat o bé de la iniciativa de salvaguarda, en els casos en què les accions recauen en múltiples béns de diferents localitzacions. Aquest paràmetre és el que encapçala la fitxa ja que permet, en primer lloc, situar el cas en el mapa. S'indica el carrer i el número de l'immoble quan la ubicació d'aquest és concisa, com passa en els edificis singulars de dins d'un poble o d'una ciutat. Pel que fa els elements aïllats, desapareguts o que no disposen d'una adreça determinable, la ubicació s'exposa a través d'una breu descripció.

- Què? → Nom de l'element patrimonial.

Assenyala com es denomina l'element del patrimoni construït objecte de la reivindicació o iniciativa de salvaguarda. En els casos en què no se'n pot determinar només un, ja que el subjecte s'ha ocupat d'un conjunt de béns, en aquest camp s'hi indica la paraula «Diversos».

- Quan? → Cronologia.

S'hi presenta l'any o època de construcció de l'element arquitectònic. Malgrat que en tots els casos s'ha procurat definir una data el més acurada possible, en algunes fitxes aquesta hi apareix aproximada o bé oscil·la entre diferents segles. Això és degut a la inexactitud de les datacions en les fonts consultades o bé a la necessitat d'abastar un període de temps més dilatat, que tingui en compte intervencions determinants com ara reformes en diferents moments històrics. En els casos en què es tracta d'una acció en múltiples béns, en aquest apartat hi consta la paraula «Diversos».

Per altra banda, la segona casella anomenada «Cronologia» fa referència a l'any de sorgiment del moviment o iniciativa de salvaguarda, el qual pot coincidir o no amb la data de creació de l'associació, plataforma o ens que el desenvolupa. Hi ha casos en què una mateixa reivindicació s'ha reactivat després d'estar un temps apagada, bé per part de membres del mateix col·lectiu inicial o per nous agents. També hi ha reivindicacions que han tingut una activitat sostinguda en el temps amb moments destacats, o bé pot donar-se el cas que, amb pocs anys de diferència i davant d'un mateix element patrimonial, sorgeixi una nova iniciativa que segueixi unes altres vies i preceptes que l'ens anterior. En aquests casos, les diferències entre els anys es marquen amb la barra obliqua «/».

- Qui? → Entitat, col·lectiu, plataforma, associació, etc.

En aquest apartat s'hi indica el/s subjecte/s que han protagonitzat la iniciativa de salvaguarda, o bé el nom de la campanya engegada. De nou, la barra obliqua «/» serveix per separar cronològicament i diferenciar una acció d'una altra.

- Per què? → Motiu / Amenaça.

Aquest és l'espai on es defineix l'espurna de la iniciativa o moviment de salvaguarda, és a dir, el motiu principal que el fa néixer. A grans trets, descriu què és el que fa posar en marxa una campanya, una acció o una intervenció: indica, tal com suggereix el seu títol, l'acció –o inacció, en cas d'abandonament– que desencadena l'aparició d'una operació reivindicativa. La barra obliqua «/», en els casos que és requerida, serveix per diferenciar la causa d'un primer episodi d'activisme amb la d'un segon.

- Com? → Activitats i accions destacades de la reivindicació.

En aquesta casella s'enumeren els principals actes duts a terme per part dels agents i col·lectius implicats en relació a l'amenaça indicada, per tal d'evitar-la o de revertir-la, amb l'objectiu de salvaguardar el bé o béns patrimonials.

- Desenllaç → Estat actual de l'element patrimonial, Catalogació o nivell actual de protecció.

El desenllaç completa la descripció dels casos. Fa referència a la situació actual del bé, per tant, valora directament l'impacte de la mobilització, en el supòsit que aquesta hagi aconseguit resultats materials i/o n'hagi evitat la desaparició: s'hi especifica si es troba en desús, en ús o si ha adquirit nous usos després d'haver estat intervingut. Quan aquest és el cas, s'assenyala si els

nous usos estan relacionats amb activitats museístiques, com ara museus i centres d'interpretació, o bé amb altres finalitats culturals.

- Fonts documentals, Bibliografia, Entrevistes.

De manera complementària als camps apuntats i per tal d'establir una base per a futures recerques que hi aprofundeixin, aquest apartat que deixa constància dels recursos utilitzats per omplir la fitxa. A la casella de *Fonts documentals* s'enumeren els articles extrets d'hemeroteques, els documents d'arxiu, pàgines web, xarxes socials, etc., consultats. A les *Referències bibliogràfiques* hi consten les edicions publicades, en la seva majoria llibres, capítols de llibres i articles acadèmics localitzats i consultats. Finalment a *Entrevistes* s'hi especifica si al llarg del treball de camp hi ha hagut la intervenció d'algun/a informant que hagi aportat dades d'interès per al cas, a partir de diferents mètodes d'obtenció: entrevistes presencials i telefòniques, visites, consultes a través de correu electrònic, etc.

- Imatge

L'últim apartat anota els crèdits de la imatge que il·lustra la fitxa. A banda de l'ús de fotografies pròpies s'ha optat, sempre que ha estat possible, per material visual que disposa de llicències no restrictives, en la seva majoria Creative Commons, indicant l'autoria i la data en cadascun dels casos. Entre les fonts principals d'aquestes imatges hi ha l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya, els Mapes de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona i la base de dades Wikimedia Commons¹⁰. Per altra banda, en casos d'edificis desapareguts s'ha efectuat una cerca de material visual en arxius històrics i biblioteques. També puntualment s'ha dut a terme una petició explícita de permís de reproducció de les fotografies als i les autores d'aquestes, a títol individual, o bé als diferents mitjans de premsa escrita on s'han trobat publicades.

5.2.1. L'ús d'etiquetes

Al llarg del desenvolupament de l'inventari es van fer evidents algunes semblances i fins i tot punts en comú entre alguns casos identificats: les motivacions dels diferents col·lectius a l'hora d'iniciar les seves accions, la tipologia d'aquestes o bé l'estat que presenten els béns reivindicats, entre d'altres. Si bé en qualsevol dels casos es tracta de dades complexes, nascudes d'idiosincràcies singulars que requereixen ser tingudes en compte amb totes les seves especificitats, la naturalesa pràctica de l'inventari demana una sistematització d'aquesta informació –no pas la reducció però sí un exercici de síntesi. Així, es va creure oportú l'establiment d'un sistema d'etiquetes o de conceptes. Per etiqueta s'entén una paraula clau que descriu i classifica els trets bàsics de cadascun dels casos i per tant, opera a nivell organitzatiu. Implementar-les en el conjunt de fitxes ha facilitat, en un estadi posterior, la

¹⁰ <https://commons.wikimedia.org> [Consulta: 12 de març de 2022].

interpretació dels resultats. En concret s'ha treballat amb els següents conceptes, cadascun d'ells vinculat a un dels camps de les fitxes:

- «Abandonament» i «Necessitat d'intervenció», en relació a la casella del Motiu / Amenaça. Fan referència a un estat de falta de cura, preservació, manteniment i valoració dels béns que a la llarga en suposa un perill de desaparició material i conceptual i que per tant propulsen l'acció. Quan s'indica «Perill de desaparició» es fa referència a les iniciatives que sorgeixen quan l'estat físic de l'immoble és ja alarmant. La resta d'amenaçes o motius s'han descrit amb més o menys detall en la mesura que s'han pogut conèixer en cadascun dels casos.
- Les etiquetes de l'apartat *Estat actual de l'element patrimonial* han estat definides amb la terminologia més adequada en cadascun dels casos segons estipula l'Oficina Consultora Tècnica del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya¹¹. Així, s'han usat els conceptes «Gran rehabilitació», «Rehabilitat» o «Restaurat», entre d'altres, en els casos en què aquestes realitats s'hi han pogut determinar. Si el tipus d'intervenció concreta no es coneix, s'ha optat simplement per la paraula «Intervingut». En cas que les accions de salvaguarda tinguessin per objectiu més d'un element i no se n'hagi pogut comprovar l'estat, en aquest apartat hi apareix el mot «Diversos».
- El camp *Catalogació o nivell actual de protecció* té per objectiu conèixer la situació de reconeixement institucional dels béns i la seva protecció legal. Per a l'ompliment de la dada s'ha consultat, en primera instància, el Catàleg del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Si el bé disposa d'una fitxa però no s'hi determina el grau de protecció, hi figura «Inclòs a l'inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya». Per tal de complementar-ho, en alguns casos s'ha fet recerca també als respectius Plans urbanístics i Catàlegs dels municipis dels que formen part. Si en cap dels documents no s'hi ha trobat cap referència, a la casella hi apareix una «x».

5.3. Llistat de visites i entrevistes

El treball de camp efectuat arreu del territori ha suposat una font d'informació important per a la coneixença en profunditat d'alguns casos en el seu context i ha permès l'ompliment de les fitxes. La totalitat de les visites dutes a terme han comportat la conversa, o bé entrevista –formal o informal– amb un o múltiples informants. El quadre que segueix les enumera. A la dreta, una icona específica si la visita ha inclòs una ruta amb les i els informants per conèixer in situ els diferents punts d'interès.

¹¹ El document *Terminologia de les intervencions en edificis existents* (març del 2010) es troba en línia.

Taula 2. Llistat de les visites i entrevistes realitzades durant el treball de camp.

Comarca	Població	Data	Informants / Entitats	
Alt Camp	Valls	28/11/2019	Jordi París, director del Museu de Valls. Salvador Casañas, exmembre de la Comissió per a la restauració del campanar.	
		29/11/2019	Olga Ger, Institut d'Estudis Vallencs.	
		17/12/2019	Pilar Musolas, campanya per al Convent del Carme - Escola L'Enxaneta.	
Alt Empordà	Cadaqués	7/12/2019	Josep M. Villena, Centre d'Estudis Cadaquesencs.	
Alt Empordà	L'Escala	11/06/2019	Lurdes Boix, directora del Museu de l'Escala - Museu de l'Anxova i de la Sal.	
Alt Urgell	La Seu d'Urgell	11/10/2019	Carles Gascón, tècnic de Patrimoni Cultural del Consell Comarcal de l'Alt Urgell. Julio Quílez, director de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell. Jordi Pasques, exmembre d'Amics dels Pontarrons.	
		11/10/2019	Joan Obiols, historiador i escriptor.	
		11/10/2019	Clara Arbués, Delegada de Patrimoni Cultural del Bisbat d'Urgell.	
Anoia	Igualada	5/07/2019	Roger Mula i Jordi Carner, La MaCa.	
Bages	Manresa	12/11/2019	Francesc Comas, Centre d'Estudis del Bages.	
		25/11/2019	Anton Baraut, arquitecte i membre de la campanya de salvaguarda del Casino i la Casa Lluvià.	
		25/11/2019	Joan Morros, El Galliner.	
Baix Camp	La Selva del Camp	18/12/2019	Quim Masdeu Guitert i Montserrat Soronellas, Centre d'Estudis Selvatans.	
Baix Camp	Reus	15/11/2019	Jaume Massó, Museu de Reus.	
		18/12/2019	Salvador Palomar, Carrutxa.	
Baix Ebre	Tortosa	21/06/2019	Jordi Mulet i Gerard Lluís Climent, Amics dels Castells i del Nucli Antic de Tortosa.	
Baix Empordà	Palafrugell	30/08/2019	Pep Espadalé, director del Museu del Suro.	
Baix Empordà	Palamós	3/04/2019	Alfons Garrido, Documare (Centre de Documentació de la Pesca i el Mar).	
		26/04/2019	Miquel Martí, director del Museu de la Pesca.	
Baix Llobregat	Vallirana	10/09/2019	Francesc Ollé, Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat.	
Baix Penedès	Sant Vicenç de Calders (El Vendrell)	7/09/2019	Eduard Martínez, Associació per a la Preservació de la Colònia Ferroviària de Sant Vicenç de Calders.	
Berguedà	La Pobla de Lillet	18/09/2019	Rosa Salvadó, Centre d'Estudis Lillet.	
Conca de Barberà	Montblanc	15/11/2019	Laura Aluja, exregidora de la CUP a l'Ajuntament de Montblanc, impulsora de la campanya de salvaguarda de Can Contijoch.	
Garraf	Sitges	13/09/2019	Àngels Parés, Institut d'Estudis Penedesencs.	
		19/09/2019	Pere Izquierdo, Consorci del Patrimoni de Sitges.	

Garraf	Vilanova i la Geltrú	19/09/2019	Àngels Parés, Institut d'Estudis Penedesencs.	
Gironès	Girona	16/01/2020	Rosa Maria Gil, Universitat de Girona.	
La Selva	Arbúcies	4/12/2018 i 18/12/2018	Centre de Documentació del Museu Etnològic del Montseny – La Gabella (MEMGA).	
		29/01/2019	Josep Manuel Rueda, Agència catalana del Patrimoni Cultural i antic membre del Patronat del MEMGA.	
La Selva	Tossa de Mar	24/08/2019	M ^a Eugènia Serrà, Amics de Tossa Grup UNESCO.	
Maresme	Mataró	6/06/2019	Àngels Soler, conservadora del Museu de Mataró i Anna Capella, directora.	
Pallars Jussà	Torre de Capdella	10/10/2019	Eva Perisé, directora del Museu Hidroelèctric de Capdella.	
Pallars Sobirà	Esterrí d'Àneu	10/10/2019	Jordi Abella, director de l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu.	
Pallars Sobirà	Sort	10/10/2019	Xavier Català, Àrea de Cultura del Consell Comarcal del Pallars Sobirà.	
Pla de l'Estany	Banyoles	27/09/2019	Carles Puncernau i Miquel Rustullet, Grup de Recuperació del Patrimoni del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles.	
Ribera d'Ebre	Móra la Nova	22/06/2019	Tomàs Claramunt i Josep Moragrega, Associació per a la Preservació del Patrimoni Ferroviari Industrial - Amics del Ferrocarril de Móra la Nova, Museu del Ferrocarril a Móra la Nova.	
Segarra	Cervera	17/02/2020	Carme Bergés, directora del Museu Comarcal de Cervera.	
Segrià	Lleida	17/02/2020	Pau Juvillà i Gerard Sala, campanya Salvem el Roser. Llibert Rexach, Casal Popular de Joves de Lleida.	
		18/02/2020	Francesc Fité, Universitat de Lleida.	
Tarragonès	Tarragona	28/01/2020	Rafael Gabriel, Reial Societat Arqueològica Tarraconense.	
Vall d'Aran	Bausen	22/06/2022	Caroline Boissou, associació Es Sarnarlhèrs.	
Vallès Occidental	Terrassa	19/02/2020	Jaume Perarnau, director del Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya	
Entrevista a Barcelona		12/02/2020	Josep Miquel Martí Rom, Associació per la Pedra Seca i Ramon Artigas, Drac Verd de Sitges i Wikipèdia.	
Entrevista a Barcelona		19/12/2020	Roger Costa, Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural.	
Entrevista a Barcelona		15/03/2023	Rafel Folch, Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural.	

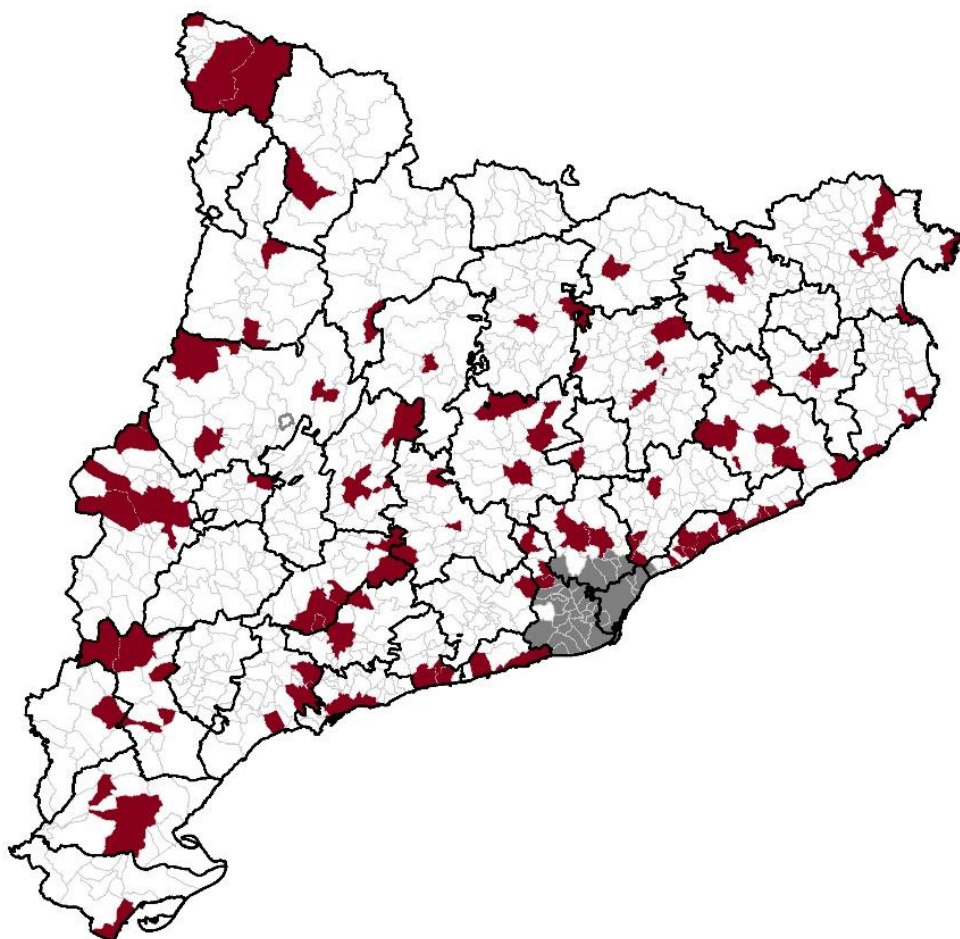
Les visites s'han complementat amb l'obtenció de dades a través de canals com el correu electrònic, la conversa telefònica i la missatgeria instantània de la mà de diversos agents coneixedors del territori. Així, durant la fase de recollida de la informació ha estat essencial el contacte amb directors/es i conservadors/es de museus, membres d'associacions, personal tècnic d'institucions públiques, bibliotecàries i arxivers/es, etc.; una llarga llista de persones i

perfils que han format part del procés de recerca i l'han encaminat a bastir els resultats¹².

5.4. Mapa del resultat

Amb tot, finalitzat el treball de camp i la recerca intensiva de casos, el nombre total d'iniciatives vinculades a l'activisme patrimonial que s'han identificat ascendeix a 181 i corresponen a 104 pobles i ciutats (el recompte exclou les 9 iniciatives que han tingut incidència en un conjunt de localitats). Sobre el mapa, la incidència de la investigació en el territori es tradueix tal com es mostra a continuació:

Figura 1. Mapa de Catalunya que mostra, en roig, les localitats que compten amb una o múltiples fitxes a l'inventari.

¹² L'annex 1 conté un llistat amb el conjunt de les entitats que s'han contactat.

5.5. Taula resum de les fitxes

Llegenda de la classificació tipològica dels elements:

	Edificis de caràcter religiós		Barris i conjunts amb sentit unitari
	Arquitectura militar		Masies i patrimoni agrícola
	Edificis industrials i ferroviaris		Patrimoni marítim i pesquer
	Edificis residencials		Jaciments arqueològics
	Teatres, cinemes, cafès i hotels		Ponts i camins
	Escoles, biblioteques i edificis assistencials		Col·lectius i agrupacions

Nº	Comarca	Població	Element patrimonial o campanya	Tipologia	Any/s de la intervenció
Província de Girona					
001	Alt Empordà	Cadaqués	Far de Cala Nans		1982
002	Alt Empordà	Cadaqués	Torre de les Creus		2010
003	Alt Empordà	L'Escala	Alfolí de la Sal		1975, 2003
004	Alt Empordà	L'Escala	Cementiri mariner		1975
005	Alt Empordà	L'Escala	Barraques de la Creu		1998
006	Alt Empordà		Grup Empordanès de Salvaguarda i Estudi de l'Arquitectura Rural i Tradicional (GESEART)		1982
007	Alt Empordà		Grup d'Art i Treball del Centre Excursionista Empordanès i Grup d'Art i Treball de la Jonquera		1975 i 1973
008	Alt Empordà	Figueres	Sala Edison		1989, 2003, 2015, 2020
009	Alt Empordà	Figueres	Cafè Royal		2012
010	Alt Empordà	Peralada	Claustre de Sant Domènech		1974
011	Alt Empordà	Rabós d'Empordà	Monestir de Sant Quirze de Colera		1991, 1994
012	Alt Empordà	La Garriga d'Empordà	Diverses construccions de pedra seca		2005
013	Comarques gironines		Coordinadora d'Entitats Protectores del Patrimoni Monumental de les Comarques Gironines		1978

014	Baix Empordà	Corçà	Ermita de Santa Cristina		2007
015	Baix Empordà	Palafrugell	Edificis de l'antic complex fabril de Can Mario o fàbrica Armstrong		1994, 1998
016	Baix Empordà	Palafrugell	Casal Popular		1998
017	Baix Empordà	Palamós	Casa Ribera		1973
018	Baix Empordà	Palamós	Conjunt de barraques de Cala S'Alguer		1975
019	Baix Empordà	Palamós	Castell de Vila-romà		1980, 2006
020	Baix Empordà	Sant Feliu de Guíxols	Nou Casino La Constància o dels Nois		1975, 1976
021	Baix Empordà	Sant Feliu de Guíxols	Monestir de Sant Feliu		2016, 2017
022	La Garrotxa		Associació d'Amics de l'Alta Garrotxa		1976
023	La Garrotxa	Castellfollit de la Roca	Església vella de Sant Salvador		1978
024	La Garrotxa	Montagut i Oix	Antiga rectoria de Sant Aniol d'Aguja		2010
025	La Garrotxa	Olot	Fàbrica de Can Sacrest		2006
026	Gironès	Girona	Antic col·legi dels Maristes		1977
027	Gironès	Salt	Masia de la Farga o Torre de Sant Dionís		1978
028	Pla de l'Estany		Grup de Recuperació del Patrimoni del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles		2014
029	Ripollès	Campdevàrol	Colònia Molinou i Colònia Pernau		2009
030	La Selva	Anglès	Ermita de Santa Bàrbara		1995
031	La Selva	Arbúcies	Castell de Montsoriu		1992
032	La Selva	Breda	Conjunt monàstic de Sant Salvador		1998
033	La Selva	Maçanet de la Selva	Can Trinxeria		2003
034	La Selva	Maçanet de la Selva	La Societat		2003
035	La Selva	Riudarenes	Conjunt del Santuari de la Mare de Déu d'Argimon		1978
036	La Selva	Tossa de Mar	El Forat del Dimoni i empedrat de còdols de la Vila Vella		1991
Província de Lleida					

037	Alt Urgell	Oliana	Església de Sant Andreu del Castell d'Oliana		1977
038	La Noguera	Àger	Canònica de Sant Pere, Ermita de Santa Elena, Ermita de Santa Eugènia de la Règola		Ca. 1980
039	La Noguera	Àger	Ermita de Sant Jaume de les Torres de Cas		1976
040	La Noguera	Àger	Mare de Déu de Pedra		Ca. 1980, 2016
041	La Noguera	Balaguer	Església de Santa Maria		1979
042	La Noguera	Balaguer	Santa Maria de les Franqueses		2000
043	La Noguera	Ponts	Sant Pere de Ponts		1975
044	Pallars Jussà	Llimiana	Restes de l'ermita de Sant Andreu de la Serra		1972
045	Pallars Jussà	La Pobla de Segur	Sant Miquel del Pui		1982
046	Pallars Jussà		Salvem els Monuments de la Conca de Tremp – Societat Amics de la Muntanya (SAM)		1978
047	Pallars Sobirà		Associació pel Patrimoni de la Vall Ferrera		1983
048	Pallars Sobirà	Sort	Ubla de Sobirà		2021
049	Pla d'Urgell	Ivars d'Urgell	Escoles Velles		2014
050	Segarra	Cervera	Església de Sant Miquel de Tudela		2003
051	Segarra	Estaràs	Restes del castell d'Alta-riba		2010
052	Segarra	Torà	Torre de Vallferosa		2003
053	Segrià	Alcarràs	Conjunt de Cal Macià o Casa Vallmanya		2020
054	Segrià	Alfarràs	Colònia Casals		2019
055	Segrià	Almenar	Església de Santa Maria		2016
056	Segrià	Lleida	Hotel Pal·las o Palace		1972
057	Segrià	Lleida	Conjunt monumental del turó de la Seu Vella		1972
058	Segrià	Lleida	Antic convent del Roser		2006, 2008
059	Segrià	Lleida	Monestir de Sant Ruf		2016
060	Solsonès	Solsona	Col·legi dels Escolapis		1998
061	Vall d'Aran	Bausen	Conjunt del patrimoni arquitectònic de Bausen		2019

062	Vall d'Aran	Naut Aran	Església de Montgarri		1973
063	Vall d'Aran	Naut Aran	Església de Sant Joan d'Arties		1973
064	Vall d'Aran	Vielha e Mijaran	Tor deth Generau Martinhon		1973
Província de Tarragona					
065	Alt Camp	Cabra del Camp	Despoblat de Fontscaldetes, diversos elements		2008
066	Alt Camp	Valls	Campanar de l'església de Sant Joan Baptista		1980
067	Alt Camp	Valls	Biblioteca Popular		1998
068	Alt Camp	Valls	Convent del Carme		Ca. 2004
069	Baix Camp	Cambrils	Molí de les Tres Eres, Torre de l'Ermita, Vil·la romana de la Llosa		1979
070	Baix Camp	Cambrils	Manifest pel Patrimoni		2003
071	Baix Camp	Reus	Local d'estiu de la Societat La Palma		1979
072	Baix Camp	Reus	Fàbrica Passarel·la Tèxtil o la Sedera		2008
073	Baix Camp	La Selva del Camp	Ermita de Sant Pere del Puig		2008
074	Baix Ebre	Tortosa	Torre de la Font de Quinto i Casa del Prat		1988, 2006
075	Baix Ebre	Tortosa	Mercat del Peix		1999
076	Baix Ebre	Tortosa	Cases de la Catedral		2006
077	Baix Ebre	Xerta	Molí de l'Assut		2008
078	Baix Penedès	Bellvei	«Salvem el Casc Antic» – Amics de Bellvei		2007
079	Baix Penedès	Calafell	Confraria de pescadors de Sant Pere		2010
080	Baix Penedès	El Vendrell	Via Augusta		2014
081	Baix Penedès	El Vendrell	Colònia Ferroviària de Sant Vicenç de Calders		2017
082	Conca de Barberà	Barberà de la Conca	Castell de Barberà		1995
083	Conca de Barberà	Montblanc	Can Contijoch		2018
084	Conca de Barberà	Pontils	Santuari de Sant Magí de la Brufaganya		2009

085	Conca de Barberà	Santa Coloma de Queralt	Capella de Sant Magí		2003
086	Conca de Barberà	Vilaverd	Guixera del Tòfol		2018
087	Montsià	Alcanar	Cisterna del Vall		1991
088	Montsià	Alcanar	Conjunt de fortificacions de la Guerra Civil: nius de metralladora, búnquers, trinxeres		2008
089	Montsià	Alcanar	Ermita del Remei		2011
090	Montsià	Alcanar	Pont dels Estretets		2013
091	Ribera d'Ebre	Benissanet	Refugi antiaeri de la Font Gran		2008
092	Ribera d'Ebre	Flix	Molí d'Oriol		2001
093	Ribera d'Ebre	Móra la Nova	Torre d'enclavaments i altres edificis del complex ferroviari		2001
094	Ribera d'Ebre	Riba-roja d'Ebre	Forns d'oli de ginebre		2013
095	Ribera d'Ebre	La Torre de l'Espanyol	Conjunt d'anjubs		2007
096	Tarragonès	Tarragona	Teatre romà		1977
097	Tarragonès	Tarragona	Preventori de la Savinosa		1977, 2020
098	Tarragonès	Tarragona	Cases barates La Colectiva		2007
099	Tarragonès	Tarragona	Ca l'Ardiaca o casa de la Pia Almoina		2013
100	Tarragonès	Tarragona	La Tabacalera – Mòdul 6		2016
101	Terra Alta	Corbera d'Ebre	Antic poble de Corbera d'Ebre (abans de 1936)		2012
Província de Barcelona					
102	Alt Penedès	Gelida	Castell de Gelida i església de Sant Pere		1965
103	Alt Penedès	Gelida	Escoles Velles o Can Valls		1977
104	Alt Penedès	Gelida	Els Lluïsos		2019
105	Anoia	Bellprat	Castell de Queralt i església de Sant Jaume o de Sant Cristòfol	 	1989
106	Anoia	Igualada	Estació del carrilet Central Català		1978
107	Anoia	Igualada	Església de Sant Jaume Sesoliveres		1977 / 1984 / 1990
108	Anoia	Igualada	Barri del Rec	 	2009 / 2015

109	Anoia	Els Prats del Rei	Jaciment de la Mare de Déu del Portal		2013
110	Bages	Manresa	Casino i Casa Lluvià		1976
111	Bages	Manresa	Teatre Kursaal		1995
112	Bages	Manresa	Fàbrica Nova o Bertrand i Serra		2005
113	Bages	Manresa	Fàbrica dels Panyos o Can Miralda		2005
114	Bages	Manresa	Teatre Conservatori		2013
115	Bages	Manresa	Torre Carreras		2015
116	Bages	Navàs	Cinema de la Cooperativa Obrera La Fraternitat o Cinema Espanyol		2010
117	Bages	Sallent	Església de Sant Miquel de Serrasañç		1972
118	Bages	Sallent	Església de Sant Esteve o de Sant Sebastià del Castell		1973
119	Bages	Sallent	La Botjosa		1976
120	Baix Llobregat	Esparreguera	Església de Santa Maria del Puig		1982
121	Baix Llobregat	Esparreguera	Colònia Sedó		2006 / 2018
122	Baix Llobregat	Martorell	Torre de Santa Llúcia o Torre Bassols		2002 / 2016
123	Baix Llobregat	Vallirana	Ermita de Sant Silvestre		1983
124	Berguedà	Berga	Castell de Berga		2013
125	Berguedà	Borredà	Santuari de la Mare de Déu de Salselles		2009
126	Garraf	Sitges	Cau Ferrat, Palau Maricel i Casa Rocamora		2010
127	Garraf	Vilanova i la Geltrú	Casa Mir		1976
128	Garraf	Vilanova i la Geltrú	Jaciment d'Adarró o Darró		1977
129	Garraf	Vilanova i la Geltrú	Pòsit de pescadors o Casa del Mar		1977
130	Garraf	Vilanova i la Geltrú	Barri Pirelli-Mar		1989
131	Garraf	Vilanova i la Geltrú	Fàbrica Glass		2019
132	Maresme	Arenys de Mar	Hospital Xifré		1976 / 1977

133	Maresme	Arenys de Mar	Salvem Arenys		2003
134	Maresme	Arenys de Mar	Grup Búnquers Arenys		2008
135	Maresme	Arenys de Munt	Ca l'Espàrrec o Can Globus: Can Pepet de la Casa Nova i Vil·la Josefa		2007
136	Maresme	Argentona	Capella de Sant Jaume		1988 / 2003
137	Maresme	Argentona	Casa Puig i Cadafalch		2011
138	Maresme	Cabrera de Mar	Jaciment de Ca l'Arnau-Can Mateu		1997
139	Maresme	Cabrera de Mar	Poblat ibèric de Burriac		2006
140	Maresme	Cabrils	Mas de la Font Picant		2011
141	Maresme	Calella	Església dels Sants Reis		1995
142	Maresme	Canet de Mar	Cooperativa Odeon		1999
143	Maresme	Malgrat de Mar	Torre de Can Campassol		1976
144	Maresme	Malgrat de Mar	La Pilona		1984 / 2016
145	Maresme	Malgrat de Mar	Ca la Vídua Sala o Torre Bombai		2006
146	Maresme	Malgrat de Mar	Finca Bon Pastor o Can Palomo		2018
147	Maresme	Mataró	Masia de les Esmandies		1975 / 1976 / 2001
148	Maresme	Mataró	Teatre Clavé		1976
149	Maresme	Mataró	Llar Cabanellas		2005
150	Maresme	Mataró	Fàbrica Can Fàbregas i de Caralt		2007
151	Maresme	Mataró	Can Puig i Cadafalch		2008
152	Maresme	Pineda de Mar	Cal Vedat		2002
153	Maresme	Premià de Dalt	Poblat ibèric de la Cadira del Bisbe		1972, 1979 / 1995
154	Maresme	Premià de Mar	Antiga Fàbrica del Gas		1995
155	Maresme	Premià de Mar	Fàbrica Can Sanpere		1999
156	Maresme	Sant Andreu de Llavaneres	Ermita de Sant Sebastià		2009
157	Maresme	Sant Pol de Mar	Caseta del motor		2006
158	Maresme	Sant Pol de Mar	Antigues Escoles		2010

159	Moianès	Monistrol de Calders	Ca l'Espardenyer		2016
160	Osona	Manlleu	El Coro		2000
161	Osona	Prats de Lluçanès	Torre Malla		2019
162	Osona	Roda de Ter	Pont Vell		2008
163	Osona	Sant Pere de Torelló	Santuari de Bellmunt		1975
164	Osona	Vic	Barri de les Adoberies		2007
165	Osona	Vic	Grup de Defensa del Patrimoni Vic-Osona (GDP)		2008
166	Vallès Occidental	Sabadell	Can Borgunyó		1976
167	Vallès Occidental	Sabadell	Els Campos		1977
168	Vallès Occidental	Sabadell	Cafè-teatre Euterpe		2005
169	Vallès Occidental	Sabadell	Fàbrica Artèxtil		2017
170	Vallès Occidental	Terrassa	Fàbrica Aymerich, Amat i Jover		1974
171	Vallès Occidental	Terrassa	Magatzem Farnés		1976
172	Vallès Occidental	Terrassa	Vapor Ros		2018
173	Vallès Occidental	Terrassa	Masia Marcet		2018
174	Vallès Oriental	La Garriga	Illa Raspall		1974
175	Vallès Oriental	La Garriga	Ronda del Carril o de Navarra		1976
176	Vallès Oriental	La Garriga	Can Creixell, Torre dels Ocells o Casa Josep Clausolles		1978
177	Vallès Oriental	La Garriga	Plaça de l'Església i plaça de Can Dachs, carrer del Centre i part del carrer Samalús		2010
178	Vallès Oriental	La Llagosta	Can Baqué		1999 / 2016
179	Vallès Oriental	Mollet del Vallès	Teatre del Tabaran		2000 / 2018
180	Vallès Oriental	Parets del Vallès	Masies de Can Cabases		2014
181	Vallès Oriental	Sant Fost de Campsentelles	Església de Sant Cebrià de Cabanyes		1973 / 1994

5.6. Inventari

001 Far de Cala Nans

Cronologia	1864
Comarca	Alt Empordà
Població	Cadaqués
Ubicació	Aïllat. A la cala Nans, damunt del Puig de Simonets, a l'extrem migdia de la badia. Accés a peu (des de la platja de Sa Conca el recorregut és d'uns 2,5km).

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal
Cronologia	1982
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc de l'edifici, que estava en desús, i substitució per una obra nova.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques.
Estat actual de l'element patrimonial	Preservat. En desús.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Ballesta, A. (17 gener 1982). El far de Cala Nans de Cadaqués serà restaurat. *El Punt*, p.8.
- El far de Calanans. (1 abril 1982). *Sol Ixent*, p.13.
- Guerrero, J.C. (2000). Els fars de la Costa Brava. *La Punxa*, 30, 6-17.
- Guerrero, J.C. (2000). La ruta dels fars. *La Punxa*, 30, 18-43.
- S'arranjarà el far de Cadaqués. (23 febrer 1982). *Hora Nova*, p.13.

Bibliografia

- Moré, D. (2019). Els fars: Patrimoni universal. *Plecs d'Història Local*, 175, 18-19.

Entrevistes / Informants

David Moré, 9 de juliol de 2019.

Josep M. Villena, 7 de desembre de 2019.

Imatge Pròpia, 20 de febrer de 2022.

002	Torre de les Creus	
Cronologia	Segle XVII	
Comarca	Alt Empordà	
Població	Cadaqués	
Ubicació	Carrer Pintor Joan Ponç, al Turó de les Creus. Actualment inserida en una trama urbanitzada.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Centre d'Estudis Cadaquesencs (CEESCA)
Cronologia	2010
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció i seguiment de les obres de reparació, restauració conservació i manteniment; diàleg amb les institucions públiques, publicació d'un retallable de la torre, elaboració d'estudis històrics i arquitectònics, organització de la Trobada anual durant la Setmana Santa, mediació amb les promotores immobiliàries que actuen a la zona.
Estat actual de l'element patrimonial	En procés d'intervenció. Pendent de nous usos.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Cadaqués dedicarà el tercer cap de setmana de setembre al surrealisme. (2013, juliol 18). *Ara*. https://www.ara.cat/cultura/Cadaques-Surrealisme_0_958104326.html
- Cadaqués reviu l'esperit surrealista de Dalí. (2013, setembre 21). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/girona/20130921/54387854381/cadaques-reviu-l-esperit-surrealista-de-dali.html>
- CEESCA. (s.d.). *Centre d'Estudis Cadaquesencs*. Recuperat el 6 de desembre de 2019 de <http://www.ceesca.cat>
- Ferrer, F. (1 juliol 1984). La Torre de les Creus. *Sol Ixent*, p.8.
- Kontos, C. (9 novembre 1985). Cadaqués no vol perdre la torre de les Creus. *El Punt*, p.11.
- Obres i serveis. (1 desembre 1986). *Sol Ixent*, p.13.
- Rahola, J. (1 juliol 1984). La Torre de les Creus. *Sol Ixent*, p.7-8.
- Visa, G. (2020, febrer 11). Cadaqués inicia la reparació de les façanes de la Torre de les Creus. *Hora Nova*. <http://www.horanova.cat/cadaques-inicia-la-reparacio-de-facanes-de-la-torre-de-les-creus>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Josep M. Villena, 7 de desembre de 2019.

Imatge Pròpia, 20 de febrer de 2022.

003	Alfolí de la Sal	
Cronologia	1697	
Comarca	Alt Empordà	
Població	L'Escala	
Ubicació	Carrer de l'Alfolí, 6. Al nucli antic de la població, prop de la platja.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Comissió de Defensa de l'Arquitectura Popular de l'Escala / Plataforma L'Alfolí per al Poble	
Cronologia	1975 / 2003	
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc. Abandonament. Reivindicació de l'adquisició de l'edifici per part de l'Ajuntament de l'Escala.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització d'una exposició (juny 1977), de conferències, de sessions de treball i taules rodones, d'una manifestació, d'actes musicals. Recollida de signatures, petició de catalogació monumental, difusió de comunicats i articles, col·laboració amb altres entitats i particulars. / Organització de reunions obertes, recollida de signatures, assistència als Plens municipals, redacció d'una proposta de compra-venda de l'edifici, diàleg amb les institucions públiques i amb la propietat.	
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. Nous usos: museístics i culturals.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional	

Fonts documentals

- Bernils, J.M. (3 abril 1986). Veïns de l'Escala volen recuperar l'Alfolí. *Los Sitios de Girona*, p.10.
- Boix, L. (20 febrer 2005). L'Alfolí de la Sal, una llarga reivindicació. *Diari de Girona*, p.8.
- Boix, L. (2018). La defensa del patrimoni escalenc. *Alberes*, 18, 68-69.
- Carmona, R. (26 juliol 1992). La Generalitat decideix expropiar l'Alfolí de la Sal. *Diari de Girona*, p.42.
- Carmona, R. (6 agost 2003). Inicien una campanya perquè l'Alfolí de la Sal de l'Escala passi a ser de titularitat pública. *El Punt*, p.33.
- Carmona, R. (7 agost 2003). Veïns de l'Escala proposen expropiar l'Alfolí de la Sal si no es pot comprar. *El Punt*, p.29.
- Carmona, R. (3 gener 2006). L'Alfolí de la Sal de l'Escala ja és públic, després de tres dècades d'espera. *El Punt*, p.51.
- Castillón, X. (13 febrer 2005). La consulta popular de l'Escala confirma que el poble vol l'Alfolí per fer-hi el museu de la sal. *El Punt*, p.45.
- Giralt, J. i Terrades, J. (30 març 1976). Otro edificio en peligro. *Los Sitios de Girona*, p.6.
- L'Alfolí de la Sal de l'Escala ja és monument històrico-artístic. (19 agost 1984). *Punt Diari*, p.3.

- Llandrich, M. (6 agost 2003). Neix una plataforma a l'Escala per recuperar l'històrica gabella de la sal. *Diari de Girona*, p.4.
- L'emblemàtic Alfolí de la Sal s'obre oficialment després de la compra. (6 gener 2006). *Diari de Girona*, p.9.
- L'Escala negocia avui la polèmica compra de l'edifici històric de l'Alfolí de la Sal. (29 octubre 2004). *Diari de Girona*, p.4
- Rubert, P. (7 febrer 2007). L'Escala iniciarà la rehabilitació de l'Alfolí de la Sal passat l'estiu. *Diari de Girona*, p.12.
- Sala, X. (1 novembre 1991). El Centre d'Estudis Escalencs vol que les institucions salvin l'Alfolí. *El Punt*, p.26.
- S'ensorra una petita part de l'Alfolí de la Sal, de l'Escala. (10 octubre 1992). *El Punt*, p.16.
- Tero, J. (1992). La lluita per salvar l'Alfolí. *Revista de Girona*, 154, 39-40.
- Vilà, C. (2015, desembre 6). L'Alfolí de la Sal, trenta anys de lluita. *Diari de Girona*. <https://www.diaridegirona.cat/alt-emporda/2015/12/06/lalfoli-sal-trenta-anys-lluita/756557.html>
- Vila, J. (23 juny 1977). Actos en La Escala en defensa de la arquitectura tradicional y popular. *La Vanguardia*, p.31.

Bibliografia

- Comissió de Defensa de l'Arquitectura Popular de l'Escala. (1978). *L'Escala: Cementiri marí i l'Alfolí de la Sal*. L'Escala: Ajuntament de l'Escala.

Entrevistes / Informants

Lurdes Boix, 11 de juny de 2019.

Imatge Pròpia, 11 de juny de 2019.

004	Cementiri mariner	
Cronologia	1835	
Comarca	Alt Empordà	
Població	L'Escala	
Ubicació	A l'illa formada pels carrers Garbí, Gregal, Provençal i Mossèn Salvador Jué. A pocs metres de la costa, hi té un edifici que fa barrera.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Comissió de Defensa de l'Arquitectura Popular de l'Escala	
Cronologia	1975	
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc. Abandonament.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió de comunicats i articles a la premsa, recollida de signatures. Organització del concurs de dibuix i pintura «Cementiri blanc», organització d'una exposició, d'una manifestació i d'actes culturals. Elaboració d'una enquesta, petició de catalogació monumental, col·laboració amb altres entitats i particulars.	
Estat actual de l'element patrimonial	Restaurat.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.	

Fonts documentals

- Arxiu històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears, Delegació de Girona. (12 juliol 1975). L'Escala, el cementiri i l'hotel. *Presència*, p.15.
- Bellmunt, J. (18 gener 1978). L'Escala: L'alcalde no vol cedir. *Avui*, p.9.
- Bernils, J.M. (30 agost 1980). El "Cementiri Vell" y "L'Alfolí de la Sal": Se pide al Ayuntamiento que conserve este patrimonio ahora en abandono. *Los Sitios de Girona*, p.13.
- Bernils, J.M. (28 novembre 1985). Hi ha oposició a la restauració del cementiri vell de l'Escala. *Los Sitios de Girona*, p.10.
- Comissió de Defensa de l'Arquitectura Popular de l'Escala. (3 setembre 1977). L'arquitectura popular. *Presència*, p.18.
- El cementiri marí continua oblidat. (2 novembre 1980). *Punt Diari*, p.7.
- El cementiri vell de l'Escala és monument històric-artístic. (26 agost 1984). *Punt Diari*, p.9.
- El cementiri vell espera ser condicionat. (19 agost 1984). *Punt Diari*, p.3.
- El Cementiri Vell y el Alfolí (almacén de sal) de La Escala, monumentos histórico-artísticos. (6 agost 1978). *Los Sitios de Girona*, p.4.
- Els defensors de l'Escala fan balanç. (16 octubre 1976). *Presència*, p.14.
- Genís, N. (2 octubre 1986). L'Escala invertirà tretze milions per restaurar el cementiri vell. *Punt Diari*, p.13.
- L'Alfolí de la Sal i el cementiri de l'Escala, en estat degradat. (20 abril 1984). *Punt Diari*, p.13
- Quintana, À. (29 desembre 1977). El cementiri de l'Escala, salvat. *Avui*, p.9.
- Servià, J.M. (18 agost 1976). Adéu, cementiri blanc?. *Avui*, p.6.

- Tero, J. (21 març 1980). Salvem el Cementiri Marí i l'Alfolí de l'Escala. *Punt Diari*, p.15.
- Un patrimoni que cal salvar: El Cementiri i l'Alfolí. (21 agost 1980). *Punt Diari*, p.13.

Bibliografia

- Cervera, B. i Alonso, A. (1986). *Recuperació del cementiri Vell*. L'Escala: Ajuntament de l'Escala.
- Comissió de Defensa de l'Arquitectura Popular de l'Escala. (1978). *L'Escala: Cementiri marí i l'Alfolí de la Sal*. L'Escala: Ajuntament de l'Escala.

Entrevistes / Informants

Lurdes Boix, 11 de juny de 2019.

Imatge Pròpia, 21 de febrer de 2022.

005 Barraques de la Creu

Cronologia	Segle xx
Comarca	Alt Empordà
Població	L'Escala
Ubicació	A la platja de la Cala de la Creu, al capdamunt del carrer de Vista Alegre on conflueix amb la ronda Mar d'en Manassa.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Centre d'Estudis Escalencs, L'Escalenc: Butlletí cultural i informatiu
Cronologia	1998
Motiu / Amenaça	Denúncia interposada per aconseguir l'enderroc de les construccions.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, difusió d'un manifest, organització d'una reunió oberta.
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos. Una de les barraques, denominada la barraca d'en Negre, ha estat restaurada i museïtzada.
Catalogació o nivell actual de protecció	Incloues a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Aproximadament un terç del poble vol protegir la Creu. (Desembre 1998). *L'Escalenc*, 223, 15.
- Barceló, J. (Gener 1999). En defensa de la Creu. *L'Escalenc*, 224, 9.
- Carmona, R. (6 novembre 1998). Una denúncia posa en perill les quatre últimes barraques de pescadors de l'Escala. *El Punt*, p.11.
- Carmona, R. (8 novembre 1998). L'Ajuntament de l'Escala es mobilitza per salvar les barraques de pescador denunciades. *El Punt*, p.7.
- Carmona, R. (13 novembre 1998). Inicien a l'Escala una campanya per protegir les antigues barraques de pescador. *El Punt*, p.18.
- Carmona, R. (17 novembre 1998). Inicien a l'Escala una recollida de signatures a favor de conservar les barraques de pescador. *El Punt*, p.8.
- Carmona, R. (18 novembre 1998). El denunciant de les barraques de pescador de l'Escala sosté que son "xaletets de fa 15 anys". *El Punt*, p.7.
- Carmona, R. (20 novembre 1998). El PSC de l'Escala considera "indignant" la denúncia de les barraques de pescador. *El Punt*, p.12.
- Carmona, R. (27 novembre 1998). El jutjat imputa l'alcalde de l'Escala en el cas de les barraques de pescador. *El Punt*, p.15.
- Carmona, R. (28 novembre 1998). L'exalcalde de l'Escala demana al jutge que també l'imputi en l'afer de les barraques de pescador. *El Punt*, p.16.
- Carmona, R. (2 agost 1999). El jutge no veu cap delictes en la construcció de les barraques de pescadors de l'Escala i arxiva la denúncia. *El Punt*, p.11.
- El Centre d'Estudis Escalencs convoca una reunió per tractar de la defensa del patrimoni local en perill. (Desembre 1998). *L'Escalenc*, 223, 14.
- El portaveu del PSC es vol autoinculpar en la causa de les barraques de l'Escala. (29 novembre 1998). *Diari de Girona*, p.10.

- Museu de l'Escala. (s.d.). Barraca de pescadors de la Creu. Recuperat el 16 d'abril de 2020 de <https://museudelescala.cat/patrimoni/el-que-no-et-pots-perdre/barraca-de-pescadors-de-la-creu>
- Persona "non grata". (Desembre 1998). *L'Escalenc*, 223, 2.
- Vila, C. (17 novembre 1998). L'Ajuntament de l'Escala assumirà la defensa dels propietaris de les barraques. *Diari de Girona*, p.8.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Lurdes Boix, 11 de juny de 2019.

Imatge Pròpia, 16 d'abril de 2022.

006	Diversos elements del patrimoni construït	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Alt Empordà	
Població	L'Escala	
Ubicació	Diversos indrets de l'Alt Empordà.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Grup Empordanès de Salvaguarda i Estudi de l'Arquitectura Rural i Tradicional (GESEART)	
Cronologia	1982	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Identificació i catalogació d'elements del patrimoni construït, organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de restauració, conservació i manteniment; elaboració i publicació d'estudis.	
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos	
Catalogació o nivell actual de protecció	Diversos	

Fonts documentals

- Bernils, J.M. (25 desembre 1986). El Geseart retroba el dolmen del Canadell, perdut fa més de 66 anys. *Diari de Girona*, p.13.
- Bonada, Ll. (3 agost 1990). Joan Badia: "Els arqueòlegs no han tingut prou en compte l'Empordà medieval". *Avui*, p.14.
- Bonaventura, D. (20 gener 1997). La restauració de dòlmens converteix l'Albera en un destí del turisme cultural. *Diari de Girona*, p.28.
- Carmona, R. (12 maig 1997). Un centenar de rosincs fan d'«Obèlix» per aixecar un menhir trobat al municipi. *El Punt*, p.12.
- Carrera, E. (2016, agost 28). Sebastià Delclòs: Hi ha hagut por de la cultura, i això encara dura. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/territori/article/11-mediambient/998811-lhi-ha-hagut-por-de-la-cultura-i-aixo-encara-durar.html>
- Centre Excursionista Empordanès. (s.d.). *GAT: Activitats del grup d'art i treball*. Recuperat el 16 de setembre de 2019 de <https://www.cee.cat/gat>
- El Geseart oferirà el mes vinent el Maig Megalític a Roses. (27 abril 2004). *Diari de Girona*, p.58.
- Geseart inaugura la restauració del dolmen de la Cabana Arqueta, a Espolla. (22 març 1994). *Diari de Girona*, p.31.
- Gil, R. (7 febrer 1993). Un explorador infatigable. *Diari de Girona*, p.6-7.
- Grup Empordanès de Salvaguarda i Estudi de l'Arquitectura Rural i Tradicional. (s.d.). *GESEART*. Recuperat el 16 de setembre de 2020 de <http://geseart.blogspot.com>
- Gumbau, A. (25 juny 1987). Agullana aprofita el solstici per erigir de nou un menhir de cinc mil anys d'història. *El Punt*, p.3.
- Localitzen un nou megàlit als boscos de Bedós: La descoberta l'ha dut a terme membres de Via Pirena i Geseart a Cabanelles. (2018, febrer 15). *Empordà*.

<https://www.emporda.info/cultura/2018/02/15/localitzen-nou-megalit-als-bosc/383357.html>

- Organitzen una jornada de treball a Requesens. (19 octubre 1995). *El Punt*, p.6.
- Puigbert, J. (22 desembre 2000). Apareix el primer llibre que explica conjuntament la història de les vessants nord i sud de l'Albera. *El Punt*, p.41.
- Puntí, J. (26 gener 2014). La divulgació és tan important com l'estudi. *El Punt Avui*, p.10-11.
- Rahola, L. (29 febrer 2000). Descobreixen una cova-dolmen del tercer mil·lenni abans de Crist a Roses. *Diari de Girona*, p.6.
- Serrat, J. (23 agost 2000). L'Empordà megalític. *Avui*, p.31.
- Vilà, C. (20 desembre 1995). Inauguren les obres de consolidació del dolmen de la Font del Roure a Espolla. *Diari de Girona*, p.22.
- Vilà, C. (8 febrer 2000). Demanen a Roses la restauració de l'edifici religiós de Sant Basili. *Diari de Girona*, p.7.

Bibliografia

- Aquilué, X. i Tremoleda, J. (2011). La museïtzació actual dels jaciments arqueològics. En Alcalde, G. i Burch, J. (Eds.), *La patrimonialització de l'arqueologia: Conceptualitzacions i usos actuals del patrimoni arqueològic al nord-est de la península Ibèrica* (p.47-57). Documenta Universitaria.

Entrevistes / Informants

Imatge	Dolmen de la Cabana Arqueta, al terme municipal d'Espolla, recuperat per part del GESEART. Pròpia, 20 de febrer de 2022.
---------------	--

007	Diversos elements del patrimoni construït	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Alt Empordà	
Població	Figueres i la Jonquera	
Ubicació	Diverses ubicacions de les comarques gironines.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Grup d'Art i Treball del Centre Excursionista Empordanès i Grup d'Art i Treball de la Jonquera	
Cronologia	1975 i 1973	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Identificació i catalogació d'elements del patrimoni construït. Organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment. Organització de conferències, difusió de notes de premsa, elaboració d'una exposició, col·laboració amb altres entitats.	
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Diversos.	

Fonts documentals

- II Setmana del Romànic. (20 maig 1983). *Los Sitios de Gerona*, p.10.
- Activitats del Grup d'Art i Treball. (15 octubre 1982). *El Punt*, p.15.
- Centre Excursionista Empordanès. (s.d.). *GAT: Activitats del grup d'art i treball*. Recuperat el 16 de setembre de 2019 de <https://www.cee.cat/gat>
- Exposició del patrimoni arquitectònic empordanès. (4 febrer 1983). *Los Sitios de Gerona*, p.4.
- Grup d'Art i Treball. (1981). Activitats del Grup d'Art i Treball. *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 15, 352-357. <https://raco.cat/index.php/AnnalsEmpordanesos/article/view/92907>
- Grup d'Art i Treball. (1983). Activitats del Grup d'Art i Treball. *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 16, 362-367. <https://raco.cat/index.php/AnnalsEmpordanesos/article/view/92921>
- Intensa activitat del Grup d'Art i Treball. (5 juny 1982). *El Punt*, p.9.
- L'exposició sobre el romànic a l'Empordà arriba a Girona. (6 febrer 1983). *El Punt*, p.4.
- Llançà: S'han condicionat els camins a Sant Martí. (14 gener 1982). *El Punt*, p.11.
- Música del renaixement clou la II Setmana del Romànic. (27 maig 1983). *El Punt*, p.9.
- S.D.S. del Grup d'Art i Treball del Centre Excursionista Empordanès. (8 desembre 1983). Bestracà i la conservació del patrimoni arquitectònic. *El Punt*, p.6.
- S'està recuperant l'església de Sant Miquel de la Roca de Crespià. (13 gener 1982). *El Punt*, p.10.
- Tasques d'arranjament a Sant Martí Sesserres. (12 març 1983). *El Punt*, p.10.
- Treballar pel romànic. (5 març 1977). *Presència*, p.19.

Bibliografia

- Grup d'Art i Treball de la Jonquera. (2021). *Absis, bardisses i pa amb llangonisses*. Grup d'Art i Treball de la Jonquera.
- Gurri, F. (1998). *Catalunya de poble en poble*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Murlà, J. (1990). El veïnat i l'església de Sant Corneli de Ribelles: Del Bisbat d'Elna al de Girona (1805). *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 221-236. <https://www.raco.cat/index.php/AnnalsPEHOC/article/view/277526>

Entrevistes / Informants

Imatge	Autor desconegut (1975). Membres del Grup d'Art i de Treball del Centre Excursionista Empordanès treballant a l'ermita de Sant Quirze d'Olmells, Llers. Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà.
---------------	--

008	Sala Edison	
Cronologia	1905	
Comarca	Alt Empordà	
Població	Figueres	
Ubicació	Carrer Sant Pau, 8. Al centre de la ciutat.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Coordinadora ciutadana / Grup d'Estudi i Defensa del Patrimoni (GEDP) / Associació Joves Volats per la Tramuntana / Associació Cultural La Figa	
Cronologia	1989 / 2003 / 2015 / 2020	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Projecte d'implementació d'un Pla Especial de Reforma Interior que afectava la finca (1989). Adquisició de l'edifici per part d'un gran propietari del món empresarial i presentació d'un projecte de transformació de l'edifici (2003).	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió de comunicats i articles a la premsa, difusió de manifestos, recollides de signatures, petició de catalogació monumental, diàleg amb les institucions públiques, presentació d'al·legacions a les propostes de plans urbanístics, presentació d'instàncies, difusió de cartells, organització de performances reivindicatives, organització de debats oberts a l'entorn de possibles nous usos, organització de taules rodones i conferències, col·laboració amb altres entitats.	
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. En desús.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Castañé, Í. (2015, agost 12). La (des)coneguda Sala Edison. *Figueres.com*. <http://www.figueres.com/la-desconeguda-sala-edison>
- La Figa i SOS Monuments engegaran una campanya per obrir la Sala Edison. (2020, febrer 17). *Empordà*. <https://www.emporda.info/comarca/2020/02/17/figa-sos-monuments-engegaran-campanya/457768.html>
- Margenet, A. (2020, març 3). Íngrid Castañé: "Som incapaços de generar espais culturals per a la comunitat que viu al lloc": La Figa de Figueres encapçala el projecte de recuperació de la Sala Edison de Figueres. *Surtdeca.cat*. <https://surtdeca.cat/emporda/espectacles/ingrid-castane-som-incapacos-de-generar-espais-culturals-la-comunitat-que-viu-al>
- Planas, P. (19 abril 2015). En record de la sala Edison. *El Punt Avui*, p.60.
- Puntí, J. (2019, setembre 29). Figueres es replanteja la reforma de la Sala Edison. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/territori/article/6-urbanisme/1672253-figueres-es-replanteja-la-reforma-de-la-sala-edison.html>

- Tramuntana TV. (2015, abril 18). *Defensen la Sala Edison de Figueres*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=HogvA9z9wV8>

Bibliografia

- Castañé, Í. (2015). *Memòries de la Sala Edison: Un bé patrimonial amenaçat*. (Treball de fi de Grau, Universitat de Girona, Catalunya). <http://hdl.handle.net/10256/11569>

Entrevistes / Informants

Imatge	Pròpia, 25 de juny de 2021.
--------	-----------------------------

009	Cafè Royal	
Cronologia	1917	
Comarca	Alt Empordà	
Població	Figueres	
Ubicació	Rambla, 28. Als baixos d'un edifici que fa cantonada amb el carrer Sant Pau.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Salvem el Royal
Cronologia	2012
Motiu / Amenaça	Adquisició de l'edifici on era ubicat el local per part d'un grup d'inversors i projecte de rehabilitació integral.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, difusió d'articles i comunicats a la premsa, petició de catalogació monumental.
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. En desús.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Carrera, E. (2012, octubre 30). Signatures per protegir el cafè Royal de Figueres. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/article/588791-signatures-per-protegir-el-cafe-royal-de-figueres.html>
- Figueres aprova la llicència per reformar l'emblemàtic edifici del cafè Royal de la Rambla. (2017, gener 19). *El Gerió Digital*. <https://www.gerio.cat/noticia/257942/figueres-aprova-la-licencia-per-reformar-l-emblematic-edifici-del-cafe-royal-de-la-rambla>
- Figueres declara definitivament el Cafè Royal com a Bé Cultural d'Interès Local. (2013, Novembre 11). *Hora Nova*. <http://www.horanova.cat/figueres-declara-definitivament-el-cafe-royal-com-a-be-cultural-dinteres-local>
- Giró, P. (2012, novembre de 15). *ERC de Figueres va presentar una moció al ple del passat 6 de novembre demanant que el Cafè Royal sigui declarat Bé Cultural d'Interès Local*. Esquerra Republicana de Catalunya. Recuperat el 4 de juny de 2020 de <http://locals.esquerra.cat/figueres/article/15763/el-cafe-royal-i-erc>
- L'informe sobre el Cafè Royal recomana protegir el local i declarar-lo bé cultural. (2013, Març 11). *Hora Nova*. <http://www.horanova.cat/linforme-sobre-el-cafe-royal-recomana-protegir-el-local-i-declarar-lo-be-cultural>
- Puntí, J. (2018, novembre 11). Fan obres per transformar en local comercial l'antic Cafè Royal de Figueres. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/1500094-fan-obres-per-transformar-en-local-comercial-l-antic-cafe-royal-de-figueres.html>
- Subirós, P. (2017, gener 10). El Cafè Royal tanca en silenci. *La Fissura: Portal d'informació crítica des de Figueres i l'Alt Empordà*. <http://www.lafissura.cat/el-cafe-royal-tanca-en-silenci>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Pròpia, 25 de juny de 2021.

010	Claustre de Sant Domènech	
Cronologia	Segle XII	
Comarca	Alt Empordà	
Població	Peralada	
Ubicació	Dins el recinte del Centre de Turisme Cultural Sant Domènech	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...		Col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal.
Cronologia		1974 / 1975
Motiu / Amenaça		Projecte de trasllat / Abandonament i necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació		Campanya per evitar el trasllat, organització de jornades de treball, diàleg amb les institucions públiques, promoció d'un projecte de restauració.
Estat actual de l'element patrimonial		Restaurat. Usos museístics i culturals.
Catalogació o nivell actual de protecció		Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Ayuda para restaurar los monumentos catalanes. (29 gener 1975). *La Vanguardia*, p.23.
- Comienzan las obras de restauración del claustro de Perelada. (15 febrer 1975). *La Vanguardia*, p.27.
- Guardiola-Rovira, R. (24 de març de 1974). Los claustros de Santo Domingo de Perelada. *Los Sitios de Girona*, p.15.
- Rivero San José, J.M. (16 setembre 1973). Posible traslado del claustro de San Doménech de Perelada. (22 desembre 1973). *Los Sitios de Girona*, p.13. El claustro de Sant Domenec de Perelada: Historia critica de un traslado "singular". *La Vanguardia*, p.49-50.
- Rivero San José, J.M. (24 març 1974). Sant Domenec de Peralada: Un traslado frustrado. *La Vanguardia*, p.83.
- Rivero San José, J.M. (3 abril 1974). La defensa del patrimonio artístico de Gerona. *Los Sitios de Girona*, p.4.
- Una exposició dona inici als actes dels 90 anys del claustre Sant Domènech de Peralada. (2021, juny 5). *Empordà*. <https://www.emporda.info/cultura/2021/06/05/tret-sortida-pels-actes-noranta-52658515.html>
- Vilà, C. (2021, juliol 10). Quan tot un poble es va bolcar per rescatar el monument de l'abandó. *Empordà*. <https://www.emporda.info/cultura/2021/07/10/quan-tot-poble-bolcar-per-54873908.html>

Bibliografia

- Grup d'Art i de Treball de la Jonquera. (2021). *Absis, bardisses i pa amb llangonisses*. Grup d'Art i de Treball de la Jonquera.

Entrevistes / Informants

Miquel Brugat, 10 d'agost de 2022.

Oriol Abulí, 10 d'agost de 2022.

Imatge Grup de noies i nois treballant en la neteja del claustre el març de 1975.
Fons Pablo García Cortés, Pablito. INSPAI, Centre de la Imatge. Diputació de Girona.

011 Monestir de Sant Quirze de Colera

Cronologia	Segles IX-X
Comarca	Alt Empordà
Població	Rabós d'Empordà
Ubicació	Aïllat, dins el Paratge Natural d'Interès Nacional de l'Albera. Al nord-est del nucli de Rabós, a uns sis quilòmetres i mig en cotxe. De fàcil accés.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	GESEART, Centre Excursionista Empordanès, Grup d'Art i de Treball de Figueres, Grup d'Art i de Treball de la Jonquera, Institució Alt Empordanesa per a la Defensa i Estudi de la Natura (IAEDEN), Centre d'Estudis i Protecció de l'Albera (CEPA) / Consorci Albera Viva
Cronologia	1991 / 1994
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió d'un manifest. Organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment. Organització d'un debat i de caminades reivindicatives, publicació de materials divulgatius, diàleg amb les institucions públiques, promoció de les obres de restauració.
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut, tot i que li calen més obres de restauració.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Albó, T. (12 febrer 1995). Sant Quirze de Colera. *Diari de Girona*, p.13.
- Arbolí, C. (2 febrer 1995). Un conveni permetrà restaurar Sant Quirze de Colera el 1996: Faran excavacions arqueològiques al monestir. *Diari de Girona*, p.28.
- Bonaventura, D. (11 novembre 1994). La família Fina-Nouvilas donarà el monestir de Sant Quirze de Colera al poble de Rabós. *Diari de Girona*, p.28.
- Els propietaris s'han compromès a cedir Sant Quirze de Colera, segons Sarqués. (21 agost 1991). *El Punt*, p.16.
- Iglesias, R. (15 març 1991). Invertiran 15 milions anuals per recuperar Sant Quirze de Colera. *Diari de Girona*, p.11.
- Iglesias, R. (6 juny 1991). La Generalitat ja té en propietat el conjunt de Sant Quirze de Colera. *Diari de Girona*, p.10.
- La IAEDEN s'oposa a l'asfaltatge de la pista de Sant Quirze de Colera. (24 maig 1991). *El Punt*, p.14.
- Netejaran el degradat monestir romànic de Sant Quirze de Colera. (16 octubre 1994). *Diari de Girona*, p.9.
- Ponce, J. Ll. (24 desembre 1994). La família Fina de Nouvilas va signar ahir a Girona la cessió del monestir de Sant Quirze de Colera. *Diari de Girona*, p.29.

- Pradas, M. (27 març 1994). Cultura reprèn les negociacions per al traspàs de Sant Quirze de Colera: L'estat ruïnós del conjunt monumental fa necessària una actuació urgent. *El Punt*, p.22.
- Pradas, M. (23 octubre 1994). Pere Freixas alerta de l'estat d'abandó de Sant Quirze de Colera. *El Punt*, p.25.
- Pradas, M. (28 desembre 1994). El monestir de Sant Quirze de Colera ja és de l'Ajuntament de Rabós d'Empordà: A partir d'ara podrà començar a elaborar-se el projecte de restauració del monument. *El Punt*, p.21.
- Pujol, E. (6 febrer 1991). Un grup d'entitats denuncia l'estat del monestir de Sant Quirze de Colera. *El Punt*, p.23.
- Pujol, E. (14 abril 1991). Entitats empordaneses es mobilitzen per salvar el monestir de Sant Quirze de Colera. *El Punt*, p.19.
- Riera, M. (2 febrer 1995). Les institucions engeguen el procés per a la restauració de Sant Quirze de Colera. *El Punt*, p.25.
- Sant Quirze de Colera centra la festa interfronterera d'Albera Viva: 600 persones van participar en els actes. (6 juny 1994). *El Punt*, p.40.
- Sayeras, R. (25 octubre 1994). Sant Quirze, ben net: Albera Viva va aplegar un centenar de persones en la diada de neteja del monestir de Rabós. *El Punt*, p.6.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Pròpia, 6 de juny de 2020.

012	Diverses construccions de pedra seca	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Alt Empordà	
Població	Vilanant, Llers, Avinyonet de Puigventós.	
Ubicació	La Garriga d'Empordà.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Salvem la Garriga i el Pla Vinyers	
Cronologia	2005	
Motiu / Amenaça	Projecte d'obertura d'una pedrera a la zona. Identificació i catalogació dels elements del patrimoni construït afectats pel projecte, difusió d'un manifest, recollida de signatures, petició de catalogació monumental, organització d'un aplec reivindicatiu, organització d'una plantada d'arbres.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació		
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local (alguns elements).	

Fonts documentals

- ADRINOC. (s.d.). *La barraca de la Vayreda*. Recuperat el 28 de maig de 2020 de <https://totunmondepedraseca.cat/la-barraca-de-la-vayreda>
- APSAT. (2021, gener 13). L'Ajuntament de Llers aconsegueix una subvenció per restaurar 8 barraques de pedra seca. *Etnologia.cat*. <https://etnologia.blog.gencat.cat/2021/01/13/lajuntament-de-llers-aconsegueix-una-subvencio-per-restaurar-8-barraques-de-pedra-seca>
- Huguet, P. (2010, desembre 31). Pedreres a la Garriga d'Empordà. *Territori: Observatori de projectes i debats territorials de Catalunya*. Recuperat el 28 de maig de 2020 de <http://territori.scot.cat/cat/notices/2010/05/pedreres-a-la-garriga-d-empord-a-alt-emporda-2589.php>
- IAEDEN Salvem l'Empordà. (2015, juny 2). *La Garriga d'Empordà salvada d'una nova pedrera*. Recuperat el 5 de juny de 2020 de <https://iaeden.cat/la-garriga-demporda-salvada-duna-nova-pedrera>
- L'Ajuntament de Llers denega la llicència ambiental als promotors de la pedrera de la Clota. (2005, juny 8). *Vilaweb*. <https://www.vilaweb.cat/noticia/1331824/20050608/lajuntament-llers-denega-licencia-ambiental-promotors-pedrera-clota.html>
- La Plataforma en defensa de la Garriga i el Pla de Vinyers reclama que es potenciïn rutes turístiques en aquest espai. (2015, juny 21). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/girona/20150622/54432966504/la-plataforma-en-defensa-de-la-garriga-i-el-pla-de-vinyers-reclama-que-es-potenciin-rutes.html>
- Mas, O. (2010, juliol 4). Protesten contra la pedrera de Llers i reclamen la protecció de la Garriga. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/territori/article/190662-protesten-contra-la-pedrera-de-llers-i-reclamen-la-proteccio-de-la-garriga.html>

- Salvem l'Empordà (2008). La Garriga d'Empordà! Una mica més preservada!. *IAEDEN: Institució Altempordanesa per a la Defensa i Estudi de la Natura*, 130, 12-13.
- Testart, M. (2013, febrer 5). Demanen la protecció de 175 barraques de la Garriga. *Empordà*. <https://www.emporda.info/comarca/2013/02/05/demanen-proteccio-175-barraques-garriga/187906.html>
- Villalón, S. (Juny 2005). Salvem la Garriga i el Pla Vinyers. *Mestall: Butlletí de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines*, 17, 20.

Bibliografia

- Fèlix-Franquesa, J. (2012). *Les barraques de pedra seca de la Garriga d'Empordà: Biure, Pont de Molins, Llers, Figueres, Avinyonet de Puigventós i Vilanant*. Brau, Institut d'Estudis Empordanesos.
- Plataforma Salvem la Garriga i Pla Vinyers. (2007). La Garriga d'Empordà. *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos. Actes Congrés sobre el Paisatge*, 1, 131-144. <https://www.raco.cat/index.php/AnnalsEmpordanesos/article/view/342483>

Entrevistes / Informants

Imatge	Tros de paret de mur del Camí Ceboller al costat d'una barraca. Pròpia, 29 de juliol de 2022.
--------	---

013	Diversos elements del patrimoni construït	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Comarques gironines	
Població	Diverses	
Ubicació	Diverses ubicacions de les comarques gironines	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Coordinadora d'Entitats Protectores del Patrimoni Monumental de les Comarques Gironines	
Cronologia	1978	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Identificació d'elements del patrimoni construït. Organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment.	
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Diversos.	

Fonts documentals

- Breu: Coordinadora. (9 març 1979). *Avui*, p.20.
- Breu: Coordinadora. (19 octubre 1979). *Avui*, p.19.
- Budó, J. (11 juny 1982). La Jonquera: Festa a Sant Jaume de Canadal. *El Punt*, p.13.
- Budó, J. (20 febrer 1983). El GAT prefereix consolidar primer el patrimoni, abans de restaurar-lo. *El Punt*, p.11.
- Cabezas, J. (23 març 1979). Restauració de dues esglésies. *El Punt*, p.8.
- Cabezas, J. (13 octubre 1979). Protecció del patrimoni monumental: Decidit el programa de restauracions. *El Punt*, p.4.
- Daniel, A. (29 agost 1982). El romànic de l'Empordà, una realitat cultural que cal oferir al turisme. *El Punt*, p.11.
- Genís, N. (19 març 1983). El campament de maniobres i camp de tir de Sant Climent podria ser ampliat. *El Punt*, p.3.
- La Diputació va presentar les Brigades mòbils de restauració de monuments. (19 juliol 1980). *El Punt*, p.7.
- Publiquen un pòster sobre els dòlmens de l'Empordà. (6 maig 1987). *Diari de Girona*, p.11.
- Suñé, A. (2 febrer 1979). Cal conservar el patrimoni monumental: Les entitats es mouen. *Avui*, p.20.

Bibliografia

- Murlà, J. (1990). El veïnat i l'església de Sant Corneli de Ribelles: Del Bisbat d'Elna al de Girona (1805). *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 221-236. <https://www.raco.cat/index.php/AnnalsPEHOC/article/view/277526>

Entrevistes / Informants

Imatge Sant Pere del Pla de l'Arca, a la Jonquera, intervinguda per la Coordinadora el 1979. Artico2, sense data, Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

014 Ermita de Santa Cristina

Cronologia	Segles XI-XII
Comarca	Baix Empordà
Població	Corçà
Ubicació	Aïllada, als afores del nucli urbà de Corçà (sud-est), a prop de la carretera a Monells.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Salvem Santa Cristina de Corçà
Cronologia	2007
Motiu / Amenaça	Projecte de construcció d'una carretera que afectava l'edifici, i proposava deixar-lo aïllat al mig d'una rotonda.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització d'una rotllana reivindicativa per encerclar l'ermita (4 de novembre del 2007).
Estat actual de l'element patrimonial	Preservada en el seu emplaçament original.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fons documentals

- La plataforma contrària a la variant nord de la Bisbal presenta un total de 533 al·legacions. (2008, octubre 12). *Empordà*. <https://www.emporda.info/comarca/2008/10/12/plataforma-contraria-variant-nord-bisbal-presenta-total-533-allegacions/29314.html>
- Mas, O. (2007, novembre 5). Un centenar de persones es concentren a Corçà a favor de la variant nord de la Bisbal: Volen preservar l'ermita i el paratge de Santa Cristina. *VilaWeb*. https://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=2616845
- Recasens, M. (2008, octubre 13). "Salvem Santa Cristina de Corçà". *Diari de Girona*. <https://www.diaridegirona.cat/tema-dia/2008/10/13/salvem-santa-cristina-corca/292265.html>
- Sabaté, X. (2007, desembre 31). Carretera C-66 Palafrugell-Medinyà. Desdoblament. *Territori: Observatori de projectes i debats territorials de Catalunya*. <http://territori.scot.cat/cat/viewer.php?IDN=206>
- Volen encerclar l'ermita de Santa Cristina de Corçà com a protesta contra la variant sud. (2007, octubre 26). *TotBisbal.com*. Recuperat el 9 de juny de 2020 de <https://totbisbal.com/noticies/detallsNoticies.php?nIdNoticies=328>

Bibliografia**Entrevistes / Informants**

Imatge Oriol Mas, 2007. Vilaweb.

Edificis de l'antic complex 015 fabril de Can Mario o fàbrica Armstrong	
Cronologia	Segle xx
Comarca	Baix Empordà
Població	Palafrugell
Ubicació	A l'illa delimitada pels carrers Pi i Margall, Begur, Garriga i l'actual plaça de Can Mario. Al centre del municipi.
	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Can Mario per Palafrugell / Assemblea d'okupes per Can Mario
Cronologia	1994 / 1998
Motiu / Amenaça	Proposta d'execució d'un Pla Especial de Reforma Interior de la zona, el qual indicava la transformació de l'antic conjunt industrial en una zona residencial i comercial i comportava l'enderroc d'alguns elements. Operació immobiliària.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Elaboració d'una enquesta, difusió de manifestos, recollida de signatures, organització de reunions amb entitats, difusió de notes de premsa, organització d'un debat públic, petició de catalogació monumental, elaboració de propostes de rehabilitació i nous usos, diàleg amb les institucions públiques. Accions: embolcallament de la torre dipòsit de Can Mario amb una lona de plàstic negre i repartiment d'esqueles (28/12/1994), organització d'una cadena humana al voltant de la fàbrica Armstrong (25/09/1999). / Recollida de signatures, edició d'un full informatiu, desplegament d'una pancarta a la torre dipòsit, organització d'activitats i assemblees obertes, treballs de condicionament en diferents espais.
Estat actual de l'element patrimonial	Preservats i intervinguts. Nous usos: museístics i culturals.
Catalogació o nivell actual de protecció	Finca: Entorn de Protecció Naus de Can Mario i la Bòbila vella: Bé Cultural d'Interès Local Fàbrica Armstrong: Bé Cultural d'Interès Local Torre dipòsit: Bé Cultural d'Interès Nacional Cal Ganxó: Bé Cultural d'Interès Local

Fonts documentals

- Bonal, T. (Març 2003). Avancen amb pas ferm les obres del futur Museu de la Fotografia a les naus industrials de Can Mario. *Revista de Palafrugell*, p.4-6.
- Bonmatí, C. (16 setembre 1999). Enderroquen part de Can Mario el dia que suspenen les obres. *Diari de Girona*, p.15.
- Can Mario: Comissió per a un Projecte Consensuat. (Juny 2001). *Revista de Palafrugell*, p.15.

- Can Mario ja és per a Palafrugell. (Abril 2000). *Can Bech*, 102, p.11-15.
- Can Mario: No serà bé cultural d'interès nacional. (Maig 1999). *Revista de Palafrugell*, p.25.
- Can Mario per a Palafrugell. (Novembre 1994). *Revista de Palafrugell*, p.29.
- Carreras, P. (Març 1995). Suñer rep el projecte per Can Mario: La coordinadora "Can Mario per a Palafrugell" hi preveu la instal·lació del Museu del Suro. *Revista de Palafrugell*, p.5.
- Demanen suport dels partits al pla de Can Mario de Palafrugell. (14 abril 1995). *Diari de Girona*, p.10.
- Equipaments: Bé Cultural d'Interès Nacional. (Desembre 1998). *Revista de Palafrugell*, p.12.
- Equipaments: Can Mario per a Palafrugell proposa a l'Ajuntament que adquireixi la resta de la finca. (Juny 2000). *Revista de Palafrugell*, p.22.
- Espadalé, J. (2009). Can Mario com a Museu del Suro de Palafrugell. *La Punxa*, 49, 5-44.
- Fan una cadena humana per Can Mario de Palafrugell. (26 setembre 1999). *Diari de Girona*, p.22.
- Gamero, J. (8 març 1995). Can Mario per Palafrugell presenta les seves propostes a l'Ajuntament. *El Punt*, p.3.
- Gamero, J. (26 febrer 1998). La plataforma cívica diu que l'ocupació de Can Mario de Palafrugell és fruit de la mala gestió. *El Punt*, p.6.
- Gamero, J. (27 febrer 1998). La crònica: Assemblea d'esquàters per Can Mario. *El Punt*, p.4.
- Gamero, J. (2 març 1998). Firmes pels esquàters de Can Mario. *El Punt*, p.6.
- Gamero, J. (16 març 1998). Can Mario, «la Maret» del moviment esquàter del Baix Empordà. *El Punt*, p.4.
- Gamero, J. (25 març 1999). Comencen els preparatius per demolar la part de Can Mario de Palafrugell on es faran pisos. *El Punt*, p.14.
- Gamero, J. (24 juliol 1999). Patrimoni estén l'entorn de protecció de la torre de Can Mario de Palafrugell a tota la finca. *El Punt*, p.8.
- Gamero, J. (26 setembre 1999). La cadena humana per Can Mario de Palafrugell congrega unes 100 persones. *El Punt*, p.5.
- Gamero, J. (11 maig 2000). Can Mario per Palafrugell vol que l'Ajuntament compri la part on es faran pisos. *El Punt*, p.4.
- Gamero, J. (6 febrer 2000). El dubte etern de Can Mario. *El Punt*, p.8.
- Gómez, I. i Pérez, C. (Gener 1995). Can Mario per a Palafrugell. *Revista de Palafrugell*, p.22.
- Guasch, J. (Abril 1998). La veu al carrer: Can Mario. *Revista de Palafrugell*, p.13.
- La coordinadora creu positiva la solució adoptada per Can Mario. (17 març 1995). *Diari de Girona*, p.11.
- Lledó, A. (Octubre 2000). Equipaments: Demanen un concurs de projectes per can Mario. *Revista de Palafrugell*, p.4.
- Llorente, A. (25 febrer 1999). El Síndic ha demanat a Cultura que agiliti la declaració de Can Mario com a bé d'interès. *Diari de Girona*, p.12.
- Llorente, A. (31 març 1999). Can Mario per Palafrugell reclama pressa al conseller de Cultura. *Diari de Girona*, p.7.
- Manifest: Contra l'enderroc de Can Mario. (Abril 1999). *Revista de Palafrugell*, p.14.
- Massaguer, S. (Abril 1996). La caiguda dels símbols. *Revista de Palafrugell*, p.15-17.
- Muxach, R. (23 gener 1998). Sol·liciten que la fàbrica Armstrong de Palafrugell sigui Bé d'Interès Nacional. *Diari de Girona*, p.13.
- Muxach, R. (2 març 1998). Un grup d'esquàters ocupa Can Mario des de fa una setmana. *Diari de Girona*, p.9.

- Muxach, R. i Solano, Ll. (11 abril 1998). Un magribí mor en una baralla amb dos africans més a Can Mario de Palafrugell. *Diari de Girona*, p.6.
- Plataforma Can Mario per a Palafrugell. (Març 2003). El fantasma de Can Mario. *Revista de Palafrugell*, p.20.
- Recordem que... (Gener 1995). *Revista de Palafrugell*, p.23.
- Regincós, M. (Octubre 1997). La torre de Can Mario. *Revista de Palafrugell*, p.39.
- Reuneixen 1600 firmes en contra de l'enderrocament de Can Mario a Palafrugell. (15 febrer 1995). *Diari de Girona*, p.7.
- Romero, Ll. (14 desembre 1994). Firmes per can Mario. *El Punt*, p.8.
- Solano, Ll. (22 març 1998). Es crema Can Mario de Palafrugell i els «okupes» culpen uns cap-rapats. *Diari de Girona*, p.10.
- Solano, Ll. (3 abril 1998). Amics del Patrimoni volen salvar can Mario de Palafrugell. *Diari de Girona*, p.11.
- Tapen amb una lona negra la torre de l'antiga fàbrica Armstrong a Palafrugell. (29 desembre 1994). *Diari de Girona*, p.6.
- Trillas, J. (24 març 1998). L'Ajuntament de Palafrugell diu que no pensa actuar contra els esquàters de Can Mario. *El Punt*, p.4.
- Urbanisme: Enderroquen les escales i la terrassa de can Mario. (Gener 2002). *Revista de Palafrugell*, p.5.
- Vilar, A. (27 novembre 1994). Els comerciants de Palafrugell volen que l'antiga Armstrong sigui un espai públic. *El Punt*, p.8.
- Vilar, A. (3 desembre 1994). Creen la plataforma per demanar que can Mario de Palafrugell sigui un espai públic. *El Punt*, p.6.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Pep Espadalé, 30 d'agost de 2019.

Imatge Pròpia, 21 de febrer de 2022.

016	Casal Popular	
Cronologia	1916	
Comarca	Baix Empordà	
Població	Palafrugell	
Ubicació	Carrer de la Caritat, 66	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma de Defensa del Casal Popular de Palafrugell	
Cronologia	1998	
Motiu / Amenaça		Operació immobiliària: proposta de permuta amb una constructora d'una part de la finca, que suposava la pèrdua del conjunt i la transformació del sector en un complex residencial i comercial.
Activitats i accions destacades de la reivindicació		Recollida de signatures.
Estat actual de l'element patrimonial		Intervingut segons un projecte posterior (2007).
Catalogació o nivell actual de protecció		Bé Cultural d'Interès Local
Fons documentals		
<ul style="list-style-type: none"> - 600 firmes contra el projecte del Casal. (31 desembre 1998). <i>Crònica d'un any</i>, p.68. - Anglada, N. (2018). El Casal de Palafrugell: Un edifici viu. <i>Quaderns de Palafrugell</i>, 26. - Es feia públic un projecte per fer un aparcament subterrani i altres equipaments a la finca del Casal Popular. (31 desembre 1997). <i>Crònica d'un any</i>, p.71. - Esteva, H. (Gener 1998). L'Esquer: A voltes amb el Casal Popular. <i>Revista de Palafrugell</i>, p.14. - Gamero, J. (19 maig 1998). Presenten 600 signatures en contra de la reconversió del Casal Popular de Palafrugell: Afirmen que el projecte és especulatiu. <i>El Punt</i>, p.6. - Gamero, J. (25 juliol 1998). Diversos col·lectius cívics promouen una candidatura unitària a Palafrugell. <i>El Punt</i>, p.7. - García, M.C. (Febrer 1998). Els rajos de sol els hi arribaran sense obstacle: Crítiques a l'operació immobiliària del Casal Popular. <i>Revista de Palafrugell</i>, p.9. - IC-EV fa una pregunta sobre el Casal Popular de Palafrugell. (7 abril 1998). <i>Diari de Girona</i>, p.6. - Massaguer, S. (31 desembre 1998). Ara que tenim quinze anys. <i>Crònica d'un any</i>, p.9. - Muxach, R. (8 gener 1998). El Bisbat cedirà terrenys a una promotora a canvi d'una rectoria nova a Palafrugell. <i>Diari de Girona</i>, p.10. - Salvem el Crit – Artíjol. (s.d.). Què hem fet fins ara? Memòria de les principals activitats d'Artíjol i Salvem el Crit [Entrada en un blog]. http://salvemelcrit-artistjol.blogspot.com/p/qui-som.html - Solano, Ll. (16 maig 1998). Entreguen 600 firmes contra un projecte de Palafrugell que té permís del Vaticà. <i>Diari de Girona</i>, p.14. 		
Bibliografia		
Entrevistes / Informants		
Imatge	Pròpia, 21 de febrer de 2022.	

017	Casa Ribera	
Cronologia	1908	
Comarca	Baix Empordà	
Població	Palamós	
Ubicació	Carrer de la Creu, 83. Davant del port esportiu.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Delegació de Girona del Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Catalunya, Junta de Govern de l'Agrupació Sindical de Belles Arts
Cronologia	1973
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió de comunicats i notes a la premsa. Acció: negativa, per part d'artistes gironins de l'Agrupació Sindical Belles Arts, a participar en el Premi de pintura Vila de Palamós.
Estat actual de l'element patrimonial	Enderrocat.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Aclaración a la nota del Colegio de Aparejadores sobre «Casa Ribera» de Palamós. (31 agost 1973). *La Vanguardia*, p.20.
- Ansiba, en defensa de la Casa Ribera de Palamós. (1 agost 1973). *Los Sitios de Gerona*, p.2.
- Crosa, A. (15 març 1974). Palamós: ¿Qué solución damos, señores?. *Los Sitios de Gerona*, p.7.
- Crosa, A. (12 juny 1974). La Dirección General de Bellas Artes no considera a la “Casa Ribera” de Palamós edificio interesante para su recuperación. *Los Sitios de Gerona*, p.21.
- El Colegio de Aparejadores se opone a la demolición del edificio modernista «Casa Ribera» de Palamós. (30 agost 1973). *La Vanguardia*, p.29.
- Figueras, E. (14 juny 1973). Palamós: El día 15, avance del Plan de Ordenación de la Vila. *Los Sitios de Gerona*, p.9.
- Figueras, E. (2010, maig 28). Palamós: El record d'un patrimoni modernista enderrocat. [Entrada en un blog]. <https://blogs.elpunt.cat/enricfigueras/2010/05/28/palamos-el-record-dun-patrimoni-modernista-enderrocat>
- La casa Ribera, de Palamós. (25 maig 1974). *Presència*, p.10.
- La Casa Ribera de Palamós es ya solar (12 desembre 1974). *Los Sitios de Gerona*, p.1-2.
- La pobra Casa Ribera de Palamós. (8 juny 1974). *Presència*, p.8.
- Repulsa por la demolición de la «Casa Ribera» de Palamós y los chalets de Masó de Gerona. (14 setembre 1973). *La Vanguardia*, p.33.
- Roda de premsa a Palamós. (18 maig 1974). *Presència*, p.8.

- Simó, I.C. (8 setembre 1973). Atemptat a l'obra de Masó: L'odi a la cultura. *Canigó*, p.8-10.
- Trillas, J. (15 desembre 1996). Què va passar amb la Casa Ribera?. *El Punt*, p.88.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Alfons Garrido, 5 d'abril de 2019.

Miquel Martí, 26 d'abril de 2019.

Imatge Actini. Casa Roger Ribera. Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

018	Conjunt de barraques de Cala S'Alguer	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Baix Empordà	
Població	Palamós	
Ubicació	A la cala ubicada entre la platja de la Fosca i la platja del Castell. Les construccions es disposen en renglera davant del mar.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal	
Cronologia	1975	
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Repartiment d'adhesius i cartells, organització d'una cantada d'havaneres, organització d'un concurs de pintura ràpida, enviament de telegrams a diferents autoritats polítiques, difusió a la premsa d'una butlleta d'adhesió a una carta dirigida al ministre d'Obres Públiques.	
Estat actual de l'element patrimonial	Preservades. Mantingudes en major o menor grau pels seus propietaris. Ús residencial.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.	

Fonts documentals

- Amir, X. (31 desembre 1975). Un rato a opiniones sobre la amenazada Cala S'Alguer. *Los Sitios de Gerona*, p.13.
- Apoyo corporativo en defensa de Cala S'Alguer. (30 agost 1975). *Los Sitios de Gerona*, p.3.
- Bettonica, L. (17 agost 1975). Cala S'Alguer, en peligro. *La Vanguardia*, p.29.
- Cala s'Alguer, el racó palamosí dels pescadors. (2017, juliol 21). *Diari de Girona*. <https://www.diaridegirona.cat/oci/2017/07/21/cala-salguer-raco-palamosi-dels/857912.html>
- Cala S'Alguer y el concurso de pintura rápida. (4 novembre 1975). *Los Sitios de Gerona*, p.7.
- Crida urgent per a salvar cala S'Alguer: Adhesiones a una carta al ministro de Obras Públicas. (30 octubre 1975). *La Vanguardia*, p.27.
- Crosa, A. (3 setembre 1975). Palamós: La Cámara de Comercio se opone a la demolición de las casas de S'Alguer. *La Vanguardia*, p.26.
- Crosa, A. (7 octubre 1975). El Ministerio de Obras Públicas procede al derribo de las construcciones de Cala S'Alguer. *Los Sitios de Gerona*, p.2.
- Crosa, A. (20 novembre 1975). Palamós: Se aplaza "sine die" el derribo de las casetas de Cala S'Alguer. *La Vanguardia*, p.5.
- Desahucio, no derribo. (8 octubre 1975). *Los Sitios de Gerona*, p.2.
- Figueras, E. (13 novembre 1975). S'Alguer, orgullo y salvación del Turismo: Un paisaje pintoresco que el pueblo ama y defiende. *Los Sitios de Gerona*, p.10.
- Figueras, E. (21 novembre 1975). "Cala S'Alguer", en Barcelona: Exposición en Galerías Tramontán, del I Concurso de Pintura "Cala S'Alguer". *Los Sitios de Gerona*, p.11.

- Mensajes al Gobierno en protección de Cala S'Alguer. (23 agost 1975). *Los Sitios de Gerona*, p.7.
- Nadal, R. (30 agost 1975). Salvem (per a qui?) Cala S'Alguer: Palamós-Costa Brava. *Presència*, p.10-11.
- Salvem la cala S'Alguer. (15 novembre 1975). *Tothom*, p.14.
- Silencis entorn de S'Alguer. (13 setembre 1975). *Presència*, p.5.
- Sureda, J. (16 agost 1975). Pensando en el "nuevo" S'Alguer: Una idea para que no se pierda enteramente una ancestral costumbre palamosense. *Los Sitios de Gerona*, p.8.
- Sureda, J. (6 setembre 1975). Otra voz en defensa de Cala S'Alguer: Una opinión de don José Trías, delegado local de la Comunidad Turística de la Costa Brava. *Los Sitios de Gerona*, p.3.
- Un interesante informe sobre las Construcciones de Cala S'Alguer. (19 novembre 1975). *Los Sitios de Gerona*, p.4.
- Vidal, M.A. (18 octubre 1975). En defensa de Cala S'Alguer. *La Vanguardia*, p.28.
- Vila, J. (21 agost 1975). Gerona: La comunidad turística de la Costa Brava, en defensa de la Cala S'Alguer. *La Vanguardia*, p.24.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Alfons Garrido, 5 d'abril de 2019.

Miquel Martí, 26 d'abril de 2019.

Imatge Albert T.M., 2011. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

019	Castell de Vila-romà	
Cronologia	Segles XI-XII	
Comarca	Baix Empordà	
Població	Palamós	
Ubicació	En una finca privada a les afores (nord-oest) de Palamós, dins l'Espai d'Interès Natural de les Gavarres.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Grup d'Amics del Castell de Vila-romà del Centre d'Estudis Palamosins / Plataforma Recuperem el Castell de Vila-romà	
Cronologia	1980 / 2006	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Treballs de neteja i desbrossament, promoció de les obres de reparació, restauració, conservació i manteniment, difusió d'un manifest, recollida de signatures, diàleg amb les institucions públiques.	
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.	

Fonts documentals

- Club Alpí Palamós. (2008, maig 19). *Visita guiada al Castell de Vila-Romà*. 31 maig 2008. Recuperat el 28 de gener de 2021 de <http://web.clubalpipalamos.cat/OLD/index.php/activitats/castell-de-vila-roma/39-visita-guiada-al-castell-de-vila-roma-31-maig-2008>
- Crosa, M. (9 abril 1980). Palamós: Festa al castell de Vila-romà. *El Punt*, p.7.
- Crosa, M. (16 abril 1980). Perill d'incendi als voltants de Vila-romà. *El Punt*, p.7.
- El Club Alpí Palamós demana que el castell de Vila-romà sigui públic. (2010, novembre 8). *Ràdio Palamós*. Recuperat el 4 de juny de 2020 de <http://www.palamoscomunicacio.cat/web/hemeroteca.php/1100101141/el-club-alpi-palamos-demana-que-el-castell-de-vila-rom-sigui-public/0?page=>
- La Plataforma Recuperem el Castell de Vila-romà neteja part de l'entorn del monument. (2006, desembre 18). *Ràdio Palamós*. Recuperat el 4 de juny de 2020 de <https://www.palamoscomunicacio.cat/web/hemeroteca.php/706121806/la-plataforma-recuperem-el-castell-de-vila-rom-neteja-part-de-lentorn-del-monument/0?page=4848>
- La Plataforma "Recuperem el Castell de Vila-romà" vol el compromís de l'administració per preservar la Vall de Bell-lloc. (2006, desembre 22). *Ràdio Palamós*. Recuperat el 4 de juny de 2020 de <https://www.palamoscomunicacio.cat/web/hemeroteca.php/706122205/la-plataforma-recuperem-el-castell-de-vila-rom-vol-el-compromis-de-ladministracio-per-preservar-la-vall-de-bell-lloc/0?page=4817>
- Ponsjoan, M. (6 març 1981). Palamós: "Amics del Castell" llancen el guante. *Los Sitios de Gerona*, p.8.
- Puntí, J. (2015, novembre 11). Palamós negocia la cessió del castell de Vila-romà. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/territori/article/913604-palamos-negocia-la-cessio-del-castell-de-vila-roma.html>

- Sabaté, X. (2007, desembre 31). POUM de Palamós. *Territori: Observatori de projectes i debats territorials de Catalunya*. Recuperat el 4 de juny de 2020 de http://territori.scot.cat/cat/notices/poum_de_palamOs_2007_345.php
- Trijueque, P. (2006). *Recuperem el castell de Vila-romà*. Recuperat el 4 de juny de 2020 de <http://www.palamos-santjoan.org/htms/noticies02.htm>
- Turon, P. (2006, desembre 29). Reclamen la consolidació del castell de Vila-romà. *Diari de Girona*. <https://www.diaridegirona.cat/comarques/2556/reclamen-consolidacio-del-castell-vila-roma-palamos/176978.html>
- Venden una finca con un castillo del siglo XI en Palamós. (2013, juny 20). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/girona/20130620/54376153722/palamos-venden-finca-castillo-siglo-xi.html>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Alfons Garrido, 5 d'abril de 2019.

Miquel Martí, 26 d'abril de 2019.

Imatge

Ricard Ballo, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

020	Nou Casino La Constància o dels Nois	
Cronologia	1902	
Comarca	Baix Empordà	
Població	Sant Feliu de Guíxols	
Ubicació	Passeig dels Guíxols cantonada amb la Rambla del Portalet. A pocs metres dels jardins Juli Garreta i de la platja.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya / Comissió per a la Defensa del Casino dels Nois	
Cronologia	1975 / 1976	
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Enviament massiu de telegrams a les autoritats polítiques, enviament de cartes a la premsa, recollida de signatures, recaptació de recursos econòmics, organització de concerts, muntatge d'una exposició, petició de catalogació monumental.	
Estat actual de l'element patrimonial	Preservat i rehabilitat.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.	

Fonts documentals

- Agustí, A. (17 juliol 1977). Un altre casino a salvar: La comissió de Sant Feliu vol declarar-lo monument. *Avui*, p.7.
- Aragó, N-J. (20 novembre 1975). El casino de Sant Feliu será derribado. *Àncora: Setmanari de la Costa Brava*, p.1-5.
- Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols
Fons Nou Casino la Constància (Casino dels Nois)
<http://arxiunicipal.guixols.cat/que-tenim/fons-d-associacions-i-fundacions/6127-fons-nou-casino-la-constancia-casino-dels-nois.html>
- Castaño, J.I. (2014). Vist per l'Arquitectura: 125 anys de l'edifici del Casino dels Nois de Sant Feliu. *L'Arjau: Revista Cultural*, 71, 12-17.
- Comissió per a la Defensa del Casino dels Nois. (14 juliol 1977). *Àncora: Setmanari de la Costa Brava*, p.1.
- Dalmau, A. (7 octubre 1979). Dos milions per al Casino dels Nois. *El Punt*, p.8.
- De Lerma, X. (14 agost 1975). Sant Feliu de Guíxols: El Ayuntamiento no toma postura alguna frente al futuro del Casino "dels Nois". *Los Sitios de Gerona*, p.8.
- De Lerma, X. (1 novembre 1975). Se aprueba la demolición del edificio del casino "dels Nois". *Los Sitios de Gerona*, p.14.
- De Lerma, X. (15 novembre 1975). Requiem ciudadano por el derribo del Casino "dels Nois". *Los Sitios de Gerona*, p.11.
- De Lerma, X. (1 juny 1976). Mensajes al Director General del Patrimonio Artístico y Cultural: Se solicita su intervención a fin de salvar el casino "dels Nois". *Los Sitios de Gerona*, p.10
- El Casino s'ha salvat. (19 novembre 1977). *Presència*, p.15.
- Folquer, J. (19 juny 1976). Sant Feliu, un Casino per al poble. *Presència*, p.11.

- Formació de la “Comissió per a la Defensa del Casino dels Nois”. (20 juliol 1977). 9 *País: Periòdic independent de l’Empordà*, p.6.
- Informe sobre la obra del Arquitecto General Guitart «Nou Casino La Constància», situat en Sant Feliu de Guíxols (Gerona), realitzat per el Archivo Histórico de Urbanismo, Arquitectura y Diseño de la Delegación de Gerona del Colegio Oficial de Arquitectos de Cataluña y Baleares. (23 octubre 1975). *Àncora: Setmanari de la Costa Brava*, p.5.
- Juanola, I. (13 març 1979). El Casino “La Constància”, salvat. *El Punt*, p.19.
- L’accidentada defensa del Casino dels Nois. (1 setembre 1977). *Àncora: Setmanari de la Costa Brava*, p.5.
- Més veus per la salvació del Casino: Ara s’acaba de pronunciar el Col·legi d’Aparelladors de Girona. (25 juny 1976). *Avui*, p.8.
- Réquiem a una imatge. (30 octubre 1975). *Àncora: Setmanari de la Costa Brava*, p.5.
- Roman, C. (1 setembre 1977). Brillant recital de cançó catalana per Ramon Muntaner i Francesc Pi de la Serra dins la Campanya «Salvem el Casino». *Àncora: Setmanari de la Costa Brava*, p.1.
- Se pretén salvar el edifici del «Nou Casino la Constància». (20 maig 1976). *Àncora: Setmanari de la Costa Brava*, p.1.
- Sureda, J. (15 maig 1976). ¿Se ha pensat en una subscripció popular per adquirir el Casino La Constància de Sant Feliu de Guíxols?. *Los Sitios de Gerona*, p.12.
- Sureda, J. (6 juny 1976). Al Casino “La Constància” le resta guanyar una batalla. *Los Sitios de Gerona*, p.6.
- Sureda, J. (10 octubre 1978). El “Nou Casino la Constància”, declarat monument històric-artístic d’interès local. *Los Sitios de Gerona*, p.15.
- Teixidor, J. (29 de juny de 1976). Protecció del Colegio de Aparelladors y Arquitectos Técnicos per el “Casino dels Nois”, de Sant Feliu. *Los Sitios de Gerona*, p.4.
- Vicente, J. (4 juny 1976). Sant Feliu de Guíxols: Expedient de conservació pel Casino. *Avui*, p.7.

Bibliografia

- Domènech, G. (2013). El patrimoni arquitectònic: Herència, pèrdues i rehabilitacions a la demarcació de Girona. *Revista de Girona*, 276, 88-90.
- Esteva, Ll. (1979). El Casino dels “Nois” de Sant Feliu de Guíxols (II). *Revista de Girona*, 87, 61-71.
- Jimènez, À. (1990). El Casino dels Nois: Cent anys de vida guixolenc. *Revista de Girona*, 138, 32-38.

Entrevistes / Informants

Imatge	Jordi Contijoch Boada, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
--------	--

021 Monestir de Sant Feliu

Cronologia	Diverses
Comarca	Baix Empordà
Població	Sant Feliu de Guíxols
Ubicació	Plaça del Monestir, s/n.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Aturem el Thyssen, per una cultura viva a Sant Feliu / Salvem el Monestir
Cronologia	2016 / 2017
Motiu / Amenaça	Projecte de reforma de l'edifici i el seu entorn per adequar-lo a la instal·lació d'un nou museu.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió d'un manifest, publicació d'informes i notícies a través d'un blog, recollida de signatures, confecció d'una enquesta digital.
Estat actual de l'element patrimonial	En procés d'intervenció.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Agulló, E. (2018, març 7). Debat sobre la preservació de restes del monestir guixolenc. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/1352804-debat-sobre-la-preservacio-de-restes-al-monestir-guixolenc.html?fbclid=IwAR29MA-P2gr-SgAHtrBNjoQ2kTpGvHMTXerj-gnipghpIDXok2kXxteZf0>
- Aturem el Thyssen. (2016, juny 1). Primícia informativa!! Construir un edifici enmig de la plaça i foradar murs del s.XVIII: L'avantprojecte del Museu Thyssen suposarà una agressió sense precedents al conjunt monumental del monestir benedictí. Consulta la proposta tècnica íntegra a la nostra nova secció [Actualització d'estat a Facebook]. <https://www.facebook.com/aturemelthyssen/posts/213897585670153>
- Aturem el Thyssen. (2016, juny 18). La plaça de l'Abadia: Parlar en nom dels monjos benedictins? [Entrada en un blog]. <https://aturemelthyssen.wordpress.com/page/2/?fbclid=IwAR1iuTUcHeyWwMn3EoIGl90ifz98ugRPjeeJggHfnaBP8yD0o4y0ePWzwsc>
- CUP Guíxols. (2018, juny 17). Salvem el nostre patrimoni cultural! [Entrada en un blog]. <https://cupguixols.wordpress.com/2018/06/17/627>
- El col·lectiu "Salvem el Monestir" fa una enquesta sobre la ubicació del Museu Thyssen. (2018, juny 6). *El Ridaura: Arxiu d'actualitat local*. <https://www.elridaura.com/noticies/portada/27012/el-collectiu-salvem-el-monestir-fa-una-enquesta-sobre-la-ubicacio-del-museu-thyssen.html>
- Generalitat de Catalunya. (s.d.). *Monestir de Sant Feliu de Guíxols: La història d'un municipi*. Recuperat el 9 de juny de 2020 de <http://patrimoni.gencat.cat/ca/coleccio/monestir-de-sant-feliu-de-guixols>
- Ruiz, P. (2018, juny 11). La plataforma Salvem el Monestir reclama un canvi d'ubicació del futur espai Thyssen. *Ràdio Capital*. Recuperat el 9 de juny de 2020 de <https://www.radiocapital.cat/la-plataforma-salvem-el-monestir-reclama-un-canvi-dubicacio-del-futur-espai-thyssen>

- Salvem el Monestir. (s.d.). Enquesta sobre el projecte del Museu Thyssen a Sant Feliu [Entrada en un blog]. <https://salvemelmonestir.wordpress.com/enquesta>
- Salvem el Monestir. (2017, juliol 6). Salvem el Monestir de Sant Feliu de Guíxols [Entrada en un blog]. <https://salvemelmonestir.wordpress.com/2017/07/06/salvem-el-monestir>
- Trillas, J. (2017, agost 11). Demanen que el Thyssen no es faci al monestir. El Punt Avui. <http://www.elpuntavui.cat/cultura/article/1214221-demanen-que-el-thyssen-no-es-faci-al-monestir.html>
- Una plataforma contrària al Thyssen critica l'avantprojecte: Vol alternatives en defensa del patrimoni local. (2016, juny 3). *Diari de Girona*. <https://www.diaridegirona.cat/baix-emporda/2016/06/03/plataforma-contraria-al-thyssen-critica/786636.html?fbclid=IwAR3zF8Nusvr4kiOUb9FODH6E81dXCdhV6R2luUrjQyg9RGH7WoOMXRQItvY>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Jordi Contijoch Boada, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
--------	--

022	Diversos elements del patrimoni construït	
Cronologia	Diverses	
Comarca	La Garrotxa	
Població	Castellfollit de la Roca	
Ubicació	Diverses ubicacions de l'Alta Garrotxa.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Amics de l'Alta Garrotxa	
Cronologia	1976	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de jornades i campaments de treball, tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment. Organització d'aplecs, de conferències, creació i presentació de muntatges audiovisuals, elaboració de publicacions, col·laboració amb altres institucions i entitats.	
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Diversos.	

Fonts documentals

- Amics de l'Alta Garrotxa. (13 març 1981). *El Punt*, p.11.
- Aplec-celebració de la restauració de St. Feliu. (24 juny 1981). *El Punt*, p.10.
- Casellas, J. (1 setembre 1978). Un llamp contra el romànic: L'ermita de Santa Bàrbara de Pruneres, malmesa per la tempesta. *Presència*, p.33.
- Cloenda de la restauració de Santa Bàrbara de Pruneres. (25 març 1980). *El Punt*, p.6.
- Deu anys de l'associació d'Amics de l'Alta Garrotxa. (18 gener 1986). *Diari de Girona-Los Sitios*, p.37.
- Diumenge, tradicional aplec a Santa Bàrbara de Pruneres. (5 desembre 1980). *El Punt*, p.8.
- Els Amics de l'Alta Garrotxa donen a Setcases la reproducció d'una talla desapareguda. (30 setembre 1989). *Diari de Girona*, p.10.
- Els Amics de l'Alta Garrotxa rehabiliten l'església d'Escales. (2009, octubre 13). *Diari de Girona*. <https://www.diaridegirona.cat/comarques/2009/10/13/amics-lalta-garrotxa-rehabiliten-lesglesia-descales/362958.html>
- Es compleixen deu anys de la recuperació de Santa Bàrbara de Pruneres. (15 octubre 1989). *Diari de Girona*, p.11.
- Es presentà «Amics de l'Alta Garrotxa» a Olot. (8 novembre 1981). *El Punt*, p.10.
- Gay, J.V. (17 febrer 1987). Podria refer-se una masia per als actuals masovers de «la Sala» de Santa Bàrbara. *Diari de Girona-Los Sitios*, p.13.
- Gay, J.V. (16 juliol 1989). L'Alta Garrotxa: Del despoblament a la «reserva». *Diari de Girona*, p.26.

- Gay, J.V. (9 setembre 1990). Deu anys de recuperació a l'Alta Garrotxa. *Diari de Girona*, p.4-5.
- Inauguradas las obras de restauración de la iglesia de Sant Eudald de Jou. (1 març 1983). *Los Sitios de Gerona*, p.8.
- Jornada d'Estudis de les terres de la Vall de Bianya. (25 agost 1984). *Diari de Girona-Los Sitios*, p.6.
- Juanola, I. (12 maig 1982). Es vol restaurar la capella de Sant Andreu de Bestracà. *El Punt*, p.10.
- L'arquitectura de l'Alta Garrotxa, conjunt artístic. (7 setembre 1983). *Avui*, p.27.
- Mir, M. (4 gener 1977). 51 temples romànics per salvar: Urgeix la recuperació abans no s'hagin ensorrat definitivament. *Avui*, p.11.
- Oliveras, A. (2015). 40 anys units per preservar el patrimoni: Associació d'Amics de l'Alta Garrotxa. *Garrotxes*, 15, 8-9.
- Preguntes al Ministeri de Cultura: Sala vol saber què farà el ministre pel nostre patrimoni monumental. (4 gener 1980). *El Punt*, p.9.
- Ramon Sala: Les esglésies romàniques són el testimoni viu d'una nació potent. (7 juny 1981). *El Punt*, p.11.
- Rubió, Ll. (21 novembre 1987). Una nova generació d'altgarrotxins neix després de vint-i-cinc anys. *Diari de Girona-Los Sitios*, p.3.
- Sala, R. (5 febrer 1987). A punt de tancar. *El Punt*, p.31.
- Sala, R. (16 juliol 1989). L'Alta Garrotxa, avui i sempre. *Diari de Girona*, p.25.
- Sala, R. (Maig 2001). El patrimoni monumental. *Revista de Girona*, 206, 72-74.
- Santa Bàrbara de Pruneres: Església amb nova fesomia. (22 maig 1979). *El Punt*, p.11.
- S'estan salvant diversos monuments. (3 maig 1979). *El Punt*, p.7.
- Soler, T. (5 febrer 1987). Trona a Santa Bàrbara. *El Punt*, p.31.
- Suñé, A. (4 abril 1980). Cap a la recuperació del patrimoni monumental. *Avui*, p.15.
- Torns, M. i Planas, Ll. (7 juny 1981). El Grup de joves de Castellfollit: «Defensar el nostre patrimoni cultural». *El Punt*, p.13.

Bibliografia

- Alcalde, G. i Soler, N. (1980). La cova s'Espasa (Alta Garrotxa). Dins Amics de Besalú i el seu Comtat (Coord.), *III Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú*. Congrés celebrat en la Tercera Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú 1976 a Banyoles, Catalunya.
- Amics de l'Alta Garrotxa (1981). *Memòria d'Activitats dels Amics de l'Alta Garrotxa: 1972-1981*. Olot: El Bassegoda.
- Freixas, P. (1977). Participació de la joventut en la restauració i conservació del Patrimoni Arquitectònic: Experiència a Girona (Catalunya-Espanya). *Revista de Girona*, 80, 247-248.
- Sala, R. (1976). *Manifest sobre la necessitat de la recuperació i protecció de les esglésies romàniques i altres monuments arqueològics de l'Alta Garrotxa*. Olot: Alzamora.

Entrevistes / Informants

Imatge	Xavier Espelt (ca.1980). Un grup de persones de l'Associació d'Amics de l'Alta Garrotxa treballen en la restauració de Santa Maria d'Escales, a Montagut i Oix. Servei d'imatges de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa.
---------------	--

023	Església vella de Sant Salvador	
Cronologia	Segles XII-XIII	
Comarca	La Garrotxa	
Població	Castellfollit de la Roca	
Ubicació	Carrer de l'Església, 16. Presideix la punta de la cinglera basàltica on s'assenta el poble.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Patronat d'Amics de Castellfollit
Cronologia	1978
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de jornades de treball: tasques de neteja, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment. Organització de festes.
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitada. Nous usos: museístics i culturals.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclusa a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Castellfollit de la Roca: Festa popular en la recuperació del temple de Sant Salvador. (4 gener 1979). *Los Sitios de Gerona*, p.5.
- Castellfollit de la Roca: L'església vella, salvada pel poble. (11 març 1979). *El Punt*, p.1.
- Castellfollit de la Roca: L'esperit d'un poble. (12 novembre 1978). *Los Sitios de Gerona*, p.9.
- Guia Setmanal: Amics de Castellfollit de la Roca. (22 desembre 1978). *Olot Misión*, p.45.
- Merino, I. (11 març 1979). Tots els veïns treballen per al poble. *El Punt*, p.9.
- Merino, I. (3 novembre 1978). Assemblea a Castellfollit: Creació d'un patronat. *Olot Misión*, p.7.
- Patronat d'Amics de Castellfollit de la Roca. (10 novembre 1978). *Olot Misión*, p.7.
- Ylla, X.M. (6 octubre 1978). Castellfollit de la Roca: El campanar de l'església vella, reparat. *Avui*, p.12.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Jordi Contijoch Boada, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	--

024 Antiga rectoria de Sant Aniol d'Aguja

Cronologia	Diverses
Comarca	La Garrotxa
Població	Montagut i Oix
Ubicació	Aïllada, a la vall de Sant Aniol, a prop de la riera homònima. A pocs metres de l'ermita de Sant Aniol d'Aguja. D'accés difícil.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Amics de Sant Aniol d'Aguja
Cronologia	2010
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment. Organització de l'aplec anual, organització de festes i actes culturals, recaptació de recursos econòmics i materials, transport de materials, projecte d'apadrinament de teules, diàleg amb les institucions públiques.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	
Estat actual de l'element patrimonial	En procés d'intervenció.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Ajuntament de Montagut i Oix. (s.d.). *Urbanisme*. Recuperat el 3 de febrer de 2020. <http://webspobles2.ddgi.cat/montagutioix/urbanisme>
- Amics de Sant Aniol d'Aguja. (s.d.). Amics de Sant Aniol d'Aguja: Un refugi amb cos i ànima. Recuperat el 19 de maig de 2020. <http://www.amicsdesantanioldaguja.cat>
- Amics de Sant Aniol d'Aguja. (17 maig 2007). Aplec de Sant Aniol d'Aguja, 50 anys de somnis fets realitat. *La Comarca d'Olot*, p.47.
- Amics de Sant Aniol d'Aguja. (27 abril 2017). Avenços al refugi de Sant Aniol. *La Comarca d'Olot*, p.43-46.
- Constitució dels Amics de Sant Aniol d'Aguja. (25 novembre 2010). *La Comarca d'Olot*, p.28.
- Denuncien vandalisme al refugi de Sant Aniol d'Aguja durant el confinament. (2020, juny 8). *Diari de Girona*. <https://www.diaridegirona.cat/comarques/2020/06/08/denuncien-vandalisme-al-refugi-sant/1046929.html>
- De Puig, C. (2018, gener 26). El renacer de un emblemático refugio de la Garrotxa, teja a teja. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/girona/20180126/44271850416/emblematico-refugio-garrotxa-sant-aniol-daguja.html>
- Els Amics de Sant Aniol d'Aguja signen un conveni amb l'Ajuntament. (7 juliol 2011). *La Comarca d'Olot*, p.22.
- Emotiva celebració a Sant Aniol. (11 abril 2019). *La Comarca d'Olot*, p.13.

- Èxit de la jornada festiva a benefici de Sant Aniol d'Aguja. (30 gener 2014). *La Comarca d'Olot*, p.16.
- Ha començat la primera fase de les obres de restauració del refugi de Sant Aniol d'Aguja. (5 setembre 2013). *La Comarca d'Olot*, p.18.
- L'Associació Amics de Sant Aniol d'Aguja demana ajuda econòmica i la col·laboració de voluntaris per convertir l'ermita en refugi. (2013, maig 5). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/girona/20130505/54373214492/l-associacio-amics-de-sant-aniol-d-aguja-demana-ajuda-economica-i-la-col-laboracio-de-voluntaris.html>
- «Macrohelicòptering» a Sant Aniol. (14 juny 2018). *La Comarca d'Olot*, p.22.
- Més ruïna i perill a Sant Aniol d'Aguja. (2 agost 2012). *La Comarca d'Olot*, p.15.
- Nou camp de treball a Sant Aniol d'Aguja. (7 març 2013). *La Comarca d'Olot*, p.21.
- Nova jornada a favor de les obres del refugi de Sant Aniol d'Aguja. (9 maig 2013). *La Comarca d'Olot*, p.21.
- Setena jornada de treball a Sant Aniol d'Aguja. (7 febrer 2013). *La Comarca d'Olot*, p.19.
- Una entitat vol convertir en refugi l'ermita de Sant Aniol. (2013, maig 5). *El Gerió Digital*. <https://www.gerio.cat/noticia/157693/una-entitat-vol-convertir-en-refugi-lermita-de-sant-aniol>
- Un concert diferent a benefici de Sant Aniol d'Aguja. (26 gener 2012). *La Comarca d'Olot*, p.15.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Jordi Contijoch Boada, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
--------	--

025 Fàbrica de Can Sacrest

Cronologia	Segle XIX
Comarca	La Garrotxa
Població	Olot
Ubicació	Ronda de Sant Bernat, 3-9. A pocs metres del Claustre del Carme, seu de l'Escola Superior d'Art i Disseny.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma en defensa de Can Sacrest
Cronologia	2006
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió d'un manifest.
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. En desús.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Alternativa insta a mantenir la part del segle XIX de l'antiga fàbrica Sagrest. (15 octubre 2006). *Diari de Girona*, p. 23.
- Alternativa per la Garrotxa. (2007, març 27). La Plataforma en defensa de can Sacrest valora la situació actual [Entrada en un blog]. <http://perlagarrotxa.blogspot.com/2011/01/la-plataforma-en-defensa-de-can-sacrest.html>
- Alternativa per a la Garrotxa. (Desembre 2008). Des del Museu fins al riu... Passant per Can Sacrest. *Asterisc*, 7, p.4-5.
- A propòsit de Can Sacrest. (9 novembre 2006). *La Comarca d'Olot*, p.41.
- Casas, J. (22 octubre 2006). El PSC diu que enderrocar o no Can Sacrest d'Olot depèn dels tècnics i no dels polítics. *El Punt*, p.5.
- Casas, J. (25 octubre 2006). Proposen fer mobilitzacions populars per evitar l'enderroc de l'antiga filatura Sacrest d'Olot. *El Punt*, p.10.
- Casas, J. (29 octubre 2006). Fan un manifest popular per reclamar que es conservi l'antiga filatura Sacrest d'Olot. *El Punt*, p.10.
- Casas, J. (9 novembre 2006). L'Escola d'Art d'Olot vol mantenir Can Sacrest i unir-lo al centre amb una intervenció contemporània. *El Punt*, p.6.
- Casas, J. (14 novembre 2006). El govern d'Olot respon el manifest a favor de Can Sacrest dient que ha reutilitzat moltes indústries. *El Punt*, p.10.
- L'Ajuntament congela l'enderroc de Can Sacrest. (11 novembre 2006). *Diari de Girona*, p.26.
- La Plataforma en defensa de can Sacrest valora l'actual situació. (29 març 2007). *La Comarca d'Olot*, p.16.
- Manifest: A propòsit de Can Sacrest. (26 octubre 2019). *La Comarca d'Olot*, p.35.
- Una vintena de personalitats reclamen la conservació de la vella fàbrica Sacrest. (25 octubre 2006). *Diari de Girona*, p.32

Bibliografia

- Crehuet, X. (2007). Millora urbana del nucli antic d'Olot. Dins Societat Catalana d'Ordenació del Territori (ed.), *Anuari territorial de Catalunya 2006: Transformacions, projectes, conflictes* (p.250-251). Institut d'Estudis Catalans.

Entrevistes / Informants

Imatge J. Altesa, 2016. Ràdio Olot.

026 Antic col·legi dels Maristes

Cronologia	1864
Comarca	Gironès
Població	Girona
Ubicació	Carrer Claveria, 10. A poca distància de la Catedral.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Grup de Defensa del Medi Ambient
Cronologia	1977
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió d'un comunicat a la premsa.
Estat actual de l'element patrimonial	Enderrocat.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Aragó, N-J. (17 març 1979). Els Maristes: Un pati i un mirador. *El Punt*, p.6.
- Barrera, M. (2009, febrer 24). El solar dels Maristes de Girona, sense res. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/article/5477-el-solar-dels-maristes-de-girona-sense-res.html>
- Col·lectiu Ecologista de Girona. (s.d.). *Col·lectiu Ecologista de Girona*. Recuperat l'11 de juny de 2020 de <https://sites.google.com/site/collectiuecologistadegirona>
- El «Grup de Defensa del Medi Ambient» protesta contra el derribo del Colegio de los Maristas. (10 juny 1977). *Los Sitios de Gerona*, p.5.
- El Patrimoni no accepta la maqueta. (14 gener 1978). *Presència*, p.11.
- Fàbrega, J. (17 març 1979). Els Maristes, enderrocats. *El Punt*, p.6.
- Fàbrega, J. (1 abril 1979). Girona, que trist serà veure't. *Presència*, p.43.
- Grup de Defensa del Medi Ambient. (25 juny 1977). Pere Freixas i el centre històric. *Presència*, p.12-14.
- «La Fullaraca desapareix, el col·lectiu continua». (26 octubre 1984). *El Punt*, p.23.
- Madrenys, P. (18 juny 1977). Els Maristes de Girona: Enrunats sense permís. *Presència*, p.9.
- Madrenys, P. (7 gener 1978). Els Maristes, incògnita municipal. *Presència*, p.12-13.

Bibliografia

- Casellas, Ll., Alberch, X., Mataró, M., Merino, J. (1994). Intervencions arqueològiques en el solar de l'antic col·legi dels Maristes (Girona). *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 33, 261-274. <https://www.raco.cat/index.php/AnnalsGironins/article/view/54126>

Entrevistes / Informants

Imatge	Autor desconegut. Enderrocament dels Maristes Vells. Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.
---------------	--

027 Masia de la Farga o Torre de Sant Dionís

Cronologia	Segles XIV-XVI
Comarca	Gironès
Població	Salt
Ubicació	Carrer de Sant Dionís, 43. Al nord del municipi.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació de Veïns de Salt
Cronologia	1978
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Enviament d'una carta a l'alcalde, difusió d'un manifest, petició de catalogació monumental.
Estat actual de l'element patrimonial	Preservada i intervinguda.
Catalogació o nivell actual de protecció	Incoat Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Associació de Veïns de Salt. (19 febrer 1978). Crida de l'Associació de Veïns de Salt per a salvar la Masia de La Farga (Torre de Sant Dionís). *Los Sitios de Gerona*, p.5.
- Devesa, J. (14 abril 1978). La «Masia de La Farga» saltense, incluída en el catàlego de monumentos histórico-artísticos de carácter local. *Los Sitios de Gerona*, p.4.
- Hoy, reunió de la Asociación de Vecinos de Salt. (10 març 1978). *Los Sitios de Gerona*, p.4.
- López, M. (2013, febrer 6). 35 anys per a desencallar un expedient a Salt. *Gerió Digital*. <https://www.gerio.cat/noticia/147546/35-anys-per-a-desencallar-un-expedient-a-salt>
- Salt: Contra les edificacions massa altes. (30 març 1978). *Avui*, p.7.
- Ylla, X.M. (24 febrer 1978). Salt: Salvar la Torre de Sant Dionís. *Avui*, p.10.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Pròpia, 14 de febrer de 2022.

028	Diversos elements del patrimoni construït	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Pla de l'Estany	
Població	Banyoles	
Ubicació	Diverses ubicacions de la comarca.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Grup de Recuperació del Patrimoni del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles	
Cronologia	2014	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Identificació d'elements del patrimoni construït. Organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment. Projecte de documentació i senyalització. Diàleg amb les institucions públiques.	
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Diversos.	

Fonts documentals

- Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles. (s.d.). *Grup de treball i recuperació del Patrimoni*. Recuperat el 2 d'octubre de 2019 de <https://cecbanyoles.cat/grup-de-recuperacio-del-patrimoni>
- Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Centre Excursionista de Banyoles, Patrimoni Pla de l'Estany. (2017, abril). *Grup de Treball i Recuperació del Patrimoni del Pla de l'Estany*. Pòster presentat a la 13ª edició del Recercat: Jornades de Cultura i Recerca Locals, Reus, Catalunya. <http://hdl.handle.net/10687/427835>
- Consell Comarcal del Pla de l'Estany. (2015). *Patrimoni Pla de l'Estany: Elements patrimonials recuperats al Pla de l'Estany*. Recuperat el 2 d'octubre de 2019 de <http://patrimoni.plaestany.cat>
- El Pla de l'Estany protegirà, netejarà i senyalitzarà el patrimoni històric de la comarca. (2017, maig 18). *El Gerió Digital*. <https://www.gerio.cat/noticia/279229/el-pla-de-lestany-protegira-netejara-i-senyalitzara-el-patrimoni-historic-de-la-comarca>
- Jubilats del Pla de l'Estany permeten recuperar patrimoni històric. (2015, gener 14). *TV3 a la carta*. Recuperat el 4 de febrer de 2020 de <https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/programa/jubilats-del-pla-de-lestany-permeten-recuperar-patrimoni-historic/video/5429531>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Carles Puncernau, 27 de setembre de 2019.

Miquel Rustullet, 27 de setembre de 2019.

Imatge Carles Puncernau, 2016. Membres del col·lectiu treballant en la recuperació del rentador de les Corts, a Cornellà del Terri.

**029 Colònia Molinou i Colònia
Pernau**

Cronologia	Segles XIX-XX
Comarca	Ripollès
Població	Campdevàrol
Ubicació	En paral·lel i a tocar de la carretera N-260, a l'alçada del barri de Sant Martí d'Armànies (nord de Campdevàrol). Separades aproximadament mig quilòmetre l'una de l'altra.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Salvem les Colònies Industrials del Ter
Cronologia	2009
Motiu / Amenaça	Implementació d'un nou Pla d'Ordenació Urbanística Municipal que proposava l'enderroc del conjunt per a la transformació del sector en un polígon industrial.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió d'un manifest, recollida de signatures, presentació d'al·legacions, organització de jornades informatives i reivindicatives, organització d'una manifestació.
Estat actual de l'element patrimonial	Preservades, tot i que els cal una intervenció. Els edificis són mantinguts en major o menor grau pels seus propietaris.
Catalogació o nivell actual de protecció	Diversos.

Fonts documentals

- Astorch, N. (16 març 2009). Els opositors al pla general de Campdevàrol es manifesten i lliuren 1.230 firmes a l'alcalde. *El Punt*, p.5.
- Casas, J. (28 gener 2009). Oposició al POUM de Campdevàrol. *El Punt*, p.5.
- Casas, J. (3 març 2009). Els opositors al pla general de Campdevàrol hi presenten al·legacions i 80 firmes en contra. *El Punt*, p.9.
- Casas, J. (10 març 2009). Jornada informativa sobre l'oposició al pla general. *El Punt*, p.7.
- Consorci del Ter. (17 juliol 2013). *Colònia Molinou*. Recuperat el 20 de juny de 2020 de <https://www.consorcidelter.cat/el-territori-del-ter/rutes/ruta-del-patrimoni-cultural-fluvial/colonies/colonia-molinou>
- Consorci del Ter. (17 juliol 2013). *Fàbrica Pernau*. Recuperat el 20 de juny de 2020 de <https://www.consorcidelter.cat/el-territori-del-ter/rutes/ruta-del-patrimoni-cultural-fluvial/instal·lacions/fabrica-pernau>
- El Ripollès recull 1.230 firmes contra l'enderroc de les colònies Pernau i Molinou. (2009, març 15). 324. Recuperat el 20 de juny de 2020 de <https://www.ccma.cat/324/el-ripolles-recull-1-230-firmes-contra-lenderroc-de-les-colonies-pernau-i-molinou/noticia/367832>

- Registre de planejament urbanístic de Catalunya: Pla d'ordenació Urbanística Municipal de Campdevàrol. Text refós març 2011. Catàleg del Patrimoni Municipal. <https://dtes.gencat.cat/rpucportal/AppJava/cercaExpedient.do?reqCode=veureDocument&codintExp=253677&fromPage=load>
- Valeri, X. (3 març 2009). Els veïns de la Colònia Pernau s'oposen a l'enderroc d'unes quinze cases. *Diari de Girona*, p.12.
- Valeri, X. (2009, març 17). Campdevàrol paralitza l'enderroc de les colònies Pernau i Molinou. *Diari de Girona*. <https://www.diaridegirona.cat/comarques/2009/03/17/campdevanol-paralitza-lenderroc-colonies-pernau-molinou/320548.html>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Adrià Costa, 2012. Nació Digital – Ripollès.
--------	--

030 Ermita de Santa Bàrbara

Cronologia	Segle XIII
Comarca	La Selva
Població	Anglès
Ubicació	Aïllada, al cim d'un dels turons de la Serra de Santa Bàrbara. Al sud-oest del municipi.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Amics de Santa Bàrbara
Cronologia	1995
Motiu / Amenaça	Necessitat d'intervenció. Organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització d'un aplec anual, organització de festes i celebracions. Diàleg amb les institucions públiques.
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitada.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Amics de Santa Bàrbara. (s.d.). L'actualitat de l'ermita. Recuperat el 16 de juliol de 2020 de <https://amicsdesantabarbara.com/historia/part-4-del-1991-a-lactualitat>
- Amics de Santa Bàrbara. (2015). 20è aniversari dels Amics de Santa Bàrbara. Recuperat el 16 de juliol de 2020 de <https://amicsdesantabarbara.com/gales-2015>
- Petit, A. (21 maig 2006). L'ermita del Poble. *Dominical Diari de Girona*, p.8-9.

Bibliografia

- Amics de Santa Bàrbara. (2006). *Santa Bàrbara*. Anglès: Amics de Santa Bàrbara.

Entrevistes / Informants

Imatge Xavier Caparrós, 2005. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

031 Castell de Montsoriu

Cronologia	A partir del segle x
Comarca	La Selva
Població	Arbúcies
Ubicació	Carretera de Fogueres, s/n. Aïllat, dalt del turó de Montsoriu (650 metres d'alçària), al Parc Natural del Montseny. A la llinda entre els municipis d'Arbúcies i Sant Feliu de Buixalleu.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Amics del Castell de Montsoriu
Cronologia	1992
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, promoció de les obres de reparació, conservació, manteniment i restauració, diàleg amb les institucions públiques. Organització de concerts, celebracions, la festa de Sant Pere, fires, conferències, concursos, exposicions. Participació al Concurs de Catifes de Flors Naturals d'Arbúcies 1992. Construcció d'una maqueta del castell. Venda de marxandatge amb el logotip de l'associació (samarretes, adhesius, cartells, llapis, etc.).
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut. Nous usos: museístics i culturals.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Àrea de Documentació del Museu Etnològic del Montseny- La Gabella
Butlletins informatius de l'Associació d'Amics del Castell de Montsoriu
Documentació diversa
- Associació d'Amics del Castell de Montsoriu (s.d.). Amics del Castell de Montsoriu. Recuperat el 5 de febrer de 2020 de <https://sites.google.com/site/amicsmontsoriu>
- Campanya d'Amics de Montsoriu per rehabilitar el castell. (9 juliol 1992). *El Punt*, p.43.
- El Consell Comarcal de la Selva assumeix la propietat del castell de Montsoriu. (28 juliol 1992). *El Punt*, p.28.
- Farràs, S. (3 juny 1992). Els Amics del Castell de Montsoriu han recollit més de sis mil signatures. *El Punt*, p.20.
- Farràs, S. (12 juny 1992). Dos quilòmetres de carrer vestits amb catifes de flors naturals. *El Punt*, p.44.
- Farràs, S. (29 agost 1992). Intenten identificar els autors d'unes excavacions il·legals a Montsoriu. *El Punt*, p.18.
- Farràs, S. (13 octubre 1992). Els Amics de Montsoriu i tres consistoris s'uneixen per salvar el castell. *El Punt*, p.16.

- Farràs, S. (4 gener 1993). Fan un pessebre gegant a Arbúcies amb una maqueta del castell de Montsoriu. *El Punt*, p.34.
- Festa al castell de Montsoriu. (1 juny 2001). *Perxada*, 24, p.7.
- Ginestà, J. (24 abril 1992). Organitzen diversos actes a Arbúcies per promoure la campanya «Salvem Montsoriu». *El Punt*, p.20.
- Goñi, J. (1 març 1996). L'«Associació d'Amics del Castell de Montsoriu»: Un cop d'ull a la seva història. *Perxada*, 5, p.25.
- Goñi, J. (1 juny 2002). El Mil·lenari del Castell de Montsoriu (1002-2002). *Perxada*, 28, p.24-27.
- Goñi, J. (1 setembre 2005). L'Associació d'Amics del Castell de Montsoriu. *Perxada*, 40, p.15-16.
- Puig, P. (3 juny 1992). La Proposta: Salvem el castell de Montsoriu. *El Punt*, p. 46.
- Virós, Ll. (s.d.). Àmbits dels Centres d'Estudis. Recuperat el 16 de novembre de 2018 de <http://expvirtual.irmu.org/ambit.htm>

Bibliografia

- Font, G., Mateu, J., Pujadas, S., Tura, J. i Llorens, J.M. (2015). 100 anys de recuperació del castell de Montsoriu. *Monografies del Montseny*, 30, 49-66.
- Mateu, J. (2008). El castillo de Montsoriu: La participación de la sociedad civil. Dins I. Arrieta (Ed.), *Participación ciudadana, patrimonio cultural y museos: Entre la teoría y la praxis* (163-175). Universidad del País Vasco.
- Pérez, A. (2014). *Estudi patrimonial dels castells de la comarca de la Selva: Anàlisi de casos Montsoriu i Sant Joan*. (Treball de fi de Grau, Universitat de Girona, Catalunya). <http://hdl.handle.net/10256/10052>
- Rueda, J.M. i Tura, J. (1992). L'abandonament del patrimoni: El castell de Montsoriu. *Revista de Girona*, 155, 32-37.

Entrevistes / Informants

Josep Maria Rueda, 19 de gener de 2019.

Imatge Mercè Pibernat, 2005. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

032	Conjunt monàstic de Sant Salvador	
Cronologia	Segle XI	
Comarca	La Selva	
Població	Breda	
Ubicació	El conjunt es troba al centre històric, a l'illa formada pels carrers del Prat, del Convent, Capellans i Nou.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Coordinadora en Defensa del Patrimoni Històric i Artístic de Breda	
Cronologia	1998	
Motiu / Amenaça	Operació immobiliària: rehabilitació integral dels immobles per tal de transformar el conjunt en residencial.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, difusió de comunicats. Organització de concentracions, àpats populars i actes reivindicatius. Diàleg amb les institucions públiques, encàrrec d'un informe a l'Agrupació d'Arquitectes per a la Defensa i la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic (AADIPA), impuls d'accions judicials.	
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos. Nous usos: habitatges (Palau Abacial).	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.	

Fonts documentals

- Asseguren que part de la Casa de l'Abat és municipal. (29 agost 1998). *Diari de Girona*, p.30.
- Bonaventura, D. (2 juliol 1998). La campanya per salvar el claustre del monestir de Breda arriba a Internet. *Diari de Girona*, p.35.
- Bonaventura, D. (8 juliol 1998). L'alcalde de Breda no atura les obres, malgrat haver rebut la comunicació oral de Cultura. *Diari de Girona*, p.34.
- Bonaventura, D. (17 juliol 1998). L'oposició al projecte del monestir de Breda creu que Cultura no el canviarà. *Diari de Girona*, p.33.
- Bonaventura, D. (23 juliol 1998). La coordinadora de Breda, ERC i IC troben poc rigorosa la resolució de Cultura sobre les obres. *Diari de Girona*, p.31.
- Bonaventura, D. (9 octubre 1998). L'alcalde de Breda tenia una hipoteca sobre la casa abacial on ara vol fer pisos. *Diari de Girona*, p.33.
- Bonaventura, D. (11 octubre 1998). La hipoteca sobre la casa de l'abat de Breda l'havia constituït el pare de l'alcalde. *Diari de Girona*, p.35.
- Bosch, I. (7 juliol 1998). Cultura fa aturar preventivament les obres a l'antiga abadia del monestir de Breda. *El Punt*, p.29.
- Bosch, I. (27 octubre 1998). El monestir de la discòrdia. *El Punt*, p.31.
- Bosch, I. (16 abril 1999). La coordinadora duu al jutjat les obres a la Casa Abacial de Breda. *El Punt*, p.35.
- Bosch, I. (7 juny 1999). La maledicció del monestir de Breda. *El Punt*, p.18.
- Bosch, I. (26 maig 2000). Una sentència anul·la la llicència d'obres de l'antiga casa de l'abadia del monestir de Breda. *El Punt*, p.44.

- Bosch, I. (13 gener 2001). Premien una coordinadora de Breda per la defensa del patrimoni historicoartístic del poble. *El Punt*, p.33.
- Coordinadora en Defensa del Patrimoni Històric i Artístic de Breda. (1998). El monestir de Sant Salvador de Breda: Defensa i projecció de futur. *Quaderns de la Selva*, 10, 7-17. <https://www.raco.cat/index.php/QuadernsSelva/article/view/26042>
- El claustre romànic del monestir de Breda enfronta Ajuntament i veïns. (1 juliol 1998). *Diari de Girona*, p.36.
- El Departament de Cultura aixeca la suspensió de les obres al monestir de Breda. (22 juliol 1998). *El Punt*, p.30.
- Estéban, R. (24 octubre 1998). El Departament de Cultura ordena aturar les obres del monestir de Breda. *El Punt*, p.33.
- Estéban, R. (22 gener 1999). La Coordinadora de Breda estudia emprendre accions legals contra l'Ajuntament i Cultura. *El Punt*, p.26.
- Llorens, J.M. (1992). El campanar de Breda. *Revista de Girona*, 151, 18-19.
- Noves crítiques de la Coordinadora de Breda a l'Ajuntament. (5 gener 1999). *El Punt*, p.27.
- Òmnium Cultural s'adhereix a la campanya a favor del monestir de Breda. (29 gener 1999). *Diari de Girona*, p.32.
- Patrimoni diu que no pot fer res per parar les obres del monestir de Breda. (28 juliol 1998). *El Punt*, p.28.
- Reinicien les obres a la casa de l'Abat de Breda i enderroquen una paret mestra. (21 octubre 1998). *Diari de Girona*, p.31.
- Serrat, J. (19 juliol 1998). Polèmica a Breda per l'edificació de pisos al costat del monestir. *Avui*, p.45.
- Serrat, J. (22 juliol 1998). La Generalitat autoritza amb condicions les obres de la casa abacial de Breda. *Avui*, p.36.
- SOS Monuments. (2010, setembre 9). *Admiracions conservades i destruïdes. 1999-2008*. Recuperat el 12 de juny de 2020 de <https://www.sos-monuments.org/admiracions-conservades-i-destruïdes-1999-2008>

Bibliografia

- Martínez, A. (2010). Sant Salvador de Breda: Un obscur cas de vincles entre llinatges aristocràtics i institucions monàstiques a la Baixa Edat Mitjana. En Grup d'Història de Mataró (Comp.), *IV Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme: Els Monestirs Medievals. Actes* (p.134-143).

Entrevistes / Informants

Imatge	Jordi Contijoch Boada, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	--

033	Can Trinxeria	
Cronologia	1840	
Comarca	La Selva	
Població	Maçanet de la Selva	
Ubicació	Avinguda Catalunya, 2. A pocs metres de la plaça de l'Església.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Taller d'Història de Maçanet, Plataforma en defensa del Patrimoni Natural i Cultural de Maçanet (Planacuma), Nou Maçanet (9M), Associació El Gínjol	
Cronologia	2003	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Aprovació de la subhasta pública de l'immoble. Possibilitat de descatalogació.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, recollida de signatures, distribució de butlletes i models d'al·legació entre els veïns/es, organització d'actes reivindicatius, penjada de cartells, difusió d'un comunicat, assistència al Ple municipal.	
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. Nous usos: equipament municipal (centre cívic).	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	
Fonts documentals		

- Ajuntament de Maçanet de la Selva. (s.d.). Can Trinxeria. Recuperat el 19 de juny de 2020 de <http://www.massanetdelaselva.org/index.php/equipaments/can-trinxeria/69-can-trinxeria>
- Carmona, R. (16 març 2003). La plataforma ciutadana de Maçanet reclama la protecció de la Societat i de Can Trinxeria. *El Punt*, p.19.
- Carreras, T. (4 abril 2003). Maçanet aprova enderrocar Can Trinxeria per fer-hi un geriàtric. *Diari de Girona*, p.17.
- Carreras, T. (15 abril 2003). Denuncien que Guinó ha desafectat irregularment Can Trinxeria: El Taller d'Història afirma que la legislació manté la catalogació de l'edifici modernista. *Diari de Girona*, p.13.
- Carreras, T. (6 maig 2003). El Taller d'Història recull 600 firmes contra l'enderroc de Can Trinxeria. *Diari de Girona*, p.4.
- Carreras, T. (7 maig 2003). Cultura desautoritza Guinó i confirma la protecció de l'edifici de Can Trinxeria. *Diari de Girona*, p.3.
- Carreras, T. (18 maig 2003). Conviden Guinó en un acte per salvar Can Trinxeria. *Diari de Girona*, p.122.
- Caupena, J. (11 gener 2003). 9 Maçanet denuncia el mal estat de Can Trinxeria i la Societat. *Diari de Girona*, p.3.
- Caupena, J. (26 abril 2003). El Taller d'Història de Maçanet vol evitar l'enderroc de Can Trinxeria. *Diari de Girona*, p.6.
- Caupena, J. (8 maig 2003). Guinó desafía Cultura i diu que Can Trinxeria no ha estat mai protegit. *Diari de Girona*, p.74.

- Caupena, J. (11 maig 2003). La darrera propietària de Can Trinxeria diu «sentir-se enganyada». *Diari de Girona*, p.121.
- Caupena, J. (20 maig 2003). Antoni Guinó planta els del Taller d'Història a l'acte de Can Trinxeria. *Diari de Girona*, p.70.
- Franc, Ll. (16 març 2003). La Planacuma de Maçanet reclama protegir dos edificis. *Diari de Girona*, p.19.
- Juanola, L. (2 abril 2003). Campanya a Maçanet per salvar un edifici històric que Guinó vol vendre. *El Punt*, p.13.
- Juanola, L. (15 abril 2003). El Taller d'Història de Maçanet denuncia que la casa modernista de can Trinxeria podria anar a terra. *El Punt*, p.7.
- Juanola, L. (6 maig 2003). Recullen 600 firmes perquè no s'enderroqui Can Trinxeria de Maçanet. *El Punt*, p.23.
- Masachs, X. i Martínez, M.À. (15 maig 2003). El debat de Maçanet es converteix en un dur cara a cara entre Guinó i Romaguera. *El Punt*, p.22.
- Puig, A. (4 abril 2003). Veïns de Maçanet xiulen i escridassen l'equip de govern en el ple perquè aprova la venda de Can Trinxeria. *El Punt*, p.19.
- Puig, A. (19 juny 2003). El nou govern de Maçanet aturarà la polèmica venda de Can Trinxeria i la convertirà en Casa de Cultura. *El Punt*, p.8.
- Puig, A. (7 juliol 2003). El promotor de la plataforma contra el parc de Maçanet vol més informació ara que és alcalde: La plataforma ciutadana continua encara en actiu. *El Punt*, p.6.
- Puig, A. (21 setembre 2003). Maçanet de la Selva salva Can Trinxeria. *El Punt*, p.4.
- Taller d'Història de Maçanet de la Selva. (2003). En relleu. *Butlletí informatiu*, 18, p.2.
- Taller d'Història de Maçanet de la Selva. (2003). Hem salvat Can Trinxeria. *Butlletí informatiu*, 19, p.3.
- Taller d'Història Maçanet de la Selva. (30 juliol 2010). Inauguració de Can Trincheria. Recuperat el 18 de juny de 2020 de http://www.tallerhistoriamassanet.cat/htm/index.asp?seccio=noticia&id_actualitat=284
- Vera, J. (2013, juliol 24). Josep Romaguera plega de la política després de 14 anys a Maçanet. *Diari de Girona*. <https://www.diaridegirona.cat/comarques/2013/07/24/josep-romaguera-plega-politica-despres/627564.html>
- Vinyoles, C. (29 abril 2003). Maçanet, el poble que té un ajuntament o l'ajuntament que té un poble. *El Punt*, p.13-14.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	X. Caparrós i M. Serrano, juliol del 2005. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
--------	--

034	La Societat	
Cronologia	1931	
Comarca	La Selva	
Població	Maçanet de la Selva	
Ubicació	Avinguda de Catalunya, 12.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma en defensa del Patrimoni Natural i Cultural de Maçanet (PLANACUMA)	
Cronologia	2003	
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització d'un acte reivindicatiu, petició de catalogació monumental, penjada de cartells, difusió d'un comunicat.	
Estat actual de l'element patrimonial	Reformat integralment.	
Catalogació o nivell actual de protecció		
Fonts documentals		
<ul style="list-style-type: none"> - Ajuntament de Maçanet de la Selva. (s.d.). <i>Teatre La Societat</i>. Recuperat el 6 de febrer de 2021 de https://www.xn--maanetdelaselva-fmb.cat/espai-cultural-polivalent - Carmona, R. (16 març 2003). La plataforma ciutadana de Maçanet reclama la protecció de la Societat i de Can Trinxeria. <i>El Punt</i>, p.19. - Caupena, J. (11 gener 2003). 9 Maçanet denuncia el mal estat de Can Trinxeria i la Societat. <i>Diari de Girona</i>, p.3. - Franc, Ll. (16 març 2003). La Planacuma de Maçanet reclama protegir dos edificis. <i>Diari de Girona</i>, p.19. - Maçanet recupera les arts escèniques i culturals amb la inauguració de La Societat. (11 novembre 2006). <i>Diari de Girona</i>, p.14. - Planacuma. (2007, juny 1). <i>Què és i qui som?</i>. Recuperat el 6 de febrer de 2021 de http://planacuma.blog.cat/2007/06/01/planacuma-plataforma-ciutadana-en-defensa-del-patrimoni-natural-i-cultural-de-ma-anet-de-la-selva - Puig, A. (11 desembre 2003). El govern de Maçanet reformarà el destacat edifici la Societat, que CiU volia enderrocar en l'anterior mandat. <i>El Punt</i>, p.23. - Registre del Planejament Urbanístic de Catalunya Ajuntament de Maçanet de la Selva. Modificació del Pla General al sector de la Sala Societat Recreativa, 2005. https://dtes.gencat.cat/rpucportal/AppJava/cercaExpedient.do?reqCode=veureDocument&codintExp=220714&fromPage=load - Sierra, G. (3 agost 2006). La Generalitat finança el 50% de la remodelació de la sala d'arts escèniques. <i>Diari de Girona</i>, p.8. 		
Bibliografia		
Entrevistes / Informants		
Imatge	E. Picas, 2003. El Punt.	

035	Conjunt del Santuari de la Mare de Déu d'Argimon	
Cronologia	Segles XI-XVIII	
Comarca	La Selva	
Població	Riudarenes	
Ubicació	Aïllat, al cim del Puig d'Argimon. A uns onze quilòmetres a l'oest del municipi.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Amics d'Argimon
Cronologia	1978
Motiu / Amenaça	Necessitat d'intervenció. Organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment. Organització d'aplecs i festes.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Clos, P. (1981). Argimont. La Taula del Racó, p.30-31.
- El Santuari d'Argimont. (Octubre 1986). *Llum i Guia*, 422, p.36.
- Matamala, P. (5 juliol 2001). Argimon. *Àncora*, p.3.
- Rodalies colomenques: El santuari d'Argimon. (1987). *Ressò*, p.17.
- Rovira, R. (12 novembre 1977). La història abandonada. *Presència*, p.12.
- Soms, M. i Viñolas, J. (1983). Obres d'adecentament i de millora al Santuari d'Argimont. *La Taula del Racó*, p.25.
- Viñolas, J. (2018, juliol 23). Poema a la Mare de Déu d'Argimon. L'Esparrà (La Selva, Girona) [Entrada en un blog]. <https://algunsgoigs.blogspot.com/2018/07/poema-la-mare-de-deu-dargimon-lesparra.html>
- Zaragoza, E. (20 abril 2006). Mallorca i el monestir guixolenc. *Àncora*, p.12.

Bibliografia

- Julià, J. (1991). El castell i el santuari d'Argimon. *Revista de Girona*, 146, 48-53.
- Marquès, J.M. (1992). Argimon: Indret, castell i santuari. Dades inèdites. *Quaderns de la Selva*, 5, 31-42.

Entrevistes / Informants

Imatge	I. Forts i M. Pibernat, 2005. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	---

El Forat del Dimoni i

036 empedrat de còdols de la Vila Vella

Cronologia	Forat: inicis segle XX Empedrat: 1635
Comarca	La Selva
Població	Tossa de Mar
Ubicació	Vila Vella, al Cap de Tossa. El Forat del Dimoni és al pany de muralla que delimita la plaça Pintor Roig Soler i dóna a la Cala Es Codolar, al costat de la porta d'entrada del Museu Municipal.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia, Uns que estímem Tossa – Amics de Tossa-Club Unesco
Cronologia	1991
Motiu / Amenaça	Projecte de reforma de la Vila Vella: tapament del forat i obertura d'una nova porta a la muralla. Eliminació de l'empedrat de còdols del paviment.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció i seguiment d'accions judicials, diàleg amb les institucions públiques. Difusió d'escrits, dibuixos i notes de premsa. Recollida de signatures, recaptació de recursos econòmics. Organització d'un acte festiu («Una nit per la Vila Vella») i d'una roda de premsa. Seguiment de les obres de restitució.
Estat actual de l'element patrimonial	Restituïts.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Arxiu personal de Mª Eugènia Serrat Avecilla. N. i Marquès, M. (Juliol 1996). *Informe sobre la remodelació d'un tram del paviment i de la muralla de la Vila Vella de Tossa de Mar*. Manuscrit inèdit. Recopilació documental.
- Associació Amics de Tossa. (s.d.). *Associació Amics de Tossa*. Recuperat el 8 de febrer de 2021 de <http://www.tossa.com/unesco>
- Barques penjades, vals per comprar i muralla tapiada. (29 desembre 1991). *El Punt*, p.45.
- Carreras, T. (18 maig 2002). El Suprem obliga a refer les parts històriques de la Vila Vella de Tossa. *Diari de Girona*, p.3.
- Caupena, J. (28 maig 2002). Tossa i Generalitat tenen dos mesos per dir com restitueixen la Vila Vella. *Diari de Girona*, p.6.
- Fuentes, A. i Pasalamar, M. (17 març 1991). Les obres de la Vila Vella de Tossa de Mar. *El Punt*, p.10.
- Juanola, L. (12 novembre 2002). Amics de Tossa pressiona perquè es facin les obres que han de deixar Vila Vella com era dotze anys enrere. *El Punt*, p.16.

- Mestres, E. (3 març 1991). La muralla de Tossa. *El Punt*, p.7
- Padilla, E. (9 febrer 2007). Es Codolar, a través del Forat del Dimoni. *Diari de Girona*, p.13.
- Padilla, E. (5 abril 2007). El tancament de la porta de Vila Vella posa punt i final a l'execució de la sentència. *Diari de Girona*, p.10.
- Pasalamar, M. (16 gener 1991). La reforma de la Vila Vella de Tossa de Mar provoca crítiques entre la població. *El Punt*, p.19.
- Pasalamar, M. (14 març 1991). El projecte de la Vila Vella de Tossa serà modificat. *El Punt*, p.19.
- Pasalamar, M. (23 maig 1991). Presenten un recurs d'alçada contra l'obertura del «forat del dimoni». *El Punt*, p.22.
- Pasalamar, M. (4 desembre 1991). Organitzen una campanya popular per finançar un procés judicial contra Cultura. *El Punt*, p.19.
- Pasalamar, M. (18 desembre 1991). «Una nit per la Vila Vella» va reunir 300 persones en una discoteca de Tossa. *El Punt*, p.18.
- Pasalamar, M. (22 desembre 1991). L'Ajuntament de Tossa prova que la Generalitat s'ha equivocat a Vila Vella. *El Punt*, p.43.
- Requena, A. (24 febrer 1991). El "forat del Dimoni" de Tossa pot tenir una multa de 100 milions: Un portal nou a la muralla vella indigna els veïns. (24 febrer 1991). *Avui*, p.23.
- Requena, A. (1 març 1991). Patrimoni Cultural dóna el vist-i-plau al nou forat a la muralla de Tossa de Mar. *Avui*, p.20.
- Requena, A. (16 agost 1991). L'Ajuntament de Tossa de Mar parerà les obres de remodelació de la vila vella. *Avui*, p.16.
- Uns que estimem Tossa. (15 gener 1991). Una crida als tossencs. *Diari de Girona*, p.5.
- Vilar, A. (18 maig 2002). El Suprem obliga a deixar la Vila Vella de Tossa com era abans de la rehabilitació dels anys noranta. *El Punt*, p.19.
- Vilar, A. (28 maig 2002). Amics de Tossa proposa recuperar el Patronat de Vila Vella per pactar-ne la rehabilitació amb les administracions. *El Punt*, p.14.

Bibliografia

- Alay, J.C. (Maig 1991). Tribuna: Una decisió amb conseqüències. *Full d'informació de la Societat Catalana d'Arqueologia*, 71, p.1.
- Alay, J.C. (1994). Objetivo: Sensibilización social. *Revista de Arqueología*, 155, 6-11.
- Martín-Retortillo, L. (1999). Los conceptos de consolidación, rehabilitación y restauración en la ley del patrimonio histórico español. En *I Jornadas El Patrimonio Histórico Español: El Patrimonio Inmobiliario* (pp. 41-47). Puerto de Rosario: Servicio de Publicaciones del Cabildo de Fuerteventura.
- Serrat, M.E. (Abril 1995). Tribuna: La Vila Vella de Tossa: Una sentència exemplar. *Full d'informació de la Societat Catalana d'Arqueologia*, 114, p.1.
- Serrat, M.E. (Juny 2002). La Vila Vella de Tossa. *Full d'informació de la Societat Catalana d'Arqueologia*, 193, 1.

Entrevistes / Informants

David Moré, 9 de juliol de 2019.

Maria Eugènia Serrat, 24 d'agost de 2019.

Imatge El Forat del Dimoni. Pròpia, 24 d'agost de 2019.

037	Església de Sant Andreu del Castell d'Oliana	
Cronologia	Segles XI-XII	
Comarca	Alt Urgell	
Població	Oliana	
Ubicació	Aïllada. Dalt d'un turó al nord-oest del poble, a uns tres quilòmetres a peu. De fàcil accés.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal
Cronologia	1977
Motiu / Amenaça	Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de jornades de treball, tasques de neteja i reparació, conservació i manteniment. Recaptació de recursos econòmics.
Estat actual de l'element patrimonial	Intervinguda.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- L'Alt Urgell declara com a bé cultural local Sant Andreu d'Oliana. (2019 octubre 7). Regió 7. <https://www.regio7.cat/cerdanya-alt-urgell/2019/10/07/lalt-urgell-declara-cultural-local/572148.html>
- Monros, E. (5 juliol 1977). Seo de Urgel: Oliana decide restaurar el templo románico de Sant Andreu del Castell. *La Vanguardia*, p.32.

Bibliografia

- Gascón, C. (2015). Sant Andreu del Castell d'Oliana. Història, restauració, acta de consagració i restes de pintura mural: Història de l'església i restauració. *Urgellia*, 18, 677-684.

Entrevistes / Informants

Carles Gascón, 11 d'octubre de 2019.

Joan Obiols, 11 d'octubre de 2019.

Jordi Pasques, 11 d'octubre de 2019.

Julio Quílez, 11 d'octubre de 2019.

Imatge	Jordi Contijoch Boada, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	--

<p>038 Canònica de Sant Pere, Ermita de Santa Elena, Ermita de Santa Eugènia de la Règola</p>	
<p>Cronologia</p>	<p>Diverses</p>
<p>Comarca</p>	<p>La Noguera</p>
<p>Població</p>	<p>Àger</p>
<p>Ubicació</p>	<p>Diverses ubicacions de la Vall d'Àger.</p>
<p>Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...</p>	<p>Patronat d'Amics i Defensors de Sant Pere i del Patrimoni artístic de la Vall d'Àger</p>
<p>Cronologia</p>	<p>Ca. 1980</p>
<p>Motiu / Amenaça</p>	<p>Abandonament. Necessitat d'intervenció.</p>
<p>Activitats i accions destacades de la reivindicació</p>	<p>Impuls de les obres de restauració i rehabilitació: diàleg amb les institucions públiques, organització de jornades de treball, tasques de neteja, reparació, conservació i manteniment. Recaptació de recursos econòmics.</p>
<p>Estat actual de l'element patrimonial</p>	<p>Intervinguts.</p>
<p>Catalogació o nivell actual de protecció</p>	<p>Canònica de Sant Pere: Bé Cultural d'Interès Nacional. Ermita de Santa Elena: Bé Cultural d'Interès Local. Ermita de Santa Eugènia de la Règola: Bé Cultural d'Interès Local.</p>
<p>Fonts documentals</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - Espies, J. (25 abril 1982). Vetlla pasqual d'Àger. <i>Avui</i>, p.4. - Pla, J. (2 juliol 1990). El romànic de la Noguera: Sant Jaume de Cas. <i>Acció</i>, p.14. 	
<p>Bibliografia</p>	
<p>Entrevistes / Informants Francesc Fité, 25 de juliol de 2019.</p>	
<p>Imatge</p>	<p>Vista de la Col·legiata de Sant Pere. Jordi Contijoch, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.</p>

039	Ermita de Sant Jaume de les Torres de Cas	
Cronologia	Segles XI-XII	
Comarca	La Noguera	
Població	Àger	
Ubicació	Aïllada, al peu del camí de Torres de Cas. A uns set quilòmetres al sud-est d'Àger.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Patronat d'Amics i Defensors de Sant Pere i del Patrimoni artístic de la Vall d'Àger, col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal
Cronologia	1976
Motiu / Amenaça	Intent de trasllat de l'ermita al peu d'una autopista, com a element decoratiu. Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, difusió d'articles i notes de premsa. Organització de jornades de treball: treballs de restauració, conservació i manteniment. Recaptació de recursos econòmics.
Estat actual de l'element patrimonial	Intervinguda.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclusa a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Ager: Restauración de la ermita de Sant Jaume de Cas, en el Montsec. (2 setembre 1982). *Diario de Lérida*, p.10.
- Bautista, A. (25 març 1976). El obispo considera favorable el traslado de la ermita de Ager. *La Vanguardia*, p.37.
- Canal, P. (18 abril 1976). En defensa de Sant Jaume de Cas. *La Vanguardia*, p.22.
- Consideraciones sobre el tema de la Ermita (Iglesia) de "Sant Jaume de Cas": ¿Sí o no al traslado a la autopista?. (2 abril 1976). *Diario de Lérida*, p.6.
- Fité, F. (22 juliol 1978). Sant Jaume de Cas. *Diario de Lérida*, p.12.
- Pla, J. (2 juliol 1990). El romànic de la Noguera: Sant Jaume de Cas. *Acció*, p.14.
- Servicio de Información del Obispado de Lérida: Iglesia de Sant Jaume de Cas. (24 març 1976). *Diario de Lérida*, p.12-13.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Francesc Fité, 25 de juliol de 2019.

Imatge Jordi Contijoch, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

040 Mare de Déu de Pedra

Cronologia	Segles XVII-XVIII
Comarca	La Noguera
Població	Àger
Ubicació	Aïllada, construïda a la paret del Montsec d'Ares, a uns 1075 metres d'altura.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Patronat d'Amics i Defensors de Sant Pere i del Patrimoni artístic de la Vall d'Àger / «Salvem Pedra»
Cronologia	Ca. 1980 / 2016
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de jornades de treball: reparació, conservació, manteniment i restauració. / Recaptació de recursos econòmics, difusió d'un fulletó, campanya a través de les xarxes socials.
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Canosa, F. (2016, febrer 28). Un poble de pedra picada: Una ermita en perill, una vall al rescat, una història que es perpetua. Les xarxes bullen per salvar a Àger un dels símbols del Montsec. *Ara*. https://www.ara.cat/suplements/diumenge/que-Pere-al-del-Pedra_0_1531046883.html
- Crida per rehabilitar l'ermita de la Mare de Déu de Pedra del Montsec. (2016, febrer 7). *Nació Digital*. <https://www.naciodigital.cat/lleida/noticia/16493/crida/rehabilitar/ermita/mare/deu/pedra/montsec>
- L'ermita de la Mare de Déu de Pedra d'Àger estrena la teulada restaurada gràcies al micromecenatge. (2016, maig 15). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/vida/20160515/401811710025/l-ermita-de-la-mare-de-deu-de-pedra-d-ager-estrena-la-teulada-restaurada-gracies-al-micromecenatge.html>
- Mobilització veïnal a Almenar per recaptar fons per restaurar l'església, tancada parcialment per desprendiments. (2016, agost 13). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/vida/20160813/403901236901/mobilitzacio-veinal-a-almenar-per-recaptar-fons-per-restaurar-lesglesia-tancada-parcialment-per-desprendiments.html>
- Serradeltmontsec.cat. (s.d.). *Mare de Déu de Pedra. Àger*. Recuperat el 22 de juny de 2020 de <https://www.serradeltmontsec.com/mare-deu-de-pedra-ager-montsec>

Bibliografia**Entrevistes / Informants**

Francesc Fité, 25 de juliol de 2019.

Imatge Xavier Oms, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

041 Església de Santa Maria

Cronologia	Segle XIV
Comarca	La Noguera
Població	Balaguer
Ubicació	A la plaça Cecília Cominge, damunt d'un turó, a ponent del municipi.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu Salvem Santa Maria
Cronologia	1979
Motiu / Amenaça	Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Impuls de les obres de restauració i rehabilitació, organització d'una exposició de fotografies, recaptació de recursos econòmics (edició d'un disc de sardanes).
Estat actual de l'element patrimonial	Intervinguda.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fons documentals

- Bometon, J. (18 març 1980). Inaugurada en Balaguer: Exposición Patrimoni Arquitectònic de la comarca de la Noguera. *Diario de Lérida*, p.22.
- Carner-Ribalta, J. (7 novembre 1980). Salvem Santa Maria. *Diario de Lérida*, p.10.
- Ferran, J. (9 novembre 1979). Salvem Santa Maria!. *Diario de Lérida*, p.12.
- Monill, J.M. (19 febrer 1981). Balaguer: La gent i el vent. *Avui*, p.14.
- Ventura, J. (22 novembre 1980). Pere Fontàs obté el Joaquim Serra. *Avui*, p.21.

Bibliografia**Entrevistes / Informants**

Carme Alòs, 22 de maig de 2019. Comunicació per correu electrònic.

Imatge Xavier Oms, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

042	Santa Maria de les Franqueses	
Cronologia	Segles XII-XIII	
Comarca	La Noguera	
Població	Balaguer	
Ubicació	Aïllada, a uns quatre quilòmetres i mig al sud-oest de la població. De fàcil accés.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Amics del Cister Santa Maria de les Franqueses
Cronologia	2000
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de trobades reivindicatives amb altres entitats, organització d'una exposició d'obres d'artistes locals, organització d'aplecs, diàleg amb les institucions públiques.
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Cal anar al fiscal, o agafar la pala (2000). *Groc: La revista*, p.3.
- L'empresa Identirama donarà a l'ajuntament de Balaguer el monestir de Santa Maria de les Franqueses i les finques del seu entorn. (2014, març 21). *Balaguer Televisió*. Recuperat el 25 de juny de 2020 de <https://www.balaguer.tv/empresa-identirama-donara-a-lajuntament-de-balaguer-el-monestir-de-santa-maria-de-les-franqueses-i-les-finques-del-seu-entorn>
- Més de cinc-cents balaguerins participen a la Trobada de les Franqueses. (2000). *Groc: La revista*, p.7.
- Monge, E. (2000). No hi érem tots. *Groc: La revista*, p.4.

Bibliografia

- Rubio, A. (2005). La restauració de Santa Maria de les Franqueses. Dins *Estimar Catalunya: Homenatge a Josep Espar* (p.157-162). Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Sauret, J. (2013). El monestir cistercenc de Santa Maria de les Franqueses. *Santes Creus: Revista de l'Arxiu Bibliogràfic*, 25, 119-140.

Entrevistes / Informants

Carme Alòs, 22 de maig de 2019. Comunicació per correu electrònic.

Imatge Jordi Contijoch, 2009. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

043 Sant Pere de Ponts

Cronologia	Segle XII
Comarca	La Noguera
Població	Ponts
Ubicació	Aïllat, a uns tres quilòmetres a l'est del municipi.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Amics de Sant Pere de Ponts, SERPPAC, altres entitats
Cronologia	1975
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de les Jornades de Recuperació (1978), tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment. Col·laboració amb altres entitats. Organització d'aplecs i celebracions. Recaptació de recursos econòmics.
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Amics de la Col·legiata de Sant Pere de Ponts. (31 maig 1978). *Portaveu*, p.5.
- Amics de l'Arquitectura Popular. (2019, juliol 10). *Ponts*. Recuperat el 28 de juny de 2020 de <https://arquitecturapopular.com/ca/b/blog/recuperacions-manteniment-i-nou-patrimoni/p/ponts-28-4>
- Bometon, J. (18 març 1980). Inaugurada en Balaguer: Exposición Patrimoni Arquitectònic de la comarca de la Noguera. *Diario de Lérida*, p.22.
- Bometon, J. (3 febrer 1982). Restauración de la Colegiata de Sant Pere. *Diario de Lérida*, p.10.
- Cal anar al fiscal, o agafar la pala (2000). *Groc: La revista*, p.3.
- Castellà, J. (11 maig 1982). Ponts: Gran participació en la "Trobada anyal de Sant Pere". *Diario de Lérida*, p.14.
- Dietari. (30 juny 1978). *Portaveu*, p.5.
- Font, R. (13 setembre 1975). Ponts ejemplo de ciudadanía. *Diario de Lérida*, p.10.
- Gabriel, M. i Vidal, J. (2000). El procés de recuperació de Sant Pere de Ponts. *Portaveu del Segre Mitjà*, 22. https://issuu.com/portaveu/docs/sant_pere
- Garcia, M. (31 maig 1978). Impressions juvenívoles. *Portaveu*, p.9.
- L'Associació d'Amics de Sant Pere del Castell de Ponts: Un valuós exemple de com cal recuperar el nostre patrimoni cultural comunitari!. (31 maig 1979). *Portaveu*, p.8.
- Rivero, J.M. (13 abril 1975). Sant Pere de Ponts: Otra restauración en marcha. *La Vanguardia*, p. 47.

Bibliografia

- Caballol, N. (2014). *L'església de Sant Pere de Ponts: Passat i present d'una reconstrucció del primer romànic*. (Treball de fi de Grau, Universitat de Lleida, Catalunya).

<https://repositori.udl.cat/bitstream/handle/10459.1/48047/ncaballols.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- González, X. i Micaló, A. (2001). *La protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980: El SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Entrevistes / Informants

Francesc Fité, 25 de juliol de 2019.

Imatge Jordi Contijoch, 2008. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

044	Restes de l'ermita de Sant Andreu de la Serra	
Cronologia	Segles XI-XII	
Comarca	Pallars Jussà	
Població	Llimiana	
Ubicació	Aïllada, al cim de la serra de la Vall de Llimiana, al sud-est de la població.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal	
Cronologia	1972	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de restauració, conservació i manteniment. Organització d'aplecs (anys 1975 i 1976). Col·laboració amb altres entitats.	
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	
Fonts documentals		
<ul style="list-style-type: none"> - III er Aplec a Sant Andreu de la Serra. (Abril 1977). <i>Butlletí de la Societat d'Amics de la Muntanya</i>, p.9. - Societat d'Amics de la Muntanya. (Gener 1978). Salvem els Monuments de la Conca. <i>Butlletí de la Societat d'Amics de la Muntanya</i>, p.10. - Un nou aplec a la Conca. (Juliol 1975). <i>Butlletí de la Societat d'Amics de la Muntanya</i>, p.4. 		
Bibliografia		
<ul style="list-style-type: none"> - Castell, J. (2014). <i>50 anys d'història de la SAM</i>. Tremp: Garsineu. - Mir, J. (1996). <i>Llimiana i l'ermita de Sant Andreu</i>. Tremp: Garsineu. 		
Entrevistes / Informants		
Imatge	Josep Àngel Corbella, 1982. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.	

045 Sant Miquel del Pui

Cronologia	Segles X-XII
Comarca	Pallars Jussà
Població	La Pobla de Segur
Ubicació	Aïllat, dalt d'un turó al nord del poble. És l'únic testimoni que roman de Pui de Segur. De la carretera L-522, que hi passa a prop, en surt un camí que hi mena.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Patronat de Sant Miquel del Pui
Cronologia	1982
Motiu / Amenaça	Abandonament. Perill de desaparició.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció de les obres de restauració: recaptació de recursos econòmics («pedra de Sant Miquel») i materials, tasques de neteja i desbrossament. Difusió d'un fulletó, publicació de monografies, diàleg amb les institucions públiques, col·laboració amb altres entitats.
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut. L'absis va ser reconstruït.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Alt Pallars: Tres edicions i tres esglésies. (Febrer 1985). *Lo Raier*, p.30-31.
- Bometon, J. (3 novembre 1982). La Pobla de Segur: Restauración de Sant Miquel del Pui. *Diario de Lérida*, p.16.

Bibliografia

- Sánchez, Ll. (1984). *Sant Miquel del Pui: Història i actualitat d'una tradició de set-cents anys*. Pobla de Segur: Patronat Pro Sant Miquel del Pui.
- Sánchez, Ll. (2017). *Sant Miquel del Pui: De l'abandó anterior a l'esplendor actual*. Pobla de Segur: Associació Amics de Sant Miquel del Pui.

Entrevistes / Informants

Imatge	Josep Salvadó, 1985. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	--

046	Diversos elements del patrimoni construït	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Pallars Jussà	
Població	Tremp	
Ubicació	Diverses ubicacions de la comarca.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Salvem els Monuments de la Conca de Tremp – Societat Amics de la Muntanya (SAM)	
Cronologia	1978	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Identificació d'elements del patrimoni construït i creació d'un inventari. Recollida de signatures, elaboració d'una enquesta. Elaboració d'una maqueta del claustre de Santa Maria de Mur, elaboració d'una carrossa (participació a la Fira de Primavera de Tremp). Venda de marxandatge. Organització d'exposicions, xerrades, concursos i jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment. Recaptació de recursos econòmics. Recuperació i participació en aplecs.	
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Diversos.	

Fonts documentals

- Alt Pallars: Tres edicions i tres esglésies. (Febrer 1985). *Lo Raier*, p.30-31.
- Campanya "Salvem els monuments de la Conca". (Octubre 1978). *Escudella*, p.4.
- Entrevista: Joan Pericon, els orígens de la S.A.M. (Juliol 1980). *Escudella-2*, p.10-12.
- Junta Directiva de la Secció Amics de la Muntanya. (Abril 1977). *La SAM i la política. Butlletí de la Societat Amics de la Muntanya*, p.5.
- La S.A.M. i la salvaguarda del patrimoni. (8 setembre 1981). *Diario de Lérida*, p.5.
- Mir, J. (14 novembre 1978). En la línia de sempre. *Diario de Lérida*, p.13.
- Navarra, M. (13 maig 1975). Salvem els monuments de la Conca de Tremp: És una crida de la Secció Amics de la Muntanya. *Diario de Lérida*, p.10.
- Resultats de l'enquesta «Salvem els monuments de la Conca de Tremp». (29 octubre 1978). *Diario de Lérida*, p.10-15.
- Secció Amics de la Muntanya. (16 maig 1981). Mur, la seva història. *Diario de Lérida*, p.10.
- Secció Amics de la Muntanya: Esport i cultura. (8 setembre 1978). *Diario de Lérida*, p.14.

Bibliografia

- Castell, J. (2014). *50 anys d'història de la SAM*. Tremp: Garsineu.

Entrevistes / Informants

Fernando Lázaro, 27 de juny de 2019.

Joan Castell, 10 de juliol de 2019.

Imatge Santa Maria de Mur, a Castell de Mur. Jordi Contijoch, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

047	Diversos elements del patrimoni construït	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Pallars Sobirà	
Població	Alins	
Ubicació	Diverses ubicacions de les valls Ferrera i de Tor.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació pel Patrimoni de la Vall Ferrera
Cronologia	1983
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Identificació d'elements del patrimoni construït. Diàleg amb institucions públiques, col·laboració amb altres entitats. Organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, conservació, manteniment i restauració. Organització d'una exposició i activitats de difusió. Projecte de creació d'un museu.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.
Catalogació o nivell actual de protecció	Diversos.

Fonts documentals

- Alt Pallars: Tres edicions i tres esglésies. (Febrer 1985). *Lo Raier*, p.30-31.
- Aragay, I. (2 agost 1991). El nou Museu de la Fusta obre les seves primeres instal·lacions a la localitat d'Àreu. *Avui*, p.28.
- Ara Lleida. (s.d.). *Alins*. Recuperat el 30 de juny de 2020 de <http://www.lleidatur.com/Turisme/Visita/Alins/124.aspx>
- Associació pel Patrimoni de la Vall Ferrera. (s.d.). El Butlletí de l'Associació [Entrada en un blog]. <http://patrimonivallferrera.blogspot.com/p/el-butlleti-de-lassociacio.html>
- Associació pel Patrimoni de la Vall Ferrera. (Maig 1992). *Lo Raier*, p.26.
- Beltran, O. (Gener 1987). Una proposta de museu: Patrimoni, territori i població. *Lo Raier*, p.22.
- Bonet, M. (1 setembre 1994). La serradora i el molí d'Àreu. *Lo Raier*, p.5.
- Mir, J. (7 octubre 1983). L'excursionisme pensa en el Pallars. *Avui*, p.20.
- Ricart, M. (11 agost 1986). La rehabilitació de la Vall Ferrera, un reto inaplazable. *La Vanguardia*, p.13.

Bibliografia

- Gurri, F. (1994). *Pobles de Catalunya II*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Entrevistes / Informants

Imatge	Sant Feliu de la Força d'Àreu, al terme municipal d'Alins, intervingut per l'Associació. Jordi Contijoch, 1999. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	---

048	Ubla de Sobirà	
Cronologia	Inicis del segle XIX	
Comarca	Pallars Sobirà	
Població	Sort	
Ubicació	A la casa Sobirà d'Altron, a la Vall d'Àssua.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació Carallots d'Altron, col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal
Cronologia	2021
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures.
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Ajuntament de Sort. (2021, gener 15). Ubla de Casa Sobirà d'Altron: Patrimoni arquitectònic, cultural i de la pagesia. Recuperat el 15 de febrer de 2021 de <https://sort.cat/ubla-de-casa-sobira-daltron-patrimoni-arquitectonic-cultural-i-de-la-pagesia>
- Borràs, J. (2021, febrer 6). Ubla d'Altron, la "skyline" del pallars s'esmicola. *La Mira Magazin*. <https://www.lamira.cat/visions/1544/ubla-daltron-la-skyline-del-pallars-sesmicola>
- Ubach, J. (2021, gener 26). Recullen més de 1300 signatures per conservar l'Ubla de Subirà d'Altron. *Pallars Digital*. <https://www.naciodigital.cat/pallarsdigital/noticia/14283/recullen-mes-1300-signatures-conservar-ubla-subira-altron>
- Veïns reclamen a l'Ajuntament de Sort que preservi l'Ubla d'Altron pel seu alt valor patrimonial. (2021, febrer 8). *Ràdio Seu*. Recuperat el 15 de febrer de 2021 de <http://www.radioseu.cat/noticies/veins-reclamen-a-lajuntament-de-sort-que-preservi-lubla-daltron-pel-seu-alt-valor-patrimonial>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Ajuntament de Sort, 2021. https://sort.cat/ubla-de-casa-sobira-daltron-patrimoni-arquitectonic-cultural-i-de-la-pagesia
---------------	---

049	Escoles Velles	
Cronologia	1930	
Comarca	Pla d'Urgell	
Població	Ivars d'Urgell	
Ubicació	Passeig de Felip Rodés, 8. Al centre del poble.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Salvem les Escoles Velles d'Ivars
Cronologia	2014
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc i construcció d'un nou edifici de serveis al solar.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, difusió de comunicats, presentació d'una moció a l'Ajuntament, diàleg amb les institucions públiques.
Estat actual de l'element patrimonial	Enderroc parcial de l'edifici i construcció d'un consultori mèdic. La part restant, amb façana al passeig de Felip Rodés, està en procés d'intervenció per ser convertit en la nova seu de l'ajuntament d'Ivars d'Urgell.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Gassó, F. (2014, octubre 14). Enderrocar la Mancomunitat i la 2a República. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/opinio/article/23-lectorescriu/785469-enderrocar-la-mancomunitat-i-la-2a-republica.html>
- Ivars d'Urgell preveu l'inici de les obres del nou dispensari per la tardor: S'enderrocaran les antigues escoles. (2014, juliol 9). *VilaWeb*. <https://www.vilaweb.cat/noticia/4202616/20140709/ivars-durgell-preveu-linici-obres-dispensari-tardor.html>
- Ajuntament d'Ivars d'Urgell (Febrer 2021). Memòria: Projecte bàsic i d'execució de reforma i ampliació del nou ajuntament d'Ivars d'Urgell.
- Obres per convertir les escoles velles d'Ivars d'Urgell en la nova seu de l'ajuntament (2021, agost 11). *Mollerussa Televisió*. <https://www.mollerussa.tv/obres-per-convertir-les-escoles-velles-divars-durgell-en-la-nova-seu-de-lajuntament>
- Plataforma Salvem les Escoles Velles d'Ivars. (2014, juliol 24). Moció presentada al Ple del 22/07/2014 [Entrada en un blog]. <http://blogscat.com/escolesvelles>
- Plataforma Salvem les Escoles Velles d'Ivars. (2014, juliol 25). Recollida de signatures [Entrada en un blog]. <http://blogscat.com/escolesvelles>
- Salvem Escoles Velles d'Ivars. (2014, agost 11). Gràcies a tots i totes. Ja tenim 276 signatures i seguim rebent el suport de molts vilatans. Entre tots farem valdre la nostra força per decidir el futur de les nostres escoles. [Actualització d'estat a Facebook]. <https://www.facebook.com/salvemlesescolesvellesIvars/posts/1512750248957623>
- Plataforma Salvem les Escoles Velles d'Ivars. (2014, agost 22). Plataforma Salvem les Escoles Velles d'Ivars. [Comentari en un fòrum en línia]. <https://www.vilaweb.cat/2565/forums/detall/1031217/plataforma-salvem-escoles-velles-divars.html>

- Salvem les Escoles Velles d'Ivars. (2014, octubre 12). L'edifici de les Escoles Velles es va començar a construir abans que l'Andreu Caus nasqués. Ell recorda haver sentit explicar als de casa seva que el seu pare hi treballà portant terra abans del seu naixement. Llavors aquest edifici [Actualització d'estat a Facebook].
<https://www.facebook.com/salvemlescolesvelleslvars/posts/1537798356452812>
- Segura, X. (2014, octubre 11). *Entrevista a Andreu Caus 04 10 2014*. [Vídeo].
https://www.youtube.com/watch?v=JEs97MxvSR8&fbclid=IwAR0d4NOnJebVRJZO_DSAvsJTszmZDH7yNxxJMgml69ZyCAyFfC2XDaDETUK

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Miquel Bresolí, 2010. Vilaweb. https://www.vilaweb.cat/noticia/3770585/20100902/ivars-durgell-signa-conveni-salut-diputacio-lleida-construccio-consultori-medic.html
--------	---

050	Església de Sant Miquel de Tudela	
Cronologia	Segles XII-XIII	
Comarca	Segarra	
Població	Cervera	
Ubicació	Aïllada. A La Prenyanosa, un nucli al nord-est de la població.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Sant Miquel de Tudela per tots
Cronologia	2003
Motiu / Amenaça	Venda de l'immoble, per part del Bisbat, a un particular. Organització d'una marxa en bicicleta i de jornades reivindicatives.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Instal·lació d'una pancarta a l'entrada de la població. Enviament de cartes a les institucions públiques.
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- El Bisbat de Solsona ven l'església romànica de Sant Miquel de Tudela. (2003, juny 4). 324. Recuperat el 2 de juliol de 2020 de <https://www.ccma.cat/324/el-bisbat-de-solsona-ven-lesglisia-romnica-de-sant-miquel-de-tudela/noticia/38661>
- El obispado de Solsona vende una iglesia románica. (2003, juny 5). *La Vanguardia*. <http://www.elsgnoms.com/Segarra/Prenyanosa.html>
- La plataforma per la defensa de Sant Miquel aprofita la Diada per fer sentir les seves reivindicacions. (19 setembre 2003). *La Veu de la Segarra*, p.21.
- Marcha en bicicleta contra la venda de una ermita. (2003, agost 3). *El País*. https://elpais.com/diario/2003/08/03/catalunya/1059872845_850215.html
- Plataforma Sant Miquel de Tudela. (2005, juliol 27). L'ermita de Sant Miquel de Tudela serà de nou patrimoni públic. *Torà on-line*. Recuperat el 2 de juliol de 2020 de <https://www.viladetora.net/16-noticia-516-lermita-de-sant-miquel-de-tudela-sera-de-nou-patrimoni-public.html>
- Plataforma Sant Miquel de Tudela de Tots (Novembre 2003). Vetllem el patrimoni cultural i popular del nostre país. *Ateneu Tots*, 13.
- Santesmases, X. (24 agost 2003). Insten Trasserra a rectificar la venda de l'ermita de Tudela. *Segre*, p.19.
- Serra, M. (23 octubre 2003). Mendizábal en la Segarra. *La Vanguardia*, p.24.
- Un particular compra al Bisbat de Solsona l'ermita romànica de Sant Pere de Tudela. (2003, juliol 31). 324. Recuperat el 2 de juliol de 2020 de <https://www.ccma.cat/324/un-particular-compra-al-bisbat-de-solsona-lermita-romnica-de-sant-pere-de-tudela/noticia/43037>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Carme Bergés, 17 de febrer de 2020.

Imatge Isidre Blanc, 2016. Wikimedia Commons.

051 Restes del castell d'Alta-riba

Cronologia	Segle XI
Comarca	Segarra
Població	Estaràs
Ubicació	Al cim del turó d'Alta-riba, al nord-oest del terme municipal d'Estaràs.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Amics del Castell Sant Miquel d'Alta-riba (AAC SMA)
Cronologia	2010
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de jornades reivindicatives («Festum Castrum»), organització de visites guiades al castell, organització de concursos infantils de dibuix. Enviament de comunicats a la premsa. Promoció de les obres de restauració: diàleg amb les institucions públiques, finançament d'informes, estudis i intervencions arqueològiques.
Estat actual de l'element patrimonial	En procés d'intervenció.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Alertan del posible hundimiento del castillo románico de Estaràs. (4 gener 2014). *La Mañana*.
- Associació d'Amics del Castell Sant Miquel d'Alta-riba. (s.d.). *Castell Sant Miquel d'Alta-riba*. Recuperat el 4 de maig de 2020 de <https://sites.google.com/site/castellaltarriba//home>
- Associació d'Amics del Castell Sant Miquel d'Alta-riba. *El Fènix de La Segarra: Lo Castell Sant Miquel* (2012).
- Associació d'Amics del Castell Sant Miquel d'Alta-riba. (2014, juny 17). Més de 200 persones recolzen el projecte de recuperació del Castell Sant Miquel d'Alta-riba. *Som Segarra*. <https://www.somsegarra.cat/festes/noticia/2418/mes-de-200-persones-recolzen-el-projecte-de-recuperacio-del-castell-sant-miquel-dalta-riba>
- Els Amics del Castell d'Alta-riba aprofiten la seva festa anual per rebutjar les dues pedreres projectades. (2016, juny 13). *Comarques*. Recuperat el 16 de febrer de 2021 de <https://comarquesdeponent.com/segarra/els-amics-del-castell-d-alta-riba-aprofiten-la-seva-festa-anual-per-rebutjar-les-dues-pedreres-projectades>
- Moya, J. (2014, gener 7). Carreus i carretons pel pedregar. [Entrada en un blog]. <https://giliet.wordpress.com/2014/01/07/carreus-i-carretons-pel-pedregar>
- Pomares, E. (6 juny 2014). La primera i última pedra. *El Punt Avui*, p.47.

Bibliografia**Entrevistes / Informants**

Imatge Laia Pipó, 2006. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

052 Torre de Vallferosa

Cronologia	Segles VIII-X
Comarca	Segarra
Població	Torà
Ubicació	Aïllada. Al marge dret de la carretera LV-3005 entre Torà i Solsona (sentit nord). A pocs metres hi ha l'església de Sant Pere.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació Amics de la Torre de Vallferosa
Cronologia	2003
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció de les obres de restauració: recaptació de recursos econòmics i materials, diàleg amb les institucions públiques, petició de subvencions a ens privats. Organització i gestió de visites i activitats. Col·laboració amb altres entitats.
Estat actual de l'element patrimonial	Intervinguda. Museïtzada -s'hi han practicat obres d'adequació per a la visita.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Associació Amics de la Torre de Vallferosa. (s.d.). *L'Associació*. Recuperat el 3 de juliol de 2020 de <http://www.amicstorrevallferosa.cat/wordpress/associacio>
- L'Associació "Amics de la Torre de Vallferosa" demana la cessió de l'Església de Sant Pere de Vallferosa. (2006, setembre 14). 324. Recuperat el 3 de juliol de 2020 de <https://www.ccma.cat/324/lassociaci-amics-de-la-torre-de-vallferosa-demana-la-cessi-de-lesglia-de-sant-pere-de-vallferosa/noticia/145586>
- L'entrevista: Amics de la Torre de Vallferosa. (Desembre 2016). *Territori de Masies: El Baix Solsonès des de la seva gent*, 8, p.6-7.
- Matas, R. i Pauné, M. (2017, maig 11). Vallferosa, un tesoro del siglo VIII que subsiste gracias a voluntarios. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/lleida/20170511/422420232505/torre-de-vallferosa-siglo-viii-subsiste-gracias-vecinos.html>

Bibliografia**Entrevistes / Informants**

Imatge Clara López, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

053	Conjunt de Cal Macià o Casa Vallmanya	
Cronologia	Segles XVII-XVIII	
Comarca	Segrià	
Població	Alcarràs	
Ubicació	Aïllada. Al nord-oest del terme municipal, vora la carretera L-800 d'Alcarràs a Zaidín (Aragó).	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Salvem Casa Vallmanya	
Cronologia	2020	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures. Organització de trobades, concentracions i jornades reivindicatives. Diàleg amb les institucions públiques.	
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. En desús.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Bonilla, J. (2021, gener 5). Diferents agents reclamen la recuperació de Cal Macià al nucli de Vallmanya a Alcarràs. *Territoris.cat*.
<https://www.territoris.cat/articulo/segria/diferents-agents-reclamen-recuperacio-cal-macia-nucli-vallmanyaalcarras/20210105125105069754.html>
- Candidatura d'Unitat Popular Territorial Ponent-Pirineus. (2017, juliol 31). *Crida a la recuperació de la casa del President Macià a Vallmanya*. Recuperat el 27 de desembre de 2020 de <http://ponent-pirineus.cup.cat/noticia/crida-la-recuperacio-de-la-casa-del-president-macia-vallmanya>
- Matas, R. (2021, gener 14). SOS para salvar la casa Macià de Vallmanya. *La Vanguardia*.
<https://www.lavanguardia.com/local/lleida/20210114/6180835/patrimonio-lleida-casa-president-macia-vallmanya.html>
- Molina, M. (2020, desembre 24). Alcarràs desisteix de comprar la casa de Macià i exigeix a l'amo preservar-la. *Segre*.
<https://www.segre.com/noticies/comarques/2020/12/24/alcarras-desisteix-comprar-casa-macia-exigeix-l-amo-preservar-la-122085-1091.html>
- Palmer, J. (2021, febrer 7). Engeguen una recollida de signatures per salvar la casa de Macià a Vallmanya. *El Nacional.cat*.
https://www.elnacional.cat/ca/societat/recollida-signatures-salvar-casa-macia-vallmanya_580926_102.html
- Pujol, A. i Martínez, G. (2017, agost 6). El llegat de l'Avi Macià enfronta el propietari i l'alcalde d'Alcarràs: La casa pairal on l'expresident estiejava està en ruïnes. *Ara*.
https://www.ara.cat/politica/Macia-enfronta-propietari-lalcalde-dAlcarras_0_1846015498.html
- Salvem Casa Vallmanya. [SalvemCalMacia]. (2020, desembre 24). Ens activem com a iniciativa popular per defensar el patrimoni arquitectònic, memorístic i nacional, vetllant per la recuperació i rehabilitació de Cal Macià, la torre familiar de president a Vallmanya (Alcarràs), en greu perill d'ensorrament. *Alcem la veu*,

#SalvemCasaVallmanya! [Tweet].

<https://twitter.com/SalvemCalMacia/status/1342039632406581249>

- Sánchez, M. (2020, desembre 25). Crit d'auxili per salvar la casa del president Macià a Vallmanya. *El Nacional.cat*. https://www.elnacional.cat/ca/societat/crits-auxili-salvar-casa-president-macia-vallmanya_568746_102.html
- Una vintena de persones reclama la recuperació i conservació de Cal Macià al nucli de Vallmanya. (2020, desembre 27). *La Mañana*. i <https://www.lamanyana.cat/una-vintena-de-persones-reclama-la-recuperacio-i-conservacio-de-cal-macia-de-la-localitat-de-vallmanya>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Agents Rurals, 2020. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

054	Colònia Casals	
Cronologia	1896	
Comarca	Segrià	
Població	Alfarràs	
Ubicació	Avinguda Pinyana, al nord del municipi.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Amigues del Patrimoni d'Alfarràs, Centre d'Estudis Comarcals del Segrià	
Cronologia	2019	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de jornades de neteja, elaboració d'estudis històrics, diàleg amb les institucions públiques.	
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. Pendent de nous usos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Ajuntament d'Alfarràs. (s.d.). *Amigues del Patrimoni d'Alfarràs recuperen documents i objectes de la Fàbrica de la Colònia de Filatures Casals d'Alfarràs: Resultats preliminars de la 1ª Campanya de Neteja de la Fàbrica Casals*. Recuperat el 30 de juny de 2020 de <http://ajuntamentalfarras.cat/amigues-del-patrimoni-dalfarras-recuperen-documentos-i-objectes-de-la-fabrica-de-la-colonia-de-filatures-casals-dalfarras>
- Alfarràs organitza la 1a Campanya de Neteja de la Fàbrica Casals. (2020, juny 30). *Territoris.cat*. <https://www.territoris.cat/articulo/segria/alfarras-organitza-1a-campanya-neteja-fabrica-casals/20191105091002060362.html>
- CECS. [CECS12]. (2020, juliol 2). Aquesta associació, #AmiguesPatrimoniAlfarràs, s'ha preocupat de documentar la construcció i els diferents períodes d'explotació, recollir la memòria oral i presentar un projecte de recuperació i un pla museístic per garantir la seva recuperació i el retorn social de la inversió [Tweet]. <https://twitter.com/CECS12/status/1278708946023448576>
- Centre d'Estudis Comarcals del Segrià. (2019, maig 24). Conservem la Colònia de Filatures Casals d'Alfarràs, patrimoni industrial del Segrià. *Segre.com*. https://www.segre.com/noticies/opinio/carta_director/2019/05/24/conservem_colonia_filatures_casals_alfarras_patrimoni_industrial_del_segria_77138_3673.html
- Matas, R. (2020, gener 14). Piden la col·laboració ciutadana para recuperar el patrimonio industrial desconocido de Catalunya. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/lleida/20200114/472723465669/patrimonio-industrial-lleida-catalunya-mapa-interactivo-colaboracion-ciudadana.html>
- Mongay, C. (2020, febrer 12). Alfarràs s'uneix per recuperar el seu patrimoni cultural i natural. *Territoris.cat*. <https://www.territoris.cat/articulo/la-panoramica/ramon-dalfo/20200129084544062156.html>
- Patrimoni Arquitectònic. [patrimoni_arq]. (2020, juliol 1). 4/4 El @CECS12 va demanar fa un any actuacions ràpides però la colònia Casals segueix igual. El conjunt pot esdevenir un bon exemple de recuperació del patrimoni industrial. Cal que

institucions, experts i ciutadania s'uneixin per assolir-ho [Tweet].

https://twitter.com/patrimoni_arg/status/1278308033320439808

- Una vintena de voluntaris 'rescaten' arxius de la fàbrica tèxtil d'Alfarràs. (2019, novembre 10). *Segre.com*.

https://www.segre.com/noticies/comarques/2019/11/10/una_vintena_voluntaris_rescaten_arxius_la_fabrica_textil_alfarras_91469_1091.html

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, 2019.
--------	---

055 Església de Santa Maria

Cronologia	Segles XIV-XVIII
Comarca	Segrià
Població	Almenar
Ubicació	Plaça de la Vila, s/n. Domina el poble al damunt d'un turó.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació Cultural Àngel d'Almenar
Cronologia	2016
Motiu / Amenaça	Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció de les obres de restauració: recaptació de recursos econòmics i materials, diàleg amb les institucions. Organització d'un concurs de fotografia.
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Almenar recull diners per reparar l'església. (2016, agost 14). *Lleida.com*. Recuperat el 3 de juliol de 2020 de https://www.lleida.com/noticia_canal/almenar-recull-diners-reparar-lesglesia
- Associació Cultural Àngel d'Almenar - ACADA. [ACADA]. (2019, novembre 6). RESTAURACIÓ DE L'ESGLÉSIA Finalment podem donar als nostres amics almenarencs una notícia llargament esperada: Avui, a dos quarts d'una del migdia, a l'Església Parroquial, ha tingut lloc la firma de l'Acta de l'inici de les obres de restauració de l'Església [Actualització d'estat a Facebook]. <https://www.facebook.com/acadalmenar/posts/2792257857475646>
- Mobilització veïnal a Almenar per recaptar fons per restaurar l'església, tancada parcialment per despreniments. (2016, agost 13). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/vida/20160813/403901236901/mobilitzacio-veinal-a-almenar-per-recaptar-fons-per-restaurar-lesglesia-tancada-parcialment-per-despreniments.html>

Bibliografia

- **González, J.R. i Forns, J. (2016). L'emblemàtica església de Santa Maria d'Almenar. *Shikar: Revista del Centre d'Estudi Comarcals del Segrià*, 3, 23-33.**

Entrevistes / Informants

Imatge Jordi Contijoch, 2011. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

056	Hotel Pal·las o Palace	
Cronologia	1912	
Comarca	Segrià	
Població	Lleida	
Ubicació	Avinguda Blondel, 4. Té una segona façana a la Plaça de la Paeria.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Arxiu Històric del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya
Cronologia	1972
Motiu / Amenaça	Operació immobiliària: projecte d'enderroc.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Elaboració i difusió d'un informe de l'edifici.
Estat actual de l'element patrimonial	Gran rehabilitació: només se'n conserva la façana original de l'Avinguda Blondel.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Ballester, M. (10 març 1971). Fernando Boneu y el Patrimonio Artístico Provincial. *Diario de Lérida*, p.7.
- Cases singulars de Lleida (7) [Entrada en un blog]. (2017, agost 2). <http://elblogdelsenyori.blogspot.com/2017/08/cases-singulars-de-lleida-7.html>
- De Solà-Morales, I. (30 novembre 1972). El tradicional "Hotel Pal·las" desaparece. *Diario de Lérida*, p.8-12.
- El Hotel "Pal·las" ha cerrado sus puertas: Desaparece un establecimiento hotelero de raigambre ciudadana. (31 octubre 1970). *Diario de Lérida*, p.5.
- Homenaje al arquitecto Morera. (20 març 1971). *Diario de Lérida*, p.8.
- Ribelles, J. (12 agost 1971). Réquiem para el Hotel Pal·las: Recordando el pasado y para bien del turismo. *Diario de Lérida*, p.5.
- Rosell, J.A. (24 novembre 1973). Se ha conservado la fachada modernista del Pal·las de acuerdo con el informe del Archivo Histórico del Colegio de Arquitectos: Falta colocar una vidriera en la parte alta del edificio. *Diario de Lérida*, p.5.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Carmen Berlabé, 16 de juliol de 2019.

Francesc Fité, 25 de juliol de 2019.

Imatge Ignasi Gómez Farreres, 2017. <http://elblogdelsenyori.blogspot.com>

057	Conjunt monumental del turó de la Seu Vella	
Cronologia	Segles XIII-XV	
Comarca	Segrià	
Població	Lleida	
Ubicació	Al cim del turó homònim, al centre de la ciutat.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Amics de la Seu Vella	
Cronologia	1972	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Promoció de les obres de restauració: recaptació de recursos econòmics i materials, diàleg amb les institucions públiques. Edició i publicació de material de difusió del monument: estudis, diapositives, llibres, etc. Organització del «Dia de la Seu Vella», organització de conferències, exposicions, concursos. Col·laboració amb altres entitats. Recollida de signatures per recolzar la declaració de la Seu Vella com a Patrimoni Mundial per part de la UNESCO.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació		
Estat actual de l'element patrimonial	En procés de restauració.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.	

Fonts documentals

- Associació Amics de la Seu Vella. (s.d.). Història de l'Associació. Recuperat el 19 de juliol de 2019 de http://www.amicsseuvelleida.org/catala/qui_som.html
- Colegio Oficial de Arquitectos: Exposición antológica sobre la Seo Antigua. (26 febrer 1975). *Diario de Lérida*, p.8.
- De Asís, F. (18 juny 1978). VII Centenario de un monumento espiritual y artístico. *Diario de Lérida*, p.6.
- Els Amics de la Seu Vella recullen més de 13.000 signatures per la declaració de la Unesco. (2015, juliol 8). *Nació Lleida*. <https://www.naciodigital.cat/lleida/noticia/13842/amics-seu-vella-recullen-mes-13000-signatures-declaracio-unesco>
- Font, À. (2002). Sr. Joan Ramon González Pérez: Associació d'Amics de la Seu Vella de Lleida. Testimonios para la Historia [Entrada en un blog]. 21 setembre 2020. <http://www.testimoniosparalahistoria.com/entrevista/sr-joan-ramon-gonzalez-perez>
- González, J.R. (1998). Presentació. *La Porta del Lleó: Butlletí de l'Associació Amics de la Seu Vella de Lleida*, 1, p.1.
- La Asociación "Amics de la Seu Vella de Lleida" ante el Caudillo en audiencia especial. (7 novembre 1973). *Diario de Lérida*, p.7.
- Los "Amics de la Seu Vella" visitaron a S.M. el Rey. (10 març 1977). *Diario de Lérida*, p.3.
- Ribelles, J. (26 abril 1973). Amics de la Seu Vella. *Diario de Lérida*, p.5.

- Rosell, J.A. (29 desembre 1972). Lérida al día: Amics Seu Vella. *Diario de Lérida*, p.4.

Bibliografia

- González, J.R., Balasch, E. i Rodríguez, J.I. (1998). *Visions de la Seu Vella: Recorregut antològic, escrit i gràfic, pel procés de recuperació del Castell de Lleida. Història de l'Associació Amics de la Seu Vella de Lleida (1972-1997)*. Lleida: Associació d'Amics de la Seu Vella de Lleida.

Entrevistes / Informants

Imatge	Robert Masters, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
--------	---

058 Antic convent del Roser

Cronologia	Segles XVII-XVIII
Comarca	Segrià
Població	Lleida
Ubicació	Carrer Cavallers, 15. Al casc antic de la ciutat.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Iniciativa ciutadana Salvem el Roser / Salvem el Roser, Gerard+6 Absolució
Cronologia	2006 / 2008
Motiu / Amenaça	Conversió de l'edifici en seu d'un parador turístic de l'empresa Paradores Nacionales S.A.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de manifestacions, activitats, accions i jornades reivindicatives. Difusió d'un manifest. Recollida de signatures. Creació de pàgines web. Diàleg amb les institucions públiques: presentació d'instàncies i mocions, participació en reunions, etc. Ofrena floral l'onze de setembre. Campanya solidària: xerrades, recaptació de recursos econòmics.
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut. Nous usos: Parador Nacional.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Ajuntament de Lleida. (2008, febrer 2). *El projecte del Parador revaloritza l'històric edifici del Roser*. Recuperat el 17 de febrer de 2021 de <https://www.paeria.es/cat/ajuntament/noticies.asp?Detall=True&IdNoticia=7474&PaginaAnterior=/cat/index.asp>
- Arxiu personal de Pau Juvillà
Anuari de l'Assemblea de Joves de Lleida de l'any 2008-2009.
Recopilació documental sobre el Roser.
- Candidatura d'Unitat Popular Països Catalans. (2006, octubre 11). *Lleida: Més de 2000 signatures en defensa de El Roser*. Recuperat el 17 de febrer de 2021 de <http://nacional.cup.cat/noticia/lleida-mes-de-2000-signatures-en-defensa-de-el-roser>
- Cortés, L. (2008, setembre 11). Un detingut per causar aldarulls a l'edifici del Roser de Lleida durant l'ofrena floral de la Paeria. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/247477-un-detingut-per-causar-aldarulls-a-l-edifici-del-roser-de-lleida-durant-l-ofrena-floral-de-la-paeria.html>
- Deneguen el permís per entrar al Roser a fer una ofrena floral. (2009, maig 15). *L'Accent.cat*. <https://laccent.cat/deneguen-el-permis-per-entrar-al-roser-a-fer-una-ofrena-floral>
- «Després de 6 mesos l'alcalde no ha accedit a reunir-se amb nosaltres». (2009, setembre 23). *L'Accent.cat*. <https://laccent.cat/despres-de-6-mesos-lalcalde-no-ha-accedit-a-reunir-se-amb-nosaltres>

- Iniciativa Ciutadana Salvem el Roser. (2009, maig 12). [Lleida] 16 de maig: Manifestació Salvem el Roser, No al Parador. *IMC Barcelona*. Recuperat el 17 de febrer de 2021 de <http://barcelona.indymedia.org/newswire/display/372310/index.php>
- Ja hi ha sentència pel cas del Gerard de Lleida. (2011, febrer 24). *L'Accent.cat*. <https://laccent.cat/ja-hi-ha-sentencia-pel-cas-del-gerard-de-lleida>
- Juvillà, P. (2019, agost 26). Per què cal tornar la Diada al Roser. *Llibertat.cat*. Recuperat el 17 de febrer de 2021 de <https://www.llibertat.cat/2019/08/perque-cal-tornar-la-diada-al-roser-45880/imprimir>
- La Campanya "Salvem el Roser, Gerard Absolució" estrena web i convoca a les ofrenes l'11-S. (2009, setembre 8). *Llibertat.cat*. Recuperat el 17 de febrer de 2021 de <https://www.llibertat.cat/2009/09/la-campanya-salvem-el-roser-gerard-absolucio-estrena-web-i-convoca-a-les-ofrenes-l-11-s-7475>
- La CUP exigeix a la Paeria que reclami la propietat de l'edifici del Roser on s'hi construeix un parador de turisme. (2009, maig 7). *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/punt-divers/article/4-divers/253400-la-cup-exigeix-a-la-paeria-que-reclami-la-propietat-de-l-edifici-del-roser-on-s-hi-construeix-un-parador-de-turisme.html>
- La plataforma Salvem el Roser demana una consulta popular sobre la conversió de l'edifici en un parador. (2009, maig 18). *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/societat/article/38794-la-plataforma-salvem-el-roser-demana-una-consulta-popular-sobre-la-conversio-de-ledifici-en-un-parador.html>
- «La resposta social ha estat reactivar la iniciativa contra el projecte». (19 novembre 2008). *La Directa*, p.13.
- La solidaritat amb el jove lleidatà agredit i detingut al Roser arriba a Girona. (2010, juny 18). *El Gerió Digital*. <https://www.gerio.cat/noticia/15141/la-solidaritat-amb-el-jove-lleidata-agredit-i-detingut-al-roser-arriba-a-girona>
- L'esquerra independentista es manifestarà el 12 d'octubre a Lleida en defensa del Roser. (2007, octubre 9). *Llibertat.cat*. Recuperat el 20 de febrer de 2020 de <https://www.llibertat.cat/2007/10/l-esquerra-independentista-es-manifestara-el-12-d-octubre-a-lleida-en-defensa-del-roser-2610>
- Manifestació en contra del parador de l'esquerra independentista. (2017, juliol 20). *Segre.com*. https://www.segre.com/noticies/lleida/2017/07/20/manifestacio_contra_del_parador_23999_1092.html
- Presentació de la campanya "Salvem el Roser, Gerard Absolució". (2009, abril 18). *Llibertat.cat*. Recuperat el 17 de febrer de 2020 de <https://www.llibertat.cat/2009/04/presentacio-de-la-campanya-salvem-el-roser-gerard-absolucio-6328>
- «Salvem el Roser, Gerard absolució» rep un premi per la seva lluita contra el Parador "Nacional". (2009, setembre 3). *Llibertat.cat*. Recuperat el 17 de febrer de 2020 de <https://www.llibertat.cat/2009/09/-salvem-el-roser-gerard-absolucio-rep-un-premi-per-la-seva-lluita-contra-el-parador-nacional-7434>
- Salvem el Roser inicia una campanya per l'absolució de Gerard. (2009, abril 17). *L'Accent.cat*. <https://laccent.cat/salvem-el-roser-inicia-una-campanya-per-labsolucio-de-gerard>
- Setge a l'Assemblea de Joves de Lleida. (2009, juny 5). *L'Accent.cat*. <https://laccent.cat/setge-a-lassemblea-de-joves-de-lleida/>
- Tapien les obres del Roser de Lleida amb poemes de Màrius Torres. (2010, octubre 11). *Llibertat.cat*. Recuperat el 17 de febrer de 2020 de <https://www.llibertat.cat/2010/10/tapien-les-obres-del-roser-de-lleida-amb-poemes-de-marius-torres-11847>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Gerard Sala, 20 de febrer de 2020.

Llibert Rexach, 19 de febrer de 2020.

Pau Juvillà, 19 de febrer de 2020.

Imatge Jordi Contijoch, 2000. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

059 Monestir de Sant Ruf

Cronologia	Segles XII-XIII
Comarca	Segrià
Població	Lleida
Ubicació	Semi-aïllat, a uns dos quilòmetres al nord-est del municipi. A la vora hi passa la carretera LP-9221 de Lleida a Torre-serona.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Centre d'Estudis Comarcals del Segrià i Plataforma d'Entitats Culturals de Lleida
Cronologia	2016
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció de les obres de restauració: diàleg amb les institucions públiques, redacció d'informes i estudis. Organització d'un acte reivindicatiu (5/11/2016).
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Busqueta, J. (Presentador). (2019, febrer 28). La importància de recuperar l'església de Sant Ruf [Àudio podcast]. https://cadenaser.com/emisora/2019/01/28/radio_lleida/1548686723_840710.html
- Canal Paeria. (2019, gener 31). L'Ajuntament de Lleida assumeix la gestió de l'antiga Església de Sant Ruf. Recuperat el 8 de juliol de 2020 de http://videos.paeria.es/portal/watch_video.php?v=70eb6f9be3f947c
- Centre d'Estudis Comarcals del Segrià. (2017, setembre 19). Santa Cecília i Sant Ruf! [Entrada en un blog]. <https://centrestudiscomarcalsegria.wordpress.com/2017/09/19/santa-cecilia-i-sant-ruf>
- El Govern declara Sant Ruf com a Bé d'Interès Nacional. (2019, gener 16). *Segre*. https://www.segre.com/noticies/cultura/2019/01/16/el_govern_declara_sant_ruf_com_be_interes_nacional_65775_1112.html
- Entitats culturals i experts reclamen que l'antic monestir de Sant Ruf de Lleida sigui protegit per la Generalitat. (2016, novembre 5). *Aldia.cat*. <https://m.aldia.cat/catalunya/territori/noticia-ampliacioentitats-culturals-experts-reclamen-lantic-monestir-sant-ruf-lleida-sigui-protegit-per-generalitat-20161105172152.html>
- Institut Ramon Muntaner. (2019, gener 22). L'església de Sant Ruf de Lleida, Bé Cultural d'Interès Nacional. Recuperat el 8 de juliol de 2020 de <https://www.irmu.org/news/2272>
- L'església de Sant Ruf, en ruïna. (2016, octubre 5). *3 a la carta*. Recuperat el 8 de juliol de 2020 de <https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/telenoticies-comarques/lesglesia-de-sant-ruf-en-ruina/video/5623832>

- Llum verda per declarar Sant Ruf com a 'espai històric'. (2016, desembre 23). *Lleida.com*. Recuperat el 8 de juliol de 2020 de https://www.lleida.com/noticia_canal/llum-verda-declarar-sant-ruf-com-espai-historic
- Reclamen que l'antic monestir de Sant Ruf de Lleida sigui protegit. (2016, novembre 6). *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/cultura/article/1019309-reclamen-que-lantic-monestir-de-sant-ruf-de-lleida-sigui-protegit.html>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Carmen Berlabé, 16 de juliol de 2019.

Francesc Fité, 25 de juliol de 2019.

Imatge	Direcció General del Patrimoni Cultural, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	--

060	Col·legi dels Escolapis	
Cronologia	Segle XVIII	
Comarca	Solsonès	
Població	Solsona	
Ubicació	Entre els actuals carrers Vall Fred, Escolapis, Sant Pau i plaça de Sant Roc, a l'illa on ara hi ha el Teatre Comarcal de Solsona.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma en defensa dels Escolapis	
Cronologia	1998	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Projecte d'enderroc.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Col·laboració amb altres entitats: Centre d'Estudis Lacetans, APA de l'Escola Bressol, SOS Monuments, Departament de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, etc. Recollida de signatures. Presentació d'instàncies i al·legacions a l'Ajuntament i a altres institucions. Impuls d'accions judicials. Petició de catalogació com a BCIN i BCIL. Organització de xerrades, organització d'un acte reivindicatiu amb pintada d'un mural (27/09/1998). Difusió d'un manifest. Instal·lació d'una placa commemorativa.	
Estat actual de l'element patrimonial	Enderrocat.	
Catalogació o nivell actual de protecció		
Fonts documentals		
<ul style="list-style-type: none"> - Muntada, A. (12 març 1998). Neix una plataforma per evitar que enderroquin els Escolapis. <i>Regió 7</i>, p.11. - Tarragó, S. (1998, abril 29). <i>En defensa de l'edifici dels Escolapis de Solsona</i>. Recuperat el 8 de juliol de 2020 de http://www.ub.edu/geocrit/mp-esco.htm - Tarragó, S. (2011, octubre 24). <i>Escolapis de Solsona (1774-1998)</i>. Recuperat el 8 de juliol de 2020 de https://www.sos-monuments.org/escolapis-de-sosona-1998 		
Bibliografia		
<ul style="list-style-type: none"> - Corominas, M. i Tasies, J. (2012). <i>Un immoble al servei de la ciutat: Els Escolapis de Solsona (1774-1998)</i>. Solsona: Centre d'Estudis Lacetans. - Riu, M. (2010). <i>Els Escolapis de Solsona: Vida i mort d'un edifici</i> (Treball de Recerca). https://boixplanes.files.wordpress.com/2018/05/tr_marcel_riu.pdf 		
Entrevistes / Informants		
Imatge	Fotografia extreta del llibre de Corominas, M. i Tasies, J. (2012). <i>Un immoble al servei de la ciutat: Els Escolapis de Solsona (1774-1998)</i> . Solsona: Centre d'Estudis Lacetans. Facilitada per l'Arxiu Comarcal del Solsonès.	

061	Conjunt del patrimoni arquitectònic de Bausen	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Vall d'Aran	
Població	Bausen	
Ubicació	Diverses ubicacions del municipi.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Es Sarnalhèrs i Lanaranesa – Sauvem Bausen
Cronologia	2019
Motiu / Amenaça	Operació immobiliària, projecte de modificació del Pla urbanístic del poble que proposa la seva conversió en un complex habitacional i turístic.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, petició de catalogació monumental, col·laboració amb altres entitats, edició i publicació d'un butlletí, organització d'activitats culturals, recollida de signatures, difusió de continguts a les xarxes socials.
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Bayren, S. (2020, maig 4). Bausen, la reserva en perill. *Lectura: Suplement dominical del Segre*.
https://www.segre.com/noticies/lectura/reportatge/2020/05/03/bausen_reserva_perill_105266_1677.html
- Crean el grupo de defensa «Sauvem Bausen» para hacer frente a la modificación de plan urbanístico de la población. (2020, febrer 20). *Aran Notícies*.
<http://arannoticies.com/crean-el-grupo-de-defensa-sauvem-bausen-para-hacer-frente-a-la-modificacion-de-plan-urbanistico-de-la-poblacion>
- Echaz, P. (2020, novembre 9). El pueblo más pequeño de la Val d'Aran debate su identidad. *La Vanguardia*.
<https://www.lavanguardia.com/local/lleida/20201109/49339839549/bausen-pueblo-val-daran-identidad.html>
- El cementiri més petit de l'Estat ja està reconegut com a Bé Cultural d'Interès Local. (2020, novembre 11). *Ara*. https://www.ara.cat/pirineus/cementiri-be-cultural-interes-local_1_2554578.html
- Es Sarnalhèrs. (s.d.). *Presentación – Asociación*. Recuperat el 21 de febrer de 2021 de <http://sarnalhers.7ma.eu/presentacion/asociacion>
- Neix la plataforma «Sauvem Bausen» per denunciar la modificació del seu pla urbanístic. (2020, febrer 23). *La Valira: Diari digital d'informació dels Pirineus*.
<https://lavalira.eu/neix-la-plataforma-sauvem-bausen-per-denunciar-la-modificacio-de-pla-urbanistic-del-municipi>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Caroline Boissou, 22 de febrer de 2022.

Elisa Ros, 31 d'octubre de 2019.

Imatge Vista del poble des del camí del Via Crucis. Pròpia, 9 de maig de 2022.

062 Església de Montgarri

Cronologia	Segle XVI
Comarca	Vall d'Aran
Població	Naut Aran
Ubicació	Forma part del santuari del despoblat de Montgarri, la rectoria del qual actualment és un refugi-allotjament turístic.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Amics de Montgarri
Cronologia	1973
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció de les obres de rehabilitació: recaptació de recursos econòmics i materials.
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitada.
Catalogació o nivell actual de protecció	Incoat Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Ernesto Colman: El señor de Montgarri. (2016, febrer 2). *El Periódico de Aragón*. https://www.elperiodicodearagon.com/noticias/economia/ernesto-colman-senor-montgarri_1088667.html
- Fundacion Museu Etnologic dera Val d'Aran. (s.d.). *Amics de Montgarri*. Recuperat el 10 de juliol de 2020 de <http://www.fundacion.org/amics-de-montgarri.html>
- Monros, E. (13 novembre 1975). Seo de Urgel: La iglesia de Nuestra Señora de Montgarri, restaurada. *La Vanguardia*, p.37.
- Pirinalia. (s.d.). Ernesto Colman pretende vincular Montgarri con Baqueira-Beret [Entrada en un blog]. <https://pirinalia.com/blog/valle-de-aran/ernesto-colman-pretende-vincular-montgarri-con-baqueira-beret>
- Refugi Amics de Montgarri. (s.d.). *¡Bienvenidos a Montgarri!*. Recuperat el 13 de juliol de 2020 de <https://www.refugimontgarri.com/montgarri>

Bibliografia

- Amiell, J. (2003). Eth Santuari de Montgarri. *Tèrra Aranesa*, 4, 79.
- Burgueño, J. (2005). Sortida d'estudi al Pla de Beret i Montgarri (Val d'Aran). *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 59, 181-186.
- Calbetó, A. (2003). Istòria de Montgarri. *Tèrra Aranesa*, 4, 15.
- Cases, A. (2003). Presentación Tèrra Aranesa 4. *Tèrra Aranesa*, 4, 11
- Moga, J. (2013). Amics de Montgarri. *Tèrra Aranesa*, 15, 21.
- Moga, J. (2015). Amics de Montgarri. *Tèrra Aranesa*, 13, 23.

Entrevistes / Informants

Elisa Ros, 6 de novembre de 2019.

Imatge Jordi Contijoch, 2011. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

063 Església de Sant Joan d'Arties

Cronologia	Segle XIII
Comarca	Vall d'Aran
Població	Naut Aran
Ubicació	Carretera C-28, 9, al seu pas per Arties.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Fundacion privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran
Cronologia	1973
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Diàleg amb el Bisbat d'Urgell per obtenir la cessió de l'immoble. Promoció de les obres de rehabilitació: recaptació de recursos econòmics.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitada. Nous usos: museístics i culturals.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclusa a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Bassegoda, J. (2 novembre 1973). Restauración de la iglesia de San Juan de Arties. *La Vanguardia*, p.38.
- Fernández, L. (s.d.). Un museo en la Iglesia de Sant Joan d'Arties (Val d'Aran) [Entrada en un blog]. <https://www.reharq.com/un-museo-en-la-iglesia-de-sant-joan>
- Fundacion Musèu Etnologic dera Val d'Aran. (s.d.). *La Fundacion*. Recuperat el 20 de febrer de 2021 de <http://www.fundacion.org>
- Molinero, C. (18 setembre 1974). 1964-1974. El Pirineo: Diez años de turismo sereno. *La Vanguardia*, p.49.
- Monros, E. (17 novembre 1973). Seo de Urgel: Segunda fase de la restauración de San Juan de Arties. *La Vanguardia*, p.39.
- Visitmuseum. (s.d.). *Iglesia de Sant Joan de Arties*. Recuperat el 9 de juliol de 2020 de <https://visitmuseum.gencat.cat/es/museu-dera-val-d-aran/extension/esglesia-de-sant-joan-d-arties>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Elisa Ros, 21 de novembre de 2019.

Imatge Jordi Contijoch, 1996. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

064 Tor deth Generau Martinhon

Cronologia	Segle XVI
Comarca	Vall d'Aran
Població	Vielha e Mijaran
Ubicació	Carrer Major, 26.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Fondacion privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran
Cronologia	1973
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Compra de l'edifici i promoció de la seva rehabilitació i conversió en museu. Edició i publicació de fulletons informatius.
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. Nous usos: museístics i culturals.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Se ha constituïdo la «Fundacio Museu Etnològic dera Val d'Aran». (26 juny 1973). *La Vanguardia*, p.38.

Bibliografia

- Ros, J.M. (1986). Biografia del pintor Miquel Farré i Albagés: 1901-1979. *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 1, 179-193. <https://www.raco.cat/index.php/ButlletiRACBASJ/article/view/219075>
- Rufaste, I. (1999). Projecte general del Museu dera val d'Aran. *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 14, 145-148.

Entrevistes / Informants

Elisa Ros, 21 de novembre de 2019.

Imatge Jordi Contijoch, 1998. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

065	Despoblament de Fontscaldetes – diversos elements del patrimoni construït	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Alt Camp	
Població	Cabra del Camp	
Ubicació	Aïllat, a l'est del municipi, a la serra Voltorera.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Amics de Fontscaldetes
Cronologia	2008
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'Intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció de les obres d'intervenció: tasques de neteja i desbrossament, treballs de restauració, conservació i manteniment. Diàleg amb les institucions públiques, organització d'activitats de difusió.
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.
Catalogació o nivell actual de protecció	Diversos.

Fonts documentals

- Associació d'Amics de Fontscaldetes. (s.d.). Fontscaldetes (Cabra del Camp) [Entrada en un blog]. <http://fontscaldetes.blogspot.com/search/label/Amics%20de%20Fontscaldetes>
- Associació d'Amics de Fontscaldetes. (2010, juliol 21). Primera missa a Fontscaldetes [Entrada en un blog]. <http://fontscaldetes.blogspot.com/search/label/Amics%20de%20Fontscaldetes?updated-max=2011-09-25T16:42:00%2B02:00&max-results=20&start=6&by-date=false>
- Salvat, J. (2016, agost 24). Un grup de voluntaris rehabilita el nucli en ruïnes de Fontscaldetes. *Ara.cat Camp de Tarragona*. https://www.ara.cat/campdetarragona/voluntaris-rehabilita-nucli-ruines-Fontscaldetes_0_1637836220.html
- Tudó, A. (2019, abril 21). Recuperar l'essència de Fontscaldetes. *Diari de Tarragona*. http://ec2-52-214-166-223.eu-west-1.compute.amazonaws.com/contenidos/2019/04/21/noticia_0012.html

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Calafellvalo, 2018. Flickr.

066	Campanar de l'església de Sant Joan Baptista	
Cronologia	Segle XIX	
Comarca	Alt Camp	
Població	Valls	
Ubicació	Plaça de l'Església, s/n.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Comissió Pro-restauració del Campanar de Valls
Cronologia	1980
Motiu / Amenaça	Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció de les obres de restauració: recaptació de recursos econòmics, redacció d'estudis, diàleg amb les institucions públiques, publicació d'articles a la premsa, organització de concerts i d'una exposició, edició de postals, cartells i adhesius. Col·laboració amb altres entitats, instal·lació d'una pancarta al campanar.
Estat actual de l'element patrimonial	Restaurat.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Arxiu personal de Salvador Casañas
Acta de constitució de la Comissió Pro-restauració del Campanar de Valls, 1 de juliol de 1980.
- Campanya Pro-restauració del campanar de Valls. (1 juliol 1980). *Cultura*, p.41-42.
- Campanya Pro-restauració del campanar de Valls.(11 octubre 1980). *Juventut de l'Alt Camp*, p.2.
- Campanya Pro salvació del Campanar de Valls. (14 juny 1980). *Juventut de l'Alt Camp*, p.9.
- Comissió Pro Restauració del Campanar de Valls. (10 maig 1985). A tots els vallencs: Salvem el campanar. *La Crònica de l'Alt Camp*, p.5.
- Comissió Pro Restauració del Campanar de Valls. (15 novembre 1985). Es treballa a ple ritme en la restauració del campanar. *La Crònica de l'Alt Camp*, p.16.
- L'exposició Pro Restauració del Campanar prorrogada fins el dia 6 de juliol. (28 juny 1980). *Juventut de l'Alt Camp*, p.7.

Bibliografia

Entrevistes / Informant

Jordi París, 28 de novembre de 2019.

Salvador Casañas, 28 de novembre de 2019.

Imatge Pròpia, 28 de novembre de 2019.

067	Biblioteca Popular	
Cronologia	1918	
Comarca	Alt Camp	
Població	Valls	
Ubicació	Passeig dels Caputxins, 47.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Entitats vallenques i col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal, canalitzats a través de l'Institut d'Estudis Vallencs	
Cronologia	1998	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, difusió de manifestos, diàleg amb les institucions públiques, col·laboració amb altres entitats. Organització d'un acte reivindicatiu (29/04/1998), penjada d'una pancarta a l'edifici, assistència al Ple Extraordinari municipal del 23/06/1998, organització de rodes de premsa. Proposta de possibles nous usos.	
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitada. Nous usos: museístics i culturals.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	
Fonts documentals		
<ul style="list-style-type: none"> - Arxiu de l'Institut d'Estudis Vallencs Recopilació documental sobre la Biblioteca Popular. - Estallo, A. (11 setembre 1997). En estat crític: Biblioteca Popular de Valls. <i>El Pati</i>, p.23. - Floría, B. (4 maig 1998). Cultura apuntalada: Alarma en Valls por el deterioro de la biblioteca Popular, construida en 1918. <i>Vivir en Tarragona</i>, p.1 		
Bibliografia		
<ul style="list-style-type: none"> - Canalias, L., Cuspinera, Ll., Martí, J. i Ventura, N. (2018). <i>La Biblioteca Popular de Valls. Cent anys: 1918-2018</i>. Valls: Institut d'Estudis Vallencs. - Pros, J. (Juliol 2007). Biblioteca Popular: La recuperació necessària d'un bé patrimonial. <i>Annals del Patronat de la Casa-Museu Prat de la Riba, Castellterçol</i>, 23, 47-49. 		
Entrevistes / Informants		
Olga Ger, 29 de novembre de 2019.		
Imatge	Arxiu de l'Institut d'Estudis Vallencs, 1998.	

068	Convent del Carme	
Cronologia	Segles XIV-XVIII	
Comarca	Alt Camp	
Població	Valls	
Ubicació	Plaça del Carme.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal	
Cronologia	Ca. 2004	
Motiu / Amenaça	Necessitat d'intervenció.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció de les obres de rehabilitació: diàleg amb les institucions públiques, col·laboració amb altres entitats, difusió de notes de premsa i articles.	
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Afers de la Casa Gran: Sessió ordinària del Ple Municipal del dia 19 de juliol de 1978. (1 setembre 1978). *Cultura*, p.30.
- Amorós, C. (2019). Enxaneta: 50 anys d'escola (1968-2018). *Valls: Institut d'Estudis Vallencs*.
- Arxiu personal de Pilar Musolas
Comissió pro rehabilitació del Convent del Carme com a seu de l'Escola Enxaneta: L'Escola Enxaneta de Valls: Informe sobre el peregrinatge per aconseguir seu definitiva, 22 de febrer de 2012.
- Ibarra, R. (Juny 2019). Conferència i audiovisual: Edifici Convent del Carme. *Kon Tiki Escola Enxaneta*, 87, p.13.
- Justícia, A. i Giralt, E. (14 abril 2004). La degradación de una escuela. *La Vanguardia*, p.3.
- La reforma de l'antic convent del Carme de Valls, en la recta final. (2013, novembre 13). *La Vanguardia*.
<https://www.lavanguardia.com/local/tarragona/20131113/54394056324/la-reforma-de-l-antic-convent-del-carme-de-valls-en-la-recta-final.html>
- L'escola Enxaneta de Valls se sent 'sorpresa' i 'desorientada' en veure que pot quedar-se sense seu. (2008, octubre 20). 324. Recuperat el 24 de febrer de 2021 de <https://www.ccma.cat/324/lescola-enxaneta-de-valls-se-sent-sorpresa-i-desorientada-en-veure-que-pot-quedar-se-sense-seu/noticia/323297>
- S'ensorra una volta de l'antic convent del Carme de Valls. (2008, maig 15). 324. Recuperat el 24 de febrer de 2021 de <https://www.ccma.cat/324/sensorra-una-volta-de-l-antic-convent-del-carme-de-valls/noticia/280058>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

- Pilar Musolas, 17 de desembre de 2019.
Francesc Ibarra, 24 de setembre de 2019.

Imatge

Jordi Contijoch, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

069	Molí de les Tres Eres, Torre de l'Ermita, Vil·la romana de la Llosa	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Baix Camp	
Població	Cambrils	
Ubicació	Diverses ubicacions del municipi.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Centre d'Estudis Cambrilencs	
Cronologia	1979	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció de les obres d'intervenció: diàleg amb les institucions públiques, organització d'exposicions, confecció d'estudis històrics, projecte de creació d'un museu, salvaguarda i estudi del jaciment.	
Estat actual de l'element patrimonial	Intervinguts / preservada. Nous usos: museístics i culturals.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Molí de les Tres Eres: inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Torre de l'Ermita: Bé Cultural d'Interès Nacional. Vil·la romana de la Llosa: Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Abella, J. (2019, abril 17). El Centre d'Estudis Cambrilencs, recuperador del patrimoni històric. *Diari de Tarragona*. <https://www.diaridetarragona.com/costa/El-Centre-dEstudis-Cambrilencs-recuperador-del-patrimoni-histic-20190417-0029.html>
- Escoda, A. (2019, maig). El Centre d'Estudis Cambrilencs, 40 anys d'història. *Canal Reus TV*. Recuperat el 25 de setembre de 2020 de <http://www.canalreustv.cat/noticies/centre-destudis-cambrilencs-40-anys-dhistoria>
- Martí, I. (2002, juliol 1). El president del Centre d'Estudis Cambrilencs es mostra en desacord amb nombroses actuacions de l'Ajuntament al barri antic. *Revista Cambrils.cat*. <https://www.revistacambrils.cat/noticia/6193/el-president-del-centre-destudis-cambrilencs-es-mostra-en-desacord-amb-nombroses-actuacion>
- Museu Molí de les Tres Eres. (s.d.). *Història de l'edifici*. Recuperat el 29 de setembre de 2020 de <https://www.cambrils.cat/museu/menu1/Museu%20Moli%20de%20les%20Tres%20Eres/vil-la-romana-de-la-llosa/museu-moli-de-les-tres->
- Serret, C. (2019, desembre 15). «Mirant enrere, veig que la labor del Centre d'Estudis ha estat molt important». *Diari Més Digital*. https://www.diarimes.com/noticies/camp_tarragona/2019/12/16/mirant_enrere_v_eig_que_labor_del_centre_estudis_estat_molt_important_74035_1093.html

Bibliografia

- Tarés, M. (2003). La historiografia local de Cambrils (Baix Camp): Una perspectiva. *Biblioteca Digital de Carrutxa*.

<https://www.carrutxa.cat/biblioteca/index.php?arxiu=fitxa&ide=144&origen=document&cerca=TAR%25C9S%2520LAGUNAS,%2520MANEL>

Entrevistes / Informants

Gerard Martí, 9 d'abril de 2020.

Imatge Molí de les Tres Eres. Jordi G., 2016. Wikimedia Commons.

070	Diversos elements del patrimoni construït	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Baix Camp	
Població	Cambrils	
Ubicació	Diverses ubicacions del municipi.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Manifest pel Patrimoni
Cronologia	2003
Motiu / Amenaça	Risc d'enderroc de diferents elements del patrimoni construït, abandonament i necessitat d'intervenció en altres, implementació de diverses intervencions urbanístiques.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió d'un manifest, recollida de signatures, organització d'una roda de premsa, col·laboració amb altres entitats, diàleg amb les institucions públiques.
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.
Catalogació o nivell actual de protecció	Diversos.

Fonts documentals

- Arxiu Museu d'Història de Cambrils
Acta de la sessió ordinària del Ple de l'Ajuntament del dia 28 d'abril de 2003, Ajuntament de Cambrils.
- Capella, J. (2006, abril 1). Difondre el patrimoni. *Revista Cambrils.cat*.
<https://www.revistacambrils.cat/opinio/317/difondre-el-patrimoni>
- Torres, J. (2003, gener 1). Dos cambrilencs impulsen un manifest en defensa del Patrimoni Arquitectònic. *Revista Cambrils.cat*.
<https://www.revistacambrils.cat/noticia/1221/dos-cambrilencs-impulsen-un-manifest-en-defensa-del-patrimoni-arquitectonic>
- Torres, J. (2003, març 1). Bona resposta ciutadana a la campanya Manifest del Patrimoni de Cambrils. *Revista Cambrils.cat*.
<https://www.revistacambrils.cat/noticia/1167/bona-resposta-ciutadana-a-la-campanya-manifest-del-patrimoni-de-cambrils>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Gerard Martí, 21 de maig de 2019.

Imatge Pancartes que dicten «Estimem i conservem el patrimoni» en un balcó de l'actual Plaça de la Vila, 2003. Arxiu Museu d'Història de Cambrils.

071	Local d'estiu de la Societat La Palma	
Cronologia	Inicis del segle xx	
Comarca	Baix Camp	
Població	Reus	
Ubicació	Carrer Ample, 75.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«La Palma per al Poble» – Grup Taronjada Natural	
Cronologia	1979	
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc. Organització d'accions reivindicatives: cercavila amb música, faràndula i capgrossos el 3 d'agost de 1979.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Publicació de notes a la premsa. Organització d'activitats culturals.	
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut. Nous usos: espai municipal polivalent.	
Catalogació o nivell actual de protecció		

Fonts documentals

- Ferrer, B. (2020, febrer 28). La Palma, per al poble; i la memòria, per al Xavi Bonet. *Reusdigital.cat*. <https://reusdigital.cat/noticies/digues-la-teva/la-palma-al-poble-i-la-memoria-al-xavi-bonet>
- Grup La Palma, pel Poble. (4 agost 1979). Volem “ La Palma” pel poble. *Reus: Semanario de la Ciudad*, p.12.
- La Palma pel poble. (18 agost 1979). *Reus: Semanario de la Ciudad*, p.3.
- La Palma per al poble. (15 setembre 1979). *Reus: Semanario de la Ciudad*, p.9.
- La Palma per al poble (2a part): En defensa de La Palma com a local per activitats culturals i musicals. (1994). Biblioteca Pública de Tarragona.
- La posada a punt de La Palma de Reus, llesta en cinc mesos. (2018, juliol 11). *Tarragona Digital*. <https://tarragonadigital.com/reus/posada-punt-palma-reus-llesta-cinc-mesos>
- Palomar, S. (6 octubre 1979). Comunicat del grup “La Palma”. *Reus: Semanario de la Ciudad*, p.12.
- Palomar, S. (2014, setembre 22). La meitat del got. [Entrada en un blog]. <https://lateiera.wordpress.com/2014/09/22/la-meitat-del-got>
- Palomar, S. (2019, agost 3). Agost de 1979, la Palma per al poble. [Entrada en un blog]. <https://lateiera.wordpress.com/2019/08/03/agost-de-1979-la-palma-per-al-poble>
- Reig, J. (11 agost 1979). La Palma d'estiu. *Reus: Semanario de la Ciudad*, p.3.

Bibliografia

- Arnavat, A. (1991). La Palma: Notes per a la història d'una societat recreativa reusenca (1897-1939) i del seu local d'estiu (1901-1991). A Institut Municipal d'Acció Cultural (ed.), *La Palma: 4 maig 1991* (p. 6-11). Ajuntament de Reus.

Entrevistes / Informants

Jaume Massó, 15 de novembre de 2019.

Salvador Palomar, 18 de desembre de 2019.

Imatge Ajuntament de Reus, sense data. <https://www.reus.cat/la-palma-3>

072	Fàbrica Passarel·la Tèxtil o la Sedera	
Cronologia	1957	
Comarca	Baix Camp	
Població	Reus	
Ubicació	Illa formada entre el Passeig de la Misericòrdia, el carrer de la Sedera, el de Pere el Cerimoniós i el d'Evarist Fàbregas.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Salvem la Sedera	
Cronologia	2008	
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc: modificació del Pla General d'Ordenació Urbana (requalificació del sòl del sector) per la implementació d'un projecte urbanístic, operació immobiliària.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, presentació d'al·legacions, recollida de signatures, organització d'una roda de premsa, col·laboració amb altres entitats, assistència als Plens municipals, instal·lació d'una pancarta.	
Estat actual de l'element patrimonial	Enderrocat.	
Catalogació o nivell actual de protecció		

Fonts documentals

- Cases, S. (2016, març 16). La Plataforma Salvem La Sedera es mobilitzarà per frenar l'enderroc. *Diari Més Digital*. https://www.diarimes.com/noticies/reus/2016/03/16/la_plataforma_salvem_sedera_mobilitzara_per_frenar_enderroc_643_1092.htm
- Els veïns aconseguen aturar l'enderroc de la Sedera. (2016, maig 17). *Diari Més Digital*. https://www.diarimes.com/noticies/reus/2016/05/17/els_veins_aconsegueixen_aturar_enderroc_la_sedera_3521_1092.html
- Els veïns de la Sedera de Reus creuen que el projecte per construir 240 habitatges a la zona s'aturarà. (2009, març 27). *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/article/19376-els-veins-de-la-sedera-de-reus-creuen-que-el-projecte-per-construir-240-habitatges-a-la-zona-saturara.html>
- La Plataforma Salvem la Sedera es reuneix amb el PP i ERC. (2016, març 30). *Reus Digital*. <http://reusdigital.cat/noticies/reus/la-plataforma-salvem-la-sedera-es-reuneix-amb-el-pp-i-erc>
- Martínez, I. (2019, juny 19). La Sedera, la crònica anunciada d'un supermercat. *Reus Digital*. <http://reusdigital.cat/noticies/reus/sedera-la-cronica-anunciada-dun-supermercat>
- Martínez, I. (2020, desembre 14). La metamorfosi definitiva de La Sedera: Mercadona obre aquest dilluns el supermercat en l'espai on es van plantejar, entre

- altres possibilitats, la construcció d'un centre cívic. *Reus Digital*.
<https://reusdigital.cat/noticies/reus/la-metamorfoosi-definitiva-de-la-sedera>
- Maulets Baix Camp col·loca una pancarta de protesta a la Sedera. (2008, novembre 1). *Reus Digital*. <https://reusdigital.cat/noticies/maulets-baix-camp-col-loca-una-pancarta-de-protesta-la-sedera>
 - Olària, J. (2018, juny 6). La Sedera (2008-2018). [Entrada en un blog]. <http://blogs.delcamp.cat/opinio/30558/la-sedera-2008-2018>
 - Pérez, M. (2016, març 22). Operaris contractats per Solvia retiren runa, netegen i tanquen la Sedera. *Diari Més Digital*.
https://www.diarimes.com/noticies/reus/2016/03/22/operaris_contractats_per_solvia_retiren_runa_netegen_tanquen_sedera_1056_1092.html
 - Pérez, M. (2016, abril 21). Veïns de la Sedera recullen signatures perquè el solar no es destini a pàrking. *Diari Més Digital*.
https://www.diarimes.com/noticies/reus/2016/04/21/veins_sedera_recullen_signatures_perque_solar_destini_parking_2423_1092.html
 - Sau, E. (2009, desembre 31). Transformació urbana de La Sedera (Reus). *Territori: Observatori de projectes i debats territorials de Catalunya*. Recuperat el 15 de juliol de 2020 de
http://territori.scot.cat/cat/notices/2009/12/transformaciO_urbana_de_la_sedera_reus_1791.php
 - Valls, C. (2016, març 15). L'Associació de Veïns Monestir demana que la zona de l'antiga Sedera sigui de sòl residencial: Des de l'agrupació 'Salvem la Sedera', mostren el seu desacord i malestar amb l'enderrocament de l'edifici. *Reus Digital*.
<http://reusdigital.cat/noticies/reus/lassociacio-de-veins-monestir-demana-que-la-zona-de-lantiga-sedera-sigui-de-sol>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Jaume Massó, 15 de novembre de 2019.

Imatge

La Revista de Reus, 2014.

<http://www.nwrevistadereus.cat/noticia.php?id=1340>

073 Ermita de Sant Pere del Puig

Cronologia	Segle XIII
Comarca	Baix Camp
Població	La Selva del Camp
Ubicació	Al Puig d'en Cama, al nord-oest del municipi. És visible des de diversos punts dels voltants.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació Amics de l'Ermita de Sant Pere
Cronologia	2008
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment. Recaptació de recursos econòmics i materials. Organització de la Festa de Sant Pere i d'altres activitats. Col·laboració amb altres entitats. Diàleg amb les institucions públiques.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclusa a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Ajuntament de la Selva del Camp. (s.d.). *Associació d'Amics de l'Ermita de Sant Pere*. Recuperat el 16 de juliol de 2020 de <https://www.laselvadelcamp.org/entitat-associacio/associacio-damics-de-lermita-de-sant-pere>
- Ajuntament de la Selva del Camp. (2016, juny 24). *Segell Selvatà: Associació Amics de l'Ermita de Sant Pere*. Recuperat el 15 de juliol de 2020 de <https://laselvadelcamp.org/tv/segell-selvata/segell-selvata-associacio-amics-de-lermita-de-sant-pere>
- Destrosses a l'Ermita de Sant Pere. (1991). *El Pont-Alt: Revista del Grup de Joves de Paret Delgada de la Selva del Camp*, 50, p.12.
- Els Amics de Sant Pere editen un CD. (Juliol 2010). *El Pont-Alt*, 113, p.4.
- Festa a l'ermita de Sant Pere. (Novembre 2011). *El Pont-Alt*, 115, p.15-16.
- Sant Pere. (Novembre 2011). *El Pont-Alt*, 115, p.2.

Bibliografia**Entrevistes / Informants**

Guillem Puig, 6 de setembre de 2019.

Joaquim Masdeu, 18 de desembre de 2019.

Montserrat Soronellas, 18 de desembre de 2019.

Imatge	Jordi Contijoch, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	--

074	Torre de la Font de Quinto i Casa del Prat	
Cronologia	Segles XIII-XIV	
Comarca	Baix Ebre	
Població	Tortosa	
Ubicació	Aïllades, al nucli de Campredó, al sud-est de Tortosa. Formen part de la Ruta Templera.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació Cultural Soldevila / Grup de Recerca Històrica	
Cronologia	1988 / 2006	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Promoció de les obres de reparació, conservació, manteniment i restauració. Diàleg amb les institucions públiques, organització d'activitats (xerrades, visites, jornades), elaboració d'exposicions i publicació d'estudis.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació		
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingudes. Nous usos: museístics i culturals.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional	

Fonts documentals

- Campredó Templer. (2007, octubre 26). Presentació [Entrada en un blog]. <http://campredotempler.blogspot.com/2007/10/presentaci.html>
- Campredó Templer. (2008, febrer 5). Han començat les obres a la Torre de Font de Quinto [Entrada en un blog]. <http://campredotempler.blogspot.com/2008/02/han-comenat-les-obres-la-torre-de-font.html>
- Campredó Templer. (2008, març 2). Acte extraordinari sobre el món templer a Campredó [Entrada en un blog]. <http://campredotempler.blogspot.com/2008/03/acte-extraordinari-sobre-el-mon-templer.html>
- El poble de Campredó recupera les torres medievals dels segles XII i XIII. (2009, octubre 7). 324. Recuperat el 2 de març de 2021 de <https://www.ccma.cat/324/el-poble-de-campredo-recupera-les-torres-medievals-dels-segles-xii-i-xiii/noticia/408798>
- Lo Sifo. (2008, setembre 6). El Molí de l'Assut de Xerta [Entrada en un blog]. <http://sifo3.blogspot.com/2008/09/el-mol-de-lassut-de-xerta.html>
- Moreno, G. (2009, octubre 8). Campredó inaugura la restauració de la torre de Font de Quinto. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/89677-campredo-inaugura-la-restauracio-de-la-torre-de-font-de-quinto.html>
- Subirats, E. (2008, juny 21). Soldevila fa vint anys [Entrada en un blog]. <https://blocs.mesvilaweb.cat/emigdi/?p=97503>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Torre de la Font del Quinto. Direcció General del Patrimoni Cultural, 1994. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

075	Mercat del Peix	
Cronologia	1934	
Comarca	Baix Ebre	
Ubicació	Plaça de Barcelona, 3.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Demarcació de l'Ebre del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Agrupació d'Arquitectes per a la Defensa i Intervenció en el Patrimoni (AADIPA), SOS Monuments	
Cronologia	1999	
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc per construir-hi un aparcament.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Elaboració d'un informe, diàleg amb les institucions públiques.	
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. Nous usos: local de restauració.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Adéu a 20 anys de polèmica. (2008, octubre 21). *Vilaweb*.
https://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=3036997
- Berbís, S. (26 març 1999). Faura demostra amb dos informes que el mercat del peix no té valor. *L'Ebre*, p.9.
- Fornós, C. (2008, octubre 20). L'edifici del Mercat del Peix de Tortosa finalitza la rehabilitació i acull un restaurant després d'estar 20 anys tancat. *El Punt Avui*.
<http://www.elpuntavui.cat/punt-divers/article/4-divers/245023--ledifici-del-mercato-del-peix-de-tortosa-finalitza-la-rehabilitacio-i-acull-un-restaurant-despres-destar-20-anys-tancat-.html>
- Moreno, G. (2007, desembre 14). Tortosa salva la joia racionalista. *Vilaweb*.
https://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=2666286
- Registre de planejament urbanístic de Catalunya
Catàleg d'edificis i conjunts urbans i rurals de caràcter històric, artístic i ambiental de la ciutat i municipi de Tortosa, 2007.
<https://dtes.gencat.cat/rpucportal/AppJava/cercaExpedient.do?reqCode=veureDocument&codintExp=223861&fromPage=load>
- Ruiz, M. (23 març 1999). El Col·legi d'Arquitectes proposa nou llocs per fer un aparcament: L'Ajuntament de Tortosa no té cap projecte alternatiu al del Mercat del Peix. *Diari de Tarragona*.
- Sorribes, V. (23 març 1999). Tortosa: Los arquitectes piden salvar el Mercat del Peix. *La Vanguardia*, p.5.
- Sorribes, V. (24 març 1999). Tortosa: Faura defiende derruir el Mercat del Peix. *La Vanguardia*, p.4.
- Sorribes, V. (10 desembre 2000). La Plataforma en Defensa del Ebro hace del Mercat del Peix un símbol de su lucha. *La Vanguardia*, p.3.
- Tarragó, S. (s.d.). *Manifest de SOS Monuments sobre el patrimoni cultural de Tortosa*. Recuperat el 3 de març de 2021 de

<http://www.ub.edu/geocrit/tortosa.htm>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Gerard Lluís Climent, 22 de juny de 2019.

Jordi Mulet, 22 de juny de 2019.

Imatge Enric Fontvila, 2014. Wikimedia Commons.

076 Cases de la Catedral

Cronologia	Segles XIX-XX
Comarca	Baix Ebre
Població	Tortosa
Ubicació	Carrer Cruera, números 9 al 21. Illa d'immobles del davant de la Catedral de Santa Maria, que formaven una façana fluvial.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu de ciutadans/es i entitats sense organització formal.
Cronologia	2006
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc: obertura d'una plaça al davant de la Catedral.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Impuls d'accions judicials, diàleg amb les institucions públiques, difusió d'informes i estudis.
Estat actual de l'element patrimonial	Enderrocat.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Berbís, S. (2015, agost 1). La catedral mira al riu. *El Periódico*. <https://www.elperiodico.cat/ca/societat/20150801/la-catedral-mira-al-riu-4404029>
- Carbó, R. (2011, desembre 31). Millora urbana del nucli antic de Tortosa. *Territori: Observatori de Projectes i Debats Territorials de Catalunya*. Recuperat el 3 de març de 2021 de http://territori.scot.cat/cat/notices/2011/06/millora_urbana_del_nucli_antig_de_tortosa_2946.php
- Comissió Cívica de Patrimoni de les Terres de l'Ebre. (2015, maig 29). *Dictamen de la Comissió Cívica de Patrimoni de les Terres de l'Ebre sobre l'enderrocament de les cases del davant de la Catedral de Tortosa*. <http://www.ccpatrimoniebre.cat/wordpress/wp-content/uploads/Dictamen-cases-catedral.pdf>
- Denuncien l'Ajuntament de Tortosa per mobbing immobiliari. (27 març 2014). *Diari de Tarragona*, p.31.
- Moreno, G. (2006, febrer 23). Front comú contra l'enderrocament de les cases de la catedral de Tortosa. *Vilaweb*. https://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=1750006
- Moreno, G. (2006, febrer 23). «No és un problema de diners». *Vilaweb*. https://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=1750007
- Rollan, X. (Desembre 1999). Uns edificis tapen la Catedral de Tortosa?. *Amics dels Castells: Butlletí informatiu*, 5, 10-11.

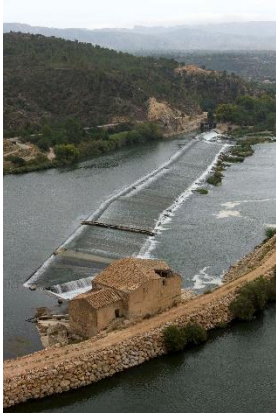
Bibliografia**Entrevistes / Informants**

Gerard Lluís Climent, 22 de juny de 2019.

Jordi Mulet, 22 de juny de 2019.

Imatge

Vista de la catedral amb les cases enderrocades. Pròpia, 21 de juny de 2019.

077	Molí de l'Assut	
Cronologia	Segles XV-XVI	
Comarca	Baix Ebre	
Població	Xerta	
Ubicació	El conjunt de l'assut creua l'Ebre en diagonal i està situat entre els termes municipals de Benifallet (nord), Tivenys (sud-est) i Xerta (sud). El molí es troba al marge dret del riu.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma en Defensa del Molí de l'Assut i Comissió Cívica del Patrimoni de les Terres de l'Ebre	
Cronologia	2008	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Organització d'accions reivindicatives: jornada amb una marxa lenta, desplegament d'una pancarta, cadena humana, dinar popular. Diàleg amb les institucions públiques.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació		
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. En desús.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Ajuntament i veïns es manifesten junts per a la recuperació del molí de l'assut de Xerta. (2008, setembre 21). *Empordà*. <https://www.emporda.info/comarca/2008/09/21/ajuntament-veins-manifesten-junts-recuperacio-del-moli-lassut-xerta/27490.html>
- Alarcón, S. (2019, desembre 20). Xerta reclama la implicació de les administracions per salvar el molí de l'Assut. *Canal 21*. Recuperat el 17 de juliol de 2020 de <https://www.canal21ebre.com/2019/12/20/xerta-reclama-la-implicacio-de-les-administracions-per-salvar-el-moli-de-lassut>
- Bayerri, J. (19 juny 2015). Salvar l'assut. *L'Ebre*, p.17.
- Comissió Cívica de Patrimoni de les Terres de l'Ebre. (2015, maig 22). *Dictamen de la Comissió Cívica de Patrimoni de les Terres de l'Ebre sobre les accions dirigides a establir una figura de protecció per als elements que conformen el conjunt de l'assut de Xerta, a Xerta, Tivenys i Benifallet, i accions urgents d'intervenció*. <http://www.ccpatrimoniebre.cat/wordpress/wp-content/uploads/Dictamen-Mol---assut-xerta1.pdf>
- Els veïns i l'Ajuntament de Xerta es mobilitzaran per exigir solucions a la degradació del molí de l'assut i la seva cessió al municipi. (2008, setembre 6). 324. Recuperat el 17 de juliol de 2020 de <https://www.ccma.cat/324/els-veins-i-lajuntament-de-xerta-es-mobilitzaran-per-exigir-solucions-a-la-degradacio-del-moli-de-lassut-i-la-seva-cessio-al-municipi/noticia/308279>
- Moreno, G. (2008, agost 23). Els veïns de Xerta es mobilitzen per salvar de la ruïna el molí de l'assut. *VilaWeb*. https://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=2973792

- Moreno, G. (2019, gener 21). Xerta es marca l'objectiu de rehabilitar l'antic molí de l'assut. *Cop d'ull*. Recuperat el 17 de juliol de 2020 de http://hemeroteca.uncopdull.com/noticia/Xerta_es_marca_l%e2%80%99objectiu_d_e_rehabilitar_l%e2%80%99antic_moli_de_l%e2%80%99assut/19137
- Moreso, L. (15 juny 2015). Reclamen la protecció del conjunt de l'assut de Xerta. *El Punt Avui*, p.35.
- Pallás, M. (2019, febrer 3). Xerta reclama més implicació per rehabilitar l'antic molí de l'Assut. *Diari de Tarragona*. <https://www.diaridetarragona.com/ebre/Xerta-reclama-mes-implicacio-per-rehabilitar-lantic-moli-de-lAssut-20190203-0023.html>
- Xerta negocia la cessió del molí de l'Assut per poder-lo rehabilitar. (2017, maig 15). *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/territori/article/6-urbanisme/1141921-xerta-negocia-la-cessio-del-moli-de-l-assut-per-poder-lo-rehabilitar.html>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Elena Espuny, 16 de juliol de 2019.

Eva Castellanos, 21 de maig de 2019.

Maite Hernández, 6 de juny de 2019.

Imatge

Robert Masters, 2013. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

078	Diversos elements del patrimoni construït	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Baix Penedès	
Població	Bellvei	
Ubicació	Conjunt del casc antic del municipi	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«Salvem el Casc Antic» – Amics de Bellvei
Cronologia	2007
Motiu / Amenaça	Projecte de reforma urbanística: modificació puntual de les Normes Subsidiàries del Casc Antic.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Instal·lació de pancartes reivindicatives, presentació d'al·legacions a l'Ajuntament, contractació d'un advocat, organització d'accions de protesta i debats, recollida de signatures, diàleg amb les institucions públiques, assistència al Ple municipal.
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.
Catalogació o nivell actual de protecció	Diversos.

Fonts documentals

- Amics de Bellvei. (2008, octubre 24) Salvem el casc antic us vol informar de totes les iniciatives dutes a terme [Entrada en un blog]. <http://amicsdebellvei.blogspot.com/2008/10/salvem-el-casc-antic-us-vol-informar-de.html>
- Amics de Bellvei. (2008, novembre 23) Nota de premsa: L'ajuntament inundat per mig miler d'al·legacions a favor del casc antic [Entrada en un blog]. <http://amicsdebellvei.blogspot.com/2008/10/salvem-el-casc-antic-us-vol-informar-de.html>
- Baselga, J.M. (26 setembre 2008). Vecinos de Bellvei quieren salvar del derribo su casco histórico. *Diari de Tarragona*, p.24.
- Creix la polèmica sobre el nucli antic de Bellvei. (24 octubre 2008). *Diari del Baix Penedès*.
- Els veïns s'oposen a l'enderroc de l'edifici més antic de Bellvei. (Octubre 2008). *L'Espígol*, p.18.
- Neguit ciutadà a Bellvei. (3 octubre 2008). *Diari del Baix Penedès*, p.21.
- Recursos d'alçada contra la nova regulació del nucli antic. (2010, febrer 3). *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/territori/article/6-urbanisme/132250-recursos-dalcada-contra-la-nova-regulacio-del-nucli-antic.html>
- Urgell, G. (2008, novembre 1). Debat sobre el casc antic [Entrada en un blog]. <http://viniesfera.blogspot.com/2008/11/debat-sobre-el-casc-antic.html>
- Urgell, L. i Miravent, S. (2008, desembre 11) El nucli antic, un bé escàs? [Entrada en un blog]. <http://amicsdebellvei.blogspot.com/2008/12/el-nucli-antic-un-b-escs.html>
- Vidal, M. (2008, octubre 23) Carta dirigida al meu poble [Entrada en un blog]. http://amicsdebellvei.blogspot.com/2008/10/carta-dirigida-al-meu-poble_23.html

- Vidal, M. (20 de setembre 2008). Reivindicació el Bellvei. *El Periódico*, p.15.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Placeta entre el carrer Major, el carrer del Castell i el carrer del Cementiri. Calafellvalo, 2020. Flickr.
---------------	--

079	Confraria de pescadors de Sant Pere	
Cronologia	Segle xx	
Comarca	Baix Penedès	
Població	Calafell	
Ubicació	Avinguda de Sant Joan de Déu, s/n. Entre l'acabament a mar dels carrers de Sant Pere i Mallorca.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu Salvem la Confraria
Cronologia	2010
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc per la remodelació urbanística del passeig marítim.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Col·laboració amb altres entitats, recollida de signatures, presència a les Xarxes Socials, organització d'accions reivindicatives: concentració de tractors, cadena humana al voltant de l'edifici (23/07/2010), organització d'una xerrada.
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. Nous usos: museístics i culturals.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Ajuntament de Calafell. (2010, octubre 28). *Els grups municipals consensuen salvar la Confraria de Pescadors, fent-la compatible amb el projecte del Passeig Marítim*. Recuperat el 19 de juliol de 2020 de <http://calafell.cat/noticies/els-grups-municipals-consensuen-salvar-la-confraria-de-pescadors-fent-la-compatible-amb-el>
- Col·lectiu Salvem la Confraria de Pescadors de Calafell. (2010, juny 24). *Salvem la Confraria de Pescadors de Calafell* [Entrada en un blog]. <http://salvemlaconfraria.blogspot.com/2010/06/salvem-la-confraria-de-pescadors-de.html>
- Col·lectiu Salvem la Confraria de Pescadors de Calafell. (2010, juliol 18). *L'enderrocament de la Confraria, un acte immoral i il·legal* [Entrada en un blog]. <http://salvemlaconfraria.blogspot.com/2010/07/lenderrocament-de-la-confraria-un-acte.html>
- Margalef, J. (16 setembre 2010). Pósito de identidad. *La Vanguardia*, p.7.
- Palomares, A. (2010, octubre 29). Unanimitat a Calafell per salvar de l'enderroc l'edifici de la confraria. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/article/323168-unanimitat-a-calafell-per-salvar-de-lenderroc-ledifici-de-la-confraria.html>
- Veïns de Calafell es mobilitzen per salvar l'edifici de la Confraria de Pescadors. (2010, juny 10). *El 3 de vuit*. <https://el3devuit.cat/2010/06/10/34493/actualitat/actualitat-baix-penedes/veins-de-calafell-es-mobilitzen-per-salvar-ledifici-de-la-confraria-de-pescadors>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Enric Fontvila, 2017. Wikimedia Commons.

080	Via Augusta	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Baix Penedès	
Població	El Vendrell	
Ubicació	Tram d'aproximadament 1,4 quilòmetres, entre la zona Bulevards i la urbanització Torreblanca.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Comissió per la Preservació del Patrimoni del Vendrell – Institut d'Estudis Penedesencs	
Cronologia	2014	
Motiu / Amenaça	Perill de desaparició pel projecte d'aplicació d'un Pla parcial urbanístic. Necessitat d'intervenció. Diàleg amb les institucions públiques, recollida de signatures, organització de jornades de treball, col·laboració en l'elaboració dels plafons explicatius instal·lats al tram, organització de visites teatralitzades.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació		
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut. Senyalitzat amb plafons explicatius.	
Catalogació o nivell actual de protecció		

Fonts documentals

- Baselga, J.M. (2015, abril 24). Critican la dejadez del consistorio de El Vendrell por no catalogar el patrimonio local. *Diari de Tarragona*. <https://www.diaridetarragona.com/costa/Critican-la-dejadez-del-consistorio-de-El-Vendrell-por-no-catalogar-el-patrimonio-local-20150424-0036.html>
- Baselga, J.M. (2018, gener 25). El Vendrell, al rescate del mejor tramo de Vía Augusta en Catalunya. *Diari de Tarragona*. <https://www.diaridetarragona.com/costa/El-Vendrell-al-rescate-del-mejor-tramo-de-Via-Augusta-en-Catalunya-20180125-0031.html>
- Baselga, J.M. (2018, març 3). Los romanos claman por la preservación de la Vía Augusta de El Vendrell. *Diari de Tarragona*. https://www.diaridetarragona.com/costa/los-romanos-claman-por-la-preservacion-de-la-Via-Augusta-de-El-Vendrell-20180303-0025.html?fbclid=IwAR3ps7eubE3YfJhj_emSgSOSo7jnvT3Q5DLpCQ-40pFAQqTQkzVMwTQfHr0
- Caballero, A. (2018, abril 13). Un camí per viatjar en el temps. *Surtdeca.cat*. <https://surtdeca.cat/penedes/entorn/un-cami-viatjar-en-el-temps-augusta-cami-ral-el-vendrell>
- Candidatura d'Unitat Popular El Vendrell. (2014, juliol 14). Suport a la campanya "Salvem la Via Augusta. Salvem el Camí Ral". Recuperat el 5 de març de 2021 de <http://elvendrell.cup.cat/noticia/suport-la-campanya-salvem-la-augusta-salvem-el-cami-ral>
- Comissió per a la Preservació del Patrimoni del Vendrell - IEP. (2015, novembre 17). Coneix la nostra motivació [Entrada en un blog].

<http://patrimonivendrell.blogspot.com/p/la-tasca-de-la-comissio-sera-crear-un.html>

- Es posen diferents plafons explicatius al tram de la Via Augusta del Vendrell. (2018, gener 24). *Baix Penedès Diari*.
<https://hemerotecatarragonadigital.com/baixpenedesdiari/societat/posen-diferents-plafons-explicatius-al-tram-via-augusta-del-vendrell>
- Institut d'Estudis Penedesencs. (2014, setembre 22). Protegir la Via Augusta: un dels objectius de la Comissió del Patrimoni Cultural del Vendrell [Entrada en un blog].
<http://www.iepenedesencs.org/public/iep/index.php/protegir-la-via-augusta-un-dels-objectius-de-la-comissio-del-patrimoni-cultural-del-vendrell>
- Patrimoni del Vendrell- Secció de l'IEP. (2015, novembre 16). *L'Opció.cat*. Recuperat el 20 de juliol de 2020 de <https://www.lopcio.cat/noticia/29004/patrimoni-del-vendrell-seccio-de-liep>
- Santacana, J. (2014, març 4). La Via Augusta al pas pel Vendrell: Informe sobre el tram de la Via Augusta al pas pel Vendrell [Entrada en un blog].
<https://didcticadelpatrimonicultural.blogspot.com/2014/03/la-via-augusta-al-pas-pel-vendrell.html>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Adriana Rivas, 7 de setembre de 2019.

Maria Cases, 7 de setembre de 2019.

Imatge Daniel López, 2013. Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya.

081 Colònia ferroviària de Sant Vicenç de Calders

Cronologia	Inicis del segle XX
Comarca	Baix Penedès
Població	El Vendrell
Ubicació	Conjunt semi-aïllat de pavellons i altres immobles al carrer dels Ocells, a prop de l'estació de trens, a l'antic municipi de Sant Vicenç de Calders.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació per a la Preservació de la Colònia Ferroviària de Sant Vicenç de Calders
Cronologia	2017
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Possible aplicació d'un projecte urbanístic derivat del Pla General d'Ordenació.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització d'activitats de difusió i culturals (visites guiades, xerrades, etc.), organització d'actes reivindicatius (jornades de neteja). Diàleg amb les institucions públiques: petició de catalogació monumental, petició d'un Pla Especial de la zona. Desenvolupament d'estudis històrics, recopilació d'objectes i de memòria oral, confecció d'un projecte de nous usos. Difusió de continguts a les Xarxes Socials.
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció.
Catalogació o nivell actual de protecció	Incoat-BCIL.

Fonts documentals

- Avinyó, Ll. (2017, maig 1). El Barri Ferroviari de Sant Vicenç de Calders no oblida les bombes franquistes. *Nació Baix Penedès*. <https://www.naciodigital.cat/baixpenedes/noticia/693/barri/ferroviari/sant/vicenc/calders/no/oblida/bombes/franquistes>
- Baselga, J.M. (2018, desembre 18). Reconocimiento para el barrio ferroviario de Sant Vicenç de Calders. *Diari de Tarragona*. <https://www.diaridetarragona.com/costa/Reconocimiento-para-el-barrio-ferroviario-de-Sant-Vicen-de-Calders-20181218-0022.html>
- Comissió per la Preservació del Patrimoni del Vendrell -IEP. (2017, febrer 1). Fa molt de temps, entre la primera guerra i la segona guerra mundial, es va crear la Carta d'Atenes (1931) la qual, va gestar la Carta d'Urbanisme d'Atenes l'any 1933 on es fixaven els principis mínims per la conservació dels [Actualització d'estat a Facebook]. <https://www.facebook.com/patrimonivendrell/photos/a.747801792023342/932634636873389>

- El Vendrell impulsarà la declaració de Bé Cultural d'Interès Local de Sant Vicenç de Calders. (2018, desembre 18). *Eix Diari: Diari independent del Penedès*. <https://www.eixdiari.cat/cultura/doc/80749/el-vendrell-impulsara-la-declaracio-de-be-cultural-dinteres-local-de-la-colonia-ferroviaria-de-sant-.html>
- Es reprenen les converses per rehabilitar i protegir la Colònia Ferroviària de Sant Vicenç. (2019, octubre 21). *Ràdio Televisió El Vendrell*. Recuperat el 20 de juliol de 2020 de <https://www.rtvendrell.cat/es-reprenen-les-converses-per-rehabilitar-i-protegir-la-colonia-ferroviaria-de-sant-vicenc>
- Guitart, M. (2019, gener 23). El Barri Ferroviari del Vendrell es fa sentir per trencar «la barrera de vidre»: La colònia demana ser tractada com «un barri més» del Vendrell. *Tarragona digital*. <https://tarragonadigital.com/baix-penedes/barri-ferroviari-sant-vicenc-calders-vendrell-barrera-vidre>
- La colònia ferroviària de Sant Vicenç de Calders es reivindica amb un acte de neteja de l'entorn. (2020, agost 5). *Tarragona digital*. <https://tarragonadigital.com/baix-penedes/colonia-ferroviaria-sant-vicenc-calders-reivindica-acte-neteja-entorn>
- Llorens, A. (2017, febrer 21). Aluminosis, okupaciones y abandono en la colonia ferroviaria de Sant Vicenç de Calders. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/tarragona/20170221/42102118948/colonia-ferroviaria-sant-vicenc-de-calders-abandono.html>
- mNACTEC. (2018, octubre 24). *La Colònia ferroviària de Sant Vicenç de Calders (Tarragona) - Eduard Martínez*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=L01HygBRIsk>
- Neix l'Associació per la preservació de la Colònia Ferroviària de Sant Vicenç de Calders. (2017, febrer 2). *Eix Diari: Diari independent del Penedès*. <https://www.eixdiari.cat/cultura/doc/68431/neix-lassociacio-per-la-preservacio-de-la-colonia-ferroviaria-de-sant-vicenc-de-calders.html>
- Primers contactes entre ADIF i l'Ajuntament per la conservació de la colònia de Sant Vicenç de Calders. (2018, març 27). *Ràdio Televisió El Vendrell*. Recuperat el 20 de juliol de 2020 de <https://www.rtvendrell.cat/primers-contactes-entre-adif-i-lajuntament-per-la-conservacio-de-la-colonia-de-sant-vicenc-de-calders>
- Sant Vicenç de Calders: Una història que s'escriu des de 1887. (2020, gener 6). *El 3 de vuit*. <https://el3devuit.cat/2020/01/06/71167/actualitat/actualitat-baix-penedes/actualitat-el-vendrell/sant-vicenc-de-calders-una-historia-que-sescriu-des-de-1887>
- Segura, C. (2015, juny 21). L'agonia del Barri Ferroviari. *El País*. https://cat.elpais.com/cat/2015/06/21/catalunya/1434888553_277664.html

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Eduard Martínez, 7 de setembre de 2019.

Imatge

Pròpia, 7 de setembre de 2019.

082	Castell de Barberà	
Cronologia	Segles XI-XIX	
Comarca	Conca de Barberà	
Població	Barberà de la Conca	
Ubicació	Alçat en un petit turó, el poble s'hi desplega a la part sud. Hi ha diversos carrers que hi menen.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Amics del Castell de Barberà de la Conca	
Cronologia	1995	
Motiu / Amenaça	Necessitat d'intervenció.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció i seguiment de les obres de restauració i rehabilitació, organització d'activitats de difusió i culturals, organització de jornades de treball, proposta de nous usos, col·laboració amb altres entitats, diàleg amb les institucions públiques.	
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut. Nous usos: museístics i culturals.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.	
Fonts documentals		
<ul style="list-style-type: none"> - Almela, M. (2012). Recull dels comentaris fets sobre alguns dels castells visitats: Barberà de la Conca. Recuperat el 25 de juny de 2020 de https://castellscatalans.cat/comentarios.html - «Amics del Castell». (1 desembre 1995). <i>Llum: Barberà de la Conca</i>, p.12. - Associació d'Amics del Castell de Barberà de la Conca. (s.d.). <i>Qui som?</i> Recuperat el 25 de juny de 2020 de https://sites.google.com/site/castelldebarberadelaconca - Fuguet, J. (1 juny 1993). El castell templer de Barberà de la Conca: Proposta d'actuació. <i>Llum: Barberà de la Conca</i>, p.16-17. - Fuguet, J. (1 setembre 1995). Neix l'associació "Amics del Castell". <i>Llum: Barberà de la Conca</i>, p.10. 		
Bibliografia		
<ul style="list-style-type: none"> - Bertran, C. (2013). Concepció Jané i Anguela: Retrat d'una mestra precursora a Barberà de la Conca (1903-2007). <i>Aplec de treballs</i>, 31, 105-120. - Rovira, C. (1993). <i>El Castell del Temple de Barberà de la Conca (Conca de Barberà)</i>. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. 		
Entrevistes / Informants		
Imatge	Jordi Contijoch, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.	

083 Can Contijoch

Cronologia	Segle XIX
Comarca	Conca de Barberà
Població	Montblanc
Ubicació	Plaça de Sant Francesc, al davant de l'església homònima. Adossat a la muralla.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Candidatura d'Unitat Popular de Montblanc
Cronologia	2018
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc per l'alliberament de la muralla.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, presentació d'una moció, difusió d'escrits a través de les xarxes socials.
Estat actual de l'element patrimonial	Enderrocat.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Aluja, L. (2017, maig 26). *Carta al delegat del Departament de Cultura de la Generalitat a Tarragona*. Candidatura d'Unitat Popular Montblanc. Recuperat el 20 de juliol de 2020 de <http://montblanc.cup.cat/noticia/carta-al-delegat-del-departament-de-cultura-de-la-generalitat-tarragona>
- Cal Contijoch ja és història a Montblanc. (2019, maig 18). *Tarragona digital*. <https://tarragonadigital.com/conca-de-barbera/cal-contijoch-ja-historia-montblanc>
- Derriban una antiga masia para liberar tramo de la muralla de Sant Francesc. (2019, febrer 27). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/tarragona/20190227/46742288950/derriban-masia-liberar-muralla-sant-francesc-montblanc.html>
- López, Joan. (2017, juny 28). La Generalitat descataloga provisionalment cal Contijoch, que cada cop està més a prop de l'enderroc. *La Conca Diari*. <https://hemerotecatarragonadigital.com/laconcadidari/cultura/la-generalitat-descataloga-provisionalment-cal-contijoch-que-cada-cop-esta-mes-a-prop-de-enderroc>
- Montblanc enderroca una antiga casa pairal per alliberar muralla. (2019, febrer 27). *Reusdigital.cat*. <http://reusdigital.cat/noticies/el-camp/montblanc-enderroca-una-antiga-casa-pairal-alliberar-muralla>
- Montblanc reconstruirà l'antiga entrada principal de la muralla medieval en només un any. (2020, febrer 4). *La República*. <https://www.larepublica.cat/minut-a-minut/montblanc-reconstruira-lantiga-entrada-principal-de-la-muralla-medieval-en-nomes-un-any-2>

Bibliografia

- Aluja, L. (2015). Ús i ocupació de les torres de la muralla de Montblanc: Paper i evolució urbanística al llarg de la història. *Podall: Publicació de cultura, patrimoni i ciències*, 4, 515-562.
- Contijoch, E. (2015). L'empresa Alcohols Contijoch de Montblanc: Una fàbrica instal·lada en un antic convent (1882-1951). *Podall: Publicació de cultura, patrimoni i ciències*, 4, 38-65.

Entrevistes / Informants

Laura Aluja, 15 de novembre de 2019.

Maria Serra, 16 d'agost de 2019.

Imatge Joan López, 2017. Tarragona Digital.
<https://hemerotecatarragonadigital.com/laconcdiari/cultura/la-generalitat-descataloga-provisionalment-cal-contijoch-que-cada-cop-esta-mes-a-prop-de-lenderroc>

084	Santuari de Sant Magí de la Brufaganya	
Cronologia	Segle XVI	
Comarca	Conca de Barberà	
Població	Pontils	
Ubicació	Aïllat, però ben connectat per la carretera TV-2012 de Pontils a la Llacuna. A uns cinc quilòmetres al nord-est de Pontils.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Amics de Sant Magí de la Brufaganya i el seu entorn
Cronologia	2009
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment. Recaptació de recursos econòmics. Organització d'activitats culturals, recuperació de l'aplec. Diàleg amb les institucions públiques.
Estat actual de l'element patrimonial	En procés d'intervenció.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Amics de Sant Magí de la Brufaganya. (s.d.). *Qui som*. Recuperat el 3 de setembre de 2020 de <https://brufaganya.cat/2020/qui-som>
- Amics de Sant Magí de la Brufaganya. (s.d.). *Sant Magí Casa Vostra*. Recuperat el 7 de març de 2021 de <https://brufaganya.cat/2020/casa-vostra>
- Amics de Sant Magí de la Brufaganya. (2020, juny 19). *Rehabilitació de la "Casa de l'Ermità" a Sant Magí*. Recuperat el 3 de setembre de 2020 de <https://brufaganya.cat/2020/rehabilitacio-de-la-casa-de-lermita-a-sant-magi>
- Oliva, A. (2019, octubre 11). L'au fènix de Sant Magí de la Brufaganya: de les cendres a la recuperació plena. *Tarragona digital*. <https://tarragonadigital.com/conca-de-barbera/reportatge-sant-magi-brufaganya-2019>
- Sant Magí de la Brufaganya continua les obres per tenir una casa d'acollida. (2021, febrer 17). *Efmr.cat: Conca de Barberà*. Recuperat el 7 de març de 2021 de <https://www.efmr.cat/blog/2021/02/17/sant-magi-brufaganya-obres-casa-acollida>
- Tudó, A. (2019, abril 12). Posar en valor l'entorn de l'ermita de Sant Magí de la Brufaganya. *Diari de Tarragona*. <https://www.diaridetarragona.com/tarragona/Posar-en-valor-lentorn-de-lermita-de-Sant-Magi-de-la-Brufaganya-20190412-0052.html>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Q. Llach, 2008. Wikimedia Commons.

085	Capella de Sant Magí	
Cronologia	1698	
Comarca	Conca de Barberà	
Població	Santa Coloma de Queralt	
Ubicació	Semi-aïllada, a tocar de la carretera B-220, al sud-est de la població.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Amics de la Capelleta de Sant Magí
Cronologia	2003
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Impuls de les obres de reconstrucció. Organització de jornades de treball. Organització de l'aplec.
Estat actual de l'element patrimonial	Reconstruït.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- «Any rere any s'ha anat fent alguna cosa nova...»: Assumpta Sendra i Mestre, Presidenta de l'Associació d'Amics de la Capelleta de Sant Magí. (2016, juliol 4). *Nova Conca*. Recuperat el 2 de setembre de 2020 de <https://www.novaconca.cat/entrevista/35251/any-rere-any-sha-anat-fent-alguna-cosa-nova>
- La capelleta de Sant Magí: L'Avui és festa d'aquesta setmana. (2016, agost 14). *Ràdio Estel*. Recuperat el 3 de setembre de 2020 de https://www.radioestel.cat/noticia_extendida.php?id=restel&idnot=3713

Bibliografia

- Mas, J. (2006). La capelleta de Sant Magí a Santa Coloma de Queralt. *Quaderns Barri de Sant Magí*, 16, 111-116.

Entrevistes / Informants

Imatge Maria Rosa Ferré, 2013. Wikimedia Commons.

086	Guixera del Tòfol	
Cronologia	1917	
Comarca	Conca de Barberà	
Població	Vilaverd	
Ubicació	Carrer Major, 103. A l'entrada nord del poble, a peu de carretera.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«Salvem la Guixera del Tòfol» – Associació Cultural de Vilaverd Toquem l'Arpa	
Cronologia	2018	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Elaboració i difusió d'un manifest, presència i difusió de continguts a les xarxes socials, diàleg amb les institucions públiques.	
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Giribets, J. (2020, febrer 3). La guixera del Tòfol de Vilaverd, patrimoni protegit a punt de caure a terra. *Tarragona Digital*. <https://tarragonadigital.com/conca-de-barbera/guixera-tofol-vilaverd-patrimoni-deixat>
- Giribets, J. (2020, febrer 7). Patrimoni abandonat. *Tarragona digital*. <https://tarragonadigital.com/el-forum/patrimoni-abandonat-guixera-vilaverd?fbclid=IwAR1rc2qvyNDaxiyjY9mZpVCCusTRxZuSvU5OkePq-FEe1ZpSj-FmXbKL2o4>
- La Guixera del Tòfol de Vilaverd ja és Bé Cultural d'Interès Local (BCIL). (2020, gener 27). *Nova Conca*. <https://www.novaconca.cat/noticia/111433/la-guixera-del-tofol-de-vilaverd-ja-es-be-cultural-dinteres-local-bcil>
- Lista Roja del Patrimonio. (2020, juliol 15). *Guixera del Tòfol*. (*Yeseria de Tòfol*). Recuperat el 20 de juliol de 2020 de <https://listarojapatrimonio.org/ficha/guixera-del-tofol-yeseria-tofol>
- S'ensorra part del sostre d'una guixera històrica de Vilaverd. (s.d.). *Ràdio Montblanc*. Recuperat el 21 de juliol de 2020 de <http://www.radiomontblanc.cat/node/2462>
- S'esfondra una part de la Guixera del Tòfol de Vilaverd, una de les més singulars de Catalunya. (2019, febrer 13). *EFMR.cat Conca de Barberà*. Recuperat el 21 de juliol de 2020 de <https://www.efmr.cat/blog/2019/02/13/sesfondra-part-la-guixera-del-tofol-de-vilaverd-una-de-les-mes-singulars-de-catalunya>
- Toquem L'Arpa Vilaverd. (2020, gener 11). "POSICIONAMENT CAMPANYA SALVEM LA GUIXERA DEL TÒFOL DE VILAVERD. DESEMBRE DEL 2019." ja que ens ho han demanat des d'aquesta campanya. Escrit de la campanya Salvem la Guixera del Tòfol: "Decidim publicar aquest posicionament per impulsar la sortida a la [Actualització d'estat a Facebook]. <https://www.facebook.com/toquemlarpa/posts/2483249705325055>

- Una ruta reivindica les antigues guixeres de Vilaverd. (2019, gener 17). *Tarragona digital*. <https://tarragonadigital.com/conca-de-barbera/ruta-guixeres-vilaverd>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Jaume Perarnau, 19 de febrer de 2020.

Imatge Consell Comarcal de la Conca de Barberà, sense data.
<http://patrimoni.concadebarbera.cat/Guixera-del-Tofol-o-del-Robuste-Vilaverd-1794>

087	Cisterna del Vall	
Cronologia	Segles XVI-XVII	
Comarca	Montsià	
Població	Alcanar	
Ubicació	Al subsòl de la plaça de l'Ajuntament. S'hi accedeix pel carrer de la Generalitat.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació Cultural Lo Rafal, altres entitats, col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal	
Cronologia	1991	
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderrocament de l'edifici de l'ajuntament vell, del qual la cisterna formava part dels fonaments, i obertura d'una plaça.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, difusió d'un manifest, diàleg amb les institucions públiques, difusió d'articles i notes de premsa.	
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. Nous usos: culturals.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.	
Fonts documentals		
<ul style="list-style-type: none"> - 15 anys de defensa i difusió del patrimoni: «De la salvació de la cisterna del Vall a la necessària catalogació del patrimoni d'Alcanar» [Entrada en un blog]. (2009, gener 4). https://terresdecruiilla.wordpress.com/2009/01/04/15-anys-de-defensa-i-difusio-del-patrimoni-de-la-salvacio-de-la-cisterna-del-vall-a-la-necessaria-catalogacio-del-patrimoni-dalcanar - Associació Cultural Lo Rafal. (2014). La plaça de la Cisterna: Tres anys de reflexió. <i>Lo Rafal: Revista informativa d'Alcanar</i>, 123, p.20. 		
Bibliografia		
Entrevistes / Informants		
Joaquim Buj, 19 de març de 2021.		
Imatge	Jordi Contijoch, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.	

088	Conjunt de fortificacions de la Guerra Civil: nius de metralladora, búnquers, trinxeres	
Cronologia	1936-1939	
Comarca	Montsià	
Població	Alcanar	
Ubicació	Es troben al llarg d'uns catorze quilòmetres, en la línia de costa entre Sant Carles de la Ràpita i Sòl de Riu.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació Cultural Lo Rafal	
Cronologia	2008	
Motiu / Amenaça	Abandonament.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Projecte de recuperació i posada en valor: diàleg amb les institucions públiques, assessorament en les intervencions, petició de catalogació monumental (BCIL), col·laboració amb altres entitats, creació i desenvolupament d'itineraris i organització de visites guiades, desenvolupament d'estudis.	
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Incoats – Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Alcanar inicia els tràmits per a declarar Bé Cultural d'Interès Local els elements defensius de la Guerra Civil. (2018, setembre 4). *Aguaita.cat*. <https://www.aguaita.cat/noticia/12985/alcanar-inicia-tramits-declarar-be-cultural-interes-local-elements-defensius-guerra-civil>
- Associació Cultural Lo Rafal. (2012). Patrimoni històric a la bombolla immobiliària. *Lo Rafal: Revista informativa d'Alcanar*, 115, p.4-5.
- Associació Cultural Lo Rafal. (2013). La recuperació dels "búnquers", a examen. *Lo Rafal: Revista informativa d'Alcanar*, 119, p.20.
- Associació Cultural Lo Rafal. (2014). Els "búnquers" de la Guerra Civil, camí d'Ítaca. *Lo Rafal: Revista informativa d'Alcanar*, 123, p.4.
- Reclamen posar en valor les trinxeres d'Alcanar que ha deixat al descobert l'últim temporal. (2017, febrer 28). *Diari Més Digital*. https://www.diarimes.com/noticies/terres_l_ebre/2017/02/28/reclamen_posar_val_or_les_trinxeres_alcanar_que_deixat_descobert_ultim_temporal_15797_3024.html
- Subirats, F. (2008). Temps de silenci. *Lo Rafal: Revista informativa d'Alcanar*, 100, p.30-31.

Bibliografia

- Subirats, F. (2011). Elements del terme municipal d'Alcanar pertanyents al patrimoni local i a la guerra civil. En *III Congrés d'Història d'Alcanar* (pp. 411-430). Alcanar: Ajuntament d'Alcanar.

Entrevistes / Informants

Elena Espuny, 16 de juliol de 2019.

Joaquim Buj, 19 de març de 2021.

Imatge Una de les fortificacions de la platja. Autor desconegut, 2013. Wikimedia Commons.

089 Ermita del Remei

Cronologia	Segles XVI-XVIII
Comarca	Montsià
Població	Alcanar
Ubicació	Al cim d'un turonet, a uns tres quilòmetres al nord d'Alcanar. S'hi arriba pel Camí del Remei (trencall a la carretera d'Alcanar a La Sènia).

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	L'ermita et necessita – Junta del Remei
Cronologia	2011
Motiu / Amenaça	Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció de les obres de reparació, conservació, manteniment i restauració. Recaptació de recursos econòmics, col·laboració amb altres entitats.
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Associació Cultural Lo Rafal. (2011). Pel Remei, pel patrimoni. *Lo Rafal: Revista informativa d'Alcanar*, 113, p.3.
- Buj, J.J. (2011). Les obres de l'ermita costaran molt. *Lo Rafal: Revista informativa d'Alcanar*, 113, p.24.
- Forcadell, X. i Matamoros, V. (2011). L'ermita del Remei ens fa sentir una col·lectivitat. *Lo Rafal: Revista informativa d'Alcanar*, 113, p.16-17.
- Royo, R. (2011, novembre 2). L'ermita d'Alcanar s'esquerda i requereix obres urgents. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/article/470158-lermita-dalcanar-sesquerda-i-requereix-obres-urgents.html>

Bibliografia**Entrevistes / Informants**

Imatge Teresa Tosas, 1983. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

090 Pont dels Estretets

Cronologia	Segles XVII-XVIII ¹³
Comarca	Montsià
Població	Alcanar
Ubicació	Aïllat, al tram final del riu Sénia. Zona limítrofa a la Comunitat Valenciana: entre els termes municipals d'Alcanar (sud-est) i Vinaròs (nord-est). S'hi accedeix pel camí de les Martorelles.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Salvem el Pont dels Estretets
Cronologia	2013
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures a través de les Xarxes Socials, tasques de neteja i desbrossament, elaboració d'un informe per part de l'associació Lo Rafal, petició de catalogació monumental, organització d'una excursió reivindicativa, col·laboració amb altres entitats, diàleg amb les institucions públiques.
Estat actual de l'element patrimonial	Parcialment consolidat. Pendent d'intervenció.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Adell, R. (2015). Comença la rehabilitació dels Estretets. *Lo Rafal: Revista d'informació d'Alcanar*, 125, p.23.
- Bel, A. (2013). El pont dels Estretets. *Lo Rafal: Revista d'informació d'Alcanar*, 119, p.18-19.
- Bel, A. (2013, novembre 15). Un assumpte ben nostre: El pont dels Estretets [Entrada en un blog]. <http://recordsdelacostapunica.blogspot.com/2013/11/un-assumpte-ben-nostre-el-pont-dels.html>
- Bonet, C. (2015, octubre 10). Alcanar i Vinaròs enllesteixen la neteja de l'entorn del pont dels Estretets. *Marfanta.com*. http://hemeroteca.marfanta.com/noticia/Alcanar_i_Vinaros_enllesteixen_la_neteja_de_l%28%99entorn_del_pont_dels_Estretets/2464

¹³ Aquesta datació consta en el *Dictamen de la Comissió Cívica de Patrimoni de les Terres de l'Ebre sobre l'estat i propostes per a la recuperació del pont dels Estrets sobre el riu Sénia (Montsià – Baix Maestrat)*, el qual es pot consultar a través del següent enllaç: <http://www.ccpatrimoniebre.cat/estat-i-propostes-per-a-la-recuperacio-dels-ponts-dels-estretets-sobre-el-riu-senia-montsia-baix-maestrat>

- Buj, J.J. (2014, gener 7). Alcanar crea un grup per “salvar” el Pont dels Estretets, al límit amb Vinaròs. *Diari de Tarragona*, p.20.
- Comissió Cívica del Patrimoni de les Terres de l’Ebre. (2016, juliol 5). Estat i propostes per a la recuperació del pont dels Estretets sobre el riu Sénia (Montsià – Baix Maestrat). Recuperat el 10 de març de 2021 de <http://www.ccpatrimoniebre.cat/estat-i-propostes-per-a-la-recuperacio-dels-ponts-dels-estretets-sobre-el-riu-senia-montsia-baix-maestrat>
- Proposen protegir el patrimoni del tram final del riu Sénia. (2017, abril 17). *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/1115042-proposen-protegir-el-patrimoni-del-tram-final-del-riu-senia.html>
- Valls, J. (2014). Descobreix els tresors del riu Sénia. *Lo Rafal: Revista d’informació d’Alcanar*, 121, p.18-19.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Joaquim Buj, 19 de març de 2021.

Imatge Teresa Tosas, 2005. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

091	Refugi antiaeri de la Font Gran
Cronologia	1938
Comarca	Ribera d'Ebre
Població	Benissanet
Ubicació	L'accés actual al subsòl, que s'efectua a través d'unes escales, està situat a la plaça de la Font Gran –entre els carrers Sant Jordi i de la Creu.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació Cultural Artur Bladé i Desumvila
Cronologia	2008
Motiu / Amenaça	Abandonament. Projecte de recuperació del refugi:
Activitats i accions destacades de la reivindicació	desenvolupament d'un estudi històric, recerca, recopilació de memòria oral, organització d'activitats de difusió.
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. Nous usos: museístics i culturals.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Benissanet obre al públic el refugi antiaeri de la Font Gran i l'inclou en la Xarxa d'Espais de la Batalla de l'Ebre. (2019, abril 18). *El Punt Avui*.
<https://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/27473-benissanet-obre-al-public-el-refugi-antiaeri-de-la-font-gran-i-linclou-en-la-xarxa-despais-de-la-batalla-de-lebre.html>
- Caralt, A. (s.d.). *El refugi antiaeri de la Font Gran*. Recuperat el 21 de juliol de 2020 de <http://www.diarideguerra.com/fitxa-3-24-72-f14/guerra-civil-a-catalunya/batalla-de-lebre/ribera-debre/el-refugi-antiaeri-de-la-font-gran.html>

Bibliografia

- Associació Cultural Artur Bladé i Desumvila. (2017). Bladé: Benissanet, riu i guerra. *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 27, 61-90.

Entrevistes / Informants

Albert Pujol, 9 d'agost de 2019.

Elena Espuny, 16 de juliol de 2019.

Imatge Jacob Casquete, 2009. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

092	Molí d'Oriol	
Cronologia	A partir del segle XVII	
Comarca	Ribera d'Ebre	
Població	Flix	
Ubicació	Parcel·la entre l'avinguda de la Llum, entre avinguda Catalunya i carrer Mercat.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació per a la Defensa del Patrimoni Històric i Arqueològic de Flix La Cana	
Cronologia	2001	
Motiu / Amenaça	Perill de desaparició. Projecte de remodelació urbanística: prolongació d'una avinguda. Diàleg amb les institucions públiques, difusió d'articles a la premsa local, promoció de campanyes d'excavació arqueològiques, creació d'estudis històrics i informes, petició de catalogació monumental, promoció de la museïtzació de les restes, impuls d'un projecte de nous usos.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, difusió d'articles a la premsa local, promoció de campanyes d'excavació arqueològiques, creació d'estudis històrics i informes, petició de catalogació monumental, promoció de la museïtzació de les restes, impuls d'un projecte de nous usos.	
Estat actual de l'element patrimonial	Preservat i rehabilitat. Nous usos: museístics i culturals.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Associació per a la Defensa del Patrimoni Històric i Arqueològic de Flix La Cana. (s.d.). *Associació Cultural La Cana: Patrimoni Històric i Arqueològic de Flix*. <https://www.lacana.cat>
- Bages, J.M. (Maig 2022). La Cana: L'associació per a la defensa del patrimoni històric i arqueològic de Flix. Recuperar el passat és omplir d'història el futur. *La Veu de Flix*, 268, p.14-15.
- La Cana. (Octubre 2001). La Cana: Una associació per a la defensa del patrimoni històric-arqueològic de Flix. *La Veu de Flix*, 261, p.24-25.
- La Cana. (Abril 2002). El molí d'Oriol i el parc de les Casetes. *La Veu de Flix*, 267, p.14-15.
- Soler, M. (18 novembre 2011). La Cana, activistes pel patrimoni. *La Vanguardia*, p.11.

Bibliografia

- Pérez Suñé, J.M i Rams Folch, P. (2021). *El Molí d'Oriol (Flix): Set segles fent-hi oli per a la vila*. Associació Cultural La Cana.

Entrevistes / Informants

Imatge Jacob Casquete, 2009. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

093	Torre d'enclavaments i altres edificis del complex ferroviari	
Cronologia	Segle xx	
Comarca	Ribera d'Ebre	
Població	Móra la Nova	
Ubicació	Accés des del poble pel Passeig de l'Estació. Es tracta d'un conjunt d'edificis disposats a banda i banda de les vies.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació per a la Preservació del Patrimoni Ferroviari i Industrial de Móra la Nova	
Cronologia	2001	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, promoció de les obres de rehabilitació, impuls del projecte museològic i d'un pla estratègic, recuperació d'objectes i maquinària (inclosos trens), organització d'activitats culturals i de difusió, col·laboració amb altres entitats.	
Estat actual de l'element patrimonial	Torre d'enclavaments: rehabilitada i amb nous usos museològics i culturals. Altres immobles: pendents d'intervenció.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Associació per a la Preservació del Patrimoni Ferroviari i Industrial de Móra la Nova. (s.d.). *Dossier informatiu del Museu del Ferrocarril a Móra la Nova*. Manuscrit inèdit, Museu del Ferrocarril a Móra la Nova.
- Bonet, C. (2020, setembre 24). El Museu del Ferrocarril de Móra la Nova busca mecenes per restaurar la locomotora Cuco. *Canal 21*. 9 de març de 2021. <https://www.canal21ebre.com/2020/09/24/el-museu-del-ferrocarril-de-mora-la-nova-busca-mecenes-per-restaurar-la-locomotora-cuco>
- La Ràpita.info. (s.d.). *Cl del Ferrocarril*. Recuperat el 9 de març de 2020 de <http://www.larapita.info/museus/centre-dinterpretacio>
- Pallás, M. (2020, desembre 31). Móra la Nova rep l'homologació de centre de manteniment ferroviari. *Diari de Tarragona*. <https://www.diaridetarragona.com/ebre/Mora-la-Nova-rep-lhomologacio-de-centre-de-manteniment-ferroviari-20201230-0078.html>
- Riberaonline. (2016, octubre 31). Unes 400 persones participen en la commemoració dels 125 anys de l'arribada del ferrocarril a Móra la Nova [Entrada en un blog]. <http://www.riberaonline.info/2016/10/unas-400-personas-participen-en-la.html?m=1>
- Rovira, M. (2018, maig 31). "Avui, el ferrocarril és una necessitat social de primer ordre". *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/territori/article/12-infraestructures/1403316-avui-el-ferrocarril-es-una-necessitat-social-de-primer-ordre.html>

Bibliografia

- Llach, J.M. (2010). Móra la Nova, un enclavament ferroviari d'importància estratègica. *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 35, 226-229.

Entrevistes / Informants

Josep Moragrega, 22 de juny de 2019.

Tomàs Claramunt, 22 de juny de 2019.

Imatge La torre de l'enclavament. Conrad Miquel, 2014. Wikimedia Commons.

094	Forns d'oli de ginebre	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Ribera d'Ebre	
Població	Riba-roja d'Ebre	
Ubicació	Diverses ubicacions del municipi.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Amics de Riba-roja d'Ebre	
Cronologia	2013	
Motiu / Amenaça	Abandonament.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Projecte de recuperació i posada en valor: identificació, inventariat i catalogació, impuls de les obres de reparació, conservació, manteniment i restauració. Desenvolupament d'estudis, construcció d'una reproducció d'un forn (forn de la Garita). Organització d'activitats de difusió: exposicions, xerrades, visites guiades, etc.	
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Ajuntament de Riba-roja d'Ebre. (2016, octubre 27). *Els forns d'oli de ginebre i el pou de gel, declarats Bé Cultural d'Interès Local (BCIL)*. Recuperat el 21 de juliol de 2020 de <https://riba-roja.cat/2016/10/27/els-forns-doli-de-ginebre-i-el-pou-de-gel-declarats-be-cultural-dinteres-local-bcil>
- Ajuntament de Riba-roja d'Ebre. (2018, juny 26). *Cronològica Amics de Riba-roja 2017* [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=jJKo-pVxKs4>
- Ajuntament Riba-roja d'Ebre. (2019, juliol 8). *Riba-roja exposarà el ric patrimoni dels forns d'oli de ginebre al Museu Etnològic i de Cultures del Món de Barcelona, a partir de dijous*. Recuperat el 21 de juliol de 2020 de <https://riba-roja.cat/2019/07/08/riba-roja-exposara-el-ric-patrimoni-dels-forns-doli-de-ginebre-al-museu-etnologic-i-de-cultures-del-mon-de-barcelona-a-partir-de-dijous>
- Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural. (2019, gener 29). *Projecten un centre d'interpretació dels forns d'oli de ginebre a Riba-roja d'Ebre* [Entrada en un blog]. <https://etnologia.blog.gencat.cat/2019/01/29/nou-centre-dinterpretacio-dels-forns-doli-de-ginebre>
- ETV. (2019, juny 28). *Línia de servei: Amics de Riba-roja d'Ebre*. Recuperat el 21 de juliol de 2020 de <http://etv.alacarta.cat/linia-de-serveis/capitol/29-juny-2019-riba-roja-debre>
- Fernández, A. (2019, setembre 2). *El patrimoni viu de Riba-Roja d'Ebre: Els forns d'oli de ginebre* [Entrada en un blog]. <http://www.ub.edu/passatmesrecent/2019/09/02/el-patrimoni-viu-de-riba-roja-debre%EF%BB%BF-els-forns-doli-de-ginebre>
- Riba-roja d'Ebre recupera els forns d'oli de ginebre, els més importants de la Península. (2019, agost 9). *Tarragona Digital*. <https://tarragonadigital.com/terres->

Bibliografia

- Orobitg, M. i Vidal, J. (2018). La producció d'oli de ginebre, un ofici capdavanter a Riba-roja d'Ebre. *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 43, 272-281.

Entrevistes / Informants

Josep Aguilà, 14 de maig de 2020.

Elena Espuny, 16 de juliol de 2019.

Roger Costa, 20 de desembre de 2019.

Imatge Forn de Tronera. Agents Rurals, 2013. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

095	Conjunt d'anjubs	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Ribera d'Ebre	
Població	La Torre de l'Espanyol	
Ubicació	Diverses ubicacions del municipi.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Grup Anjubs de la Torre de l'Espanyol – Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre	
Cronologia	2007	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Perill de desaparició.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Projecte de recuperació i posada en valor: identificació, inventariat i catalogació, desenvolupament del seu estudi. Col·laboració amb altres entitats, organització d'activitats de difusió.	
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.	
Catalogació o nivell actual de protecció		
Fonts documentals		
<ul style="list-style-type: none"> - Cultura Viva 2015: Els anjubs, construccions de pedra seca del paisatge agrari de secà, a La Torre de L'Espanyol. (2015, abril 21). <i>Etnologia.cat</i>. Recuperat el 23 de juliol de 2020 de https://etnologia.blog.gencat.cat/2015/04/21/cultura-viva-2015-els-anjubs-construccions-de-pedra-seca-del-paisatge-agrari-de-secaa-la-torre-de-lespanyol - Presentacions de llibres: Els anjubs de la Torre de l'Espanyol. (2017, març 22). <i>Alfatara Digital: Informatiu cultural i social des de la Fundació el Solà</i>. Recuperat el 23 de juliol de 2020 de http://www.alfatara.com/?p=9379 		
Bibliografia		
<ul style="list-style-type: none"> - Artal, E., Castelló, M.T., Jornet, J., Montané, M. i Veà, M. (2016). Els anjubs de la Torre de l'Espanyol. <i>Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre</i>. 1(26), 85-104. https://www.raco.cat/index.php/MiscellaniaCERE/article/view/318574/422605 - Artal, E., Castelló, M.T., Montané, M., Veà, M. i Jornet, J. (2016). <i>Els anjubs de la Torre de l'Espanyol: Construccions de pedra seca del paisatge agrari de secà</i>. La Torre de l'Espanyol: Ajuntament de la Torre de l'Espanyol. 		
Entrevistes / Informants		
Elena Espuny, 16 de juliol de 2019.		
Imatge	Anjub de l'Aubelló de Gallito. M.Montané, 2015. Grup Anjubs de la Torre de l'Espanyol.	

096	Teatre romà	
Cronologia	Segle I aC	
Comarca	Tarragonès	
Població	Tarragona	
Ubicació	En un solar amb desnivell, envoltat pels carrers dels Caputxins, de Sant Magí i Doctor Zamenhoff. A la part baixa de la ciutat.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«Salvem el Teatre Romà!» – Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Demarcació de Tarragona del Col·legi d'Arquitectes, Associació de Veïns Tarragona Nova; SERPPAC	
Cronologia	1977	
Motiu / Amenaça	Operació immobiliària: projecte d'aixecament d'un conjunt d'habitatges i locals comercials, per part de la comunitat Port-Tàrraco, al damunt del jaciment. Col·laboració amb altres entitats, diàleg amb les institucions públiques, difusió d'un manifest, petició de catalogació monumental i zona verda. Accions de protesta: bloqueig de l'accés a l'obra (14/06/1977), circulació de cotxes amb pancartes reivindicatives i megàfons. Difusió de notes de premsa, confecció d'informes i estudis, recollida de signatures, organització d'una exposició, impuls d'accions judicials.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació		
Estat actual de l'element patrimonial	En procés d'intervenció. Nous usos: museístics i culturals.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.	

Fonts documentals

- Arxiu-biblioteca de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense
Descripció cronològica dels fets segons la Real Societat Arqueològica, sense data.
Descripció cronològica dels fets segons el Col·legi d'Arquitectes – SERPPAC, sense data.
Descripció cronològica dels fets segons la Comissió de Patrimoni
Recull de premsa.
Relació de pintades aparegudes al Teatre romà i llistat de referències, sense data.
Vídeo de la I Tertúlia arqueològica: El teatre romà. R. Gabriel, A. Pujol, F. Barriach, O. Martín, 21 de maig de 2019.
- Comisión Provincial del Patrimonio Histórico Artístico. (22 juny 1977). Todo sobre el Teatro Romano de Tarragona. *Diario Español*, p.8-9.
- Fons de la Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona
Recull de premsa.
Documentació diversa.
- Riu, N. (2017, novembre 12). Primer paso para la recuperación del entorno del Teatre Romà. *Diari de Tarragona*.

<https://www.diaridetarragona.com/tarragona/Primer-paso-para-la-recuperacion-del-entorno-del-Teatre-Rom-20171112-0019.html>

- Sabaté, J. (15 juny 1977). Tarragona: Se han detenido las obres del teatro romano. *Correo Catalán*.

Bibliografia

- González, X. i Micaló, A. (2001). *La protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980: El SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Mar, R., Roca, M. i Ruiz de Arbulo, J. (1993). El Teatro Romano de Tarragona: Un problema pendiente. *Cuadernos de Arquitectura Romana*, 2, 11-23.

Entrevistes / Informants

Lluís Ballart, 16 de desembre de 2019.

Rafael Gabriel, 29 de gener de 2020.

Imatge Pròpia, 28 de gener de 2020.

097	Preventori de la Savinosa	
Cronologia	Ca. 1930	
Comarca	Tarragonès	
Població	Tarragona	
Ubicació	Complex semi-aïllat, en un petit cap entre les platges de la Savinosa (nord-est) i l'Arrabassada (sud-oest).	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	SERPPAC, Demarcació de Tarragona del Col·legi d'Arquitectes / Plataforma SOS Costa Daurada	
Cronologia	1977 / 2020	
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc. / Abandonament. Necessitat d'intervenció. Possibilitat d'implementació de nous usos turístics (conversió en equipament privat de luxe).	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Publicació de notes de premsa, col·laboració amb altres entitats. / Recollida de signatures digitals, organització d'accions de protesta: cadena humana.	
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. Pendent de nous usos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Cadena humana en defensa de la finalitat pública de la Savinosa [Vídeo]. (2020, novembre 30). *Tac12*. <https://www.tac12.tv/tarragona/arxiu-tarragona/item/15482-cadena-humana-per-insistir-en-la-finalitat-publica-de-la-savinosa>
- Castillo, D. (12 març 1977). El derribo de La Sabinosa. *La Vanguardia*, p.23.
- Convoquen una cadena humana contra la construcció d'un hotel de luxe a la Savinosa. (2020, novembre 12). *Info Camp de Tarragona*. <https://infocamp.cat/arxiu-seccio-medi-ambient/item/42918-convoquen-una-cadena-humana-contra-la-construccio-d-un-hotel-de-luxe-a-la-savinosa>
- Fernández, X. (2016, desembre 31). La agonía del preventorio de la Savinosa. *Diari de Tarragona*. <https://www.diaridetarragona.com/tarragona/La-agonia-del-preventorio-de-la-Savinosa-de-Tarragona-20161231-0053.html>
- Lista Roja del Patrimonio. (2018, novembre 30). *Preventori de la Savinosa*. Recuperat el 28 de juliol de 2020 de <https://listarojapatrimonio.org/ficha/preventori-la-savinosa>
- Miguel, E. (2020, febrer 12). Salvem la Savinosa. *Tarragona Digital*. <https://tarragonadigital.com/tribuna/salvem-savinosa>
- Sans, S. (2020, novembre 30). Presión ciudadana para recuperar la Savinosa. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/tarragona/20201130/49803445132/savinosa-tarragona-costa-daurada-cadena-humana-sanatorio-diputacio.html>
- Volen enderrocar La Savinosa. (23 març 1977). *Avui*, p.10.

Bibliografia

- González, X. i Micaló, A. (2001). *La protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980: El SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Entrevistes / Informants

Imatge Jordi Gili, 23 de juny de 2017. Wikimedia Commons.

098 Cases barates La Colectiva

Cronologia	Ca. 1930
Comarca	Tarragonès
Població	Tarragona
Ubicació	El conjunt de cases està construït en paral·lel als carrers Balmes, Emili Morera i un tram de l'avinguda de l'Argentina. Al nord-oest de la ciutat.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Comunitat de veïns/es
Cronologia	2007
Motiu / Amenaça	Aprovació inicial d'un nou Pla d'Ordenació Urbanística Municipal, el qual proposava l'expropiació i enderroc dels immobles i la requalificació del sòl per a una nova promoció immobiliària.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques. Impuls d'accions judicials: contractació d'un advocat i presentació d'al·legacions. Organització d'una jornada de portes obertes al barri. Recopilació de documentació històrica i desenvolupament d'un estudi. Organització d'una xerrada.
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos. Mantingudes en major o menor grau pels seus propietaris/es.
Catalogació o nivell actual de protecció	Catàleg de béns a protegir del POUM 2007: Categoria C.

Fonts documentals

- Cases Barates Tarragona. (2007, novembre 27). Inici: Cronologia del POUM 2007. Tarragona i les Cases Barates [Entrada en un blog]. <http://casesbaratestarragona.blogspot.com/2007/11/inici.html>
- Gerhard, G. (2007, juny 9). Crece la amenaza de derribo de viviendas en Tarragona. *El Periódico*. <https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20070609/crece-la-amenaza-de-derribo-de-viviendas-en-tarragona-5456359>
- Meseguer, O. (2008, gener 23). Singular, bo i «barat». *VilaWeb*. https://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=2709606
- Rodríguez, J. (2008, gener 12). Puntualització sobre les cases barates. *VilaWeb*. https://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=2696462
- <https://dtes.gencat.cat/rpucportal/AppJava/cercaExpedient.do?reqCode=veureDocument&codintExp=237051&fromPage=load>

Bibliografia

- Gavalda, J. (2007). El Plan General de Ordenación Urbana de Tarragona de 2007 (POUM 2007) y su incidencia sobre el conjunto arquitectónico de las Casas Baratas.

Biblio 3W: Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales, 13(757).

<http://www.ub.edu/geocrit/b3w-757.htm>

- Gavaldà, J. (2010). El urbanismo y su planificación compatibilizados con la preservación del patrimonio histórico: El caso de Tarragona. *Scripta Nova: Revista electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, 331(92).
<http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-331/sn-331-92.htm>
- Mòdol, J.R. (2008). POUM de Tarragona. A Castañer, M. i Mercadé, M. (dir.), *Anuari Territorial de Catalunya 2008* (p.288-290). Institut d'Estudis Catalans.

Entrevistes / Informants

Imatge Àlex Tarroja, 2007. Territori: Observatori de projectes i debats territorials de Catalunya. <http://territori.scot.cat/cat/gallery.php>

099	Ca l'Ardiaca o casa de la Pia Almoina	
Cronologia	Segles XIV-XV	
Comarca	Tarragonès	
Població	Tarragona	
Ubicació	Pla de la Seu, 4. Just al davant de la façana principal de la catedral.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Salvem Ca l'Ardiaca
Cronologia	2013
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió de denúncies mitjançant les xarxes socials.
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. Pendent de nous usos.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- «Fins que no hi hagi una desgràcia, ningú no dirà res?». (2018, setembre 18). *Tots21*. <http://diaridigital.tarragona21.com/fins-que-no-hi-hagi-una-desgracia-ningu-no-dira-res>
- Fortuny, A. (2016, març 14). Un jutge podria aturar la concessió de la llicència d'obres de Ca l'Ardiaca. *Diari Més*, p.2.
- Juanpere, A. (2018, setembre 17). El andamio de Ca l'Ardiaca, una improvisada tribuna. *Diari de Tarragona*. <https://www.diaridetarragona.com/tarragona/El-andamio-de-Ca-lArdiaca-una-improvisada-tribuna-20180917-0061.html>
- Llorens, A. (2020, febrer 23). El abandono de Ca l'Ardiaca causa humedades en las casas contiguas en Tarragona. *Diari de Tarragona*. https://www.diaridetarragona.com/tarragona/El-abandono-de-Ca-lArdiaca-causa-humedades-en-las-casas-contiguas-en-Tarragona-20200223-0014.html?fbclid=IwAR2B79IWEp0VJ0LpDpAy2jJ_BIL5PvOwVZ5SoZ2ZzpOTIILhvg_SZkB6A80
- Salvem Ca l'Ardiaca. (2016, març 28). SI CREMA CA L'ARDIACA, CREMA TARRACO. Salvem Ca L'Ardiaca és una plataforma ciutadana que defensa el patrimoni del barri de la Part Alta, antic barri seu de la Tarraco Augusta, després seu de la Archidiòcesi i important conjunt medieval [Actualització d'estat a Facebook]. <https://www.facebook.com/salvemcalardiaca/posts/1750034491894303>
- Sans, S. (2016, març 29). El palauet arruïnat. *La Vanguardia*. <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2016/03/29/pagina-6/96772315/pdf.html?search=Ardiaca>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Pròpia, 28 de gener de 2020.

100 La Tabacalera – Mòdul 6

Cronologia	Ca. 1930
Comarca	Tarragonès
Població	Tarragona
Ubicació	Antic complex industrial a l'illa delimitada per l'avinguda de Ramón y Cajal, els carrers Vidal i Barraquer i Manuel de Falla, i el passeig de la Independència.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Oppida
Cronologia	2016
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, proposta de nous usos per a un dels mòduls (centre social autogestionat). Organització d'accions de protesta: plantada de flors de paper (18/02/2017), «L'enterrament de la cultura» (3/03/2017), manifestació (24/03/2017), ocupació simbòlica del mòdul. Organització d'activitats culturals, difusió d'un manifest, recollida de signatures.
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. Pendent de nous usos.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Bertran, J. (2019, gener 26). La Tabacalera en la Llista Vermella del patrimoni. *Diari de Tarragona*. <https://www.diaridetarragona.com/tarragona/La-Tabacalera-en-la-Llista-Vermella-del-patrimoni-20190126-0019.html>
- Cartanyà, J. (2017, febrer 19). Plantada per reivindicar una nau a la Tabacalera. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/1073524-plantada-per-reivindicar-una-nau-a-la-tabacalera.html>
- Cartanyà, J. (20 maig 2017). L'entitat Etcètera també aspira a la gestió de l'M6. *El Punt Avui*, p.25.
- La Plataforma Oppida es constitueix com a associació a petició del consistori. (2017, abril 24). *Diari Més Digital*. https://www.diarimes.com/noticies/tarragona/2017/04/24/la_plataforma_oppida_constitueix_com_associacio_peticio_del_consistori_18195_1091.html
- La plataforma Oppida es manifesta per "salvar" la Tabacalera. (2017, març 23). *La Ciutat: Diari digital de proximitat*. <https://laciutat.cat/la-ciutat/la-plataforma-oppida-es-manifesta-per-salvar-la-tabacalera>
- La Plataforma Oppida es reunirà amb Ricomà per conèixer les intencions del govern vers la Tabacalera. (2020, febrer 19). *Diari Més Digital*. https://www.diarimes.com/noticies/tarragona/2020/02/19/la_plataforma_oppida

[reunira amb ricoma per conèixer les intencions del govern vers tabacalera 77 083 1091.html](#)

- Ocupació simbòlica de la Tabacalera de Tarragona. (2017, maig 14). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/vida/20170514/422580956295/ocupacio-simbolica-de-la-tabacalera-de-tarragona.html>
- Oppida recoge 1.400 firmas para recuperar la Tabacalera. (24 març 2017). *Diari de Tarragona*, p.13.
- Plataforma Oppida. (2016). *Espai Oppida: Projecte per a un centre social autogestionat a La Tabacalera*. Recuperat el 30 de juliol de 2020 de https://issuu.com/plataformaoppida/docs/projecte_oppida
- Pomerol, C. (1 març 2017). Oppida es manifesta per reivindicar la recuperació de la Tabacalera. *Diari Més*, p.5.
- Pomerol, C. (15 maig 2017). Floria asegura que ha archivado las diligencias abiertas a Oppida. *Diari de Tarragona*, p.10.
- Sans, S. (26 març 2017). La Tabacalera estancada. *La Vanguardia*, p.3.
- Una manifestació per un ús social d'una part de la Tabacalera tanca un mes de reivindicacions a Tarragona. (2017, març 25). *VilaWeb*. <https://www.vilaweb.cat/noticies/una-manifestacio-per-un-us-social-duna-part-de-la-tabacalera-tanca-un-mes-de-reivindicacions-a-tarragona/amp>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

M. E. Virgili, 31 de gener de 2020.

Imatge Lluís Tgn, 13 de maig de 2017. Wikimedia Commons.

**101 Antic poble de Corbera d'Ebre
(abans de 1936)**

Cronologia	Diverses
Comarca	Terra Alta
Població	Corbera d'Ebre
Ubicació	Recinte tancat al nord-est de l'actual poble, envoltat pel carrer Vall de la Ubaga (est) i una zona agrícola (oest).

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació del Poble Vell de Corbera d'Ebre
Cronologia	2012
Motiu / Amenaça	Abandonament. Projecte de recuperació i posada en valor: petició de catalogació monumental, promoció de les obres de reparació, restauració, manteniment i conservació.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de visites guiades, organització d'activitats culturals i de difusió, diàleg amb les institucions públiques, col·laboració amb altres entitats.
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos. Nous usos: museístics i culturals.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Caralt, A. (2017, desembre 9). Potencien la museïtzació de l'església del Poble Vell. *Diari de Tarragona*. <https://www.diaridetarragona.com/ebre/Potencien-la-musetzacio-de-lesglesia-del-Poble-Vell-20171209-0028.html>
- Entrevista a Joan Antonio Montaña: 80 anys de la Batalla de l'Ebre. (2018, juny 26). *Ràdio Móra d'Ebre*. Recuperat el 14 d'abril de 2019 de <http://radiomoradebre.cat/wp/tag/associacio-poble-vell-corbera-debre>
- Fernández, L. (2015, abril 7). Donde tierra y cielo se unen: Iglesia Sant Pere (Corbera d'Ebre). [Entrada en un blog]. <https://www.reharq.com/donde-tierra-y-cielo-se-unen-iglesia>
- Floría, B. (2001, juny 1). Joan Antonio Montaña: Secretario del Patronat Municipal del Poble Vell de Corbera d'Ebre. *La Vanguardia*. <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1987/01/11/pagina-2/34187898/pdf.html?search=Patronato%20Corbera%20Ebro>
- Godoy, L. (s.d.). Corbera d'Ebre: Un poble renascut dels desastres de la Guerra. *D'estil*. <https://destil.comunicaunica.cat/ca/corbera-debre>
- Moreso, L. (2017, abril 2). Corbera d'Ebre vol aturar la degradació del Poble Vell. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/1108051-corbera-d-ebre-vol-aturar-la-degradacio-del-poble-vell.html>
- Moreso, L. (2017, abril 2). SOS al Poble Vell de Corbera d'Ebre. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/opinio/article/62-apunt/1108478-sos-al-poble-vell-de-corbera-d-ebre.html>
- Poble vell Corbera d'Ebre. (s.d.). *Poble vell de Corbera d'Ebre – Conjunt declarat Bé d'Interès Cultural*. Recuperat el 12 de març de 2021 de

<http://www.poblevell.cat/ca/inici/inici.html>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Eva Castellanos, 21 de maig de 2019.

Elena Espuny, 16 de juliol de 2019.

Joan Antonio Montaña, 7 d'agost de 2019.

Imatge Enric Fontvila, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

102	Castell de Gelida i església de Sant Pere	
Cronologia	Segles IX-XIII	
Comarca	Alt Penedès	
Població	Gelida	
Ubicació	El conjunt es troba situat dalt d'un penya-segat, al sud-est de la població. De fàcil accés pel Camí del Castell.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Amics del Castell de Gelida	
Cronologia	1965 ¹⁴	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció de les obres de restauració, conservació i manteniment dels diversos elements del conjunt. Organització de jornades de treball. Realització d'estudis històrics, documentals i arqueològics, edició de publicacions. Diàleg amb les institucions públiques, col·laboració amb altres entitats, recaptació de recursos econòmics. Organització d'activitats culturals (aplecs de sardanes, festes, cicles de música i dansa, teatre, recuperació de la Diada de Sant Pau). Promoció i gestió d'un projecte de nous usos: centre d'interpretació.	
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut. Nous usos: museístics i culturals.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.	

Fonts documentals

- Associació d'Amics del Castell de Gelida. (s.d.) *El Centre d'Interpretació del Castell*. Recuperat el 18 de juliol de 2020 de <http://www.aacgonline.net/castellgelida/el-centre-d-interpretacio>
- Associació d'Amics del Castell de Gelida. (s.d.). *Història recent del castell*. Recuperat el 18 de juliol de 2020 de <http://www.gelida.org/castell.htm>
- Carafí, E. (13 agost 1977). El castell de Gelida, abandonat: Impotència de l'associació protectora de l'edifici. *Avui*, p.6.
- Carafí, E. (23 desembre 1977). Fa 12 anys va començar la reconstrucció del Castell: Falta la col·laboració de molts gelidencs. *Setmanari del Baix Llobregat*, p.15.
- El Bisbat va inscriure com a seves l'església i el cementiri del Castell de Gelida. (2018, novembre 22). *La Fura: L'informatiu de l'Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf*. <https://lafurapenedes.cat/el-bisbat-va-inscriure-com-a-seves-lesglesia-i-el-cementiri-del-castell-de-gelida>
- Gelida: Associació d'Amics de Castells. (7 juny 1975). *Penedès*, p.15.
- Gelida, quelcom més que una vila d'estiu. (24 novembre 1973). *Tothom*, p.14-15.

¹⁴ El novembre de 1965 nasqué un Grup Local d'Amics del Castell sota l'empareda de l'Asociación Española de los Castillos. Aquesta fou la llavor de l'entitat, que adquirí la personalitat jurídica pròpia amb el nom d'Associació d'Amics del Castell de Gelida l'any 1990.

- Mauri, A. (2020, juny 25). *Exposició: 50 anys de l'AACG*. Recuperat el 18 de juliol de 2020 de <http://www.aacgonline.net/castellgelida/home/novetats/exposicio50anysdelaacg>
- Recuperació de Sant Pere del Castell de Gelida. (19 agost 1979). *Avui*, p.8.

Bibliografia

- Associació d'Amics del Castell de Gelida. (2016). *1965-2015: Cinquanta anys de l'Associació d'Amics del Castell de Gelida*. Gelida: Associació d'Amics del Castell de Gelida.
- Carafí, E. i Mauri, A. (1984). *El Castell de Gelida: Síntesi arquitectònica, històrica i literària per al seu millor coneixement*. Gelida: Associació d'Amics del Castell de Gelida.
- Mauri, A. i Rovira, R. (1990). *Guia del Castell de Gelida*. Gelida: Associació d'Amics del Castell de Gelida.
- Orpinell, R. (s.d.). Castell de Gelida: Un castell amb molts amics. *Terra de Castells*, 45, 26-29.

Entrevistes / Informants

Jordi Farré, 25 de juny de 2019.

Imatge	Torre del castell. Jordi Contijoch, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	---

103 **Escoles Velles o Can Valls**

Cronologia	1891
Comarca	Alt Penedès
Població	Gelida
Ubicació	Carrer Sant Lluís, 21. Es tracta d'una antiga torre envoltada d'un jardí.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«Salvem les Escoles Velles» – Assemblea Democràtica de Gelida
Cronologia	1977
Motiu / Amenaça	Projecte d'implementació d'un nou pla urbanístic que possibilitava la reparcel·lació de la finca i la seva modificació.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, presentació d'al·legacions, difusió d'un comunicat i de fulls informatius, celebració d'actes reivindicatius, organització d'una taula rodona.
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. Nous usos: equipament municipal.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Carafí, E. (25 març 1977). Recuperar les Escoles Velles: Objectiu de la campanya iniciada per l'Assemblea. *Avui*, p.10.
- Gelida: «Salvem les Escoles velles». (21 maig 1977). *Tothom*, p.4.

Bibliografia

- González, X. i Micaló, A. (2001). *La protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980: El SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Entrevistes / Informants

Imatge César OP, 23 de setembre de 2012. Wikimedia Commons.

104	Els Lluïsos	
Cronologia	1909	
Comarca	Alt Penedès	
Població	Gelida	
Ubicació	Carrer Mossèn Jaume Via, 21.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Fundació Privada Gelida Cultura i Patrimoni
Cronologia	2019
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Projecte de compra i rehabilitació de l'edifici.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recaptació de recursos econòmics, presència a les xarxes socials, organització de debats, organització d'actes culturals.
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Espinach, A. (2019, abril 8). *Lluïsos de Gelida, els records*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=C7TcjCIYkzag4>
- Fundació Gelida. (s.d.). Els Lluïsos: Recuperar ReHabitat ReHabilitat. Recuperat el 31 de juliol de 2020 de <https://fundaciogelida.com/projectes.html>
- Gutiérrez, Ll. (2019, gener 18). Una Fundació compra patrimoni abandonat de l'Església. *La Bústia*. <https://labustia.cat/una-fundacio-compra-patrimoni-abandonat-de-lesglesia>
- La Fundació Gelida compra Els Lluïsos per recuperar la sala-teatre i fer un museu local. (2019, gener 9). *La Fura: L'informatiu de l'Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf*. <https://lafurapenedes.cat/la-fundacio-gelida-compra-els-lluissos-per-recuperar-la-sala-teatre-i-fer-un-museu-local>
- Lluïsos de Gelida. (2020, gener 21). El passat mes de desembre el patronat de la Fundació Gelida va decidir sol·licitar a la Parròquia de Gelida i al Bisbat de Sant Feliu de Llobregat prorrogar el contracte de compravenda d'Els Lluïsos de data 22 de desembre de [Actualització d'estat a Facebook]. <https://www.facebook.com/lluissos.degelida/posts/198815641273444>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Lluís Gutiérrez, 2019. *La bústia.cat*, <https://labustia.cat/una-fundacio-compra-patrimoni-abandonat-de-lesglesia>

105 Castell de Queralt i església de Sant Jaume o de Sant Cristòfol

Cronologia	Segles XI-XV
Comarca	Anoia
Població	Bellprat
Ubicació	Aïllats. Les restes del castell es troben al cim d'un turó, al sud-est del terme municipal. L'església, al peu del mateix turó.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Amics del Castell de Queralt i el seu entorn
Cronologia	1989
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció de les obres de reparació, conservació, manteniment i restauració. Recaptació de recursos econòmics. Recuperació dels aplecs.
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut (castell) i restaurada (església).
Catalogació o nivell actual de protecció	Església de Sant Jaume o de Sant Cristòfol: Inclou a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Castell de Queralt: Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Aplec del Roser del Castell de Queralt. (8 maig 2008). *L'Enllaç dels anoiencs*, 330, p.25.
- Associació d'Amics del Castell de Bellprat. (5 gener 1989). *Diari d'Igualada*, p.19.
- L'Aplec del Roser torna a conquerir l'Església de Sant Jaume de Queralt. (2017, maig 17). *Canal Taronja*. Recuperat el 15 d'abril de 2020 de <https://www.canaltaronja.cat/anoia/laplec-del-roser-torna-a-conquerir-lesglesia-de-sant-jaume-de-queralt>

Bibliografia

- Cabestany, J-F. (1995). El castell de Queralt (segles ix-x). *Recull: Associació Cultural Alt Gaià*, 3, 17-25. <https://www.raco.cat/index.php/RecullACAGaia/article/view/205984/298021>

Entrevistes / Informants

Gemma Estrada, 1 d'octubre de 2019.

Imatge	Restes d'un mur del castell. Ricard Ballo, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	--

**106 Estació del carrilet
Central Català**

Cronologia	1893
Comarca	Igualada
Població	Anoia
Ubicació	Plaça de Catalunya, entre els carrers Joan Maragall, Trobadiners, la carretera de Manresa i l'avinguda Balmes.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	SERPPAC, Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (CECI), Associació de Pares de Família, Comissió Democràtica Municipal, col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal
Cronologia	1978
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Assistència al Ple municipal, diàleg amb les institucions públiques (entrevista amb l'alcalde), presentació d'una instància, difusió de notes de premsa.
Estat actual de l'element patrimonial	Enderrocat.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Bou, J. (11 febrer 1978). Réquiem para una estación. *Igualada: Periódico del Anoia*, p.1.
- Breve cronología del derribo de la vieja estación. (15 febrer 1978). *Igualada: Periódico del Anoia*, p.3-9.
- Compte, A. (s.d.). Així era...: Igualada, la convulsió industrial. *Regió 7: 40 anys*. <https://mas.regio7.cat/40-aniversari-regio7/historia/igualada-la-convulsió-industrial>
- De cabo a rabo del paseo Verdaguer: Parece seguro que la vieja estación será derrocada. (4 febrer 1978). *Igualada: Periódico del Anoia*, p.1.
- El Consistorio acordó el derribo de la vieja estación con efectos inmediatos. (11 febrer 1978). *Igualada: Periódico del Anoia*, p.3-22.
- Estació sí, estació no. (15 febrer 1978). *Igualada: Periódico del Anoia*, p.5.
- Montaner, J.A. (30 març 1978). A la vella estació d'Igualada. *Vida: Revista de la família igualadina*, 1225, p.9.
- Vilanova, I. (11 febrer 1978). No al derribo de la estación. *Igualada: Periódico del Anoia*, p.4.

Bibliografia

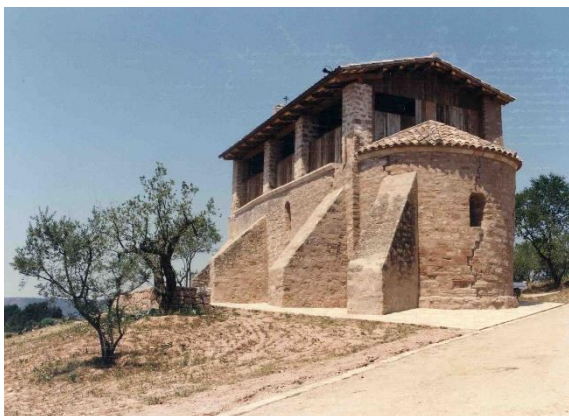
- González, X. i Micaló, A. (2001). *La protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980: El SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Entrevistes / Informants

Imatge L'edifici aproximadament un any abans del seu enderroc, 1977. Arxiu Comarcal de l'Anoia.

**107 Església de Sant Jaume
Sesoliveres**

Cronologia	Segle XI
Comarca	Anoia
Població	Igualada
Ubicació	Semi-aïllada. Actualment inserida en un eixample a l'oest de la ciutat (districte Sesoliveres – Pla de la Massa). L'envolten els carrers de l'Ermita, l'Empordà, Camí Ral i del Bages.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	SERPPAC / Amics de Sant Jaume Sesoliveres / «És hora de recuperar Sant Jaume!» – Secció Filològica Emili Vallès del CECI
Cronologia	1977 / 1984 / 1990
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Promoció de les obres de rehabilitació, diàleg amb les institucions públiques, col·laboració amb altres entitats, edició d'adhesius amb la imatge de l'edifici, organització d'una exposició.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitada.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Amics de Sant Jaume Ses Oliveres. (12 novembre 1988). Sant Jaume Ses Oliveres, retalls de la nostra història. *Igualada: Periòdic de l'Anoia*.
- Campanya a favor de Sant Jaume Ses Oliveres. (14 febrer 1990). *Igualada: Periòdic de l'Anoia*, p.17.
- És hora de recuperar Sant Jaume!. (22 febrer 1990). *Vida: Revista de la família igualadina*, 1779, p.7.
- Fernández, M. (24 març 1984). SOS: La capella de Sant Jaume Ses Oliveres continua "criant malves". *Igualada: Periòdic de l'Anoia*, p.13.
- L'Art romànic a l'Anoia. (14 febrer 1990). *Igualada: Periòdic de l'Anoia*, p.17.
- Restauració de l'ermita de Sant Jaume Sesoliveres. (25 juny 1987). *Vida: Revista de la família igualadina*, 1659, p.5.
- Salvem l'ermita!. (21 febrer 1991). *Vida: Revista de la família igualadina*, 1825, p.3.
- S.O.S. Patrimoni a salvar: Sant Jaume ses Oliveres. (21 juny 1984). *Vida: Revista de la família igualadina*, 1519, p.6.

Bibliografia

- González, X. i Micaló, A. (2001). *La protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980: El SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

- Mestre, J.V. (1992). *Sant Jaume Sesoliveres d'Igualada*. Igualada: Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada.

Entrevistes / Informants

Imatge Jordi Contijoch, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

108 Barri del Rec

Cronologia	Diverses
Comarca	Anoia
Població	Igualada
Ubicació	Conjunt industrial històric al sud de la ciutat, bastit a banda i banda d'un canal d'uns tres quilòmetres de llargada, paral·lel al riu Anoia.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Amics del Rec, Festival Rec.0 / Associació Manel Caro
Cronologia	2009 / 2015
Motiu / Amenaça	Aplicació d'un Pla d'Ordenació Urbanística Municipal que transformava el barri i comportava l'enderroc de fàbriques i la pèrdua de l'estructura urbana. / Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Inventariat d'elements del patrimoni construït, recollida de signatures, diàleg amb les institucions públiques, presentació d'instàncies, presentació d'al·legacions al POUM, difusió de comunicats de premsa. Accions de protesta: pintades reivindicatives i penjada de llaços negres en una adoberia amenaçada d'enderroc. Campanya «Carta al Rec» (edició de postals). Projecte de recull de memòria oral «Sota la pell del Rec». Organització de debats, xerrades i actes reivindicatius i culturals. Col·laboració amb altres entitats. / Organització del festival rrrrec, projecte de l'espai laBastida, compra d'un antic edifici industrial i creació i desenvolupament del projecte La MaCa.
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.
Catalogació o nivell actual de protecció	Diversos.

Fonts documentals

- Aixina Produccions Audiovisuales. (2013, setembre 13). *Al Manel*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=CgwV137A4c4>
- Amics del Rec. (s.d.). Qui som [Entrada en un blog]. <http://www.amicsdelrec.org/amics-del-rec-igualada>
- Amics del Rec. (2011, desembre 17). Han enderrocant l'adoberia de Cal Badia [Entrada en un blog]. <http://www.amicsdelrec.org/estan-enderrocant-ladoberia-de-cal-badia>
- Amics del Rec. (2011, desembre 23). Comunicat de premsa dels Amics del Rec amb motiu de l'enderrocament de l'adoberia Cal Badia [Entrada en un blog]. <http://www.amicsdelrec.org/comunicat-de-premsa-dels-amics-del-rec-amb-motiu-de-l-e2%80%99enderrocament-de-l-e2%80%99adoberia-cal-badia>

- Amics del Rec. (2011, desembre 28). Fes la teva “carta al Rec” [Entrada en un blog]. <http://www.amicsdelrec.org/fes-la-teva-%e2%80%9ccarta-al-rec%e2%80%9d>
- El barri del Rec perd una de les seves joies. (2011, desembre 19). *Anoia Diari*. <https://anoiadiari.cat/societat/barri-del-rec-perd-seves-joies>
- El rebuig de tota l'oposició fa retirar el POUM d'Igualada. (2010, febrer 25). *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/anoia/2010/03/03/rebuig-tota-loposicio-retirar-poum-digualada/70980.html>
- Equip Recstores. (2008). Rec.0: Fem-ho i serà real. *Eix: Cultura industrial, tècnica i científica*, 6. <https://mnactec.cat/revista-eix/rec-0-fem-ho-i-sera-real>
- La MaCa Associació Manel Caro. (s.d.). *El barri del Rec d'Igualada: La passió d'en Manel*. Recuperat el 17 de març de 2021 de <https://www.lamaca.cat/el-barri-del-rec-digualada>
- Martínez, G. (2019, octubre 18). La MaCa: Motor de transformació pel barri del Rec d'Igualada. *Surtdecasa.cat*. <https://surtdecasa.cat/centre/arts/entrevista-la-maca-rec-igualada>
- Recio, A. (2010, desembre 31). POUM d'Igualada. *Territori: Observatori de projectes i debats territorials de Catalunya*. Recuperat el 17 de març de 2021 de http://territori.scot.cat/cat/notices/2010/03/poum_d_igualada_2518.php
- Recio, A. (2011, desembre 31). Transformació urbana del barri del Rec (Igualada). *Territori: Observatori de projectes i debats territorials de Catalunya*. Recuperat el 17 de març de 2021 de http://territori.scot.cat/cat/notices/2011/07/transformacio_urbana_del_barri_del_rec_igualada_2972.php
- Recio, A. (Novembre 2015). Les transformacions dels usos industrials i el barri del Rec. *Anoia Diari*, p.30-31.
- Recio, A. (2019). La singularitat del paisatge del barri del Rec. *Revista d'Igualada*, 61, 40-49.
- Rourera, M. (2019, novembre 4). Igualada reivindica de nou el barri adober en el Rec.0. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/1689779-igualada-reivindica-de-nou-el-barri-adober-en-el-rec-0.html>
- Una antiga adoberia del barri del Rec en perill. (2011, novembre 2). *Anoia Diari*. <https://anoiadiari.cat/societat/antiga-adoberia-del-barri-del-rec-perill>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Glòria Escala, 21 de juny de 2019.

Jordi Carner, 5 de juliol de 2019.

Roger Mula, 5 de juliol de 2019.

Imatge Pròpia, 5 de juliol de 2019.

109 Jaciment de la Mare de Déu del Portal

Cronologia	Segles VI-V aC
Comarca	Anoia
Població	Els Prats del Rei
Ubicació	A la petita plaça del davant de la façana principal del santuari de la Mare de Déu del Portal, al costat del carrer Carme Muñoz.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Salvem Sikarra – Xarxa Sikarra: Coordinadora d'entitats de la Segarra Històrica
Cronologia	2013
Motiu / Amenaça	Projecte de soterrament de les restes, descobertes a partir d'unes obres de reurbanització dels carrers. Difusió d'un manifest, recollida de signatures, organització d'una jornada reivindicativa, diàleg amb les institucions públiques, proposta de conservació i museïtzació del jaciment.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	
Estat actual de l'element patrimonial	Restes consolidades i cobertes. Espai museïtzat.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Comença el cobriment de la Plaça del Portal d'Els Prats de Rei. (2015, juny 10). *Anoia Diari*. <https://anoiadiari.cat/societat/comenca-cobriment-placa-del-portal-dels-prats-rei>
- Echauz, P. (2014, gener 7). La presión popular salva Sikarra de su soterramiento. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/anoia/20140107/54398886674/presion-popular-salva-sikarra-soterramiento.html>
- Front comú de la societat civil per salvar el jaciment de Sikarra. (2013, novembre 14). *Anoia Diari*. <https://anoiadiari.cat/cultura/front-comu-societat-civil-salvar-jaciment-sikarra>
- Moya, J. (2013, novembre 14). La xarxa d'entitats de la Segarra històrica presenta el "Manifest Salvem Sikarra" i un projecte de preservació del jaciment. *Som Segarra*. <https://www.somsegarra.cat/patrimoni/noticia/2132/la-xarxa-dentitats-de-la-segarra-historica-presenta-el-manifest-salvem-sikarra-i-un-projecte-de-preservacio-del-jaciment>
- Moya, J. (2014, juny 30). La Comissió de Cultura del Parlament rebutja protegir les restes de Sikarra. *Som Segarra*. <https://www.somsegarra.cat/politica/noticia/2438/la-comissio-de-cultura-del-parlament-rebutja-protegir-les-restes-de-sikarra>
- Prats de Rei comença a cobrir les restes de Sikarra. (2015, juny 10). *Som Segarra*. <https://www.somsegarra.cat/patrimoni/noticia/2932/prats-de-rei-comenca-a-cobrir-les-restes-de-sikarra>
- Xarxa Sikarra. (2013, novembre 5). De Sikarra a Segarra: Manifest per la salvaguarda de la Memòria Històrica de la Segarra. *Som Segarra*. <https://www.somsegarra.cat/patrimoni/noticia/2119/de-sikarra-a-segarra->

Bibliografia

- Salazar, N., Pàmies, D. i Moreno, I. (2016). De Sigarra a Prats de Segarra: Noves descobertes arqueològiques al Municipium Sigarrense (els Prats de Rei, Anoia) entre l'ibèric antic i l'edat mitjana. *Tribuna d'Arqueologia 2013-2014*, 115-134.
<http://hdl.handle.net/10687/230923>

Entrevistes / Informants

Imatge	Jordina Sales, 2016. Mapes de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. Oficina de Patrimoni Cultural.
---------------	---

110	Casino i Casa Lluvià	
Cronologia	1911 i 1908	
Comarca	Bages	
Població	Manresa	
Ubicació	Passeig de Pere III, 29 i carrer Arquitecte Oms, 3-5. Els edificis disten pocs metres l'un de l'altre.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«Salvem el Casino i la Casa Lluvià» – Assemblea Democràtica del Bages (Salvem Manresa per la Democràcia), Comissió de Defensa del Patrimoni Artístic i Arquitectònic, Cercle Artístic de Manresa, SERPPAC, altres entitats de la ciutat, col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal	
Cronologia	1976	
Motiu / Amenaça	Casino: Venda de l'immoble a un promotor privat amb la intenció d'enderrocar-lo i construir pisos i un centre comercial al terreny. Casa Lluvià: Abandonament. Necessitat d'intervenció.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, organització de manifestacions i actes de protesta, edició de cartells i adhesius, organització d'una taula rodona, recollida de signatures, instal·lació d'una paradeta al carrer, difusió de notes de premsa.	
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitats. Nous usos. Casino: biblioteca municipal. Casa Lluvià: seu del COAC i de la Fira Mediterrània de Manresa.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Casino: Bé Cultural d'Interès Nacional. Casa Lluvià: Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Aloy, J. i Alsedà, Ll. (20 maig 1990). La magnitud de la tragèdia. *Regió 7*, p.11.
- Arxiu personal d'Anton Baraut
Primera pàgina de la recollida de signatures per evitar l'enderrocament de la Casa Lluvià i la conservació del Casino i el seu ús públic i cultural, 1976
Informe del Casino, Anton Baraut, sense data.
- Bascompte, P. (27 novembre 1976). El patrimoni arquitectònic i urbanístic en perill. *Canigó: Setmanari independent dels Països Catalans*, 477, p.20-21.
- Corner, J. (23 gener 1976). La "Casa d'en Lluvià" s'ensorra. *Mundo diario*.
- Domenech, X. (13 maig 1977). La campanya del Patrimoni és aturada. *Avui*, p.9.
- Domenech, X. (12 juny 1977). Embargat el Casino de Manresa: L'empresa deu tres-centes mil pessetes a l'Estat. *Avui*, p.25.
- Domenech, X. (29 desembre 1977). Manresa vol defensar el seu patrimoni: S'ha elaborat un catàleg dels edificis i espais reivindicats. *Avui*, p.9.
- Hernández, R. (7 abril 1989). L'Ajuntament expropiarà el Casino modernista de Manresa: La comissió provincial d'urbanisme té la paraula. *Avui*, p.22.

- Jordi, P. (6 octubre 1978). Continuen les accions per a salvar el casino de Manresa. *Avui*, p.12.
- Luján, O. i Aloy, J. (s.d.). Entrevista a Antonio López-Carrasco. *Memoria.cat*. Recuperat el 9 de setembre de 2020 de <http://www1.memoria.cat/lopez-carrasco>
- Memoria.cat. (s.d.). *L'intent d'enderrocar la Casa Lluvià de Manresa*. Recuperat el 9 de setembre de 2020 de <https://www.memoria.cat/casa-lluvia>
- Piniella, P. (17 gener 1976). La "Casa d'en Lluvià": com es destrueix un edifici artístic?. *Canigó: Setmanari independent dels Països Catalans*, 432, p.23-24.
- Sardans, J. (2020, abril 3). Les memòria de Ramon Majó (Democràcia). *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/opinio/2020/04/04/memories-ramon-majo-democracia/606280.html>

Bibliografia

- Giménez, J.A. (1988). El canvi en l'urbanisme de Manresa (1964-1981). *Dovella*, 25, 5-13.
- González, X. i Micaló, A. (2001). *La protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980: El SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Luján, O. (2011). *El Pacte per la Llibertat: L'Assemblea del Bages (1971-1979)*. Manresa: Zenobita.

Entrevistes / Informants

Anton Baraut, 25 de novembre de 2019.

Francesc Comas, 12 de novembre de 2019.

Francesc Vilà, 20 de juny de 2019.

Marc Torras, 27 de juny de 2019.

Imatge Entrada principal del Casino. Pròpia, 12 de novembre de 2019.

111	Teatre Kursaal	
Cronologia	1927	
Comarca	Bages	
Població	Manresa	
Ubicació	Passeig de Pere III, 35.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació cultural El Galliner
Cronologia	1995
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Col·laboració amb altres entitats, organització d'una marató reivindicativa (17/04/1999), recollida de signatures, organització d'activitats culturals i de difusió (visites guiades, debats, jornades), recaptació de recursos econòmics mitjançant la venda anticipada d'entrades per a la re-inauguració.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Gran rehabilitació: de l'edifici original tan sols se'n conserven les façanes.
Estat actual de l'element patrimonial	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- González, F. (26 gener 1996). Reivindican la reconstrucció del teatro Kursaal en Manresa. *La Vanguardia*, p.48.
- Kursaal espai d'arts escèniques Manresa. (s.d.). *La recuperació del Kursaal: De 1995 a 2007. Un somni fet realitat*. Recuperat el 19 de març de 2021 de <https://www.kursaal.cat/corporatiu/recuperacio-del-Kursaal>
- La asociación cultural El Galliner de Manresa celebra 20 años. (2015, desembre 18). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/bages/20151217/30877652483/asociacion-cultural-el-galliner-manresa.html>
- Manresa pide la reconstrucció del teatro Kursaal. (16 abril 1999). *La Vanguardia*, p.51.
- Motjer, È. (Director), i Paral·lel 40 (Productor). (2017). *Kursaal: La força de la gent* [DVD]. Manresa: Manresana d'Equipaments Escènics.
- Oliveras, C. (2016, març 28). El teatre de la gent. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/territori/article/952861-el-teatre-de-la-gent.html>
- Vilajosana, A. (6 agost 1999). Manresa recuperarà el teatro Kursaal, tras diez años de cierre. *La Vanguardia*, p.5.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Francesc Comas, 12 de novembre de 2019.

Joan Morros, 25 de novembre de 2019.

Imatge Josep Renalias, 2008. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

112	Fàbrica Nova o Bertrand i Serra
Cronologia	1922
Comarca	Manresa
Població	Bages
Ubicació	Complex industrial d'uns 60.000 metres quadrats al centre de la ciutat. Actualment forma un enorme solar – on tan sols resta l'antiga nau principal del conjunt- entre l'avinguda Bertrand i Serra, la carretera del Pont de Vilomara, l'avinguda de Francesc Macià, el carrer Viladordis i la via de Sant Ignasi.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Centre d'Estudis del Bages
Cronologia	2005
Motiu / Amenaça	Transformació urbanística del sector, projecte immobiliari. Enderroc del conjunt.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques i amb l'empresa promotora del projecte immobiliari, recollida de signatures, presentació d'al·legacions, impuls del Grup de Treball de la Societat Industrial La Fàbrica Nova (amb Amics de la Unesco Manresa).
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. En desús.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Centre d'Estudis del Bages. (2015, desembre 14). Jornades de patrimoni en perill al Bages [Entrada en un blog]. <http://cebages.org/jornades-patrimoni-en-perill-al-bages/?fbclid=IwAR16b9AoKr7pe5ssiO08OirSwmK1N277i5Q8IRazT3fYz7x-0W7wTDTE7IM>
- Galindo, F. (2017, febrer 8). La cronologia de l'abandó de la Fàbrica Nova. *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/manresa/2017/02/08/cronologia-labando-fabrica-nova/398674.html>

- Jódar, C. (2013, febrer 14). Las ruinas de la derruida Fábrica Nova de Manresa se erigen en un monumento a la crisis. *La Vanguardia*.
<https://www.lavanguardia.com/local/bages/20130204/54365002036/ruinas-fabrica-nova-manresa-monumento-tesis.html>
- La Fàbrica Nova: Societat i Patrimoni Industrial del Bages. (s.d.). Qui som? [Entrada en un blog]. <https://fabricanovamanresa.blogspot.com/p/qui-som.html>
- La Fàbrica Nova: Societat i Patrimoni Industrial del Bages. (2012, octubre 27). Preservar el patrimoni industrial que ens queda [Entrada en un blog].
<https://fabricanovamanresa.blogspot.com/2012/10/preservar-el-patrimoni-industrial-que.html>
- L'Associació de Veïns de la Sagrada Família denuncia l'estat d'abandonament de la Fàbrica Nova. (2013, març 24). *Regió 7*.
<https://www.regio7.cat/manresa/2013/03/24/lassociacio-veins-sagrada-familia-denuncia-lestat-dabandonament-fabrica-nova/228366.html>
- López, X. (2013, agost 20). La crisi provoca danys col·laterals en el patrimoni industrial. *El pou de la gallina*.
<http://www.elpou.cat/noticia/1091/crisi/provoca/danys/col/laterals/patrimoni/industrial>
- Morros, J. (2016, febrer 2). El Centre d'Estudis reclama que el POUM augmenti la protecció de la Fàbrica Nova. *Regió 7*.
<https://www.regio7.cat/manresa/2016/02/02/centre-destudis-reclama-que-poum/347202.html>
- Onze espais patrimonials del Bages estan en situació de perill. (2015, juny 17). *Nació Manresa*.
<https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/52736/onze/espais/patrimonials/bages/estan/situacio/perill>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Francesc Comas, 12 de novembre de 2019.

Imatge

Pròpia, 12 de novembre de 2019.

113	Fàbrica dels Panyos o Can Miralda	
Cronologia	Ca. 1820	
Comarca	Bages	
Població	Manresa	
Ubicació	Al sud-oest de la ciutat, entre el riu Cardener i la carretera C-37z.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«SOS Panyos» – Associació de Veïns de Valldaura	
Cronologia	2005	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, recollida de signatures, instal·lació de pancartes reivindicatives, edició i difusió d'adhesiu i fulletons, organització de jornades reivindicatives.	
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. En desús.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.	

Fonts documentals

- Associació de Veïns de Valldaura. (s.d.). *Associació de Veïns de Valldaura*. Recuperat el 9 de setembre de 2020 de http://www.associacioveinsvalldaura.cat/Valldaura/qui_som.html
- López, X. (2013, agost 20). La crisi provoca danys col·laterals en el patrimoni industrial. *El pou de la gallina*. <http://www.elpou.cat/noticia/1091/crisi/provoca/danys/col/laterals/patrimoni/industrial>
- Morros, J. (2016, novembre 3). La Fàbrica dels Panyos de Manresa espera un projecte de futur des de fa cinc anys. *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/manresa/2016/11/03/fabrica-dels-panyos-consumeix-loblit/386642.html>
- Morros, J. (2017, gener 14). Valldaura tem pels Panyos, tancada des de fa 40 anys. *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/manresa/2017/01/14/valldaura-tem-pels-panyos-tancada/394577.html?fbclid=IwAR16b9AoKr7pe5sslO08OirSwmK1N277i5Q8IRazT3fYz7x-0W7wTDTE7IM>
- Oliveras, C. i Badrenas, N. (2016, desembre 25). La fàbrica oblidada. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/article/1034495-la-fabrica-oblidada.html?tmpl=print>
- Societat Catalana de Geografia. (2005, octubre 18). *Cicles de conferències: La conservació del patrimoni industrial i el seu estat a Manresa*. Recuperat el 9 de setembre de 2020 de <https://scg.iec.cat/Scg9/Scg90/S93151.htm>
- Veïns de Manresa fan campanya per "salvar" la fàbrica més antiga de Catalunya. (2005, gener 27). 3 24. Recuperat el 16 d'abril de 2020 de <https://www.ccma.cat/324/vens-de-manresa-fan-campanya-per-salvar-la-fbrica-ms-antiga-de-catalunya/noticia/83998>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Francesc Comas, 12 de novembre de 2019.

Imatge Josep Renalias, 2008. Wikimedia Commons.

114 Teatre Conservatori

Cronologia	Inicis del segle xx
Comarca	Bages
Població	Manresa
Ubicació	Carrer Mestre Blanch, 4. Edificat sobre un antic convent.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Comissió Conservem el Teatre Conservatori
Cronologia	2013
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc contemplat en els Plans d'Ordenació Urbanística Municipal, amb l'objectiu d'alliberar el terreny per connectar dos sectors i edificar un immoble d'usos comercials.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió d'un manifest, diàleg amb les institucions públiques, presentació d'instàncies, presència a internet i a les Xarxes Socials, organització d'accions reivindicatives: cadena humana al voltant de l'edifici (26/04/2014), promoció del col·lectiu Amics del Conservatori.
Estat actual de l'element patrimonial	Preservat.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Aguilar, A. (9 maig 2014). Manresa decideix amb una consulta el futur del Tori. *El Punt Avui*, p.41.
- Camps, G. (9 maig 2014). El futur del Conservatori es debat entre raons de patrimoni, urbanístiques i sentimentals. *Regió 7*, p.2.
- Camps, G. (10 maig 2014). 60.000 paperetes per resoldre un gran dubte. *Regió 7*, p.2-3.
- Camps, G. (2019, novembre 9). Tota una declaració d'amor al Conservatori. *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/cultures/2019/11/10/tota-declaracio-damor-al-conservatori/578772.html>
- Conservem el Teatre Conservatori. (s.d.). El Manifest [Entrada en un blog]. <https://conservemelteatreconservatori.wordpress.com/conservem-el-teatre-conservatori>
- Dissabte s'encerclarà el Conservatori contra el seu enderroc. (2014, abril 23). *Nació Manresa*. <https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/43203/dissabte/encerclara/conservatori/contra/seu/enderroc>
- La Comissió Conservem el teatre Conservatori valora positivament la consulta sobre el futur del teatre. (2014, maig 14). *El 7manari digital: L'informatiu diari de les comarques centrals*. <https://conservemelteatreconservatori.wordpress.com/2014/05/15/conservem-el-conservatori-valora-positivament-la-consulta>

- La consulta del Tori obté el 9% de participació i un èxit aclaparador del No. (2014, maig 11). *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/manresa/2014/05/11/no-lenderroc-del-teatre-conservatori/267712.html>
- Morros, J. (11 juliol 2013). Mig centenar d'entitats s'alien per evitar que el teatre Conservatori es tiri a terra. *Regió 7*, p.5.
- Morros, J. (2014, març 7). El govern convoca la consulta del Conservatori amb una pregunta que l'oposició ha beneït. *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/manresa/2014/03/07/govern-convoca-consulta-del-conservatori/260167.html>
- Morros, J. (2014, març 14). Les entitats defensores del Conservatori mouen fitxa de cara a la consulta. *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/manresa/2014/03/14/entitats-defensores-del-conservatori-mouen/260916.html>
- Morros, J. (27 abril 2014). El col·lectiu contra l'enderrocament reuneix 600 persones per encerclar tot el teatre. *Regió 7*, p.3.
- Morros, J. (2014, juliol 17). Neix Amics del Conservatori per promoure l'estima a l'edifici. *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/manresa/2014/07/23/neix-amics-del-conservatori-promoure/276704.html>
- Neix una comissió per a la conservació del Conservatori. (2013, juny 29). *Nació Digital*. <https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/36874/neix/comissio/conservacio/conservatori>
- Puig, E. (2014, abril 25). El col·lectiu 'Conservem el Tori' exigeix als equips tècnics municipals la revisió del càlcul de la rehabilitació del Conservatori. *El 7manari digital: L'informatiu diari de les comarques centrals*. <https://conservemelteatreconservatori.wordpress.com/2014/04/26/el-col-lectiu-conservem-el-tori-exigeix-als-equips-tecnics-municipals-la-revisio-del-calcul-de-la-rehabilitacio-del-conservatori>
- Puig, E. (2014, abril 27). Més de sis-centes persones abracen el Teatre Conservatori. *El 7manari: L'informatiu diari de les comarques centrals*. <https://conservemelteatreconservatori.wordpress.com/2014/04/28/encerclada-del-conservatori>
- «Teatre Conservatori, 140 anys d'emocions», el llibre. (2019, novembre 8). *Manresa diari*. <https://www.manresadiari.cat/noticies/detail.php?id=53714>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Francesc Comas, 12 de novembre de 2019.

Imatge

Enric Fontvila, 2017. Wikimedia Commons.

115

Torre Carreras

Cronologia	Inicis del segle xx
Comarca	Bages
Població	Manresa
Ubicació	Carrer Castelltallat, 34. Semi-aïllada, a la Pujada Roja, gaudeix d'una posició elevada al nord-est de la ciutat. Ha quedat inserida en una zona industrial i comercial.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«Salvem la Torre Carreras» – Centre d'Estudis del Bages, Amics de la Unesco Manresa, Meandre, Delegació Bages-Berguedà del COAC
Cronologia	2015
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, diàleg amb les institucions públiques.
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. En desús.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Centre d'Estudis del Bages. (2015, abril 7). Salvem la Torre Carreras [Entrada en un blog]. <http://cebages.org/salvem-la-torre-carreras>
- Centre d'Estudis del Bages. (2015, maig 8). *La Torre d'en Carreras*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=VmiV13O7h3Q>
- Galindo, F. (2015, abril 9). El Centre d'Estudis del Bages lamenta la passivitat davant la degradació de la torre Carreras. *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/manresa/2015/04/09/centre-destudis-lamenta-passivitat-davant/309025.html>
- La 7mana Catalunya central. (s.d.). *Campanya a Manresa per salvar la Torre d'en Carreras*. [Vídeo]. <http://el9tv.alacarta.cat/la-setmana-catalunya-central/tall/campanya-a-manresa-per-salvar-la-torre-d-en-carreras>
- L'Ajuntament ordena a l'amo de la torre Carreras que l'envolti amb una tanca. (2015, abril 17). *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/manresa/2015/04/17/lajuntament-ordena-lamo-torre-carreras/310171.html>

Bibliografia

- La torre Carreras en perill. (2015). *Dovella*, 116, p.3.

Entrevistes / Informants

Francesc Comas, 12 de novembre de 2019.

Imatge Josep Xicota, 2014. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

116	Cinema de la Cooperativa Obrera La Fraternitat o Cinema Espanyol	
Cronologia	Ca. 1930	
Comarca	Bages	
Població	Navàs	
Ubicació	Carrer de Joan Pasqual cantonada amb carrer de la Pau.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal, Associació Cultural La Ceba, CUP, altres entitats	
Cronologia	2010	
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc. Difusió de manifestos, edició d'adhesius, recollida de signatures, diàleg amb les institucions públiques, presentació d'al·legacions, organització d'actes reivindicatius (xerrada informativa, encesa d'espelmes, etc.).	
Activitats i accions destacades de la reivindicació		
Estat actual de l'element patrimonial	Enderrocat.	
Catalogació o nivell actual de protecció		

Fonts documentals

- Acte públic per salvar l'antic cine de Navàs: La CUP ha organitzat un acte pel proper divendres. (2010, juny 29). *Nació Manresa*.
<https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/12517/acte/public/salvar/antic/cine/navas>
- Admesa la petició de la CUP d'aturar cautelament l'enderroc del Cine de Navàs. (2010, agost 3). *Nació Manresa*.
<https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/13094/admesa/peticio/cup/aturar/cautelament/enderroc/cine/navas>
- Angla, M. (2016, abril 4). Navàs estrenarà un mural a l'antic cinema Espanyol per recordar el passat del poble. *Regió 7*.
<https://www.regio7.cat/cultures/2016/04/02/navas-estrenara-mural-lantic-cinema/355309.html>
- Bertpons16. (2011, abril 6). *Enderrocament Cinema Espanyol Navàs capítol 1*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=jPJ0tdY1AXc>
- Bertpons16. (2011, abril 6). *Enderrocament. Cine Espanyol, Navàs. Capítol 3* [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=3pAmxLLeQXE>
- Bertpons16. (2011, abril 7). *Enderrocament Cine Espanyol, Navàs. Capítol 2*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=Bi6bvWHBNA>
- Candidatura d'Unitat Popular de Navàs. (2010, agost 4). *Navàs: La Generalitat aconsella conservar l'antic cine pel seu alt valor històric, social i cultural*. Recuperat el 21 de setembre de 2020 de <http://cup.cat/noticia/navas-la-generalitat-aconsella-conservar-lantic-cine-pel-seu-alt-valor-historic-social-i>
- Candidatura d'Unitat Popular de Navàs. (2010, agost 22). *Navàs: La CUP reivindicarà la conservació del cinema també per Festa Major*. Recuperat el 21 de setembre de 2020 de <http://cup.cat/noticia/navas-la-cup-reivindicara-la-conservacio-del-cinema-tambe-festa-major>

- Comença l'enderroc de l'antic Cinema Espanyol de Navàs. (2010, desembre 2). *Aquí Berguedà*. <https://www.aquiberghueda.cat/2010/12/02/comenca-enderroc-de-lantic-cinema-espanyol-de-navas>
- El jutjat ordena aturar cautelarment l'enderroc de l'antic cine de Navàs. (2010, octubre 20). *Nació Manresa*. <https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/14412/jutjat/ordena/aturar/cautelarment/enderroc/antic/cine/navas>
- Fernandez, J. (2010, desembre 1). Campanades a mort: L'antic cine de Navàs condemnat al no res. *Nació Manresa*. <https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/15490/campanades/mort/antic/cine/navas/condemnat/al/no/res>
- Guàrdia, M. (19 gener 2011). L'Ajuntament de Navàs enderroca un edifici històric malgrat l'oposició popular. *La Directa*, p.19.
- L'Ajuntament de Navàs diu que l'enderroc del Cine és l'única solució tècnica. (2010, desembre 2). *Nació Manresa*. <https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/15532/ajuntament/navas/diu/enderroc/cine/es/unica/solucio/tecnica>
- L'antic Cine de Navàs no està en estat ruïnós. (2010, maig 4). *Nació Manresa*. <https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/11361/antic/cine/navas/no/esta/estat/ruinos>
- L'antic edifici del cinema Espanyol de Navàs ja és història. (2010, desembre 15). *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/bages/2010/12/21/lantic-edifici-del-cinema-espanyol-navas-ja-historia/118627.html>
- Oliveras, C. (2010, abril 29). Col·lectius i veïns de Navàs es mobilitzen per evitar l'enderroc del cinema Espanyol. *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/bages/2010/05/05/collectius-veins-navas-mobilitzen-evitar-enderroc-del-cinema-espanyol/81644.html>
- Última sessió al Cinema espanyol de Navàs. (2010, desembre 1). *Nació Manresa*. <https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/15478/ultima/sessio/al/cinema/espanyol/navas>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Esteve Robleda, 12 de febrer de 2020.

Imatge	Joan Fernandez, 2010. <i>Nació Manresa</i> . https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/10409/cup-presenta-allegacio-evitar-enderroc-cinema-espanyol-navas
---------------	---

117 Església de Sant Miquel de Serrasanç

Cronologia	Segle XII
Comarca	Bages
Població	Sallent
Ubicació	Aïllada, a uns quatre quilòmetres al nord de Sallent i al sud de Balsareny, en una posició lleugerament elevada.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Foment Arqueològic i Excursionista Sallentí
Cronologia	1972
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment. Organització de l'aplec.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fons documentals

- Benet, A. (1 agost 1974). 100 socis. *Cap al cap*, 4, p.5.
- FAES Foment Arqueològic Excursionista Sallentí. (s.d.). *Qui som*. Recuperat el 22 de setembre de 2020 de <http://www.faessallent.org/faes.asp>
- Garcia, A. (Desembre 1972). FAES. *Bram: Full informatiu del Centre Parroquial*, 5, p.7.
- Garcia, A. (Març 1973). Petita història de les nostres coses: Sant Miquel de Serrasans. *Bram: Full informatiu del Centre Parroquial*, 7, p.6-7.
- Serrasanç: 6 de Juliol. (Setembre 1997). *L'Esparver*, 14, p.26.
- Serrasanç, un atemptat al patrimoni local. (Maig 1977). *L'Esparver*, 12, p.11-12.
- L'hemeroteca de l'Esparver. (Maig 1977). *L'Esparver*, 12, p.33-34.

Bibliografia

- Foment Arqueològic Excursionista Sallentí. (1982). *Sallent a l'abast*. Sallent: Foment Arqueològic Excursionista Sallentí.

Entrevistes / Informants

Imatge	Jordi Contijoch, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	--

118 Església de Sant Esteve o de Sant Sebastià del Castell

Cronologia	Segles XII-XIV
Comarca	Bages
Població	Sallent
Ubicació	Aïllada. Dins les ruïnes del castell de Sallent, al sud-est del poble, dalt del turó anomenat de Sant Sebastià.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Confraria La Trenta-sisena
Cronologia	1973
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Organització de jornades de treball, tasques de neteja i desbrossament, treballs d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, recaptació de recursos econòmics, projecte de gestió i dinamització de l'espai.
Estat actual de l'element patrimonial	Reconstruït.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Ajuntament de Sallent. (2008). *Inauguració de la reconstrucció de l'església de Sant Esteve i Sant Sebastià del Castell de Sallent*. Recuperat el 21 de setembre de 2020 de <https://www.sallent.cat/el-municipi/turisme/llocs-dinteres/castell-i-esglesia-de-sant-esteve-i-sant-sebastia.html>
- Benet, A. (Novembre 1973). Restauració de Sant Sebastià. *Bram*, 10, p.8.
- Benet, A. (Maig 1977). Mil anys d'història. *L'Esparver*, 12, p.24-25.
- Feliu, J.E. (Maig 1977). La Trentasisena. *L'Esparver*, 12, p.13.
- Hemeroteca de l'Esparver. (Març 1976). *L'Esparver*, 4, p.24.
- Hemeroteca de l'Esparver. (Maig 1976). *L'Esparver*, 6, p.26.
- Novell, J.C. (29 juny 1977). A Sallent, destrucció d'una església. *Avui*, p.9.
- Rigol, H. (2008, octubre 3). Sallent recupera l'ermita del castell després d'una restauració de 36 anys. *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/comarques/2008/10/04/sallent-recupera-lermita-del-castell-despres-duna-restauracio-36-anys/18262.html>
- Sallent impulsa la dinamització de l'ermita del castell i les restes. (2016, abril 23). *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/bages/2016/04/23/sallent-impulsa-dinamitzacio-lermita-del/358153.html>

Bibliografia

- Foment Arqueològic Excursionista Sallentí. (1982). *Sallent a l'abast*. Sallent: Foment Arqueològic Excursionista Sallentí.
- Sorribas, J. (1997). *La Trenta-sisena*. Sallent: La Trenta-sisena.

Entrevistes / Informants

Imatge

L'església abans d'iniciar-se les obres de reconstrucció. Pere Català i Roca, 1962. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

119**La Botjosa**

Cronologia	Segle XII
Comarca	Bages
Població	Sallent
Ubicació	A l'antic barri miner de la Botjosa, dins l'àmbit de les instal·lacions de l'empresa Explosivos Río Tinto.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...

Associació de Veïns de la Botjosa, SERPPAC, Comissió de Defensa del Patrimoni Arquitectònic del COACB, altres entitats

Cronologia

1976

Motiu / Amenaça

Projecte d'enderroc per part de l'empresa Explosivos Río Tinto.

Activitats i accions destacades de la reivindicació

Difusió de comunicats i notes de premsa, elaboració d'un informe, diàleg amb les institucions públiques.

Estat actual de l'element patrimonial

Enderrocat.

Catalogació o nivell actual de protecció

Fons documentals

- Edifici salvat a Sallent. (28 gener 1977). *Avui*, p.9.
- Hemeroteca de l'Esparver. (Gener 1977). *L'Esparver*, 10, p.26.
- Novell, J. (22 agost 1976). Protesta dels veïns de la Botjosa: No volen que s'hi instal·li una bassa de llot. *Avui*, p.7.
- Novell, J. (8 octubre 1976). La Butjosa, barri miner amb moltes deficiències. *Avui*, p.8.
- Novell, J. (24 octubre 1976). Pot ser enderrocada una casa del segle XIII: Donada la manca de centres comunitaris, podria ser utilitzada pels veïns. *Avui*, p.9.
- Novell, J.C. (1 abril 1977). La Butjosa encara no és salvada. *Avui*, p.8.
- Sallent: El Colegio de Arquitectos se opone al derribo de "La Butjosa". Se pretende demolerlo para ampliar unas instalaciones mineras. (23 octubre 1976). *La Vanguardia*, p.35.
- Sallent: «La Butjosa», otra vez en peligro. Amenazado de derribo, la población reivindica la reutilización del edificio como equipamiento público. (20 abril 1977). *La Vanguardia*, p.30.

Bibliografia

- González, X. i Micaló, A. (2001). *La protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980: El SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Entrevistes / Informants

Imatge Vista de la Botjosa poc abans del seu enderrocament, sense data. Arxiu Municipal de Sallent.

120	Església de Santa Maria del Puig	
Cronologia	Segles X-XV	
Comarca	Baix Llobregat	
Població	Esparreguera	
Ubicació	Aïllada. Dalt d'un altiplà al nord de la localitat, a prop de la Colònia Sedó.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Amics de Santa Maria del Puig
Cronologia	1982
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Promoció de les obres de reparació, conservació, manteniment i restauració, organització de jornades de treball, organització d'activitats de difusió (visites guiades), participació en l'organització de l'aplec.
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut. Al voltant s'hi ha creat l'Espai Municipal del Pla del Puig.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclusa a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Ajuntament d'Esparreguera. (s.d.). *Entitats de la vila: Amics de Santa Maria del Puig*. Recuperat el 24 de setembre de 2020 de <https://www.esparreguera.cat/directori/entitats/id/610.html>
- Garcia, V. (2013, març 28). Dilluns de Pasqua a l'ermita del Puig. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/baix-lobregat/20130328/54370775032/dilluns-de-pasqua-a-l-ermita-del-puig.html>
- Mapes de patrimoni cultural. (s.d.). *Aplec de Santa Maria del Puig*. Recuperat el 24 de setembre de 2020 de <https://patrimonicultural.diba.cat/element/aplec-de-santa-maria-del-puig>

Bibliografia

- Col·lectiu Esparreguerí de Recerques. (1996). *Santa Maria del Puig*. Esparreguera: Col·lectiu Esparreguerí de Recerques.

Entrevistes / Informants

Imatge Roger Vinent, 2005. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

121	Colònia Sedó	
Cronologia	1846	
Comarca	Baix Llobregat	
Població	Esparreguera	
Ubicació	Antic complex industrial al nord-est de la ciutat, construït vora el riu Llobregat.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Centre d'Estudis del Baix Llobregat / Associació per a la Defensa del Patrimoni de la Colònia Sedó i el seu entorn	
Cronologia	2006 / 2018	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, aportacions de millora al Pla director, petició de catalogació monumental, conveni de col·laboració amb el Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, desenvolupament d'estudis i d'un fons documental, col·laboració amb altres entitats, presència a les xarxes socials, organització de visites guiades i altres activitats de difusió, proposta de nous usos.	
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.	

Fonts documentals

- Associació Colònia Sedó. (s.d.). *Vetllem pel patrimoni: Associació per la defensa del patrimoni de la Colònia Sedó i el seu entorn*. Recuperat el 16 d'abril de 2020 de <http://associaciocoloniasedo.cat>
- Cobos, J.M. (2020, juny 28). El BCIL de la Colònia Sedó, un repte de futur per a tots nosaltres. *Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat*. Recuperat el 24 de setembre de 2020 de <https://www.cecbll.cat/index.php/2020/06/28/larticle-del-mes-per-josep-maria-cobos/?fbclid=IwAR2ZrcVE-FczT-GSLZ5IMGKfgwUw7UpMaQ8xWJwvnDC5H5XgSnb6PmlsAxY>
- La Colònia Sedó, la nova associació en defensa del patrimoni i el compromís polític. (2018, febrer 17). *El Baix.cat: La informació del Baix Llobregat*. <http://www.elbaix.cat/2018/02/17/colonia-sedo-nova-associacio-defensa-patrimoni-compromis-politic>
- L'Associació per a la Defensa del Patrimoni de la Colònia Sedó i el seu entorn celebra el seu primer aniversari amb una Assemblea General. (2019, març 4). *Setsetset: L'actualitat dels pobles de Montserrat*. <https://www.setsetset.cat/noticia/100416/lassociacio-per-a-la-defensa-del-patrimoni-de-la-colonia-sedo-i-el-seu-entorn-celebra-el-s>
- Museu de la Colònia Sedó d'Esparreguera. (2018, febrer 28). *Neix l'Associació per a la Defensa del Patrimoni de la Colònia Sedó*. Recuperat el 16 d'abril de 2020 de <https://museucoloniasedo.cat/ca/neix-lassociacio-per-a-la-defensa-del-patrimoni-de-la-colonia-sedo>

- Ribas, N. (2020, maig 29). Iniciat el procés per declarar BCIL la Colònia Sedó. *Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat*. Recuperat el 24 de setembre de 2020 de <https://www.cecbll.cat/index.php/2020/05/29/la-colonia-sedo-declarada-bcil>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Jaume Perarnau, 19 de febrer de 2020.

Imatge Robert Masters, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

122 Torre de Santa Llúcia o Torre Bassols

Cronologia	Segles XIV-XVI
Comarca	Baix Llobregat
Població	Martorell
Ubicació	Avinguda Joaquim de Barnola i Bassols, s/n. Ha quedat inserida en un polígon industrial al nord-est de la ciutat. El traçat del tren d'alta velocitat hi passa a tocar.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Martorell Viu / Associació d'Amics de la Torre de Santa Llúcia
Cronologia	2002 / 2016
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió d'escrits de protesta, diàleg amb les institucions públiques, organització d'una exposició, organització de trobades, presència a les xarxes socials.
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. En desús.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Amat, T. (2013, desembre 13). Santa Llúcia [Entrada en un blog]. <http://alirica.blogspot.com/2013/12/santa-llucia.html>
- Amat, T. (2014, agost 24). La Torre de Santa Llúcia de Martorell, crònica d'una desídia [Entrada en un blog]. <http://alirica.blogspot.com/2014/08/la-torre-de-santa-llucia-de-martorell.html>
- Amics de la Torre de Santa Llúcia. (2017, abril 30). ELS AMICS DE LA TORRE DE SANTA LLÚCIA A LA CIUTADANIA Els Amics de la Torre de Santa Llúcia[1], som un grup de gent de Martorell, que tenen en comú l'interès general pel patrimoni artístic i històric del nostre [Actualització d'estat a Facebook]. https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=220384448454310&id=104184390074317
- Arxiu Municipal de Martorell. *Torre de Santa Llúcia*. Recuperat el 24 de setembre de 2020 de <http://arxiu.martorell.cat/portfolio/torre-de-santa-llucia>
- Associació Martorell Viu
Salvar la Torre de Santa Llúcia, octubre de 2002.
- Domènech, I. (2010, setembre 27). Cau el sostre de la torre Santa Llúcia, que necessita una reforma integral. *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/baix-lobregat/2010/10/01/cau-sostre-torre-santa-llucia-que-necessita-reforma-integral/105093.html>

- Manzano, C. I Rodríguez, F. (2019, juny 22). El patrimonio amenazado del Baix Llobregat. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/baix-lobregat/20190622/463013189720/patrimonio-amenazado-baix-lobregat-historia-ruinas-proteccion-oficial.html>
- Polo, J. (2017, desembre 17). La resurrección de la renacentista Torre de Santa Llúcia. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/baix-lobregat/20171217/433643758792/martorell-torre-santa-llucia.html>
- Primeres passes per l'esperada rehabilitació de la Torre de Santa Llúcia de Martorell un tresor documentat del 1208. (2019, novembre 29). *Llobregat Digital.cat*. <https://www.llobregatdigital.cat/noticia/30648/primeres-passes-per-l-esperada-rehabilitacio-de-la-torre-de-santa-llucia-de-martorell-un-t>
- Teresa Amat. (2014, agost 23). *La Torre de Santa Llúcia, crònica d'una desídia*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=sNktRFDhrqU&feature=youtu.be>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Montserrat Farreny, 20 de juny de 2019.

Rafa Díez, 26 de juny de 2019.

Imatge Jordi Contijoch, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

123 Ermita de Sant Silvestre

Cronologia	Segle x
Comarca	Baix Llobregat
Població	Vallirana
Ubicació	Aïllada, dins la finca de San Bogunyà, al sud de la localitat.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«Salvem Sant Silvestre» – Centre Excursionista de Vallirana, Associació d'Amics de Vallirana
Cronologia	1983
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Impuls de les obres de reparació, conservació, manteniment i restauració. Diàleg amb les institucions públiques. Organització de caminades populars. Creació de les «petxines de Sant Silvestre» (dolços).
Estat actual de l'element patrimonial	En procés d'intervenció.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- La ermita de Sant Ponç y Can Bagunyà en la sierra de L'Ordal. (30 agost 1984). *El Periódico del Llobregat*, p.2.
- Molina, N. (14 novembre 1984). III Caminada Popular de Vallirana a Sant Silvestre. *El Correo del Llobregat*, p.6.
- Pagès, M. (28 octubre 1982). El patrimoni monumental a la comarca. *El Periódico del Llobregat*, p.2.
- Pladevall, A. (30 març 1984). El pre-romànic al Baix Llobregat. *El Periódico del Llobregat*, p.2.
- Polo, J. (2017, octubre 25). Vallirana recupera una capilla milenaria abandonada. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/baix-llobregat/20171025/432300943784/vallirana-recupera-capilla-milenaria-sant-silvestre.html>
- Vallirana Televisió. (2019, febrer 11). *Projecte i curiositats de l'Ermita de Sant Silvestre*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=fuls1YBu6HE>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Francesc Ollé, 10 de setembre de 2019.

Imatge Pròpia, 10 de setembre de 2019.

124	Castell de Berga	
Cronologia	Segles XVII-XVIII	
Comarca	Berguedà	
Població	Berga	
Ubicació	Al nord de Berga, a la seva part alta, entre el riu Demetge i la carretera BV-4241.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació Governador Francesc Puig de Sorribes, d'Amics del Castell de Berga	
Cronologia	2013	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Impuls del projecte de recuperació de la fortalesa i promoció de nous usos culturals i museístics. Diàleg amb les institucions públiques, desenvolupament d'estudis històrics, promoció de campanyes d'excavació arqueològiques. Organització de visites guiades i activitats culturals, organització de jornades de treball. Col·laboració amb altres entitats. Organització de la festa popular «L'arròs del governador». Presència a les xarxes socials.	
Estat actual de l'element patrimonial	En procés d'intervenció i adaptació als nous usos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.	

Fonts documentals

- Canturri, M. (2017, juliol 5). El Consell Comarcal es compromet a seguir invertint en la dinamització del castell de Berga. *Aquí Berguedà*. <https://www.aquiberghueda.cat/2017/07/05/179808>
- Cop de piqueta al castell de Berga. (2015, juny 30). *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/berghueda/2015/06/30/cop-piqueta-al-castell-bergha/319932.html>
- El castell de Berga inicia excavacions per acostar els veïns a l'espai històric. (2015, juny 9). *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/berghueda/2015/06/09/castell-bergha-inicia-excavacions-acostar-veïns-lespai-historic/317124.html>
- Neix l'associació Amics del Castell de Berga, per treballar per la seva restauració i recuperació. (2013, juliol 5). *Aquí Berguedà*. <https://www.aquiberghueda.cat/2013/07/05/neix-lassociacio-amics-del-castell-de-bergha-per-treballar-per-la-seva-restauracio-i-recuperacio>

Bibliografia

- Felipó, R. (2009). La propietat del castell de Berga al segle XX. *L'Erol: Revista cultural del Berguedà*, 100, 81-83. <https://www.raco.cat/index.php/Erol/article/view/199848>

Entrevistes / Informants

Xavier Campillo, 30 de setembre de 2020.

imatge

Jordi Contijoch, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

125 Santuari de la Mare de Déu de Salselles

Cronologia	Segle XVII
Comarca	Berguedà
Població	Borredà
Ubicació	Al despoblat de Salselles, conjunt aïllat entre Borredà (nord-oest) i Santa Eulàlia de Puig-oriol (sud-est). A uns dos quilòmetres a l'est de la riera de Merlès.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Salvem Salselles
Cronologia	2009
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, diàleg amb les institucions públiques i el Bisbat de Vic, col·laboració amb altres entitats, presència a les xarxes socials.
Estat actual de l'element patrimonial	Parcialment intervingut.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Codina, A. (s.d.). Salvant Salselles: Les últimes notícies del procés de recuperació [Blog]. <http://blog.salvemsalselles.org>
- El Bisbat de Vic cedeix l'església de Salselles perquè la puguin restaurar. (12 febrer 2010). *El 9 Nou*, p.33.
- La Diputació consolidarà la vella església del nucli deshabitat de Salselles. (2011, octubre 6). *Regió 7*. <https://www.regio7.cat/bergueda/2011/10/06/diputacio-consolidara-vella-esglesia-del-nucli-deshabitat-salselles/169515.html>
- Salvem Salselles. (s.d.). *Salvem Salselles*. Recuperat el 29 de setembre de 2020 de <http://www.salvemsalselles.org/inici.html>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Autor desconegut, 2009. Wikimedia Commons.

126 Cau Ferrat, Palau Maricel i Casa Rocamora

Cronologia	Finals del segle XIX i inicis del XX
Comarca	Garraf
Població	Sitges
Ubicació	Carrer de Fonollar, a pocs metres de l'Ajuntament i de l'església de Bartomeu i Santa Tecla, al nucli antic.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma SOS Sitges
Cronologia	2010
Motiu / Amenaça	Projecte de reforma dels Museus de Sitges que en transformava la façana marítima.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, presència a les xarxes socials, edició de cartells, organització d'actes informatius, col·laboració amb altres entitats, impuls d'accions judicials, presentació d'alternatives al projecte, diàleg amb les institucions públiques.
Estat actual de l'element patrimonial	Intervinguts seguint una reformulació consensuada del projecte de reforma.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- De Lamo, M. (2011, juliol 19). SOS Sitges confia a introduir canvis en les obres dels museus. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/436183-sos-sitges-confia-a-introduir-canvis-en-les-obres-dels-museus.html>
- El projecte de reforma dels museus de la façana marítima de Sitges desperta veus crítiques. (2010, gener 16). *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/article/5-cultura/19-cultura/125651-el-projecte-de-reforma-dels-museus-de-la-facana-maritima-de-sitges-desperta-veus-critiques.html>
- El projecte de reforma dels Museus de Sitges finalment es modificarà per complir les demandes de la plataforma. (2011, desembre 14). 324. Recuperat el 19 de juliol de 2019 de <https://www.ccma.cat/324/el-projecte-de-reforma-dels-museus-de-sitges-finalment-es-modificara-per-complir-les-demandes-de-la-plataforma/noticia/1507674>
- Fernández, V. (2012, gener 2). La presión popular logra salvar el modernismo de Sitges. *La Razón*. https://www.larazon.es/historico/4364-la-presion-popular-logra-salvar-el-modernismo-de-sitges-RLLA_RAZON_423969
- Francàs, R. (2011, desembre 10). Sitges corrige su obra más polémica. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/vida/20111210/54240916893/sitges-corrige-su-obra-mas-polemica.html>
- La plataforma Sitges presenta els seus arguments contra el projecte dels museus. (2010, agost 2). *Ràdio Maricel de Sitges*. Recuperat el 6 d'octubre de 2020 de <http://www.radiomaricel.cat/2010/08/02/la-plataforma-sitges-presenta-els-seus-arguments-contr-el-projecte-dels-museus>
- La plataforma SOS Sitges rep el reconeixement de SOS Monuments. (2011, gener 31). *Ràdio Maricel de Sitges*. Recuperat el 6 d'octubre de 2020 de

<http://www.radiomaricel.cat/2011/01/31/la-plataforma-sos-sitges-reb-el-reconeixement-de-sos-monuments>

- Montañés, J.A. (2010, febrer 8). Tres pueblos en lucha por su patrimonio. *El País*. https://elpais.com/diario/2010/02/08/catalunya/1265594838_850215.html
- Pascual, J. (2 gener 2010). Sitgetans! Podem tolerar aquest canvi d'imatge?. *L'Eco de Sitges*, p.17.
- Plataforma SOS Sitges. (2010, maig 25). Pòsters per a salvar el patrimoni arquitectònic de Sitges [Entrada en un blog]. <http://plataformasitges.blogspot.com/2010/05/posters-per-salvar-el-patrimoni.html>
- Plataforma SOS Sitges. (2010, juny 1). Crida d'urgència per salvar el patrimoni arquitectònic de Sitges [Comentari en un blog]. <http://plataformasitges.blogspot.com/2010/05/crida-durgencia-per-salvar-el-patrimoni.html>
- SOS por el patrimonio arquitectónico de Sitges. (2011, novembre 15). *E-Notícies*. <https://mas-ediciones.e-noticias.es/sos-por-el-patrimonio-arquitectonico-de-sitges-59083.html>
- Vallbona, R. (Juny 2010). El nou contra el vell. *Descobrir Catalunya*, 145, p.40.
- Volem el nostre Sitges. (2010, juny 6). Salvem la façana marítima dels Museus de Sitges [Entrada en un blog]. <http://plataformasitges.blogspot.com/2010/06/salvem-la-facana-maritima-dels-museus.html>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Àngels Parés, 19 de setembre de 2019.

Imatge	La façana marítima dels Museus de Sitges durant les obres. El Punt Avui, 2011. http://www.elpuntavui.cat/article/476554-els-defensors-dels-museus-de-sitges-dubten-de-la-nova-reforma.html?ItemId=2823&vermobil=0
---------------	--

127	Casa Mir	
Cronologia	1869	
Comarca	Garraf	
Població	Vilanova i la Geltrú	
Ubicació	Carrer de Sant Josep, 5. Fa cantonada amb el carrer de Joaquim Mir.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal, SERPPAC
Cronologia	1976
Motiu / Amenaça	Possible compra de l'immoble per part d'una constructora, la qual comportaria el seu enderroc i l'alçament de blocs de pisos al terreny alliberat.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió d'escrits a la premsa, diàleg amb les institucions públiques, recollida de signatures.
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local

Fonts documentals

- Callejón, J. (23 octubre 1976). La Casa Mir: Ensorraran les excavadores el vell casal del pintor?. *Diari de Vilanova*, p.17.
- Callejón, J. (26 febrer 1977). «The spirit of... Vilanova». *Diari de Vilanova*, p.9.
- Capdevila, X. (26 novembre 1976). Vilanova: La Casa Mir, en perill: Pot ser comprada per l'ajuntament i la Diputació. *Avui*, p.7.
- Capdevila, X. (29 desembre 1976). Casa Mir, Casal de l'Artista. *Avui*, p.7.
- Carbonell, J. (12 febrer 1977). La Casa Mir, ¿para qué?. *Diari de Vilanova*, p.7.
- Hurtado, R. (21 gener 1978). Peligra la Casa Mir. *Diari de Vilanova*, p.13.
- Joaquim Mir i Maria Estalella en el seu descans vilanoví. (5 gener 1973). *Diari de Vilanova*, p.17.
- La Casa Mir ja és de l'Ajuntament: Serà també del poble?. (1 abril 1977). *Setmanari de Vilanova*, p.62.
- La Casa Mir podria ser adquirida por la U.G.T. (16 juny 1979). *Diari de Vilanova*, p.15.
- Salvem la Casa Mir. (Novembre 1976). *Setmanari de Vilanova i la Geltrú*, p.9.

Bibliografia

- Arranz, Ll. (2011). *Aixecament arquitectònic, estudi físic-constructiu i estudi històric del conjunt catalogat "Casa Mir" a Vilanova i la Geltrú (El Garraf)*. (Treball de Final de Grau, Universitat Politècnica de Catalunya). <http://hdl.handle.net/2099.1/13845>

Entrevistes /Informants

Àngels Parés, 19 de setembre de 2019.

Imatge Pròpia, 19 de setembre de 2019.

128 Jaciment d'Adarró o Darró

Cronologia	Segles IV-I aC
Comarca	Garraf
Població	Vilanova i la Geltrú
Ubicació	Als actuals carrers d'Alexandre Cabanyes i Almirall Gravina. Conjunt de parcel·les entre les vies del tren (nord-oest), uns blocs de pisos i la platja de la República (sud). A pocs metres del turó de Sant Gervasi amb el Xalet del Nin (sud-oest).

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Centre d'estudis de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal
Cronologia	1977
Motiu / Amenaça	Projecte immobiliari: construcció d'un bloc d'apartaments damunt les restes.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de jornades de treball (excavacions arqueològiques), diàleg amb les institucions públiques.
Estat actual de l'element patrimonial	Preservat. Museïtzat.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya.

Fonts documentals

- Ferrer, A. (27 agost 1977). El poblat Ibero-Romà de la partida de Darró: Informe sobre les excavacions. *Diari de Vilanova*, p.19
- Huguet, O. (8 juliol 1977). A'Darró torna a sortir. *Setmanari de Vilanova*, p.7.
- Murgadas, F. (8 juliol 1977). Salvem A'Darró. *Setmanari de Vilanova*, p.21.

Bibliografia

- Caixal, À. i Castellano, A. (1995). Una aproximació documental i etimològica al jaciment ibèric i romà de Darró (Vilanova i la Geltrú). *Miscel·lània Penedesenca*, 20, 229-248.
<https://www.raco.cat/index.php/MiscellaniaPenedesenca/article/view/59472>
- López, A., Fierro, X., Caixal, À. i Castellano, A. (1992). *La primera Vilanova: L'establiment ibèric i la vil·la romana d'Arró, Darró o Adarró de Vilanova i la Geltrú. Síntesi dels resultats de les darreres recerques arqueològiques i històriques*. Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs.

Entrevistes / Informants

Àngels Parés, 19 de setembre de 2019.

Imatge Pròpia, 19 de setembre de 2019.

129 Pòsit de pescadors o Casa del Mar

Cronologia	1925
Comarca	Garraf
Població	Vilanova i la Geltrú
Ubicació	Passeig Marítim, 63. Al davant hi té una petita plaça.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Jove Cambra de Vilanova i la Geltrú, SERPPAC, Associació de Veïns del Barri de Mar
Cronologia	1977
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc i construcció d'un edifici de nova planta, per part de l'Institut Social de la Marina.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió de comunicats i escrits a la premsa, diàleg amb les institucions públiques, elaboració d'informes i d'un pla alternatiu a l'enderroc integral de l'edifici.
Estat actual de l'element patrimonial	Gran rehabilitació: de l'edifici original només se'n conserva la façana.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Associació de Veïns del Barri de Mar i Delegació del SERPPAC a Vilanova. (3 agost 1977). L'enderroc del Pòsit. *Setmanari de Vilanova*, 27, p.35.
- El «Pòsit de Pescadors», amenazado. (22 abril 1977). *La Vanguardia*. p.25.
- Ferrer, E. (26 març 1977). «Réquiem por un edificio»: Réplica y aclaraciones de la Cofradía de Pescadores. *Diari de Vilanova*, p.11.
- Fort, J. (2 abril 1977). Polémica en trono al edificio del Pósito. *Diari de Vilanova*, p.9-11.
- Gonzalez, A. (23 abril 1977). Reivindicación de la fachada del «Pósito». *Diari de Vilanova*, p.27.
- La Vilanova que cal salvar. (8 juliol 1977). *Setmanari de Vilanova*, p.3.
- Réquiem por un edificio. (18 març 1977). *Diari de Vilanova*, p.11.
- Sagarra, J. (26 març 1977). Sobre el «Pósito». *Diari de Vilanova*, p.5.
- Salvarem la façana. (6 maig 1977). *Setmanari de Vilanova*, p.21.
- Un pòsit que cal salvar. (Maig 1977). *Setmanari de Vilanova*, 15, p.3.
- Vilanova: Cal salvar el Pòsit. El SERPPAC denuncia la política urbanística guiada per interessos privats. (16 abril 1977). *Avui*, p.8.

Bibliografia

- González, X. i Micaló, A. (2001). *La protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980: El SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Entrevistes / Informants

Àngels Parés, 19 de setembre de 2019.

Imatge Maria Rosa Ferré, 2012. Wikimedia Commons.

130 Barri Pirelli-Mar

Cronologia	Diverses
Comarca	Garraf
Població	Vilanova i la Geltrú
Ubicació	Barri delimitat pel carrer de la Boia i la línia ferroviària (terrenys de l'antiga fàbrica Pirelli, d'unes deu hectàrees d'extensió) i els passeigs del Carme i Marítim.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Comissió d'afectats de Pirelli-Mar, associacions de veïns/es, col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal
Cronologia	1989
Motiu / Amenaça	Proposta de modificació del Pla General d'Ordenació Urbana i aplicació d'un projecte urbanístic de transformació de la zona, després de l'enderrocament i re-ubicació de la fàbrica Pirelli als afores de la ciutat.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de manifestacions, penjada de pancartes, impuls d'accions judicials, presència als Plens municipals, recollida de signatures, presentació d'al·legacions.
Estat actual de l'element patrimonial	Revocació de la proposta (1989) i aplicació d'un nou Pla Especial de Reforma Interior (2002) que està transformant la zona.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Canalis, X. (2000, desembre 6). Acuerdo para construir un millar de pisos en el solar de Pirelli en Vilanova. *El País*.
https://elpais.com/diario/2000/12/06/catalunya/976068452_850215.html
- Francàs, R. (2020, octubre 27). Vilanova ultima una de las mayores operaciones inmobiliarias. *La Vanguardia*.
<https://www.lavanguardia.com/local/vilanova/20201027/4937593438/vilanova-ultima-mayores-operaciones-inmobiliarias.html>
- L'Ajuntament de Vilanova diu que no enderrocarà 375 cases. (17 agost 1989). *El Punt*, p.10.
- Marín, L. (2004, abril 22). L'enderroc de la segona part de Pirelli a Vilanova començarà després de l'estiu. *Eix Diari*.
<https://www.eixdiari.cat/territori/doc/8845/lenderroc-de-la-segona-part-de-pirelli-a-vilanova-comenara-despres-de-lestiu.html?showdesktoppage=true>
- Munné-Jordà, A. (27 agost 1989). Vilanova com a símbol. *Avui*, p.14.
- Polèmica per un estudi urbanístic: L'Ajuntament de Vilanova nega que s'enderroquin 375 habitatges. (17 agost 1989). *Avui*, p.13.
- Relats, V. (14 setembre 1989). Oposició a Vilanova i la Geltrú a la remodelació del Barri de Mar: L'alcalde proposa aparcar el projecte urbanístic. *Avui*, p.17.

- Roca, E. (20 setembre 1989). Vilanova diu “no” al projecte de Pirelli-Mar. *Avui*, p.18.
- Vila-Masna, Q. (21 agost 1989). Urbanisme traumàtic a Vilanova: Projecte Pirelli-Mar. *Avui*, p.9.

Bibliografia

- Durán, J. i Subirats, J. (1991). *El caso de Pirelli-Mar*. Facultat de Ciències Polítiques, Universitat Autònoma de Barcelona.

Entrevistes / Informants

Àngels Parés, 19 de setembre de 2019.

Imatge Una renglera de cases del barri que sobreviu a l'enderroc. Pròpia, 19 de setembre de 2019.

131	Fàbrica Glass	
Cronologia	1919	
Comarca	Garraf	
Població	Vilanova i la Geltrú	
Ubicació	Carrer de la Unió, 59, cantonada amb el carrer de Sitges. Ocupa una gran parcel·la al centre de la ciutat.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu Guanyem el Glass
Cronologia	2019
Motiu / Amenaça	Entrada a subhasta de l'immoble, que obria la possibilitat a l'enderroc de la fàbrica i construcció de blocs de pisos al terreny.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Presència a les xarxes socials, recollida digital de signatures, difusió d'un manifest.
Estat actual de l'element patrimonial	En desús.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Creen una plataforma per defensar l'ús social de l'edifici del Glass. (2019, setembre 24). *Eix Diari*. <https://www.eixdiari.cat/societat/doc/85077/es-constitueix-una-plataforma-per-defensar-lus-social-de-ledifici-del-glass.html>
- El propietari del Glass, disposat a negociar amb l'Ajuntament de Vilanova si volen l'espai. (2019, octubre 3). *Eix Diari*. <https://www.eixdiari.cat/territori/doc/85226/el-propietari-del-glass-disposat-a-negociar-amb-lajuntament-de-vilanova-si-volen-recuperar-lespai.html>
- Guanyem el Glass. (s.d.). Guanyem el Glass. [Blog]. <https://glassxvilanova.wordpress.com>
- Surten a subhasta els terrenys de l'antiga indústria Glass, al centre de Vilanova i la Geltrú. (2019, setembre 9). *Eix Diari*. <https://www.eixdiari.cat/territori/doc/84885/surt-a-subhasta-els-terrenys-de-lantiga-industria-glass-al-centre-de-vilanova-i-la-geltru.html>
- Una iniciativa ciutadana demana a l'Ajuntament que faci de l'antic Glass un nou espai municipal. (2019, setembre 12). *Eix Diari*. <https://www.eixdiari.cat/societat/doc/84933/un-iniciativa-ciutadana-demana-a-lajuntament-faci-un-espai-municipal-a-lantic-glass.html>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Àngels Parés, 19 de setembre de 2019.

Imatge Pròpia, 19 de setembre de 2019.

132	Hospital Xifré	
Cronologia	1848	
Comarca	Maresme	
Població	Arenys de Mar	
Ubicació	Carrer d'Auterive, s/n. Des de la riera del Pare Fita s'hi accedeix a través d'unes escales que en travessen els jardins.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«El Xifré per al poble» – Assembla Democràtica d'Arenys de Mar, Associació de Veïns, altres entitats. / Comissió de Defensa del Patrimoni del COAC, Reial Acadèmia de Belles Arts Sant Jordi, SERPPAC	
Cronologia	1976 / 1977	
Motiu / Amenaça	Contracte d'usdefruit de l'immoble per a Frente de Juventudes i la Organización Juvenil Española (alberg juvenil). / Projecte de construcció d'una nova Casa de Mar per part de l'Institut Social de la Marina.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Edició i enganxada d'adhesius reivindicatius, diàleg amb les institucions públiques, col·laboració amb altres entitats. / Difusió de notes de premsa i comunicats, diàleg amb les institucions públiques, petició de catalogació monumental.	
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. Nous usos: equipament municipal.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Incoat Bé Cultural d'Interès Nacional. Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic d'Arenys de Mar: Protecció integral.	

Fonts documentals

- Casanovas, L. (8 desembre 1976). «El Xifré per al poble», crit unànime a Arenys. *Avui*, p.9.
- Crit d'alerta per a salvar Can Xifré d'Arenys. (16 febrer 1979). *Avui*, p.11.
- El SERPPAC vol salvar Can Xifré: N'ha demanat la declaració de monument històric. (17 novembre 1977). *Avui*, p.9.
- El Xifré, encara. (8 febrer 1977). *Avui*, p.11.
- Gibert, Q. (22 febrer 1983). Arenys de Mar vol aprofitar íntegrament l'edifici Xifré. *El Punt Diari*, p.35.
- La casa Xifré per al poble. (10 novembre 1977). *Avui*, p.6.
- Parra, M. (16 juliol 1991). "Salvem el Xifré". *La Vanguardia*, p.14.

Bibliografia

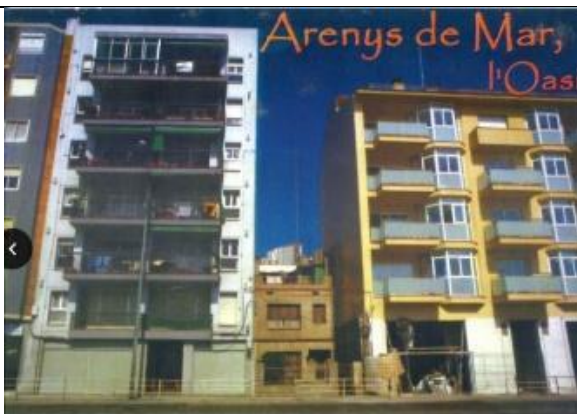
- Comissió de defensa del Patrimoni i Arxiu Històric, Delegació de Barcelona. (1977). La Casa Xifré d'Arenys de Mar. *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo*, 126, 47-51.
- González, X. i Micaló, A. (2001). *La protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980: El SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Entrevistes / Informants

Imatge	Bob Masters, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	--

133 Diversos elements del patrimoni construït

Cronologia	Diverses
Comarca	Maresme
Població	Arenys de Mar
Ubicació	Diferents ubicacions de la localitat.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Salvem Arenys
Cronologia	2003
Motiu / Amenaça	Abandonament. Enderrocaments. Reacció a la pressió urbanística de la ciutat (disconformitat amb l'aplicació de plans urbanístics considerats depredadors).
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Edició i publicació de butlletins, edició i enviament de postals, difusió d'un manifest, participació en la Comissió Assessora del Pla Especial del Patrimoni Arquitectònic, presentació d'una al·legació al mateix Pla (abril 2013).
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.
Catalogació o nivell actual de protecció	Diversos.

Fonts documentals

- Arenyencs per de la defensa del patrimoni arquitectònic i històric. (22 juliol 2002). *La Xarxa*. <http://www.laxarxa.cat/altres/noticia/arenyencs-per-de-la-defensa-del-patrimoni-arquitectonic-i-historic>
- Col·lecció Local Biblioteca Pare Fidel Fita
Butlletins Salvem Arenys: Febrer del 2003, maig del 2003 i setembre del 2004.
- El col·lectiu Salvem Arenys ha tret al carrer el primer butlletí informatiu. (2003, febrer 24). *La Xarxa*. <http://www.laxarxa.cat/altres/amp/noticia/el-col-lectiu-salvem-arenys-ha-tret-al-carrer-el-primer-butlleti-informatiu>
- Salvem Arenys denuncia agressions al patrimoni arquitectònic. (2003, febrer 25). *VilaWeb*. <https://www.vilaweb.cat/noticia/653070/20030225/salvem-arenys-denuncia-agressions-patrimoni-arquitectonic.html>

Bibliografia

- Col·lectiu Salvem Arenys. (Desembre 2002). Proposta de preservació del nucli antic d'Arenys en el nou pla d'urbanisme. *Salobre: Butlletí del Centre d'Estudis Josep Baralt*, 13, 8-11.

Entrevistes / Informants

Imatge	Anvers d'una de les postals reivindicatives editades pel col·lectiu Salvem Arenys, 2003. Col·lecció Local Biblioteca Pare Fidel Fita d'Arenys de Mar.
--------	---

134	Conjunt de búnquers i refugis antiaeris
Cronologia	1936-1939
Comarca	Maresme
Població	Arenys de Mar
Ubicació	Al llarg de la franja costanera de la població.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Grup Búnquers Arenys
Cronologia	2008
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Projecte de conservació i difusió del patrimoni de la Guerra Civil espanyola. Identificació, catalogació de búnquers i refugis antiaeris. Diàleg amb les institucions públiques i col·laboració amb altres entitats. Petició de catalogació monumental. Organització de visites guiades. Realització d'estudis i difusió d'articles.
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos. Alguns han estat intervinguts.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Ferran, E. (25 octubre 2011). De ruta pels búnquers. *El Punt Avui*, p.36.
- Ferran, E. (16 agost 2013). Rememorar els búnquers. *El Punt Avui*, p.37.
- Ferran, E. (2015, setembre 7). Arenys de Mar protegeix i obre els búnquers al públic. *El Punt Avui*. http://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/892143-arenys-de-mar-protegeix-i-obre-els-bunquers-al-public.html?fbclid=IwAR2pDLvH_T2JU8WYijd4KZsKglpWeCq282pU6231tmGtSqCSXkXj0QuOck
- Ferran, E. (22 abril 2019). Fortins arran de mar. *El Punt Avui*, p.18.
- Grup Búnquers Arenys. (2009, novembre 18). Grup Búnquers Arenys, missió i objectius. *Arenyautes*. Recuperat el 29 de març de 2022 de <http://arenyautes.cat/content/grup-b%C3%BAnquers-arenys-missi%C3%B3-i-objectius>

Bibliografia

- Bruguera, R., Grup Búnquers Arenys. (2015). La recuperació del búnquer de la platja del Cavaió (Arenys de Mar). *Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme*, 9, p.191-197. <https://raco.cat/index.php/TrobadaMaresme/article/view/314833>
- Grup Búnquers Arenys. (2012). El refugi del Geriàtric. Un refugi antiaeri de la Guerra Civil a Arenys de Mar. *Sessió d'Estudis Mataronins*, 28. <https://raco.cat/index.php/SessioEstudisMataronins/article/view/261816>
- Montlló, J. i Alay, J.C. (2012). Les fortificacions de la Guerra Civil espanyola a Premià de Mar: Els anys passen per a tothom. *Sessió d'Estudis Mataronins*, 29.

<https://raco.cat/index.php/SessioEstudisMataronins/article/view/271089>

Entrevistes / Informants

Imatge Búnquer de la platja del Cavaió. Alberto González, 2015. Wikimedia Commons.

135 **Ca l'Espàrrec o Can Globus: Can Pepet de la Casa Nova i Vil·la Josefa**

Cronologia	Segle XVII i segle XX
Comarca	Maresme
Població	Arenys de Munt
Ubicació	Finca al capdamunt de la Rambla de Francesc Macià, tancada al nord-oest per la carretera de Torrentbò. Els dos edificis disten pocs metres l'un de l'altre i estan envoltats per un jardí.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«Salvem Can Globus» – Plataforma per a la defensa del patrimoni històric i arquitectònic d'Arenys de Munt 2007
Cronologia	
Motiu / Amenaça	Projecte urbanístic: enderroc dels immobles per la construcció d'una nova biblioteca, una plaça, un aparcament i habitatges de protecció oficial als terrenys.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Penjada de pancartes, recollida de signatures, difusió d'un manifest, publicació d'escrits a la premsa, diàleg amb les institucions públiques, organització d'actes reivindicatius, acció: organització de guàrdies a la finca per evitar l'entrada de màquines (nit del 12 al 13 d'agost de 2007).
Estat actual de l'element patrimonial	Pendents d'intervenció i nous usos.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Blanch, A. (2007). Transformació urbana de Can Globus (Arenys de Munt). *Territori: Observatori de projectes i debats territorials de Catalunya*. http://territori.scot.cat/cat/notices/2009/09/transformaciO_urbana_de_can_globus_arenys_de_munt_2007_360.php
- De la Fuente, A. (20 agost 2007). Vecinos de Arenys de Munt se movilizan por una torre modernista. *La Vanguardia*, p.6.
- Ferran, E. (2011, abril 19). Aproven els canvis de la finca de can Globus. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/article/399091-aproven-els-canvis-de-la-finca-de-can-globus.html>
- La Plataforma "Salvem Can Globus" lliura 1175 signatures a l'ajuntament d'Arenys de Munt. (2007, agost 29). *Diari Maresme*. <https://diarimaresme.com/2007/la->

[plataforma-salvem-can-globus-lliura-1175-signatures-a-l%E2%80%99ajuntament-d%E2%80%99arenys-de-munt](https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20070813/arenys-de-munt-frena-el-derribo-de-dos-edificios-centenarios-5469762)

- Palomino, P. (2007, agost 13). Arenys de Munt frena el derribo de dos edificios centenarios. *El Periódico*.
<https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20070813/arenys-de-munt-frena-el-derribo-de-dos-edificios-centenarios-5469762>
- Sorgeix a Arenys de Munt la plataforma Salvem Can Globus. (2007, agost 2). *VilaWeb*. <https://www.vilaweb.cat/noticia/2501808/20070802/sorgeix-arenys-munt-plataforma-salvem-can-globus.html>
- Una immobiliària compra les masies de Can Globus i l'Ajuntament d'Arenys de Munt no vol que les enderroquin. (2008, octubre 10). 3 24. Recuperat el 18 d'octubre de 2020 de <https://www.ccma.cat/324/una-immobiliaria-compra-les-masies-de-can-globus-i-lajuntament-darenys-de-munt-no-vol-que-les-enderroquin/noticia/320711>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Pròpia, octubre del 2016.
--------	---------------------------

136	Capella de Sant Jaume	
Cronologia	Segle x	
Comarca	Maresme	
Població	Argentona	
Ubicació	Aïllada. Al veïnat de Sant Jaume de Traià, a les afores de la població (est), dalt d'un turó.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Grup d'Amics de l'Art Romànic del Museu Comarcal del Maresme / Secció de Patrimoni del Centre d'Estudis Argentonins Jaume Clavell, altres entitats	
Cronologia	1988 / 2003	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Col·laboració amb altres entitats. / Desenvolupament d'estudis, diàleg amb les institucions públiques.	
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	
Fonts documentals		
<ul style="list-style-type: none"> - Centre d'Estudis Jaume Clavell. (s.d.). Secció de Patrimoni [Entrada en un blog]. http://cea.cat/about/#PATRIMONI - Farell, D. (Juliol 2003). Salvem la capella medieval de Sant Jaume de Traià!. <i>Fonts: Butlletí del Centre d'Estudis Argentonins Jaume Clavell</i>, 15, p.23-24. - Graupera, J. (2008, setembre 21). 30 anys d'Amics de l'Art Romànic del Museu de Mataró [Entrada en un blog]. https://quimgraupera.blogspot.com/2008/09/30-anys-damics-de-lart-romnic-del-museu.html - Mans a l'obra. (Juliol 2003). <i>Fonts: Butlletí del Centre d'Estudis Argentonins Jaume Clavell</i>, 15, p.3. 		
Bibliografia		
<ul style="list-style-type: none"> - Graupera, J. (1989). <i>La Capella pre-romànica de Sant Jaume de Traià: Argentona-El Maresme</i>. Mataró: Museu Comarcal del Maresme. 		
Entrevistes / Informants		
Imatge	Argentona Turisme, sense data. http://www.argentona-turisme.com/aplec-de-sant-jaume-de-traigrave.html	

137 Casa Puig i Cadafalch

Cronologia	1905
Comarca	Maresme
Població	Argentona
Ubicació	Plaça de Vendre, 5, cantonada amb el carrer Dolors Monserdà. El jardí, a la part posterior de l'immoble, limita amb un carreró estret. Al centre de la localitat.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Salvem Can Puig i Cadafalch
Cronologia	2011
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització d'activitats reivindicatives: Diada de Puig i Cadafalch (festa Major de 2010), conferència (18/03/2011); organització d'una manifestació (26/03/2011). Diàleg amb les institucions públiques, difusió d'un manifest, enviament d'escrits i notes a la premsa, recollida de signatures, presència a les xarxes socials. Penjada d'una pancarta (Assemblea de Maulets d'Argentona).
Estat actual de l'element patrimonial	Intervinguda. Pendent de nous usos.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Arcal, Ll. (2018, gener 9). La casa Puig i Cadafalch d'Argentona recupera la seva façana original. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/1317599-la-casa-puig-i-cadafalch-d-argentona-recupera-la-seva-facana-original.html>
- Argentona per can Puig i Cadafalch. (2011, març 28). *Diari Maresme*. <https://diarimaresme.com/2011/argentona-per-can-puig-i-cadafalch>
- Centre d'Estudis Argentonins Jaume Clavell. (2011, març 13). Salvem Can Puig i Cadafalch [Entrada en un blog]. <http://cea.cat/blog/2011/03/13/salvem-can-puig-i-cadafalch>
- Enrique, C. i Soriano.G. (directors). (2011). *Donde habita el olvido* [Episodi de sèrie de televisió]. En A. Tabernero (Productora), Repor. Madrid: Corporación de Radio y Televisión Española. <https://www.rtve.es/television/20110524/repor-tve-donde-habita-olvido/434450.shtml>
- La plataforma Salvem Can Puig i Cadafalch d'Argentona. (2011, març 2). *La clau*. <https://laclau.cat/article/la-plataforma-salvem-can-puig-i-cadafalch-d-argentona>
- La queixa del lector: "Salvem Can Puig i Cadafalch d'Argentona". (2011, març 25). 3 24. Recuperat el 27 d'abril de 2020 de <https://www.ccma.cat/324/la-queixa-del-lector-salvem-can-puig-i-cadafalch-d-argentona/noticia/1121226>

- Márquez, T. (2012, setembre 30). Un Puig i Cadafalch de tots. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/578057-un-puig-i-cadafalch-de-tots.html>
- Maulets Argentona. (2011, març 29). Èxit de la manifestació i la calçotada a Argentona. *Maulets: El jovent independentista revolucionari*. Recuperat el 22 d'octubre de 2020 de <https://maulets.org/node/215>
- Maulets: En defensa del patrimoni modernista [Comentari en un fòrum en línia]. (2011, febrer 11). <https://www.racocatala.cat/forums/fil/137430/maulets-defensa-patrimoni-modernista?pag=2>
- Salvem can Puig i Cadafalch d'Argentona. (2011, març 11). Argentona s'uneix per defensar can Puig i Cadafalch [Entrada en un blog]. <http://salvemcanpuigicadafalch.blogspot.com/2011/03/argentona-suneix-per-defensar-can-puig.html>
- Salvem can Puig i Cadafalch d'Argentona. (2011, abril 2). La propietària de can Puig i Cadafalch i el President de l'entitat Sos Monuments es defensen de la manca de conservació de can Puig i Cadafalch envien una carta als diaris que reproduïm íntegrament en aquest blog [Entrada en un blog]. <http://salvemcanpuigicadafalch.blogspot.com/2011/04>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Bob Masters, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
--------	--

138 **Jaciment de Ca l'Arnau-Can Mateu**

Cronologia	Segles II-I aC
Comarca	Maresme
Població	Cabrera de Mar
Ubicació	En un tros de parcel·la que s'ha mantingut sense urbanitzar al carrer de la Riera, al centre de la població. Al costat de l'Ajuntament.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Coordinadora en Defensa de Ca l'Arnau
Cronologia	1997
Motiu / Amenaça	Projecte de construcció d'una urbanització als terrenys de la finca on hi ha el jaciment.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió d'un manifest (22/09/1997), organització de taules rodones, presentació d'instàncies.
Estat actual de l'element patrimonial	Preservat.
Catalogació o nivell actual de protecció	Pla d'Ordenació Urbanística Municipal de Cabrera de Mar: Bé protegit.

Fonts documentals

- De la Fuente, A. (4 octubre 1997). Arqueòlogos piden excavar Ca l'Arnau. *La Vanguardia*, p.6.
- De la Fuente, A. (31 octubre 1997). Las excavacions en Ca l'Arnau continuarán. *La Vanguardia*, p.6.
- Restos precristianos en Cabrera. (2 setembre 1997). *La Vanguardia*, p.6.

Bibliografia

- Alay, J.C. i Farell, D. (Novembre 1997). Motius per a l'excavació de Ca l'Arnau. *Full d'Informació de la Societat Catalana d'Arqueologia*, 142, 1.
- Farell, D., Vinyals, J., Rovira, J.M. (1999). El manifest i la taula rodona en defensa del jaciment de Ca l'Arnau (Cabrera de Mar, setembre-octubre de 1997). Dins Associació d'Estudis Científics i Culturals (Ed.), *Segones jornades de patrimoni cultural i societat* (p.99-102). Associació d'Estudis Científics i Culturals.
- Martín, A. (2002). El conjunt arqueològic de Ca l'Arnau (Cabrera de Mar, Maresme): Un assentament romano-republicà. *Tribuna d'Arqueologia*, (1998-1999), 211-228. <http://hdl.handle.net/10687/91558>

Entrevistes / Informants

Imatge	Marc Guàrdia i Llorens, 2016. Mapes del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. Oficina de Patrimoni Cultural.
---------------	---

139 Poblacó ibèric de Burriac

Cronologia	A partir del segle VI aC
Comarca	Maresme
Població	Cabrera de Mar
Ubicació	Aïllat. A la vessant meridional del turó homònim, al nord-oest de la localitat. Al cim d'aquest turó hi ha el castell de Burriac.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...

Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia, Grup d'Història del Casal de Mataró, Grup d'Arqueologia de Cabrera de Mar, altres entitats de la comarca

Cronologia

2006

Motiu / Amenaça

Abandonament. Espolis.

Activitats i accions destacades de la reivindicació

Diàleg amb les institucions públiques, presentació d'instàncies, petició de catalogació monumental, difusió de manifestos (2009 i 2014).

Estat actual de l'element patrimonial

Diversos. En desús.

Catalogació o nivell actual de protecció

Incoat Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Societat Catalana d'Arqueologia. (s.d.). *Patrimoni: La preservació i protecció del poblacó ibèric de Burriac (Cabrera de Mar, Maresme)*. Recuperat el 30 d'abril de 2020 de http://www.scarqueologia.com/?page_id=64

Bibliografia

- Alay, J.C. (Novembre 1991). Les activitats de la Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia envers la protecció del Patrimoni Històric. *Dossier de Patrimoni Cultural: Jornades sobre la protecció legal del Patrimoni Arqueològic*, 6, 124-138.
- Alay, J.C. i Clariana, J.F. (2018). El poblacó ibèric de Burriac, entre el desconeixement social i l'oblit de les administracions. *Felibrejada: Revista del Grup d'Història del Casal*, 97, 106-142.
- Alay, J.C. i Farell, D. (1995). La preservació i la difusió del Patrimoni Històrico-arqueològic a Cabrera de Mar (El Maresme). *Sessió d'Estudis Mataronins*, 12, 7-14.

Entrevistes / Informants

Àngels Soler, 6 de juny de 2019.

Joan Carles Alay, 12 de maig de 2020.

Imatge

Miriam Esqué, 2009. Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya.

140	Mas de la Font Picant	
Cronologia	Segles XVIII-XIX	
Comarca	Maresme	
Població	Cabrils	
Ubicació	Carrer dels Quatre Camins, 3. Al centre de la localitat. Al davant, l'antic jardí ara és un aparcament.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal, Assemblea de Joves de Cabrils, altres entitats	
Cronologia	2011	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Anunci d'un projecte d'enderroc.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió d'un manifest, organització d'una manifestació, organització d'assemblees.	
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. En desús.	
Catalogació o nivell actual de protecció		
Fonts documentals		
	<ul style="list-style-type: none"> - Ariño, G. (2011, setembre 13). Cabrils demolirà la casa de l'Aigua Picant. <i>El Punt Avui</i>. http://www.elpuntavui.cat/article/1-territori/10-administracions/452375-cabrils-demolira-la-casa-de-laigua-picant.html - Ariño, G. (2011, setembre 16). Els joves volen usar la casa de l'Aigua Picant. <i>El Punt Avui</i>. http://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/453455-els-joves-volen-usar-la-casa-de-laigua-picant.html - Assemblea De Joves Cabrils. (2011, setembre 28). L'Assemblea Jove de Cabrils volem mostrar el nostre suport a la reivindicació que un col·lectiu de veïns i veïnes estan duent a terme. No volem perdre part del nostre patrimoni i per això també lluitarem per aquesta causa: salvar i [Actualització d'estat a Facebook]. https://www.facebook.com/groups/195695897117035/permalink/279492712070686 - Fotobloc: «Assemblea veïnal i oberta: Salvem la Font Picant». (2011, octubre 3). [Entrada en un blog]. http://tuetscabrils.blogspot.com/2011/10/fotobloc-assemblea-veinal-i-oberta.html 	
Bibliografia		
Entrevistes / Informants		
Imatge	Gerard Ariño, 2011. <i>El Punt Avui</i> . http://www.elpuntavui.cat/article/1-territori/10-administracions/452375-cabrils-demolira-la-casa-de-laigua-picant.html	

141 Església dels Sants Reis

Cronologia	1922
Comarca	Maresme
Població	Calella
Ubicació	Integrada a l'antic edifici de l'Escola Pia. El conjunt escolar es trobava entre el carrer de Jovara, el de les Escoles Pies i el de Sant Isidre. Al centre de la població.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Exalumnes i amics de l'Escola Pia, col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal
Cronologia	1995
Motiu / Amenaça	Permuta d'una part de l'edifici de l'antiga Escola Pia amb un constructor. Projecte d'enderroc i construcció d'un nou edifici d'habitatges i locals comercials al terreny alliberat.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, difusió d'un manifest, publicació d'articles, edició de cartells, organització d'actes reivindicatius (manifestació el 22/10/1995) i d'una taula rodona, diàleg amb les institucions públiques.
Estat actual de l'element patrimonial	Enderrocat.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Amat, J. (15 octubre 1995). Dolgut i preocupat. *Estela: La revista d'opinió a Calella*, 1093, p.7.
- Arxiu Històric Municipal de Calella
Entrevista als promotors de la campanya contra l'enderroc. Núria Mayà entrevista a Tomàs Cusell, Enric Michelena, Josep Salvañà, Tomàs Claramunt i Santiago Tarinas. 4 d'octubre de 1995.
Taula rodona d'ex-alumnes de l'Escola Pia que debaten sobre el tema de l'enderroc. Any 1995.
- Arxiu Històric Municipal de Calella – Fons videogràfic de Calella TV
Vídeo de la televisió local Calella TV sobre l'acte "Salvem l'església de l'Escola Pia", 22 d'octubre de 1995.
- Claramunt, T. (15 octubre 1995). Per què la tiren? Nosaltres no ho volem!. *Estela: La revista d'opinió a Calella*, 1093, p.8.
- Cusell, T. (15 setembre 1995). L'Església de l'Escola Pia serà enderrocada. *Estela: La revista d'opinió a Calella*, 1092, p.6-7.
- Entrevista a Jaume Pallarolas. (15 setembre 1995). *Estela: La revista d'opinió a Calella*, 1092, p.25-26.
- Junta Directiva A.P.A. Escola Pia. (15 octubre 1995). Comunicat de la Junta Directiva de l'A.P.A. de l'Escola Pia. *Estela: La revista d'opinió a Calella*, 1093, p.26.

- L'enderrocament de l'església de l'Escola Pia, motiu de polèmica. (15 setembre 1995). *Estela: La revista d'opinió a Calella*, 1092, p.16.
- Marrè, S. (15 octubre 1995). Amb tristor i sense rancúnia. *Estela: La revista d'opinió a Calella*, 1093, p.5.
- Michelena, M. (15 novembre 1995). Més sobre l'enderroc de l'església de l'Escola Pia. *Estela: La revista d'opinió a Calella*, 1094, p.7-8.
- Ràdio Calella TV. (2016, novembre 19). [Enderrocs] Escola Pia -Església dels Sants Reis- (1995). [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=6XJbXcVyN8g>
- Salvem l'Església dels Escolapis. (15 setembre 1995). *Estela: La revista d'opinió a Calella*, 1092, p.10.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Vista de l'exterior de la desapareguda església dels Sants Reis, sense data. Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya. http://laplega.escolapia.cat/2010/10/lescola-pia-de-calella.html
---------------	---

142 Cooperativa Odeon

Cronologia	1924
Comarca	Maresme
Població	Canet de Mar
Ubicació	Carrer del Gram, 22. A ponent hi té la plaça de Colomer. Al centre de la població.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació Cultural Plataforma Odèon
Cronologia	1999
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Projecte de recuperació de l'immoble i impuls de nous usos: programació d'activitats culturals, organització de manifestacions (25/02/2007) i festivals reivindicatius, diàleg amb les institucions públiques, presència a les xarxes socials, seguiment de les obres d'intervenció, col·laboració amb altres entitats.
Estat actual de l'element patrimonial	En procés d'intervenció.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Ajuntament de Canet de Mar. (2017, octubre 10). *Les obres de l'Odèon avancen a bon ritme*. Recuperat el 28 d'octubre de 2020 de <https://canetdemar.cat/pagina.php?id=16392>
- Associació Cultural Plataforma Odeon. (2002). *L'Odeon: Espai cultural de Canet*. Recuperat el 28 d'octubre de 2020 de <http://www.odeoncanet.org/historia.asp>
- Associació Cultural Plataforma Odèon. (2010, abril 25). *Manifest: Enguany l'Associació Cultural Plataforma Odèon fa deu anys!* Recuperat el 28 d'octubre de 2020 de <http://www.odeoncanet.org/informacio.asp?codi=1572&tipus=2&subtipus=1&any=2010>
- Canet de Mar afronta la recta final de la rehabilitació del teatro Odèon. (2018, agost 22). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/maresme/20180822/451409761721/canet-de-mar-rehabilitacion-teatro-odeon.html>
- El Repercussió per l'Odèon celebra els quinze anys. (2017, juny 3). *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/1159024-el-repercussio-per-l-odeon-celebra-els-quinze-anys.html>
- Pera, J. (2009). L'Odeon i la moguda cultural de Canet a finals dels anys setantes. *El Sot de l'Aubó*, 28, 24-32.

Bibliografia**Entrevistes / Informants**

Imatge Enric Fontvila, 2014. Wikimedia Commons.

143 Torre de Can Campassol

Cronologia	Finals del segle XIX – inicis del XX
Comarca	Maresme
Població	Malgrat de Mar
Ubicació	En una gran finca, envoltada per un jardí, al centre de la població. Actualment al seu lloc hi ha el parc de Can Campassol, al carrer de Mar, 85, cantonada amb el carrer Sant Pere.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal
Cronologia	1976
Motiu / Amenaça	Opció de compra de la finca per part d'una immobiliària i concessió d'un permís d'obres. Enderrocament i possible construcció d'edificis comercials i habitatges al solar.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Peticció de catalogació monumental, diàleg amb les institucions públiques, organització de torns de vigilància a les obres d'enderrocament (23/08/1977) i accions de protesta in situ, pintada d'un mural reivindicatiu, organització de manifestacions (27/08/1977), presentació d'instàncies, difusió d'un manifest, assistència al Ple municipal.
Estat actual de l'element patrimonial	Enderrocat.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Carreres, J. (17 setembre 1977). La destrucció de Can Campassol. *Presència*, p.20-21.
- Castell, J. (16 octubre 1977). Preocupa la salvaguarda del patrimoni arquitectònic català. *La Vanguardia*, p.27.
- Com Malgrat ha perdut els seus espais verds. (Octubre 1977). *Som-hi!*, 1, p.8.
- Editorial: Cop d'ull al 1977, i bon 1978. (Gener 1978). *Som-hi!*, 4, p.3.
- González, A. (22 octubre 1977). Can Campassol, un exemple. *Presència*, p.23.
- La desaparecida torre Campasol. (5 octubre 1977). *La Vanguardia*, p.29.
- Malgrat: La torre de «Can Campasol» ha sido derribada inesperadamente. (26 agost 1977). *La Vanguardia*, p.17.
- Malgrat: La torre de Can Campasol no será monumento de interés local. (16 agost 1977). *La Vanguardia*, p.16.
- Malgrat: Participación ciudadana en el pleno municipal. (5 novembre 1976). *La Vanguardia*, p.35.
- Malgrat: Se solicitará la declaración de monumento histórico-artístico para la «Torre Campasol». (19 octubre 1976). *La Vanguardia*, p.42.
- Montalt, S. (Agost 1978). Tal dia farà un any. *Som-hi!*, 11, p.23.

- Sardà, X. (25 novembre 1976). Oposició a la compra de can Campassol. *Avui*, p.9.
- Tomàs, V. (5 octubre 1978). Can Campassol pot esdevenir zona edificada en comptes de parc. *Avui*, p.12.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Antoni Poch, 1960. Arxiu Municipal de Malgrat de Mar.
---------------	---

144	La Pilona	
Cronologia	1911	
Comarca	Maresme	
Població	Malgrat de Mar	
Ubicació	A uns 400 metres mar endins des de la platja de les Drassanes.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal / «Salvem la Pilona»	
Cronologia	1984 / 2016	
Motiu / Amenaça	Projecte de conversió de la pilona, per part d'una iniciativa privada, en una plataforma per a activitats esportives aquàtiques. / Abandonament. Necessitat d'intervenció.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, diàleg amb les institucions públiques, difusió d'articles i escrits a la premsa, organització d'un acte reivindicatiu (estiu 1984). / Presència a les xarxes socials, edició i venda de marxandatge (samarretes).	
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. Pendent de nous usos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.	

Fonts documentals

- Carreres, J. (26 de juliol de 1984). La «pilona» de Malgrat. *El Punt*, p.7.
- Coal, J. [Josep]. (2017, juliol 14). Records de l'estiu del 84 a la pilona. Àlbum sencer. Poc després hi varen instal·lar la Parasailing Platform i les restes de torre metàlica quedaren dins els cubs de formigó que servien per soportar l'estructura. Els globus lligats on ara [Publicació en un grup de Facebook]. <https://www.facebook.com/groups/539310712918853/permalink/676321815884408>
- Els veïns de Malgrat no volen que «la pilona» sigui un altre «peñón». (7 juliol 1984). *El Punt*, p.15.
- Històries de Mar. (2013, gener 22). La Pilona: Tot un símbol [Entrada en un blog]. <https://historiesdemar.wordpress.com/2013/01/22/la-pilona-tot-un-simbol>
- Montalt, S. (1984, agost 12). Malgrat vol recuperar la Pilona: Sant Roc, torneu-hi!. *El Punt*, p.22.
- Nou-centes signatures volen salvar la «pilona» de Malgrat. (20 juliol 1984). *El Punt*, p.12.
- Serra, J. (Juliol 1984). En defensa d'un símbol: La «Pilona». *Som-hi!*, 82, p.6-7.
- Televisió de Malgrat de Mar (Productor). (1984). I vostè què en pensa? Col·loqui sobre la Pilona [Programa de televisió]. Malgrat de Mar: TV Malgrat. <http://ammm.ajmalgrat.cat/details.vm?o=&w=pilona&f=&d=creation&d=1984&d=01&d=01&d=1984&d=12&d=31&l=15&t=%2Bcreation&c=1&lang=ca&view=global&s=4>

Bibliografia

- Martín, M., Escartin, S. I Mariani, S. (2020). *La Pilona de Malgrat de Mar: Un recorregut històric, naturalístic i socioecològic per un símbol del litoral malgratenc*. Malgrat de Mar: Ajuntament de Malgrat de Mar.

Entrevistes / Informants

Imatge	Marc Martín, 2018.
--------	--------------------

145	Ca la Vídua Sala o Torre Bombai	
Cronologia	1909	
Comarca	Maresme	
Població	Malgrat de Mar	
Ubicació	Carrer de Mar, 61. Al centre de la població.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Salvem la Torre de la Vídua de Can Sala
Cronologia	2006
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Enderrocament de l'adjacent Hotel Bombai i demolició d'una part de la torre.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, presentació d'instàncies, col·laboració amb altres entitats, organització d'activitats de difusió: visites guiades, actes, jornada de descoberta de la torre (15/07/2006), acció reivindicativa (novembre 2006).
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitada. Nous usos: equipament municipal (oficines).
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- El Ayuntamiento de Malgrat compra la torre modernista de Can Sala. (2007, gener 14). *El País*.
https://elpais.com/diario/2007/01/14/catalunya/1168740441_850215.html
- Lladó, A. (2006, desembre 19). Núria Arís: "Hem presentat més de 600 instàncies a l'Ajuntament". *Diari Maresme*. <https://diarimaresme.com/2006/nuria-aris>
- Márquez, T. (2015, novembre 9). Tributs a una torre. *El Punt Avui*.
<http://www.elpuntavui.cat/cultura/article/912702-tributs-a-una-torre.html>
- Plataforma Salvem la Torre de la Vídua de Can Sala. (Juny 2006). Plataforma Salvem la Torre de la Vídua de Can Sala. *Som-hi!*, 323, p.13.
- Porten al Síndic de Greuges el cas de la torre de Can Sala de Malgrat de Mar. (2006, desembre 27). *VilaWeb*.
<https://www.vilaweb.cat/noticia/2208750/20061227/porten-sindic-greuges-cas-torre-can-sala-malgrat-mar.html>
- Salvem la Torre. (Novembre 2006). *Som-hi!*, 327, p.21.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Carlos Pino, 2011. Wikimedia Commons.

146	Finca Bon Pastor o Can Palomo	
Cronologia	Segle xx	
Comarca	Maresme	
Població	Malgrat de Mar	
Ubicació	Avinguda de la Verge de Montserrat, 30, cantonada amb el carrer de Joan Maragall.	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Salvem Can Palomo
Cronologia	2018
Motiu / Amenaça	Adquisició de la finca per part d'un nou propietari: possible impuls d'un projecte immobiliari que en suposi una modificació o l'enderroc.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, presència a les xarxes socials, petició de catalogació monumental, presentació d'una moció, desenvolupament d'estudis històrics.
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. En desús.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Campanya per catalogar Can Palomo de Malgrat com a Bé Cultural Local. (2018, juny 14). *Ràdio Palafoles*. Recuperat el 29 d'octubre de 2020 de <http://www.radiopalafolls.cat/2018/06/14/campanya-per-catalogar-can-palomo-de-malgrat-com-a-be-cultural-local>
- El PSC considera una "mesura molt dràstica" suspendre les llicències d'enderrocament de Can Palomo. (2018, agost 10). *Ona Malgrat*. Recuperat el 29 d'octubre de 2020 de <http://www.malgratcomunicacio.cat/index.php?cont=not&id=5245>
- Els actuals propietaris de Can Palomo podran enderrocar la finca. (2018, octubre 19). *Ona Malgrat*. Recuperat el 29 d'octubre de 2020 de <http://www.malgratcomunicacio.cat/index.php?cont=not&id=5394>
- Entrevista amb Sònia Garangou, integrant del grup d'historiadors que impulsen la campanya "Salvem Can Palomo". (2018, juny 20). *Ona Malgrat*. Recuperat el 29 d'octubre de 2020 de <http://www.malgratcomunicacio.cat/index.php?cont=not&id=5183&fbclid=IwAR00vu0fvf7wEJXN6O4Qsb5nkLeiS6O1n8aYBrLwQcBe97pSdhLS6e0JFR8>
- La finca de Can Palomo de Malgrat ja té nou propietari. (2018, juny 1). *Ràdio Palafoles*. Recuperat el 29 d'octubre de 2020 de <https://www.radiopalafolls.cat/2018/06/01/la-finca-de-can-palomo-de-malgrat-ja-te-nou-propietari/>
- Malgrat de Mar aprova una moció per catalogar la finca de Can Palomo com a bé cultural d'interès local. (2018, juliol 24). *Blanesaldia.com*. Recuperat el 7 d'abril de 2021 de <https://www.blanesaldia.com/alt-maresme/35815-malgrat-aprova-mocio-per-catalogar-can-palomo-be-cultural-dinteres-local>

- Salvem la Finca Bon Pastor-Can Palomo. (2018, juny 13). Un grup d'historiadors locals, hem tingut notícies que fa pocs dies l'actual propietària de la Finca Bon Pastor l'ha venut. Al no estar catalogada com a Bé Cultural d'Interès Local (BCIL) i que l'actual POUM (Pla d'Ordenació Urbanística Municipal) [Actualització d'estat a Facebook].
<https://www.facebook.com/SalvemCanPalomo/posts/219494565508380>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Marta Lloret, 2018. Mapes de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. Oficina de Patrimoni Cultural.
---------------	--

147 Masia de les Esmandies

Cronologia	Segle XVIII
Comarca	Maresme
Població	Mataró
Ubicació	Ronda O'Donnell, 94. La part posterior limita amb el carrer del Pintor Marià Andreu. Tot i que l'envolta una reduïda zona verda, té blocs de pisos a banda i banda.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Òmnium Cultural / «Salvem les Esmandies, encara hi som a temps!» – Associació de Veïns / «Tornem a salvar les Esmandies: Oficines no, Casal de barri sí» – Associació de Veïns Peramàs-Esmandies
Cronologia	1975 / 1976 / 2001
Motiu / Amenaça	Projecte immobiliari: enderroc de l'immoble i construcció d'un complex d'habitatges.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, presentació d'una instància col·lectiva (maig 1975), organització d'una assemblea i una manifestació (5/10/1976), petició de catalogació monumental, irrupció a la finca durant una talada d'arbres (1976). / Reivindicació d'usos socials i culturals per a l'edifici, recollida de signatures, difusió d'un manifest, organització de les celebracions de l'aniversari del Salvament de Les Esmandies, organització d'una exposició (octubre 2016).
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. Nous usos: equipament municipal.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Associació de Veïns i Veïnes de Peramàs-Esmandies. (s.d.). *Història*. Recuperat el 3 de novembre de 2020 de <http://www.peramas-esmandies.cat/av/Historia.html>
- Carreras, T. (9 octubre 1976). Preocupa la masia de les Esmandies. *Avui*, p.8.
- Casasús, L. (2010, març 9). Quan s'exigien les Esmandies [Entrada en un blog]. <http://aliesmataro.blogspot.com/2010/03/quan-s-exigien-les-esmandies.html>
- Corredó, M. (9 octubre 1980). Dos edificis històrics, al patrimoni municipal de Mataró. *Avui*, p.7.

Bibliografia

- Amat, X. (2009). *Veus de Mataró: Les lluites veïnals explicades pels seus protagonistes*. Mataró: Institut Municipal d'Acció Cultural de l'Ajuntament de Mataró i Federació d'Associacions de Veïns de Mataró.

- Subiñà, E. (2005). Les Esmandies: un casal i una família (segle XVIII). *Sessió d'Estudis Mataronins*, 22, 125-46.

Entrevistes / Informants

Anna Capella, 6 de juny de 2019.

Àngels Soler, 6 de juny de 2019.

Imatge J. Ramis, 2011. Wikimedia Commons.

148

Teatre Clavé

Cronologia	Segles XIX-XX
Comarca	Maresme
Població	Mataró
Ubicació	Rambla, 40, i façana posterior al carrer de Montserrat.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«Salvem el Clavé» – Comissió mixta pro-salvament del Teatre Clavé
Cronologia	1976
Motiu / Amenaça	Compra de l'immoble per part d'una entitat bancària i projecte d'enderroc per a la construcció d'un edifici de nova planta.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques (creació d'una comissió entitats-ajuntament), petició de catalogació monumental, difusió de cartells, organització d'una exposició, enviament d'una carta al director del Banc Central.
Estat actual de l'element patrimonial	Gran rehabilitació: de l'edifici original tan sols se'n conserva la façana.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local (façana).

Fonts documentals

- Arxiu Comarcal del Maresme
Acta d'una reunió de la Comissió Mixta pro-salvament del Teatre Clavé, 26 de juliol de 1977.
Carta al president del Banc Central, 8 d'agost de 1977.
Nota de premsa, 6 de febrer de 1978.
- Atemptat artístic. (2 setembre 1977). *Avui*, p.8.
- Carreras, T. (5 desembre 1976). El Teatre Clavé, en greu perill: Demanen la parilització de les obres d'enrunament. *Avui*, p.7.
- Comissió mixta Mataró. (28 octubre 1977). Cronologia d'un atemptat. *El Maresme: Setmanari d'informació*, p.29.
- Cuyàs, M. (28 octubre 1977). Amnistia pel Clavé: Salvem el Clavé pel futur. *El Maresme: Setmanari d'informació*, p.25-27.
- Fàbregas, J.M. (20 maig 1977). Creat el Centre d'Estudis Musicals del Maresme. *Avui*, p.12.
- Fàbregas, J.M. (4 juny 1977). Teatre Clavé de Mataró pot ser demolit. *Avui*, p.11.
- Fàbregas, J.M. (5 juliol 1978). Mataró: Amenaces de bomba a l'ajuntament. *Avui*, p.2.
- La desaparició del Teatre Clavé. (11 desembre 1976). *Mataró: Periódico del Maresme*, p.20.
- Registre de Planejament Urbanístic de Catalunya
Pla Especial del Patrimoni Arquitectònic 1999, Mataró
- Sala, M. (16 desembre 1976). A Mataró volem recuperar un teatre. *Avui*, p.5.
- Sala, M. (21 juny 1977). Teatre Clavé. *Avui*, p.3.
- Sala, M. (19 agost 1977). A Mataró han assassinat un teatre. *Avui*, p.4.

- Un important patrimoni cultural malmès. (25 octubre 1977). *Avui*, p.20.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Anna Capella, 6 de juny de 2019.

Imatge Zarateman, 2017. Wikimedia Commons.

149 Llar Cabanellas

Cronologia	1874
Comarca	Maresme
Població	Mataró
Ubicació	Ronda d'Alfons x el Savi, cantonada amb el passeig d'Antoni Martí Cabanelles. El perímetre de la finca, que té un gran jardí, és envoltat per un mur.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Salvem Cabanellas
Cronologia	2005
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Possible aplicació d'un projecte de transformació urbanística de la parcel·la.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, difusió d'un manifest i de comunicats, diàleg amb les institucions públiques, col·laboració amb altres entitats, edició d'una publicació divulgativa.
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. Pendent de nous usos.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Castarnado, E. (2005, novembre 14). La Plataforma Salvem Cabanellas entrega 3.500 signatures a l'Ajuntament. *Capgròs.com*. https://www.capgròs.com/actualitat/mataro/la-plataforma-salvem-cabanellas-entrega-3-500-signatures-a-l-ajuntament_106828_102.html
- Federació d'Associacions de Veïns de Mataró. (2005, abril 7). Les Associacions de Veïns consideren que la Llar Cabanellas ha de retornar a la ciutat i impulsaran la creació d'una plataforma ciutadana amb aquesta finalitat [Entrada en un blog]. <https://favmata.wordpress.com/about/comissions-de-treball/territori>
- La plataforma ciutadana «Salvem Cabanellas» comença la recollida de firmes. (2005, juny 3). *El Tot Mataró i Maresme*. <http://totmataro.cat/ciutat/societat/item/5265-la-plataforma-ciutadana-salvem-cabanellas-comenca-la-recollida-de-firmes>
- La Plataforma Salvem Cabanelles demana a l'Ajuntament que es posi. (2005, abril 22). *Capgròs.com*. https://www.capgròs.com/mataro/ciutat/la-plataforma-salvem-cabanellas-demana-a-l-ajuntament-que-es-posicioni_104797_102.html
- Les Associacions de Veïns demanen conservar la Llar Cabanellas com a equipament social. (2005, març 31). *El Tot Mataró i Maresme*. <http://www.totmataro.cat/ciutat/societat/item/4896-les-associacions-de-veins-demanen-conservar-la-llar-cabanellas-com-a-equipament-social>
- Llar Cabanelles, un espai en desús i que es manté encallat. (2016, abril 14). *Capgròs.com*. <https://www.capgròs.com/mataro/equipaments/llar-cabanelles-un->

[espai-en-desus-i-que-es-mante-encallat_139891_102.html](#)

Bibliografia

- Amat, X. (2009). *Veus de Mataró: Les lluites veïnals explicades pels seus protagonistes*. Mataró: Institut Municipal d'Acció Cultural de l'Ajuntament de Mataró i Federació d'Associacions de Veïns de Mataró.

Entrevistes / Informants

Imatge R. Gallofré, 2017. Capgròs.com.
https://www.capgross.com/actualitat/mataro/encallats-a-la-llar-cabanelles_708623_102.html

150	Fàbrica Can Fàbregas i de Caralt	
Cronologia	1879	
Comarca	Maresme	
Població	Mataró	
Ubicació	Carrer Miquel Biada, 15, cantonada amb la Ronda de la República.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Salvem Can Fàbregas i de Caralt	
Cronologia	2007	
Motiu / Amenaça	Projecte urbanístic (Pla de millora urbana) al sector Ronda Barceló i illa de Fàbregas i Caralt: enderroc de la fàbrica, prèvia descatalogació, i construcció d'un edifici de nova planta per part d'una empresa de centres comercials.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió d'un manifest, elaboració d'informes i estudis històrics de l'edifici. Creació d'una pàgina web i d'un blog digital. Assistència al Ple municipal, diàleg amb les institucions públiques. Organització de manifestacions (24/03/2007, 14/11/2009), jornades i activitats reivindicatives, visites guiades («Passejada pel nostre patrimoni perdut») i rodes de premsa. Presentació d'al·legacions a l'Ajuntament, recollida de signatures, emissió de comunicats, impuls d'accions judicials.	
Estat actual de l'element patrimonial	L'edifici va ser desmuntat i es troba emmagatzemat en un solar.	
Catalogació o nivell actual de protecció		

Fonts documentals

- Candidatura d'Unitat Popular Països Catalans. (2007, gener 12). *Mataró: Salvem Can Fàbregas i Caralt*. Recuperat el 3 de novembre de 2020 de <http://cup.cat/noticia/mataro-salvem-can-fabregas-i-caralt>
- Dot, A. (2007, gener 23). Es posa en marxa la plataforma ciutadana «Salvem Can Fàbregas i Caralt». *Capgròs.com*. https://www.capgros.com/actualitat/es-posa-en-marxa-la-plataforma-ciutadana-salvem-can-fabregas-i-caralt_112326_102.html
- El regidor d'Urbanisme aprova un pla que enriqueix la seva família. (23 gener 2008). *La Directa*, 78, p.9.
- Jubany, J. (2007, gener 22). Salvem Can Fàbregas i de Caralt. [Entrada en un blog]. <https://joan7.jubany.cat/2007/01/22/salvem-can-fabregas-i-de-caralt>
- Jubany, J. (2009, setembre 29). Can Fàbregas: Ni un sol cèntim per un trasllat inútil [Entrada en un blog]. <https://joan7.jubany.cat/2009/09/22/can-fabregas-ni-un-sol-centim-per-un-trasllat-inutil>
- Jubany, J. (2010, gener 20). Parlant clar sobre Can Fàbregas [Entrada en un blog]. <https://joan7.jubany.cat/2010/01/20/parlant-clar-sobre-can-fabregas/#more-1562>
- Lladó, A. (2007, març 9). Núria Manté: «Invertir en patrimoni també és fer una inversió de futur». *Diari Maresme*. <https://diarimaresme.com/2007/nuria-mante>

- Loire, M. (2007, abril 10). La preservación de una fábrica de 1879 genera polémica en Mataró. *El Periódico*.
<https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20070410/preservacion-fabrica-1879-genera-polemica-5441141>
- Martínez, Ll. (2010, gener 5). La fiscalia es querella contra l'alcalde de Mataró pel desmuntatge de Can Fàbregas. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/article/24-puntdivers/4-divers/121718-la-fiscalia-es-querella-contra-lalcalde-de-mataro-pel-desmuntatge-de-can-fabregas.html>
- Más de 500 veïns de Mataró en contra que a Can Fàbregas s'hi construeixi «El Corte Inglés». (2007, març 25). *Llibertat.cat*. <https://www.llibertat.cat/2007/03/mes-de-500-veins-de-mataro-en-contra-que-a-can-fabregas-s-hi-construeixi-el-corte-ingles-1742>
- Montañés, J.A. (2010, febrer 8). Tres pueblos en lucha por su patrimonio. *El País*. https://elpais.com/diario/2010/02/08/catalunya/1265594838_850215.html
- Paricio, P. (2007). Transformació urbana de Can Fàbregas (Mataró). *Territori: Observatori de projectes i debats territorials de Catalunya*. Recuperat el 3 de novembre de 2020 de http://territori.scot.cat/cat/notices/2009/09/transformaciO_urbana_de_can_fAbregas_matarO_2007_359.php
- Radó, R. (2007, març 2). Salvem Can Fàbregas qualifica d'“atemptat” l'enderroc de la fàbrica. *Capgròs.com*. https://www.capgros.com/actualitat/salvem-can-fabregas-qualifica-d-atemptat-l-enderroc-de-la-fabrica_112814_102.html
- Salicrú, J. (2018, desembre 12). Can Fàbregas no se reconstruirà en su emplazamiento original de Mataró si no lo pide explícitamente un juez. *El Periódico*. <https://www.elperiodico.com/es/mataro/20181212/can-fabregas-no-se-reconstruira-en-su-emplazamiento-original-de-mataro-si-no-lo-pide-explicitamente-un-juez-7197565>
- Salvem Can Fàbregas demana al Corte Inglés que reconsideri la ubicació del centre comercial a Mataró. (2009, març 25). 3 24. Recuperat el 3 de novembre de 2020 de <https://www.ccma.cat/324/salvem-can-fabregas-demana-al-corte-ingles-que-reconsideri-la-ubicacio-del-centre-comercial-a-mataro/noticia/372689>
- Salvem Can Fàbregas organitza una passejada “pel patrimoni perdut”. (2007, maig 9). *El Tot Mataró i Maresme*. <http://www.totmataro.cat/ciutat/societat/item/9528-salvem-can-fabregas-organitza-una-passejada-pel-patrimoni-perdut>

Bibliografia

- Zaera, R. (2011). *Can Fàbregas: Present, passat i ¿futur?* (Treball de Recerca). <http://www2.udg.edu/Portals/80/CAN%20FABREGAS%20PRESENT%20PASSAT%20%20FUTUR%20-%20Robert%20Zaera%20Fradera.pdf>

Entrevistes / Informants

Imatge El Punt Avui, 2014. <http://www.elpuntavui.cat/article/807776-can-fabregas-peca-a-peca.html>

151	Can Puig i Cadafalch	
Cronologia	Segle XVIII	
Comarca	Maresme	
Població	Mataró	
Ubicació	Carreró, 39. Al centre de la ciutat, a pocs metres de l'Ajuntament i del Museu de Mataró.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Comissió Salvem la Casa Natal de Puig i Cadafalch – Moviment Educatiu del Maresme 2008	
Cronologia	2008	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures, presentació d'una carta a l'alcalde. Organització d'una taula rodona i de conferències, i d'una ofrena floral (23/12/2010). Edició d'un díptic informatiu. Col·laboració amb altres entitats. Proposta de nous usos (centre d'interpretació. Integració a l'entitat Amics de Puig i Cadafalch (octubre 2012).	
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. En desús.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Ajuntament de Mataró. (2017). *Modificació puntual del Pla Especial del Patrimoni Arquitectònic de Mataró 1999: Casa Natal de Josep Puig i Cadafalch. Memòria informativa*. Recuperat el 4 de novembre de 2020 de http://www.mataro.cat/web/portal/contingut/document/originals/urbanisme_docs/exposicio_publica/pe10_annex29/2_ai_pe10_a29_memoria_informacio.pdf
- Cusachs, M. (2018, març 6). El Ple Municipal aprova –per unanimitat– la protecció integral de la casa natal de Puig i Cadafalch. *Capgròs.com*. https://www.capgross.com/actualitat/el-ple-municipal-aprova-per-unanimitat-la-proteccio-integral-de-la-casa-natal-de-puig-i-cadafalch_713637_102.html
- Márquez, T. (2012, setembre 30). Un Puig i Cadafalch de tots. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/578057-un-puig-i-cadafalch-de-tots.html>
- Sanchez, C. (2012, setembre 18). La Comissió “Salvem la Casa Natal de Puig i Cadafalch” reclama l'actuació de l'ajuntament. *Mataró Ràdio*. Recuperat el 4 de novembre de 2020 de <http://mataroradio.cat/mataronoticies/cultura/noticia/la-comissio-salvem-la-casa-natal-de-puig-i-cadafalch-reclama-lactuaci>
- Una comissió demana a l'ajuntament que protegeixi la casa natal de Puig i Cadafalch. (2009, desembre 22). *El Tot Mataró i Maresme*. <http://www.totmataro.cat/component/k2/item/16911-una-comissio-demana-a-l-ajuntament-que-protegeixi-la-casa-natal-de-puig-i-cadafalch>
- Una plataforma ciutadana vol recuperar la casa de Puig i Cadafalch. (2009, desembre 29). *Diari Maresme*. <https://diarimaresme.com/2009/una-plataforma-ciutadana-vol-recuperar-la-casa-de-puig-i-cadafalch>
- Una plataforma demana la protecció de la casa natal de l'arquitecte Puig i Cadafalch a Mataró. (2009, desembre 17). 3 24. Recuperat el 4 de novembre de 2020 de <https://www.ccma.cat/324/una-plataforma-demana-la-proteccio-de-la-casa-natal->

[de-larquitecte-puig-i-cadafalch-a-mataro/noticia/441025](https://www.cadafalch.cat/de-larquitecte-puig-i-cadafalch-a-mataro/noticia/441025)

Bibliografia

- Guanyabens, N. i Malé, J. (2016). Mataró per Puig i Cadafalch: Llums i Ombres. *Sessió d'Estudis Mataronins*, 33, 1948-2015.

Entrevistes / Informants

Imatge J. Ramis, 2012. Wikimedia Commons.

152

Cal Vedat

Cronologia	Entre 1897 i 1905
Comarca	Maresme
Població	Pineda de Mar
Ubicació	Al barri del Poblenu, en una part de l'illa d'uns 2200 metres quadrats a l'Avinguda de la Hispanitat entre els carrers Goya, Onze de Setembre i Dr.Fleming.

Foto: Joan Puigades Marqués / Autor: Joan Puigades

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Salvem la Vall de la Riera de Pineda, Associació de Veïns Unió del Poblenu, Associació Cultural Timbalers de l'Alt Maresme, Forces Infernals del Poblenu, Associació Cultural Ntra. Sra. dels Dolors i el Crist Jacent
Cronologia	2002
Motiu / Amenaça	Modificació puntual del Pla General d'Ordenació Urbanística per a la requalificació del sòl i la seva reparcel·lació. Projecte immobiliari que plantejava l'enderroc de la masia i la construcció de nous edificis al solar.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Presentació d'al·legacions i escrits a l'Ajuntament, petició de catalogació monumental, recollida de signatures, difusió de comunicats.
Estat actual de l'element patrimonial	Enderrocat.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Ajuntament de Pineda de Mar. (2010, març 31). L'Ajuntament de Pineda de Mar i els propietaris de Cal Vedat arriben a un acord i signen un conveni. Recuperat el 13 de novembre de 2020 de <https://www.pinedademar.cat/el-municipi/noticies/313>
- Cal Vedat de Pineda pot ser declarat un bé cultural d'interès local. (2003, abril 15). *VilaWeb*. <https://www.vilaweb.cat/noticia/678700/20030415/cal-vedat-pineda-pot-declarat-be-cultural-dinteres-local.html>
- Entitats del Poblenu defensen la finca de cal Vedat. (2002, desembre 10). *VilaWeb*. <https://www.vilaweb.cat/noticia/614269/20021210/entitats-poblenu-defensen-finca-cal-vedat.html>
- L'Ajuntament i els propietaris de Cal Vedat arriben a un acord i signen un conveni urbanístic. (Agost 2009). *A prop: Butlletí d'Informació Municipal*, 11, p.4-5.
- Márquez, T. (2009, juliol 22). Cal Vedat, punt final. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/article/63694-cal-vedat-punt-final.html>
- Plataforma Salvem la Vall de la Riera de Pineda. (Febrer 2005). La Direcció General d'Urbanisme dóna suport a la preservació de Cal Vedat. *L'Alloc*, 4, p.8.

- Plataforma Salvem la Vall de la Riera de Pineda. (Desembre 2007). Cal Vedat: Crònica d'un enderroc anunciat. *L'Alc*, 7, 1-2.

Bibliografia**Entrevistes / Informants**

Imatge Joan Pujadas, 1966. Arxiu Municipal de Pineda de Mar.

153 Poblament ibèric de la Cadira del Bisbe

Cronologia	Segles VII-I aC
Comarca	Maresme
Població	Premià de Dalt
Ubicació	A la falda del turó de la Cadira del Bisbe, de la serralada Litoral, alçat uns 270 metres per sobre del nivell del mar. Al nord-oest de la població.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació d'Estudis Científics i Culturals, altres entitats i col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal
Cronologia	1972, 1979 / 1995
Motiu / Amenaça	Projecte urbanístic: construcció d'una nova urbanització als terrenys del jaciment.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Realització d'excavacions i salvaguarda de materials arqueològics. Organització d'accions de protesta. Elaboració d'informes, diàleg amb les institucions públiques, enviament de cartes de protesta a l'Ajuntament. Publicació i difusió d'articles, organització d'exposicions. / Presentació massiva d'instàncies, petició de catalogació monumental, presentació de mocions, organització de conferències. Creació de la Coordinadora per a la Defensa de la Cadira del Bisbe.
Estat actual de l'element patrimonial	Preservat. Actualment és de propietat municipal i es gestiona des del Museu de Premià de Dalt.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Coll, R., Montlló J., Cazorla, F., Martín, A. (1996). *Memòria de l'actuació arqueològica duta a terme en el poblament ibèric de la Cadira del Bisbe (Premià de Dalt, El Maresme)*. <http://hdl.handle.net/10687/8434>

Bibliografia

- Coll, R. (1996). Sobre l'actual problemàtica patrimonial del poblament ibèric de la Cadira del Bisbe de Premià de Dalt (El Maresme, Barcelona). *Sessió d'Estudis Mataronins*, 13, p.169-176.
- Coll, R., Prevosti, M., Montlló, J. i Cazorla, F. (1997). *Història i salvaguarda d'un jaciment ibèric: La Cadira del Bisbe. Catàleg de l'Exposició*. Premià de Mar: Associació d'Estudis Científics i Culturals.

Entrevistes / Informants

Imma Gimferrer, 25 de juny de 2019.

Imatge Conxita Ferrer, 2007. Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya.

154 Antiga Fàbrica del Gas

Cronologia	1884
Comarca	Maresme
Població	Premià de Mar
Ubicació	Carrer de Joan XXIII, 2-8

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Ciutadana en Defensa de la Fàbrica del Gas
Cronologia	1995
Motiu / Amenaça	Projecte de transformació urbanística del sector de la fàbrica, que en preveia l'enderroc parcial per tal de facilitar l'ampliació d'una carretera (BV-5024). Presentació d'al·legacions, recollida de signatures, enviament d'articles i notes a la premsa, petició de catalogació monumental, organització de manifestacions, diàleg amb les institucions públiques.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. Nous usos: museístics i culturals -Museu de l'Estampació.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Cabañas, N. (2009, desembre 31). POUM de Premià de Mar. *Territori: Observatori de projectes i debats territorials de Catalunya*. http://territori.scot.cat/cat/notices/2010/06/poum_de_premiA_de_mar_2630.php
- La Fàbrica de Gas i el Sr.Pizarro. (Juny 2004). *El premianenc*, 1, p.3.
- L'antiga fàbrica del Gas es converteix en un dels equipaments més importants de Premià de Mar. (2002, abril 12). *Consell Comarcal del Maresme*. Recuperat l'11 d'abril de 2021 de <https://www.ccmaresme.cat/l-antiga-fabrica-del-gas-es-converteix-en-un-dels-equipaments-mes-importants-de-premia-de-mar>
- L'antiga Fàbrica del Gas serà un equipament polivalent per als veïns de Premià de Mar. (Octubre 1997). *Premià informació: Full d'informació municipal de l'Ajuntament de Premià de Mar*, p.3.
- Niell, C. (21 març 1995). S'oposen a l'enderrocament de part de la fàbrica de gas de Premià. *El Punt*, p.16.

Bibliografia

- Montlló, J. (1999). La conflictivitat social en el patrimoni cultural: La recuperació d'un element patrimonial a Premià de Mar (El Maresme). La Fàbrica de Gas. Dins *Associació d'Estudis Científics i Culturals (Ed.), Segones jornades de patrimoni cultural i societat* (p.115-123). Associació d'Estudis Científics i Culturals.

Entrevistes / Informants

Àngels Costa, 30 de novembre de 2020.

Imatge

Jordi Montlló, sense data. Mapes de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. Oficina de Patrimoni Cultural.

155	Fàbrica Can Sanpere	
Cronologia	1930	
Comarca	Maresme	
Població	Premià de Mar	
Ubicació	Carrer de Sant Cristòfol, 41. És un complex industrial de grans dimensions al centre de la població.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Can Sanpere 100% Públic	
Cronologia	1999	
Motiu / Amenaça	Projecte urbanístic: enderroc de la fàbrica i construcció d'edificis de nova planta (una altra fàbrica i més tard habitatges) per part d'una gran empresa immobiliària.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Ocupació de l'espai (abril 2013) i paralització de l'enderroc. Creació i desenvolupament d'un Centre Social Autogestionat (CSA). Petició de catalogació monumental. Organització de manifestacions (16/02/2014, 17/12/2016, 27/02/2021) i concentracions (18/05/2014). Organització d'actes reivindicatius i festes. Col·laboració amb altres entitats, diàleg amb les institucions públiques, assistència a Plens municipals, recollida d'instàncies. Penjada de cartells i pancartes, difusió de manifestos, impuls d'una campanya d'expropiació de l'immoble. Presència a les xarxes socials.	
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. En ús pels diferents col·lectius i entitats del SCA. Té una ordre de desallotjament amb data oberta.	
Catalogació o nivell actual de protecció		

Fonts documentals

- Aguilar, J. (2014, octubre 13). Tret de sortida a la campanya #Aquíensplantem de la Plataforma de Can Sanpere. *Ràdio Premià de Mar*. Recuperat el 17 de novembre de 2020 de <http://radiopremiademar.org/tret-de-sortida-a-la-campanya-aquiensplantem-de-la-plataforma-de-can-sanpere>
- Aguilar, J. (2016, desembre 20). El govern adverteix que el BCIL serà feixuc i que NyN podria enderrocar sense dificultats. *Ràdio Premià de Mar*. Recuperat el 17 de novembre de 2020 de <http://radiopremiademar.org/%E2%96%B6el-govern-adverteix-que-el-bcil-sera-feixuc-i-que-nyn-podria-enderrocar-sense-dificultats>
- Aguilar, J. (2019, març 20). Can Sanpere 100% Públic: «volem habitatge social, però no desvestir un sant per vestir-ne un altre». *Ràdio Premià de Mar*. Recuperat el 17 de novembre de 2020 de <http://radiopremiademar.org/can-sanpere-100-public-volem-habitatge-social-pero-no-desvestir-un-sant-per-vestir-ne-un-altre>
- Alaminos, M. (2021, febrer 24). L'espai Can Sanpere de Premià de Mar té data de desallotjament. *Maresme 360*. <https://maresme360.cat/can-sanpere-te-data-de-desallotjament>

- Alerta por el desalojo inminente de Can Sanpere en Premià de Mar. (2016, desembre 12). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/vida/20161210/412528107098/piden-que-fabrica-okupada-de-can-sanpere-de-premia-se-destine-a-equipamientos.html>
- Aznar, L. i González, G. (2017, maig 28). L'imperi Núñez i Navarro: Dècades de conflictes urbanístics i veïnals. *Crític*. <https://www.elcritic.cat/investigacio/limperi-nunez-i-navarro-decades-de-conflictes-urbanistics-i-veinals-10449>
- Azzouzi, A. (2019, desembre 16). La fàbrica Can Sanpere de Premià de Mar afronta un nou intent de desallotjament. *La Directa*. <https://directa.cat/la-fabrica-can-sanpere-de-premia-de-mar-afronta-un-nou-intent-de-desallotjament>
- Cabañas, N. (2009, desembre 31). POUM de Premià de Mar. *Territori: Observatori de projectes i debats territorials de Catalunya*. http://territori.scot.cat/cat/notices/2010/06/poum_de_premiA_de_mar_2630.php
- Els Mossos executen de matinada el desallotjament del centre social Can Sanpere. (2017, maig 27). *La Directa*. <https://directa.cat/hemerotecas/els-mossos-executen-de-matinada-el-desallotjament-del-centre-social-can-sanpere>
- Márquez, T. (2014, febrer 17). Clam veïnal en suport que Can Sanpere de Premià de Mar sigui un espai públic. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/718028-clam-veinal-en-suport-que-can-sanpere-de-premia-de-mar-sigui-un-espai-public.html>
- Márquez, T. (2017, juliol 28). Premià de Mar aprova per un pèl el BCIL per a Can Sanpere. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/territori/article/6-urbanisme/1203673-premia-de-mar-aprova-per-un-pel-el-bcil-per-a-can-sanpere.html>
- Merino, A. (2016, desembre 20). Can Sanpere tenyeix Premià de verd i planta cara a Núñez. *Línia mar*. <https://liniaxarxa.cat/liniamar-baixmaresme/noticies/can-sanpere-tenyeix-premia-de-verd-i-planta-cara-a-nunez>
- Montesinos, S. (2014, maig 21). S'inicia el procés penal contra Can Sanpere. *La Directa*, 362, p.5.
- Registre de planejament urbanístic de Catalunya
Modificació puntual del Pla d'ordenació urbanística municipal en l'àmbit Sanpere, 2018.

Bibliografia

- Espinàs, X. (2015). *Reprogramació de l'antiga fàbrica de Can Sanpere com a centre social autogestionat*. (Treball de fi de Grau, Universitat Politècnica de Catalunya). <http://hdl.handle.net/2117/76711>

Entrevistes / Informants

Imatge David Gómez, 2014. Wikimedia Commons.

156 Ermita de Sant Sebastià

Cronologia	Segle XVI
Comarca	Maresme
Població	Sant Andreu de Llavanes
Ubicació	Camí de Sant Sebastià, s/n. Semi aïllada, aixecada en un turó al nord-oest de la població.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Comissió Salvem l'ermita de Sant Sebastià de Llavanes – Secció Cultural del Casal de Llavanes
Cronologia	2009
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Recaptació de recursos econòmics: campanya «Una teula per l'ermita». Organització de jornades de treball, tasques de neteja i desbrossament. Diàleg amb les institucions públiques, col·laboració amb altres entitats. Organització d'un aplec anual.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	
Estat actual de l'element patrimonial	Intervinguda.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Ajuntament de Sant Andreu de Llavanes. (2008, gener 28). *En marxa una campanya per recaptar fons per a la rehabilitació de l'ermita de Sant Sebastià*. Recuperat el 18 de novembre de 2020 de <https://ajllavanes.cat/document.php?id=1117>
- Ajuntament de Sant Andreu de Llavanes. (2009, gener 19). *La imatge de Sant Sebastià ja llueix a la façana de l'ermita*. Recuperat el 18 de novembre de 2020 de <https://ajllavanes.cat/document.php?id=1968>
- La sagristia de l'ermita de Sant Sebastià, rehabilitada amb aportacions populars. (Desembre 2012). *Llavanes informa: La revista municipal de l'Ajuntament de Sant Andreu de Llavanes*, 37, 9.
- Veïns de Llavanes es mobilitzen per rehabilitar l'ermita de Sant Sebastià. (2008, febrer 6). *El Tot Mataró i Maresme*. <http://totmataro.cat/maresme/llavanes/item/11543-veins-de-llavanes-es-mobilitzen-per-rehabilitar-l-ermita-de-sant-sebastia>
- Viu, E. (2012, abril 2). Primeres teules per l'ermita de Sant Sebastià [Entrada en un blog]. <http://racoviu.blogspot.com/2012/04/primeres-teules-per-lermita-de-sant.html>

Bibliografia**Entrevistes / Informants**

Imatge Enric Fontvila, 2015. Wikimedia Commons.

157 Caseta del motor

Cronologia	1931
Comarca	Maresme
Població	Sant Pol de Mar
Ubicació	A la platja de les Barques, un dels espais públics més emblemàtics de la població. Al davant de l'estació de trens -forma part d'una zona de servei de les vies.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació A Tot Drap
Cronologia	2006
Motiu / Amenaça	Projecte d'intervenció a les instal·lacions d'Adif en la façana marítima, el qual proposava l'enderroc de la caseta.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Petició de catalogació monumental. Impuls de les obres d'intervenció, desenvolupament d'un projecte de nous usos. Organització de jornades de treball (tasques de restauració i habilitació de l'espai als nous usos). Diàleg amb les institucions públiques, col·laboració amb altres entitats. Organització d'activitats culturals i de difusió.
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitada. Nous usos: museístics i culturals.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- A Tot Drap: Associació per la recuperació del patrimoni marítim de Sant Pol de Mar. (s.d.). *La caseta del motor*. Recuperat el 19 de novembre de 2020 de <http://www.atotdrap.cat/2018/01/07/1759>
- A Tot Drap: Associació per la recuperació del patrimoni marítim de Sant Pol de Mar. (s.d.). *La caseta del motor Bé Cultural d'Interès Local de Sant Pol de Mar*. Recuperat el 19 de novembre de 2020 de <http://www.atotdrap.cat/2012/02/22/la-caseta-del-motor-be-cultural-dinteres-local-de-sant-pol-de-mar>
- Tudela, M. (2007, agost 17). Memorias del mar (I). *El Periódico*. <https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20070817/memorias-mar-i-5470436>
- Víctor Martí: "La nostra entitat té com a missió la recuperació i manteniment del patrimoni marítim de Sant Pol de Mar". (2019, febrer 7). *Xarxanet*. Recuperat el 19 de novembre de 2020 de <https://xarxanet.org/comunitari/noticies/victor-marti>

Bibliografia

- Alcalde, G., Burch, J., Carbonell, E. y Domènech, G. (2012). Identificaciones patrimoniales en conflicto. Un análisis a partir de tres casos en Cataluña. *Revista Andaluza de Antropología*, 2, 128-148.

- Carbonell, E. (2010). Patrimoni marítim i usos socials de la platja de Sant Pol de Mar. *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 35, 230-233.
- Carbonell, E. (2020). Entre redes, patrimonio y turismo: Mutaciones de la pesca artesanal en la costa norte de Barcelona (Cataluña). *Estudios Atacameños: arqueología y antropología surandinas*, 64, 3-19.
- Carbonell, E. i Domènech, G. (2017). Reconversiones patrimoniales en el litoral Noreste catalán: El paisaje cultural del pasado marítimo-pesquero. A J. Nadal (Ed.), *La ciudad y el mar: La patrimonialización de las ciudades portuarias* (p.243-259). Institut Català de Recerca del Patrimoni Cultural.
- Garcia, E. (2006). Revalorant el passat patrimonial. La recuperació de la façana marítima de Sant Pol. *Drassana*, 14, 107-109.

Entrevistes / Informants

Imatge	Serveis tècnics de l'Ajuntament de Sant Pol de Mar, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	---

158 Antigues Escoles

Cronologia	1910
Comarca	Maresme
Població	Sant Pol de Mar
Ubicació	Carrer de Santa Clara, 2, cantonada amb el carrer de Santa Victòria. L'edifici, de cos allargat paral·lel al carrer, disposa d'un pati a la part posterior.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Grup de Defensa del Patrimoni de Sant Pol de Mar, col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal
Cronologia	2010
Motiu / Amenaça	Projecte de rehabilitació de l'edifici per tal de convertir-lo en una biblioteca municipal, el qual n'eliminava parts originals i estipulava, per raons normatives, un augment de la volumetria.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió de manifestos, presentació d'al·legacions, recollida de signatures, entrega d'una carta a l'alcalde, petició de catalogació monumental (BCIN), organització d'una exposició («Les escoles 1910-2010»), organització d'actes reivindicatius.
Estat actual de l'element patrimonial	Projecte no executat. Nous usos: equipament municipal.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- En lluita per «Les Escoles» d'Ignasi Mas i Morell. (2010, juliol 7). *VilaWeb*. <https://www.vilaweb.cat/noticia/3752957/20100710/lluita-escoles-dignasi-mas-morell.html>
- Maresma, P. (2010, maig 25). *Paraules per a un edifici (1 de 4): "Les escoles, d'Ignasi Mas Morell"*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=gNUQO5sWQRY>
- Maresma, P. (2010, maig 25). *Paraules per a un edifici (2 de 4): "Les escoles, d'Ignasi Mas Morell"*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=vVtrXj0txsg>
- Maresma, P. (2010, maig 25). *Paraules per a un edifici (3 de 4): "Les escoles, d'Ignasi Mas Morell"*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=gUaFcJmTY7w>
- Maresma, P. (2010, maig 25). *Paraules per a un edifici (4 de 4): "Les escoles, d'Ignasi Mas Morell"*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=W1Qf2G6AtNs>
- Márquez, T. (2010, febrer 10). Prohoms de la cultura de Sant Pol rebutgen el projecte de la biblioteca. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/article/134930-prohoms-de-la-cultura-de-sant-pol-rebutgen-el-projecte-de-la-biblioteca.html>
- Montañés, J.A. (2010, gener 30). Tàpies i Perejaume, contra la reforma de un edifici de Sant Pol. *El País*. https://elpais.com/diario/2010/01/30/catalunya/1264817246_850215.html

Bibliografia

- Frigolé, J. (2014). Patrimonialización y mercantilización de lo auténtico, dos estrategias básicas en una economía terciaria. A X.Roigé, J.Frigolé i C.Del Mármol (Coords.), *Construyendo el patrimonio cultural y natural: Parques, museos y patrimonio rural*. (p. 31-45). Germania.

Entrevistes / Informants

Imatge	Enric Fontvila, 2011. Wikimedia Commons.
--------	--

159	Ca l'Espardenyer	
Cronologia	Segle XVII	
Comarca	Moianès	
Població	Monistrol de Calders	
Ubicació	Carrer del Torrent, 6, cantonada amb el carrer de Sant Llogari.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Salvem Ca l'Espardenyer	
Cronologia	2016	
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc, aprovat en una moció (25/02/2016) per part d'alguns partits del govern municipal.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Penjada de cartells a la façana de l'edifici, difusió d'un manifest, presència a les xarxes socials, organització d'actes reivindicatius i festes (jornada «SOS Ca l'Espardenyer», 23/02/2019).	
Estat actual de l'element patrimonial	No enderrocat. Pendent d'intervenció i de nous usos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- CDC recorda al govern de Monistrol de Calders que ca l'Espardenyer és «inestable». (2016, febrer 29). *Nació Manresa*.
<https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/57947/cdc-recorda-al-govern-monistrol-calders-ca-espardenyer-es-inestable>
- El Moianès declara Bé Cultural d'Interès Local Ca l'Espardenyer de Monistrol de Calders. (2020, agost 4). *Nació Manresa*.
<https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/92531/moianes-declara-be-cultural-interes-local-ca-espardenyer-monistrol-calders>
- Escudé, J. (2019, juny 23). Monistrol de Calders salvarà Ca l'Espardenyer i preveu rehabilitar-lo aquest mandat. *Regió 7*.
<https://www.regio7.cat/bages/2019/06/24/monistrol-calders-salvara-ca-lespardenyer/552824.html>
- Font, A. (2017, juliol 20). La Festeta Major de Monistrol de Calders; una excusa lúdica per reivindicar Ca l'Espardenyer. *Nació Manresa*.
<https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/69083/festeta-major-monistrol-calders-excusa-ludica-reivindicar-ca-espardenyer>
- Font, A. (2019, febrer 20). El «crit d'alerta» (amb to festiu) de veïns de Monistrol de Calders per salvar Ca l'Espardenyer. *Nació Manresa*.
<https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/81668/crit/alerta/amb/to/festiu/veins/monistrol/calders/salvar/ca/espardenyer>
- Fontanals, P. (2016, febrer 28). Enrenou a Monistrol de Calders per l'enderrocament d'una casa del segle XVII. *Nació Manresa*.
<https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/57913/enrenou/monistrol/calders/enderrocament/casa/segle/xvii>

- Fontanals, P. (2017, abril 27). La CUP de Monistrol de Calders defensarà diumenge no enderrocar Ca l'Espardenyer. *Nació Manresa*.
<https://www.naciodigital.cat/manresa/noticia/67020/cup-monistrol-calders-defensara-diumenge-no-enderrocar-ca-espardenyer>
- Salvem Ca l'Espardenyer. (2016, març 3). Manifest. Manifest de constitució de la plataforma ciutadana «Salvem Ca l'Espardenyer» de Monistrol de Calders. El present manifest té com a objectiu recollir els motius que ens han mogut a crear la Plataforma Ciutadana «Salvem Ca l'Espardenyer» [Publicació a Facebook].
<https://www.facebook.com/salvemcaespardenyer/posts/150954051960086>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Jaume Clarà, 16 de juliol de 2019.

Imatge Consell Comarcal del Moianès, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

160

El Coro

Cronologia	Finals del segle XIX
Comarca	Osona
Població	Manlleu
Ubicació	Passeig de Sant Joan, 50-52.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«Salvem el Coro»
Cronologia	2000
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc per a la construcció d'un edifici de nova planta (un garatge).
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques. Organització de taules rodones. Constitució de la Fundació Privada El Coro de Manlleu (maig 2002). Adquisició de la propietat de l'immoble i cessió a l'Ajuntament.
Estat actual de l'element patrimonial	Preservat de l'enderroc. Pendent d'intervenció. En desús.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Els històrics edificis de can Puget i el Coro de Manlleu, declarats béns culturals d'interès local: Els immobles representen, respectivament, l'estatus de la burgesia industrial i el moviment obrerista de Manlleu. (2006, setembre 21). *VilaWeb*. <https://www.vilaweb.cat/noticia/2065385/20060921/historics-edificis-can-puget-coro-manlleu-declarats-bens-culturals-dinteres-local.html>
- González, V. (2008, gener 8). La fundació privada "El Coro" de Manlleu: Anunci. *La Vanguardia*, p.67.
- La Fundació El Coro de Manlleu es dissol un cop aconseguit l'avantprojecte de rehabilitació de l'edifici. (2006, octubre 27). 3 24. Recuperat el 20 de novembre de 2020 de <https://www.cma.cat/324/la-fundacio-el-coro-de-manlleu-es-dissol-un-cop-aconseguit-lavantprojecte-de-rehabilitacio-de-ledifici/noticia/153658>
- L'associació manlleuena "Salvem el Coro" es constitueix en fundació. (2002, maig 15). *VilaWeb*. <https://www.vilaweb.cat/noticia/514021/20020515/lassociacio-manlleuena-salvem-coro-constitueix-fundacio.html>
- Manlleu adjudica les obres de reparació de la teulada de "El Coro": El projecte de El Coro preveu convertir-lo en un equipament social i cultural de la ciutat. (2009, octubre 27). *Elter.net*. <http://www.elter.net/noticia/4615/manlleu-adjudica-les-obres-reparacio-teulada-coro>
- Manlleu rehabilitarà l'històric edifici d'El Coro. (2006, octubre 24). *Osona.com*. <https://www.naciodigital.cat/osona/noticia/810/manlleu-rehabilitara-historic-edifici-coro>
- Ràdio Manlleu estrena el programa d'història manlleuena «Salvem el Coro». (2017, novembre 16). *Elter.net*. <http://www.elter.net/noticia/21675/cultura/manlleu/radio-manlleu-estrena-programa-dhistoria-manlleuena-salvem-coro>

- Un grup de ciutadans de Manlleu es mobilitza per salvar l'antic teatre El Coro. (2000, desembre 15). *VilaWeb*. <https://www.vilaweb.cat/noticia/1158344/20001215/grup-ciutadans-manlleu-mobilitza-salvar-lantic-teatre-coro.html>
- Vilarrodà, J. (2015, febrer 20). Recuperar el Coro. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/article/824688-recuperar-el-coro.html>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Carles Garcia, 21 de maig de 2019.

Imatge Enric Fontvila, 2019. Wikimedia Commons.

161	Torre Malla	
Cronologia	Inicis del segle xx	
Comarca	Osona	
Població	Prats de Lluçanès	
Ubicació	Carrer d'Orient, 6.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu anticapitalista i en defensa del món rural Truja Negra, Col·lectiu feminista La Fetillera, CDR Lluçanès	
Cronologia	2019	
Motiu / Amenaça	Abandonament.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Ocupació i col·lectivització de l'immoble i impuls d'un projecte d'ateneu popular. Difusió d'un manifest. Organització d'actes culturals. Col·laboració amb altres entitats. Presència a les xarxes socials.	
Estat actual de l'element patrimonial	Ocupat per l'Ateneu Popular del Lluçanès.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclusa al Catàleg de béns a protegir (tipus de protecció: integral) del Pla d'Ordenació Urbanística Municipal de Prats de Lluçanès.	

Fonts documentals

- Ateneu Popular del Lluçanès. [AteneuLlucanes]. (2019, novembre 23). EDIFICI COL·LECTIVITZAT Avui fem públic que @CLlucanes, @TrujaNegra i @LaFetillera hem expropiat l'edifici històric de Torre Malla, propietat del @bbva, per fer-ne l'ATENEU POPULAR DEL LLUÇANÈS Destruïm injustícies, construïm alternatives #AteneuLluçanès COMUNICAT [Tweet]. <https://twitter.com/AteneuLlucanes/status/1198150128303034368>
- Freixa, G. (2019, novembre 29). Col·lectius del Lluçanès ocupen la històrica Torre Malla de Prats per fer-hi un ateneu popular. *El 9 Nou.cat*. <https://el9nou.cat/osona-ripolles/actualitat/collectius-del-llucanes-ocupen-la-historica-torre-malla-de-prats-per-fer-hi-un-ateneu-popular>
- La Rella. (2019, desembre 5). Col·lectius del Lluçanès ocupen un edifici modernista del BBVA per crear-hi un ateneu popular. *La Directa*. <https://directa.cat/collectius-del-llucanes-ocupen-un-edifici-modernista-del-bbva-per-crear-hi-un-ateneu-popular>
- Pujol, A. (2019, setembre 12). El món rural aixeca la barricada al Lluçanès. *Setembre: Publicació crítica, social i cultural*. <https://www.elsetembre.cat/noticia/748/mon-rural-aixeca-barricada-al-llucanes>
- «Volem que el Puig dels Eixuts sigui un projecte col·lectiu del Lluçanès». (2019, octubre 15). *La Rella*. <http://larella.cat/volem-que-el-puig-dels-eixuts-sigui-un-projecte-collectiu-del-llucanes>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Jordi Compte i Marta Homs, 2007. Mapes de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. Oficina de Patrimoni Cultural.

162

Pont Vell

Cronologia	Segles XIV-XIX
Comarca	Osona
Població	Roda de Ter
Ubicació	Al centre de la població, connecta el carrer de Pere Almeda i l'església de Sant Pere (est), amb el Passeig Pere Moret i la capella de la Santa Maria del Sol del Pont (oest).

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma Recuperem el Pont Vell
Cronologia	2008
Motiu / Amenaça	Instal·lació d'una estructura adjacent al pont a l'extrem de llevant, amb una passarel·la i un ascensor.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió d'un manifest, recollida de signatures, organització d'assemblees obertes, assistència al Ple municipal (18/11/2008).
Estat actual de l'element patrimonial	No s'ha restituit: l'ascensor s'hi manté.
Catalogació o nivell actual de protecció	Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Casas, M. (27 novembre 2008). Per una participació ciutadana de veritat. *Osona Comarca*.
- Els opositors a l'ascensor del pont vell de Roda de Ter recullen 1.600 adhesions. (2008, novembre 14). *Osona.com*.
<https://www.naciodigital.cat/osona/noticia/10638/opositors/ascensor/pont/vell/roda/ter/recullen/1600/adhesions>
- Grup de Defensa del Patrimoni Vic-Osona. (2008, octubre 4). Roda de Ter: L'agressió a un pont històric [Entrada en un blog]. <http://gdp.blog.cat/2008/10/04/ascensor-pont-roda>
- La plataforma Recuperem el Pont Vell de Roda reuneix més de 1.800 signatures en contra de l'ascensor. (2008, octubre 29). *Elter.net*.
<http://www.elter.net/noticia/1732/la-plataforma-recuperem-el-pont-vell-de-roda-reuneix-mes-de-1800-signatures-en-contra-de-lascensor>
- Plataforma Recuperem el Pont Vell. (Desembre 2008). Per un pont sense ascensor i un poble amb participació ciutadana. *RDT: La revista de Roda de Ter*, 696, p.24.
- Riera, M. (2008, octubre 15). L'ascensor del pont vell de Roda de Ter, a debat al Fòrum Pobles d'osona.com. *Osona.com*.
<https://www.naciodigital.cat/osona/noticia/10106/ascensor-pont-vell-roda-ter-debat-al-forum-pobles-osona>

- Riera, M. (2008, octubre 15). Una plataforma ciutadana demana que es desmunti l'ascensor que s'està construint al Pont Vell de Roda de Ter perquè és un 'atemptat' al patrimoni. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/punt-divers/article/4-divers/249490--una-plataforma-ciutadana-demana-que-es-desmunti-lascensor-que-sesta-construint-al-pont-vell-de-roda-de-ter-perque-es-un-atemptat-al-patrimoni.html>
- Vergaduer, M. (Octubre 2008). 1800 veïns signen el manifest que exigeix que es desmunti l'ascensor. *RDT: La revista de Roda de Ter*, 694, p.10.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Vista de la façana de l'església de Sant Pere des del pont, on s'aprecia l'estructura instal·lada. Enric Fontvila, 2018. Wikimedia Commons.
---------------	---

163 Santuari de Bellmunt

Cronologia	Segles XVI-XVII
Comarca	Osona
Població	Sant Pere de Torelló
Ubicació	Aïllat. Al cim de la serra de Bellmunt, al nord-est de la població.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació Amics de Bellmunt
Cronologia	1975
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Impuls de les obres de reparació, restauració i conservació del conjunt arquitectònic i de l'entorn del santuari. Recaptació de recursos econòmics, organització de jornades de treball, tasques de neteja i desbrossament. Impuls de la construcció d'una carretera d'accés. Gestió i manteniment de l'espai. Organització d'un aplec anual. Diàleg amb les institucions públiques.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	
Estat actual de l'element patrimonial	Intervingut.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Arimany, J. (2014). Associacionisme i devoció popular. *Canemàs: Revista de pensament associatiu*, (7), p.86-97.
- Bellmunt celebra el tradicional Aplec de dilluns de Pasqua. (2013, març 27). *La Vanguardia*. 26 de novembre de 2020. <https://www.lavanguardia.com/local/osona/20130327/54369604241/bellmunt-celebra-aplec-dilluns-pasqua.html>
- Dissabtes de voluntariat per refer una esllavissada a Bellmunt. (2020, agost 1). *El 9 Nou.cat*. <https://el9nou.cat/osona-ripolles/actualitat/dissabtes-de-voluntariat-per-refer-una-esllavissada-a-bellmunt>
- Els Amics de Bellmunt reparen les escales del Santuari: El temporal Glòria i les tempestes produïdes aquest any les van malmetre. (2020, octubre 8). *Ràdio Ona: Emissora Municipal de Torelló*. Recuperat el 26 de novembre de 2020 de <https://www.radioona.com/noticia/els-amics-de-bellmunt-reparen-les-escales-del-santuari>

Bibliografia

- Pladevall, A. (1992). *La Mare de Déu de Bellmunt: Història i tipisme d'un vell santuari marià*. Barcelona: Montblanc-Martín.

Entrevistes / Informants

Imatge	Jordi Contijoch, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	--

164 Barri de les Adoberies

Cronologia	Segles XVIII-XX
Comarca	Osona
Població	Vic
Ubicació	Conjunt arquitectònic als carrers Adoberies, Aluders i Prat d'en Galliners. Al marge esquerre del riu Mèder, al sud del nucli antic de la ciutat.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«Salvem les Adoberies» – Assemblea de Maulets d'Osona, Plataforma Salvem les Adoberies
Cronologia	2007
Motiu / Amenaça	Projecte urbanístic: modificació del Pla General d'Ordenació Urbana del sector Teneries, que contemplava l'enderrocament de les antigues adoberies. Abandonament.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió de comunicats i manifestos. Organització de rodes de premsa. Elaboració d'un estudi històric, un informe i un pla d'usos. Diàleg amb les institucions públiques, col·laboració amb altres entitats. Organització d'actes reivindicatius i festes, organització d'un debat entre grups polítics, convocatòria d'una manifestació i aturada simbòlica de les màquines d'enderroc que treballaven al barri (18/04/2007).
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. En desús.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional – Zona d'Interès Etnològic.

Fonts documentals

- Assemblea de Maulets d'Osona. (2007, febrer 27). Carta de Maulets a l'alcalde de Vic i a la societat vigatana [Entrada en un blog]. <https://blocs.mesvilaweb.cat/quimvic/?p=41108>
- Blanch, A. (2007). Transformació urbana del barri de les adoberies (Vic). *Territori: Observatori de projectes i debats territorials de Catalunya*. http://territori.scot.cat/cat/notices/2009/09/transformaciO_urbana_del_barri_de_les_adoberies_vic_2007_372.php
- La Plataforma Salvem les Adoberies aglutina les propostes de les entitats per reformar el barri. (2008, juny 16). *Elter.net*. <http://www.elter.net/noticia/678/la-plataforma-salvem-les-adoberies-aglutina-les-propostes-de-les-entitats-per-reformar-el-barri>
- La Plataforma Salvem les Adoberies de Vic es manifesta en contra l'enderrocament del barri històric i demana suport a Cultura. (2007, abril 18). 3 24. Recuperat el 23 de novembre de 2020 de <https://www.ccma.cat/324/la-plataforma-salvem-les-adoberies-de-vic-es-manifesta-en-contra-lenderrocament-del-barri-historic-i-demana-suport-a-cultura/noticia/186822>

- La Plataforma Salvem les Adoberies de Vic inicia mobilitzacions en contra l'inici de l'enderrocament del barri històric. (2007, abril 17). 3 24. Recuperat el 23 de novembre de 2020 de <https://www.ccma.cat/324/la-plataforma-salvem-les-adoberies-de-vic-inicia-mobilitzacions-en-contra-linici-de-lenderrocament-del-barri-historic/noticia/186535>
- La plataforma Salvem les adoberies! es mobilitzarà a Vic els dies del Mercat del Ram. (2007, març 21). *Osona.com*. <https://www.naciodigital.cat/osona/noticia/2471/plataforma-salvem-adoberies-es-mobilitzara-vic-dies-mercat-ram>
- La plataforma Salvem les Adoberies es presenta públicament a Vic. (2007, maig 8). *VilaWeb*. <https://www.vilaweb.cat/noticia/2387699/20070508/noticia.html>
- Plataforma Salvem les Adoberies. (2008, maig 28). Comunicat de la Plataforma Salvem les Adoberies sobre l'enderroc «accidental» de Can Macara. *Arran Osona*. Recuperat el 23 de novembre de 2020 de <http://arranosona.blogspot.com/2008/05/comunicat-de-la-plataforma-salvem-les.html>
- Pratdesaba, P. (2007, març 5). Vic discrepa de la rehabilitació del vell barri de les Adoberies. *El Periódico*. <https://www.elperiodico.cat/ca/barcelona/20070305/vic-discrepa-de-la-rehabilitacio-del-vell-barri-de-les-adoberies-5432446>
- Pratdesaba, P. (2007, abril 19). Vic enderroca edificis fabrils del barri de les Adoberies. *El Periódico*. <https://www.elperiodico.cat/ca/barcelona/20070419/vic-enderroca-edificis-fabrils-del-barri-de-les-adoberies-5442604>
- Rodríguez, R. (2007, març 28). Vic en peu de guerra...Salvem les Adoberies!. *Independent Media Center Barcelona*. Recuperat el 23 de novembre de 2020 de <http://barcelona.indymedia.org/newswire/display/297970>
- «Salvem les adoberies!», campanya a Vic contra la urbanització de l'històric barri. (2007, febrer 28). *Osona.com*. <https://www.naciodigital.cat/osona/noticia/2234/salvem/adoberies/campanya/vic/contra/urbanitzacio/historic/barri>
- Vergara, R. (2018, maig 18). *Adoberies velles de Vic*. Recuperat el 2 d'abril de 2020 de <http://www.lasaladeta.com/sos/adoberies-velles-de-vic>

Bibliografia

- Castellà, E. (2013). *Proposta de reactivació de les adoberies de Vic*. (Treball de fi de Grau, Universitat Politècnica de Catalunya). <https://upcommons.upc.edu/handle/2099.1/17460>
- Santasusagna, A. i Tort, J. (2015). A propòsit del riu Mèder: De claveguera a l'aire lliure a curs fluvial renaturalitzat. En A. Ordinas i M. Grimalt (Coords.), *Actes del II Congrés de la Societat d'Onomàstica i la XXVII: Jornada d'Antroponímia i Toponímia de la UIB* (p. 97-104). Manacor: Societat d'Onomàstica, Universitat de les Illes Balears.

Entrevistes / Informants

Carles Garcia, 21 de maig de 2019.

Imatge

Enric Fontvila, 2010. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

165	Diversos elements del patrimoni construït	
Cronologia	Diverses	
Comarca	Osona	
Població	Vic	
Ubicació	Diverses ubicacions de la comarca, en especial a la ciutat de Vic.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Grup de Defensa del Patrimoni Vic-Osona (GDP)	
Cronologia	2008	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització d'una exposició (juny 2008). Difusió de comunicats, articles i notes de premsa. Col·laboració amb altres entitats. Elaboració d'un pla d'usos per a la Farinera Torra. Presentació d'al·legacions al POUM (2009). Organització de debats i conferències, visites guiades i activitats de difusió.	
Estat actual de l'element patrimonial	Diversos.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Diversos.	

Fonts documentals

- Coromina, T. (19 novembre 2008). Patrimonio colectivo. *La Vanguardia*, p.7.
- El GDP convoca els ciutadans per debatre el futur de l'edifici de la Farinera de Vic. (2009, març 11). *Elter.net*. <http://www.elter.net/noticia/2756/el-gdp-convoca-els-ciutadans-per-debatre-el-futur-de-ledifici-de-la-farinera-de-vic>
- El GDP reclama actuacions immediates a dos ponts històrics de Vic. (2011, desembre 1). *Osona.com*. <https://www.naciodigital.cat/osona/noticia/29409/gdp-reclama-actuacions-immediates-dos-ponts-historics-vic>
- Grup de Defensa del Patrimoni. (2008, desembre 18). Manifest sobre la Farinera de Vic [Entrada en un blog]. <http://gdp.blog.cat/2008/12/18/manifest-sobre-la-farinera-de-vic>
- Grup de Defensa del Patrimoni Vic-Osona. (2012, octubre 1). GDP: Una mica d'història [Entrada en un blog]. <http://gdpvic.blogspot.com/2012/10/gdp-una-mica-dhistoria.html>
- Neix el Grup de Defensa del Patrimoni amb l'objectiu de defensar-lo i denunciar-ne les agressions. (2008, juny 4). *Elter.net*. <http://www.elter.net/noticia/585/neix-el-grup-de-defensa-del-patrimoni-amb-lobjectiu-de-defensarlo-i-denunciar-ne-les-agressions>
- Una nova entitat denunciarà les agressions que pateixi el patrimoni cultural de Vic. (2008, juny 4). *Osona.com*. <https://www.naciodigital.cat/osona/noticia/8142/nova-entitat-denunciara-agressions-pateixi-patrimoni-cultural-vic>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge

El Pont de Queralt de Vic, un dels elements la intervenció del qual va ser reivindicada pel grup. Roger Vinent, 2008. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

166	Can Borgunyó	
Cronologia	Segle xv	
Comarca	Vallès Occidental	
Població	Sabadell	
Ubicació	Al nord-oest de la ciutat, al barri de la Concòrdia. La masia va donar nom al sector.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació de Veïns del barri de la Concòrdia, SERPPAC	
Cronologia	1976	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Procés d'urbanització de la zona: projecte d'enderroc.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Enviament de notes de premsa per part del SERPPAC, difusió d'una carta oberta a l'Ajuntament. Diàleg amb les institucions públiques i amb la família propietària de l'immoble. Organització d'una concentració i col·locació de pancartes, paralització temporal de les obres d'enderrocament, tancament preventiu dels accessos.	
Estat actual de l'element patrimonial	Enderrocat.	
Catalogació o nivell actual de protecció		
Fonts documentals		
<ul style="list-style-type: none"> - Brunet, J. (9 maig 1976). Cal salvar una masia i un barri sencer: "Can Borgunyó", centre d'especulacions urbanístiques. <i>Avui</i>, p.9. - Brunet, J. (4 gener 1977). Enderrocat Can Borgunyó. <i>Avui</i>, p.11. - Brunet, J. (9 gener 1977). Can Borgunyó cueja. <i>Avui</i>, p.7. - Brunet, J. (15 març 1977). Sabadell: Un patrimoni arquitectònic en perill. <i>Avui</i>, p.10. - El Museu de Sabadell i Can Borgunyó. (15 maig 1976). <i>Avui</i>, p.7. - Operació neteja al barri de la Concòrdia. (3 juny 1976). <i>Avui</i>, p.7. - Sabadell: Enderrocament temut. (6 maig 1976). <i>Avui</i>, p.7. 		
Bibliografia		
<ul style="list-style-type: none"> - González, X. i Micaló, A. (2001). <i>La protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980: El SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català)</i>. Barcelona: Diputació de Barcelona. 		
Entrevistes / Informants		
Imatge	Masia de Can Borgunyó poc abans de ser enderrocada. A les tanques que l'envolten s'hi llegeixen consignes reivindicant la conservació d'un patrimoni de 500 anys. Autor desconegut, 1975-77. Arxiu Històric de Sabadell.	

167	Els Campos	
Cronologia	1895	
Comarca	Vallès Occidental	
Població	Sabadell	
Ubicació	Rambla del Caudillo, 184 (al capdavall de la Rambla, en una gran parcel·la delimitada pels carrers Duran i Sors i del Sol).	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«Salvem els Campos per un Ateneu Popular» – Grup Autònom	
Cronologia	1977	
Motiu / Amenaça	Projecte immobiliari: enderroc de l'immoble i construcció d'edificis de nova planta. Difusió de cartells i d'un full de protesta. Diàleg amb les institucions públiques. Organització d'una cercavila, de projeccions d'imatges de l'edifici, d'una manifestació (10/05/1977), de festes i actes reivindicatius (celebració d'un enterrament simbòlic de l'edifici, 28/05/1977).	
Activitats i accions destacades de la reivindicació		
Estat actual de l'element patrimonial	Enderrocat.	
Catalogació o nivell actual de protecció		
Fonts documentals		
<ul style="list-style-type: none"> - Barberà, J. (2019, octubre 5). "Campos del Recreo". <i>Diari de Sabadell</i>. https://www.diaridesabadell.com/2019/10/05/campos-del-recreo - Brunet, J. (4 maig 1977). Campos, un altre perill d'especulació. <i>Avui</i>, p.14. - Brunet, J. (6 maig 1977). Han començat a enderrocar els "Campos". <i>Avui</i>, p.11. - Brunet, J. (8 maig 1977). Campos: Continua l'enderroc. Les reclamacions dels ciutadans no han estat ateses. <i>Avui</i>, p.12. - Brunet, J. (11 maig 1977). Manifestació per a salvar Els Campos. <i>Avui</i>, p.2. - Brunet, J. (17 maig 1977). Greu escàndol urbanístic: "Els Campos" eren destinats a equipaments col·lectius". <i>Avui</i>, p.1. - Brunet, J. (19 maig 1977). Els Campos: Dos plànols diferents. <i>Avui</i>, p.8. - Brunet, J. (31 maig 1977). Sabadell: Els Campos enterrats: S'han presentat diverses denúncies per manipulació de documents públics. <i>Avui</i>, p.9. - Els Campos, perduts per sempre. (13 maig 1977). <i>Avui</i>, p.8. - L'afer Campos encara no s'acaba. (27 maig 1977). <i>Avui</i>, p.11. 		
Bibliografia		
Entrevistes / Informants		
Imatge	Autor desconegut, 1972. Arxiu Històric de Sabadell.	

168 Cafè-teatre Euterpe

Cronologia	1893
Comarca	Vallès Occidental
Població	Sabadell
Ubicació	La Rambla, 1-3.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...

Assemblea d'Okupes de Sabadell – Centre Social Alliberat L'Euterpe

Cronologia

2005

Motiu / Amenaça

Projecte immobiliari Sabadell Rambla One: enderroc de l'edifici per a la construcció d'habitatges i locals comercials de nova planta.

Activitats i accions destacades de la reivindicació

Ocupació de l'edifici del teatre-cinema i creació del Centre Social Alliberat L'Euterpe. Tasques de neteja i obres de condicionament. Organització d'activitats culturals i de jornades reivindicatives, organització de manifestacions (gener 2006). Difusió d'un manifest, celebració d'un enterrament simbòlic de l'edifici.

Estat actual de l'element patrimonial

Enderrocat.

Catalogació o nivell actual de protecció

Fonts documentals

- C.S.A. L'Euterpe. (2005, agost 4). Ja s'ha inaugurat el C.S.A. L'Euterpe a la Rambla de Sabadell, okupant un espai emblemàtic de la ciutat que vol ser derruït. *Independent Media Center Barcelona*. Recuperat el 8 de desembre de 2020 de <http://barcelona.indymedia.org/newswire/display/194295/index.php>
- Desallotjat el CSA L'Euterpe de Sabadell. (2006, gener 29). *Racó Català*. <https://www.racocatala.cat/noticia/9856/desallotjat-csa-leuterpe-sabadell>
- El poc que quedava del cafè-teatre Euterpe desapareix aquests dies de Sabadell. (2016, gener 16). *iSabadell*. <https://www.isabadell.cat/sabadell/el-poc-que-queda-del-cafe-teatre-euterpe-desapareix-aquests-dies-de-sabadell>
- Santamaria, A. (2016, juliol 10). Història de Sabadell: Orígens i destrucció de l'Euterpe. *iSabadell*. <https://www.isabadell.cat/sabadell/historia-de-sabadell-origens-i-destruccio-de-leuterpe>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Autor desconegut, ca. 1910. Edició de la postal de J. Obradors. Arxiu Històric de Sabadell.

169	Fàbrica Artèxtil	
Cronologia	1945	
Comarca	Vallès Occidental	
Població	Sabadell	
Ubicació	Carrer de Quevedo, 1. En una illa industrial de grans dimensions al nord-est de la ciutat.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal	
Cronologia	2017	
Motiu / Amenaça	Venda d'una part del conjunt industrial i projecte urbanístic: enderroc de les naus i construcció d'un complex d'habitatges i locals comercials.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Recollida de signatures digital, presència a les xarxes socials.	
Estat actual de l'element patrimonial	Una part del conjunt, no catalogada, ha estat enderrocada. La resta es conserva.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Acín, A. (2020, octubre 2). 82 pisos, un eix comercial i una plaça, a tocar de l'Artèxtil. *Diari de Sabadell*. <https://www.diaridesabadell.com/2020/10/02/parc-textil-artextil-sabadell-pisos>
- Artèxtil, una fàbrica emblemàtica de Sabadell, en perill. (2017, agost 11). *TV3 a la carta*. Recuperat el 14 de desembre de 2020 de <https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/telenoticies/artextil-una-fabrica-emblematica-de-sabadell-en-perill/video/5682906>
- De Arriba, J. (2017, abril 27). Artèxtil, a les portes de l'enderroc. *iSabadell*. <https://www.isabadell.cat/sabadell/artextil-a-les-portes-de-lenderroc>
- Duran, P. (2018, agost 24). En un període d'entre 4 i 6 setmanes les màquines de demolició entraran a l'Artèxtil. *Ràdio Sabadell 94.6*. Recuperat el 14 de desembre de 2020 de <https://radiosabadell.fm/noticia/en-un-periode-dentre-4-i-6-setmanes-les-maquines-de-demolicio-entraran-lartextil>
- La antiga Artèxtil de Sabadell se convertirà en pisos, equipamientos y zonas verdes. (2016, desembre 15). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/sabadell/20161215/412642318082/antigua-artextil-sabadell-se-convertira-en-pisos-equipamientos-y-zona-verde.html>
- Pérez, S. (2017, juny 10). Sabadell busca un projecte comú per a l'Artèxtil protegida. *El Punt Avui*. <http://www.elpuntavui.cat/territori/article/1165088-sabadell-busca-un-projecte-comu-per-a-l-artextil-protegida.html>
- Pérez, V. (2020, febrer 5). Crisi a Sabadell per la compra d'Artèxtil. *El Punt Avui*. <https://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/1734582-crisi-a-sabadell-per-la-compra-d-artextil.html>
- Sabadell protege gran parte de la antigua Artèxtil pero se ve obligada a aceptar la construcción de viviendas. (2017, juny 12). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/sabadell/20170612/423350631278/sabadell-protege-parte-antigua-artextil.html>

- Segura, C. (2017, juny 4). Crònica d'una mort col·lectiva. *El País*. https://cat.elpais.com/cat/2017/06/04/actualidad/1496599610_271093.html
- Un miler de persones signen per evitar l'enderroc de l'Artextil a Change.org. (2017, juny 8). *iSabadell*. <https://www.isabadell.cat/sabadell/societat/un-miler-de-persones-signen-per-evitar-lenderroc-de-lartextil-a-change-org>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Façana principal de la nau que es conserva. Mireia Garcia, 2012. Wikimedia Commons.
--------	---

170 Fàbrica Aymerich, Amat i Jover

Cronologia	1908
Comarca	Vallès Occidental
Població	Terrassa
Ubicació	Rambla d'Ègara, 270. Les naus ocupen un gran recinte delimitat a banda i banda pels carrers Gabriel Querol (nord) i Pau Claris (sud).

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Amics de les Arts, COAC, Grup d'Arquitectes de Terrassa (GAT), Òmnium Cultural, altres entitats i col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal
Cronologia	1974
Motiu / Amenaça	Projecte urbanístic (Pla parcial) que preveia l'enderroc de la fàbrica i la construcció d'una illa d'habitatges.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Petició de catalogació monumental. Organització d'exposicions (22-28 febrer 1975, 1-16 juny 1976) i d'una taula rodona. Presentació d'instàncies a les institucions públiques, recollida de signatures, elaboració d'informes i estudis.
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. Nous usos: museístics i culturals.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Nacional.

Fonts documentals

- Alcaraz, J. (1 agost 1976). Possible atemptat al modernisme: La fàbrica «Aymerich, Amat i Jover». *Avui*, p.9.
- Bernat, Ll. (28 maig 1977). Terrassa vol salvar la Rambla: Cal un ampli debat democràtic sobre el futur d'aquesta via. *Avui*, p.13.
- Calders, P. (8 juny 1976). Hi som a temps, encara?. *Avui*, p.3.
- Col·legi Oficial d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Catalunya. (1 abril 1976). Manifiesto en defensa del Patrimonio Artístico. *Revista de Palafrugell*, p.8.
- «El patrimoni arquitectònic terrassenc», como tema. (27 febrer 1975). *Tarrasa información*, p.2.
- Exposición sobre Aymerich y Amat. (10 juny 1976). *Tarrasa información*, p.1.
- Se pide la conservación de la fábrica "Aymerich, Amat i Jover". (2 agost 1975). *Tarrasa información*, p.9.
- Terrassa es va desfent: Carta oberta en favor del patrimoni d'edificis i jardins. (20 juliol 1974). *Presència*, p.6.
- Villatoro, V. (27 febrer 1975). La fábrica Aymerich y Amat. *Tarrasa información*, p.3.
- Villatoro, V. (10 juliol 1977). Interés ciudadano «versus» especulación: ¿Qué se puede hacer con la fábrica Aymerich?. *Tarrasa información*, p.16-17.

Bibliografia

- Fernández, J.F. (coord.). (2002). 1975-2000: *La fàbrica Aymerich, Amat i Jover. De l'enderroc imminent a patrimoni d'Europa*. Terrassa: Mirall de Glaç.
- Mas, S. i Sabaté, J. (2013). Gestión del patrimonio industrial en la renovación de la ciudad: La experiencia de Terrassa 1959-2011. *ACE: Architecture, City and Environment*, (21), 11-36. <https://upcommons.upc.edu/handle/2099/13006>
- Pont, F. i Llordés, T. (2014). *Espais recobrats: Els nous usos del patrimoni industrial català*. Terrassa: Sàpiens.
- Solé, M. (1995). Preservació o desaparició del patrimoni: Una reflexió constructiva. *Terme*, (10), 78-80. <https://www.raco.cat/index.php/Terme/article/view/40634>
- Terrassa es va desfent: Carta oberta en favor del patrimoni d'edificis i jardins. (20 juliol 1974). *Presència*, p.6.
- Villatoro, V. (27 febrer 1975). La fàbrica Aymerich y Amat. *Tarrasa informació*, p.3.
- Villatoro, V. (10 juliol 1977). Interés ciudadano «versus» especulación: ¿Qué se puede hacer con la fàbrica Aymerich?. *Tarrasa informació*, p.16-17.

Entrevistes / Informants

Jaume Perarnau, 19 de febrer de 2020.

Imatge	Bob Masters, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.
---------------	--

171	Magatzem Farnés	
Cronologia	1904	
Comarca	Vallès Occidental	
Població	Terrassa	
Ubicació	Placeta de Saragossa, 2.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Grup d'Arquitectes de Terrassa (GAT), Comissió d'Urbanisme d'Òmnium Cultural, Associació d'Amics de les Nacions Unides, Amics de les Arts, Comissió de Cultura EPIC, Centre Excursionista de Terrassa, representants dels mitjans de comunicació	
Cronologia	1976	
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc i construcció d'un edifici de nova planta, per part de l'empresa immobiliària Edificios Atlanta S.A.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Petició de trobades i reunions amb les institucions públiques, enviament de telegrams a ministres del govern, al governador civil, al rei Joan Carles i a la Direcció General del Patrimoni Artístic i Cultural. Organització de reunions entre les entitats, rodes de premsa, taules rodones (28/02/1976 i 29/03/1976), d'una visita guiada pel patrimoni terrassenc. Difusió d'una carta oberta i de manifestos. Recollida de signatures. Elaboració d'una contraproposta del pla urbanístic del sector. Impuls de les negociacions amb la propietat de l'edifici.	
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. Nous usos: seu de l'Arxiu Tobella.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Arxiu Tobella Terrassa. (s.d.). *Breu història de l'Arxiu Tobella*. Recuperat el 22 de desembre de 2020 de <http://www.arxiutobella.cat/qui-som.html>
- El Magatzem Farnés cau a trossos. (2012, maig 16). *La Torre*. 22 de desembre de 2020. <https://www.naciodigital.cat/latorredelpalau/noticia/17404/magatzem/farners/cau/trossos>
- «Magatzem Farnés»: Suma y sigue. Nada decidido. (27 març 1976). *Tarrasa informació*, p.5.
- Sis, J. (25 juny 1977). Les entitats culturals terrassenques: La lluita per sobreviure. *Avui*, p.14.
- Villatoro, V. (18 març 1976). «Magatzem» Farnés: Nuevas perspectivas. *Tarrasa informació*, p.3.
- Villatoro, V. (21 abril 1977). Casa Farnés: Definitivamente salvada. *Tarrasa informació*, p.14-15.

Bibliografia

- Arxiu Tobella. (1977). *Reivindicació del magatzem Farnés: Recopilació històrica*. Terrassa: Arxiu Tobella.
- Pont, F. i Llordés, T. (2014). *Espais recobrats: Els nous usos del patrimoni industrial català*. Terrassa: Sàpiens.

Entrevistes / Informants

Imatge Jordi Contijoch, 2013. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

172	Vapor Ros
Cronologia	1907
Comarca	Vallès Occidental
Població	Terrassa
Ubicació	Carrer del Racó, 15. Ocupa una superfície d'uns 6370 metres quadrats al centre de la ciutat.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Plataforma en Defensa del Vapor Ros (PDVR)
Cronologia	2018
Motiu / Amenaça	Voluntat, per part d'un col·lectiu ciutadà, de desenvolupar un projecte sociocultural autogestionat que recuperi l'espai, el protegeixi i el dignifiqui.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Presència a les xarxes socials, col·laboració amb altres entitats, diàleg amb les institucions públiques, difusió d'un manifest, organització de jornades de treball (neteja i rehabilitació), organització d'activitats culturals i festives, recaptació de recursos econòmics.
Estat actual de l'element patrimonial	En procés d'intervenció. Nous usos: culturals.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Blanch, J. (2017, juliol 7). Terrassa sueña con recuperar el Vapor Ros mientras la Generalitat decide si lo acepta en herencia. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/local/terrassa/20170707/423723773842/terrassa-futuro-vapor-ros-usos-herencia-generalitat.html>
- Codina, C. (2019, agost 10). Vapor Ros: l'última joia del patrimoni fabril de Terrassa. *Ara*. https://www.ara.cat/societat/Vapor-Ros-ultima-patrimoni-Terrassa_0_2286971329.html
- Continua la defensa del Vapor Ros com a espai de creació artística obert a la ciutadania. (2019, agost 28). *Terrassadigital.cat*. https://terrassadigital.cat/continua-la-defensa-del-vapor-ros-com-a-espai-de-creacio-artistica-obert-a-la-ciutadania/?fbclid=IwAR0IZNzrueqFMndTrl_3-KZjKQaXU2tOI7vwVJgZn0gEsXX_21mwteLss3M
- La Plataforma en Defensa del Vapor Ros vol recuperar el potencial i valor històric d'aquest espai. (2018, desembre 15). *Terrassadigital.cat*. <https://terrassadigital.cat/la-plataforma-en-defensa-del-vapor-ros-vol-recuperar-el-potencial-i-valor-historic-daquest-espai>
- La transformació de l'antiga nau fabril de Vapor Ros, tira endavant. (2020, juliol 30). *La Torre*. <https://www.naciodigital.cat/latorredelpalau/noticia/74980/transformacio-antiga-nau-fabril-vapor-ros-tira-endavant>
- Neix una plataforma d'entitats defensores del Vapor Ros de Terrassa. (2018, desembre 10). *Món Terrassa*. <https://elmon.cat/monterrassa/societat/crea-plataforma-dentitats-defensa-del-vapor-ros-terrassa>

- Patrimoni industrial. (2020, setembre 14). *El Vapor Ros de Terrassa es recuperarà per a usos culturals, socials i cívics*. Recuperat el 15 de desembre de 2020 de <https://mnactec.cat/blog/patrimoni-industrial/el-vapor-ros-de-terrassa-es-recuperara-per-a-usos-culturals-socials-i-civics>
- Plataforma en Defensa del Vapor Ros. (2018, octubre 2). El passat dissabte 28 de setembre es va realitzar la primera inspecció ocular qualitativa per tal de veure de manera general l'estat de les edificacions que formen el Vapor Ros així com identificar possibles patologies en els diferents sistemes constructius. [Publicació a Facebook]. <https://www.facebook.com/PDVRTerrassa/posts/823964204701246>

Bibliografia

- Querol, E. (2018). *Recuperació de fàbriques industrials per a usos culturals: Apropiació del Vapor Ros de Terrassa*. (Treball de fi de Màster, Universitat Politècnica de Catalunya). https://upcommons.upc.edu/bitstream/handle/2117/131254/TFM_EstherQuerolValera_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Entrevistes / Informants

Imatge Enric Fontvila, 2011. Wikimedia Commons.

173 Masia Marcet

Cronologia	Inicis del segle xx
Comarca	Vallès Occidental
Població	Terrassa
Ubicació	A la parcel·la entre l'avinguda de Can Boada del Pi, el camí de Can Boada i el carrer dels Dipòsits. Al límit nord-oest de la ciutat.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Associació de Veïns i Veïnes de Can Boada del Pi, Federació d'Associacions de Veïns de Terrassa (FAVT)
Cronologia	2018
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Perill de desaparició.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió de comunicats, diàleg amb les institucions públiques.
Estat actual de l'element patrimonial	Pendent d'intervenció. En desús.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Asociación Vecinal de Can Boada del Pi. (2018, setembre 7). Salvemos la Masia Marcet [Vídeo publicat a Facebook]. <https://www.facebook.com/340259936464649/videos/264101014219745>
- Confederació d'Associacions Veïnals de Catalunya. (2018, juliol 16). *La FAV Terrassa fa una crida per salvar la Masia Marcet*. Recuperat el 27 de desembre de 2020 de <https://confavc.cat/la-fav-terrassa-fa-una-crida-per-salvar-la-masia-marcet>
- Els veïns de Can Boada del Pi i la FAVT s'uneixen per salvar la Masia Marcet, patrimoni modernista. (2018, juliol 13). *Terrassadigital.cat*. <https://terrassadigital.cat/els-veina-de-can-boada-del-pi-i-la-favt-suneixen-per-salvar-la-masia-marcet-patrimoni-modernista>
- La Masia Marcet de Terrassa, gran obra de Muncunill en perill. (2018, juliol 4). *Món Terrassa*. <https://elmon.cat/monterrassa/societat/masia-marcet-terrassa-2-2>
- Losada, A. (2018, juny 23). Masia Marcet: una joya en estado de ruina. *Diari de Terrassa*. <http://www.diarideterrassa.es/terrassa/2018/06/23/masia-marcet-joya-ruina/87050.html>
- Salvem la Masia Marcet! Una crida urgent de l'associació veïnal de Can Boada del Pi. (2018, juny 15). *Malarrassa*. <https://malarrassa.cat/politica-societat/salvem-la-masia-marcet-una-crida-urgent-de-lassociacio-veinal-de-can-boada-del-pi>

Bibliografia**Entrevistes / Informants**

Imatge Enric Fontvila, 2011. Wikimedia Commons.

174	Illa Raspall	
Cronologia	Inicis del segle xx	
Comarca	Vallès Oriental	
Població	La Garriga	
Ubicació	Conjunt de xalets d'estil modernista que forma l'illa entre els carrers del Figueral, de Manuel Raspall, de Caselles i el Passeig.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...		Fundació Maurí, COAC, entitats de la població, col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal
Cronologia		1974
Motiu / Amenaça		Falta de protecció legal: possibilitat de modificació i desaparició del conjunt (permissivitat d'enderroc, reparcel·lació i construcció als jardins i zones lliures).
Activitats i accions destacades de la reivindicació		Diàleg amb les institucions públiques, petició de catalogació monumental, presentació d'instàncies.
Estat actual de l'element patrimonial		Preservada. Els immobles presenten diversos estats de conservació.
Catalogació o nivell actual de protecció		Bé Cultural d'Interès Nacional.
Fonts documentals		
<ul style="list-style-type: none"> - Art: Acotacions. (26 abril 1975). <i>Presència</i>, p.30. - Benzekry, A., Benzekry, A., Castells, J., Cuspinera, Ll., Rodríguez, V. i Sunyol, M. (2010, maig 13). La Fundació Maurí i la reforma del centre de la Garriga. <i>La Garriga Digital</i>. Recuperat el 22 d'abril de 2020 de https://lagarrigadigital.cat/2010/05/13/la-fundacio-mauri-i-la-reforma-del-centre-de-la-garriga - Palacios, I. (1 febrer 1988). La Generalitat declara monumento la manzana modernista de Raspall. <i>La Vanguardia</i>, p.3. 		
Bibliografia		
<ul style="list-style-type: none"> - Cuspinera, Ll. (2000). <i>La Garriga: Crònica d'una destrucció</i>. Sant Cugat del Vallès: Rourich. 		
Entrevistes / Informants		
Imatge	La casa Barbey, una de les que ocupen la illa o mansana Raspall. Jordi Contijoch, sense data. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.	

175 Ronda del Carril o de Navarra

Cronologia	Finals del segle XIX i inicis del XX
Comarca	Vallès Oriental
Població	La Garriga
Ubicació	La via discorre en paral·lel a les vies del tren i travessa, de nord a sud, la població en la seva part de llevant.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...

COAC, Fundació Maurí, veïns i veïnes del sector, entitats de la població, col·lectiu de persones a títol individual

Cronologia

1976

Motiu / Amenaça

Projecte d'implementació d'un Pla Especial de Reforma Interior (PERI) que permetia la modificació del sector, fins aleshores amb caràcter de ciutat-jardí, i l'enderrocament dels immobles.

Activitats i accions destacades de la reivindicació

Promoció d'un PERI alternatiu, presentació d'al·legacions, presentació d'instàncies. Diàleg amb les institucions públiques: enviament de cartes, organització de reunions.

Estat actual de l'element patrimonial

Parcialment preservat.

Catalogació o nivell actual de protecció

Inclòs a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Fonts documentals

- Amenaces contra l'arquitectura modernista: El Col·legi d'Arquitectes vol que l'ajuntament retiri un pla especial. (5 gener 1977). *Avui*, p.11.
- Calvo, L.M. (19 novembre 1977). Ronda Navarra: Ir de planes y ser rechazado. *Comarca al Dia*, p.24-26.
- Exponen la problemàtica urbana a la Generalitat. (2 desembre 1978). *Comarca al Dia*, p.21.
- Llimargas, J. (11 desembre 1976). Defensar la Ronda Carril. *Comarca al Dia*, p.37.
- SOS a la Generalitat per a salvar la Garriga. (25 novembre 1978). *Avui*, p.7.
- Subirà, J. (28 octubre 1978). Un mes i mig per a salvar vint xalets de la Garriga. *Avui*, p.9.
- Subirà, J. (10 desembre 1978). La Garriga: Salvada la ronda del Carril. *Avui*, p.10.

Bibliografia

- Cuspinera, Ll. (2000). *La Garriga: Crònica d'una destrucció*. Sant Cugat del Vallès: Rourich.
- González, X. i Micaló, A. (2001). *La protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980: El SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Entrevistes / Informants

Imatge

Sense data. Fons Blancafort (AHCO), Centre de Documentació Històrica de la Garriga.

**176 Can Creixell, Torre dels Ocells
o Casa Josep Clausolles**

Cronologia	Finals del segle XIX i inicis del XX
Comarca	Vallès Oriental
Població	La Garriga
Ubicació	Ronda del Carril, 78.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	SERPPAC, Fundació Maurí, altres entitats
Cronologia	1978
Motiu / Amenaça	Projecte d'enderroc de l'edifici, que ja havia perdut part dels seus jardins amb una reparcel·lació.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Difusió de notes de premsa, presentació d'instàncies.
Estat actual de l'element patrimonial	Rehabilitat. Nous usos: residència geriàtrica.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- Benzekry, A., Benzekry, A., Castells, J., Cuspinera, L., Rodríguez, V. i Sunyol, M. (2010, maig 13). La Fundació Maurí i la reforma del centre de la Garriga. *La Garriga Digital*. Recuperat el 22 d'abril de 2020 de <https://lagarrigidigital.cat/2010/05/13/la-fundacio-mauri-i-la-reforma-del-centre-de-la-garriga>
- Edificis en perill a Barcelona i la Garriga. (14 abril 1978). *Avui*, p.8.
- Fariás, L. (2013, novembre 14). La Garriga: Targetes postals (II) [Entrada en un blog]. <http://laurafariasm.blogspot.com/2013/11/la-garriga-targetes-postals-ii.html>

Bibliografia

- Cuspinera, L. (2000). *La Garriga: Crònica d'una destrucció*. Sant Cugat del Vallès: Rourich.
- González, A. (2000). No era això, companys. Dins L. Cuspinera, *La Garriga: Crònica d'una destrucció* (p.7-10). Rourich.
- González, X. i Micaló, A. (2001). *La protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980: El SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Entrevistes / Informants

Imatge Amador Álvarez, 2012. Wikimedia Commons.

<p>177 Plaça de l'Església i plaça de Can Dachs, carrer del Centre i part del carrer Samalús</p> <p>Cronologia Diverses</p> <p>Comarca Vallès Oriental</p> <p>Població La Garriga</p> <p>Ubicació Zona del centre de la població.</p>	
<p>Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...</p>	<p>«Opció C, a la Garriga també» –Comissió Salvem el Centre</p>
<p>Cronologia</p>	<p>2010</p>
<p>Motiu / Amenaça</p>	<p>Obres de reforma al sector que comportaven la substitució del paviment: eliminació del sauló de la plaça de l'Església i de les llambordes dels carrers (primera fase).</p>
<p>Activitats i accions destacades de la reivindicació</p>	<p>Diàleg amb les institucions públiques, col·laboració amb altres entitats. Difusió de fulls informatius i d'un manifest. Presència a les xarxes socials. Recollida de signatures. Organització d'actes informatius i de reunions, de concentracions i de cassolades. Participació a la festa del Corpus amb la creació d'una catifa de flors.</p>
<p>Estat actual de l'element patrimonial</p>	<p>Projecte de reforma executat.</p>
<p>Catalogació o nivell actual de protecció</p>	

Fonts documentals

- Benzekry, A., Benzekry, A., Castells, J., Cuspinera, Ll., Rodríguez, V. i Sunyol, M. (2010, maig 13). La Fundació Maurí i la reforma del centre de la Garriga. *La Garriga Digital*. Recuperat el 22 d'abril de 2020 de <https://lagarrigidigital.cat/2010/05/13/la-fundacio-mauri-i-la-reforma-del-centre-de-la-garriga>
- Comença la reforma del centre de la Garriga amb dues mil firmes en contra. (2010, juny 27). *El 9 Nou*. <https://el9nou.cat/valles-oriental/actualitat/comenca-la-reforma-del-centre-de-la-garriga-amb-dues-mil-firmes-en-contra>
- Els detractors de la reforma del centre de la Garriga ja compten amb 1.500 firmes de suport. (2010, juny 11). 3 24. Recuperat l'1 de desembre de 2020 de <https://www.ccma.cat/324/els-detractors-de-la-reforma-del-centre-de-la-garriga-ja-compten-amb-1-500-firmes-de-suport/noticia/719105>
- Rius, X. (2010, juliol 2). Cassolada per salvar el centre de la Garriga. *E-Notícies*. <https://politica.e-noticies.cat/cassolada-per-salvar-el-centre-de-la-garriga-42392.html>
- Salvem el Centre. (2010, maig 27). Nota de premsa sobre la constitució de la Comissió Salvem el centre [Entrada en un blog]. <http://salvemelcentre.blogspot.com/2010/05/nota-de-premsa-sobre-la-constitucio-de.html>
- Salvem el Centre. (2010, juny 1). Omplim el Patronat per manifestar la nostra reivindicació. [Entrada en un blog]. <http://salvemelcentre.blogspot.com/2010/06/omplim-el-patronat-per-manifestar-la.html>

- Salvem el Centre. (2010, juny 7). Presents amb una catifa a la festa del Corpus. [Entrada en un blog]. <http://salvemelcentre.blogspot.com/2010/06/presents-amb-una-catifa-la-festa-del.htm>
- Salvem el Centre. (2010, juliol 7). Cronologia de la negociació. [Entrada en un blog]. <http://salvemelcentre.blogspot.com/2010/07/cronologia-de-la-negociacio.html>
- Salvem el Centre. (2010, juliol 19). Cançó de protesta. [Entrada en un blog]. <http://salvemelcentre.blogspot.com/2010/07/canco-de-protesta.html>
- Salvem el Centre de la Garriga porta la reforma al Síndic. (2010, juny 19). *Som Vallès: Diari del Vallès Oriental*. <https://www.somvalles.cat/noticia/19294/salvem-el-centre-de-la-garriga-porta-la-reforma-al-sindic>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge	Les cases del carrer del Centre vistes des de la Plaça de l'Església, després d'haver-se substituït el sauló per un nou paviment de llambordes. Enric Fontvila, 2014. Wikimedia Commons.
---------------	--

178	Can Baqué	
Cronologia	Segles XIV-XVI	
Comarca	Vallès Oriental	
Població	La Llagosta	
Ubicació	A l'avinguda del Turó, cantonada amb el passatge de Can Baqué. Al costat hi té la plaça de la Masia..	

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«Salvem Can Baqué, salvem la nostra història» – Coordinadora per l'Acció Popular de La Llagosta / SOS Can Baqué
Cronologia	1999 / 2016
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Difusió d'un manifest, tasques de neteja de l'entorn, propostes de nous usos. / Recollida de signatures digital, organització de reunions obertes, organització d'actes reivindicatius («Tornem a les arrels», desembre 2016), presència a les xarxes socials.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	
Estat actual de l'element patrimonial	En procés d'intervenció. Pendent de nous usos.
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.

Fonts documentals

- La masia de Can Baqué, sense rehabilitació a la vista. (2016, juny 10). *Som la Llagosta*. <https://www.somlallagosta.cat/noticia/14542/la-masia-de-can-baque-sense-rehabilitacio-a-la-vista>
- Llum verda a la primera fase de reforma de Can Baqué. (19 octubre 2018). *Línia Vallès*, p.15.
- Manifiesto por la restauración de Can Baqué. (21 gener 1999). *La Tribuna Vallesana*, p.11.
- Obren el debat sobre la rehabilitació de Can Baqué, a la Llagosta. (2016, juliol 22). *Línia Vallès*. <https://liniaxarxa.cat/liniavalles-vallesoriental/noticies/obren-el-debat-sobre-la-rehabilitacio-de-can-baque-a-la-llagosta>
- Rodríguez, J.L. (2016, desembre 16). SOS Can Vaquer reinvidicará la rehabilitació de Can Baqué amb música i tallers. *La Llagosta informa*. <https://lallagostainforma.cat/2016/12/16/sos-can-vaquer-reinvidicara-la-rehabilitacio-can-baque-amb-musica-i-tallers>
- Vandalismo ante el ayuntamiento de La Llagosta. (1 octubre 1998). *La Tribuna Vallesana*, p.62.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Ajuntament de la Llagosta, 2018. Wikimedia Commons.

179	Teatre del Tabaran	
Cronologia	1919	
Comarca	Vallès Oriental	
Població	Mollet del Vallès	
Ubicació	Avinguda de la Llibertat, cantonada amb el carrer de Lluís Duran. A la part posterior, adjacent, hi tenia la Pista Trèvol.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	«Salvem el Tabaran» – Associació de Veïns zona Centre, Casal Cultural i altres entitats de la població / Plataforma Salvem el Tabaran	
Cronologia	2000 / 2018	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció. Projecte d'enderroc d'una part de la finca (el teatre) per declaració de ruïna urbanística i econòmica.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Diàleg amb les institucions públiques, difusió d'un manifest, recollida de signatures. / Recollida de signatures, presentació d'una moció al Ple municipal, petició de catalogació monumental, impuls d'accions judicials, difusió de fulls informatius i cartells, presència a les xarxes socials, organització d'un acte reivindicatiu.	
Estat actual de l'element patrimonial	Enderrocat.	
Catalogació o nivell actual de protecció		

Fonts documentals

- 14 entitats molletanes van assistir a la convocatòria de la campanya "Salvem el Tabaran". (2000, abril 8). *VilaWeb*. <https://www.vilaweb.cat/noticia/1132507/20000408/14-entitats-molletanes-assistir-convocatoria-campanya-salvem-tabaran.html>
- Ajuntament de Mollet del Vallès
Acta del Ple de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, Sessió ordinària, del 27 d'abril de 2000. https://www.molletvalles.cat/assets/Documents/6423_PLE-27042000.pdf
- Carrasco, J.M. (2018, març 15). Salvem El Tabaran!. *Clicama*. <https://www.clicama.cat/opinion/jesus-m-carrasco/salvem-el-tabaran/20180315122913030015.html>
- Compte, M. (s.d.). Petjades d'història a peu de carrer: El Tabaran de Mollet del Vallès. *Aborigine*. Recuperat el 2 de desembre de 2020 de <http://www.aboriginemag.com/petjades-dhistoria-a-peu-de-carrer-el-tabaran-de-mollet-del-valles>
- Crítiques i recollida de firmes contra l'enderroc del Tabaran a Mollet. (2018, juliol 20). *Línia Vallès*. <https://liniaxarxa.cat/liniavalles-vallesoriental/noticies/critiques-i-recollida-de-firmes-contra-l-enderroc-del-tabaran-a-mollet>
- El ayuntamiento anuncia la construcción del teatro-auditorio. (20 abril 2000). *La Tribuna Vallesana*, p.3.
- Eras, M. (9 octubre 2009). El Tabaran, un llegat de fa 90 anys. *Contrapunt*, p.3.

- L'enderroc del Tabaran omple de nostàlgia la ciutat. (27 desembre 2019). *Som Montornès*, p.12.
- Recurs urgent per aturar l'enderroc de l'antic teatre del Tabaran a Mollet. (2019, març 9). *Libertat.cat*.
<https://www.libertat.cat/2019/03/recurs-urgent-per-aturar-l-enderroc-de-l-antic-teatre-del-tabaran-a-mollet-44597>
- Tabaran: Deseo y realidad. (20 abril 2000). *La Tribuna Vallesana*, p.4.
- Villarroya, J. (2019, març 11). La CUP de Mollet presenta recurs judicial contra l'enderroc del Tabaran. *El 9Nou.cat*. <https://el9nou.cat/valles-oriental/actualitat/la-cup-de-mollet-presenta-recurs-judicial-contra-lenderroc-del-tabaran>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Marc Compte, 9 de desembre de 2020.

Imatge J.T. Curses, 2016. Wikimedia Commons.

180 Masies de Can Cabasses

Cronologia	Diverses
Comarca	Vallès Oriental
Població	Parets del Vallès
Ubicació	Can Cabasses o el barri de Quarter-migdia és un sector al nord-est de la població, que conté un bosc i un conjunt de masies. Molt a prop de la riera de Tenes i del passeig Fluvial.

Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu Sempre hem existit
Cronologia	2014
Motiu / Amenaça	Projecte d'urbanització que preveia l'enderrocament de les masies.
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Presentació d'al·legacions, recollida de signatures, elaboració d'un pla urbanístic alternatiu, col·laboració amb altres entitats, presència a les xarxes socials, col·locació de pancartes reivindicatives, enviament d'una carta a l'alcalde amb un informe d'impacte ambiental.
Estat actual de l'element patrimonial	El pla d'urbanització es manté sense executar.
Catalogació o nivell actual de protecció	

Fonts documentals

- Cortès, M. [Maira]. (2014, setembre 20). Carta del Col·lectiu "Sempre hem existit" a l'alcalde Sergi Mingote. Excel·lentíssim senyor Alcalde del poble de Parets del Vallès, El col·lectiu "Sempre Hem Existit" ens dirigim a vostè per exposar-li el nostre neguit davant el possible futur del nostre barri. [Actualització d'estat a Facebook]. <https://www.facebook.com/groups/463614960449480/permalink/519392171538425>
- Més d'un miler de firmes per salvar les masies de Can Cabassa a Parets. (2017, juliol 20). *Som Parets*. <https://www.somparets.cat/noticia/16659/mes-dun-miler-de-firmes-per-salvar-les-masies-de-can-cabassa-a-parets>
- Registre del Planejament Urbanístic de Catalunya
Pla de millora urbana del sector PE4, Zona Central, Subsector Nord. 2011. <https://dtes.gencat.cat/rpucportal/AppJava/cercaExpedient.do?reqCode=veureDocument&codintExp=257264&fromPage=load>
- Una plataforma de veïns de Parets vol salvar les masies de Can Cabassa. (2017, juliol 3). *Vallès Visió*. <https://www.vallesvisio.cat/una-plataforma-de-veins-de-parets-vol-salvar-les-masies-de-can-cabassa>

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Roser Espriu, 2017. Facebook.
<https://www.facebook.com/groups/463614960449480/permalink/1154597348017901>

181	Església de Sant Cebrià de Cabanyes	
Cronologia	Segle XII	
Comarca	Vallès Oriental	
Població	Sant Fost de Campsentelles	
Ubicació	Aïllada. Al sud-oest de la població, a la vessant de ponent de la serra de Marina.	
Entitat, col·lectiu, plataforma, associació...	Col·lectiu de ciutadans/es sense organització formal / Associació Centre d'Estudis Santfostencs – Amics de Cabanyes	
Cronologia	1973 / 1994	
Motiu / Amenaça	Abandonament. Necessitat d'intervenció.	
Activitats i accions destacades de la reivindicació	Organització de jornades de treball: tasques de neteja i desbrossament, treballs de reparació, restauració, conservació i manteniment. Recaptació de recursos econòmics, organització de festes, edició i publicació d'una revista.	
Estat actual de l'element patrimonial	Reconstruït.	
Catalogació o nivell actual de protecció	Bé Cultural d'Interès Local.	

Fonts documentals

- Ajuntament de Sant Fost. (2015, desembre 21). *CES-Amics de Cabanyes*. Recuperat el 4 de desembre de 2020 de http://www.santfost.cat/ces_amics_de_cabanyes.html
- Amics de Cabanyes. (2016, abril 7). Gestions per reparar la façana de Cabanyes [Entrada en un blog]. <http://amicsdecabanyes.blogspot.com/2016/04/gestions-per-reparar-la-facana-de.html>
- Amics de Cabanyes. (2019, setembre 25). Èxit de la Festa de Cabanyes; inici de la campanya de restauració [Entrada en un blog]. <http://amicsdecabanyes.blogspot.com/2019/09/festa-de-cabanyes-exit-inici-de-la.html>
- Carrillo, S. (2019, juny 27). S'engega un recapte de diners per rehabilitar l'església de Cabanyes. *Som Martorelles*. <https://www.sommartorelles.cat/noticia/48239/sengega-un-recapte-de-diners-per-rehabilitar-lesglesia-de-cabanyes>
- El Centre d'Estudis Amics de Cabanyes plega després de 21 anys. (2016, gener 16). *Som Sant Fost*. <https://www.somsantfost.cat/noticia/13720/el-centre-destudis-amics-de-cabanyes-plega-despres-de-21-anys>
- Jornades de cultura popular a Cabanyes. (12 setembre 1985). *Plaça Gran*, p.7.
- Pérez, F. i Pérez, X. (7 desembre 1991). Ermitas en peligro. *La Vanguardia*, p.20.
- Rivero, J.M. (11 novembre 1973). Martorellas: Reconstrucción del templo románico de Sant Cebrià de Cabanyes. *La Vanguardia*, p.35.
- Rivero, J.M. (25 agost 1974). «El románico y Barcelona». *La Vanguardia*, p.24.
- Sas, J. (5 desembre 1974). Respeto a los legados del pasado. *La Vanguardia*, p.30.

Bibliografia

Entrevistes / Informants

Imatge Amador Álvarez, 2015. Wikimedia Commons.

6. Resultats

6.1. Anàlisi de les dades

La present és la primera part del capítol dels resultats. S'hi presenta el buidatge de les fitxes de l'inventari a partir de la traducció numèrica d'algunes de les referències que recullen. Mitjançant la seva anàlisi, es procura arribar a conclusions envers el conjunt de casos estudiats considerant la freqüència de certs paràmetres, la seva permanència o canvi així com l'exploració de possibles predominances i models, amb l'objectiu de bastir els fonaments de la posterior interpretació de la qüestió. Com a recurs de visualització per plasmar la informació i proposar-ne comparacions i relacions s'utilitzen diferents tipus de gràfics.

L'inventari desplegat al llarg de les pàgines anteriors fa la funció de mostra. És important tenir en compte que les iniciatives populars de salvaguarda del patrimoni, o l'activisme patrimonial, és un fet social i per tant de naturalesa viva, les característiques del qual evolucionen al mateix temps que ho fan les societats en les que es manifesta. A aquest fet cal sumar-li que alguns dels casos referenciats a les fitxes es troben actius a l'hora d'escriure aquestes pàgines, per tant, la probabilitat que apareguin canvis i variacions és elevada. També en poden aparèixer de nous que continuïn o contradiguin les estadístiques. Per altra banda, cal advertir que a Catalunya hi conviuen diferents realitats territorials que es combinen amb factors demogràfics i d'extensió, de manera que més enllà del mapa (de la Vall d'Aran a les Terres de l'Ebre passant per les comarques de l'interior, les franges de la costa i els entorns metropolitans), el treball de camp ha evidenciat una pluralitat de vivències que fan notori que no es parteix d'una base homogènia. Per tot això, els resultats que s'exposen no han de llegir-se en clau de termes absoluts ni seria propi interpretar-los de manera extensiva per al conjunt del fenomen. Es tracta, més aviat, de concloure l'estat de la qüestió emmarcat en la present recerca i formular-ne una descripció el més acurada possible.

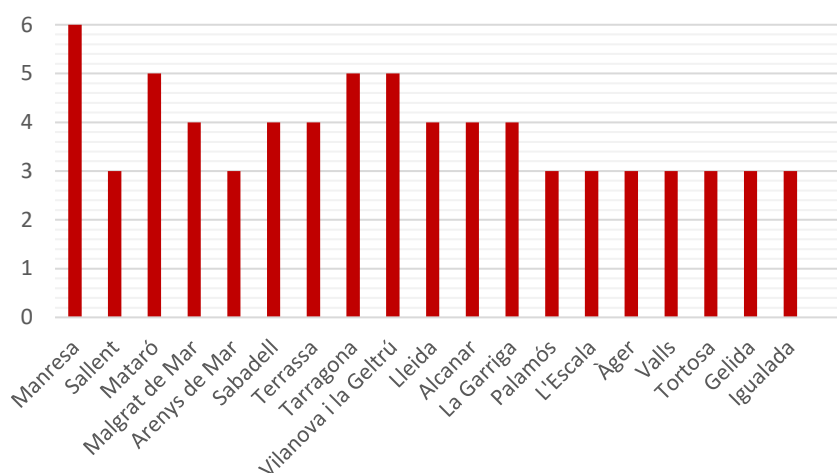
6.1.1. Dades territorials i cronològiques

El nombre total de casos identificats que formen l'inventari ascendeix a 181. El mapa que acompanya aquest text indica, per a cadascuna de les trenta-set comarques on el treball de camp ha trobat resultats, el nombre de fitxes que se n'han elaborat. El degradat de colors (de vermell més intens a rosa suau) permet diferenciar, a nivell visual, els graus d'activitat de cada àrea. En aquest recompte no hi apareix la fitxa número 13, que correspon a la Coordinadora d'Entitats Protectores del Patrimoni Monumental de les Comarques Gironines, ja que es tracta d'un cas (l'únic identificat) que incideix en el conjunt de tota una demarcació.

l'Àrea sud-oest del mapa. Tampoc a la Cerdanya ni a l'Alta Ribagorça, al nord. Seria apropiat, en possibles continuïtats de la investigació, incidir en aquestes àrees per aprofundir en les causes de la situació.

Segons consta en les fitxes, el nombre de pobles i ciutats catalanes que han estat el bressol de les experiències identificades ascendeix a 104. Sense tenir en compte les iniciatives que es desenvolupen en múltiples municipis, la majoria de poblacions (un 67%) compta amb un sol cas referenciat i en un 14% del total de les localitats han sorgit dues accions. La gràfica de barres que segueix mostra aquelles poblacions on s'han localitzat tres, quatre, cinc i sis casos, que representen un 9%, 6%, 3% i 1% del total respectivament:

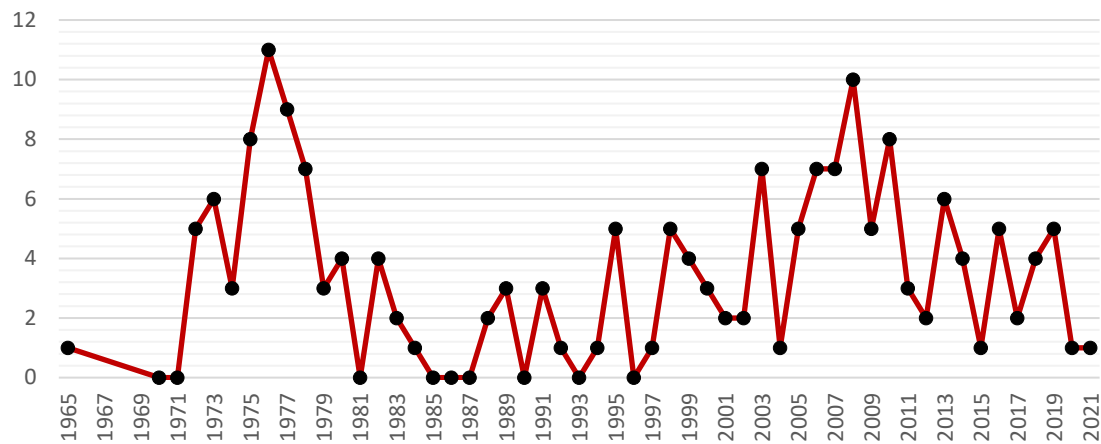
Figura 3. Gràfic que mostra els pobles i ciutats on el treball de camp ha identificat tres casos o més.

Manresa encapçala la llista de ciutats que acumulen més fitxes. La dada no correspon al mateix concepte aplicat a nivell comarca, ja que el Bages és la tercera comarca en nombre de casos (en disposa de 10). El Maresme, que lidera el nombre de fitxes per comarca, disposa de tres localitats on s'han identificat tres casos o més, essent la capital mataronina la que n'acumula més. El Vallès Occidental disposa de dues poblacions amb més de tres fitxes cadascuna.

Pel que fa l'àmbit cronològic, és a dir, els anys de sorgiment de les iniciatives identificades, s'exposa el següent:

Figura 4. Gràfic del nombre total de casos identificats per any.

L'eix horitzontal d'aquest gràfic es desplega en els anys en què l'acotació cronològica de la recerca està establerta i s'hi reflecteixen els anys d'aparició de cadascuna de les iniciatives. S'hi ha inclòs una experiència sorgida cinc anys abans de la delimitació, el 1965, amb incidència al Castell de Gelida i l'església de Sant Pere, activa des d'aquesta data i que va suposar el precedent de la creació d'una entitat amb personalitat jurídica pròpia el 1990. Cal apuntar que les dades reflecteixen tan sols els anys de naixement i no la continuïtat de les diferents experiències, si és que n'han tingut, així com tampoc el seu ressorgiment després d'una pausa.

En general les dades presenten una fluctuació accentuada. Destaquen dos extrems: per una banda, una pujada a l'alça entre els anys 1975 i 1979, essent el 1976 l'any que més despunta i que coincideix amb el punt més alt de tot el gràfic, amb onze casos. Per l'altra, els anys 1970 i 1971 i la tríada de 1985 a 1987, amb cap cas registrat a l'inventari. Enmig d'una tendència a la baixa, el 1995 i el 1998 emergeixen amb sis casos cadascun. No és fins el 2008 que s'identifica el segon punt més alt, amb deu iniciatives de salvaguarda. Hi ha dues pujades notòries que tenen lloc els anys 1975 i 2003, que respectivament suposen un increment de cinc casos envers l'any anterior.

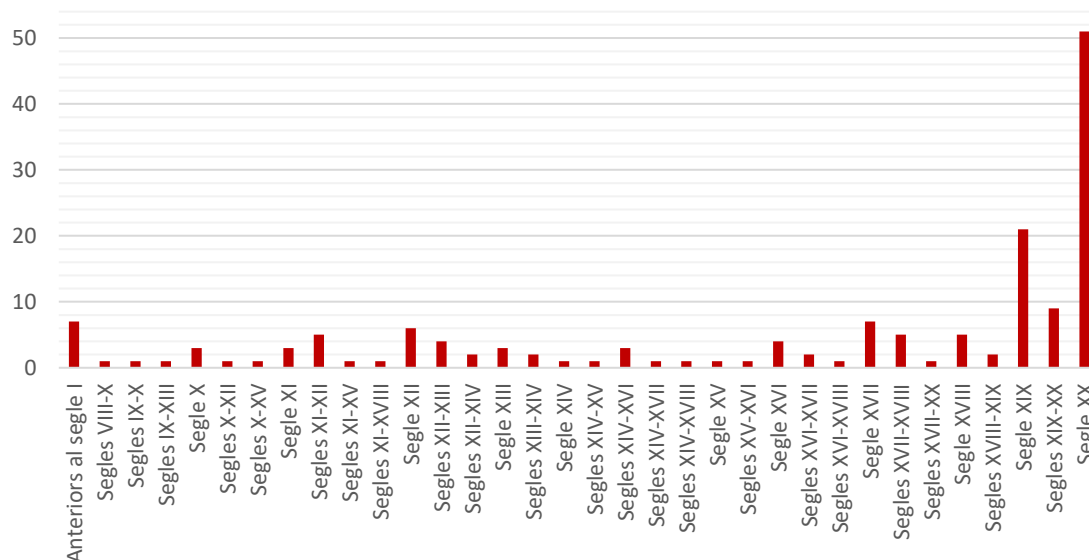
De cares a la interpretació de les dades més estrictament actuals, així com per a una hipotètica continuació de la línia cronològica, caldria tenir en compte la irrupció de la pandèmia per Coronavirus COVID-19 el primer trimestre del 2020, la qual va imposar restriccions de mobilitat a tot el país i va afectar de manera notòria tots els aspectes de la quotidianitat.

La situació general, doncs, indica un desenvolupament desigual en el sorgiment de les iniciatives al llarg del temps entre les diferents àrees territorials catalanes, anotant un augment en l'aparició d'activitats de salvaguarda a mitjans de la dècada de 1970 seguit d'un relatiu silenci i una posterior eclosió cap a la segona meitat de 1990, això sí, una mica més moderada.

6.1.2. Dades tipològiques dels béns

Tipològicament, les experiències de defensa del patrimoni identificades s'ocupen de béns arquitectònics de naturaleses molt diverses. Pel que fa l'àmbit cronològic, a l'inventari consten des d'elements dels que és té notícia per primera vegada al segle VI aC, fins a d'altres datats de la segona meitat del segle XX. El següent gràfic comptabilitza el nombre de fitxes que corresponen a cada segle tenint en compte la datació inicial dels edificis i el rang de les fases posteriors de reforma o reconstrucció que hagin suposat una modificació considerable i que s'hagin pogut determinar. Els casos que incideixen en múltiples béns i que pertanyen a cronologies diferents, així com els elements que no s'han pogut datar amb exactitud i apareixen amb la indicació «diversos» a les fitxes, no hi surten representats (en són 26).

Figura 5. Gràfic que mostra el nombre de béns objecte de les reivindicacions per cronologia de construcció.

El resultat és clar: destaquen, per sobre de tot i de manera molt accentuada, les iniciatives que tenen com a objecte la salvaguarda de béns datats del segle XX. Els segueixen les construccions del segle XIX, tot i que amb esglaó de diferència considerable. Sobre el mapa, les comarques que presenten proporcionalment un major nombre de fitxes relatives a edificis construïts a partir del segle XIX són: el Maresme, amb disset casos d'un total de vint-i-set; el Bages, amb set d'un total de deu; el Garraf, que en té quatre de sis i el Vallès Oriental i el Vallès Occidental, amb quatre i set de vuit respectivament.

És interessant, doncs, observar que si bé en el gràfic l'eix horitzontal es desplega en una pluralitat de cronologies destacable, les accions de salvaguarda del patrimoni arquitectònic s'han ocupat majoritàriament de béns temporalment més propers al sorgiment de les mateixes.

Un aspecte a suggerir pel que fa aquesta predominança té a veure amb el marc ideològic essencialment substancialista (Davallon 2014) dels precedents del marc legislatiu espanyol en termes de patrimoni. La llei estatal de patrimoni vigent a Espanya va ser aprovada l'any 1985 (Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español) i compta, entre els seus precedents més immediats, amb la Ley de 13 de mayo de 1933 relativa al Patrimonio Artístico y Nacional¹⁵. El règim jurídic d'aquest document delimitava els seus objectes en la definició «cuantos inmuebles y objetos muebles [...] de antigüedad *no menor de un siglo*; también aquellos que sin esta antigüedad tengan *un valor artístico o histórico indiscutible*, exceptuando, naturalmente, las obras de autores contemporáneos [...]». De la mateixa manera, el Decret del 12 de juliol de 1953 promogut pel Ministerio de Educación¹⁶, en el seu article cinquè especificava que: «Queda reiterada la prohibición de exportar materiales integrantes de inmuebles que cuenten *más de cien años de antigüedad*». La protecció dels béns i objectes d'interès historicoartístic, tal com es desprèn d'aquestes paraules, restava limitada a una posició oficialitzada de la cultura basada en l'historicisme, l'estètica i el mèrit artístic, en la qual la condició d'antiguitat era indispensable (tan sols es considerava alguna inclusió si restava al marge de l'autoria contemporània). Cinemes, casinos, fàbriques, habitatges i tots tipus d'edificis anteriors al 1876 restaven, l'any en què més iniciatives de salvaguarda s'han comptabilitzat (el 1976), sense empara legal en cas de rebre una amenaça de destrucció.

Pot ser afirmat, doncs, que ideològicament la legislació espanyola prèvia a l'actual marc legal s'apropava més aviat al substancialisme (Davallon 2014), és a dir, a la creença que els elements posseeixen un conjunt atributs intrínsecs que els fan esdevenir patrimoni per si mateixos. Així, quedava exclòs del sistema de valors tot allò que s'allunyés del que Fernández de Paz (2006) denomina el «patrimoni com a tresor», és a dir, produccions basades en la monumentalitat, el geni creatiu i la singularitat, aquest últim aspecte vinculat sobretot a allò antic i per tant irreplicable. Riegl (2016), que va fer servir aquest adjectiu per referir-se a un dels atributs constitutius bàsics de les creacions humanes historicoartístiques, estableix a principis del segle xx a l'obra *El culte modern als monuments* que són el valor d'antiguitat i el valor històric els que dictaminen que «nous paraisse plus approprié et plus en accord avec nos désirs qu'un château médiéval soit en ruine plutôt qu'un palais baroque, lequel nous semble évidemment trop jeune pour se retrouver dans un tel état» (p.60). La confrontació d'aquesta visió irromp amb el que la mateixa Fernández de Paz (2006) anomena el «patrimoni com a cultura», un principi que al llarg de la segona meitat del segle xx inferirà noves perspectives amb ressò també en la formulació de les lleis. Es tracta d'un estadi que incentiva una pràctica patrimonial més oberta i dinàmica, en la qual el vincle entre els trets culturals (tangibles i intangibles) i els seus subjectes socials esdevé l'actiu bàsic del sistema d'atribució de valors. Aquesta idea està relacionada amb el que Davallon (2014) denomina relativisme moderat en el si dels processos de patrimonialització: el patrimoni és una construcció social promoguda i sostinguda per l'interès de les comunitats en

¹⁵ Publicat al B.O.E. número 145, de 25 de maig de 1933.

¹⁶ Publicat al B.O.E. número 183, de 2 de juliol de 1953.

conservar aquells elements amb els quals s'identifiquen. En paral·lel a un interès creixent de la ciutadania envers el patrimoni i una confrontació crítica amb l'entorn i el passat, l'activisme patrimonial assumeix aquests principis, entre d'altres, mitjançant una obertura del seu repertori, dins el qual es fan un lloc els vestigis propis de l'àmbit popular (humils) fins aleshores menystinguts, així com assumint criteris artístics i històrics crítics i relativitzats (per tant, més plurals). Així, més enllà de les fortaleses medievals, les ermites i els palaus renaixentistes, els col·lectius de salvaguarda del patrimoni s'interessen també per barraques de pescadors, cabanes de pastors, molins, fàbriques, escoles i sales de cinema construïts en un passat no gaire llunyà, tots ells sotmesos a una latent amenaça de destrucció en el si dels pobles i ciutats de l'Espanya de la transició democràtica. Tanmateix, cal subratllar que malgrat el pes de la significació social, el sistema de valors de base substancialista no ha deixat de formar part de la naturalesa ideològica de la conservació del patrimoni, que tal com s'ha observat en les diferents experiències inventariades es manifesta sobretot a través d'idees com l'expertesa i el tecnicisme. Seguint aquesta idea Bosch i Puigvert (2009), a partir de l'assumpció que la conservació del patrimoni «no és gens neutra i està molt condicionada ideològicament i socialment» (p.41), afirmen que malgrat l'evolució teòrica que ha tingut lloc al llarg del segle xx envers la qüestió patrimonial, es reconeix en les tendències conservacionistes actuals una influència encara molt evident de la concepció noucentista del patrimoni, lligada a la monumentalitat, l'antiguitat, la unitat estilística i un repertori de criteris estètics concrets, a Catalunya molt sovint relatius a l'arquitectura del poder religiós i civil, sovint d'origen medieval, símbol dels esplendorosos orígens de la nació. Aquest fet determina l'existència d'una consciència social major davant la pèrdua en uns béns en detriment d'uns altres, que esdevenen «patrimonis fràgils». Les raons de la seva fragilitat responen a diversos motius:

- A la seva pròpia naturalesa física i material incerta i delicada: es tracta de béns que, per trobar-se exposats a una sèrie de condicions (normalment ambientals) adverses, tendeixen a deteriorar-se amb més facilitat que d'altres. En són un exemple, entre molts, els refugis d'alta muntanya dels Pirineus (Puigvert 2010).
- A la falta de reconeixement social d'un valor evident d'antiguitat i monumentalitat. En relació a aquest fet, manca una consciència ciutadana envers el perill real de la seva pèrdua.
- A les transformacions urbanístiques i l'especulació immobiliària, que sotmeten els béns a la seva desaparició en pro del progrés i per interessos econòmics.
- A la falta de concordança amb els gustos estètics del moment (respecte aquest punt els autors assenyalen la fragilitat de l'art barroc, a Catalunya menystingut davant les mostres d'art romànic i gòtic).
- Perquè formen part del que s'anomena patrimoni incòmode, és a dir, s'associen amb ideologies i principis polítics envoltats d'una aura de conflicte.

En un altre ordre de coses, cal tenir en compte que els edificis que daten del segle xix i xx són l'herència rebuda del passat més recent. La seva aniquilació representa un buit en el

procés de transmissió d'una manera de fer (i viure) edificis, ciutats i entorns pròpia dels predecessors més immediats. Fent referència al patrimoni industrial, Jaume Perarnau, director del Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya apuntava el següent durant una entrevista:

A nivell social la gent posa en valor els objectes quotidians de l'avi o les eines del pare [...] Hi ha una conscienciació amb això [...] Posar en valor la memòria. Patrimonialment una cosa no va separada de l'altra: la memòria, les vivències, la història oral... Tota aquesta part social que va lligada amb aquest patrimoni. Les màquines i els edificis, sense les persones, no hi són. I això és una singularitat d'aquest patrimoni que no tenen, al meu entendre, els castells medievals: no pots entrevistar ningú de l'època i per tant, tu fas una interpretació dels objectes o dels edificis. Interpretació. [En canvi] aquí ens hem trobat molts cops que la gent diu: *no, això que expliqueu no era així. Això anava aixís i aixàs*, perquè ho havien fet funcionar ells [...] Fins i tot arribem a allò de dir que a cada poble fem un museu, que cada poble vol el seu museu. Què hi posarem? La llançadora de la fàbrica... (J. Perarnau, comunicació personal, 19 de febrer del 2020).

Les vivències i els records constitueixen un actiu important a l'hora d'articular la relació de les persones amb certes activitats i espais i tenen un pes rellevant a l'hora de motivar l'afany per la seva preservació. Quan es tracta de llocs de sociabilitat (escoles, teatres i cinemes, casinos i ateneus i barris, per exemple), on el vincle i les memòries són compartides, la reacció a una amenaça es conjuga en plural en base a un sentiment de nostàlgia col·lectiva, que espera la defensa del que pot perdre's per sempre. Tanmateix cal dir que les experiències desagradables o traumàtiques (la precarietat i la duresa de les feines a les fàbriques o al camp, per exemple) poden afectar la voluntat de conservar els espais i els elements que s'hi vinculen. No considerar-ho seria caure en una descripció totalitzadora i romàntica dels processos de patrimonialització.

Ara pel que fa la tipologia dels béns arquitectònics presents a l'inventari, tenint en compte les onze categories classificatòries establertes en les fitxes el buidatge de les dades assenyalava el següent:

Figura 6. Gràfic amb el nombre de béns per tipologia arquitectònica en relació a la seva cronologia de construcció.

Tipologia Segle	VII aC	VI aC	V aC	IV aC	III aC	II aC	I aC	I -	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	Total
Ponts i camins																	1			1				2
Barris i conjunts amb sentit unitari																					1	1	5	7
Jaciments arqueològics	1	2		1		1	2																	7
Patrimoni marítim i pesquer																				1		2	5	8
Escoles, biblioteques i edificis																					1	4	5	10
Masies i patrimoni agrícola															1		2	1		3	2	2	2	13
Edificis residencials																2			1		1	3	9	16
Arquitectura militar									1			1		4		1	1		1	3			5	17
Teatres, cinemes, cafès i hotels																						4	13	17
Edificis industrials i ferroviaris																	1	1		1		8	13	24
Edificis de caràcter religiós												1	4	8	8	4	3		5	4		1	1	39
Totals per segle	1	2		1		1	2			1		2	4	12	9	5	10	2	7	13	5	25	58	160

Nota: La cronologia de construcció té en compte tan sols la data inicial.

Les ermites, esglésies, convents i claustres, és a dir, els edificis de caràcter religiós, són la tipologia arquitectònica més abundant a l'inventari (li corresponen un total de 43 fitxes, 39 de les quals disposen d'una cronologia identificada). Els segueixen els edificis industrials i ferroviaris, això sí, amb una diferència notable (són 28 fitxes, 24 de les quals amb una cronologia identificada). La resta de tipologies tenen una presència prou equilibrada en les fitxes, essent els ponts i camins els que menys casos referencien. Cal indicar que el recompte exposat no inclou els casos en què l'objecte de l'acció han estat múltiples béns.

Més enllà de l'afirmació que la tipologia religiosa és la predominant entre les iniciatives de salvaguarda del patrimoni referenciades en el present document, no resulta oportú extrapolar la idea i determinar, en termes absoluts, que existeix un interès major per aquest tipus de construccions en l'activisme patrimonial. Per estimar aquests tipus de conclusions caldria analitzar la situació resultant de posar la dada en relació a d'altres factors objectius, com ara el nombre total de béns de les diferents categories que hi ha arreu del territori així com les circumstàncies en què es troben (estat de conservació, usos, etc.; un estudi l'abast del qual sobrepassa els recursos del present projecte).

A continuació es desglossa, per a cadascuna de les categories, el nombre de casos que se n'han localitzat a cada comarca. La Noguera destaca en termes d'edificis de caràcter religiós, seguida pel Segrià. Per la seva banda, el Maresme i el Vallès Occidental es caracteritzen per les accions en fàbriques i recintes industrials. Els jaciments arqueològics tenen una concentració més marcada al Maresme i en patrimoni marítim i pesquer domina l'Alt Empordà.

Figura 7. Gràfic amb el nombre de fitxes que corresponen a edificis de caràcter religiós, per comarques.

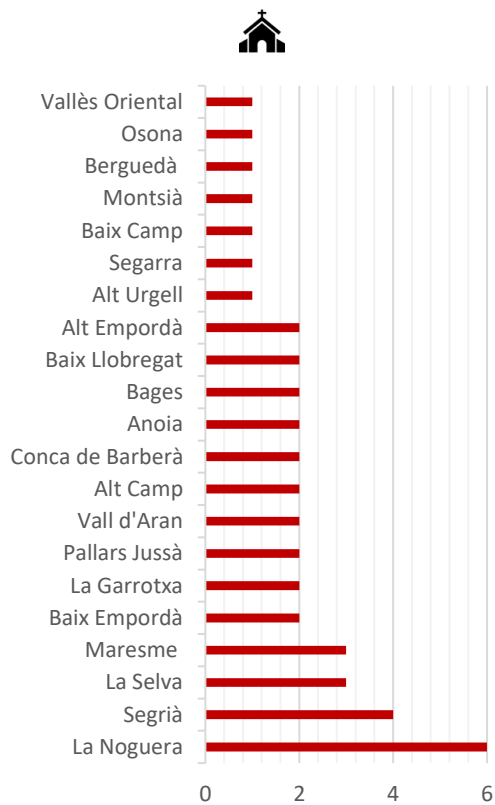

Figura 8. Gràfic amb el nombre de fitxes que corresponen a edificis industrials i ferroviaris, per comarques.

Figura 9. Gràfic amb el nombre de fitxes que corresponen a edificis residencials, per comarques.

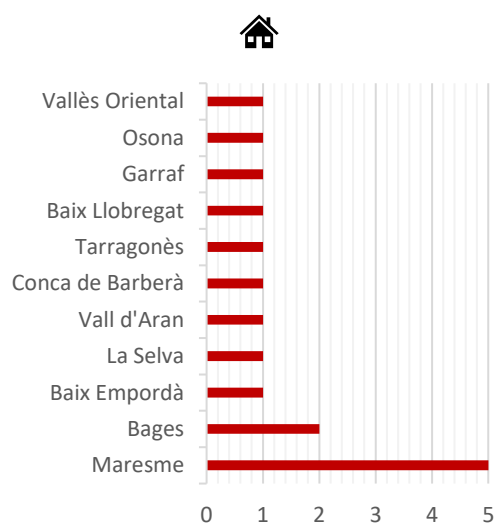

Figura 10. Gràfic amb el nombre de fitxes que corresponen a masies i patrimoni agrícola, per comarques.

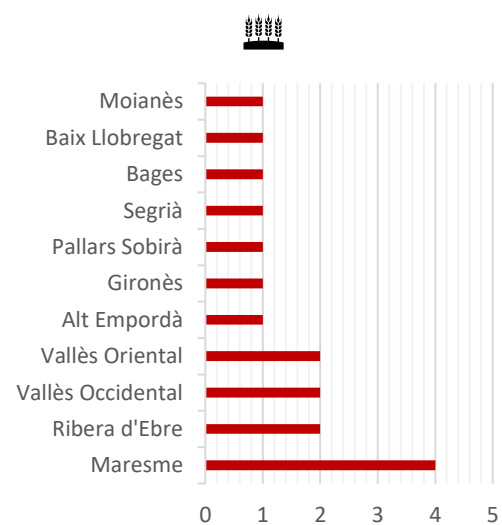

Figura 11. Gràfic amb el nombre de fitxes que corresponen a l'arquitectura militar, per comarques.

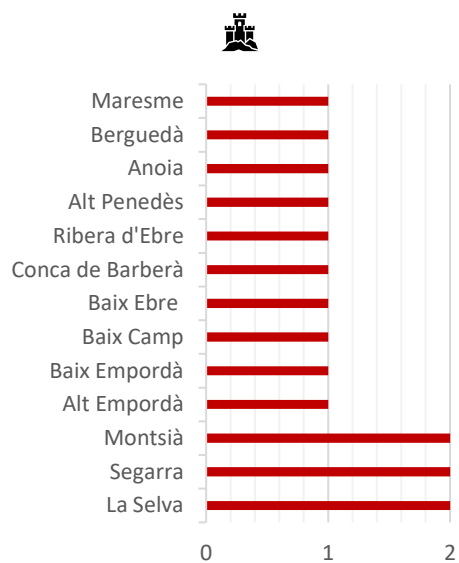

Figura 12. Gràfic amb el nombre de fitxes que corresponen a teatres, cinemes, cafès i hotels, per comarques.

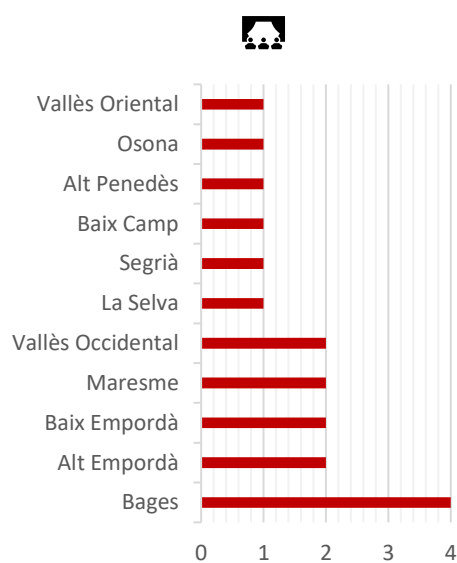

Figura 13. Gràfic amb el nombre de fitxes que corresponen a escoles, biblioteques i edificis assistencials, per comarques.

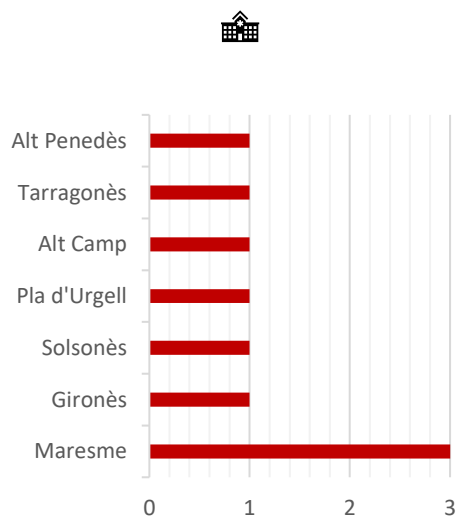

Figura 14. Gràfic amb el nombre de fitxes que corresponen al patrimoni marítim i pesquer, per comarques.

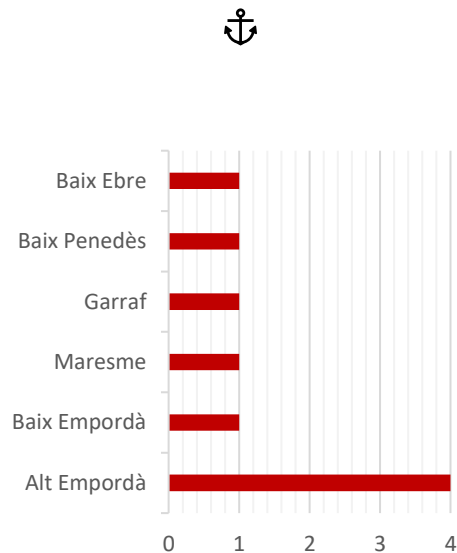

Figura 15. Gràfic amb el nombre de fitxes que corresponen a jaciments arqueològics, per comarques.

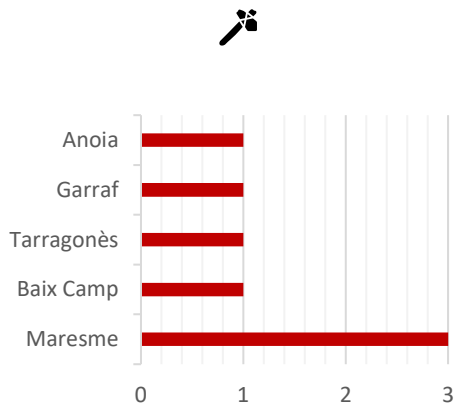

Figura 16. Gràfic amb el nombre de fitxes que corresponen a ponts i camins, per comarques.

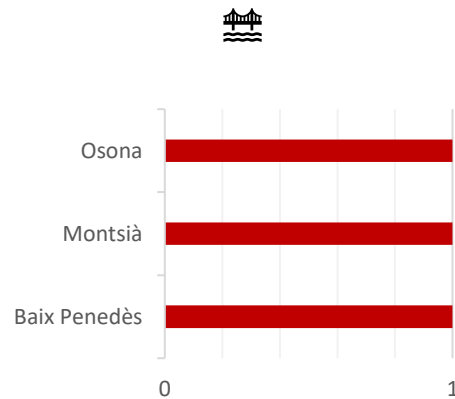
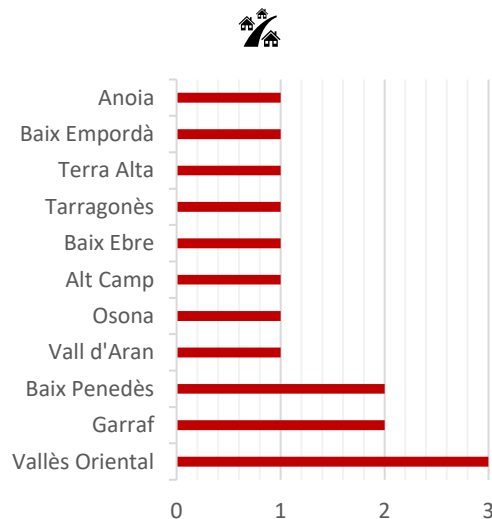

Figura 17. Gràfic amb el nombre de fitxes que corresponen a barris i conjunts amb sentit unitari, per comarques.

En aquest últim gràfic hi apareix el recompte dels casos en què els diferents col·lectius han actuat en un grup de béns, més o menys dispersos i amb un sentit unitari més o menys evident. En la classificació de les fitxes aquesta categoria, en alguns casos, es complementa amb la tipologia edificatòria del conjunt (per exemple, barri o conjunt amb sentit unitari d'edificis industrials i ferroviaris). El Vallès Oriental és la comarca amb més fitxes de barris i conjunts, dos dels casos de la qual tingueren lloc a la Garriga a mitjans dels anys setanta, nascuts com a reacció a la implementació d'un pla urbanístic que desvirtuava el caràcter de ciutat-jardí d'una part de la ciutat.

A partir d'aquest tipus d'experiències és important destacar la següent idea: la integració, en el fenomen de defensa cívica del patrimoni, d'una dimensió global, és a dir, el valor de conjunt.

Més enllà de la denúncia de deteriorament i la reivindicació del caràcter singular dels edificis, el gest fonamental d'aquesta perspectiva rau en entendre els béns dins d'un entramat estructural plural i complex, a través del qual prenen sentit. Tal com expressà Bohigas (1975):

No en traurem res de salvar l'edifici del Born si, amb ell, no salvem el barri de la Ribera. No en traurem res de salvar la casa Golferichs o la Pedrera o unes quantes cases modernistes més, si deixem desfer el conjunt harmònic de l'Eixample amb els cossos volats, l'augment de pisos, l'ocupació indeguda i, fins i tot, la manca de respecte estilístic» (p.52).

Així, superant el concepte de monument-obra d'art autoreferencial i acabat, el patrimoni se significa en relació al seu context.

Una de les conseqüències d'aquest enfocament és la relativització del valor historicoartístic, que es veu superat pel simbolisme de les traces que han deixat en l'entorn unes formes de vida que, majoritàriament, formen part del passat. Hernández-Ramírez (2003, 2008) apunta, de les associacions que s'inscriuen en aquesta lògica (les quals defineix com a *plataformas de activación o entidades proyecto*¹⁷), que es tracta d'un tipus de patrimonialisme que demanda «una protección integral u holística del patrimonio, entendido éste en su sentido cultural, incorporando la dimensión etnológica. A la defensa del arte y la historia se añade la demanda de protección de la tradición y las formas de vida» (p.87).

La relació entre paisatge i arquitectura és intrínseca. La permanència dels béns arquitectònics en un mateix lloc, que transcendeix la vida de les persones, confereix identitat al paisatge, el dota d'un caràcter propi i el fa reconeixible. En el cas de l'arquitectura tradicional els mètodes de construcció, així com els models, estan estretament vinculats al seu entorn i es transmeten al llarg de les generacions (Van Geert i Estrada 2018). Així, el paisatge recull trets singulars que testimonien la saviesa dels temps pretèrits, una manera de fer i entendre la vida i per tant, una cultura. El seu abandonament material s'associa amb la pèrdua de la memòria, sovint vinculada al ruralisme, l'obrerisme i la vida quotidiana de les classes populars que se sotmet, menystinguda, a un inexorable *progrés*. Xavier Català, responsable de l'Àrea de Cultura del Consell Comarcal del Pallars Sobirà, en una conversa referia el següent sobre el patrimoni construït en l'àmbit del Pirineu¹⁸ (comunicació personal, 10 d'octubre de 2019):

X.C.: En general hi ha uns conjunts d'espais vinculats a l'activitat econòmica, l'activitat agrícola-ramadera, principalment en aquest cas. Una economia mil·lenària però que ha caigut en una decadència absoluta. Pots arribar a imaginar la quantitat de bordes que han desaparegut? Algunes aïllades i altres conjunts. I que continuen desapareixent. Formen part del paisatge no només des d'una perspectiva estètica [...]

¹⁷ Consultar l'apartat 4.4. Patrimoni i Moviments Socials d'aquest document.

¹⁸ En relació als processos de patrimonialització al Pirineu i en concret a l'Alt Urgell, contextualitzats en el si d'una crisi de model territorial rural, cal referenciar l'extensa investigació efectuada per Del Màrmol (2012, 2015).

Í.: Identitaris.

X.C.: Sí, absolutament. Fins i tot naturals. Perquè és una acció antròpica mil·lenària que ha aportat una configuració determinada. És clar, parlo de tot el conjunt. I això [que desaparegui] contínuament és un desastre!

Per altra banda Miquel Martí, director del Museu de la Pesca i responsable de l'àrea de patrimoni de l'Ajuntament de Palamós, deia en referència a la lluita per preservar les antigues barraques de pescador de la cala s'Alguer que a l'inici la defensa del valor patrimonial d'aquestes era ambigua, tenint en compte que va començar pels interessos personals dels propietaris –les construccions originals havien estat modificades per aconseguir, en un moment d'auge del turisme, adequar els espais a la pernoctació i l'oci (comunicació personal, 26 d'abril del 2019). Tanmateix la voluntat d'evitar la destrucció va transcendir al conjunt de la ciutadania, mitjançant la lloança d'uns valors paisatgístics i tradicionals que, amb la tendència arrasadora de convertir la costa en un producte pel turisme de masses, s'anaven convertint en reducte. Ho exemplifica el següent fragment, extret d'un article escrit per un periodista de Los Sitios i publicat el 31 de desembre de 1975 al mateix diari:

Si bien ante las sencillas viviendas quizá no hemos sentido nada especial, una vez mar adentro y a medida que nos alejábamos el conjunto cobraba vida, era un trozo de costa pura, de Costa Brava, que a pesar de no ser ninguna maravilla, no nos engañemos, es un trozo de pasado marinero, al igual que otras poblaciones como Calella y Cadaqués [...] Por lo tanto, creemos que destruir ese producto puro de la naturaleza en el que los hombres han puesto lo más sencillo, además de absurdo es poco coherente (p.13).

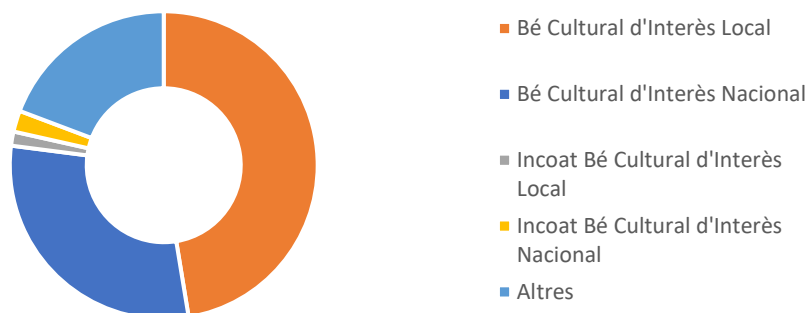
Amb tot, cal tenir en compte el que apunten Van Geert i Estrada (2018) sobre les conseqüències que neixen del fet de bastir una nova relació amb l'arquitectura tradicional, per part de les societats actuals, a través de la seva patrimonialització. Si bé l'interès per aquest tipus de construccions en ressalta la importància cultural i el seu paper determinant en la història local, els processos de patrimonialització motiven també la creació d'estereotips envers el passat (o més ben dit, un moment concret del passat) i les seves formes de vida, que es tenyeixen d'una aura bucòlica i idealitzada. Pels autors és imprescindible, doncs, que l'arquitectura tradicional sigui considerada en relació a tota la seva complexitat.

6.1.3. Catalogacions i proteccions

Les fitxes de l'inventari referencien que gairebé un 75% del total dels béns objecte de les diferents iniciatives de salvaguarda localitzades disposa en l'actualitat d'algun tipus de catalogació. La dada per a cadascun d'ells s'ha extret dels inventaris del Patrimoni Arquitectònic i Arqueològic de Catalunya i dels Mapes de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, els quals estipulen dos nivells de protecció específics (Bé Cultural d'Interès Local i Bé Cultural d'Interès Nacional) i inclouen un ventall de categories més ampli, no tant definit però igualment

amb valor normatiu. En alguns casos s'ha optat també per consultar els Catàlegs municipals, vinculats sovint als Plans Especials de Protecció del Patrimoni. Per tipus de protecció, doncs, s'estableix el següent:

Figura 18. Gràfic amb els percentatges de catalogacions dels béns inventariats.

En béns catalogats predomina, amb diferència, l'actuació sobre Béns Culturals d'Interès Local per sobre dels Béns Culturals d'Interès Nacional.

En aquest àmbit cal fer un apunt important. Hi ha una diferenciació entre aquelles iniciatives que tenen entre els seus objectius aconseguir la declaració dels béns de les que incideixen en elements que ja estan catalogats (i per tant ja disposen del reconeixement oficial del seu *estatus* de patrimoni). La declaració com a patrimoni consisteix, des de l'any 1993, en l'empara del bé en qüestió per la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català en les seves diferents categories i és una petició molt recurrent entre els col·lectius de salvaguarda. Sovint es tracta d'un dels primers passos del seu repertori d'accions, el qual comporta emprendre un procés burocràtic i seguir la resolució dels expedients d'incoació. En els casos anteriors a la publicació de la llei mencionada les estratègies s'enfocaven als procediments vigents aleshores. En tot cas, la protecció administrativa dels elements és una demanda que plana al llarg de totes les dècades estudiades.

Consta que almenys vint-i-set dels moviments de salvaguarda de l'inventari han reivindicat, de manera explícita, la catalogació dels elements dels quals s'ocupen o fins i tot un canvi en la seva categoria de protecció. En relació a aquest últim aspecte cal citar, per exemple, el cas del moviment contrari a la conversió del convent del Roser de Lleida en un Parador Nacional, que va sol·licitar l'obertura d'un expedient per considerar algunes parts declarades BCIL, com a BCIN. Es tracta d'una estratègia emprada sobretot per paralitzar l'execució d'obres in extremis, en el cas d'un enderroc o d'una modificació imminents, o bé per intentar aturar o minimitzar els impactes de l'aplicació de projectes urbanístics i/o immobiliaris que comprometin la continuïtat dels edificis a mitjà o llarg termini. Altres vegades s'aposta per fer efectiva la catalogació amb la finalitat de motivar intervencions que sostreguin el bé d'un estat d'abandonament. En tot cas,

en termes generals la declaració s'associa amb un efecte de blindatge sobre el bé immoble, el qual una vegada inscrit teòricament queda a resguard dels perills de destrucció que l'amenacen, alhora que se'n garanteix la seva conservació. L'article 25 de la Llei dicta el següent en el seu punt primer: «Els propietaris, titulars d'altres drets reals i posseïdors de béns culturals d'interès nacional o béns catalogats els han de preservar i mantenir per assegurar la integritat de llur valor cultural [...]» i segon «Els béns culturals d'interès nacional i els béns catalogats no poden ésser destruïts»¹⁹. Aquesta última sentència, amb tota la seva contundència, encoratja els col·lectius de salvaguarda a dirigir-se a les autoritats competents i iniciar un estadi de negociació, en què la consideració d'un element com a bé patrimonial se sotmet a una procés que culmina amb una decisió administrativa.

Malgrat la claredat del text legal a l'hora de dictar la protecció del patrimoni cultural, però, hi ha casos en què els béns, tot i estar catalogats, assoleixen tal grau de mal estat que la seva continuïtat perilla. De la mateixa manera que les figures legals de protecció són percebudes com a necessàries per a la conservació dels elements, en les diverses converses mantingudes durant el treball de camp apareix amb freqüència la idea que de facto proclamar administrativament quelcom patrimoni cultural no en garanteix la protecció. És aleshores quan incideixen l'altre tipus d'iniciatives de salvaguarda, les que no tenen com a objectiu la declaració de béns patrimonials sinó el compliment dels principis de la seva preservació.

En un altre ordre de coses cal tenir en compte que, a raó del Decreto de 22 de abril de 1949 sobre protecció de los castillos españoles²⁰ i la posterior adaptació a la legislació estatal i autonòmica del que estableix, totes les fortificacions antigues (independentment del seu estat de conservació) disposen de la catalogació de Bé Cultural d'Interès Nacional. Aquest fet es tradueix en una gran quantitat d'exemplars d'aquesta tipologia patrimonial escampada arreu del territori català, la qual suposa una complexitat considerable en termes de gestió. A les fitxes s'han detectat un total de dotze iniciatives de salvaguarda que incideixen en arquitectura militar declarada BCIN. Les superen, però, les accions en edificis de caràcter religiós amb la mateixa catalogació: en són catorze.

A continuació s'exposa un dels casos de l'inventari que té l'especificitat de posar sobre la taula l'ambivalència de les catalogacions institucionals dels béns patrimonials i la relativització dels seus principis quan els discursos oficials dicten la prevalença d'unes significacions per sobre d'unes altres. Es tracta de Can Continjoch, un edifici declarat Bé Cultural d'Interès Local adossat a la muralla de Montblanc, que és un Bé Cultural d'Interès Nacional. Per la narració d'aquest cas s'ha comptat amb el testimoni de Laura Aluja²¹, qui fou regidora de la CUP a Montblanc durant la legislatura del període de 2015 a 2019, i també qui encapçalà l'intent de salvaguarda de l'edifici.

¹⁹ Publicat al DOGC número 1807, d'11 d'octubre de 1993.

²⁰ Publicat al B.O.E. número 125, de 5 de maig de 1949.

²¹ A banda dels articles que es citen, la informació que s'exposa del cas prové de les notes de camp i de l'entrevista efectuada a Laura Aluja, a la ciutat de Montblanc, el 15 de novembre del 2019.

Montblanc, capital de la Conca de Barberà, conserva més de 1500 metres de muralla i una trentena de torres que encerclen el nucli de la vila. La fortificació, que té els seus orígens al segle XIV, és un cas singular de conservació pel que fa la seva tipologia: el creixement urbanístic de la població es va desenvolupar fins l'època contemporània dins el mateix recinte ocupant patis, torres i el fossat, buscant noves funcionalitats a la muralla que n'han permès la supervivència. D'element defensiu a suport de noves construccions, la fortificació és avui en dia i per sobre de tot un producte cultural i turístic. Les primeres obres de rehabilitació del conjunt tingueren lloc la dècada de 1920, de la mà de Jeroni Martorell i el programa d'estudi i recuperació dels recintes emmurallats catalans, en el si del Servei de Conservació i Catalogació de Monuments de la Mancomunitat. Gairebé trenta anys més tard, el 1947, el conjunt fou declarat Monumento Nacional (Aluja 2015).

No és fins el 1968 que l'ajuntament de Montblanc, amb l'aleshores alcalde Josep Gomis al capdavant, inicia un programa d'actuació al monument. Es tracta d'un projecte ambiciós que té per objectiu la recuperació integral de la muralla, i per a tal fi s'efectua la compra d'edificis adossats, generalment en mal estat, per tal d'enderrocar-los. La iniciativa va comptar amb finançament estatal i, el que és més important, l'aprovació d'un decret l'any 1971 que establia que tots els immobles adossats a la muralla podrien ser expropiats (Aluja 2015). Aluja (2015) ho explica així en un article:

Engelat el procés de recuperació de la muralla, amb el decret del 1971, s'aconsegueixen 20 milions de ptes. per la compra dels immobles.

La nova legislació desencadenà un conflicte, alguns propietaris veien amb preocupació la possible expropiació, així com també per part d'altres convilatans, especialment alguns joves universitaris argumentant que Montblanc i la comarca era un territori marginal sense serveis ni futur i l'Ajuntament es preocupava més del patrimoni que dels habitants. Alguns afectats van presentar l'abril de 1972 un contenciós-administratiu al Tribunal Suprem per tal d'evitar l'expropiació que seria desestimada.

[...] Davant l'allau de crítiques, l'alcalde Josep Gomis convocà als afectats i van arribar a un acord: preu de m² de casa vella per preu de m² de casa nova. Era un bon tracte i els afectats s'hi van avenir, tindrien una casa amb millors condicions d'habitabilitat que la seva antiga casa adossada a la muralla, petites i amb poca ventilació. I també es va acordar la no expropiació, sinó la compra dels immobles mitjançant la negociació de preu entre els afectats i l'ajuntament. Des de llavors fins a l'actualitat no ha estat necessària cap expropiació, tots els immobles han estat comprats pel preu acordat. (p.539).

L'essència d'aquest projecte municipal iniciat a l'entorn de la dècada dels setanta, és a dir, la recuperació de la muralla, s'ha mantingut fins avui en dia (malgrat els evidents canvis politico-socials esdevinguts, es podria dir que l'ideari bàsic s'ha adaptat als nous temps). A excepció d'un període de molt poca activitat que durà uns vint anys, del 1975 al 1995, Montblanc

ha anat veient com el consistori ha anat adquirint algunes de les torres i cases antigues i com aquestes desapareixen per deixar veure les parets de la muralla, les quals sovint s'alcen de nou.

Els Contijoch, que eren distribuïdors de vi de Montblanc, van comprar el convent de Sant Francesc, dessacralitzat i desamortitzat, l'any 1897. El seu propòsit era establir-hi el negoci familiar: una destil·leria (Contijoch 2015). En un moment pròsper decidiren construir-s'hi un casalot ben a prop, que seria conegut com a Can Contijoch i que esdevindria un símbol il·lustratiu del creixement econòmic i l'especialització vitivinícola de Montblanc al segle XIX. L'edifici disposava de la catalogació de Bé Cultural d'Interès Local i havia estat reformat per dins durant la dècada de 1970. L'any 2019 ja era l'única casa que quedava dempeus a la plaça de Sant Francesc, adossat a la muralla i Aluja explica que, durant els darrers anys, no gaudia d'un bon estat de conservació. En sintonia amb altres immobles del centre la ciutat, hi faltava manteniment. Hi atribueix una raó: la dinàmica dels enderrocaments dels immobles adossats al mur duia els propietaris a no efectuar-hi inversions per temor a pèrdues a curt termini. Durant la legislatura del 2015-2019 l'ajuntament va arribar a un acord de compra amb el titular de la finca per comprar-la.

Aluja, arran de l'operació i tement que la integritat de Can Contijoch es veiés afectada, va decidir mobilitzar-se des de la seva posició com a regidora. Un dels primers passos que va dur a terme va ser la recopilació de tota la informació possible envers la història de l'edifici i el seu nivell de protecció legal. Durant l'entrevista mantinguda va assegurar haver estat la primera i única veu alçada per qüestionar el projecte d'enderrocar finques per fer visible la muralla: «En cinquanta anys ningú s'havia atrevit a dir res a dins de l'Ajuntament. En aquest cas, però, el fet anava més enllà: es tractava d'enderrocar un edifici que gaudia d'una qualificació de BCIL» (Laura Aluja, comunicació personal, 15 de novembre del 2019). L'ajuntament, tanmateix, havia iniciat el procediment de descatalogació. Tal com dicta el procediment en aquestes situacions, va formar-se una comissió de patrimoni amb experts independents per valorar l'estat de l'immoble i, en aquest cas, s'emeté un veredictes desfavorable a la descatalogació: segons l'estudi dut a terme, l'edifici no havia perdut els valors pels quals havia estat catalogat. Mentrestant, Aluja explica que feia campanya sobretot per internet i les xarxes socials. Redactà un escrit reivindicant la poca adequació de l'enderroc de l'edifici i els possibles nous usos que podria albergar (sobretot després d'haver estat adquirit per l'Ajuntament), en sintonia amb l'espai i tenint en compte les seves característiques, entremig de dues torres públiques. Podria ser un centre d'interpretació de les muralles que complementés la mateixa fortificació. També proposava l'obertura de la decisió a la ciutadania mitjançant un concurs d'idees.

Poc temps després l'ajuntament va tornar a fer efectiu l'enviament d'un informe al Departament de Cultura sol·licitant la descatalogació de Can Contijoch. De manera molt poc usual, indica Aluja, aleshores la comissió de patrimoni va ser convocada a una segona reunió, a Montblanc. El segon informe emès conclouïa de manera antagònica al primer: l'immoble havia perdut els valors pels quals va ser catalogat i, per tant, perdria la qualificació de BCIL. Davant d'aquesta situació, la CUP va emprendre un recurs d'alçada dirigit a la consellera de Cultura. L'edifici, en

tot aquest procés que va suposar una relativa inacció, restava incoat. Finalment, la resposta que va arribar des de la conselleria va donar la raó al segon informe de la comissió. Segons Aluja, la defensa de Can Contijoch hagués pogut passar aleshores per un contenciós administratiu. El seu grup municipal, però, que comptava amb dos regidors al govern, va abandonar l'assumpte perquè «ja ens havia cremat i havia provocat mal ambient dins el consistori» (Laura Aluja, comunicació personal, 15 de novembre del 2019). Durant el Carnaval del 2019 Can Contijoch va ser enderrocat. El Diari de Tarragona en va dir el següent²²:

L'enderrocament de l'antiga casa pairal Cal Contijoch de Montblanc va ser el protagonista del Carnaval de la vila. La colla Embragània que l'any passat va parodiar la Legión, enguany ha reivindicat un tema d'actualitat. Anaven els últims, però tothom somreia quan els veia i els hi feia fotografies. Tots anaven amb casc i roba d'obra, i a darrere hi anava una màquina amb una bola d'enderroc que anava girant. De fet la colla Embragània feia dies que anunciava per les xarxes socials «el dia de l'enderrocament».

«On posem el límit? Hem enderrocat un BCIL. Si no s'haguessin construït les cases, la muralla no existiria», reflexiona Aluja, i afegeix que era lògic entendre el casalot i el conjunt emmurallat com a elements convivents. Tot i els comentaris que es lamentaven de la pèrdua i que van ser força presents al poble, l'enfrontament efectiu en contra de la desaparició de l'edifici i dels paràmetres restrictius de la imatge medievalista oficial no va esdevenir gaire més enllà dels seus esforços.

El patrimoni cultural és un concepte ambigu i heterogeni. Malgrat l'existència de categoritzacions legals que pretenen unificar criteris i valors, les definicions i significacions dels béns patrimonials sovint són múltiples, establertes tant per part de la ciutadania com per part de l'administració. Les definicions que difereixen les unes de les altres creen dissonàncies i motiven processos de negociació. Càtedra (1998) apunta, tanmateix, que la negociació envers els objectes simbòlics de vegades no és possible, ja que «ciertos grupos imponen sus propios significados sobre los demás» (p.89). Així, l'autora parla de manipulació, un efecte que és sempre present en el patrimoni cultural i que té lloc a partir de la defensa dels interessos propis. Tant la selecció, la glorificació i la negació del passat, així com l'ús simbòlic d'objectes i comportaments que no compten amb un ús pràctic (és a dir, que han esdevingut obsolets) té a veure, per Càtedra, amb el concepte d'invenció de la tradició de Hobsbawn i Ranger (1983). La defineixen tal com segueix:

“Invented tradition” is taken to mean a set of practices, normally governed by overtly or tacitly accepted rules and of a ritual or symbolic nature, which seek to inculcate certain values and norms of behaviour by repetition, which automatically implies continuity

²² L'enderrocament de Cal Contijoch marca el Carnaval de Montblanc. (2019, març 3). *Diari de Tarragona*. <https://www.diaridetarragona.com/tarragona/lenderrocament-de-cal-contijoch-marca-el-carnaval-de-montblanc-20190303-0009-HRDT201903030009>

with the past. In fact, where possible, they normally attempt to establish continuity with a suitable historic past. (p.1).

Explorant aquesta noció, Cátedra aprofundeix en l'estudi del cas de la Fàbrica de Harinas d'Àvila i de la polèmica ocorreguda al seu voltant. Es tracta d'un vestigi de l'activitat industrial de la ciutat enderrocat el 1996, després d'una notòria i controvertida negociació entre els partidaris de la conservació de l'edifici (entre els quals hi havia una associació ciutadana que aglutinava diversos col·lectius) i els defensors del projecte d'enrunament que, encapçalat per l'ajuntament, es justificava a partir d'arguments com que «el sacrificio de la Fàbrica es debido a su opción de hacer resaltar precisamente las edificaciones históricas de la ciudad -la muralla propiamente-.» (p.109); unes paraules que posen sobre la taula una concepció concreta de l'estètica, basada en el manteniment d'un muralles *netes* com a monument pur i reconeixible, sense elements annexos que n'alterin la visió i la significació. Aquest posicionament glorifica una part concreta de la història i de la ciutat que és portada al màxim exponent, i per contra, menysté i pretén eliminar el que testimonia discursos i significacions subalternes i/o pròpies d'un altre moment històric. Salvant totes les distàncies, el cas de Can Contijoch respon als mateixos principis.

En sintonia amb aquesta idea resulta oportú, per finalitzar el que s'acaba d'exposar, reproduir les paraules d'Antequera (2015) envers l'impacte que té la validació de certes narratives que esdevenen oficials, per part del poder, en contextos urbans:

En el patrimonio urbano oficial autorizado se tiende a una cierta homogeneización (en tipologías, usos y formas) y a la descontextualización, eliminando lecturas y significados múltiples y/o enfrentados; pero por encima de todo, subyace la idea de que el patrimonio urbano representa aquello que forma parte de la historia oficial consensuada, relegando la naturaleza oscura y controvertida del pasado a la categoría de "patrimonio disonante", en lugar de entenderla como parte indisociable de la complejidad (Smith, 2011), lo cual conlleva la pérdida y destrucción de un patrimonio no oficial, que también es finito, frágil e irremplazable a la hora de conformar la identidad cultural. (p.4).

6.1.4. Causes principals de les mobilitzacions

Més enllà de les dades exposades fins ara, el buidatge de les fitxes permet aprofundir i arribar a conclusions envers la motivació del fenomen que s'estudia, és a dir, les causes per les quals s'activen els moviments de salvaguarda del patrimoni construït. Es tracta d'un aspecte complex i relatiu, que depèn de múltiples factors i sobretot d'un context global, intern i extern, que dona sentit a les diferents iniciatives i que cal considerar amb totes les especificitats. Tanmateix, durant la fase de recollida de la informació es va intuir un patró que finalment ha presentat prou solvència per definir-se com a fórmula classificatòria. Així doncs, el present inventari

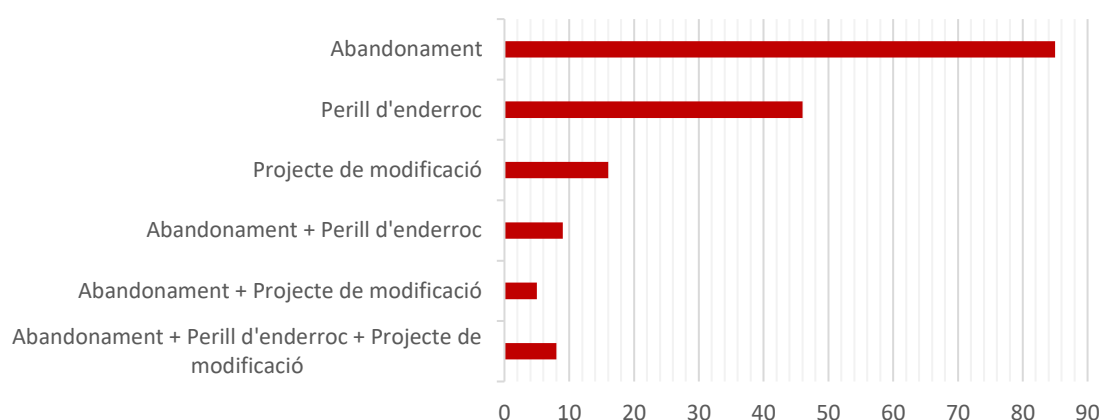
proposa definir quatre grans causes principals que inciten les mobilitzacions: l'abandonament, el perill d'enderroc, la modificació i finalment la possible intervenció sobre els edificis i conjunts.

L'abandonament fa referència a un estat general precari del bé, que de perpetuar-se pot suposar-ne la pèrdua definitiva. Les accions dels col·lectius, en aquests casos, se centren en la reclamació d'una intervenció per part dels ens competents, en la recollida de recursos econòmics i materials per dur-la a terme i, en els casos de grups que incideixen directament sobre els béns, els mateixos projectes de recuperació. L'enderroc, per la seva banda, és una amenaça externa: la continuïtat de l'element a curt, mitjà o llarg termini es veu compromesa pel sorgiment d'una sentència més o menys ferma de desaparició per part d'una autoritat (qui en disposa de la titularitat o n'és responsable). Sovint, aquesta sentència està vinculada amb la implementació d'un pla urbanístic que obre la porta a l'execució d'enrunaments. Per modificació s'entenen els projectes d'intervenció sobre els béns patrimonials que pretenen canviar-ne la fesomia, els usos o ambdues coses de manera significativa, i que susciten el temor d'una pèrdua d'*originalitat* i *autenticitat*. L'última distinció, la possible intervenció, fa referència a les mobilitzacions que sorgeixen motivades per la possibilitat (i no la certesa immediata, com en el cas de l'enderroc) que el bé serà sotmès a un procés de canvi o a la seva desaparició. És primer el rumor i després, si és el cas, l'anunci en premsa del projecte en qüestió el que sol desencadenar l'acció dels grups per evitar-lo.

Sánchez-Carretero (2022) apunta que actualment les protestes sorgides a partir d'un projecte d'intervenció tenen lloc malgrat l'existència d'un marc legal que promou la participació ciutadana en termes de gestió del patrimoni. En el si dels moviments patrimonialistes dels darrers anys del període estudiat, amb les diferents legislacions autonòmiques sobre patrimoni ja vigents, destaca la reclamació del dret a opinar i decidir sobre les actuacions que han d'incidir en els béns, fet que posiciona el patrimoni com a bé col·lectiu dels diferents grups socials sotmès a decisions polítiques i tècniques que cal democratitzar.

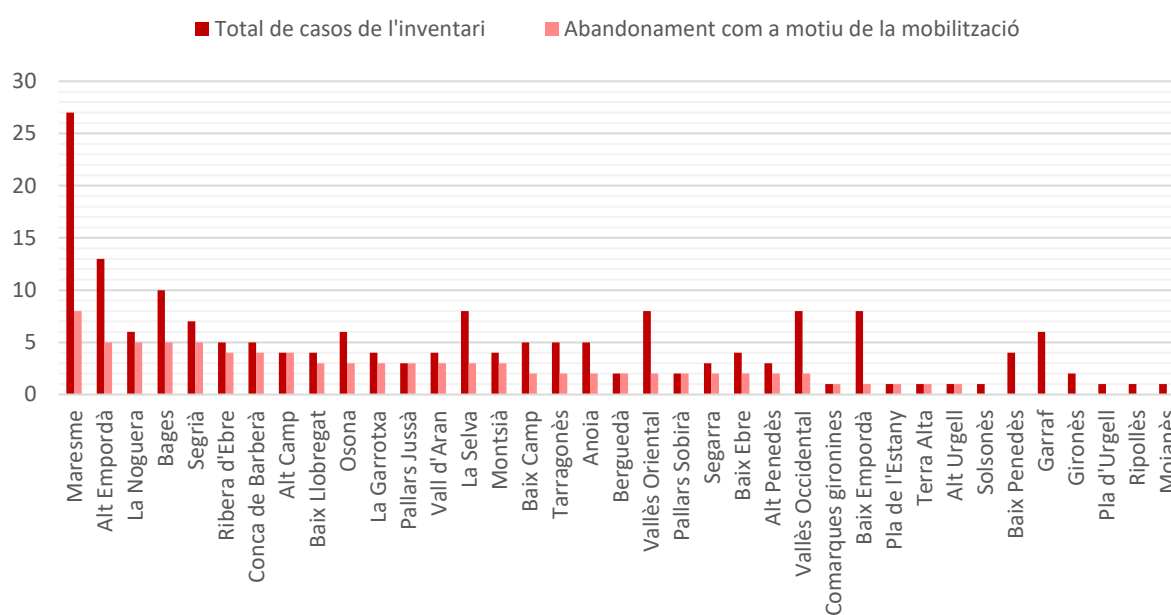
El gràfic següent indica, per a cadascuna d'aquestes causes exposades, el nombre de casos de l'inventari que els correspon:

Figura 19. Gràfic que mostra el nombre d'iniciatives identificades per cada causa o amenaça.

L'abandonament, vinculat a la percepció de falta de manteniment i risc de pèrdua dels béns arquitectònics, és el motiu incitador que predomina entre les iniciatives de salvaguarda referenciades i es dona en gairebé la totalitat del territori que s'ha estudiat. De les trenta-vuit àrees territorials en què es divideixen les fitxes, en trenta-una aquesta causa es manifesta com a detonant. La següent gràfica representa el predomini d'aquesta idea i la relació que presenta amb el nombre de casos total:

Figura 20. Gràfic amb el nombre d'abandonaments com a causa de les mobilitzacions, en relació al nombre total de casos identificats per comarca.

Cal apuntar que l'abandonament és també l'incentiu principal pel qual sorgeixen els col·lectius o grups de salvaguarda del patrimoni construït (és a dir, aquells que s'ocupen d'un conjunt de béns més o menys homogeni, però sense cap vinculació expressa entre ells). Dels deu grups de treball inventariats, vuit fan referència explícita a aquest factor com a instigador del seu naixement.

Pel que fa el perill d'enderroc imminent (o si més no anunciat) d'un o varis béns, apareix en segona posició entre els motius de sorgiment de les mobilitzacions. És important subratllar que en fins a vint-i-sis casos aquest enderroc és conseqüència directa de la implementació d'un pla urbanístic. Els projectes de modificació i la possibilitat d'aplicació d'una intervenció, finalment, es posicionen en el tercer lloc entre les causes, amb un empat de vuit fitxes per a cadascun.

La recerca ha identificat dues causes més que susciten l'aparició de col·lectius de protesta i salvaguarda, que si bé podrien considerar-se dins la classificació proposada en termes de modificació i enderroc respectivament, convé destacar-les per separat. La primera és el suggeriment de reubicació de béns immobles, és a dir, propostes de trasllat dels edificis motivades per diferents raons. L'inventari referencia el cas de Sant Jaume de les Torres de Cas,

d'Àger, una ermita abandonada i sense ús litúrgic que l'any 1976 el Bisbat pretenia vendre per tal que fos desmuntada i construïda de nou als peus d'una carretera. Una part del veïnatge, contrari a la maniobra, va iniciar un procés de negociació amb el Bisbe i va aconseguir aturar el desmuntatge in extremis, quan els operaris ja havien començat a numerar les pedres de l'edifici. La mobilització va procurar-ne, després, la restauració i va promoure la recuperació de l'aplec²³. També s'inscriu en aquesta casuística el cas del claustre de Sant Domènec de Peralada, reivindicat i intervingut per un grup de gent del poble el 1974 (amb una important participació de les i els alumnes de l'escola, empesos per la voluntat del mestre), sobre el qual la premsa local notificava uns mesos abans que hi havia una proposta de trasllat sobre la taula i que seria debatuda per part de la Comisión Provincial del Patrimonio Histórico-Artístico²⁴.

Tanmateix, l'episodi paradigmàtic d'oposició col·lectiva al trasllat d'un edifici és el de l'antiga fàbrica Can Fàbregas i de Caralt de Mataró. Amb la prèvia rebaixa del seu nivell de protecció al Catàleg municipal se'n proposava l'enderroc per, així, disposar d'un solar on construir un centre comercial. La Plataforma Salvem Can Fàbregas sorgí per defensar el conjunt industrial de les intencions de l'equip de govern, que a finals del 2007 va proposar el canvi de lloc del bé immoble com a alternativa a la seva eliminació. L'afer, que és un dels casos que més referències té entre les fitxes de l'inventari, va ser àmpliament popular: es va debatre amb escreix entre la ciutadania i va comptar amb un ressò extraordinari a la premsa. Va arribar a comptar amb repercussions legals, amb la presentació d'una querella per part del col·lectiu a l'alcalde a raó d'un presumpte delictes en contra del patrimoni. L'edifici va ser desmuntat i es manté guardat a trossos en un solar al veïnat de Valldeix, al nord de la ciutat.

Si bé una reubicació suposa, teòricament, la conservació de la integritat dels béns (no es destrueixen sinó que se'n modifica la localització), l'oposició a aquest tipus de projectes respon principalment a dues idees: la primera, a la vulneració del valor d'inalienabilitat del patrimoni, afectant-lo en la seva composició original i després arrancant-lo del seu context. La segona remet de nou a la denúncia dels interessos privats que pretenen definir i gestionar l'entorn, i que porten a la ciutadania a reclamar poder de decisió envers els assumptes relatius al patrimoni.

La segona causa a destacar fora de la categorització presentada fa referència als jaciments arqueològics, quan se'n proposa el soterrament en virtut de l'aprofitament dels terrenys que ocupen, la majoria de les vegades per construir-hi habitatges. Es tracta de lluites que s'han centrat en evitar, o bé minimitzar, projectes que comprometen la integritat de les restes. El poblat ibèric de la Cadira del Bisbe de Premià de Dalt n'és un exemple: la seva existència s'ha vist greument amenaçada en fins a tres ocasions, el 1972, el 1979 i el 1995, degut al pla de construcció d'una urbanització al jaciment i al seu entorn. «La Cadira del Bisbe no és un cas aïllat dins el context català: el procés que ha sofert és paral·lel a la història de l'arqueologia catalana», apunten els autors del catàleg de l'exposició Història i salvaguarda d'un jaciment ibèric: La Cadira

²³ Francesc Fité, comunicació personal.

²⁴ Publicat al diari Los Sitios el 22 de desembre de 1973.

del Bisbe (1997)²⁵. Les iniciatives aparegudes a l'entorn dels jaciments, doncs, són una part important de la història de fenomen de salvaguarda popular del patrimoni. L'inventari n'ha detectat, a banda del citat, els següents casos: el teatre romà de Tarragona i el seu entorn, amenaçats per l'edificació de pisos l'any 1977; el jaciment d'Adarró o Darró, de Vilanova i la Geltrú, situat a primera línia de costa, que també el 1977 va acollir una campanya d'excavació d'urgència amb la participació d'un col·lectiu ciutadà per evitar la construcció d'un bloc a la finca; i finalment el jaciment de Ca l'Arnau-Can Mateu de Cabrera de Mar, quan el 1997 una empresa va adquirir els seus terrenys per fer-hi habitatges. Encara en termes arqueològics, el col·lectiu Salvem Sikarra va engegar una campanya el 2013 per tal que les restes descobertes davant l'església de la Mare de Déu del Portal no quedessin sepultades de nou pel paviment de la plaça.

6.1.5. *Tipus de moviments: intervenció directa i intervenció indirecta*

Pel que fa les accions que duen a terme els diversos col·lectius estudiats, l'anàlisi de l'inventari fa evident una dada descriptiva que funciona en termes estructurals: l'activisme patrimonial és un fenomen divisible entre els casos en què s'intervé materialment sobre els béns i els que no.

S'entén per intervenció directa tot procés que, de la mà de les persones implicades (activistes), provoca algun tipus de modificació directa, tangible, als elements, encarada a salvaguardar-los: la seva neteja, el desbrossament dels entorns, els processos de restauració, la reconstrucció, etc., és a dir, qualsevol activitat que incideix i té resultats en la seva materialitat. La intervenció directa es dona principalment en béns abandonats o que necessiten una reparació i no tant quan es tracta d'elements que compten amb un perill d'enderroc ben definit i més o menys imminent. En termes tipològics, segons les dades de l'inventari, aquest tipus d'intervenció es dona sobretot en edificis religiosos (ermites, convents, esglésies, claustres), seguits per elements d'arquitectura militar (castells i búnquers) i el patrimoni industrial. A partir del canvi de mil·lenni comencen a destacar els treballs en construccions vinculades al món agrícola, especialment la pedra seca.

L'inventari compta amb molts casos que exemplifiquen aquest funcionament. A l'hora de destacar-ne alguns és interessant incidir en un conjunt d'experiències identificades durant la recerca que sorgiren gairebé de manera simultània, al voltant de la dècada dels setanta i principis de la dels vuitanta, i que tingueren com a objectiu principal la recuperació material d'una sèrie de béns. Es tracta de l'Associació d'Amics de l'Alta Garrotxa, creada el 1976; la campanya Salvem els Monuments de la Conca de Tremp de la Societat d'Amics de la Muntanya de Tremp, apareguda el 1975; un conjunt d'actuacions en diferents ermites de la Noguera per part de grups informals entre 1975 i 1980 i finalment, a l'Alt Empordà i les comarques gironines (un àmbit digne d'un estudi en profunditat per si sol per la seva extensió i particularitats), el

²⁵ Coll, R., Prevosti, M., Montlló, J. i Cazorla, F. (1997). *Història i salvaguarda d'un jaciment ibèric: La Cadira del Bisbe. Catàleg de l'Exposició*. Premià de Mar: Associació d'Estudis Científics i Culturals.

Grup d'Art i Treball de la Jonquera, sorgit el 1973; el Grup d'Art i Treball del Centre Excursionista Empordanès, del 1975; la Coordinadora d'Entitats Protectores del Patrimoni Monumental de les Comarques Gironines, del 1978 i el Grup Empordanès de Salvaguarda i Estudi de l'Arquitectura Rural i Tradicional (GESEART), sorgit el 1982.

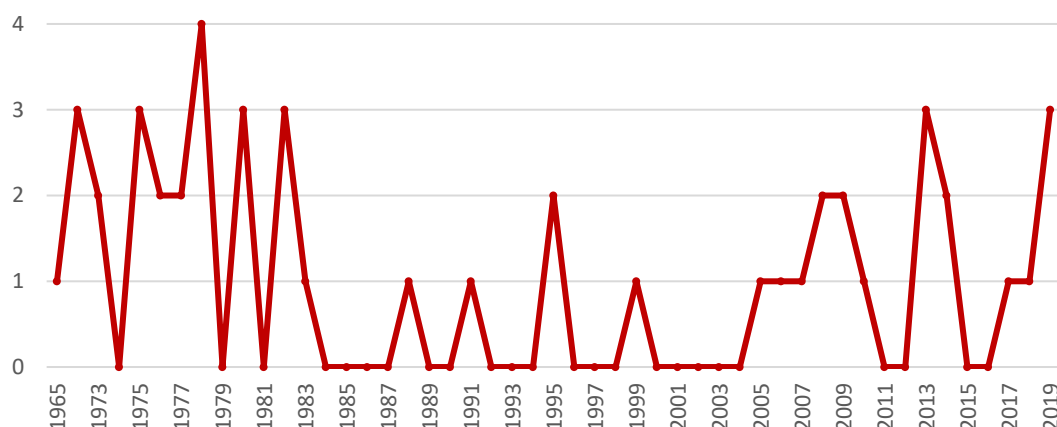
La coincidència temporal en la creació d'aquestes iniciatives ja determina, per si sol, un substrat compartit. De fet, algunes d'elles coincidien en jornades de treball arreu del territori i en diferents ocasions es van donar suport en les respectives tasques. Hi ha documentada la col·laboració, per exemple, entre l'Associació d'Amics de l'Alta Garrotxa i el Grup d'Art i de Treball del Centre Excursionista Empordanès en un campament de treball a l'església de Santa Maria d'Escales, a Oix, a principis de desembre del 1976. Aquests col·lectius i agrupacions, caracteritzats per una forta vinculació amb el territori n'emprengueren la descoberta i, a través d'ella, la tasca d'identificar béns sovint oblidats de zones rurals, fins i tot despoblades, amb l'objectiu de recuperar-los. S'ocuparen d'un conjunt d'elements patrimonials més o menys dispers amb una incidència important, tot i que no exclusiva, en l'arquitectura del romànic. Així, és destacable la seva aportació en la recuperació d'edificis de caràcter religiós, sobretot ermites i esglésies. En el cas del GESEART cal subratllar també la dedicació a l'arquitectura rural (en especial la pedra seca) i al patrimoni megalític (dòlmens i menhirs).

Una de les bases essencials del funcionament d'aquestes entitats era el voluntariat: l'organització de jornades de neteja i camps de treball, amb la recuperació del patrimoni construït com a pretext, constituïa un espai de socialització per a grups força heterogenis, que acollien tant arquitectes i historiadors i estudiants com aficionats, amb o sense formació.

Per altra banda, més enllà de la intervenció directa en els béns, aquests col·lectius es dedicaven també a la difusió del patrimoni. En el cas de la Societat d'Amics de la Muntanya, per exemple, en el si de la campanya Salvem els monuments de la Conca de Tremp, el març del 1981 va coordinar una exposició sobre el patrimoni arquitectònic del Pallars Jussà, que va arribar a milers de visitants. També organitzaren conferències i l'edició d'un fascicle amb els monuments oficials de la comarca (Castell, 2014). El Grup d'Art i de Treball del Centre Excursionista Empordanès va confeccionar també una exposició, amb la col·laboració de les Joventuts Musicals de Figueres i l'Agrupació fotogràfica, que tenia per objectiu evidenciar la problemàtica de la conservació del patrimoni arquitectònic a Catalunya. Contenia un plànol de l'Empordà, un inventari dels seus monuments i fotografies.

El gràfic següent ressegueix els anys d'aparició de les diferents experiències inventariades basades en la intervenció directa:

Figura 21. Gràfic de la cronologia del sorgiment de les iniciatives de salvaguarda amb intervenció directa sobre els béns.

El període 1970-1983 és el que acumula més casos. La intervenció directa és una activitat que ha anat canviant a raó de les modificacions en la normativa de conservació del patrimoni. Actualment els processos d'intervenció, sobretot la restauració, es troben rigorosament restringits i no n'és permesa la participació en qualsevol grau. El pes dels àmbits tècnics i acadèmics és dogmàtic en la presa de decisions i s'erigeix com a garantia dels procediments més adequats i respectuosos amb els valors historicoartístics dels béns. La professionalització i l'especialització, doncs, marquen les directrius en termes pràcticament absoluts pel que fa el treball en elements catalogats. Es tracta d'una estructura de gestió institucionalitzada àmpliament consolidada que ha tingut repercussions en aquest tipus d'activisme patrimonial. Ja en els casos identificats més primerencs, a la dècada dels setanta, malgrat regir-se per uns principis normatius de caire més lax hi plana la necessitat de comptar amb assessorament expert, que generalment aportava la figura d'un/a arquitecte/a. Per altra banda, les tasques que duïen a terme les persones voluntàries no professionals que participaven en aquests processos eren més aviat equiparables a les d'un/a manobre. Les actuacions sovint s'iniciaven amb la neteja de l'entorn dels béns per alliberar-ne l'accés i seguien amb el projecte de consolidació, consensuat amb tècnics i experts i també en alguns casos amb les institucions públiques que hi donaven suport. Les intervencions materials sobre els béns es complementaven amb tot un repertori d'accions que anaven des de l'assoliment dels recursos necessaris per dur-les a terme, amb la petició de finançament a ens públics i privats (els bancs i caixes d'estalvis, a l'entorn de la dècada dels vuitanta, solien prestar col·laboració a aquest tipus de campanyes), a la ja mencionada divulgació dels mateixos béns patrimonials mitjançant conferències i exposicions. La tasca de sensibilització de la ciutadania que van dur a terme aquest tipus de col·lectius és un aspecte especialment destacable.

Els darrers anys del període estudiat (2004-2019) constitueixen el segon interval amb més casos d'intervenció directa. Actualment sembla que les intervencions materials han anat virant cap a un model que s'enfoca a la promoció i seguiment de les obres (amb la procuració dels recursos

materials i econòmics, si és el cas) i delegant completament la presa de decisions tècniques als òrgans que en posseeixen les competències. Les actuacions que les i els participants duen a terme són, en tot cas, de poca envergadura i no demanden un coneixement tècnic especialitzat. Pel que fa la tipologia, a dia d'avui són objecte d'aquest tipus d'iniciatives sobretot elements de caràcter etnològic o béns que no es caracteritzen per la monumentalitat, sinó més aviat per l'aspecte identitari i la vinculació amb el territori. En relació a aquest fet és oportú citar Fernández de Paz (2006) quan afirma, sobre el patrimoni etnològic, que «precisamente por su *modestia* y su cotidianidad, [son] características que parecen diluir la necesidad de un experto, a diferencia del conocimiento preciso que se solicita para el tratamiento de otras categorías de bienes culturales» (p.10). Per altra banda, l'autora determina l'existència de criteris de selecció conservacionistes aplicats al patrimoni etnològic (l'antiguitat, l'escassetat i l'excepcionalitat) que funcionen sobretot en el si de les ciutats però que:

Tal como siempre ocurre, éstas son las pautas que sirven de modelo e intentan imitarse en cualquier punto de la geografía rural: volcarse igualmente hacia los testimonios más monumentales o más antiguos posible, como si con ello pudiera acreditarse la notoriedad e importancia del lugar en cuestión. Sólo cuando se carece de estos potenciales, se recorre al modesto patrimonio etnológico, porque desde luego no se renuncia a atraer visitantes. (p.9).

Tal com afirma Rafel Folch²⁶, tècnic de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural, a Catalunya l'aspecte etnològic és una incorporació tardana dins l'àmbit patrimonial. Les institucions s'han estructurat durant molt de temps a partir d'una noció de caire *decimonònic* del patrimoni cultural, on disciplines com l'arqueologia, la història i la història de l'art n'han determinat la manera d'entendre'l i el funcionament normatiu. Recentment ha irromput, però, la perspectiva de l'antropologia, acostant l'estudi i gestió del patrimoni a una nova dimensió que transcendeix els límits (sovint físics) determinats, convidant a explorar una significació holística dels béns culturals. Els moviments ciutadans també han contribuït a la inserció d'aquest aspecte etnològic, mitjançant la reivindicació dels valors populars. La parcel·lació del patrimoni, tanmateix, està institucionalitzada. La legislació catalana hi contribueix, disposant una Llei per al patrimoni cultural (Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català) i una altra per a la cultura tradicional i popular (Llei 2/1993, de 5 de març, de Foment i Protecció de la Cultura Popular i Tradicional i de l'Associacionisme Cultural), essent aquesta última la que aixopluga la qüestió etnològica. Si bé aquesta divisió és, per Folch, el «pecat original» de l'assumpte, també afirma que la tendència actual és propícia a l'acostament entre ambdues perspectives. Així, el treball conjunt hauria de permetre acabar configurant una noció de patrimoni cultural totalitzador, on el patrimoni etnològic es trobi ben integrat.

²⁶ Comunicació personal, 15 de març de 2023.

El Grup de Treball i Recuperació del Patrimoni és un col·lectiu format per un grup de voluntaris del Centre d'Estudis Comarcals del Pla de l'Estany i del Centre Excursionista de Banyoles. Durant el treball de camp van ser entrevistats dos dels seus membres, Carles Puncernau i Miquel Rustullet²⁷, ambdós amb una llarga trajectòria dins el Centre d'Estudis. Des dels seus inicis, un dels objectius del Centre d'Estudis ha estat vetllar pel patrimoni de la comarca, «però pel patrimoni en general, més gros, diguéssim» (Miquel Rustullet, comunicació personal, 27 de setembre de 2019); l'entitat, així s'encarrega de la documentació de grans edificis però no de les petites construccions. El grup de treball va néixer de la voluntat d'identificar, recuperar i posar en valor els llocs significatius de la comarca vinculats al que anomenen *patrimoni menor*, sovint abandonats. Les seves tasques, que incideixen en els béns i el seu entorn, són les de desbrossar camins i així possibilitar accessos, l'arranjament del terreny, la neteja, consolidació i senyalització dels béns, entre d'altres. Descriuen dos tipus bàsics d'intervenció: les que anomenen d'obra i les que anomenen de neteja (aquestes últimes són les més nombroses). La primera sortida del grup va tenir lloc el 8 d'abril del 2014.

El primer pas de les intervencions és identificar el bé sobre el qual s'actuarà. Per fer-ho recorren a la publicació *El patrimoni del Pla de l'Estany: Inventari històric i arquitectònic de la comarca*²⁸, que asseguren és un llibre de referència i de consulta constant. L'altra font és Joan Puntacq, de la Colla del Podall del Centre Excursionista de Banyoles:

És un correccamins, podríem dir, un gran coneixedor que es *pateja* tota la comarca i més. Ell ens va fer un llistat d'uns cent-cinquanta o dos-cents elements més, de coses que potser també valdria la pena d'incidir-hi. Llavors vam fer una mica de selecció. Els vam classificar entre municipis, elements... I també la intervenció que calia fer. Vaig fer un excel per triar-ho, i vam fer una sèrie de propostes sobre uns quants elements, tres o quatre per cada municipi, i a partir d'aquí vam començar a parlar amb els ajuntaments. [...] [Puntacq] Ens indicava si hi havia accés amb vehicle, si l'accés era a peu, si era un entorn rural, un entorn urbà, si estava solitari, si hi havia propietari... (Carles Puncernau, comunicació personal, 27 de setembre de 2019).

Els ajuntaments són una figura clau en la tasca del col·lectiu. Molt sovint aporten recursos, sobretot el material necessari (les eines les solen portar els mateixos voluntaris), i alguna vegada fins i tot han facilitat la contractació d'un paleta professional, com passà amb el cas de la recuperació del pou de glaç del Mas Pou de Serinyà, on calia remuntar una paret caiguda. També comptaren amb la col·laboració del Consell Comarcal del Pla de l'Estany a l'hora d'adquirir els plafons i rètols per a les senyalitzacions d'una sèrie de béns intervinguts. Tanmateix, manifesten certes dificultats derivades del fet que, sovint, el grup actua en propietats privades. Puncernau apunta, després d'una controvèrsia amb un conveni, que «en vista d'aquests problemes vam

²⁷ L'entrevista va tenir lloc a Banyoles el 27 de setembre de 2019.

²⁸ Palmada, G., Desel, C., Figueras, Ll. i Oliva, E. (2005). *El patrimoni del Pla de l'Estany: Inventari històric i arquitectònic de la comarca*. Banyoles: Consell Comarcal del Pla de l'Estany.

decidir fer actuacions més dedicades, com aquesta que estem fent ara a Centenys²⁹. En comptes d'anar picotejant a cada municipi vam anar a fer aquesta, més especialitzada» (Carles Puncernau, comunicació personal, 27 de setembre de 2019). Preguntats per si reben assessorament professional, Puncernau i Rustullet afirmen disposar del suport d'un tècnic i del Centre d'Estudis per als casos d'obra, és a dir, que requereixen incidir en l'estructura dels béns, però no quan es tracta de sortides de neteja.

Els membres del grup indiquen que, de mitjana, el nombre de voluntaris que treballen en cada sortida oscil·la entre onze i dotze. En algunes ocasions a les tasques s'hi uneixen veïnes i veïns dels pobles. Pel que fa el perfil dels participants, Rustullet respon que són «jubilats amb dues mans i dos peus, res més» (Miquel Rustullet, comunicació personal, 27 de setembre de 2019), amb una franja d'edat que sol rondar entre els 67 i els 78 anys. Expliquen que s'havien dedicat a professions molt diverses: hi ha des d'un enginyer químic a un administratiu, passant per un mestre, un mecànic i un ferrer. Cal destacar que és un grup eminentment masculí. Al respecte, comenten que tan sols han rebut un oferiment de participació per part d'una dona.

Figura 22. Un grup de voluntaris i voluntàries treballant.

Nota: Imatge d'un grup de membres del Grup de Treball i Recuperació del Patrimoni treballant en la neteja del rentador de Corts, a Cornellà del Terri (març del 2016). Grup de Treball i Recuperació del Patrimoni del Pla de l'Estany.

Al llarg de cinc anys, del 2014 al 2019, el col·lectiu ha actuat en tres fonts, quatre pous de glaç, quatre rajoleries, dos rentadors, dos oratoris, un pont, tres ermites i diversos paratges, entre d'altres. Rustullet assenyala que hi ha altres grups semblant al seu, fins i tot a la mateixa comarca, però «amb el fet de tenir el suport de la nostra entitat, el Centre d'Estudis i el Centre Excursionista, la cosa ha quedat més regulada. En canvi, els altres són més puntuals» (Miquel

²⁹ Es refereix a la restauració de l'ermita de Sant Miquel de Centenys, a Esponellà. És l'actuació de més envergadura que ha dut a terme el grup.

Rustullet, comunicació personal, 27 de setembre de 2019). A banda de les jornades de treball, el grup també organitzava una sortida el segon diumenge de cada mes, per conèixer un punt o una zona de la comarca en què havien treballat i, així, difondre el patrimoni (sovint, apunten, desconegut). Aquestes visites arribaren a tenir una gran afluència de públic, fins al punt que van haver de renunciar-hi durant una temporada i formular de nou alguns dels aspectes de l'activitat.

En conclusió, el Grup de Treball i Recuperació del Patrimoni és un bon exemple de la tendència de l'activisme patrimonial d'intervenció directa més actual, que posa de manifest la defensa dels elements rurals i tradicionals en relació al territori (béns de caràcter etnològic), així com un funcionament de certa dependència amb l'administració pública i l'actuació en obres menors, defugint l'especialització i les tasques normalment encomanades a professionals del sector. En aquest sentit, a tall d'anècdota, preguntats per si el grup havia intervingut a la bòbila romana d'Ermedàs, a Cornellà del Terri, Puncernau exclamà el següent:

No, no, és massa seriós això! Massa professional! Nosaltres ho destrossaríem. Anem amb pic i pala i no pas amb raspallets. Home, si s'ha de desbrossar tot això, ja hi podem col·laborar, per exemple... Però tot això ho fan arqueòlegs de debò! (Carles Puncernau, comunicació personal, 27 de setembre de 2019).

En un altre ordre de coses, en la tipologia de moviments d'intervenció directa també s'hi inscriuen les iniciatives vinculades a l'ocupació dels espais buits i/o amenaçats que són condicionats per desenvolupar-hi projectes autogestionats. González (2020) indica que és entre finals de la dècada de 1980 i principis de 1990 que tenen lloc les primeres okupacions encarades a la recuperació del patrimoni històric, que tingueren una especial incidència a Barcelona, suscidades sobretot per la intensa transformació urbanística de la ciutat que van comportar els Jocs Olímpics de 1992. Prujit (2013), per la seva banda, estableix una categorització del moviment okupa mitjançant cinc tipologies, una de les quals anomena «conservational squatting». L'objectiu d'aquest tipus de moviments és la preservació del paisatge urbà o natural i sorgeix, normalment, davant una possible transformació. L'autor apunta que l'okupació en aquest sentit pot ser un mitjà exitós per a la salvaguarda d'edificis. Els i les activistes, si s'escau, remetent al seu valor històric per justificar tant la seva conservació com l'adequació de la seva activitat. Castells (2012) parla del poder simbòlic que representa l'ocupació dels espais per part dels moviments socials:

A menudo se ocupan edificios por su simbolismo o para afirmar el derecho del uso público de una propiedad especulativa vacía. Al tomar y ocupar el espacio urbano los ciudadanos recuperan su propia ciudad, una ciudad de la que fueron desalojados por la especulación Inmobiliaria y la burocracia municipal. [...] El control del espacio simboliza el control de la vida de la gente. (p.28).

El del Cafè-teatre Euterpe és un dels casos de l'inventari que exemplifica la intervenció directa en els béns reivindicats a través de l'okupació. L'Euterpe fou un edifici construït a Sabadell a

finals del segle XIX i que tingué un paper destacat en la vida social i artística de la ciutat. L'any 1997 va cessar la seva activitat i després d'uns anys d'abandonament la propietat va decidir enderrocar-lo per alçar al terreny noves edificacions (un centre comercial i habitatges). Aquest projecte es va veure frustrat degut a un assumpte relatiu a la qualificació de la finca en el Pla Urbanístic. La nit del 17 de juny del 2005 l'Assemblea d'Okupes de Sabadell va irrompre a l'edifici, un acte precedit per una campanya que va tenir lloc als carrers de la ciutat. El grup, format per una cinquantena de joves, va iniciar treballs de neteja i condicionament del local per habilitar-lo com a Centre Social Alliberat l'Euterpe, que va obrir les seves portes uns dies després. Així ho explicaven en un article d'internet:

La nit del passat 17 de juny va ser okupat a Sabadell l'emblemàtic cinema Euterpe, situat a la Rambla de la ciutat. El passat dissabte dia 30 de juliol, després d'una gran tasca de rehabilitació duta a terme per un gran nombre de persones que es van emocionar amb el projecte i van venir a col·laborar i fer-se seu l'espai, es va inaugurar el centre social amb una gran festa que va durar tot el dia, i on van participar persones de totes les edats. Activitats per nens, cercavila, dinar popular, més de cinc hores d'espectacle al teatre i concerts a la nit van tornar a omplir de vida un espai que es trobava tancat des de fa gairebé una desena d'anys.

El cinema Euterpe té un gran valor històric, va ser construït l'any 1893 com a teatre i més tard es va convertir en cinema, arribant a ser un dels tres millors cinemes de l'estat espanyol. Els seus propietaris porten anys intentant derruir aquest tros d'història de la ciutat que tothom estima. El diumenge següent a l'okupació es van obrir les seves portes i milers de persones van entrar-hi a fer un cop d'ull, l'emoció de pares i avis que recordaven l'Euterpe gairebé es podia respirar.

Ara els gairebé 1400 metres quadrats del cinema i un edifici annex es troben okupats i oberts a qui vulgui realitzar-hi activitats. Un bon nombre de col·lectius han fet seva una de les nombroses sales i tot l'Euterpe es ple d'activitat i constant rehabilitació de l'espai. Us convidem a tots i a totes a veure i viure l'Euterpe, situat a la Rambla de Sabadell, al costat de la plaça de l'ajuntament. RECUPEREM-LO³⁰

Sis mesos més tard, però, el local va ser desallotjat per ordre judicial, arran d'una denúncia presentada per la propietat. S'iniciaren uns enderrocs parcials i s'alçaren murs per tapiar els accessos i així evitar noves incursions. El mateix dia, al vespre, va ser convocada una manifestació per la mateixa Assemblea d'Okupes de Sabadell que, segons la premsa, va reunir unes dues-centes persones. Un grup dels manifestants va obrir a cops de mall els nous murs alçats i va entrar a l'edifici, des d'on, en una finestra, llegiren un manifest. El relat que fa la premsa d'aquesta mobilització apunta també que hi hagueren pintades a seus d'entitats

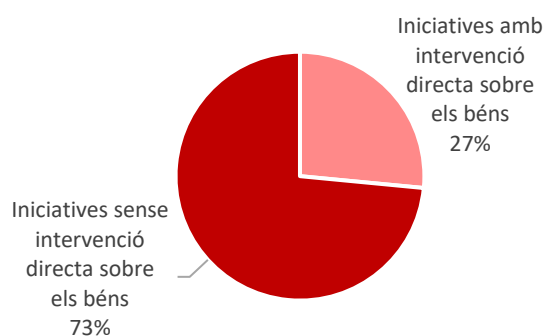
³⁰ C.S.A. L'Euterpe. (2005, agost 4). Ja s'ha inaugurat el C.S.A. L'Euterpe a la Rambla de Sabadell, okupant un espai emblemàtic de la ciutat que vol ser derruït. *Independent Media Center Barcelona*. Recuperat el 8 de desembre de 2020 de <http://barcelona.indymedia.org/newswire/display/194295/index.php>

bancàries i oficines immobiliàries, així com un llançament de globus plens de pintura a la façana de l'ajuntament i les portes dels jutjats. A principis de gener del 2016, finalment, el que quedava de l'antic cafè-teatre va ser enderrocat. El terreny és ocupat, ara, pel projecte urbanístic anomenat Sabadell Rambla One, que a la pàgina web de la seva promotora es descriu com «un exclusiu edifici d'obra nova ubicat en el cor de Sabadell compost per amplis i lluminosos pisos [...] Aquest projecte arquitectònic únic, singular i d'estil modern es troba ubicat en una situació immillorable»³¹.

Si fins aquí s'ha fet referència a la intervenció directa, per la seva banda la intervenció indirecta es defineix com el conjunt d'accions que tenen el bé patrimonial com a finalitat però no hi actuen de manera física, és a dir, són les iniciatives que s'emprenen per garantir la salvaguarda dels edificis sense incidir-hi directament. Es tracta, per exemple, de processos burocràtics per promocionar la seva restauració, de manifestacions i performances, de recollides de signatures, de recaptació de recursos, de difusió de manifestos, de reunions amb càrrecs polítics, etc. Ambdós aspectes, la intervenció directa i la intervenció indirecta, no són excloents, tal com exemplifiquen els grups que organitzen jornades de treball i alhora s'ocupen de tràmits administratius, o els col·lectius que normalment es focalitzen en tasques indirectes i que esporàdicament organitzen diades de neteja.

El buidatge de les fitxes indica que els moviments que actuen de manera indirecta sobre el patrimoni construït són els més nombrosos a l'inventari. El recompte efectuat inclou els casos que disposen de dos o més moments en relació al seu sorgiment. El primer temps, més antic, té tendència a comptar amb la intervenció material sobre els béns i el segon, no.

Figura 23. Gràfic que mostra els percentatges d'accions de salvaguarda amb intervenció directa i amb intervenció indirecta sobre els béns.

En termes d'intervenció indirecta cal dir que el repertori d'accions dels col·lectius de salvaguarda és del tot variat. Un dels aspectes a destacar és la dimensió pública d'alguns de les accions que s'hi inscriuen, que serveixen per canalitzar el missatge o missatges de la reivindicació i fer-los arribar tant a la ciutadania com als ens polítics. Les performances en són un bon exemple. Inciten

³¹ <https://corp-promotores.es/ca/obra-nueva/sabadellrambla> [Accés efectual el 18 de febrer de 2023].

l'ús de recursos escènics, artístics i teatrals per obtenir impacte visual i així donar veu a les denúncies, creant un gest de gran simbolisme que s'adreça a l'exterior i serveix d'expressió als col·lectius, que s'afirmen més enllà de les formes convencionals (manifestacions, trobades, marxes, etc.). S'ha identificat que el tema de la mort és recurrent en les accions patrimonialistes de caire *performàtic*. Des de la creació, impressió i repartiment d'esqueles a la pròpia recreació d'un funeral o l'ús de símbols mortuoris, la metàfora que s'exposa, des de l'impacte, és clara: la pèrdua d'un bé patrimonial és un desenllaç fatal, que nega la vida. Carbonell (2010) descriu, en el si de la controvèrsia que generà el projecte del Ministeri de Medi Ambient de rehabilitació del front marítim de Sant Pol de Mar l'any 2007, la inserció de l'univers simbòlic de la mort en les accions de protesta de la ciutadania:

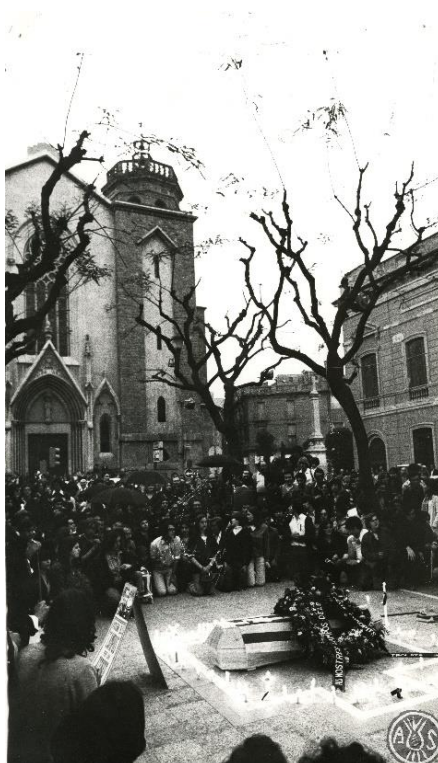
Una imagen muy gráfica que ofreció la protesta consistió, al cabo de una manifestación, en disponer un cubo de arena de la playa ante la puerta del ayuntamiento con una placa donde se leía "La playa 1574-2007". 1574 es la fecha de fundación del pueblo, cuando se segregó del pueblo interior [...] La playa, que es un elemento del paisaje con una escala temporal geológica, se hace coincidir con la escala temporal de la cronología histórica, al identificar el origen de la playa con el del pueblo. De modo que si en 2007 se destruyera su playa se sobreentiende que ello significaría también el fin del pueblo mismo. En otras acciones se dispusieron ataúdes en la playa, banderas catalanas y pancartas reivindicativas. (p.578).

Figura 24. Acte reivindicatiu que simula el funeral del Cinema Sala Edison de Figueres.

Nota: Fotografia dels i les participants d'una acció per a la salvaguarda del Cinema Sala Edison de Figueres (18/06/2015). L'acció va consistir en una processó fúnebre, amb un taüt que simbolitzava l'edifici, que des de la Plaça de l'Ajuntament va recórrer els carrers del centre de la ciutat. Al davant de l'edifici es va fer una ofrena floral i es va llegir un manifest. Associació de Joves Volats per la Tramuntana.

Figura 25. Acte reivindicatiu que simula l'enterrament dels Campos de Recreo de Sabadell.

Nota: Fotografia d'una manifestació a la plaça de Sant Roc de Sabadell en contra de l'enderroc dels Campos de Recreo (29/05/1977). Els i les manifestants simulen l'enterrament de l'edifici. Han posat al centre de la plaça un taüt encerclat per espelmes enceses i amb una corona de flors que dicta «Als nostres Campos». Autor: Joan Serra. Arxiu Històric de Sabadell.

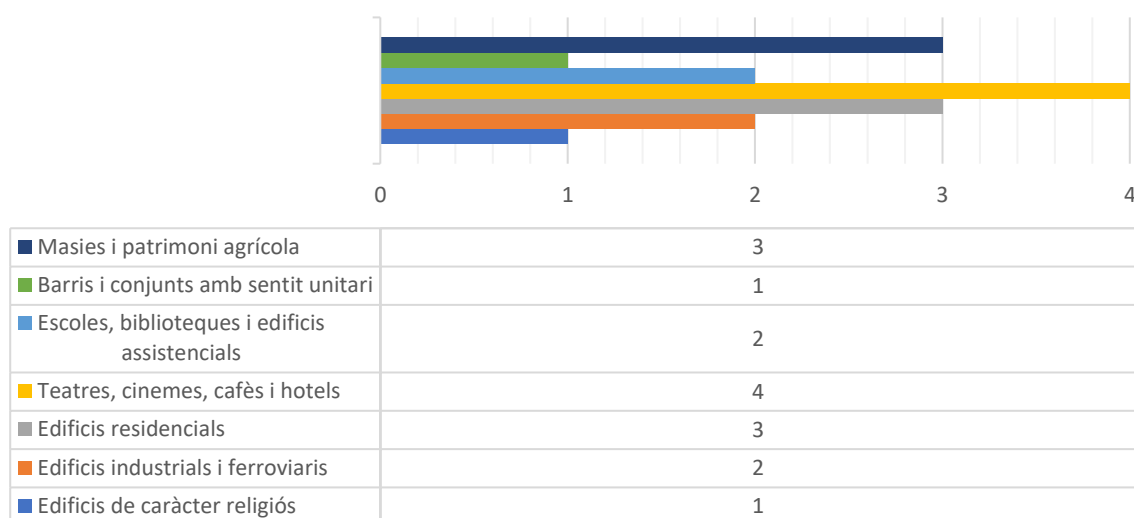
L'anàlisi dels resultats continua, en els següents apartats, aprofundint en l'aspecte dels enderrocaments i el dels nous usos.

6.1.6. Enderrocaments

D'entre els 181 casos d'iniciatives de salvaguarda inventariats s'han detectat setze desenllaços que han comportat la desaparició material total dels béns patrimonials.

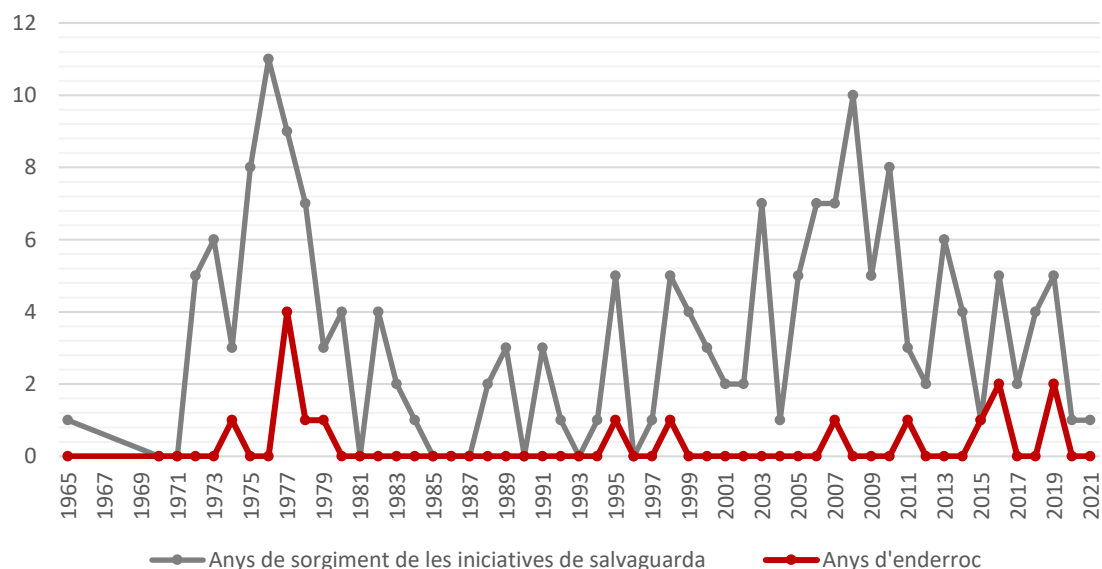
El gràfic inferior indica les tipologies arquitectòniques que més pèrdues han sofert, malgrat les lluites per evitar-les. En aquest recompte s'hi reflecteixen les desaparicions totals. No s'han inclòs les reformes integrals parcials (que han conservat una part de l'edifici però n'han eliminat una altra) així com tampoc els casos de *façanisme*, és a dir, les grans intervencions que eliminen la totalitat dels interiors i mantenen la façana principal dels edificis. També s'hi compta el cas de desmuntatge del conjunt industrial de Can Fàbregas i de Caralt de Mataró, en tant que ha deixat d'existir en el seu emplaçament original i els seus components es mantenen emmagatzemats.

Figura 26. Gràfic que mostra el nombre d'enderrocs de cada tipologia d'edificis.

Parant esment a la cronologia d'aquests enderrocaments resulta el següent:

Figura 27. Gràfic que mostra els enderrocaments per any i els anys d'aparició dels moviments de salvaguarda.

L'any que sobresurt amb més acumulació d'enderrocs de tota la línia cronològica és el 1977. Superposant en el gràfic la línia que equival als anys de sorgiment de les iniciatives de salvaguarda s'observa una correspondència entre ambdues dades en aquest tram de l'eix: l'any previ, el 1976, és en el que s'han comptabilitzat més accions preservacionistes (onze), precedit per les vuit que tingueren lloc el 1975. Així doncs, a partir de la tendència als enrunaments que

s'evidència durant la dècada de 1970 a 1980, la qual suma un total de set intervencions, s'intueix que és en aquest període que es concentra un major nombre de desenllaços negatius per part de les diferents experiències. Aquesta dada pot ser relacionada amb els danys col·laterals del desenvolupament d'un urbanisme especulatiu que caracteritza l'època del final del franquisme i els primers anys de la Transició.

Per contra, del 1980 al 1994 i del 1999 al 2006 no hi ha cap fitxa que determini l'eliminació de cap element, fet que suggereix que les reivindicacions (de presència moderada en el primer interval) assoliren objectius exitosos o si més no evitaren la desaparició dels béns. Entremig, els anys 1995 i 1998 presenten una relació igual de cinc accions de salvaguarda per un enderroc cadascun.

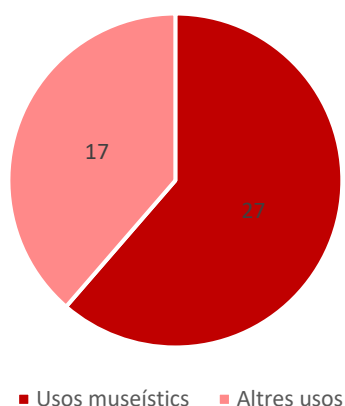
A partir del 2007, època que correspon amb la febre constructiva que va precedir l'esclat de la bombolla immobiliària, les xifres presenten un patró amb més activitat sobretot pel que fa l'aparició de mobilitzacions i també en termes d'enrunaments. El repunt d'aquests durant el 2016 i el 2019 és interessant de destacar i caldrà tenir en compte les tendències posteriors, encara per venir, per arribar a una conclusió envers les seves causes principals.

6.1.7. *Nous usos*

En 44 dels casos de l'inventari s'ha pogut determinar l'establiment d'un nou ús per als béns arquitectònics. Es tracta aproximadament d'un 24% del total. Aquest recompte considera els usos adquirits després de l'acció dels diferents moviments de salvaguarda, és a dir, en són el resultat o bé han esdevingut, en part, motivats per aquests. La resta (137 fitxes), inclou els edificis enderrocats i aquells que no han experimentat un canvi significatiu en la seva utilització després de la incidència de les iniciatives reivindicatives, així com els casos en què, en el moment d'escriure aquestes línies, el projecte de nous usos que forma part del programa d'accions dels col·lectius de salvaguarda s'està desenvolupant o encara no està consolidat.

Els nous usos s'han classificat en dos tipus: els que estan relacionats amb l'activitat museística i els que no. S'entén per usos museístics quan l'activisme ha transcendit la preservació material dels edificis i hi ha inserit nous continguts i/o discursos patrimonials relacionats amb la custòdia, exposició, estudi i difusió d'elements d'interès cultural amb l'objectiu de donar-los a conèixer i apropar-los a la ciutadania. Dins aquesta tendència s'apunta una diferenciació entre uns usos museístics *autoreferencials* i uns usos museístics *com a receptacle*, els quals seran descrits uns paràgrafs més endavant. El gràfic que segueix mostra el nombre de casos de l'inventari en què s'ha identificat la implementació d'una nova funcionalitat relativa als museus, sales d'exposicions, centres d'interpretació i institucions anàlogues que compten amb un servei estable, i per altra banda, els que han adquirit un altre tipus d'ús:

Figura 28. Gràfic amb el nombre de béns que han adquirit nous usos museístics estables i el nombre de béns que han adquirit un altre tipus d'ús.

Cal apuntar que l'activisme patrimonial funciona sovint com a fórmula o mecanisme de patrimonialització, en tant que utilitza el reconeixement i la defensa dels valors dels béns arquitectònics, a través dels quals es (re)afirmen com a elements culturals representatius i simbòlics, per al·legar la necessitat que siguin resguardats (no se'n pot permetre el col·lapse, la desaparició o la modificació substancial). De fet, Frigolé i Del Marmol (2008) descriuen la patrimonialització com el procés de selecció d'elements culturals del passat «que passen a formar parte del patrimonio cultural en el contexto de la creación de un discurso museográfico o en la aparición de una nueva fiesta» (p.188). Kirshenblatt-Gimblett (2001) es refereix al patrimoni com una forma de producció cultural: confereix una *segona vida* a elements i maneres de viure del passat, sovint obsoletes i/o inviubles, a través d'un procés de valorització que es desenvolupa a l'entorn de quatre aspectes concrets:

Les organitzacions pro patrimoni garanteixen la supervivència dels llocs i els costums en perill de desaparèixer, perquè estan abandonats o perquè ja no funcionen o no es valoren. I aquesta supervivència es garanteix a través dels valors afegits que són el passat, l'exposició, la diferència i, sempre que sigui possible, la indigeneïtat. (p.45).

Pel que fa el valor de l'exposició, l'autora argumenta que el patrimoni i el turisme són indústries complementàries, ja que «el patrimoni converteix els llocs en destinacions i el turisme els converteix en viables, des del punt de vista econòmic, com a representacions d'ells mateixos. En una economia turística, els llocs esdevenen museus d'ells mateixos» (p.46). Així, la patrimonialització en termes de producció cultural s'erigeix com a estratègia per garantir la supervivència material dels elements seleccionats.

L'activació patrimonial porta implícita l'aplicació de nous usos que respectin la naturalesa patrimonial dels béns i, més enllà, la subratllin i difonguin; és a dir, uns usos propers a la museïtzació. En aquest sentit, una significativa majoria dels casos en què els edificis han estat intervinguts (rehabilitats, restaurats, consolidats, etc.), s'han adequat per a les visites com a

objectiu de la pròpia campanya de salvaguarda, encara que no comptin amb una infraestructura de gestió més àmplia ni alberguin un programa d'activitats estable. Sovint, mitjançant la seva inclusió en els itineraris i ofertes patrimonials i turístiques del territori, així com vinculant-los a les institucions museístiques i patrimonials de la zona, la finalitat és fer-los accessibles a les visites autònomes i guiades i les activitats esporàdiques que s'hi puguin dur a terme. Es podria dir, doncs, que l'impacte dels moviments de salvaguarda que hi ha recaigut no n'ha alterat l'estructura pròpia de la funcionalitat original però sí n'ha promogut una museïtzació, en diferents graus segons cada cas.

Explorant en profunditat els nous usos museístics en el recompte dels casos de l'inventari es proposa, tal com s'ha apuntat, establir la següent diferenciació:

- Usos museístics *autoreferencials*. Són els edificis o conjunts que són museïtzats per se, és a dir, el discurs museístic s'hi construeix i s'hi aplica al voltant, amb la inserció d'elements externs que hi tenen una relació directa i ajuden a contextualitzar-los i enriquir-los com a béns patrimonials. Són representacions d'ells mateixos. En altres paraules, continent i contingut comparteixen un mateix sentit. A l'inventari en són exemples, entre d'altres:
 - El castell de Montsoriu a Arbúcies. La reivindicació del castell de Montsoriu va ser dilatada en el temps. L'objectiu principal del moviment, iniciat l'any 1992, era revertir l'estat d'abandonament de la fortalesa i consolidar-la per garantir-ne la preservació. La campanya va comptar amb dues vessants principals: la primera, la sensibilització i conscienciació de la població envers l'assumpte. La segona, el diàleg i la negociació amb les institucions i l'administració pública. Actualment intervingut i museïtzat, la pàgina web oficial del castell dicta que «la visita a Montsoriu ens permet evocar com era la vida en un dels grans castells de l'edat mitjana»³². La campanya per a la salvaguarda del castell de Montsoriu
 - L'antic poble de Corbera d'Ebre. El 2012 es va constituir l'Associació Poble Vell de Corbera d'Ebre, que fins aleshores existia com a Patronat (creat per un grup de veïnes i veïns davant la situació d'abandonament del poble), amb l'objectiu d'impulsar-ne un projecte de recuperació i posada en valor. En l'actualitat el lloc, intervingut i museïtzat, forma part dels Espais de la Batalla de l'Ebre i «Ha esdevingut un monument a la Pau i lloc de visita obligada per a qui vulgui conèixer els desastres de la guerra»³³.
 - La Seu Vella de Lleida. El conjunt monumental del turó de la Seu Vella és objecte dels esforços de l'Associació d'Amics de la Seu Vella pel que fa la seva protecció, defensa, estudi i difusió des del 1972. L'any 1982 va ser constituït un Patronat, del qual l'associació forma part, per gestionar les obres de restauració. El turó

³² Extret de <https://www.montsoriu.cat/home> [Accés efectuat el 13 de febrer de 2023].

³³ Extret de <http://poblevell.cat/ca/indexca.php> [Accés efectuat el 13 de febrer de 2023].

de la Seu Vella s'ha consolidat com un dels actius patrimonials més importants de Lleida. Des del 2010, un consorci que uneix els propietaris del monument (l'Ajuntament de Lleida i la Generalitat de Catalunya) és el responsable de gestionar-ne les activitats, obres i serveis que s'hi duen a terme, com ara les visites guiades (familiars, escolars, temàtiques) i els serveis educatius.

- La colònia ferroviària de Sant Vicenç de Calders, a El Vendrell. Aquest és un cas encara en actiu. L'Associació per a la Preservació de la Colònia Ferroviària de Sant Vicenç de Calders va néixer l'any 2016, de la mà d'un grup de propietaris/es i veïns/es preocupats per l'estat de conservació del que fou el barri dels treballadors d'una de les estacions d'enllaç més importants de Catalunya. El primer dels pavellons, que és tal com es coneixen els edificis, va ser construït el 1905 i al seu voltant es va anar erigint tota una sèrie d'infraestructures per donar servei a la comunitat, que gaudia d'una vida social molt activa: escola, dispensari mèdic, capella, local social, etc. La llavor de l'Associació prové principalment d'una proposta del Pla Especial d'Ordenació Urbanística (POUM) del Vendrell de l'any 2007, que preveia l'enderroc de tot el complex (que és de propietat d'ADIF) menys d'un bloc. La seva proposta es basa en la creació d'un centre d'interpretació de la vida i els oficis dels ferroviaris, que compti amb un dels pisos museïtzat (un habitatge-museu), i aprofiti l'espai del local social per ubicar-hi una exposició d'objectes patrimonials i documents històrics, dels quals han iniciat ja una col·lecció. Per altra banda, l'Associació va aconseguir iniciar els tràmits de declaració del conjunt com a BCIL l'any 2018.
- Usos museístics *com a receptacle*. En aquest cas, els béns arquitectònics són museïtzats (per tant, posseeixen una part autoreferencial) però aquest aspecte conviu amb una altra finalitat, que és la d'albergar altres béns patrimonials i altres discursos. No hi ha una relació expressa entre contingut i continent. A l'inventari n'hi ha exemples com:
 - L'església vella de Sant Salvador, de Castellfollit de la Roca. A finals del 1978 el recent creat Patronat d'Amics de Castellfollit, davant l'estat precari (amb perill d'enderrocament) de l'església de Sant Salvador, que s'erigeix al caire de la característica cinglera, va emprendre la tasca de recuperar-la i restaurar-la. Els treballs van iniciar-se amb la retirada de runa i la neteja de la nau i, segons la premsa, hi «col·laboraren tots els estaments de la vila, en unes diades de germanor dignes de palesar»³⁴. Un cop acabat el procés de recuperació material de l'espai s'hi van establir nous usos de caire museístic. Actualment es denomina Església-Museu de Castellfollit de la Roca i acull exposicions i activitats culturals periòdiques.

³⁴ Patronat d'Amics de Castellfollit de la Roca. (10 de novembre de 1978). *Olot Misión*, p.7.

- La Tor deth Generau Martinhon, a Vielha e Mijaran, i l'església de Sant Joan d'Arties, a Naut Aran. Ambdós edificis patrimonials van ser recuperats a partir de la iniciativa de la Fundacion privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran, constituïda el 1973 per part d'un grup de particulars vinculats a la Vall d'Aran amb l'objectiu de promoure la cultura aranesa «e salvar eth sòn patrimòni artistic e documentau»³⁵. El col·lectiu va conjugar la salvaguarda d'espais d'interès historicoartístic amb la museïtzació d'objectes autòctons. La Tor deth Generau Martinhon, una casa senyorial al carrer major de Vielha que data del segle XVII, declarada BCIN el 1949, va ser adquirida per la fundació amb l'objectiu de convertir-la en un museu. També van aconseguir la cessió, per part del Bisbat d'Urgell, de l'església de Sant Joan d'Arties (del segle XIII), que es convertiria en un espai polivalent per acollir exposicions temporals. El 1983 es va fer efectiu un acord entre la fundació i diversos ens (la Generalitat de Catalunya, un conjunt d'ajuntaments de pobles aranesos i la diòcesi d'Urgell) per a la creació dels Musèus dera Val d'Aran, la seu central dels quals va ser inaugurada a la Tor deth Generau Martinhon el 1984.
- La fàbrica Aymerich, Amat i Jover de Terrassa. Es tracta d'un complex industrial modernista que, a mitjans de la dècada de 1970, perillava per l'aplicació d'un pla urbanístic que en determinava l'enderroc. El Col·legi d'Arquitectes de Terrassa va iniciar una reivindicació per evitar-ho, que va acabar constituint un moviment popular de salvaguarda. A la defensa de l'edifici s'hi va imbricar la iniciativa de fundar un museu de ciència i tècnica per part de l'Associació del Museu de la Ciència i la Tècnica i d'Arqueologia Industrial de Catalunya. Després que el projecte fos assumit per part de la Generalitat i aquesta comprés el complex per fer-hi el museu, el Vapor Aymerich va ser sotmès a un procés de transformació. El 1984 va obrir les portes al públic.

A continuació s'aprofundeix en un dels casos de l'inventari que exemplifica l'adquisició d'usos museístics *autoreferencials*: l'ermita (o esglesiola) de Sant Silvestre de Vallirana. Datada del segle X, és una construcció senzilla ubicada a les afores del sud de Vallirana, als terrenys de Can Bogunyà. Segons Francesc Ollé, de l'Associació d'Amics de Vallirana, «Sant Silvestre és el DNI de Vallirana i està en un lloc privilegiat: a prop hi ha barraques de vinya, forns de calç i de guix, un polvorí de la Guerra Civil...» (Francesc Ollé, comunicació personal, 10 de setembre de 2019). La petita construcció, al bell mig del bosc (tot i que ara les noves urbanitzacions han traçat els carrers a escassos metres i el perfil de les cases unifamiliars es pot albirar entre els arbres), el setembre del 2019 tenia al davant un rètol que alertava del perill de possibles desprendiments. De fet, el seu mal estat de conservació va ser el desencadenant ja l'any 1982 d'una campanya de salvaguarda de la mà del Centre Excursionista de Vallirana, que amb el nom de Salvem Sant Silvestre va tenir un ressò destacat durant les edicions de 1982 i 1983 d'unes conegudes

³⁵ <http://www.fundacion.org/la-fundacion.html> [Accés efectuat el 21 d'abril de 2023].

caminades anuals. L'Associació d'Amics de Vallirana, molts dels membres de la qual també ho eren del Centre Excursionista, van prendre el relleu de la reivindicació. «Al principi es va encarar com una tasca col·laborativa», explica Ollé: «un deia jo porto les eines, el meu oncle té una màquina que pot anar bé, l'altre jo porto aquest material, jo l'altre... L'ajuntament i alguns dels membres, però, van aturar el procés al·legant que calia fer-ho bé» (Francesc Ollé, comunicació personal, 10 de setembre de 2019). Havent superat tots els factors burocràtics, que han tingut un pes determinant en el procés de recuperació, i «després de picar molta pedra, vam aconseguir un conveni entre la propietat de Can Bogunyà i l'ajuntament per setanta cinc anys» (Francesc Ollé, comunicació personal, 10 de setembre de 2019). Així, l'ajuntament de Vallirana s'ha fet càrrec durant els darrers dos anys de la restauració de l'ermita, que després de moltes negociacions amb la propietat té en cessió d'ús i ha integrat en l'oferta patrimonial del municipi. A la pàgina web³⁶ anuncia els horaris de les visites programades, que es fan un diumenge al mes, i s'especifica que és possible concertar-ne d'altres.

Figura 29. L'ermita de Sant Silvestre de Vallirana.

Nota: L'ermita de Sant Silvestre de Vallirana abans de ser restaurada (29/09/2019). Pròpia.

³⁶ <https://www.vallirana.cat/el-municipi/turisme/llocs-dinteres/capella-sant-silvestre.html> [Accés efectuat el 15 de febrer de 2023].

Figura 30. L'ermita de Sant Silvestre restaurada. Ajuntament de Vallirana.

Nota: L'ermita de Sant Silvestre després de les obres de restauració, amb un grup de visitants al davant (sense data). Ajuntament de Vallirana.

Per altra banda, el cas de l'Alfolí de la Sal de l'Escala (Alt Empordà) exemplifica el procés de salvaguarda d'un edifici patrimonial a través de l'adjudicació d'usos museístics com a receptacle. La història de la reivindicació de l'Alfolí, a la qual també es va sumar la del Cementiri Mariner, és llarga i està molt ben documentada. Compta amb nombroses referències a la premsa local, a través de la qual es pot resseguir el cas, i també amb articles i publicacions escrites tant per estudiosos com pels mateixos protagonistes.

L'Alfolí és un antic magatzem de sal que començà a funcionar com a tal l'any 1716, tot i que la seva construcció és anterior, del 1697. Està situat al centre de la població, molt a prop del que fou l'antic port. Quan cessà la seva activitat primigènica cap a la segona meitat del segle XIX va ser ocupat per altres usos, canviant al llarg del temps, l'últim dels quals fou el de seu d'associacions i entitats com el Pòsit de Pescadors de l'Escala, fins la dècada de 1950. Aleshores quedà buit i abandonat.

Durant els anys setanta l'Escala, en plena efervescència del turisme de masses, experimentà una intensa transformació urbanística lligada sovint a l'especulació i l'aprofitament abusiu del sòl, que canviaren per sempre més la fesomia de la vila de pescadors. En aquest context, a finals del mes de març de 1976 una carta al director publicada al diari Los Sitios alertava del següent:

De un tiempo a esta parte, hemos sido espectadores de la insistente demolición de aquellos edificios que tan representativos eran de nuestra arquitectura popular. Hoy, una vez más, nos encontramos ante uno de estos casos de gravísima urgencia: L'Alfolí

de la Sal de L'Escala [...] es objeto de continuas amenazas que podrían representar su inmediata desaparición³⁷.

La transformació radical del territori juntament amb el perill palpable d'una pèrdua imminent de dos dels edificis més representatius de la població, l'Alfolí i el Cementiri Mariner, van motivar l'aparició d'un moviment de defensa del patrimoni de l'Escala que es canalitzà a través de la creació de la Comissió de Defensa de l'Arquitectura Popular. Així, entre els objectius d'aquesta entitat hi havia la reivindicació dels valors historicoartístics dels edificis de la població, la sensibilització de la ciutadania i la denúncia de la corrupció urbanística que assolava els valors del paisatge urbà tradicional i els entorns naturals. Josep Tero (1992), reconegut cantautor que participà de la iniciativa, va fer una interessant crònica de la seva vivència dels fets a la Revista de Girona:

Fills de la grisor de molts anys de silenci i esquitxats de perfums del París del 68, creàrem la Comissió de Defensa de l'Arquitectura Popular, i posàrem així la primera pedra de la contestació pública en contra de la política local escalenca.

[...]

Ho férem amb l'objectiu de salvar la nostra identitat urbana —ja molt ferida— i la poca història que tenim, i pel dret que ser escalencs ens atorga a ser diferents en un món on, cada dia més, tot s'assembla a tot. I ho férem perquè havíem après a dir prou, a indignar-nos bo i assenyalant amb la paraula, obertament, els assassins dels nostres paisatges.

L'Alfolí i el Cementiri Marí foren el gran objectiu perquè, a part de ser de les edificacions civils més importants, eren i son les més particulars i, per tant, les més representatives; les que no es repeteixen enlloc més, i perquè amb elles s'ha escrit la vida breu de la nostra vila, i ens mostren el bon gust en la nostra arquitectura popular.

[...]

Érem dels qui enyoraríem més aquella Escala que ja no recuperarem mai: la d'aquell bé de Déu de vinyes, horts i pinedes a prop dels sorrals de les platges. (p.39-40).

Tero explica que entre les accions dutes a terme pel col·lectiu destaca l'organització d'una recollida de signatures, d'una manifestació, de rodes de premsa i de conferències, i que va ser cabdal la implicació en la causa de figures reconegudes del panorama artístic i intel·lectual del país. Aquesta dada també l'assenyala Lurdes Boix (2018) i assegura que va ser la lluita compartida i el ressò mediàtic el que van permetre aconseguir, finalment, la catalogació de l'Alfolí de la Sal i del Cementiri Mariner com a Monumentos Histórico-Artísticos de Interés Local l'agost del 1978.

La lluita per la salvaguarda de l'edifici històric va anar sempre de la mà reivindicació de nous usos culturals que l'ocupessin. Ja el 1976, el fill i hereu del pintor escalenc Joan Massanet va

³⁷ Giralt, J. i Terrades, J. (30 març 1976). *Los Sitios*, p.6.

oferir públicament la cessió de la col·lecció artística del seu pare al municipi de l'Escala, a canvi de la conversió de l'Alfolí en un museu i casa de cultura. Un grup de membres del Centre d'Estudis Escalencs, una vegada restablerts els ajuntaments democràtics, va ocupar-se de mantenir converses amb el consistori i negociar la recuperació del Cementiri i l'Alfolí com a espais per a la població, proposant la restauració i adequació de l'antic magatzem de sal en una casa de cultura municipal. L'ajuntament, però, refusava el projecte tot al·legant que no disposava de prou recursos per dur-lo a terme.

No oblidem les enormes possibilitats que la casa més antiga, més bonica i més gran de la nostra vila pot oferir de cara a la cultura, tant per la seva situació en ple centre, com per les possibilitats d'espai (espai per a biblioteca, museu, auditorium, etc, etc.). Són possibilitats prou ben estudiades [...] ³⁸.

A l'espera de la resolució, per part de la Generalitat de Catalunya (ja amb plenes competències en matèria de declaracions patrimonials), de l'expedient d'incoació que havia de declarar l'Alfolí bé historicoartístic de caràcter local, el propietari de l'edifici el va vendre a uns nous titulars per uns quatre milions de pessetes. Aquests, unes setmanes més tard, van presentar a l'ajuntament de l'Escala un informe tècnic que dictaminava que el bé amenaçava ruïna i una petició d'enderrocament. En paral·lel, tanmateix, el Departament de Cultura de la Generalitat modificà l'expedient d'incoació i elevà la categoria de protecció a bé historicoartístic de caràcter nacional ³⁹. El permís d'enderroc va ser denegat als nous propietaris que, per altra banda, mantenien l'edifici en un estat de conservació cada vegada més deficitari. A finals de la dècada dels vuitanta l'ajuntament va dur a terme un seguit de converses per adquirir, comprar o permutar l'Alfolí, però no prosperaren. El 1991 els propietaris van presentar, de nou, una sol·licitud de declaració de ruïna total, que no els va ser concedida. Finalment, un any més tard la Generalitat inicià els tràmits per expropiar l'edifici patrimonial, argumentant l'incompliment de l'obligació dels propietaris de vetllar per la seva conservació (Pous i Carmona 1992). Feia poc que havia col·lapsat un tros de la teulada. Tanmateix, aquesta expropiació mai no va arribar a ocórrer.

Cal avançar fins l'any 2003 per prosseguir amb la història. Davant la urgència suscitada pels rumors d'una possible nova compra-venda de l'Alfolí, altra vegada a un particular, i amb el propòsit de resoldre finalment l'afer del bé patrimonial a favor del municipi, el Centre d'Estudis Escalencs (CEE) va constituir la Plataforma l'Alfolí per al Poble (el mateix nom del col·lectiu esdevé ja tota una declaració d'intencions). Al llarg dels darrers anys de silenci, o si més no de lluita amb poc ressò mediàtic, el CEE havia impulsat una campanya de recollida de signatures per a la causa. La reactivació de la reivindicació passava aleshores per un objectiu principal: aconseguir que l'administració pública comprés l'edifici. Aquell estiu la Plataforma convocà una reunió de veïnes i veïns que va aplegar més d'un centenar de persones. En resultà la creació

³⁸ Tero, J. (21 març 1980). Salvem el Cementeri Marí i l'Alfolí de l'Escala. *Punt Diari*, p.15.

³⁹ La declaració oficial es va fer efectiva el 20 de juliol de 1984. Més tard, amb la nova Llei del Patrimoni Cultural Català de 1993, l'Alfolí i el Cementiri Mariner esdevingueren Béns Culturals d'Interès Nacional.

d'una comissió mixta, formada per membres del mateix col·lectiu, d'altres entitats de l'Escala i de representants polítics. El mes d'agost, una representació de membres de la Plataforma va acudir al Ple de l'Ajuntament i hi va dur a terme una acció reivindicativa. Van penjar una pancarta a la sala i van entregar als membres de la corporació municipal el plec de signatures recollides al llarg de més de dos anys, les quals reclamaven «la titularitat pública de l'Alfolí i la seva destinació com a Museu que recordi l'activitat per la qual va ser creat i la història del poble, alhora que ser un pol d'atracció de visitants vers el degradat barri vell»⁴⁰. Durant els mesos següents, però, si bé la comissió mixta es va anar reunint, cal de nou fer un salt en el temps per trobar el següent episodi important del cas.

El febrer del 2004, la Plataforma l'Alfolí per al Poble va donar a conèixer que havia redactat una proposta de compra de l'edifici per negociar-la amb el propietari. Pretenia així donar un impuls definitiu al que hauria de ser el procés últim d'adquisició pública de l'immoble. Lurdes Boix, arxivera municipal i activista per a la salvaguarda del bé, qui seria la futura directora del Museu de l'Anxova i de la Sal (MASLE), en declaracions a la premsa demanava per a l'Alfolí «ser un gran centre, tipus Centre Cultural de la Mediterrània»⁴¹ en ple barri vell de l'Escala. Si bé la funcionalitat concreta que adoptaria l'edifici una vegada fos públic era un tema encara a debat, el moviment reivindicatiu defensava una condició ferma: que els nous usos fossin de caire cultural i al servei de la ciutadania. Els usos museístics, ja defensats durant la primera campanya de salvaguarda a finals de la dècada dels setanta, eren una de les opcions més destacades. Es parlava de convertir l'Alfolí en el futur Museu de l'Anxova, o bé en una seu d'aquest juntament amb l'antic escorxador municipal (que aleshores es trobava ja en procés de rehabilitació per albergar el projecte), o en una extensió del Museu d'Arqueologia de Catalunya.

En paral·lel al debat sobre els nous usos es feu pública una notícia que finalment encarrilaria l'assumpte cap al seu desenllaç: el propietari de l'Alfolí de la Sal arribà a l'acord de vendre'l a l'Ajuntament de l'Escala per un import d'1,8 MEUR⁴². El consistori, abans de prendre una decisió definitiva envers la transacció (es tractava d'una inversió important), va decidir emprendre un procés de participació ciutadana, que va iniciar-se a finals del mes de gener de 2005. Van ser seleccionades del cens, de manera aleatòria, cinquanta persones que formarien part d'un jurat. Aquest jurat va reunir-se la tarda del 12 de febrer del 2005 per celebrar una consulta popular no vinculant però que ajudaria a la corporació municipal a resoldre l'afer. La jornada s'inicià amb una sessió informativa, durant la primera part de la qual diverses intervencions exposaren detingudament els pros i els contres de la compra de l'Alfolí. Un dels temes a tractar fou el plantejament dels nous usos per a l'edifici i possibles projectes alternatius. Lurdes Boix i alguns dels membres de la Plataforma l'Alfolí per al Poble, defensant la conversió de l'edifici en una seu del Museu de l'Anxova, donaren a conèixer amb detall la proposta. Després d'un torn de

⁴⁰ Boix, L. (20 febrer 2005). L'Alfolí de la Sal, una llarga reivindicació. *Diari de Girona*, p.8.

⁴¹ L'Escala acorda la compra de l'Alfolí, que acollirà el Museu de l'Anxova i de la Sal. (8 desembre 2004). *Diari de Girona*, p.3.

⁴² L'Escala crea un jurat per decidir la compra de l'Alfolí que es ven per 1,8 milions d'euros. (26 gener 2005). *Diari de Girona*, p.3.

preguntes i un descans, es dugué a terme la votació secreta, que comptà amb tres qüestions: la primera i principal, si s'estava d'acord amb la compra de l'Alfolí per part de l'Ajuntament, i en cas afirmatiu, per quin preu i per a quins usos⁴³. La consulta resolgué, amb un 80% dels vots a favor, que la compra era convenient. Pel que fa els nous usos, la proposta de convertir l'edifici en una seu del Museu de l'Anxova va ser l'opció més votada, seguida pel projecte d'ubicar-hi una extensió del Museu d'Arqueologia de Catalunya i, finalment, un centre cultural⁴⁴. En vista d'aquests resultats, Boix publicà que

El resultat va sorprendre a molts dels assistents. Primer: la majoria estava a favor de la compra. Segon: estaven disposats a pagar una xifra aproximada al preu real de venda, malgrat que això impliqués retardar altres projectes necessaris per al poble. I tercer, contra tot pronòstic i malgrat els rumors que corrien que la paraula *museu* encara espanta certs sectors perquè l'associen a institucions tancades i amb un llenguatge inassequible, afortunadament la imatge que es té avui dia ha canviat i les persones del jurat varen votar majoritàriament a favor d'un museu a l'Alfolí⁴⁵.

La signatura de la venda de l'Alfolí de la Sal a l'Ajuntament de l'Escala va tenir lloc el 2 de gener del 2006. Ja de titularitat pública, aviat s'hi començaren a fer activitats culturals com concerts i exposicions. Després de vuit anys d'obres de reforma i adequació, durant els actes de la Festa Major del 2017, va ser inaugurat finalment com a Museu de l'Escala, esdevenint un pol cultural indispensable de la població. Compta amb una exposició permanent titulada «L'Escala i la mar d'Empúries» en la qual, durant una visita efectuada el febrer del 2019, en l'apartat de la història contemporània de la vila es va poder llegir el següent:

Un altre episodi que marcaria el futur de l'Escala serà l'arribada del turisme, que aviat es convertiria en massiu en territoris litorals com aquest. L'entorn es transforma. El patrimoni cultural i natural patirà importants modificacions. Però gràcies a l'acció de diversos moviments ciutadans, l'Escala manté avui part de la seva identitat passada, que permet que coneguem i ens endinsem en la seva història, i que gaudim del seu entorn natural.

⁴³ L'Escala crea un jurat per decidir la compra de l'Alfolí que es ven per 1,8 milions d'euros. (26 gener 2005). *Diari de Girona*, p.3

⁴⁴ Bonilla, L. (14 febrer 2005). Sí a la compra de l'Alfolí de la Sal. *Avui*, p.27.

⁴⁵ Boix, L. (20 febrer 2005). L'Alfolí de la Sal, una llarga reivindicació. *Diari de Girona*, p.8.

Figura 31. Interior de l'Alfolí de la Sal de l'Escala.

Nota: Imatge d'una de les sales del museu de l'Alfolí de la Sal (20/05/2023). Pròpia.

Per últim, seguint amb l'anàlisi dels nous usos suscitats per les campanyes d'activisme patrimonial estudiades, en la categoria d'altres usos destaca la transformació dels elements reivindicats en equipaments i dependències municipals i/o espais polivalents d'ús ciutadà. És el cas, entre d'altres, de Can Trinxeria de Maçanet de la Selva (actualment un centre cívic), les Escoles Velles o Can Valls de Gelida (l'Escola Municipal de Música), la Masia de les Esmandies de Mataró (un casal de barri), la Cisterna del Vall (un espai polivalent per a actes) i el Casino de Manresa (una biblioteca). Però també hi ha casos en què les reivindicacions no han estat exitoses i els projectes que les van desvetllar han reeixit: el convent del Roser de Lleida, ara Parador Nacional, o el conjunt monàstic de Sant Salvador de Breda, una part del qual es convertí en habitatges.

En conclusió, com s'ha apuntat, entre els casos de l'inventari és destacable la implementació d'un model d'usos relacionat amb la cultura, els museus i el patrimoni; de fet, aquesta sovint forma part del repertori d'objectius de les mateixes reivindicacions patrimonialistes. La seva finalitat rau en mostrar un producte més o menys acabat que, a partir de l'element salvaguardat, englobi els discursos simbòlics i els ofereixi per al consum cultural, assolint dues fites: la preservació material del bé i la difusió dels seus valors.

6.2. Interpretació dels resultats

Havent exposat en les pàgines anteriors el buidatge i la lectura de les dades de l'inventari i amb el marc teòric de referència, els següents paràgrafs suggereixen una interpretació dels resultats de caire qualitatiu. De l'anàlisi global de les diferents experiències d'activisme patrimonial documentades, així com de les particularitats destacables d'alguns dels casos en concert, es desprenen una sèrie d'aspectes que construeixen coneixement i estructuren una descripció més acurada i completa del fenomen.

6.2.1. *El patrimoni cultural com a bé comú*

El primer punt a destacar és l'entesa del patrimoni cultural com a bé comú. «El patrimoni és de tots/es» és una idea que actua de rerefons en tots els casos d'activisme patrimonial estudiats, independentment de la seva naturalesa, des dels més primerencs als més nous (aquests últims especialment influïts per l'expansió dels principis del paradigma participatiu). S'ha detectat que els agents mobilitzats i mobilitzadors, és a dir, les persones que des de la societat civil emprenen i desenvolupen accions enfocades a la reivindicació i salvaguarda dels béns, dipositen en la col·lectivitat un dret legítim de possessió simbòlica de tot allò que consideren part del seu repertori patrimonial. De Cesari i Herzfeld (2015) apunten que, sovint, les visions que defineixen allò que és un bé comú disten de manera dràstica les unes de les altres, un fet que ressalta els conflictes patrimonials. Tanmateix, el sentiment de pertinença desencadena significacions col·laterals en tots els posicionaments, com el dret a formar part de la presa de decisions de tot allò que ateny als béns patrimonials. Així, els dictàmens que es prenen de manera restringida, ja sigui per part de l'administració pública o de la mà de la propietat privada són un dels motius activadors primaris més destacats de l'activisme patrimonial. Al llarg de la recerca s'han recollit nombrosos exemples d'aquest principi, tant en entrevistes (manifestat de manera més o menys explícita per part dels diferents informants) i en articles de premsa com en fonts secundàries, latent en els seus discursos.

Un dels casos paradigmàtics en què la mobilització pel patrimoni s'estructura a partir de la reivindicació de la seva pertinença col·lectiva és el de Sant Miquel de Tudela, una ermita que forma part d'un petit nucli agregat a Cervera i que posseeix la catalogació de Bé Cultural d'Interès Local. Aquest petit nucli, despoblat, conegut sobretot per ser tradicionalment un punt de trobada entre els joves el dia de la celebració de la mona de Pasqua, va ser venut per part del Bisbat de Solsona l'any 2003 (de qui depenia) a una propietat privada. Aquest gest va activar tot un moviment de protesta que es va canalitzar amb la creació d'una plataforma oberta. Amb el lema «Sant Miquel de tots», l'oposició a l'operació de compravenda s'argumentava amb la defensa del caràcter públic de l'espai. La negativa a la seva privatització era tan frontal que el col·lectiu obviava les opcions del projecte que pretenia implementar la nova propietat sense aprofundir-hi. Finalment, l'Ajuntament de Cervera va acabar exercint el dret de tempteig de

retracte i l'ermita va passar a registrar-se com a bé públic cap a l'any 2010. Des d'aleshores no s'hi ha actuat més, així com tampoc no han sorgit veus que reclamin cap intervenció per a la seva conservació (Carme Bergés, comunicació personal). Per altra banda, en una conversa Gerard G.F., un dels protagonistes del cas del convent del Roser de Lleida, va fer evident aquest pes cabdal de la pertinença col·lectiva en el patrimonialisme al descriure una de les accions de l'Assemblea de Joves en la campanya contrària a la conversió de l'edifici en Parador Nacional:

Amb el tema dels cartells, per exemple, en fèiem milers, tirades per tot Lleida. En recordo un, per exemple, del PSOE, de cultura doncs, que a més va sortir als diaris [...]: "Lladres. Qui es ven el que no seu és un lladre", immens. Però és que realment era això, vendre's el que era de tots, el patrimoni col·lectiu, allò que des de feia més de cent cinquanta anys era per a usos públics. (Comunicació personal, 18 de febrer de 2020).

Aquestes paraules introdueixen un aspecte rellevant a considerar en relació a la idea que s'acaba d'exposar: la percepció del rol dels poders polítics en els contextos de l'activisme patrimonial. Com en el cas del convent del Roser, la interpel·lació directa als representants dels partits polítics que desenvolupen un paper en les polèmiques és molt comuna i sol dependre del grau d'implicació que tinguin en els diferents casos (si són identificats com els promotors, donen suport o simplement ignoren el que es reivindica), així com dels repertori de motius ideològics que defensen. Més enllà d'aquestes particularitats, la qüestió de fons s'inscriu de nou en un àmbit de significació simbòlica més ampli: si el patrimoni cultural és un bé comú, la responsabilitat de vetllar-lo recau en les institucions que representen allò col·lectiu, és a dir, l'esfera politicoadministrativa. Les institucions públiques marquen les polítiques, estipulen les estratègies i gestionen i administren els recursos del patrimoni cultural, des de la legislació fins a les partides pressupostàries. En tant que són qui té el poder de decidir sobre tot allò que l'afecta, doncs, així com la potestat d'influir efectivament en la resolució de les diferents qüestions que hi sorgeixen al voltant, l'activisme patrimonial hi destina les diferents demandes i les canalitza a través de tot un repertori d'accions: manifestos, articles a la premsa, recollida de signatures, accions mediàtiques, etc. Els ajuntaments, com a primer escaló de la ciutadania en la seva relació amb el govern, solen ser els primers destinataris de les reclamacions. Després aquestes s'estenen a la resta d'ens institucionals. S'ha identificat un patró semblant entre els diferents casos analitzats: si la propietat de l'edifici o conjunt que es reivindica és privada, la demanda s'encara primer a la mediació (és a dir, a la negociació) i després a la intervenció. Els col·lectius exigeixen el compliment de les obligacions legals de la propietat pel que fa els principis de conservació i més enllà, requereixen a la pròpia administració l'execució dels drets i deures que li pertocuen, els quals solen passar per la mobilització de recursos i en alguns casos l'adquisició de la titularitat. Si la propietat ja és pública, els requeriments recauen exclusivament en el compliment de la responsabilitat de custòdia que tenen les institucions.

Els manifestos i cartes obertes són un dels recursos que més evidencien aquesta idea. La majoria es dirigeixen als mateixos alcaldes i alcaldesses, a un o varis partits polítics en concret o al conjunt de tot un ajuntament, així com als ens supramunicipals. Els exemples recol·lectats al

llarg de la recerca són molt nombrosos. Per citar-ne un a nivell de mostra, a continuació es reproduïx un fragment del Manifest de la constitució de la Plataforma ciutadana Salvem Ca l'Espardenyer⁴⁶, l'any 2016, creada amb l'objectiu d'evitar l'enderroc d'aquest edifici de Monistrol de Calders:

[...]

5. Què volem

- Trobem lamentable l'estat en què es troba un monument d'aquestes característiques, i demanem que es reconsideri la decisió presa en el Ple de l'Ajuntament de Monistrol de Calders, de data 25 de febrer del 2016, dictaminant el seu enderroc. Proposem que l'Ajuntament de Monistrol de Calders es faci càrrec de la seva restauració i rehabilitació, i el doti d'un ús públic que asseguri la seva conservació en el futur, buscant la millor manera d'assumir-ne el cost, treballant per fases successives.

- Demanem uns pressupostos de les diferents opcions, així com una segona valoració del seu estat actual amb el propòsit de fer un estudi comparatiu, per evitar l'error irreparable que suposaria el seu enderroc.

[...]

Amb tot, cal anar en compte a l'hora d'afirmar que existeix una estructura dicotòmica que diferencia sense fissures govern i ciutadania com a dues esferes contraposades («a dalt» i «a baix» o «dominants» i «dominats»). Si bé es tracta d'una separació primària que ve determinada pel reconeixement i la falta de poder institucional, respectivament, en alguns casos és complex discernir-la i per tant poc acurat assenyalar-la en termes absoluts. Malgrat que per definició els casos d'activisme patrimonial estudiats sorgeixen de les bases populars, algunes de les iniciatives compten amb la participació i la implicació, en diversos graus i moments, de personalitats que formen part del *corpus autoritari* o bé que hi tenen influència (regidors/es, persones amb càrrecs polítics, funcionaris/es, etc.) i això fa que les fronteres entre ambdues dimensions es desdibuixin, sobretot en contextos locals. L'activisme patrimonial no és una confrontació unilateral ni una pugna entre la societat civil (de posicionaments plurals, contradictoris i fins i tot oposats) i els poders fàctics, sinó que es tracta d'un terreny on s'evidencien, es manifesten i es defensen diversos interessos i punts de vista.

6.2.2. *Hegemonia i contracultura en l'activisme patrimonial*

Per tal de desenvolupar el present apartat cal començar fent referència a la noció d'hegemonia cultural proposat pel filòsof i teòric Antonio Gramsci. Segons aquesta, existeix un domini

⁴⁶ Disponible a la pàgina de Facebook de la plataforma: <https://www.facebook.com/salvemcaespardenyer/posts/150954051960086> [Consulta: 4 de gener de 2023].

ideològic que, en termes culturals, és determinat per les classes que posseeixen lideratge social. Es tracta d'una hegemonia que es legitima a través de la posició estructural d'aquestes classes dominants, que els confereix prestigi, autoritat i capacitat de persuasió (Robertson 2008), i que els serveix per generar consens entre les masses. L'antropòloga Dolores Juliano (1986) aplica els principis d'aquesta estructuració a la definició de la cultura popular, un concepte fragmentari inclòs (i sovint també oposat) a un sistema cultural més gran. D'aquesta manera, estableix així una diferenciació entre la classe dominant i les classes subalternes, la naturalesa de les quals descriu de la següent manera:

Cultura oficial o dominante: Caracterizada por su capacidad para realizar elaboraciones de gran alcance (por ejemplo, sistemas científicos o filosóficos) y su condición normativa. Recibe y estructura aportes individuales (sabios, artistas). Establece los patrones estéticos, legales, religiosos y económicos que dirigen la actividad de los demás sectores. Tiene poder de decisión y goza de prestigio.

[...]

Cultura popular: Basada en relaciones cara a cara, organiza áreas definidas de sus relaciones sociales y de sus intercambios con el medio. Responde a especificaciones locales (o, al menos, de menor extensión que las de la cultura dominante). Es una cultura desvalorizada, propia de aquellos que no detentan el poder, de las clases subalternas. Carece de poder de decisión para establecer normas fuera de su limitado ámbito, y aun dentro de éste sus elaboraciones sufren la confrontación (muchas veces desfavorable) con las que provienen de la cultura oficial. Tiene cierto nivel de organización propia (por eso puede ser considerada cultura), pero su funcionamiento está constantemente expuesto a ser re-definido o manipulado según los intereses de la cultura mayor (por eso es «popular» o «subalterna»). (p.7).

Per l'autora, la cultura oficial disposa per definició i en primera instància els mitjans tècnics i els recursos necessaris que, així, funcionen per consolidar-la i perpetuar-la.

Per altra banda la teoria de l'Authorised Heritage Discourse d'Smith (2006), en aquest cas formulada des dels estudis del patrimoni cultural, es basa també en el reconeixement d'un discurs dominant que des l'elit occidental postula i legitima els principis que regeixen la naturalesa i el significat del patrimoni, que es plantegen universalment aplicables. L'AHD privilegia l'expertesa i regula les pràctiques professionals. De la mateixa manera que Juliano (1986) afirma que, amb el sol fet d'existir i proposar alternatives, la cultura popular qüestiona la pretensió universalista de la cultura dominant, segons Smith en paral·lel a l'hegemonia sorgeixen pràctiques i significacions populars de participació comunitària, en els processos de gestió i conservació, que es categoritzen de subalternes en tant que es troben fora del discurs dominant. Se serveix de les paraules de Graham, Ashworth i Tunbridge (2000) per referir-se a aquest fet: «heritage may represent the dominant ideological discourse, but that also ensures that it can become the focus of alternative meaning for those who dissent» (p.35). Segons

l'autora quan aquests posicionaments dissidents són expressats, malgrat la bona predisposició que puguin presentar els estaments oficials, les respostes que ofereixen són exigües, degut a la dificultat conceptual d'eixamplar el debat i les pràctiques fora dels límits establerts per l'AHD.

Seguint aquesta tendència de pensament hi ha també Robertson (2008), qui defensa que el patrimoni és una construcció social i cultural que s'estructura a partir de relacions de poder. La perspectiva de classe obre la porta a considerar l'existència de fórmules alternatives al control hegemònic, que operen des de baix i sobretot a nivell local, les quals refereix com a *heritage from below*. Es tracta de visions que, des de la resistència a la dominació, proposen interpretacions alternatives del passat.

En definitiva la qüestió de fons, formulada a partir d'aquest conjunt de teories, és l'existència d'una definició hegemònica del patrimoni generada pels grups dominants de la societat en base als seus interessos i legitimada a través d'un entramat de relacions de poder. Aquesta definició del que és el patrimoni esdevé el marc conceptual oficial i és normatiu. Se sustenta mitjançant un sistema de recursos, especialment burocràtics i també polítics i legislatius. En base a aquest posicionament dicotòmic entre oficial/dominant i popular/subaltern, i a partir de l'anàlisi dels casos de l'inventari, es proposa una classificació de l'activisme patrimonial que discerneix entre aquells moviments que esdevenen des de i per a l'hegemonia i els que, en canvi, en són crítics, hi reaccionen i/o s'hi oposen.

El primer tipus d'activisme funciona assumint, de base, els principis del discurs hegemònic establert. Admet el rol de l'esfera oficial a l'hora d'atribuir valor patrimonial als béns que considera, sense l'existència expressa d'una confrontació simbòlica pel que fa la seva significació (és a dir, la mobilització no sorgeix a partir d'un conflicte envers la ideologia dels discursos establerts, així com tampoc no n'està al marge). Així, es tracta d'iniciatives que actuen en elements que disposen d'un reconeixement previ i sovint formen part del repertori de béns declarats d'interès, o bé són potencialment catalogables (com és el cas, per exemple, de les ermites romàniques i els castells i fortaleses medievals, entre molts d'altres). La reivindicació, en aquests casos, es basa en assolir els principis de conservació que l'estatus patrimonial els confereix. De la mateixa manera que acaten els discursos conservacionistes hegemònics, els col·lectius que s'inscriuen en aquesta tendència també solen emprendre fórmules que són pròpies de l'àmbit institucional, com ara la delegació de la presa de decisions als ens públics que en tenen la competència, l'assimilació del tecnicisme i professionalisme i l'impuls de projectes d'intervenció i de nous usos basats en criteris hegemònics, entre d'altres.

Per altra banda, l'activisme de caràcter crític envers l'estatus patrimonial defensa un posicionament subaltern a les significacions hegemòniques i reivindica el reconeixement de certs discursos així com el valor dels béns que el marc establert deixa fora. En relació a l'anterior aquesta tendència és més complexa, en tant que aprofundeix en les qüestions relatives a l'autoritat política, la gestió urbanística i els models turístics i de territori, entre d'altres. Tendeix també a trencar amb la sacralització de l'expertesa i la professionalització que caracteritza el

règim patrimonial, per dotar de legitimitat la ciutadania a l'hora d'actuar sobre els béns. Algunes de les iniciatives que s'inscriuen en aquesta casuística prenen estratègies d'acció pròpies de moviments socials, com l'okupa, amb la fi d'assolir l'autogestió dels espais reivindicats. N'és un exemple el cas del Cafè-teatre Euterpe de Sabadell, amenaçat d'enderroc per un projecte immobiliari, dins el qual va irrompre un col·lectiu amb la voluntat de condicionar l'espai i organitzar-hi activitats culturals i reivindicatives. N'és un altre el de la fàbrica Can Sanpere de Premià de Mar, afectada també per un projecte urbanístic; la Plataforma Can Sanpere 100% Públic va ocupar-la per paraitzar l'enderroc i va iniciar-hi un centre social autogestionat.

És important subratllar que la dicotomia entre l'acatament de l'oficialitat i la dissidència no funciona en termes absoluts. A l'hora de classificar la naturalesa de l'activisme patrimonial cal tenir en compte que entre els dos posicionaments es desplega tot un espectre, en el qual les iniciatives es desenvolupen en diferents graus. I encara és més important de destacar el fet que, en tots els casos, la contra hegemonia té lloc dins el propi sistema. Així, malgrat la seva naturalesa crítica, la majoria de les iniciatives de base subalterna reclamen solucions del tot institucionalitzades, com ara l'adjudicació de catalogacions, i per tant reivindiquen d'alguna manera el fet d'entrar a formar part del discurs oficial. Per tant, en el fons, aquesta tendència no deixa d'estar sotmesa a la concepció vertical i jerarquizada del règim patrimonial. En relació a aquest concepte, profusament establert en els estudis contemporanis del patrimoni, Sánchez-Carretero (2022) indica que entendre el patrimoni com a règim significa aprofundir en «el sistema de procedimientos ordenados para la producción, regulación, circulación y funcionamiento de afirmaciones que no se cuestionan. De esta forma, se aplica la idea de «régimen de verdad [en referència a Foucault] al campo patrimonial» (p.302). Així, tal com apunta De Cesari (2013), en el context de les anomenades economies creatives «Different actors, both national and grassroots, appropriate the language of heritage to advance their demands, as well as, increasingly, to gain access to funding and investments» (p.403). Per la seva banda Smith (2006), en referència de nou a l'AHD, indica que aquest té la pretensió d'excloure qualsevol tipus de discursos que es proposin competir-hi i que, per tant, desacredita les propostes que provenen de visions alternatives i subalternes. D'aquesta manera constitueix una naturalesa del patrimoni de caràcter passiu que no permet ni incentiva el desenvolupament d'una relació crítica: «while it may be the subject of popular “gaze”, that gaze is a passive one in which the audience will uncritically consume the message of heritage constructed by heritage experts» (p.31).

La recerca de Roura-Expósito (2023) és clau per aportar coneixement envers el tema que es planteja i és convenient exposar-la. L'autor se serveix d'un extens estudi etnogràfic sobre la reivindicació ciutadana de la Casa del Pumarejo, a Sevilla, per reflexionar sobre la irrupció de la retòrica patrimonialista en els moviments socials. L'article analitza de manera crítica la transformació que l'activisme per la defensa d'aquest edifici del segle XVIII ha experimentat al llarg de vint anys de dedicació a la causa, mitjançant l'adopció de diferents narratives i les conseqüències d'aquest fet a nivell pràctic i conceptual. La Casa del Pumarejo s'ubica en un barri

obrer que durant el canvi de mil·lenni es trobava sotmès a un procés de gentrificació. Un grup hoteler va adquirir part de l'edifici, amb la intenció d'acabar-ne comprant la totalitat, per tal de convertir-lo en un hotel de luxe. Aquest projecte sentenciava la continuïtat dels usos residencials fins aleshores establerts i les veïnes i veïns van veure's seriosament amenaçats amb l'expulsió de les seves llars. En aquest moment, l'any 1999, sorgeix la Plataforma para la Defensa de la Casa del Pumarejo, que el 2008 seria formalitzada legalment com a Asociación Casa del Pumarejo. El propòsit del col·lectiu era evitar el desnonament de les persones residents a l'edifici i per tant, anul·lar el projecte turístic. Els i les activistes van establir aliances amb altres associacions culturals del barri i amb CSOA, amb qui compartien els principis d'oposició a les polítiques urbanístiques neoliberals. Així, es tractava d'un moviment en sintonia amb la lluita pel dret a l'habitatge i en contra de l'especulació immobiliària i la gentrificació. Aquesta etapa de la mobilització en què les demandes no estaven enfocades al patrimoni oficial, Roura-Expósito l'anomena «Non-heritage» i en reconeix tres grups d'actors principals. Per una banda els mateixos residents de la Casa del Pumarejo, que descriu en la seva majoria com a dones d'edat avançada i de classe treballadora, que percebien l'edifici com la seva llar més que no pas un artefacte patrimonial. Per l'altra, un grup heterogeni de joves de tendència ideològica anarquista i anti-neoliberal, compromesos amb la lluita politico-social. Segons l'autor, el posicionament d'aquest grup envers el patrimoni era de reticència: el percebien com un concepte elitista, restringit i amb poca repercussió en la defensa dels drets socials amenaçats. Per últim, assenyala un grup de persones del barri amb diferents bagatges professionals que aquestes sí, defensaven els valors historicoartístics *transcendentals* de l'edifici i en reconeixien i reivindicaven els valors patrimonials. És en el si d'aquest grup que va néixer una codificació de la mobilització en termes de patrimoni, una estratègia deliberada de caràcter instrumental. Roura-Expósito anomena aquesta etapa «Heritagisation», i va significar la ruptura amb la retòrica del moviment desenvolupada fins aleshores.

Uns quants mesos després d'haver-se creat la Plataforma, doncs, Roura-Expósito explica que va irrompre una figura clau en la futura trajectòria del moviment: la del professor d'antropologia (i autor de nombroses recerques citades en la present tesi) Javier Hernández-Ramírez. L'expert en patrimoni havia viscut al barri i simpatitzava amb la causa que defensaven els activistes. Així doncs, la seva col·laboració va facilitar l'entrada d'una narrativa patrimonial pròpia, contrahegemònica i crítica amb l'AHD, «to help the social movement to obtain moral, institutional and legal recognition» (p.228). La sol·licitud de declaració de la Casa del Pumarejo com a bé patrimonial, en clau d'eina legal per confrontar-se i negociar amb les autoritats polítiques locals, va ser una acció cabdal en el sentit que va fer evident l'escissió entre dos tipus d'activisme dins la mobilització. Tal com es relata a l'article, un grup dels activistes joves propers a la ideologia anarquista van decidir abandonar el col·lectiu perquè

First [...] heritage approval entailed validation of those antagonists -such as State- that threatened to discipline and domesticate the movement using the heritage declaration as a regulatory device. Second, [...] heritage recognition would not resolve the

neighbours' housing problems, but rather, conceal the conflict's socioeconomic origin and blur the confrontation between owners and tenants. This group believed that the struggle for the neighbours' material conditions was based on direct experiences of inequality, whereas the struggle for heritage (as normatively and legally understood) was more ethereal, as it concentrated on the building's symbolic values. Third [...] appropriation of the hegemonic language of heritage for counter-hegemonic purposes would hinder prefigurative political actions and limit the movements' creative and institutive power. [...] (p.228).

Aquesta «counter-heritage view», segons l'autor, abandera una posició reactiva que no correspon amb el col·laboracionisme amb les institucions i administracions públiques pròpies de la tendència *patrimonialista*. Així, les estratègies de lluita més disruptives com ara l'acció directa es veuen frustrades i, amb elles s'accentua la diferència de l'entesa del moviment. Tanmateix, lluny de replegar-se per les diferències exposades, la mobilització per la Casa del Pumarejo va continuar. Els tràmits burocràtics per declarar l'edifici patrimoni oficial van ser seguits de prop pels activistes. La declaració va fer-se efectiva l'any 2003, aturant així el projecte de l'hotel, i més tard, permetent la municipalització del bé. Malgrat tot, aquest fet no suposaria el final del moviment sinó el principi de l'etapa que Roura-Expósito denomina «Hyper-heritage», en la qual el patrimoni esdevindria un incentiu per a l'acció col·lectiva. El rol dels activistes en aquesta etapa, lluny de ser oposat al de les autoritats municipals facilita el contacte, la negociació i l'intercanvi.

Amb tot, la diferenciació de les dues tendències d'activisme que s'han descrit més amunt (el que assumeix de manera acrítica el discurs hegemònic i l'activisme de caràcter crític) s'il·lustren, a continuació, mitjançant dos casos de l'inventari. El primer és Can Mario, de Palafrugell, conegut també com a fàbrica Armstrong. La història de la reivindicació de Can Mario és llarga i complexa i per abastar-ne tots els detalls seria necessari dedicar-hi un capítol sencer. Tanmateix, en els paràgrafs que segueixen s'efectua un retrat general del cas que permet conèixer-lo en relació a la perspectiva de l'activisme patrimonial que es proposa. L'altre cas és el del campanar de l'església de Sant Joan Baptista de Valls.

Can Mario és un complex fabril que, fins l'any 1993, albergà una destacada activitat industrial relativa al món del suro al centre de Palafrugell. Quan l'empresa que els ocupava hi cessà l'activitat, una societat saragossana anomenada Desarrollos Urbanos del Ampurdán va comprar el conjunt d'edificis de la finca amb la intenció d'executar-hi una operació immobiliària⁴⁷. Aproximadament deu anys abans, l'ajuntament de Palafrugell havia aprovat un Pla General que qualificava els terrenys com a urbanitzables. La nova empresa propietària inicià l'elaboració d'un Pla Especial que apostava per l'aprofitament del sòl, amb la construcció d'habitatges i l'obertura d'algunes zones verdes, condemnant a desaparèixer tot un conjunt patrimonial que, per altra banda, aleshores no comptava amb cap tipus de protecció legal. L'ajuntament de Palafrugell va

⁴⁷ Can Mario per a Palafrugell. (1 novembre 1994). *Revista de Palafrugell*, p.29.

aprovar el projecte. En una conversa, Pep Espadalé, director del Museu del Suro, explicava que aquest és el punt d'inici d'una controvèrsia que duraria anys.

El projecte no convenia [...] El centre urbà de Palafrugell es trobava en una situació de degradació important per l'abandonament de l'activitat industrial surera i s'havia fet palesa la necessitat d'una renovació urbana. Fer-se càrrec del complex de les antigues indústries del suro no era només pensar-ne els nous usos, sinó principalment fer front a la reflexió de tot un model de ciutat. Els edificis aleshores abandonats formaven part d'un gran i cèntric espai que calia repensar (Pep Espadalé, comunicació personal, 30 d'agost del 2019).

Malgrat la rellevància d'aquest procés de transformació urbana, que afectava més d'11.000 metres quadrats del centre de la ciutat, el lideratge de l'elaboració del planejament radicava en els agents immobiliaris. Segons Espadalé l'administració (és a dir, el consistori) no semblava presentar-hi una actitud activa, així com tampoc no reconeixia el valor patrimonial ni la significació del conjunt. Aquesta situació, marcada per la confluència d'interessos molt diversos per satisfer, va motivar l'aparició de dos posicionaments contraposats: per una banda, hi havia els que donaven suport a l'execució del projecte immobiliari (és a dir, a l'aprofitament del sòl de l'antiga fàbrica per construir-hi pisos). Per l'altra, els qui defensaven la conservació dels edificis i la seva conversió en un centre cultural i de serveis per a la ciutadania. Espadalé explica que en aquesta conjuntura el Museu del Suro, com a institució, hi veia una molt bona oportunitat: «què millor que poder explicar la història surera i arribar a la seva essència, dins del que havia estat la fàbrica de suro més important de Catalunya?» (Pep Espadalé, comunicació personal, 30 d'agost del 2019). Tanmateix, semblava que el govern de l'ajuntament d'aleshores no veia aquesta proposta amb bons ulls.

En aquest context, el novembre de 1994 es constitueix una coordinadora provisional en el si de l'Associació de Comerciants de Palafrugell, anomenada Plataforma Can Mario per Palafrugell. Els membres de l'associació de comerciants havien estat, poc temps abans, els autors de l'única al·legació presentada durant l'exposició pública del projecte urbanístic de l'empresa Desarrollos Urbanos del Ampurdán. Aplegant representants de diverses entitats culturals de la ciutat i persones a títol individual (era de caràcter obert), aquesta plataforma cívica va començar una campanya que tindria una continuïtat destacable (més de sis anys), amb la idea fundacional de defensar la fàbrica i el seu valor patrimonial i de promoure'n la conversió en espai públic. Perquè aquest últim punt pogués esdevenir calia que l'immoble passés a ser de propietat municipal, de manera que aquesta fou una de les reivindicacions més notòries del moviment. En declaracions a la premsa, un dels membres de la plataforma apuntava que «no anem contra l'Ajuntament, sinó contra el projecte»⁴⁸. Espadalé explica que el col·lectiu apostava per la instal·lació d'un museu en el complex i que la proposta que fos el Museu del Suro va ser àmpliament debatuda: «els propis membres de la plataforma van intentar ser crítics amb si mateixos i es preguntaven

⁴⁸ Vilar, A. (3 desembre 1994). Creen la plataforma per demanar que Can Mario de Palafrugell sigui un espai públic. *El Punt*, p.6.

si era el més adequat» (Pep Espadalé, comunicació personal, 30 d'agost del 2019), afirma. Finalment, el març del 1995 la coordinadora va lliurar a l'alcalde un document amb propostes alternatives al pla urbanístic que se centrava en la conversió de la fàbrica en un gran espai dedicat a la cultura del suro⁴⁹.

La coordinadora permanent de la Plataforma Can Mario per Palafrugell, amb representants de tots els sectors, va ser constituïda el febrer del 1995. El col·lectiu va dur a terme un gran nombre d'accions al llarg de la seva existència. Entre d'altres, les més destacades en el seu inici foren la redacció i la difusió d'un manifest (en van fer diversos en diferents moments de la campanya), la creació d'una imatge corporativa (un logotip) amb la il·lustració d'un dibuixant local, una recollida de signatures i la irrupció al ple municipal per adreçar preguntes a l'alcalde; més tard, la petició de catalogació monumental del conjunt, l'organització d'un debat públic amb els grups municipals amb representació a l'ajuntament, i d'una cadena humana al voltant de la fàbrica. Un dels gestos més mediàtics de la campanya va tenir lloc durant la matinada del 28 de desembre del 1994 a l'anomenada Torre de Can Mario, una estructura de ferro de 35 metres d'alçada amb un dipòsit, que proveïa d'aigua l'antiga fàbrica. La torre, que es reconeix des de diversos punts de Palafrugell i forma part de la seva silueta urbana, és un element de significació a la ciutat. Un grup de membres de la plataforma va pujar-hi per tal d'embolcallar-la amb una gran lona negra, un color que simbolitzava el dol pel qual el conjunt estava passant. Van acompanyar l'acció amb un repartiment d'esqueles⁵⁰. Aquesta no és l'única ocasió en què la torre, o més ben dit el seu simbolisme, va ser feta servir per difondre les reivindicacions del cas. El gener del 1998 la mateixa plataforma va penjar-hi una gran pancarta que dictava, amb unes grans lletres negres, «BCIN», en relació a la sol·licitud de catalogació del conjunt com a Bé Cultural d'Interès Nacional que estava impulsant. Aproximadament un mes més tard la torre lluïa de nou un gran cartell, aquesta vegada instal·lat per un grup de joves que va irrompre a l'escena amb la intenció de fer paleses les seves demandes envers Can Mario: l'Assemblea d'okupes per Can Mario.

Figura 32. La torre de Can Mario de Palafrugell amb una pancarta.

⁴⁹ Suñer rep el projecte per Can Mario. (Març 1995). *Revista de Palafrugell*, p.5.

⁵⁰ Tapen amb una lona negra la torre de l'antiga fàbrica Armstrong a Palafrugell. (29 desembre 1994). *Diari de Girona*, p.6.

Nota: Fotografia de la torre de Can Mario amb una pancarta que mostra la consigna «BCIN». Fou instal·lada per la plataforma Can Mario de Palafrugell com a acte reivindicatiu per a la declaració del conjunt arquitectònic com a Bé Cultural d'Interès Nacional (sense data). Autor: Miquel Ruiz i Avilés. INSPA, Centre de la Imatge. Diputació de Girona.

A finals de febrer del 1998, un col·lectiu de joves de diverses agrupacions locals va entrar a Can Mario amb l'objectiu d'okupar-ne les naus. Reivindicaven la conservació de l'espai i la seva dedicació a usos socials: «Contra l'especulació, okupació» és el lema que manifestaven en una sèrie de fulletons que repartiren per la ciutat⁵¹. Una de les primeres accions que van dur a terme va ser la convocatòria d'una reunió oberta, en la qual van convidar a participar a tots els col·lectius i associacions del municipi i al conjunt de la ciutadania, per tal de compartir propostes. Van redactar un manifest informatiu per donar a conèixer la seva iniciativa i van recollir firmes de suport. Atès que l'aspiració principal del col·lectiu era recuperar la finca amb la intenció d'establir-hi un local de trobada per fer-hi activitats, van començar a condicionar-ne una part. Una crònica publicada al diari el Punt n'explicava el següent⁵²:

Abans de l'assemblea, el ritme a l'antiga Armstrong era frenètic. Els joves esquàters, repartits per tota la fàbrica, continuaven treballant ordenadament en el condicionament dels diferents espais que s'utilitzaran: uns netejaven el pati d'herbes, mentre els altres escombraven les sales. Ara, els projectes més importants dels joves són portar electricitat a la fàbrica i determinar si l'aigua d'un pou que hi ha a la finca és potable [...] Així mateix, en el decurs de l'assemblea també es va acordar crear un grup per netejar els lavabos de la fàbrica "encara que sigui amb un vestit de submarinista". Pel que s'ha pogut veure fins ara, la iniciativa dels esquàters palafrugellencs sembla que està prenent cos i, de moment, si més no, està fent canviar la fesomia de l'antiga fàbrica, que presenta un estat ruïnós i és pràcticament inhabitable.

Mentrestant la Plataforma Can Mario per Palafrugell, que seguia amb el decurs de les seves actuacions de manera simultània, capitanejava la sol·licitud de catalogació monumental del conjunt. En un article⁵³ al diari el seu portaveu va indicar que «aquest no és l'estil de la plataforma», en referència a les accions dels okupes. Val a dir que aquest col·lectiu no va restar exempt de crítiques, tal com denota la lectura de la premsa local del moment. En tot cas, la situació del conflicte i el rol dels diferents actors es fa palesa en les següents línies, que corresponen a un fragment d'un article d'opinió publicat a la Revista de Palafrugell⁵⁴:

[...] l'Ajuntament diu que és el propietari qui ha de resoldre la qüestió i que el propietari al seu torn diu que és l'Ajuntament qui ho ha de fer perquè les naus ocupades són o seran de la seva propietat. Mentrestant, la plataforma Can Mario per Palafrugell demana

⁵¹ Firmes pels esquàters de Can Mario (2 de març de 1998). *El Punt*, p.6.

⁵² Gamero, J. (27 febrer 1998). Assemblea d'esquàters per Can Mario. *El Punt*, p.4.

⁵³ Gamero, J. (26 de febrer de 1998). La plataforma cívica diu que l'ocupació de Can Mario de Palafrugell és fruit de la mala gestió. *El Punt*, p.6.

⁵⁴ Guasch, J. (Abril 1998). Can Mario. *Revista de Palafrugell*, p.13.

que l'antiga fàbrica sigui declarada conjunt d'interès artístic nacional. La instància avisa que hi ha perill d'una destrucció irreversible de la majoria del conjunt. Curiosament, només en són sensibles aquesta munió de joves que s'afanyen a netejar Can Mario.

Les causes per les quals el moviment okupa finalment es desvirtuà i abandonà la causa mereixerien un anàlisi en profunditat que el present apartat no abasta. La premsa va fer ressò d'un incendi⁵⁵ en dues de les naus del complex i una baralla, entre dues persones alienes al col·lectiu, que acabà amb una persona morta⁵⁶. En tot cas, l'abril del 1998 l'assemblea d'okupes deixa de formar part de la reivindicació i tot el protagonisme d'aquesta recau, de nou, en la Plataforma.

A finals del mes de març de 1999, amb l'expedient de la catalogació de la torre de l'aigua com a Bé Cultural d'Interès Nacional sense resoldre (que n'havia de delimitar l'entorn de protecció), l'ajuntament de Palafrugell aixeca la suspensió cautelar d'obres que havia determinat a Desarrollos Urbanísticos del Ampurdán i l'empresa comença la preparació dels treballs d'enderrocament de dues de les naus⁵⁷. L'activitat de la Plataforma Can Mario per Palafrugell, que en reclama la paralització, s'intensifica. Els seus membres es reuneixen amb el Síndic de Greuges i difonen un nou manifest. Quatre mesos més tard, però, demoleixen les dues naus centrals de l'antiga fàbrica⁵⁸. El setembre, finalment, es publica de manera oficial la incoació de l'expedient de declaració de la torre. Les llicències d'obres ja concedides queden sense efecte i tanmateix, les màquines continuen treballant a la finca, fet pel qual els membres de la plataforma es mobilitzen: envien una carta a l'ajuntament i truquen a la policia local, que es personifica a la finca i indica als operaris que han de suspendre l'enderroc⁵⁹. La plataforma, en un comunicat, manifesta estar satisfeta de la declaració malgrat que es tracta d'un resultat que dista de l'objectiu que es proposaren el gener del 1998, és a dir, la declaració del conjunt de la fàbrica. En aquest comunicat també expressen la necessitat de continuar amb la seva tasca: «Pensem que ara cal fer el seguiment dels usos i de l'urbanització de can Mario. Estem preocupats per l'augment d'edificabilitat que s'ha permès a la nova empresa constructora i el disbarat urbanístic que això pot comportar»⁶⁰. D'aquesta manera, es fa palès de nou que la reivindicació del conjunt patrimonial no rau tan sols en vetllar per la seva integritat com a construcció material aïllada, sinó que traspasa en termes de gestió i de significació de l'entorn en el qual s'inscriu. La plataforma insisteix també en l'adquisició del total de la finca per part de

⁵⁵ Solano, Ll. (22 març 1998). Es crema Can Mario de Palafrugell i els «okupes» culpen uns cap-rapats. *Diari de Girona*, p.10.

⁵⁶ Muxach, R. i Solano, Ll. (11 abril 1998). Un magribí mor en una baralla amb dos africans més a Can Mario de Palafrugell. *Diari de Girona*, p.6.

⁵⁷ Gamero, J. (25 març 1999). Comencen els preparatius per demolir la part de Can Mario de Palafrugell on es faran pisos. *El Punt*, p.14.

⁵⁸ Gamero, J. (24 juliol 1999). Patrimoni estén l'entorn de protecció de la torre de Can Mario de Palafrugell a tota la finca. *El Punt*, p.8.

⁵⁹ Bonmatí, C. (16 setembre 1999). Enderroquen part de Can Mario el dia que suspenen les obres. *Diari de Girona*, p.15.

⁶⁰ Can Mario per a Palafrugell proposa a l'Ajuntament que adquireixi la resta de la finca. (Juny 2000). *Revista de Palafrugell*, p.10.

l'ajuntament, que des de principis del 2000 ja en disposa d'una part, adquirida amb la pretensió de vendre-la més endavant. En aquest punt, doncs, el debat se centra en les actuacions al conjunt i la determinació dels seus nous usos, un àmbit que lluny de restar exempt de polèmica encén una sèrie de posicionaments crítics, entre els quals cal destacar de nou el de la Plataforma Can Mario per Palafrugell, que continua organitzant accions⁶¹ i té cura del seguiment de les obres⁶².

L'aparició en escena de la Fundació Vila Casas, segons Espadalé, va ser cabdal. «Mai els podrem estar prou agraïts», expressa. La tardor de l'any 2000 l'ajuntament de Palafrugell fa efectiva la venda, amb aquesta institució, de les naus en forma d'ela situades entre els carrers de Begur i la Garriga per tal que s'hi ubiqués un museu. Així, continua explicant Espadalé, «mitjançant els recursos publico-privats es va poder acabar establint el complex cultural al recinte, això sí, no sense fer algunes concessions i lamentar la pèrdua d'algunes parts» (Pep Espadalé, comunicació personal, 30 d'agost del 2019). El nou Museu del Suro de Palafrugell va ser inaugurat dotze anys més tard, el 29 de juny del 2012), en una altra de les naus de la finca.

El tema de Can Mario va tenir un lloc més que destacat en el debat públic de Palafrugell, amb moments àlgids. Ho evidencia la gran quantitat d'articles, notícies i notes a la premsa local i comarcal que va generar, fruit de l'afany de la ciutadania per expressar els seus punts de vista i arguments. N'és un exemple, entre molts, un article d'opinió signat per un grup d'usuaris del centre de dia, que comença així:

La setmana següent a la manifestació que es va fer en contra de l'enderrocament de Can Mario, en el Centre de Dia vam fer una reunió amb tots els usuaris, persones que per la seva edat i per haver nascut o viscut a Palafrugell, consideràvem que tenien tot el dret a expressar la seva opinió sobre aquest tema. Van haver-hi diverses opinions, però totes elles en contra de la demolició. Molts d'aquests usuaris van treballar, d'una forma directa o indirecta, en aquesta empresa, i consideren el recinte d'aquesta fàbrica com un símbol d'aquest poble⁶³.

Un dels aspectes més interessants de tenir en compte d'aquest cas és la multiplicitat de discursos, dins el mateix posicionament conservacionista, que van fer-se evidents amb la irrupció de l'assemblea d'okupes. La Plataforma Can Mario per Palafrugell representava a bastament l'ideari de defensa dels valors patrimonials del conjunt fabril i la necessitat de preservar-los per a la ciutadania, uns principis que malgrat les distàncies eren compartits pel col·lectiu okupa (si més no, l'afany d'evitar la destrucció i la defensa dels usos públics). Tanmateix i malgrat operar de manera simultània, ambdues entitats presentaven una significació de base i un repertori d'accions del tot distants, fins i tot contraposades, que suscitaran l'expressió del desacord per part de la plataforma (recordar el fragment de l'article

⁶¹ Comissió per a un projecte consensuat. (Juny 2001). *Revista de Palafrugell*, p.15.

⁶² Plataforma Can Mario per a Palafrugell. (Març 2003). El fantasma de Can Mario. *Revista de Palafrugell*, p.20.

⁶³ Ruiz, Ll. (Febrer 2000). Article d'opinió: Can Mario. *Revista de Palafrugell*, p.7

de diari exposat en què el seu representant proclamava desmarcar-se'n). Les reticències en la pugna per Can Mario, dins i fora dels diversos posicionaments, evidencien el que Carrera (2021) dicta seguint altres autores com Sánchez-Carretero, Morón, Jiménez-Esquinas i Rosas: «Tanto el patrimonio como los procesos de patrimonialización constituyen un escenario privilegiado para observar el conflicto» (p.40).

Recuperant ara de nou la categorització de les dues tendències de l'activisme patrimonial que s'han suggerit a l'inici de l'apartat, es determina que el cas de Can Mario respon al tipus dissident o subaltern. Això és perquè, primer, el moviment de salvaguarda se centra en un element que no disposa de cap reconeixement patrimonial previ (de fet, és la mateixa Plataforma Can Mario per Palafrugell qui engega, lidera i va resseguint el procés de declaració monumental). Per a l'administració es tracta, doncs, d'un conjunt ordinari que ocupa un sòl urbà ple de tensions i xocs d'interessos. L'estratègia de revertir la situació d'amenaça mitjançant procediments institucionalitzats inscriu la reivindicació en la oficialitat, fet que evidencia una vegada més que l'activisme funciona dins el règim establert i és poc comú que se n'escapi. Tanmateix, la divergència es fa palesa en l'afany d'alçar la veu per la denúncia d'una sèrie de conflictes que van més enllà dels béns construïts: el debat sobre els usos del complex i la seva significació, la falta de transparència en els processos polítics i en la presa de decisions, l'especulació urbanística i, en definitiva, la gestió de la ciutat i d'allò que s'hi erigeix com a bé comú. I sobretot, en el col·lectiu d'okupes, que es posiciona en un punt de la contra hegemonia més accentuat; els seus principis ideològics, ja dissidents, marquen les directrius d'un funcionament pretesament allunyat de la convenció.

Per tal d'il·lustrar ara la tendència de l'activisme patrimonial de caire hegemònic amb el règim i els discursos patrimonials establerts, en contraposició amb el que s'acaba d'exposar, es pren l'exemple del cas del campanar de l'església de Sant Joan Baptista de Valls.

El de Sant Joan Baptista, amb setanta quatre metres, és el campanar més alt de totes les esglésies parroquials de Catalunya i tot un símbol vallenc. Integrat a l'església homònima, al centre de la vila, va ser beneït la tardor del 1897. Jordi París, director del Museu de Valls i Salvador Casañas, qui fou secretari de la Comissió pro-restauració del campanar de Valls expliquen amb detall la campanya que es va engegar a finals de la dècada de 1970 per salvaguardar-lo, la qual suposa un dels exemples més destacats de mobilització popular pel patrimoni a la ciutat. Segons Casañas, a mitjans dels anys setanta hi havia una colla de joves més o menys vinculats a la parròquia, dels quals formava part, que en les dates assenyalades del calendari es dedicaven a tocar les campanes de Sant Joan Baptista: «A Sant Joan hi havia el sagristà i la gent que cuidava l'església, però quan aquesta gent va desaparèixer no ho feia ningú. Llavors nosaltres, que érem joves, vam dir: doncs anirem a tocar les campanes per Nadal i per les festes importants» (Salvador Casañas, comunicació personal, 28 de novembre del 2019). Cap a finals de la dècada, però, van començar a sorgir veus que qüestionaven la seguretat de l'edifici i se'ls va prohibir de pujar-hi, segons apunta Casañas, per risc d'electrocució. Els joves, preocupats per l'assumpte, van acudir a l'alcalde i aquest decidí enviar-hi l'arquitecte municipal.

El tècnic va inspeccionar amb detall el campanar i va determinar-ne que patia problemes estructurals greus pels quals era necessari i urgent actuar. El mossèn de la parròquia, al·legant no poder fer front a la despesa de les obres (segons Casañas, sumaven uns dotze milions de pessetes), es reuní amb el Bisbat de Tarragona i amb l'ajuntament de Valls. En aquest context de cerca d'una solució per poder consolidar el campanar, en un primer moment capitanejat per l'arxipreste, sorgí un col·lectiu de ciutadans que va decidir crear una comissió per dedicar-se a l'afer. L'acta de constitució va ser signada l'1 de juliol de 1980 per nou homes i l'arxipreste. A continuació se'n reproduïx un fragment:

Atès que el Campanar de l'Església Arxiprestal de Sant Joan Bta. de Valls, és l'element que més caracteritza Valls, per la qual cosa ultrapassa el simple caràcter Parroquial, per ser un element representatiu de la ciutat, i donat que tots els presents s'han vingut preocupant darrerament, ja sigui personalment o com a membres de la Parròquia, de l'estat del Campanar per tal de buscar-hi una solució, presentant diferents iniciatives.

Per tot això, manifesta el sr. Arxiprest, la conveniència que les activitats que s'hagin de dur a terme per a la consolidació i la restauració del Campanar, es facin per una Comissió que estigui oberta a una àmplia participació ciutadana, que s'anomenarà COMISSIÓ PRO-RESTAURACIÓ DEL CAMPANAR DE VALLS, i que depenent d'aquesta Església Arxiprestal gestioni tot el que calgui per a l'esmentada Consolidació i Restauració. A aquesta proposta s'hi mostren d'acord tots els presents⁶⁴.

A la Comissió s'hi van integrar diferents entitats ciutadanes. «Recordo que hi havia gent fins i tot de la Penya Barça», diu Casañas. Si l'acta de constitució ja expressa una vocació participativa, la iniciativa va traspasar de seguida l'afer eclesiàstic i va fer palès que es tractava d'un problema que interpel·lava el conjunt de la ciutadania. I és que tal com apunta Jordi París:

«S'ha de reconèixer que el campanar és un element molt emblemàtic de la ciutat, i per tant, és un referent a tots nivells [...] Aquí el que està clar és que el campanar tothom se'l sent seu, la majoria de la gent. I per tant és un tema que té un ampli consens [...] Més que no pas l'església perquè el campanar, en el fons, no deixa de complir una part civil: les campanes tenen aquesta doble funcionalitat, la d'avisar de les funcions religioses (en el seu moment de toc de morts, de festa...) i sobretot el tema horari. Per tant, això té un component que pertoca a l'àmplia majoria de la gent» (Jordi París, comunicació personal, 28 de novembre del 2019).

Una carta reproduïda a la revista Cultura el juliol del 1980, d'una persona simpatitzant amb la causa, va més enllà a l'hora de reivindicar el caràcter simbòlic del campanar. Utilitza un símil amb un monument àmpliament reconegut per justificar i promoure la mobilització col·lectiva davant la possible pèrdua d'aquest important element del patrimoni vallenc:

⁶⁴ Reproducció del text del document original, custodiat a l'arxiu personal de Salvador Casañas.

[...] aquesta vegada ens correspon de posar de relleu la col·laboració econòmica i moral rebuda des de París i enviada d'una manera anònima: en la seva carta comenta el seu pensar que si, a París, la famosa torre Eiffel, signe d'identificació de la ciutat del Sena, correués el perill de caure, tot París, tot França, s'hi abocaria per a salvar-la, i que, semblantment, creu que si el nostre campanar està en perill de caure, tot Valls i tota la comarca, com a mínim, farà el que convingui per a conservar-lo⁶⁵.

Fent referència a la comissió com a entitat, París assenyala que es tracta d'un model d'organització que més tard s'aniria replicant en altres campanyes ciutadanes sobre diversos afers, resultant així ser una iniciativa pionera en termes de mobilització popular a Valls.

Una de les primeres accions que va dur a terme la Comissió va ser una revisió de l'estructura interior del campanar, l'armadura metàl·lica, per tal de determinar amb precisió el problema que patia. Per fer-ho van contractar un equip especialitzat «que va cobrar més de 4000 pessetes», explica Casañas, que va anar guardant minuciosament tota la documentació que es va anar generant al llarg de la campanya. Després van decidir engegar una campanya ciutadana amb l'objectiu de recaptar fons per les obres de consolidació: «Vam arribar a 500 subscriptors, que es van comprometre, crec recordar, per 5 anys a fer una aportació. Cada any se'ls girava un rebut. [...] N'hi havia que pagaven 50.000 pessetes i altres 100. Hi havia de tot» (Salvador Casañas, comunicació personal, 28 de novembre del 2019). Per tal de sumar adeptes van dur a terme diferents activitats de difusió, entre les que destaca un porta a porta (van deixar un sobre a la bústia de cadascun dels/les veïns/es perquè hi possessin un donatiu) i una exposició a la capella de Sant Roc, que va comptar amb una crida ciutadana per aportar plànols, fotografies i tot tipus de material relacionat amb el campanar. El número d'estiu del 1980 de la revista *Cultura* en va escriure el següent en una crònica:

Com es pot comprovar, la comissió organitzadora no escatimà res per a aconseguir les finalitats que es proposava, i no regatejà hores de treball, robades del lleure, per a donar a conèixer a tothom la trista realitat d'una propera i possible desaparició del nostre campanar. Ara toca esperar els resultats econòmics de tot aquest esforç desplegat per un grup de gent que estima Valls i les seves coses⁶⁶.

També es van organitzar concerts, es van penjar pancartes arreu de la ciutat (una d'elles, al mateix campanar) i la comissió va participar a la Firagost, una fira de llarga trajectòria a Valls. Per altra banda, es van editar adhesius i cartells.

⁶⁵ Campanya pro-restauració del campanar de Valls. (Juliol 1980). *Cultura*, p.49.

⁶⁶ Campanya pro-restauració del campanar de Valls. (Juliol 1980). *Cultura*, p.49.

Figura 33. Un dels sobres usats en la campanya de recollida de donatius de la Comissió Pro-restauració del campanar de Valls.

Nota: Al sobre, a banda del lema «Salvem el Campanar», hi destaca un muntatge fotogràfic del monument trencat en diversos trossos i caient, obra dels artistes Pere Queralt i Joan Serafini (sense data). Arxiu personal de Salvador Casañas.

París i Casañas apunten que la campanya va constar de dues fases. La primera, iniciada el 1979 i finalitzada cap al 1986, va consistir en assolir la consolidació bàsica del monument. Es va dur a terme una primera captació de socis per subscripcions i es va desenvolupar la campanya *Salvem el Campanar*, que va permetre iniciar la primera etapa de les obres. La segona fase va tenir lloc entre el 1991 i el 1993 i va fer possible la segona etapa de les obres. Finalment la presentació i inauguració d'aquestes es va fer en motiu de la Festa Major de Sant Joan.

El cost total: 28 milions de pessetes, dels quals 13 milions corresponen a la primera fase, que és la consolidació de l'estructura (entre 1984 i 1986); i 15 milions que corresponen a la segona fase, de restauració i consolidació d'elements arquitectònics (1991 a 1993). Aquest cost total es va finançar amb subvencions d'institucions un 50%, aportacions dels particulars 45%, i principalment a través de la campanya *Salvem el Campanar*, per la qual més de 500 famílies es van comprometre a una aportació anual al llarg de 5 anys, i que en alguns casos va perllongar fins a 7 anys. I finalment, d'aportació pròpia de la Parròquia hi va haver un 5%. (Salvador Casañas, comunicació personal, 28 de novembre de 2019).

Amb tot, en relació a la categorització de l'activisme patrimonial proposada, la campanya per a la salvaguarda del campanar de Valls s'inscriu en una tendència hegemònica envers els discursos oficials en tant que, per una banda, incideix en un element que per la seva condició tipològica ja pertany al corpus patrimonial (per tant, no esdevé a partir de la reivindicació del seu reconeixement). La mobilització tampoc no es basa en la pugna per una significació alternativa del bé. Per altra banda, la campanya no qüestiona els procediments ni el sistema de gestió integral de l'element, sinó que es basa en assegurar les actuacions que han de permetre preservar-lo, al marge dels debats ideològics. I per últim perquè, a banda de la reclamació de recursos als estaments autoritaris mitjançant la petició de subvencions, les accions mediàtiques

de la campanya s'encaren per sobre de tot a la ciutadania, la qual és apel·lada directament a partir d'un discurs de responsabilitat compartida.

En un altre ordre de coses, cal fer esment que els membres de la Comissió pro-restauració del campanar de Valls, tal com expliquen París i Casañas, consideraven la premsa local una aliada a l'hora de difondre de la causa. Són nombrosos els articles publicats que van donar veu a la crida de recaptació de fons i a les diverses activitats organitzades pel col·lectiu, així com a la denúncia del perill que suposava el mal estat de conservació del simbòlic immoble. Aquest cas serveix de pretext, en el següent apartat, per aprofundir en el paper dels mitjans de comunicació en l'activisme patrimonial.

6.2.3. Activisme patrimonial i mitjans de comunicació

Castells (2012) afirma que els moviments socials necessiten mecanismes de comunicació: «Las personas sólo pueden desafiar a la dominación conectando entre sí, compartiendo la imaginación, sintiendo la unión y construyendo proyectos alternativos para ellos y la sociedad en su conjunto» (p.219). Entre aquests mecanismes destaca l'ús dels mitjans de comunicació. Els moviments socials sovint centren les seves accions en estratègies mediàtiques perquè són el que els permet fer-se visibles davant la societat (González-Collantes 2005) i per tant, mobilitzar l'opinió pública. En consonància amb aquest principi, els resultats de la present recerca conclouen que els mitjans de comunicació constitueixen un aspecte essencial dels casos d'activisme patrimonial analitzats.

A continuació es destaquen una sèrie de casos per acompanyar aquesta idea. Pel que fa la premsa escrita, la campanya de salvaguarda del teatre romà de Tarragona que es va dur a terme el 1977 i la defensa de les barraques de la Creu de l'Escala, al 1998, serveixen d'exemple per destacar que l'ús de les publicacions locals, més enllà de servir per promoure la difusió de les reivindicacions i ser l'altaveu dels diferents discursos, pot comportar l'esclat de conflictes entre les parts implicades que transcendeixen la pròpia reivindicació. Malgrat formar part de dos moments diferents (finals de la dècada dels setanta, en plena transició democràtica, i finals de mil·lenni), de dues tipologies diferents (un jaciment arqueològic i una mostra de patrimoni marítim i pesquer) i d'intensitat i durada distinta, ambdós casos posen de manifest el rol dels mitjans de comunicació com a suport per al debat i l'expressió del sentiment patrimonialista. El cas de l'ermita de Mare de Déu de Pedra d'Àger, per altra banda, que compta amb dos moments significatius (finals de la dècada de 1970 i 2016) permet explorar el procés de transformació de les campanyes patrimonialistes suscitada per l'aparició dels nous mitjans propis de l'era digital. El paradigma de la digitalització de l'activisme patrimonial l'exemplifica el cas de la reivindicació de Ca l'Ardiaca de Tarragona, ja que es tracta d'una campanya duta a terme íntegrament a través de les xarxes socials.

A l'inici del període estudiat, és a dir, la dècada de 1970 i fins la irrupció, auge i democratització de l'ús de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC), la premsa suposa una eina molt important per alçar la veu davant les males praxis envers el patrimoni, sobretot en el context de transformació urbanística de les ciutats. La tasca de difusió que van dur a terme els mitjans de comunicació de l'època va ser imprescindible per assolir l'alt grau de sensibilització de la societat civil catalana respecte la problemàtica del patrimoni, a la qual va contribuir de manera més que notable l'afany de diversos periodistes per donar a conèixer les reivindicacions que sorgiren arreu del país (González i Micaló 2001). Per altra banda, els mateixos col·lectius utilitzaren amb escreix els mitjans per fer publicitat dels seus actes i defensar les seves causes. La redacció i difusió de notes de premsa i escrits és una de les activitats més comunes entre les iniciatives de salvaguarda que s'han identificat en el període 1970-2000. Els articles informatius i d'opinió, les cartes al director i les notes de premsa han resultat ser una font primària del tot significativa per documentar les diferents iniciatives. Al llarg de la recerca el nombre recollit d'aquest tipus d'escrits ascendeix aproximadament al mil dos-cents, comptant les versions digitals. Cadascun dels casos de l'inventari en disposa, com a mínim, de tres o quatre; tot i que cal tenir en compte que hi ha hagut casos que han generat més ressò a la premsa, com per exemple l'alfolí de la sal de l'Escala o l'antic complex fabril de Can Mario, que en disposen de dinou i quaranta-sis respectivament, i d'altres que menys.

És interessant apuntar que de vegades les publicacions a la premsa arribaven a suscitar polèmiques que transcorrien en paral·lel a les mateixes campanyes i que són rellevants perquè permeten resseguir-ne la història des dels respectius posicionaments. El del teatre Romà de Tarragona i el de les barraques de la Creu de l'Escala són dos casos que ho il·lustren.

El teatre romà de Tarragona va ser objecte d'una campanya de salvaguarda l'any 1977. La descripció cronològica dels fets que en fa la Reial Societat Arqueològica Tarraconense (RSAT)⁶⁷ explica que, després que la fàbrica d'olis construïda damunt les restes cessés l'activitat, l'any 1973 se'n va anunciar l'enderroc. La parcel·la passà a mans de diverses constructores que pretenien desenvolupar-hi un projecte immobiliari. També Port-Tàrraco, una comunitat de propietaris, va adquirir el solar adjacent per construir-hi un bloc de pisos. L'enderroc de l'antiga fàbrica es va fer efectiu el 1975 i poc temps després foren concedits els permisos a les constructores per alçar els nous edificis. El Col·legi d'Arquitectes de Tarragona i la RSAT, que ja havien iniciat amb anterioritat un seguit d'accions per preservar el teatre (entre les que destaca l'impuls d'excavacions i estudis arqueològics que havien donat llum a descobertes rellevants, moltes d'elles traslladades al museu arqueològic) va emprendre, juntament amb l'Associació de Veïns Tarragona Nova, una campanya amb el lema «Salvem el Teatre Romà», amb l'objectiu de garantir la protecció total de les restes. El maig del 1977 van fer públic un manifest reclamant la paralització de les obres i sol·licitant la declaració del teatre romà com a Monument historicoartístic de caràcter nacional i la del seu entorn com a zona verda. La iniciativa va comptar amb el suport d'entitats com el Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic

⁶⁷ El document forma part de l'arxiu personal del Sr. Rafel Gabriel.

Català (SERPPAC), la Intercol·legial de Col·legis Professionals de Catalunya, les associacions de veïns de Tarragona, sindicats i partits polítics, tres llibreries de la ciutat i nombroses persones a títol individual, algunes de les quals figures destacades del món de l'arqueologia i la història⁶⁸. La vigília de les primeres eleccions generals al país, el 14 de juny del 1977, va tenir lloc una manifestació espontània al mateix solar. Un grup de tarragonins acudí al lloc per impossibilitar l'obra i fins i tot hi feren guàrdia durant uns dies. El cartell de l'empresa constructora va ser tapat i s'hi col·locà una pancarta reivindicativa i, segons el document que descriu els fets, la mobilització va recórrer tota la ciutat amb cotxes que anunciaven la situació fent servir megàfons i fent sonar els clàxons. Les obres van ser suspeses i ja no es van reprendre més. El 1978 el teatre romà va ser declarat Monument Históricoartístic Nacional.

La història del cas és més llarga i complexa i conté nombrosos detalls. Tanmateix, el que aquí interessa assenyalar és el destacat paper que hi tingué la premsa. Tant els impulsors del projecte immobiliari com els iniciadors de la campanya per evitar la desaparició de les restes utilitzaren profusament els diaris per donar a conèixer la situació i difondre les seves queixes i arguments. Són especialment destacables les notes de premsa escrites pel SERPPAC, una d'elles de to tan contundent que va suscitar una polèmica entre aquesta entitat i l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (González i Micaló 2001). La comunitat de propietaris Port-Tàrraco, per la seva banda, va recórrer a la premsa per denunciar els perjudicis que considerava els estava provocant la campanya dels conservacionistes:

Somos 65 familias tarraconenses (unas 300 personas) que con mucha ilusión y a cuenta de unos ahorros conseguidos a través de nuestro trabajo, adquirimos el solar de la C./Capuchinos que tan de actualidad está estos días en la prensa y en toda la ciudad.

[...] ante la campaña desatada sobre dicho solar, nos vemos obligados a acudir a través del DIARIO ESPAÑOL a informar a la ciudad sobre nuestro problema y exponer nuestra versión de los hechos [...]

Un Organismo denominado Intercolegial [...] lanza la idea de, no sólo preservar las ruinas del Teatro Romano, sino convertir en zona verde los solares adyacentes entre los cuales se encuentra el nuestro. La idea nos pareció tan utópica que en principio no nos preocupamos [...]

Nuestras economías no nos permiten iniciar de nuevo las obras. La mayoría vivimos de un sueldo y estos -todos lo sabemos- no aumentan al mismo ritmo que el coste de la construcción. Si un año de parada ya ha causado numerosas bajas ¿Qué sería de nuestras posibilidades de construirnos nuestros hogares si tuviéramos que esperar más?

⁶⁸ Descripció cronològica dels fets segons el Col·legi d'Arquitectes – SERPPAC. Arxiu personal Sr. Rafel Gabriel.

[...] En todo caso, esta comunidad de propietarios se reserva ejercitar todas las acciones legales que le competan contra todos los demagogos que sigan atentando contra nuestros derechos, burlándose de la ciudad y de la opinión pública mediante una campaña basada en datos en parte falsos⁶⁹.

La resposta a aquest escrit no va fer-se esperar. El mateix dia 14 de juny l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes, la Reial Societat Arqueològica Tarraconense i l'Associació de Veïns Tarragona Nova van fer arribar al Diario Español una carta oberta a l'alcalde de Tarragona que seria publicada l'endemà, amb un llistat d'adhesions que pretenien fer evident el suport popular al clam preservacionista.

Figura 34. Anunci d'una de les activitats de la campanya Salvem el Teatre Romà.

Nota: Publicat al Diario Español (3/06/1977). Biblioteca-Hemeroteca Municipal de Tarragona.

Figura 35. Anunci d'una taula rodona organitzada en el si de la campanya Salvem el Teatre Romà,

Nota: Publicat al Diario Español (8/06/1977). Biblioteca-Hemeroteca Municipal de Tarragona.

El cas del teatre romà presenta un contrast notable amb el que s'exposa a continuació, el de les barraques de la Creu de l'Escala. Si el teatre romà de Tarragona és una mostra d'activisme patrimonial vinculada al monumentalisme (l'objecte és un jaciment arqueològic reconegut per agents experts), que va mobilitzar durant molt de temps els esforços del col·lectiu per a la seva salvaguarda (la qüestió, més enllà de l'esclat de la polèmica per la construcció dels blocs de

⁶⁹ Comunidad de propietarios Port-Tarraco. (14 juny 1977). Demagogia en torno al Teatro Romano. *Diario Español*, p.5-10.

pisos, va cuejar fins el canvi de mil·lenni, malgrat que la implicació ciutadana va descendir gradualment), en les barraques de la Creu l'aspecte destacable és la mobilització de l'opinió pública a partir d'un element de caràcter etnològic, a escala localista i de curta durada. Ambdós casos, tanmateix, comparteixen un tret comú: el rol destacat dels mitjans de comunicació en el conflicte, que fa interessant aprofundir-hi.

Els fets de les antigues barraques de pescadors de la cala de la Creu van iniciar-se el novembre del 1998 quan un particular, propietari d'un dels apartaments de l'edifici Punta Romana (a escassos metres de les barraques en qüestió) en denuncià els propietaris per un presumpte delictes contra l'ordenació del territori. Segons el seu posicionament «no són més que simples casetes per albergar-hi xarxes de pesca»⁷⁰ i assegurava que els pescadors s'haurien apropiat de la platja de la Creu, que hauria estat «literalment folrada més d'un 90% per una capa de ciment que entenem que pot constituir un delictes ecològic»⁷¹. Algunes veus apuntaven, tanmateix, que l'origen d'aquest conflicte es trobava en una picabaralla entre el denunciant i un matrimoni propietari d'una de les barraques; segons la revista L'Escalenc, un dia que aquests últims estaven restaurant la seva barca, el propietari de l'apartament els increpà perquè el molestava l'olor dels materials que feien servir i això va provocar una discussió⁷². Amb tot, la denúncia va provocar un escàndol en l'opinió pública i ben aviat el Centre d'Estudis Escalencs inicià una campanya per aglutinar les entitats del municipi en la protecció de les barraques, que asseguraven eren les úniques que quedaven com a testimoni de l'activitat pesquera tradicional i per tant, també, de la vida a l'Escala en temps passats. Així, es va difondre un manifest en defensa del valor històric i patrimonial de les construccions i es va emprendre una recollida de signatures per garantir-ne la preservació⁷³, que va acumular 1366 adhesions en una setmana⁷⁴. L'ajuntament es va posicionar a favor de la campanya.

⁷⁰ Carmona, R. (17 novembre 1998). Inicien a l'Escala una recollida de signatures a favor de conservar les barraques de pescador. *El Punt*, p.8.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Segons el que s'explica a la secció Bústia de L'Escalenc número 224, de gener del 1999.

⁷³ Inicien a l'Escala una campanya per protegir les antigues barraques de pescador. (13 novembre 1998). *El Punt*, p.18.

⁷⁴ Fulls d'història local número 77.

Figura 36. L'opinió de cinc homes sobre la conservació de les barraques de la Creu publicada al diari El Punt (17/11/1998).

Les barraques de pescador —en primer terme—, amb l'edifici Punta Romana al darrere. Foto: ROBERT CARMONA.

Protegiria les barraques de pescador?

				
<p>Isidre Pons <i>Admndor. de loteria</i> «Crec que s'han de conservar, perquè són part de la nostra història, tant dels pescadors com de l'Escala. Tenint en compte això, també penso que s'hauria de condicionar la zona de la Creu.»</p>	<p>Josep Ventura <i>Comerciant</i> «Cal conservar-les. Són unes construccions que sempre hem vist, i seria una bestiesa treure una cosa que és part de la història. No fan cap lleig a l'entorn.»</p>	<p>Lluís Gardella <i>Cambre</i> «Mentre tot l'entorn estigui net, representen una forma de mantenir el que era un típic poble de pescadors. Crec que s'han de fer tots els possibles per conservar-les.»</p>	<p>Jordi Ximínis <i>Empresari</i> «Tot el que és el patrimoni d'un poble s'ha de conservar. És una cosa antiga, i al meu criteri s'ha de fer el que sigui necessari per mantenir-les.»</p>	<p>Jaume Sagrera <i>Fotògraf</i> «A mi m'estan bé tal com estan. Si fossin noves, seria una altra cosa, però m'agraden perquè precisament són velles, i és el que és important.»</p>

La revista L'Escalenc, molt popular a la població, va tenir un protagonisme destacat en aquest assumpte. El director de la publicació, Francesc Xavier Vila Mitjà (artista plàstic) tenia per costum elaborar en cada número una vinyeta satírica sobre algun dels temes d'actualitat, des d'un punt de vista irònic i de denúncia. En el número 223, de desembre del 1998, la qüestió a tractar va ser la polèmica a l'entorn de les barraques de la Creu. A la il·lustració l'autor hi va fer aparèixer dos ninots que assenyalen l'apartament del denunciador, a l'edifici Punta Romana, en una obertura del qual surt un nas gegant. A la part superior unes lletres a mode de títol diuen Antonio Segura "l'home dels nassos" 1998, en clara al·lusió al conflicte sobre les olors ocorregut amb els propietaris que estaven arreglant la seva barca davant de la barraca. A banda de la vinyeta, la mateixa publicació contenia una punyent editorial (titulada Persona "non grata") contra el denunciador. Tot plegat va fer que aquest interposés una querrela al director de la revista, «considerando el citado artículo titulado "PERSONA NON GRATA" altamente insultante

y ofensivo que atenta contra mi honor y por el que me considero injustamente perjudicado»⁷⁵.
Uns anys més tard, en una entrevista, Vilà ho explicava així:

Vaig haver d'anar a declarar al Jutjat de Figueres. El jutge ens va demanar 3.000.000 pessetes de multa! Vàrem fer un recurs i ho varen rebaixar a 500.000 pessetes, que va avançar un membre del consell de redacció i després ho va anar recuperant d'en xic en xic. Al poble es varen buscar firmes per declarar persona non grata el denunciant i, al final, les barraques encara hi són i ell va acabar fotent el camp!⁷⁶

L'agost del 1999 la denúncia interposada als propietaris de les barraques pel presumpte delictes contra l'ordenació territorial va ser arxivada. Actualment les quatre construccions són preservades. Una d'elles, coneguda com la barraca del Negre, va ser cedida a l'ajuntament de l'Escala l'any 2020. Restaurada i museïtzada, forma part de les rutes de patrimoni que du a terme el Museu de l'Escala.

Figura 37. Vinyeta satírica publicada a L'Escalenc número 223, de desembre del 1998.

Els casos de salvaguarda del patrimoni construït més recents, aproximadament a partir de l'any 2000, fan evident un canvi de paradigma pel que fa l'àmbit de la comunicació. La irrupció

⁷⁵ Aquest fragment correspon a la carta certificada que va enviar el denunciant avisant de la interposició de la demanda si Francesc Xavier Vila Mitjà no demanava disculpes públicament en el termini d'una setmana. La carta sencera va ser publicada a L'Escalenc número 224, de gener del 1999.

⁷⁶ Boix, L. (2019). Les revistes de l'Escala. *Alberes*, 21, p.48-50.

d'Internet i en especial de les xarxes socials ha transformat profundament la interacció entre les persones. Els discursos de la premsa, que requereixen un cert lapse de temps per a les respostes, conviuen ara amb la immediatesa dels nous mitjans, que permeten un intercanvi en temps real. Castells (2012) indica que en la contemporaneïtat els mecanismes de comunicació dels moviments socials han experimentat una transformació a gran escala, la qual anomena autocomunicació de masses. Es tracta d'una nova comunicació multimodal, que té lloc sobretot a partir de les xarxes digitals, que són canals autònoms (no depenen dels governs i les grans corporacions i són difícilment controlables per aquests), ràpids, interactius, horitzontals i permeten un diàleg multidireccional. L'autor anomena moviments socials en xarxa al nou tipus de moviments nascuts en l'era digital, és a dir, en la societat xarxa. Aquests moviments disposen d'una nova forma espacial que es desenvolupa en una combinació entre l'espai digital i l'espai urbà (tangible), que són ocupats pels diferents agents socials.

En nuestra sociedad, el espacio público de los movimientos sociales se construye como espacio híbrido entre las redes sociales de Internet y el espacio urbano ocupado: conectando el ciberespacio y el espacio urbano en una interacción incesante y constituyendo tecnológica y culturalmente comunidades instantáneas de prácticas transformadoras. (p.28).

En la mateixa línia, Rocker i Eaton (2022) afirmen que els debats i les reivindicacions actuals envers el caràcter patrimonial dels llocs s'han estès més enllà dels llocs físics i ocupen l'esfera virtual, a partir de l'ús de xarxes socials com Facebook i Twitter. Els autors exploren aquesta idea a propòsit de les protestes sorgides en contra del projecte d'enderrocament del Teatre Nacional d'Albània i ho fan a través del *new heritage*, una noció nascuda de la transformació suscitada pels nous mitjans en la manera en què les persones interactuen amb el patrimoni. En la campanya indicada aquests nous mitjans operen en dues vies: per una banda, per coordinar la resistència (en termes organitzatius entre els i les membres involucrats/des). Per l'altra, com a suport per a la imaginació de futurs alternatius per a l'edifici. En tot cas, les xarxes socials esdevenen fòrums oberts que, a banda d'oferir les novetats de la protesta, permeten compartir les interpretacions i pensaments personals sobre què és el teatre, què ha estat i què pot arribar a ser en un hipotètic futur. Més enllà, la dimensió híbrida de l'espai (física-virtual) obre la porta a una nova interacció amb la patrimonialització i la protesta, democratitzada, que permet que les persones no expertes tinguin l'oportunitat d'expressar-se:

As we see with the National Theatre, new heritage is not a discourse or process that can be solely controlled by heritage experts or the state. It is a process that can actively engage subaltern voices. Collectively and independently, protest participants (many of whom did not identify as heritage experts) took ownership over defining their own relationship with the theatre, expanding the heritage object's relevance and broadening its connection with more people [...]. (p.64).

Bennett i Strong (2018) escriuen sobre la capacitat d'un grup d'activistes per aglutinar la defensa del valor històric i patrimonial d'un bé arquitectònic mitjançant les xarxes socials. Ho fan a partir de l'estudi de la campanya Save the Palace, engegada a Melbourne (Austràlia) cap a l'any 2013 quan es van fer públics els rumors d'enderrocament del Palace Theatre, un emblemàtic local musical, per construir-hi un hotel al seu lloc. Per als autors es tracta d'un «unique case study in the way that it combines elements of a virtual scene [...] through social media with a strong emphasis on social activism» (p.375); una iniciativa patrimonialista en què les noves tecnologies van tenir un paper determinant complementades, això sí, amb estratègies *offline* (com ara l'organització de vigílies a l'exterior del local). Un dels puntals de la campanya va ser la creació d'una pàgina de Facebook: era una pàgina oberta, és a dir, d'accés públic, on un nombre considerable d'usuaris treballava col·lectivament en l'organització de les diferents accions i, més enllà, en la creació d'una narrativa sobre la importància de l'edifici per a la història de la ciutat. Els records i les experiències compartides pretenien evidenciar la necessitat de preservar un espai de gran significació i van acabar configurant un *repositori de memòres* col·lectiu que desvetllà un fort sentiment de comunitat. Els autors conclouen que els aficionats a la música local de Melbourne, participant en una forma d'activisme de base digital, van forjar l'entesa compartida d'un lloc emblemàtic tot enfortint el seu sentit de pertinença.

Amb tot, les xarxes socials són espais vius que connecten totes les dimensions de la vida de les persones i han esdevingut un mitjà decisiu per a la mobilització, el debat, l'organització, la deliberació i la decisió col·lectives (Castells 2012).

En els casos d'activisme patrimonial estudiats en la present investigació es reconeixen molts dels trets que s'acaben d'exposar. Blocs, fòrums, plataformes i xarxes socials, així com els espais oberts per a comentaris en la premsa digital, entre d'altres, ofereixen als i les usuàries la possibilitat d'expressar-se i de defensar els seus posicionaments de manera activa, així com de denunciar les diferents problemàtiques per tal que es coneguin arreu. És comú que col·lectius i activistes digitalitzin part de les seves campanyes i disposin de perfils en diferents plataformes, sobretot a Facebook i Twitter, des d'on difonen els seus missatges i duen a terme algunes accions, la més freqüent de les quals és la recollida de signatures.

El cas de l'ermita de Mare de Déu de Pedra, a Àger, serveix per il·lustrar el fenomen de transició digital de les campanyes de salvaguarda del patrimoni construït. El santuari marià, enganxat a la paret del Montsec d'Ares a més de mil metres d'altura (una condició que en dificulta la conservació), ha estat objecte de diverses iniciatives populars que n'han tingut cura en diferents moments de la seva història, basades sobretot en la recollida de fons econòmics per intervenir-hi. Així ho expressa el manifest de la campanya «Un rescat de Pedra Picada», impulsada per la parròquia de Sant Vicenç d'Àger i la Fundació Arnau Mir de Tost l'any 2016:

El lligam del micromecenatge amb l'ermita dura des de la seva creació. Des dels inicis la gent de la Vall ha fet aportacions per ampliar i mantindre aquesta perla ubicada al bell mig del Montsec.

Des de la seva construcció ha estat la gent d'Àger qui s'ha cuidat d'ella. Com a una història de les que s'expliquen als contes: tot un poble unit per a fer que l'ermita de Pedra continuï desafiant la muntanya i saludant des d'allí dalt⁷⁷.

Francesc Fité explica en una entrevista que, cap a finals dels anys setanta, la caiguda d'una roca va fer malbé una volta romànica de l'ermita i un grup de joves de la zona es va mobilitzar per reparar els danys, amb l'aportació econòmica d'un mecenes. Van substituir també les bigues de la coberta, que estaven podrides, per unes de noves. La implicació d'aquest grup, segons Fité, prové d'un costum voluntarista aleshores ben arrelat a la zona: «Allí hi ha una tradició que és "fer joves". "Fer joves" és anar a fer jornals gratis pel poble, i hi havia gent que sempre era voluntària. "Joves" pel que sigui: feina d'arreglar un camí, un rec... "Fer joves" ja és una cosa que està totalment integrada.» (Francesc Fité, comunicació personal, 18 de febrer de 2020). El 2016, davant la necessitat de fer obres de nou a la coberta, va ser impulsada l'esmentada campanya «Un rescat de Pedra Picada», que en relació a les anteriors introduí dos aspectes propis de l'activisme del patrimoni en temps contemporanis: per una banda, l'entrega als tècnics i professionals de la tasca d'intervenció directa en el bé (declarat BCIL el desembre del mateix 2016). Per l'altra, l'ús de les xarxes socials. Els impulsors obriren un espai en una plataforma digital de micromecenatge i crearen comptes a Facebook i Twitter, on interpel·laren personalitats reconegudes i feren circular l'etiqueta #depedrapicada. Segons una notícia publicada a la Vanguardia⁷⁸, la majoria de les donacions dels mecenes particulars es van aconseguir difonent el número de compte de la campanya a través d'aquestes xarxes.

El que és interessant de destacar, doncs, és que la iniciativa conjuga l'essència de les campanyes «de sempre» amb el món dels nous mitjans, tal com ho expressa un article del diari Ara:

El 28 de gener Pedra surt a l'hiperespai. Facebook, Twitter... "Som de pedra picada" comença a volar per les xarxes. El món ultralocal pica a la porta del món global. [...] D'una vall d'uns 685 habitants a la vall de masses del planeta. De les donacions de diners de fa deu segles al micromecenatge del segle XXI. Del paper al tuit. Del padrí al nét. El salt de la pedra al cel⁷⁹.

Per la seva banda, el que va tenir per objecte Ca l'Ardiaca o casa de la Pia Almoïna de Tarragona és un exemple d'activisme del patrimoni en format íntegrament digital. Ca l'Ardiaca és un edifici gòtic situat al costat de la catedral tarragonina que roman abandonat, amb una bastida, i on es volgué instal·lar un hotel de luxe. A finals de l'any 2013 va ser creada a Facebook una comunitat amb el nom Salvem Ca l'Ardiaca. La pàgina va anar publicant, amb més o menys assiduitat durant

⁷⁷ Manifest publicat en una plataforma de micromecenatge. Disponible a través del següent enllaç: <https://www.totsuma.cat/projecte/1418/salvem-pedra> (accés: 29 de gener de 2023).

⁷⁸ L'ermita de la Mare de Déu de Pedra d'Àger estrena la teulada restaurada gràcies al micromecenatge. (2016, maig 15). *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/vida/20160515/401811710025/l-ermita-de-la-mare-de-deu-de-pedra-d-ager-estrena-la-teulada-restaurada-gracies-al-micromecenatge.htm>

⁷⁹ Canosa, F. (2016, febrer 28). Un poble de pedra picada. *Ara*. https://www.ara.cat/suplements/diumenge/que-Pere-al-del-Pedra_0_1531046883.html

cinc anys, contingut de denúncia de l'estat de deixadesa de l'immoble (fotografies i vídeos) que evidenciaven la necessitat d'una actuació d'urgència per assegurar-ne la continuïtat. Aquesta reivindicació es complementava amb la compartició d'altres notícies relacionades amb el patrimoni tarragoní, concretament el de la Part Alta (i tota la problemàtica que l'envolta), i articles d'arreu sobre bones i males praxis en edificis patrimonials. Entre el conjunt de publicacions hi havia també el reclam de repensar el discurs turístic i cultural de la capital tarragonina, eminentment romà, a favor d'una diversificació que tingui en compte també el patrimoni medieval, del qual Ca l'Ardiaca n'és una mostra rellevant. Aquesta iniciativa online no ha transcendit en la creació d'un moviment més ampli. Serveix per il·lustrar la digitalització de l'activisme patrimonial en el seu sentit més extrem, és a dir, prescindint de la dimensió física; el suport de la campanya és digital en la seva totalitat. Es tracta d'un model poc comú i de resultats escassos, en detriment d'altres funcionaments que combinen els aspectes tangible i digital, encara que sigui en mesures variables.

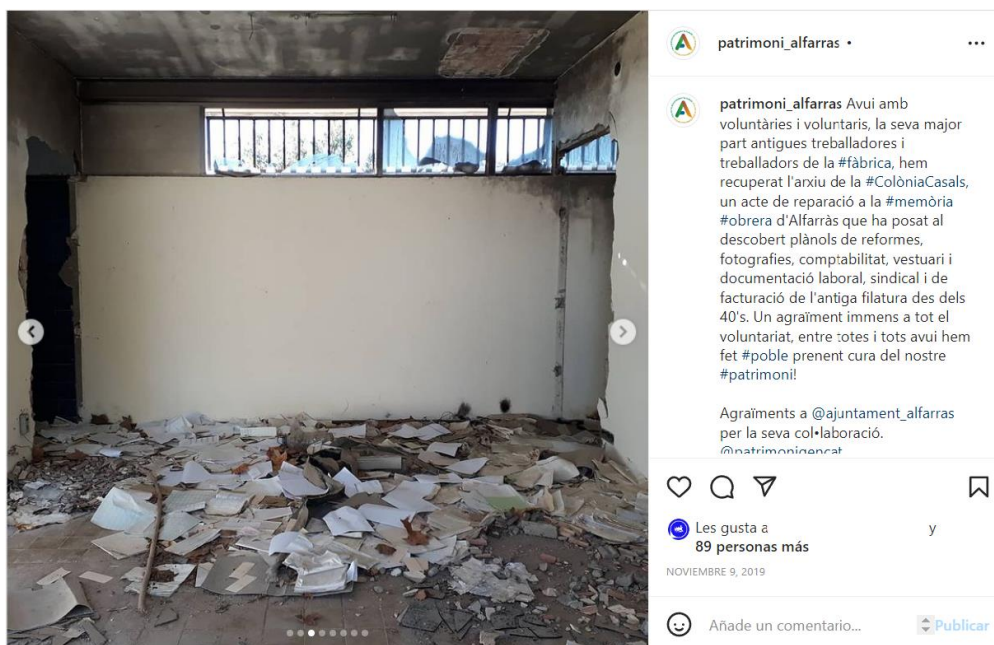
Les iniciatives que combinen la dimensió física-material i la dimensió digital són les més nombroses a l'inventari a partir de l'any 2000, aproximadament. L'ús que els diferents col·lectius fan dels recursos online, en aquests casos, es basa sobretot en la difusió. Internet i les xarxes socials permeten transcendir l'àmbit local i fer arribar més enllà tant la problemàtica (és a dir, el motiu de la mobilització, amb l'objectiu de conscienciar la ciutadania i sumar adeptes a partir de la defensa del seu argumentari) com les accions que duen a terme com a col·lectiu (reunions amb institucions i polítics, redacció de peticions, intervencions directes quan és el cas, etc.) per tal de donar-les a conèixer, així com les activitats que organitzen (manifestacions, xerrades i taules rodones, trobades, etc.) amb l'objectiu de sumar participació. La digitalització d'accions com la recollida de signatures són gestos que, d'altra banda, permeten als col·lectius obtenir un major ressò tot alleugerint la mobilització de recursos, és a dir, fan factible transcendir els límits del seu abast físic sense la necessitat de desplegar una gran infraestructura. Per últim però no menys important, tal com ja s'ha apuntat, Internet i les xarxes socials fan possible la democratització del debat i l'obertura d'espais d'expressió, motivant la participació de la ciutadania en l'activisme patrimonial sense discriminació per falta d'expertesa.

Figura 38. Captura de pantalla d'una piulada a Twitter del perfil #SalvemCasaVallmanya.

Nota: Tuit publicat el 25 de febrer del 2021. El col·lectiu fa difusió del seu manifest i enllaça un formulari de recollida d'adhesions. Accés efectuat el 22/01/2023.

Figura 39. Captura de pantalla d'una publicació a Instagram del Col·lectiu de Patrimoni d'Alfarràs.

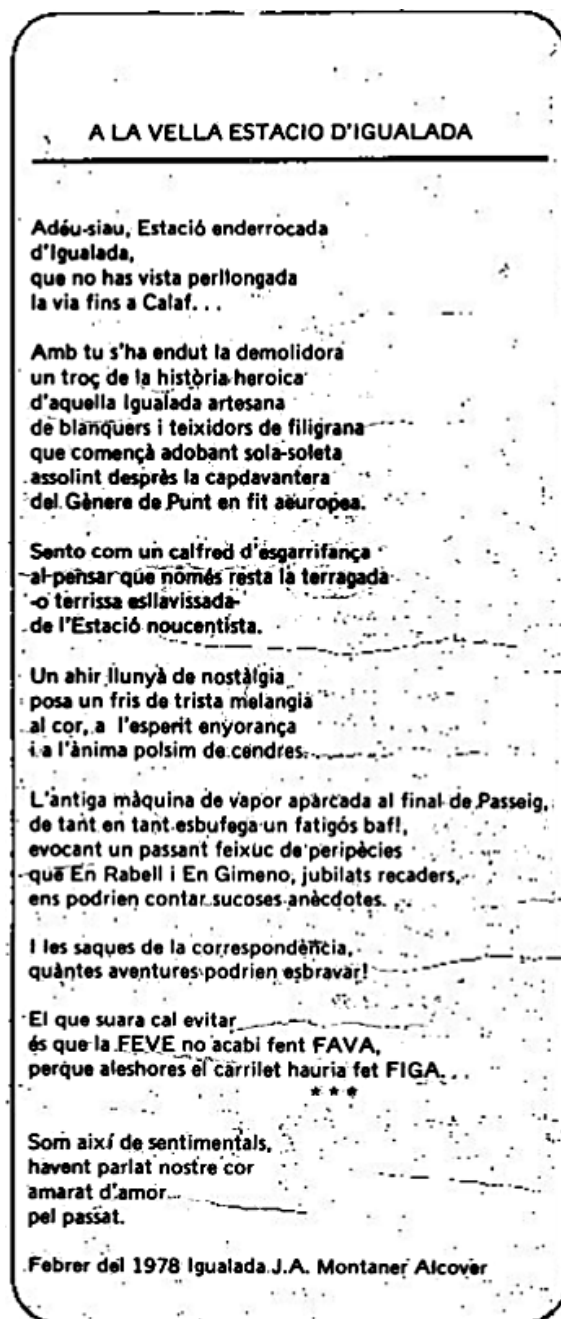

Nota: Publicació del 9 de novembre del 2019. La publicació fa ressò d'una jornada de neteja a la Colònia Casals. Accés efectuat el 2/03/2023.

És oportú destacar que, tant a nivell col·lectiu com individual, els mitjans de comunicació en general són eines per vehicular el sentiment i les emocions patrimonialistes. Els molt nombrosos escrits recollits al llarg de la recerca evidencien que la premsa primer i els nous mitjans que

han irromput amb l'auge de les TIC després, són un canal d'expressió fonamental de la societat davant la pèrdua del patrimoni construït, que funciona sense la necessitat expressa d'articular les denúncies en un moviment de salvaguarda.

Figura 40. Poema dedicat a la desapareguda estació del carrilet central català d'Igualada.

Nota: Publicat a Vida...: Revista de la família Igualadina (30/03/1978).

En conclusió, els resultats obtinguts fan evident la importància de parar esment tant a la dimensió física dels casos d'activisme patrimonial com al seu impacte en els mitjans de comunicació, per tal d'entendre'ls amb totes les seves especificitats.

7. Conclusions

This final chapter presents the conclusions of this doctoral thesis regarding the study of built heritage activism in Catalonia, excluding the Metropolitan Area of Barcelona (AMB), between 1970 and 2020. The research carried out has made it possible to define the most relevant aspects of the grassroots safeguarding movements of architectural assets and delve into the research questions that were initially raised.

The first part of the theoretical framework (4.1. State of the investigation) revealed how the subject matter has been treated on scientific and academic levels, both nationally and internationally, which was one of the initial specific objectives. Although many aspects still remain to be investigated extensively, heritage activism has experienced significant growth in recent years in the academic fields. The studied bibliography demonstrates that the issue has been analysed on an international level from multiple perspectives: social movements, processes of heritagisation, urban transformation, the right to the city, participatory democracies, among others, habitually through specific case studies. In Catalonia, the majority of bibliographic references are studies at a local level and refer to specific initiatives, not a wider vision of the phenomenon. It is noteworthy that most previous research focuses on the Metropolitan Area of Barcelona.

The section on the definition of the phenomenon and its principal lines of analysis reveals that there are three main moments in the history of civil safeguarding of architectural heritage. The first is at the end of the 19th century and the beginning of the 20th, in parallel with the preservationist currents of the Enlightenment and the Industrial Revolution. The first autonomous civil organizations dedicated to the conservation of heritage, which emerged throughout Europe and in the USA, had a strong nationalist character and promoted a monumental vision of heritage, linked to the symbols of the nations' cultural hegemony. It was an eminently elitist activity, formed by professional, expert, and influential groups including historians, archaeologists, and artists, who prioritised the production of scientific knowledge. The second moment takes place after the end of World War II, with a significant increase in popular interest in the past and cultural heritage. Societies started to become aware of the fragility of their historical assets and began questioning urban transformations that were deemed to be radical. This sensitivity grew and culminated with the third moment in the 1970s. The definition of heritage underwent a transformation, one of the main aspects of this was the extension of heritagisation across all types of assets, going further than monumental values. Cultural heritage started to be used as a resource for social development, while societal participation started to be seen as a significant issue. It is worth noting the publication of UNESCO's Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage in 1972. Heritage defence associations proliferated, and their activity began to be conceptualized as heritage activism.

Throughout Chapter 4, it has been shown that built heritage activism has a wider scope than the material defence of assets. Grassroots movements that emerge to safeguard buildings are intricately linked to political issues such as public participation, societal and territorial models, urban planning, the tourism industry, and environmental conflicts, among others. It is interesting to point out the concept of risk. Contemporary society is immersed in a series of global risks that endanger the singularity of cultural identities, and in this scenario of homogenization cultural heritage is understood as a refuge from accelerated change. To guarantee the survival of that which comes from the past and the distinguishing characteristics of social groups, activists defend conservationism, which depending on the case can be more or less radical. Affectivity is also an essential trait of grassroots mobilization for safeguarding heritage and is related to the relationship between communities, their heritage assets, and their cultural discourses. The threat against the preservation of significant buildings gives rise to emotional reactions (anger, helplessness, frustration) which motivate action. Although the affective aspect is important in these kinds of processes, academic research tends to dismiss it due to the connotation of its subjectivity. These ideas, which are the result of the study of the identified academic literature, have been combined with the results of the inventory.

The creation of an inventory was a specific objective of this doctoral thesis, and it is found in Chapter 5. The task of compiling the grassroots safeguarding movements in Catalonia (excluding the Metropolitan Area of Barcelona) is pioneering and it has proven to be very fruitful. As can be seen throughout the sections of the chapter, the research has made it possible to identify and document a total of 181 cases corresponding to the period of 1970-2020. Each record highlights the most important data from the cases and lists the sources from where the information proceeds, which is valuable for hypothetical future research on the subject. Furthermore, the case files developed in this project (found in section 5.2.) would be useful for future inventories of heritage activism, which is a phenomenon in constant flux.

It should be noted that the established methodology, specifically the fieldwork which involved visiting 32 villages, towns, and cities throughout Catalonia (which is a heterogeneous and plural territory) from Val d'Aran to Tortosa, has made it possible to study the individual characteristics of each area, showing their diversity and idiosyncratic specifications. The interviews and conversations with the informants allowed the discovery of the stories behind the activism, also to bring the academic research closer to the movements themselves, in many of the studied cases for the first time. Their contribution has been instrumental in understanding and further exploring the reasons that led to these mobilizations, and the main strategies that they used. Also, the fieldwork facilitated a current view of the actual state of the assets and, thus, to gauge if the preservationist campaigns that were carried out (or are still being carried out) had an impact on their conservation. The study of primary and secondary sources, especially digital newspaper archives, has been an indispensable resource to complement and document the cases.

Chapter 6 concludes that the analysis of the inventory presents a series of results to highlight, both at a quantifiable and interpretative level. It must be emphasized that the results obtained are based on a specific sample (the inventory itself) and not with built heritage activism in general, which is a changing and complex social phenomenon.

Section 6.1.1 presents territorial and chronological data. As for the territorial data, the number of cases identified in each county⁸⁰ is irregular⁸¹. North-eastern Catalonia presents a higher concentration of cases. In the west, the counties of La Noguera and Segrià stand out. Anoia, Conca de Barberà, Baix Camp and the counties down to the coast (Alt Penedès, Baix Penedès, Garraf, Alt Camp, Tarragonès) make up the second area with the highest incidence of initiatives, although unlike the north-eastern area, it is a sector with fewer contrasts. In chronological terms, according to the analysis of the inventory carried out, built heritage activism in Catalonia experienced a boom between 1975 and 1979, with 1976 being the year with the most cases. From then until 2008, the number of cases is comparatively modest. From 2008 onwards the trend once more increases. For further studies it could be interesting to observe how the Coronavirus COVID-19 pandemic (2020) has affected the appearance of grassroots built heritage safeguarding movements.

In terms of typology, the results shown in section 6.1.2. indicate that buildings dating from the 19th and 20th centuries had the most conservationist campaigns in Catalonia between 1970 and 2020. An aspect that could explain this is former Spanish historic heritage legislation, which mainly considered buildings that were more than a hundred years old as heritage, leaving newer buildings vulnerable to loss. In 1985 new legislation came into effect that removed the date restriction on heritage classification. Another aspect is that assets from the 19th and 20th centuries are societies' closest vestiges of its recent past, and their loss represents a break in the process of transmission of their idiosyncratic values, which could be a contributing factor in motivating mobilization to achieve continuity. On another note, religious buildings are the most numerous typology in the inventory.

Section 6.1.4. goes into more detail about what motivates people to mobilize to safeguard built heritage. Firstly, it is important to note that from the studied cases there is evidence of a whole englobing meaning of heritage, going beyond the concept of a singular self-referential monument. This meaning emphasizes that the buildings are part of a larger set, their surroundings (such as the neighbourhood, a landscape, a city, a village) are considered and form part of a whole. In other words, the understanding of heritage is established in relation to what surrounds it, it is not a singular decontextualized element. It has also been observed that the historical-artistic value is relativized and the elements of everyday life, especially of the popular classes, gain importance and more attention.

⁸⁰ Here the term County is used as a translation for Comarca, a local administrative division in Catalonia, subdivision of a Province.

⁸¹ See Map 2 for detailed results.

The section concludes that there are four main motives that cause mobilisations. The first, which is the most predominant in the inventory, is the perception of heritage asset abandonment. Collectives mobilize due to the lack of conservation and poor maintenance that in the short or medium term could lead to the loss of assets. In these cases, activists demand the necessary interventions from the authorities or responsible parties to reverse the precarious situation, even sometimes performing the work themselves. The second mobilizing cause is the danger of imminent or announced demolition, an external threat that entails the total disappearance of the buildings or assets. In cities the development of urban transformation plans is often the reason for the emergence of conflicts related to this aspect. Modification is the third reason that activates safeguarding movements and is based on the intention of conducting a project of substantial transformation of the buildings, which supposes losing their original identity. This category includes building relocation projects (the proposal of moving assets to a new location). As a fourth reason, heritage activism arises from a potential intervention in cases where there is the possibility (and not the certainty) that the asset will be subject to a process of change, or face demolition. In this case rumour and conjecture mainly drive mobilizations. It is worth mentioning that within archaeological heritage, safeguarding initiatives arise when plans take advantage of the land archaeological sites occupy in city centres and initiate reburial projects, or also on the outskirts when plans such as new housing estates are announced on land where historical remains have been found.

One of the most common actions carried out by safeguarding groups is starting the process of cataloguing the assets they defend under the different legal figures that exist in Catalonia, such as Law nº9/1993 of the Catalan Cultural Heritage, especially Cultural Assets of Local Interest (BCIL) and Cultural Assets of National Interest (BCIN). The declaration of heritage status in legal terms is an extended procedure in all cases and theoretically grants official protection of the assets. However, in practice cataloguing does not guarantee safeguarding but is rather an administrative status with limited effects, as can be seen in section 6.1.3. In fact, many of the studied cases of heritage activism act on assets that already have a recognised protected status but that nevertheless present an unfavourable state of conservation or are under threat. It is interesting to add that these administrative heritage figures (BCIL, BCIN) are not absolute values but ambiguous; throughout the research dissonances have become evident between the values defended by the official, institutional, and technical discourses and those that come from the popular sphere.

In section 6.1.5., one of the conclusions that must be highlighted regarding the actions of the safeguarding collectives is the differentiation between what has been described in this thesis as direct intervention activism and indirect intervention activism. These trends are neither absolute nor exclusive but complement each other and help to describe the distinctive characteristics of built heritage safeguarding movements.

Direct intervention is based on physical work on the property by activists: clearing, cleaning, rebuilding, and restoration processes, among others. This mostly occurs with abandoned assets

that need recovery and/or maintenance to avoid their loss. At the beginning of the studied period, the types of assets that underwent these intervention processes were mainly religious buildings (chapels, churches, convents, cloisters), military architecture assets (castles, bunkers) and industrial heritage (factories, mills, warehouses). From the turn of the millennium, direct intervention linked to popular architecture and the rural world began to stand out, especially dry stone. Direct intervention groups work through volunteering, bringing together people with diverse backgrounds, with and without specialised training in terms of architectural and archaeological conservation processes. This creates spaces for socialization through cultural heritage. Most cases of this type of heritage activism were identified between 1970-1983, followed by the 2004-2019 period. Direct interventions are usually complemented by indirect actions such as public and private fundraising, grant requests and collection of resources through donation drives, as well as sharing information about the recovered heritage through exhibitions, conferences, and publications (books, magazine articles, brochures). It is important to emphasize that direct intervention on built heritage has changed due to the introduction of new conservation regulations, thus physical work such as restoration has been restricted, especially when it comes to catalogued assets. The institutionalized professionals and experts of the technical and academic fields determine the interventions in practically absolute terms, while public participation is allowed (and even promoted) in specific cases, it is mostly non-monumental assets, with small-scale works that do not require specialized technical knowledge.

Direct intervention heritage activism also includes safeguarding movements that occupy empty spaces, clearing and adapting them for new popular uses. Towards the end of the 1980s and the beginning of the 1990s, the principles of built heritage activism (defence, vindication, and recovery of historical and artistic buildings) aligned with those of the squatting movement, combatting the speculative tendencies of capitalist urban planning. Activists began inhabiting spaces, justifying their actions through the heritage value of the assets while often starting self-managed projects to demonstrate the viability of alternative models.

Meanwhile, indirect intervention heritage activism is based on safeguarding initiatives that do not physically act on the assets, but instead the immaterial actions that are undertaken in its defence: governmental applications to achieve heritage catalogued status, meetings with politicians and landowners, manifestos, press releases, promotion of restoration and conservation projects, fundraising, petitions, demonstrations, and protest performances, among many others. The inventory indicates that indirect intervention movements are the most common throughout the whole period studied in the thesis. The symbolic discourses with the most impact are the ones of a more performative nature, aimed at raising awareness of the cause. Death is a recurring metaphor, relating to the definitive loss that is demolition.

In terms of the outcomes, what impact has heritage activism had on assets in the studied cases? Section 6.1.6. shows that sixteen cases have been identified in which the movements have not been successful and have ended with the total disappearance of the buildings. During the 1970s up to the beginning of 1980s an upward trend in loss is evident, with 1977 being the year with

the most demolitions. It should be noted that in 1976 many safeguarding movements appeared and subsequently failed; this was related to the consequences of the speculative urbanism that characterized the end of the Franco regime and the beginnings of the democratic transition in Spain. Also, worth highlighting in terms of demolitions is 2007, which corresponds to the end of the urban development and construction bubble before the real estate collapse and the subsequent financial crisis.

Section 6.1.7. reveals that despite the loss, heritage activism has made it possible to guarantee the preservation and restoration of a considerable number of abandoned and threatened assets, which then became part of the local cultural attractions and installations. In approximately 24% of the studied cases buildings were given new uses (it should be noted that at the time of writing this thesis there are still active initiatives working to achieve this). Cultural uses are prevalent, such as museums, exhibition halls, interpretation centres, and others. Buildings that are converted into museums can be autoreferential, focusing on the buildings themselves, or used as a space for exhibiting unrelated collections and artifacts.

Regarding the interpretation of the results beyond a quantifiable level, in the second part of the results (section 6.2.), it is worth mentioning that the idea of common good is generalized in the studied cases of heritage activism. Throughout the interviews, it has become clear that the people who mobilize attribute a sense of collective, symbolic belonging to the heritage assets, turning the safeguarding into a shared issue. This strengthens the shared responsibility of taking care of the assets as a community. The projects that seek to modify or remove them are interpreted as gestures that attempt against the right to heritage, and the decisions that are taken in a restricted manner constitute a fault with respect to citizen participation. It is common that imposed changes and decisions made without consensus (from both public and private entities) spark reactions that end up kickstarting a safeguarding defence movement. In the discourse of these movements there is usually a demand for an open debate that allows a collective decision to be made, or at least share all points of view and let all voices be heard. Heritage activism often challenges political representatives directly as the political sphere is perceived as a key figure; not only can it influence public decisions that affect cultural heritage (legislation, promotion, management, budgets, and funding) but also the legitimate power to guide them directly. Thus, it is common for activists to address their demands to public representatives, through activities previously mentioned in indirect activism. Councils, as the first point of contact for citizens to dialogue with the government, are usually the first recipients of complaints. These demands are then extended to the rest of the institutional bodies.

As section 6.2.2. shows, in built heritage activism care must be taken when understanding the idea of a radical division between government and citizenship, or "dominants" and "dominated", as the line is not always so clear. The research highlights that the relationships, although marked by a structure of subordination, are complex and depend on individual contexts. Therefore, heritage activism is not a unilateral confrontation or a struggle between civil society (with plural, contradictory and even opposing positions) and the authorities, but rather a complex terrain

where multiple interests meet, and multiple positions are exposed and defended. Nevertheless, through the reading of the scientific literature, it is stated that there is a hegemonic, normative definition of heritage, which is generated by the authority based on its interests and is legitimized through power relations. Grassroots safeguarding movements, according to their position regarding this official definition of heritage, are classified into two types: those who accept the established heritage discourse without question, and those who are critical of it. The former agrees with the role of the authorities when attributing heritage value and do not dispute the meanings that are designated, and mainly act on assets already catalogued or that are potentially catalogable (monumental heritage in general such as medieval castles, churches, and chapels). The actions they carry out usually call for conservation within the framework of the institutional sphere, delegating the decisions that must be taken to professionals and experts. The latter, in contrast, defends an alternative position to hegemonic meanings and claims the recognition of discourses that the officialdom leaves aside. Critical activism furthers the debate on aspects such as political authority, territorial models, urban transformation, the sacralization of expertise, and citizen participation. This type of heritage activism incorporates actions typical of social movements such as the squatting movement.

It is worth noting that both positions, hegemonic and critical, exist within the current system. Thus, although critical activism proposes alternative visions, it does not cease to be part of the established approach. In fact, the majority of counter hegemonic initiatives work with institutionalized solutions, such as demanding that assets are recognised in official heritage catalogues, and therefore claim in some way to become part of the official discourse. For this reason, in movements to safeguard heritage it is appropriate to consider the acceptance of the heritage regime and its dissent as a spectrum and not in absolute terms.

Throughout the research process, dedicating a section (6.2.3.) to the role of the media in heritage activism has been considered appropriate, given its importance as a resource for identifying and documenting cases. Media impact is one of the aspects that characterize the safeguarding campaigns and achieving it is often one of the objectives of the activists. First, because it allows the discovery of the cause on a wider scale, and second, because it facilitates the mobilization of public opinion. Thus, written press has been a valuable source to find the stories and controversies at the beginning of the studied period. Later, social networks have become essential to the point where there are campaigns that are carried out entirely digitally. Despite this, hybridisation (a mix of online and offline activities, such as digital petitions and manifestos combined with meetings and physical demonstrations) is the most common approach. Therefore, the research concludes that it is important to consider the impact and development in conventional and digital media alongside the physical dimension of heritage activism.

All things considered, I would like to emphasize that this doctoral thesis is an unprecedented investigation in Catalonia, where for the first time the concept of activism has been applied in relation to the grassroots movements that safeguard architectural heritage, an important and

complex cultural phenomenon that have been part of Catalan society for over fifty years. As an ambitious project, there were many challenges to be faced. At times finding the right resources was difficult, especially where initiatives had not been widely documented. In these cases, drawing on the knowledge of informants was essential. The objective interpretation of the discourses in each case is also complex, after all, the research is based on conflicts and negotiations where there are inherently different interests, ideologies and positions involved.

As a final point, this work opens the door to take the investigation further. There are many areas in which it would be interesting to learn more about the phenomenon, in order to contribute to a comprehensive understanding of the subject. Starting from these conclusions, future research could concentrate on finding out the specific reasons why there are so few cases of built heritage activism in some areas of Catalonia compared to others. Also, the gathered data can be used for in-depth comparative analysis of the cases to continue drawing conclusions in particular contexts and social realities. Going beyond the issues discussed, it would also be interesting to observe whether the concept of heritage activism over time is integrated as a recognized fact in discourses that refer to heritage and culture, especially by governments, institutions, and public administrations (that is, the authorities). Another way forward, in terms of a historical perspective, would be to study the *Renaixença*⁸² as a possible root of the concept of Catalan built heritage activism as it is understood today. Taking everything into consideration, this doctoral thesis can be a starting point and reference for future projects that enrich the knowledge in the field.

⁸² A Catalan romantic revivalist movement (mid-19th century) characterised by an interest in the past, which promoted, among others, cultural expeditions to discover, study and safeguard architectural heritage assets.

Bibliografia

- Adams, R. (2017). John Betjeman, the Euston Arch, and the Fight to Save London's Industrial Heritage. *Politiques de la culture*. <https://chmcc.hypotheses.org/2663>
- Alay, J.C. (1990). Freno a la expoliación: La experiencia de la Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia. *Revista de Arqueologia*, 115, 7-13.
- Alcalde, G. (1999). De vacances a la prehistòria. *Cota Zero*, 15, 84-90.
- Alcalde, G. i Burch, J. (2011). Els processos de patrimonialització de l'arqueologia. Dins G. Alcalde i J. Burch (Coord.), *La patrimonialització de l'arqueologia: Conceptualitzacions i usos actuals del patrimoni arqueològic al nord-est de la Península Ibèrica* (p.9-13). Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural.
- Alcalde, G., Burch, J., Carbonell, E. i Domènech, G. (2012). Identificaciones patrimoniales en conflicto: Un análisis a partir de tres casos en Cataluña. *Revista Andaluza de Antropología*, 2, 114-131. 10.12795/RAA.2012.i02.07
- Alcalde, G., Burch, J. i Rojas, A. (2011). Història de la patrimonialització de les restes arqueològiques. Dins G. Alcalde i J. Burch (Coord.), *La patrimonialització de l'arqueologia: Conceptualitzacions i usos actuals del patrimoni arqueològic al nord-est de la Península Ibèrica* (p.29-45). Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural.
- Alegre, J. M. (1994). *Evolución y régimen jurídico del patrimonio histórico*. Ministerio de Cultura.
- Aluja, L. (2015). Ús i ocupació de les torres de la muralla de Montblanc: Paper i evolució urbanística al llarg de la història. *Podall*, 4, 515-564.
- Antequera, A.J. (2015). La situación del patrimonio urbano en la periferia de la gran ciudad: Patrimonio oficial versus patrimonio identitario. El caso de Carabanchel Alto (Madrid). *Seminario Internacional de Investigación en Urbanismo*, 7. <https://revistes.upc.edu/index.php/SIIU/article/view/6127>
- Appadurai, A. (2001). *La modernidad desbordada: Dimensiones culturales de la globalización*. Trilce.
- Aragó, N-J. (1990). La Transició Democràtica a Girona: Les campanyes populars. *Revista de Girona*, 142, 51-52.
- Ariño, A. (2002). La expansión del patrimonio cultural. *Revista de Occidente*, 250, 129-150.
- Ariño, A. (2007). La invención del patrimonio cultural y la sociedad del riesgo. Dins A. Rodríguez-Morató (Ed.), *La sociedad de la cultura* (p.71-88). Ariel.
- Ariño, A. (2010). La patrimonialización de la cultura y sus paradojas postmodernas. Dins D. Porporato (Ed.), *Nuove pratiche di comunità: I patrimoni culturali etnoantropologici fra tradizione e complessità sociale* (p.15-32). Omega.
- Arrieta, I. (2009). Comunidades, científicos y especialistas en los proyectos patrimoniales y museísticos: de "arriba-abajo", de "abajo-arriba". Dins I. Arrieta (Coord.), *Activaciones*

patrimoniales e iniciatives museístiques: ¿Por quién? y ¿para qué? (p.11-20).

<http://hdl.handle.net/10810/15083>

- Badia, J. (1985). L'historiador local i la defensa del patrimoni. *Revista de Girona*, 111, 24-27.
- Beck, U. (2019). *La sociedad del riesgo*. Paidós.
- Bennett, A. i Strong, C. (2018). Popular music heritage, grass-roots activism and Web 2.0.: The case of the "Save the Palace" campaign. *Cultural Sociology*, 12(3), 368-383.
- Betjeman, J. (2008). The Demolition of Euston Arch. Dins M. Marland (Ed.), *Ideas, insights and arguments: A non-fiction collection* (p.27-31). Cambridge University Press.
- Bohigas, O. (1975). De la defensa del patrimoni arquitectònic a la defensa de la ciutat. *Serra d'Or*, 195, 53-54.
- Bohigas, O. (2003). Introducció. Dins J. Borja i Z. Muxí (Eds.), *El espacio público, ciudad y ciudadanía* (p.8-15). Electa.
- Boix, L. (2018). La defensa del patrimoni escalenc. *Alberes*, 18, p.68-69.
- Bosch, M. i Puigvert, J. (2009). Conservar els patrimonis fràgils. *Revista de Girona*, 252, 38-41.
- Bromberger, C. (1996). Ethnologie, patrimoine, identités: Y a-t-il une spécificité de la situation française? Dins D.Fabre (Ed.), *L'Europe entre cultures et nations*. Éditions de la Maison des sciences de l'homme.
- Campbell, G. Smith, L i Wetherell, M. (2017). Nostalgia and heritage: Potentials, mobilisations and effects. *International Journal of Heritage Studies*, 23(7), 609-611.
10.1080/13527258.2017.1324558
- Capel, H. (1996). La rehabilitació y el uso del patrimonio histórico industrial. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 29, 19-50.
- Carbonell, E. (2010). La patrimonialització de un paisatge marítim: De la arena de la playa a la arena política. *Pasos: Revista de turismo y patrimonio cultural*, 8(4), 569- 581.
<http://riull.ull.es/xmlui/handle/915/18385>
- Carbonell, E. (2012). The Fishermen's Beach: Cultural Heritage and Contested Identity in a Touristic Place. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(9), 13-22.
- Carbonell, E. (2014). Identité, paysage et patrimoine sur une plage catalane. En D. Buoillon (Dir.), *135e Congrès national des sociétés historiques et scientifiques, Neuchâtel, 2010* (p.121-131).
<http://cths.fr/ed/edition.php?id=5628>
- Carbonell, E. (2017). Patrimonio y temporalidades en conflicto: Las embarcaciones tradicionales. *Revista Valenciana d'Etnologia*, 9, 43-45.
- Carbonell, E. (2022). Las temporalidades perdidas: «pendant qu'on discute, les bateaux pourrissent». La desaparició de las goletas del estuario del río Saint-Laurent (Quebec). *AIBR: Revista de Antropología Iberoamericana*, 17(2), 393-415. 10.11156/aibr.170209
- Carbonell, E. i Domènech, G. (2017). Reconversions patrimonials en el litoral noreste catalán: El paisatge cultural del pasado marítim-pesquero. Dins J. Nadal (Coord.), *La ciudad y el mar: La*

patrimonialización de las ciudades portuarias (p.241-257). Documenta Universitaria, Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural.

- Carlisle, P. i Lee, E. (2016). Recording the past: Heritage inventories in England. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 6(2), pp. 128-137.
- Carrera, G. (2021). Una antropologia patrimonial de las ausencias: ¿Salvaguardar el patrimonio inmaterial como acuerdo social a partir del “diálogo de saberes”? *Revista Andaluza de Antropología*, 20, p.37-62.
- Castañé, Í. (2015). *Memòries de la Sala Edison: Un bé patrimonial amenaçat* [Treball de fi de Grau, Universitat de Girona]. Repositori Digital de la UdG, DUGiDocs. <http://hdl.handle.net/10256/11569>
- Castells, M. (2012). *Redes de indignación y esperanza*. Alianza.
- Cátedra, M. (1998). La manipulación del patrimonio cultural: La Fábrica de Harinas de Ávila. *Política y Sociedad*, 27, 89-116.
- Cerveró, Ll. (2015). *El Cabanyal, per exemple (1998-2013): Crònica de quinze anys de resistència*. Tres i quatre.
- Choay, F. (1992). *L'allégorie du patrimoine*. Seuil.
- Cizler, J. (2014). The role of creative and civil initiatives in transforming post-industrial landscapes: A case of study of industrial heritage re-used in the Czech Republic. *Facta universitatis: Architecture and Civil Engineering*, 12(3). 10.2298/FUACE1403207C
- Clarós, S. (2016). *Can Ricart i el patrimoni industrial de Barcelona*. Universitat de Barcelona.
- Conget, L. (2018). *Usos políticos del patrimonio. Movimientos vecinales patrimonialistas en Santiago de Chile: El caso del Barrio Yungay*. [Tesi doctoral, Universitat de Barcelona]. Tesis Doctorals en Xarxa (TDX). <http://hdl.handle.net/10803/666477>
- Contijoch, E. (2015). L'empresa Alcohols Contijoch de Montblanc: Una fàbrica instal·lada en un antic convent (1882-1951). *Podall*, 4, 38-65.
- Costa, R., Estrada, F. i Van Geert, F. (2016). L'arquitectura tradicional catalana com a patrimoni etnològic. Dins M. Alcindor i J.M. Fortià (Coords.), *Arquitectura Tradicional: Essència o forma. Un debat obert al voltant de la intervenció a l'arquitectura vernacla* (p.84-90). Agrupació d'Arquitectes per a la Defensa i Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic.
- Dalmau, M. (2010). *La Colònia Castells: Un barri al corredor de la mort*. *Quaderns-e*, 15(1), 141-160.
- Dalmau, M. (2014). Can Batlló: De la degradació planificada a la construcció comunitaria. *Quaderns-e*, 19(1), 143-159.
- Davallon, J. (2014). El juego de la patrimonialización. Dins X. Roigé, J. Frigolé i C. Del Màrmol (Eds.), *Construyendo el patrimonio cultural y natural: Parques, museos y patrimonio rural* (p.47-76). Germania.
- De Boer, S. (2006). Diffusion or diversity in Cultural Heritage Preservation? Comparing policy arrangements in Norway, Arizona and the Netherlands. Dins B. Arts i P. Leroy (Eds.),

Institutional Dynamics in Environmental Governance (p.161-181). Springer, Dordrecht.
10.1007/1-4020-5079-8_8

- De Cesari, C. (2013). Thinking Through Heritage Regimes. Dins R. Bendix, A. Eggert i A. Peselmann (Eds.), *Heritage regimes and the State* (2a ed., p. 399-413). Universitätsverlag Göttingen.
- De Cesari, C. i Herzfeld, M. (2015). Urban Heritage and Social Movements. Dins L. Meskell (Ed.), *Global heritage: A reader* (p.171-195). Wiley Blackwell.
- Delgado, M. (2004). La cultura dels carrers: L'espai públic com a patrimoni sociocultural. Dins T. Soldino (Coord.), *Patrimoni i societat* (p.61-76). Universitat de València.
- Del Mármol, C. (2012). *Pasados locales, políticas globales: Procesos de patrimonialización en un valle del Pirineo catalán*. Germania.
- Del Mármol, C. i Vaccaro, I. (2015). Changing ruralities: Between Abandonment and redefinition in the Catalan Pyrenees. *Anthropological Forum: A Journal of Social Anthropology and Comparative Sociology*, 25(1), 1-21.
- DeSilvey, C. i Harrison, R. (2019). Anticipating loss: Rethinking endangerment in heritage futures. *International Journal of Heritage Studies*, 26(1), 1-7.
- Duclos, J-C. (1997). Prólogo. Dins Ll. Prats, *Antropología y Patrimonio* (p.7-11). Ariel.
- Fabre, D. (2013). Introduction: Le patrimoine porté par l'émotion. Dins D.Fabre (Dir.), *Émotions patrimoniales* (p.13-98). Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme.
- Feildel, B. (2014). Participation citoyenne et émotions. Dins D. Martouzet (Dir.), *Ville aimable* (p.331-347). Presses Universitaires François-Rabelais.
- Florea, I. (2015). The ups and downs of a symbolic city: The architectural heritage protection movement in Bucharest. Dins K. Jacobsson (Ed.), *Urban Grassroots Movements in Central and Eastern Europe* (p.55-78). Ashgate.
- Fernández de Paz, E. (2006). De tesoro ilustrado a recurso turístico: El cambiante significado del patrimonio cultural. *PASOS: Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 4(1), 1-12.
- Fouseki, K. i Shehade, M. (2016). Heritage activism and cultural rights: The case of the New Acropolis Museum. Dins H. Silverman, E. Waterton i S. Watson (Eds.), *Heritage in Action* (p.137-150). Springer.
- Franquesa, J. (2013). On keeping and selling: The political economy of heritage making in contemporary Spain. *Current Anthropology*, 54(3), 346-369.
- Frigolé, J. (2014). Patrimonialización y mercantilización de lo auténtico, dos estrategias básicas en una economía terciaria. Dins X. Roigé, J. Frigolé i C. Del Mármol (Eds.), *Construyendo el patrimonio cultural y natural: Parques, museos y patrimonio rural* (p.31-45). Germania.
- Frigolé, J. i Del Mármol, C. (2008). Los contextos en la producción del patrimonio. Dins X. Pereiro, S. Prado i H. Takenaka (Coord.), *Patrimonios culturales: Educación e interpretación. Cruzando límites y produciendo alternativas* (p.187-204). Ankulegi.
- García, J.L. (1998). De la cultura como patrimonio al patrimonio cultural. *Política y sociedad*, 27, 9-20.

- García-Canclini, N. (1999). Los usos sociales del patrimonio cultural. Dins E. Aguilar (Coord.), *Patrimonio etnológico: Nuevas perspectivas de estudio* (p.16-33). Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico.
- Gentry, K. (2013). History, heritage and localism. *Policy Studies*, 34(5-6), 508-522.
- Giddens, A. (1990). *Consecuencias de la modernidad*. Alianza.
- Glendinning, M. (2013). *The Conservation Movement: A History of Architectural Preservation: Antiquity to Modernity*. Routledge.
- Gómez-Ferri, J. (2004). Del patrimonio a la identidad: La sociedad civil como activadora patrimonial en la ciudad de Valencia. *Gazeta de Antropología*, 20. <http://hdl.handle.net/10481/7260>
- Gómez-Ferri, J. (2004). Los movimientos ciudadanos de defensa y activación del patrimonio en Valencia: Los casos del barrio del Cabanyal y la ILP per l'Horta. Dins J. Sánchez (Ed.), *Experiencias sociales innovadoras y participativas* (p.157-205). Coordinadora Ecologista Popular El Rincón-Ecologistas en Acción.
- González, A. (1997). No era això, companys: Reflexió en veu alta al voltant del Patrimoni Arquitectònic, vint anys després del Congrés de Cultura Catalana. *Quaderns científics i tècnics de restauració monumental*, 10, p.381-389.
- González, A. (2017). Defensar el patrimoni en un entorn hostil: La Comissió de Defensa del Patrimoni Arquitectònic (1976-1980). En M. Barnadas (comp.), *XLè curset AADIPA Jornades Internacionals sobre la intervenció en el patrimoni arquitectònic: Aprendre del passat, repensar el futur* (p.29-38). Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.
- González, P. (2020). *La okupación como estrategia de recuperación del patrimonio industrial y reestructuración barrial: Caso de La Molinera en Valladolid*. [Treball de Fi de Màster, Universidad de Cantabria]. <https://repositorio.unican.es/xmlui/handle/10902/20087>
- González-Collantes, C. (2005). *Moviments socials i defensa del patrimoni a la ciutat de València: El cas dels Salvem*. [Tesi doctoral, Universitat Politècnica de València]. <https://riunet.upv.es/handle/10251/54551>
- González, X. i Micaló, A. (2001). *La protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980: El SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català)*. Diputació de Barcelona.
- Graham, B., Ashworth, G. I Tunbridge, J. (2000). *A Geography of Heritage: Power, Culture and Economy*. Arnold.
- Hachuel, E. (2012). Història local, patrimoni i associacionisme a Catalunya. *Treballs d'Arqueologia*, 18, 31-46.
- Hammami, F. i Uzer, E. (2018). Heritage and resistance: Irregularities, temporalities and cumulative impact. *International Journal of Heritage Studies*, 24(5), 445-464.
- Harrison, R. (2013). *Heritage: Critical Approaches*. Londres: Routledge.
- Harvey, D.C. (2001). Heritage Pasts and Heritage Presents: Temporality, meaning and the scope of heritage studies. *International Journal of Heritage Studies*, 7(4), 319-338.

- Harvey, D. C. (2008). The history of heritage. Dins B.Graham i P. Howard (Eds.), *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity* (p.19-36). Routledge.
- Harvey, D. (2013). *Ciudades rebeldes: Del derecho de la Ciudad a la revolución urbana*. Akal.
- Heinich, N. (2009). *La fabrique du patrimoine: «De la cathédrale à la petite cuillère»*. Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme, Ministère de la Culture.
- Heinich, N. (2013). Esquisse d'une typologie des émotions patrimoniales. Dins D. Fabre (Dir.), *Émotions patrimoniales* (p.195-210). Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme.
- Hernández-Ramírez, J. (2003). La construcción social del patrimonio: Selección, catalogación e iniciativas para su protección. El caso del Palacio del Pumarejo. Dins VV.AA, *Antropología y Patrimonio: Investigación, documentación e intervención* (p.84-95). Junta de Andalucía, Consejería de Cultura, Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico.
- Hernández-Ramírez, J. (2005). De resto arqueológico a patrimonio cultural: El movimiento patrimonialista y la activación de testimonios del pasado. *Boletín GC: Gestión Cultural*, 11.
- Hernández-Ramírez, J. (2008). Movimiento patrimonialista y construcción de la ciudad. Dins J.A. Fernández de Rota (Coord.), *Ciudad e historia: La temporalidad de un espacio construido y vivido* (p.39-60). Akal.
- Hernández-Ramírez, J i Moyano, A. (2006). *Patrimonio cultural, movimientos sociales y construcción de la identidad en Andalucía*. Proyecto de investigación 2006: Centro de Estudios Andaluces. https://www.researchgate.net/publication/238084383_Patrimonio_cultural_movimientos_sociales_y_construccion_de_la_identidad_en_Andalucia
- Hobsbawm, E. (1983). Introduction: Inventing Traditions. Dins E. Hobsbawm i T. Ranger (Eds.), *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press.
- Holgaard, J., Petersen, L., Guerra, A. i Kolmos, A. (2017). Control del problema en un entorno de PBL. Dins Rodríguez-Mesa, F., Kolmos, A. i Guerra, A. (Eds.), *Aprendizaje basado en problemas en ingeniería: Teoría y práctica* (p. 130-167). Aalborg University Press.
- Jasper, J. (2020). Foreword. Dins A. Mozaffari, A. i T. Jones, (Eds.), *Heritage movements in Asia: Cultural Heritage Activism, Politics and Identity*. Berghahn.
- Jeudy, H.P. (1990). Introduction. Dins H.P. Jeudy (Dir.), *Patrimoines en folie* (p.1-10). Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme.
- Jeudy, H.P. (2008). *La Machine patrimoniale*. Circé.
- Jiménez, J. (2012). Cabanyal: Los ciudadanos en la protección de los valores de su medio urbano. *Revista PH: Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico*, 82, 106-111.
- Jokilehto, J. (2011). *A History of Architectural Conservation*. Routledge.
- Jones, T., Mozaffari, A. i Jasper, M. (2020). Understanding Heritage Activism: Learning from Social Movement Studies. Dins A. Mozaffari, A. i T. Jones, (Eds.), *Heritage movements in Asia: Cultural Heritage Activism, Politics and Identity* (p. 32-55). Berghahn.

- Jones, T., Mozaffari, A. i Jasper, J. (2017). Heritage Contests: What can we learn from Social Movements? *Heritage & Society*, 10(1), 1-25.
- Jover, J. i Almisas, S. (2015). Recuperando espacios y resignificando el concepto patrimonio desde los movimientos sociales: El caso del CSOA La Higuera (Cádiz, Andalucía). *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 61, 91-112.
- Juliano, D. (1986). *Cultura popular*. Anthropos.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (1995). Theorizing Heritage. *Ethnomusicology*, 39(3), 367-380. 10.2307/924627
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (2001). La cultura de les destinacions: Teoritzar el patrimoni. *Revista d'etnologia de Catalunya*, 19, 44-61.
- Lang, J. (2014). *Ouvrons les yeux!: La nouvelle bataille du patrimoine*. Hervé Chopin.
- Lefebvre, H. (2013). *La producción del espacio*. Capitán Swing.
- Lefebvre, H. (2017). *El derecho a la ciudad*. Capitán Swing.
- Makhlouf, M. (2015). *Transformaciones urbanas desde la resistencia: Aproximaciones a un movimiento vecinal en la Barceloneta, Barcelona*. [Tesi doctoral, Universitat de Barcelona]. Tesis Doctorals en Xarxa (TDX). <http://hdl.handle.net/10803/397704>
- Mallarach, J.M. (2004). *Salvem les Valls: Premi de l'Institut del Patrimoni Cultural*. Universitat de Girona.
- Mansilla, J. (2017). El papel simbólico del “barrio” en los conflictos urbanos: Reflexiones sobre el caso del Poblenou, Barcelona. *Ankulegi*, 21, 103-116.
- Marchant, A. (2019). Introduction: Historicising heritage and emotions. Dins A. Marchant (Ed.), *Historicising Heritage and Emotions: The Affective Histories of Blood, Stone and Land* (p.1-16). Routledge.
- Marrero, I. (2008). *La fábrica del conflicto: Terciarización, lucha social y patrimonio en Can Ricart, Barcelona*. [Tesi doctoral, Universitat de Barcelona]. Tesis Doctorals en Xarxa (TDX). <http://hdl.handle.net/10803/722>
- Martínez, E. i Dos Santos, F. (2015). El Cabanyal, un patrimonio rescatado por la ciudadanía. *Revista PH: Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico*, 88, 9-12. <http://hdl.handle.net/10251/104448>
- Montiel, A. (2004). La cultura dels carrers: L'espai públic com a patrimoni sociocultural. Dins T. Soldino (Coord.), *Patrimoni i societat* (p.79-98). Universitat de València.
- Morell, M. (2019). Sobre el patrimoni: Lloguer turístic i moviments socials a la ciutat de Mallorca. *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 44, 94-105.
- Mozaffari, A. (2015). The heritage “NGO”: A case study on the role of grass roots heritage societies in Iran and their perception of cultural heritage. *International Journal of Heritage Studies*, 21(9), 845-861. 10.1080/13527258.2015.1028961

- Mozaffari, A. i Jones, T. (2020). Introduction: Negotiation, Strategic Action, and the Production of Heritage. Dins A. Mozaffari i T. Jones (Eds.), *Heritage movements in Asia: Cultural Heritage Activism, Politics and Identity* (p.1-31). Berghahn.
- Murphy, R. (2002). *Libuse's dream: Historic preservation in Prague, the Czech Republic*. [Treball de fi de Màster, University of Georgia].
http://getd.libs.uga.edu/pdfs/bartos_ramona_m_200205_mhp.pdf
- Myers, D., Avramides, Y. i Dalgity, A. (2013). Changing the heritage inventory paradigm: The Arches Open Source System. *Conservation Perspectives: The GCI Newsletter*, 28(2), pp.4-9.
- Navarro, L. (2014). Los movimientos urbanos y su reclamo por el "derecho a la ciudad" en Valencia: Salvem el Cabanyal. *VLC Arquitectura*, 1(2), 47-61.
- Nel-lo, O. (2003). *Aquí no!: Els conflictes territorials a Catalunya*. Empúries.
- Nogué, J. (2010). *Paisatge, territori i societat civil*. Tres i quatre.
- Oyón, J.L. (1998). La conservación de la vivienda popular en las periferias urbanas: El caso de Barcelona y la Colonia Castells. *Scripta Nova: Revista electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, 2(14-31). <http://www.ub.edu/geocrit/sn-21.htm>
- Pixová, M. (2020). *Contested Czech cities: From urban grassroots to pro-democratic populism*. Palgrave Macmillan. 10.1007/978-981-32-9709-8
- Plosky, E.J. (1999). *The Fall and Rise of Pennsylvania Station: Changing attitudes towards Historic Preservation in New York City*. (Treball de fi de Màster). Massachusetts Institute of Technology.
<https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/69419>
- Pomian, K. (1996). Nation et patrimoine. Dins D. Fabre (Ed.), *L'Europe entre Cultures et Nations* (p.85-95). Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme.
- Portelli, S. (2015). *La ciutat horitzontal: Urbanisme i resistència en un barri de cases barates de Barcelona*. Generalitat de Catalunya.
- Poulot, D. (1985). Naissance du monument historique. *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, 3, 418-450. <https://www.jstor.org/stable/20529161>
- Pous, M. i Carmona, R. (1992). L'Alfolí de la Sal: Art, història i polèmica. *Revista de Girona*, 154, 30-32.
- Prat, J. (1993). Antigalles, relíquies i essències: Reflexions sobre el concepte de patrimoni cultural. *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 3, 122-131.
- Prats, Ll. (1997). *Antropología y patrimonio*. Ariel.
- Prujit, H. (2013). The logic of urban squatting. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(1), 19-45.
- Puigvert, J. (2010). Patrimonis fràgils: La fragilitat dels refugis pirinencs. *Revista de Girona*, 259, 66-67.
- Quintero-Morón, V. i Sánchez-Carretero, C. (2017). Los verbos de la participación social y sus conjugaciones: Contradicciones de un patrimonio "democratizador". *Revista Andaluza de Antropología*, 12, 48-69. 10.12795/RAA.2017.12.03

- Rafet, J.M. (2012). El impacto de los movimientos Salvem: El caso de Salvem Parcent. *Investigaciones geográficas*, 58, 59-87. 10.14198/INGEO2012.58.03
- Reus, P. i Blancafort, J. (2014). Conservación del patrimonio construido, acción ciudadana y redefinición disciplinar. *i2: Innovación e Investigación en Arquitectura y Territorio*, 2(1), 1-22.
- Rico, T. (2015). Heritage at Risk: The Authority and Autonomy of a Dominant Preservation Framework. Dins K. Lafrenz i T. Rico (Eds.), *Heritage Keywords: Rhetoric and Redescription in Cultural Heritage* (p.147-162). University Press of Colorado. 10.5876/9781607323846.0009
- Riegl, A. (2016). *Le culte moderne des monuments*. Éditions Allia.
- Robertson, I. (2008). Heritage from Below: Class, Social Protest and Resistance. Dins B. Graham i P. Howard (Eds.), *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity* (p.143-158). Routledge.
- Robertson, I. (2012). Introduction: Heritage from Below. Dins I. Robertson (Ed.), *Heritage from Below* (p.1-27). Ashgate.
- Rocker, K. i Eaton, J. (2022). Acting out the future of the Albanian National Theatre: New heritage at the intersection of resistance and new media. Dins F. Hammami i E. Uzer (Eds.), *Theorizing Heritage through non-violent resistance* (p.41-69). Palgrave.
- Roigé, X. i Frigolé, J. (2014). La patrimonialización de la cultura y la naturaleza. Dins X. Roigé, J. Frigolé i C. Del Mármol (Eds.), *Construyendo el patrimonio cultural y natural: Parques, museos y patrimonio rural* (p.9-28). Germania.
- Roura-Expósito, J. (2019). El discreto encanto de la participación en el proceso de patrimonialización de la Casa del Pumarejo (Sevilla). Dins C. Sánchez-Carretero, J. Muñoz-Albaladejo, A. Ruiz-Blanch i J. Roura-Expósito (Eds.), *El imperativo de la participación en la gestión patrimonial* (p.79-108). CSIC.
- Roura-Expósito, J. (2023). A rampant heritage? Problematising heritage activism through the Casa del Pumarejo social movement. *International Journal of Heritage Studies*, 29, 220-238.
- Roura-Expósito, J. i Barrero, M. (2019). ¿Instrumento, requerimiento o estafa? Las percepciones de la participación en el proceso de patrimonialización de la Casa del Pumarejo (Sevilla). Dins C. Sánchez-Carretero, J. Muñoz-Albaladejo, A. Ruiz-Blanch i J. Roura-Expósito (Eds.), *El imperativo de la participación en la gestión patrimonial* (p.28-36). CSIC.
- Saborido, M. S. (2015). *Patrimonio y ciudadanía: Movimientos ciudadanos en defensa del patrimonio en los barrios y territorios*. [Tesi doctoral, Universidad de Sevilla].
<https://idus.us.es/handle/11441/26064>
- Sánchez-Carretero, C. (2022). Las transformaciones silenciosas del régimen patrimonial: Participación y conflictos en torno al patrimonio cultural. *AIBR: Revista de Antropología Iberoamericana*, 17(2), 297-324. 10.11156/aibr.170205
- Sánchez-Carretero, C. i Jiménez-Esquinas, G. (2016). Relaciones entre actores patrimoniales: Gobernanza patrimonial, modelos neoliberales y procesos participativos. *Revista PH: Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico*, 90, 190-197. 10.33349/2016.0.3827

- Sánchez-Carretero, C., Muñoz-Albaladejo, J., Ruiz-Blanch, A. i Roura-Expósito, J. (2019). *El imperativo de la participación en la gestión patrimonial*. CSIC.
- Santamarina, B. (2008). Movimientos sociales: Una revisión teórica y nuevas aproximaciones. *Boletín de Antropología Universidad de Antioquia*, 22(39), 112-131.
<https://revistas.udea.edu.co/index.php/boletin/article/view/6702>
- Santamarina, B. (2014). El oficio de la resistencia. Salvem y Viu al Cabanyal como formas de contención del urbanismo neoliberal. *Disparidades: Revista de Antropología*, 69, 305-326.
10.3989/rdtp.2014.02.003
- Santamarina, B. i Del Mármol, C. (2017). Ciudades creativas y pueblos con encanto: Los nuevos procesos patrimoniales del siglo XXI. *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, 72(2), 359-377. 10.3989/rdtp.2017.02.003
- Santamarina, B. i Mompó, E. (2018). Tácticas de resistencia en la ciudad: Alternativas desde los movimientos urbanos en El Cabanyal (Valencia, España). *AIBR: Revista de Antropología Iberoamericana*, 13(3), 381-405. 10.11156/aibr.130305
- Santamarina, B. i Mompó, E. (2021). The Political Opportunity of Heritage: Appropriations, memories and identities in Cabanyal. *Anthropological Quarterly*, 94, 313-344.
- Shah, K. (2016). Creation of cultural heritage inventories: Case of the historic city of Ahmadabad. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 6(2), pp. 166-194.
- Slocombe, M. (2015). The Society for the Protection of Ancient Buildings (SPAB). *Loggia, Arquitectura & Restauración*, 28, 46-51. <https://riunet.upv.es/handle/10251/69396>
- Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. Routledge.
- Smith, L. (2009). Class, heritage and the negotiation of place. En *Missing Out on Heritage: Socio-Economic Status and Heritage Participation*. Conferència celebrada a Londres, English Heritage.
https://www.researchgate.net/publication/299410856_Class_Heritage_and_the_Negotiation_of_Place
- Smith, L. i Campbell, G. (2015). The elephant in the room: Heritage, affect and emotion. Dins W. Logan, M.N. Craith i U.Kockel (Eds.), *A Companion to Heritage Studies* (p.443-460). Wiley-Blackwell.
10.1002/9781118486634.ch30
- Soldino, T., Delgado, M. i Montiel, A. (2004). *Patrimoni i societat*. València: Universitat de València.
- Sucarrat, M. i Carbonell, E. (2022). Introducción. *AIBR: Revista de Antropología Iberoamericana*, 17(2), 259-269. 10.11156/aibr.170203
- Talego, F. i Hernández-Ramírez, J. (2017). Los nuevos movimientos sociales reencantan el mundo. *Quaderns-e*, 22(1), 35-49.
- Tatjer, M. (2008). El patrimonio industrial de Barcelona entre la destrucción y la conservación, 1999-2008. *Scripta Nova: Revista electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, 12(140).
<http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-270/sn-270-140.htm>
- Tero, J. (1992). La lluita per salvar l'Alfolí. *Revista de Girona*, 154, 39-40.

- Testa, A. i Isnart, C. (2020). Reconfiguring Tradition(s) in Europe: An Introduction to the Special Issue. *Ethnologia Europaea*, 50(1). 10.16995/ee.1917
- Testa, A. (2021). The Anthropology of Cultural Heritage in Europe: A brief genealogy from the desk (1970-2020) and empirical observations from the field (2010-2020). *Traditiones*, 50(1), 15-28. 10.3986/Traditio2021500102
- Uccella, F. (2014). Elementos de patrimonialización en un parque literario: Carlo Levi y Aliano. Dins X. Roigé, J. Frigolé i C. Del Mármol (Eds.), *Construyendo el patrimonio cultural y natural: Parques, museos y patrimonio rural* (p.251-268). Germania.
- Uzer, E. (2022). Exercising our rights to past: Emergent heritage activism in Istanbul. Dins F. Hammami i E. Uzer (Eds.), *Theorizing Heritage through non-violent resistance* (p.19-39). Palgrave.
- Vancells, P. (2017). *Símbols metropolitans en disputa: El procés de patrimonialització de les tres xemeneies de Sant Adrià de Besòs*. [Treball de fi de Màster, Universitat de Girona]. Repositori Digital de la UdG, DUGiDocs. <http://hdl.handle.net/10256/14659>
- Van Geert, F. i Estrada, F. (2018). *Construint el territori: Arquitectura tradicional i paisatge a Catalunya. Catàleg de l'exposició*. Generalitat de Catalunya.
- Van Geert, F. i Roigé, X. (2016). De los usos políticos del patrimonio. Dins F. Van Geert, X. Roigé i L. Conget (Coords.), *Los usos políticos del patrimonio cultural* (p.9-25). Universitat de Barcelona.
- Velazco, J., Guelmes, E. i Gómez, Y. (2020). El proceso investigativo desde una mirada cuestionadora, problematizadora y dialéctica. *EduMeCentro*, 12(2), 185-201.
- Waty, B. (2013). Le non-alignement de Menhirs Libres: L'avenir d'un site mégalithique. Dins D. Fabre (Dir.), *Émotions patrimoniales* (p.335-353). Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme.
- Waty, B. (2016). Émotions patrimoniales: Quand le patrimoine devient l'affaire de tous. *Bulletin des bibliothèques de France (BBF)*, 7, 8-22. <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2016-07-0008-001>
- Wienberg, J. (2021). *Heritopia: World Heritage and modernity*. Lund University Press.
- Zweig, S. (2001). *El món d'ahir: Memòries d'un europeu*. Quaderns Crema.

Annexos

Llistat d'entitats consultades

La següent taula mostra el conjunt d'entitats que s'han contactat durant la fase de cerca d'informants per a l'elaboració de l'inventari.

Alt Camp	Museu de Valls Institut d'Estudis Vallencs Museu d'Alcover
Alt Empordà	Museu de l'Anxova i de la Sal Centre d'Estudis Cadaquesencs
Alt Penedès	Vinseum Centre d'Estudis Sadurninencs MAC Olèrdola
Alt Urgell	Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell Centre d'Estudis de Sant Sadurní
Anoia	Museu de la Pell d'Igualada i comarcal de l'Anoia La MaCa
Aran	Conselh Generau d'Aran Es Sarnalhers
Bages	Museu Comarcal de Manresa Arxiu Comarcal del Bages Centre d'Estudis del Bages El Galliner
Baix Camp	Museu d'Història de Cambrils Institut Municipal Reus Cultura Centre d'Estudis de l'Hospitalet de l'Infant Centre d'Estudis Selvatans
Baix Ebre	Museu de Tortosa Comissió Cívica del Patrimoni de les Terres de l'Ebre Amics dels Castells i del Nucli Antic de Tortosa
Baix Empordà	Museu de la Pesca de Palamós Museu del Suro de Palafrugell Can Quintana. Museu de la Mediterrània Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí
Baix Llobregat	Museu Municipal Vicenç Ros i L'Enrajolada Casa Museu Santacana COAC Martorell Amics de Vallirana
Baix Penedès	Associació per a la Preservació de la Colònia Ferroviària de Sant Vicenç de Calders Museu Deu
Berguedà	Associació Governador Francesc Puig de Sorribes, d'Amics del Castell de Berga Museu del Ciment Centre d'Estudis Lillet
Cerdanya	Museu Cerdà Associació Grup de Recerca de Cerdanya

Conca de Barberà	Museu Comarcal de la Conca de Barberà
Garraf	Museu del Ferrocarril de Catalunya Institut d'Estudis Penedesencs Grup d'Estudis Sitgetans ConSORCI del Patrimoni de Sitges Grup d'Investigadors de les Roquetes del Garraf
Garrotxa	Museu Comarcal d'Olot Arxiu Municipal d'Olot
Maresme	Museu de Mataró Fundació Unió de Cooperadors de Mataró Museu de Premià de Dalt Arxiu Municipal de Premià de Mar
Moianès	Associació Cultural Modilianum
Noguera	Museu de la Noguera
Osona	Museu Industrial del Ter Arxiu Comarcal d'Osona
Pallars Jussà	Museu de la Conca Dellà Arxiu Comarcal del Pallars Jussà
Pallars Sobirà	Ecomuseu de les Valls d'Àneu Consell Comarcal del Pallars Sobirà
Pla d'Urgell	Arxiu Comarcal del Pla d'Urgell
Pla de l'Estany	Museu Darder Grup de Recuperació del Patrimoni del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles
Ribera d'Ebre	Associació Cultural Artur Bladé i Desumvila Museu del Ferrocarril a Móra la Nova
Segarra	Museu Comarcal de Cervera
Segrià	Museu de Lleida Casal Popular de Joves de Lleida
Selva, La	Museu Etnològic del Montseny – La Gabella Arxiu Municipal de Tossa de Mar Amics de Tossa Grup UNESCO
Tarragonès	Museu d'Història de Tarragona Reial Societat Arqueològica Tarraconense
Urgell	Museu Comarcal de l'Urgell
	Institut Ramon Muntaner Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Associació per la Pedra Seca i l'Arquitectura Tradicional

Entrevistes transcrites i notes de camp

A l'apartat 3 del present document s'exposa la metodologia emprada per a l'elaboració d'aquesta tesi doctoral, així com les condicions en què s'ha dut a terme. No totes les entrevistes van ser enregistrades, ja que algunes es van desenvolupar en contextos informals, sobretot durant converses espontànies sobre el terreny (la informació de les quals sovint és més valuosa que l'enregistrada), i per tant era anotada al diari de camp. A continuació, a tall d'exemple del treball de camp efectuat entre els anys 2019 i 2021, s'adjunta la transcripció d'algunes de les entrevistes que van ser enregistrades, així com algunes de les notes preses durant i posteriorment a les trobades amb les i els informants. Aprofito aquest espai per traslladar un molt sincer agraïment a totes i cadascuna de les persones que, de manera desinteressada, al llarg de la recerca han dedicat part del seu temps a explicar-me la seva història i compartir les seves experiències envers la salvaguarda del patrimoni. Sense la seva col·laboració aquesta tesi no hagués estat possible. El que segueix és tan sols una petita mostra del valuós material que vaig poder recopilar a partir del seu testimoni.

Palamós

Fragments de l'entrevista a Miquel Martí i Llambrich, director del Museu de la Pesca de Palamós i de l'Àrea de Patrimoni de l'Ajuntament de Palamós. La trobada va tenir lloc el 26 d'abril del 2019 al Museu de la Pesca.

Í.: Des dels anys setanta, coneix casos a Palamós que puguin ser susceptibles de formar part de l'inventari que estic fent? M'agradaria saber el seu punt de vista.

M: Els anys setanta, la democratització dels ajuntaments i temps d'una efervescència que també té una mirada sobre el patrimoni.

[...]

Jo et diria que dels casos més emblemàtics a Palamós, el que jo crec que és el paradigma és Salvem Castell. No és en virtut del seu valor arquitectònic perquè no és un immoble, pròpiament, és un espai, però els seus valors vinculats al patrimoni natural, per tant al patrimoni -perquè tu ets moderna i ja saps que això del patrimoni natural i cultural són barreres-, que en el cas de Palamós no són fronteres sinó coses que es barregen. És una reivindicació pel paisatge i és el cas, jo diria, a la Costa Brava, més paradigmàtic segur. Perquè no tots els casos, legítimament defensats, han acabat amb èxit per aquells que reclamaven una preservació. Castell no només és la platja, perquè per la sorra potser no s'hagués mogut tanta història. Castell és un entorn [...]

Jo no vaig ser impulsor de la iniciativa, hi ha un company a l'Ajuntament que sí que ho va ser, el tècnic de Medi Ambient, en Josep Vilanova, que era líder en aquella època. Acabava la carrera de Biologia i era sensible als temes de medi ambient, i en essència estaven fent d'ONG medi-ambientalista i eren precursors del que ara en diuen SOS Costa Brava, perquè ells ja van fer un crit d'alerta sobre aquest paratge concret. I van fer, i van saber fer tant de soroll, i van teixir tantes complicitats amb la ciutadania i amb altra gent de fora, gent de pes, gent amb criteri... Gent que ara en diuen *influencers*, a l'època eren gent que era escoltada. Sempre n'hi ha hagut, a tots els pobles, de gent que val la pena escoltar. Doncs van saber entendre que allò era una

inversió en el temps i que preservar-ho tal com era, era necessari, i rescatar-ho d'un estudi que ja dibuixava camps de golf, apartaments i hotels era una manera no de retornar-ho al passat, sinó sobretot d'avançar cap al futur. I va tenir, dic, aquesta gràcia d'una empenta. I jo crec que hi havia, en aquell moment –ara n'hi ha més–, la necessitat de preservar espais. Ara n'hi ha més. Perquè són més escassos, i un espai diguem, entre cometes, verge, sense molta presència humana, és una cosa exòtica a la Costa Brava.

Llavors, jo diria que el paradigma és Castell, perquè Castell va saber fer moltes coses i sobretot el que va saber és convertir un clam popular en una qüestió política. La qüestió política va derivar cap a un referèndum, i crec que des d'aleshores va canviar la llei de referèndums perquè van témer, sobretot l'administració, la Generalitat, que cada cosa podria estar sotmesa, cada canvi urbanístic podria estar sotmès a que un alcalde digués «a veure, abans de prendre la decisió final, què diu la població?» i és clar, això donava una certa inseguretat jurídica als propietaris de terrenys, a l'elit també, que són els propietaris justament de les grans hectàrees de terreny. I el referèndum va deixar clar que la gent de Palamós, que és qui votava, ajudada per la gent de fora, van saber entendre que allò representava una part de la nostra història, que era com un petit fòssil enmig de la costa gironina, que entre tant de para-sol hi havia d'haver un passat, i que valia la pena preservar-lo tal com era, perquè era com una marca del temps en el que s'explicava fàcilment l'explotació harmònica tradicional de la gent que s'assentava a viure en una zona del litoral i que explotava aquell terreny per guanyar-se la vida i sobreviure i seguir. Castell.

L'altre, que és previ, és el cas de S'Alguer. S'Alguer està, com Castell, en el que seria l'espai geogràfic de l'ex municipi de Sant Joan de Palamós. També és veritat que en Josep Vilanova, que és un dels impulsors de Salvem Castell, és fill de Sant Joan i és molt veí de Sant Joan; jo no en soc. Vaig anar a viure allà i no em sentia a casa meva, jo soc de Palamós. Sí que hi ha gent molt del barri, o del lloc, o de les cases de tal, o de Sant Joan, i d'altres que hi viuen a vegades sense ni tenir consciència que estan en un espai que fa seixanta o setanta anys no era del mateix municipi que avui. Potser és casualitat, però jo crec que tant Castell com S'Alguer són les reivindicacions més destacades. La de S'Alguer és anterior, però tot i ser-ho, també es de principis dels setanta, perquè en Franco encara era viu, diria. I aquí la Llei de Costes preveia l'abolició, l'enderroc d'una sèrie de barraques i casetes tradicionals, que és veritat que s'havien construït de forma tradicional, que havien anant creixent sobretot al segle XIX perquè l'impuls del món del suro feia que la gent tingués una escapatòria d'oci arran de mar. Recollint una tradició també molt mediterrània i molt perduda, però que jo crec que encara té vida avui en dia, d'aquesta combinació de mar, muntanya, interior, costa... en què la gent, d'una manera molt fluïda, a la Costa Brava, passava de recollir petxines i cargols i un pop, a caminar i trobar rovellons. No havia de fer gaire esforç per desprendre's diguem d'una pinya i al mateix temps agafar un pop amb les mans, o un cranc, amb el que fer un arròs un diumenge mentre cantaven cançons i bevien vi.

Les barraques aquestes van anar a parar, també és veritat, a mans d'alguí, d'una gent diguem amb capacitat econòmica, que van entendre que era un autèntic privilegi disposar de tota la mar al davant, que t'aixequés al matí [i el veus]... De compartir un aire també de barri, molt exclusiu aleshores, d'estar en una atmosfera que ja Palamós havia perdut. Perquè Palamós tenia, m'imagino a principis de segle, un aire de poble, no de ciutat. D'urbà, el que és urbà; però el que és la vora del barri mariner, potser tenia un aire que S'Alguer va saber mantenir justament perquè físicament estava, està, a tocar de mar. Però també és veritat que aquests propietaris barcelonins van ser els primers que van reivindicar el «no toqueu S'Alguer» i «Salvem S'Alguer», que després també va ser el clam de Salvem Castell. La mateixa paraula Salvem, que és com una

cosa com... Diguem un ultimàtum, és allò de vida o mort, és deixar que alguna cosa desaparegui sense que tu facis absolutament res; jo crec que toca també el cor de qualsevol. I amb aquest eslògan, doncs, es va salvar primer S'Alguer, a través del que després seria la figura jurídica d'un BCIN pels seus valors paisatgístics.

S'Alguer té força literatura, com Castell. Castell té alguna novel·la. Crec que en Josep Vilanova en deu tenir recopilat material, i crec que l'Arxiu Històric també en té. El que t'estic explicant jo és una mica el resultat de com jo ho he mirat, com a palamosí, i amb una certa consciència del que jo crec que a tu t'interessa recollir.

[...]

Castell no és només per mi una platja. De fet, un dels arguments [de la seva reivindicació] és que sempre es parlava de paisatge però al darrera hi havia aquesta sensació que això és una terra treballada per les persones, i que aquesta terra es podia seguir mantenint «tal qual» perquè era millor mantenir-ho així que no pas reconvertir-ho en una cosa que ja sabíem què era i que tota la costa n'estava plena. I per fer una rèplica d'allò, ja està bé així. Quasi el 70% de la població va votar «Salvem Castell, no deixem urbanitzar». Va generar una moguda, però va fer que tota aquesta zona, on hi ha la punta de Castell, amb un jaciment arqueològic, amb la barraca d'en Dalí, el mas Juny, propietat d'en Sert, les barraques del costat, que el propi pintor Sert va reconvertir de barraques de pescadors a una mena d'estudi que ell es va inventar... Tot això és tant la petja de la nostra història, que [la urbanització] hagués estat una transformació que segurament no n'hagués deixat rastre, d'aquesta història, perquè l'haguessin regirat tota. No era un re-formular, era un eliminar per explotar-ho des d'una altra perspectiva, un altre model. I aquí es va frenar. En el cas aquest i en l'anterior [Cala s'Alguer] molta gent de Palamós, però també amb poder, gent de fora, advocats i tal, van posar-se al servei de cadascú i amb els interessos de cadascú, perquè aquí cadascú era propietari. Aquí ens sentíem tots propietaris. Aquí eren propietaris els que van demanar el suport de la gent per fer pressió a l'administració i salvar una cosa que infringia, diguem, estrictament la Llei de Costes i que per tant segurament havia d'anar fora. Per salvar-ho, van fer pressió popular i segurament *lobby* a l'administració, en un moment en què Franco i els seus adeptes havien perdut una mica de poder, però en tenien de suficient com per reclamar. I és això, la suma dels interessos particulars, alguns dels quals no són estrictament de la gent del poble i no ho reivindica pel seu valor patrimonial sinó que és després que li reconeixen. «És que jo tinc una barraca davant del mar», com si ara tu tinguessis una caseta als Alps. I tu dius: «és que aquesta casa era dels meus avis» i has de distingir: la conserves perquè era dels teus avis, o perquè des d'aquí dalt tens unes vistes fantàstiques? Això ve a ser la visió d'aquesta gent [els propietaris de les barraques]. El valor patrimonial aquí no estava construït, era el valor de casetes i barraques de privilegiats, siguin locals o forasters. Perquè són sis aquí, vuit aquí i nou elements més, no n'hi ha més. I com que tampoc no se'n podien fer més, qui tenia una barraca tenia un tresor. I, a més, volien que el tresor quedés així. Per què no li donaven valor patrimonial? Clarament, perquè ells mateixos no es van saber estar de, en un moment determinat, fer balconeres, pujar un piset a dalt, deixar l'antena parabòlica, fer finestres de plàstic... Per què? Perquè no era el valor patrimonial el que allà els movia. Tot i que realment, als ulls de qualsevol, com a paisatge i com a conjunt és imbatible. Perquè és la fotografia marinera típica mediterrània. Jo, si em pregunten sobre un record, un lloc que tingui a veure amb la mar i puguis dir «això és cultura i patrimoni marítim», diria anem a s'Alguer i veureu. I veuríeu aquelles cases, allò tan harmoniós i tal, però al costat d'una part molt harmoniosa els altres han aixecat un pis, i al pis tenen habitacions, i a banda de trencar l'esquema de la volta catalana i la mena de barraca de vinya, posada arran de mar... Perquè allà s'hi van fer cases per anar-hi a dormir, per passar l'estiu, per llogar, per obtenir [fa un símbol

amb els dits que es refereix als diners]... I quan ve un i diu «escolta, aquestes cases van fora»... Op! Per tant, jo aquí hi veia un valor patrimonial però en el sentit de patrimoni no històric ni cultural, sinó patrimoni com qui té una herència, com el qui té un capital. De fet, quan parlem del valor del patrimoni també li hem de saber donar aquest valor econòmic, de valors que es monetaritzen. Per tant, tenir una barraca a la Costa Brava, a prop de Palamós, només amb sis o set veïns, en un ambient diferent, amb un punt de bohemí perquè allà la gent menja arròs i té *algo* de comunitari, perquè un deixa la sal i l'altre ha vingut sol, i li diuen «vine amb nosaltres i mengem aquí fora, farem arròs», l'altre «espera que jo tinc una mica d'oli» i «jo porto el vi»... Té aquest aire. I és això, aquesta atmosfera, la que es reivindicava també. Però sobretot les casetes de cadascú. Els propietaris de les quals van dir «ei, això és un valor però també ho és per tot el municipi, per tant feu-nos costat», i van saber engrescar gent, tot i que no tanta com aquest altre cas [Salvem Castell]. Això jo diria que és una cosa molt transversal, molt plural i hi pots distingir els interessos, perquè cadascú defensava un interès particular però alhora hi havia clarament un interès col·lectiu.

Í.: Més enllà de Castell i s'Alguer, voldria preguntar-li sobre un dels casos que he identificat fent recerca. És el de la Casa Ribera, me'n pot dir alguna cosa?

M.: D'aquesta casa que tu dius aquí, Can Roger Crosa, que després en deien Casa Ribera, jo diria que no hi va haver gaires veus en contra [de l'enderroc]. No hi havia tradició de reivindicar gaire cosa. No hi havia tampoc molta consciència de que aquestes coses es podien aturar, ni que tinguessis un valor especial. Perquè a Palamós, des del 36, molta part del que hi havia va anar a baix, i per tant mai es va reconèixer com una població que tingués edificis històrics, elements monumentals, peces artístiques, cases d'indians... Només en queda una, perquè totes amb la guerra se les van carregar. Es van cremar, unes altres les bombes... Crec que Palamós va rebre trenta-vuit atacs aeris, per la situació estratègica i la presència del port. Cada vegada que entrava un vaixell carregat... Boom!

[...]

M: Hi ha un llibre, del que vaig participar, que es diu *Palamós, un privilegi*. No sé si té moltes virtuts, però a nivell textual té dos nivells: un, més literari, va explicant què és Palamós i un altre, en el que jo vaig participar, que presenta una mena de requadres o fitxes que sense tenir un fil conductor lligat a la literatura, et va posant sobre la vista elements singulars o significatius del municipi. T'anomeno aquest llibre perquè l'autor [...] Comença així: «Ah, la llum d'aquest país!» [llegeix el poema de la primera pàgina del llibre, que parla de Castell].

Aquestes són les barraques de s'Alguer [amb el llibre obert, n'assenyala una fotografia]. Quan a aquest propietari jo li digués «tregui això» [assenyala el pis superior d'una de les barraques], la seva reivindicació no serà pas per un valor patrimonial: «és el meu patrimoni personal i particular, que valoro en 250.000€. M'estàs dient que li tregui un pis?», i jo li diré «sí, perquè sap què passa? Les del costat segueixen aquesta línia [assenyala la fotografia]»... «Deixa't estar de línies, jo vull el meu terrat, jo vull sortir, vull la meva xemeneia, la meva antena parabòlica...». Però, en conjunt, és bonic.

Í.: Parlem aleshores de valor de conjunt?

M: Sí...

[...]

Í.: També li volia preguntar sobre el castell de Sant Esteve, me'n pot dir alguna cosa?

M: El castell de Sant Esteve de Mar, sí. Hi havia una associació d'amics, també, com la que crec que encara funciona d'amics del castell de Vila-romà. El castell de Sant Esteve també està en aquesta línia de costa [assenyala la part d'un document que té al davant], en un lloc molt emblemàtic. És el castell que compra el rei Pere el Gran, el territori del qual abraça una llegua de terra que, de forma natural, ofereix bones condicions a vaixells. I ell diu: com que compro això, amb les seves 10 hectàrees, compro el que serà més endavant el port de Palamós. Ho compra el 1277, i el 1279 atorga la Carta de poble per facilitar el poblament del port reial. De totes maneres, darrerament, hi havia gent que reclamava d'intervenir, però no és municipal. És d'un privat. I l'ajuntament, durant molt temps va estar pledejant perquè el propietari volia urbanitzar tota la zona, amb un índex 2, i l'ajuntament li deia que no, que havia de ser un 0,5. I llavors l'ajuntament volia municipalitzar-ho, però el propietari no li venia, o pretenia negociar «deixa'm urbanitzar i explotar els metres que jo pugui, i accediré tranquil·lament tan bon punt ho pugui fer». Entorn de la Fosca, que és un entorn turístic i amb una alta pressió. L'ajuntament volia que el nivell d'urbanisme fos més baix i els seus interessos eren justament el contrari.

[...]

També hi ha l'associació que està preocupada pel castell de Vila-romà, el propietari del qual també tenia aquí [assenyala un mapa] un mas, i per tant, estem parlant de zona privada. És veritat que algunes poques veus, més que reivindicar, posaven sobre la taula el trist estat amb en què es trobava, i és un castell que parla dels orígens de Palamós. «Tal com a no sé on poden invertir, per què a nosaltres ens estan caient els edificis?». Era, jo diria, un moviment molt sentit, però no molt estès. Això té a veure amb una certa sensibilitat, pròpia dels anys setanta i vuitanta [...] Era gent d'aquella època, de cantimplora i de treballar dissabte, esbrossar l'entorn o refer coses sense encomanar-se, lògicament, ni a Arqueologia de Girona, ni a Patrimoni, ni res. Ho feien ells, passaven allà el dia i eren els que d'alguna manera vetllaven perquè no es deteriorés més. Jo diria que a Palamós és cap als noranta, que l'administració pren consciència que té una responsabilitat, té competències sobre això. I en aquests dos casos [el castell de Sant Esteve i el castell de Vila-romà] són BCIN i l'ajuntament diu «bé, però aquesta responsabilitat pròpiament no és tant meva, sinó també de la Generalitat», i la Generalitat diu «sí, però això és d'un propietari», i entre l'estira-i-arronsa, i entre més oferta que demanda o menys recursos que possibilitats [...] Hem esperat que el temps passés, el plet va anar a favor de l'ajuntament. [...] Cap als anys 2000, el jutge diu [al propietari] «això és teu i pots urbanitzar, i dins d'aquesta urbanització t'obligo a que forçosament deixis aquest espai com una zona verda [assenyala un espai al full]. Aquesta zona conté un castell, i tota aquesta zona, castell inclòs, és municipal i l'ajuntament se n'encarrega». Es signa un conveni a tres bandes entre el Departament de Cultura de la Generalitat i la Fundació La Caixa, i dins del programa Romànic obert intervenim per consolidar els murs. És l'únic que s'ha fet. I què fem nosaltres? Quan veiem que la consolidació és ferma i que allò és una ruïna que ja es pot visitar, organitzem mensualment una visita gratuïta perquè la gent de Palamós i els de fora coneguin una mica la seva història. I tenim altres projectes, però de moment aquesta és la realitat.

[...]

[En referència als castells de Sant Esteve i Vila-romà] Són moviments reivindicatius, l'únic que no tenen la força social, el consens, l'impuls de la massa. Són coses de gent del poble que diu «ostres, és una llàstima»; gent sensible, caminants que fan la ruta i a vegades et fan una nota dient «he passat per aquest castell i he vist que té *opus spicatum* a la base, i per tant això parla de molts anys enrere, estaria bé que algun dia poguéssiu sanejar o si més no consolidar, perquè vaig veure que han caigut dues pedres». Sempre hi ha algun erudit local que s'hi apropa i diu

«Miquel, això no està gaire bé». Però no diria que això ara sigui un moviment que està a les agendes dels polítics, la qual cosa vol dir que expressa o manifesta un cert desinterès.

El patrimoni té una gràcia: és un negoci, podríem dir, matèria del qual té a veure amb el passat però el client és del futur. La matèria no és el que ens convoca, sinó que és sempre el futur. [...] La dimensió de futur convoca més que la dimensió del passat. La gent avui es preocupa més de què passarà amb el peix, dels micro-plàstics, del canvi climàtic, de la sobreexplotació, de les condicions de vida de les persones, que no pas de quan utilitzaven el cotó i què va passar, del niló, de les tècniques, de l'hàbitat. Tot això són quatre, que els hi preocupa. Però els que ens preocupem pel futur som tots. No és el futur pròpiament del castell, potser és el futur de l'entorn, de la vida dels nostres fills, potser és el futur dels espais verds. Però sempre, per mi, el futur convoca amb més força que no pas el passat, perquè té més a veure amb el desig. El passat el pots explicar i pots estar-hi d'acord o no, però ja ha passat. En canvi, el futur el pots desitjar.

Móra la Nova – Museu del Ferrocarril

Entrevista a Tomàs Claramunt i Josep Moragrega, membres de l'APPFI – Amics del Ferrocarril de Móra la Nova. Ens vam trobar el 21 de juny del 2019 al Museu del Ferrocarril a Móra la Nova.

Í.: Què va motivar les persones de Móra la Nova a associar-se i emprendre un projecte de recuperació d'un edifici com aquest? Quines van ser les principals motivacions?

T.C.: La motivació del principi ve perquè d'alguna manera [referint-se a ell i el seu company] ja veníem d'associacions. Llavors quan arriba el Jordi [actual president de l'entitat] aquí, venint de fora i veu aquesta estació amb les possibilitats que tenia de poder fer recuperació del patrimoni industrial i del que havia suposat l'estació de Móra, pensa que val la pena recuperar-la. I comença una tasca que sembla al principi més fàcil del que ha estat, que és intentar recuperar uns espais, uns edificis i una història. Això és molt més difícil del que sembla. El primer que es fa és una associació amb un aquest objectiu. Llavors es fa un projecte del què volem fer, i dins d'aquest projecte hi ha tres coses: una, el que és la part de museu, un museu a l'estació. Una altra és un tren turístic, i l'altra és un tema de formació. És a dir, són tres coses diferents que estan totes englobades pel mateix projecte. La formació està lligada a la recuperació del patrimoni, i per altra banda tenim un museu, la recuperació de tots aquests espais, i també el tema del tren turístic... Ja no és només de l'estació de Móra, sinó que pretén donar una rendibilitat econòmica a tota la línia, ha de ser sostenible en si mateix. El que es projecta són aquestes tres idees, que van a velocitats diferents.

Els primers anys són molt dolents i ningú no t'escolta... La recuperació del patrimoni industrial és molt complexa, aquí a Catalunya hi ha molt patrimoni industrial i costa moltíssim recuperar-lo. Som capaços de recuperar un monument dels romans, que està molt bé, però no recuperem el de fa cent o cent cinquanta anys. Són coses contradictòries. [...] Estar aquí té una sèrie d'avantatges territorials respecte d'altres poblacions que tenen una pressió urbanística molt gran, com per exemple Barcelona. Allà hi ha una pressió urbanística infinita. Arrasen amb tot, s'ha arrasat amb tot. A Barcelona, per posar un exemple, a les Glòries hi havia un antic dipòsit, i quan es va fer l'Exposició del 29 hi havia unes locomotores, que les van arreglar i guardar allà. Als 60 encara estaven allà guardades. Es va fer l'autopista i allò va desaparèixer tot, les locomotores ara es guarden on poden. I ja comencem malament, aquest patrimoni industrial, que ja s'havia començat a guardar, l'eliminem... La cultura de l'època era l'especulació pura i

dura, i encara de vegades seguim amb aquest model. Pretendre recuperar uns espais que són molt cobejats, perquè darrere de tot això hi ha uns interessos urbanístics molt grans, és molt complicat. Ara està passant a Madrid, això. Tenen dues o tres coses que estan intentant paralles, però ja havien venut el terreny a una immobiliària i ja volien enderrocar-ho tot... Són les primeres cotxeres de metro que va tenir Madrid, que són al centre. Estem destruint el nostre patrimoni. A Barcelona ja quasi no queda res, després de passar tots aquests anys...

J.M.: Com el projecte que hi havia per enderrocar la torre d'enclavament [de l'estació de Móra la Nova].

T.C.: Si no es va enderrocar és perquè no hi havia pressupost per fer-ho. Bàsicament, tots els edificis [de l'estació] que hi ha drets és per falta de pressupost. Els tallers es van enderrocar amb l'avinentsa que quan visiten tota la venta de ferro, la condició que posen és que enderroquis també tots els edificis.

Í.: La propietat és d'Adif o de Renfe?

T.C.: Abans era de Renfe, i després que es separessin tots els terrenys va passar a ser d'Adif. Renfe és només l'operadora. Però abans tots els terrenys eren seus.

Í.: Com valoren la relació del projecte amb el poble de Móra? Hi ha hagut la voluntat d'intervenir, d'ajudar, de col·laborar...?

T.C.: Jo crec que sí, però és difícil, perquè la imatge que tenim tots, i la que té la majoria de la gent del poble, és que això és de Renfe o Adif, és una cosa que no és meva, és d'un altre. I en realitat és veritat, però jo sempre insisteixo en què, en realitat, quan tu tens un patrimoni... L'estació del poble pot ser de Renfe o de l'Adif, però és la teva entrada al teu poble. Tu mateix. La pots tenir enderrocada, feta runes perquè és d'un altre. Però jo crec que l'estació, que és l'entrada del poble de molta gent, si la tens en condicions penso que és millor. Perquè és la imatge que dona del poble. Quan tu entres en aquesta estació, que en aquest cas és molt gran, i és una estació majestuosa... Però si tu entres en un poble i l'estació està enrunada, quina impressió s'emporta la gent? Al viatger no li importa si allò és d'un o és d'un altre... Jo crec que és un concepte equivocat, aquest de «com que és d'un altre, que s'espavili un altre»...

J.M.: En el moment de la constitució sí que hi va haver bona resposta del poble, agents que s'hi van implicar.

T.C.: Hi va haver una part que es va implicar molt amb l'associació. Després, en el camí de la recuperació, van adonar-se que tot era molt complicat i difícil, i ho és, però no impossible [...] En realitat, als ferroviaris els va semblar bé la idea de recuperar aquest espai i aquesta història. També haig de dir que dels ferroviaris d'aquí, la gran part o ja no hi és o té noranta-cinc anys. Quan va començar això en tenien setanta-cinc. La següent generació ja no està lligada amb el ferrocarril. Hi ha molta gent que ve i diu: «el meu pare era ferroviari, el meu oncle era ferroviari», però ells ja no ho han viscut. Hi ha gent a qui li sembla perfecta aquesta recuperació del patrimoni, però també t'haig de dir que hi ha gent a qui li és indiferent. Hem de ser conscients d'això.

Í.: I la relació amb l'administració i l'ajuntament, com ha anat?

T.C.: Amb l'ajuntament ha anat, amb èpoques més bones i èpoques més dolentes, però jo crec que bé, la relació ha estat correcta en general. S'ha de dir que aquest projecte surt de la societat civil, i tots aquests projectes de la societat civil són un problema de base, perquè no són projectes que surten d'algú que està a l'administració i que pot fer-ho més fàcil [...]

J.M.: De fet, quan jo em vaig incorporar aquí, amb més implicació al projecte, fa uns tres anys, en una de les reunions que vam fer amb la junta directiva, el que vam detectar és que teníem un desavantatge en com la gent del poble veia el projecte. Com deia el Tomàs, algunes persones s'havien implicat a primera hora i se'n van anar allunyant o bé per qüestions generacionals o bé per desànim, perquè el projecte és carregós i costa de tirar-lo endavant. Vèiem això, que hi havia una certa distància entre el projecte i la gent del poble. I és quan decidim emprendre accions per mirar de resoldre el tema. Una de les coses que fem és una festa que es diu la Festa del Tren. És una activitat que ve de fa uns anys, que està enfocada sobretot als aficionats al món del ferrocarril. El que fem sobretot és mantenir oberta aquesta línia de treball, però intentem obrir-ho a la ciutat en general, sobretot a la gent del poble. I fem activitats, que van des de tallers per xiquets, entitats com els geganters i capgrossos venen a fer balls, en els tallers impliquem l'escola de música, l'Escola d'Arts... Impliquem altres entitats de caràcter associatiu, de temes d'oci per a infants... Es crea un grup de teatre, amb gent del poble aficionada al teatre, i es fa una visita teatralitzada a l'estació. Això ens fa que aconseguim connectar amb la gent del poble. I d'això n'hem tingut fa poc una prova força evident, fa tan sols quinze dies, amb una reunió amb l'alcalde en què ell mateix, sense que nosaltres li diguem res, ens diu que ell en aquests quatre anys de legislatura, el primer any i escaig es trobava gent que es queixava dels recursos que l'ajuntament dedicava al projecte, i que fa més de dos anys que ningú li discuteix que aquest projecte mereixi l'ajuda. I això no és només un tema municipal, sinó que són tots els grups, els de l'oposició i el govern, que donen recolzament al projecte en la mesura que poden, a través dels seus contactes i amb les altres administracions. Per tant, jo penso que aquest problema que vam detectar fa tres anys, segur que l'hem de continuar treballant, però hi veiem un seguit d'avançaments.

Í.: Parli'm sobre els primers passos. Què van decidir fer en primera instància, davant l'emergència d'un edifici que s'estava degradant?

T.C.: Els primers passos van ser molt complicats [...] Al principi, el que es va fer va ser intentar recuperar una locomotora de vapor. Era de Móra, i per circumstàncies diverses havia acabat a Madrid. [...] Van passar força anys, la idea i el projecte eren els mateixos però es feia poca cosa. Precisament per això jo crec que va ser l'època en què la gent es va desencantar molt. Els ferroviaris deien que això no ho aconseguiríem mai.

Í.: Hi havia un cert negativisme, doncs?

T.C.: El negativisme és un *pájaro de mal agüero*. No dèiem que fos impossible, el que dèiem és que és difícil. Perquè si ja d'entrada dius que no ho aconseguiràs... El que vull dir amb això és que van ser molts anys d'insistir molt, i que les coses van com van, i que va arribar un moment que va poder ser. Però al principi la negativa era rotunda. Després, quan el projecte va anar avançant i s'aconseguia alguna coseta, d'alguna manera va anar ressituant-se. En un moment determinat agafàvem més força, després es perdia la força, la tornàvem a agafar... Els primers anys van ser molt difícils. Però ara hi ha un museu aquí, tens un museu, tenim visites. Expliques un relat, tens una cosa. Però hi havia moments que aquí no hi havia absolutament res. Només hi havia la il·lusió de poder fer alguna cosa, de poder fer un projecte, de fer coses. Evidentment que de les coses que es van fer, algunes potser no es van fer de la millor manera, però és que no hi havia cap altra cosa. Havies de treballar al carrer, amb il·lusió i ganes de fer coses.

J.M.: I també hi ha la Fundació...

T.C.: Vam impulsar la Fundació. Perquè una de les coses que vam dir al principi, sobretot pel tema del tren turístic, va ser escolta, hem d'implicar tots els llocs per on hi passa. D'alguna

manera, en un sentit local el museu és de Móra, però el tren abasta una sèrie de comarques, no solament una zona molt concreta. Per tant, aquest projecte necessitava una fundació i vam crear-la. En aquesta, bàsicament hi ha els ajuntaments que hi han volgut participar, sobretot. Al principi la idea era que s'hi impliquessin empreses, però no ho hem pogut acabar d'aconseguir. Volíem que fos una fundació amb certa força. Però bé, s'ha aconseguit el que s'ha aconseguit i s'ha mantingut, que ja és difícil. I és una eina que tenim més pel desenvolupament de tot el projecte.

Í.: Com encareu el futur? Quines perspectives teniu?

T.C.: El futur? És una bona pregunta aquesta. [...] Aquí ve un una persona i diu escolta, vull visitar el museu. I li dic molt bé, visitarem els espais, i dura dues hores. És una visita guiada. El primer que et diu és quan val?, i jo li dic 8€, i arruguen el morro. Quan fan la visita, després et diuen ostres, és barata. La sorpresa de pensar-se que és un espai relativament petit, que 8€ és molt per visitar aquest espai tan petit, però que aquesta gent han fet tot això amb els anys que porten... La gent es queda meravellada. El relat diuen que és magnífic. I aleshores et pregunten i quan estarà acabat el tren turístic?, i quan estarà això o allò altre acabat? I jo els dic que els acabaments de les coses depenen bàsicament dels recursos que puguin arribar, perquè hi ha uns materials que s'han de comprar. Perquè el voluntari pugui fer les coses, hi ha uns materials que s'han de comprar. I has d'homologar un taller, i has de fer una sèrie de coses, i has de passar per caixa i pagar. Per tant, això vol dir que necessites recursos, i aquests són els que ens limiten el temps i les coses. El tren turístic podria estar acabat en un any? Sí, i en sis mesos també. Però és clar, depèn dels recursos. Pot ser que sigui d'aquí a tres anys? D'aquí un? Depèn. Depèn de la quantitat de recursos que puguem tenir per desenvolupar el projecte. Amb el tema del museu passa exactament el mateix. Hi ha uns edificis per recuperar, hi ha unes coses per fer... Depèn.

J.M.: La nostra intenció és que el museu sigui un museu registrat, fer-lo un museu oficial. En aquesta línia vam fer un pla estratègic, i ara una de les actuacions del pla estratègic passa per redactar el pla d'usos. Un pla d'usos què vol dir? Doncs que tots aquests immobles que tenen el perill d'acabar enderrocats, o caiguts, perquè algun dia cauran sols, no farà falta que els enderroquin, doncs nosaltres anar-los incorporant al projecte. I des de la visió del que va ser en el seu moment una estació en tota la seva màxima esplendor, tots aquests elements que ara estan en desús nosaltres pensem que, dins del museu, cada edifici ha d'aportar la seva funció. I en això estem treballant. Ja hi ha un edifici que està a punt de ser incorporat al projecte del museu; ja hi ha un esborrany acordat entre l'ajuntament i Adif. És un edifici que queda aquí al davant, que és l'antic economat. Hi ha un petit tema que s'ha d'acabar de negociar, però en principi... Llavors s'hauran de buscar recursos per poder tirar endavant. Però a part d'això, també hi ha petits edificis, que eren part de l'habitatge dels conductors, i d'altres que són una mica diferents perquè no són d'Adif, sinó d'un privat. Perquè Adif ho va vendre a una empresa privada, i aquests tenen la planificació urbanística de terreny. Però en principi està confirmat que quan això finalment es vengui, una part passarà a la cessió de l'empresa com a equipaments. El futur passa per anar recuperant tots els elements immobles que ara mateix estan en perill.

T.C.: El projecte té un recorregut llarg i jo crec que hem de ser ambiciosos amb les nostres possibilitats. Perquè possibilitats de ser un museu important del transport a Catalunya, en tenim, perquè hi ha un avantatge que no tens a cap més lloc: tens un terreny molt gran. Podries fer un museu impressionant a nivell de transport, amb el que això donaria a tota la comarca de la Ribera. Però això depèn... [...] L'edifici del taller ens toca construir-lo nou, però ja és un projecte d'Estat, un relat important. Faries un museu amb una potència terrible amb quatre o cinc milions d'euros. És una quantitat assumible per una administració gran, per l'ajuntament, evidentment

no pot ser. És a una altra escala, tot i que no estem parlant de mil milions d'euros, que a vegades diuen això ha costat tants mils milions d'euros, per dir-te un exemple.

A vegades, un dels relats que haig d'explicar és que nosaltres hem fet una cosa important, jo crec que és molt important, i que dona molta sostenibilitat a tot el projecte: hem fet una cotxera pel tren turístic. Podem treballar dins d'aquesta cotxera, fem moltes coses... Tenim una casa feta, i això ha estat fruit d'una època de crisi! Per tant, la gent també es sorprèn una mica, d'aquesta construcció; però no deixa de ser una de les *caramboles* que hi ha a la vida. D'alguna manera s'aconsegueixen els recursos per construir-la, era un fons FEDER... i està feta la cotxera! I això no s'ha fet enlloc més. El que ens agrada a nosaltres és dedicar-nos a arreglar la màquina de tren, però no arreglem la casa de la màquina de tren. Perquè l'objectiu nostre és la màquina, però la casa és important per poder fer les altres coses. Ara, si no, estaríem amb aquest edifici, amb el mateix que veus aquí, i allà estaria tot el material fent-se malbé a la intempèrie. Aleshores tot el que fas es perd. Al principi vam començar a treballar a la intempèrie, però entre el sol, els grafitis i els que trenquen un vidre, el treball que fèiem no servia de res.

Í.: Pateix d'incivisme, doncs, l'estació?

T.C.: La societat actual té una sèrie de problemes que hem de resoldre. I sí, hi ha molt incivisme i molta gent que no està bé. Però bé, no hi podem fer res! Sí, és un problema perquè, per exemple, hi ha una malversació de recursos econòmics. Tots els efectes que té... El metro de Barcelona, per exemple, té unes cotxeres al Triangle i els dissabtes i diumenges hi ha poca vigilància, i els grafiters van pintant tots els trens. Però és que hi havia un tren històric i el van pintar tot! Es van gastar una fortuna pintant-lo i ara han hagut de tornar a pintar de nou. Això és una pena, perquè és com si jo entrés al Louvre i agafés un encenedor i cremés els quadres...

Í.: L'altra cara de la moneda: quin o quins són els majors aliats, o aliats potencials que teniu? Iniciatives semblants que us puguin encoratjar?

T.C.: Iniciatives semblants a Europa n'hi ha moltíssimes i totes han tingut, també, les seves cares i creus. Potser a Europa en general és més fàcil, però també hi ha les seves dificultats. Ens avancen per molts anys d'experiència, això haig de dir-ho. Tenim un gran recolzament a nivell internacional. El món del ferrocarril és un món petit i ens coneixem força tots. Això possibilita que, a nivell de França, Anglaterra... Tenim contacte amb totes aquestes associacions que algunes també han passat calamitats. Però és clar, allà en general és més fàcil, perquè hi ha més sensibilitat de fa molts anys amb el patrimoni industrial i amb la cultura. Són dues potes importants. Si destruïm tot el que tenim... No té massa sentit, no? Tampoc pots conservar-ho tot, per tant has de trobar un equilibri entre conservar el més significatiu i la resta és l'evolució natural de la vida. Però destruir-ho tot és una cosa que fa replantejar...

J.M.: Una de les eines que va ser clau i que ens ajuda a projectar-nos, és que per exemple, formem part d'una associació francòfona de museus i, si no recordo malament, només hi ha tres entitats no francòfones que en formen part. Ens hi van convidar expressament. I després també formem d'una altra federació europea; hi tenim molt bona relació i ens recolzen molt. De fet, davant de les administracions d'aquí, que vegin que tenim aquest posicionament a nivell europeu, ens és bo.

Í.: A nivell pràctic, com us organitzeu el dia a dia a l'entitat? Les juntes, els participants...?

T.C.: Tenim una junta relativament petita, i és el dia a dia el que va marcant. És com les carreres d'obstacles. Cada dia hi ha una ratlla per saltar i no saps quina serà. De voluntaris n'hi ha de tot tipus: hi ha qui ja està jubilat, qui porta menys temps, qui ja en porta més... Hi ha també qui ve

a fer la visita, hi ha un voluntari més tècnic, hi ha un voluntari que no obre aquí però se'n va allà a fer instal·lacions elèctriques, un altre d'aigua... Depèn una mica de les aptituds que té cada persona, que són diferents. Tenim una mica de tot. En podríem tenir més si poguéssim tenir això més estructurat, però vol dedicació i molt de temps. El problema és que el temps... és complicat. Però els voluntaris, en tenim un que està fent el Mir, és metge, però li agraden els trens i vol ser voluntari. És la curiositat. Pots tenir una persona que és dentista, per dir alguna cosa, i l'altre que és fuster. És molt variat. En tens amb una posició econòmica bona i dolenta, també. Això és el que aglutina, el poder dir que has fet coses, alguna cosa que ningú havia fet. Aquest afany. Avui en dia, amb la premsa, tot es publica, i aleshores la gent ho veu. Hi ha gent que és lluny i no pot participar, o té una feina, però hi ha un recolzament moral. Es fan recaptacions per fer alguna cosa concreta, es fan aportacions econòmiques... Podria ser millor, podria ser més encara. Tan de bo aquest país tingui algun dia el tema del mecenatge que funcioni. Que un senyor que té uns recursos econòmics importants pugui fer un mecenatge al teu museu. Un senyor que té molts diners, i ara posaré l'exemple de l'Amancio Ortega, per dir alguna cosa, que digui «m'agraden molt els trens» [i inverteixi]. Això funciona molt bé a molts països, on a vegades els diners provenen més de fons d'aquest tipus que no pas públics. Desgraciadament aquí a Espanya això del mecenatge no funciona tant.

En qualsevol cas, jo crec que depèn de com t'ho miris pots ser optimista o pessimista. Si et mires al costat de les associacions que hi ha a nivell europeu, ferrocarrils i museus que tenen un volum considerable de treball, nosaltres som petitets. Però si et fixes amb el que és el moviment associacionista a Catalunya, doncs som una entitat que tenim més de dos-cents socis, la majoria de fora, no del poble, i que hi ha al voltant d'una vintena que són actius, ja sigui obrint l'enclavament o fent treballs de restauració o donant suport administratiu, etc. Jo soc de diferents entitats i no n'hi ha cap d'aquestes en les que hi hagi tants socis actius. Jo penso que des d'aquest punt de vista podem ser optimistes. El projecte és molt gran.

T.C.: Jo soc dels que crec que hem de ser optimistes. Si no ho fóssim o penséssim que és impossible, no haguéssim començat. Davant del repte tenim dos possibilitats: la més fàcil, que és dir això no podrem fer-ho mai, no ho farem mai i no farem res. Però jo crec que hem d'estar a l'altre costat, primera perquè ningú diu que sigui un camí fàcil, però ho hem d'intentar. Pensar que d'entrada ja tens un no, i com que tens un no, no faràs res... Crec que això no. Has de seguir insistint. Pots tenir més sort i et pot donar fruits, o no. La vida és així. Això es pot aplicar a tot: al que comença a pintar quadres i ningú no n'hi compra cap fins que un dia es fa famós. I ell seguia pintant i es moria de gana. És el mateix. La tossuderia de seguir fent el que feies és el que a vegades possibilita que la gent faci coses. És molt fàcil trobar excuses per no fer-les. «Això és molt difícil!», i? És difícil, però no impossible. I si no és impossible, és que es pot fer. Independentment d'això, evidentment hi ha moments que tiraries el barret al foc.

El Barri del Rec d'Igualada

L'escrit que es reproduïx a continuació pertany al diari de camp i correspon al cas del barri del Rec d'Igualada, el qual vaig visitar el 5 de juliol del 2019. Roger Mula i Jordi Carner, membres de La MaCa – Associació Manel Caro. Coworking Creatiu, van ser-ne els amfitrions.

[Notes prèvies a la visita]

La primera vegada que vaig parlar amb en Roger Mula va ser per telèfon, el 27 de juny. Després d'introduir-li el meu tema de recerca i preguntar-li sobre el cas del barri del Rec, em va referir la següent informació:

El barri del Rec està format per un conjunt d'edificis industrials que s'havien destinat a l'adoberia i les pells. Ocupa una tercera part de la ciutat. L'any 2004 un pla urbanístic preveia d'enderrocar les fàbriques, que ja no eren lloc d'activitat econòmica, i construir un nou barri d'habitatges (un barri-dormitori). L'Associació d'Amics del Rec va sorgir, cap a l'any 2007, per lluitar-hi en contra i preservar la zona. L'associació va emprendre un inventari de tots els edificis i es va aconseguir aturar el pla. Des d'aleshores, diferents associacions han anat ocupant el barri i han reconvertit alguns dels seus espais en espais de creació i coworking, un d'ells, un edifici de tres plantes, inaugurat molt recentment.

Un dels grans èxits del procés de revitalització és el festival Rec.0, que se celebra dues vegades l'any (juny i novembre). Es tracta d'un gran esdeveniment cultural i dinamitzador de la ciutat que té per objectiu obrir, fer conèixer i visibilitzar el barri (i Igualada) arreu a través de *pop-ups* de moda. Enguany arriba a la seva 20ª edició.

El tercer puntal del moviment de recuperació d'aquest patrimoni (sumat a l'associació i el festival) és la posada en marxa de la sala de concerts La Bastida.

És evident que no pas tots els edificis del barri tenen un valor patrimonial destacable ni notori per si sols. Si bé n'hi ha alguns que destaquen pels seus valors artístics, sobretot aquells que s'inscriuen dins l'estil modernista, molts d'altres són reivindicats pel valor de conjunt que suposen, i per la idiosincràsia de tot un barri que s'entén dins d'una mateixa lògica urbanística.

Quedem per visitar el barri del Rec i parlar-ne més el divendres 5 de juliol 2019.

[Notes posteriors a la visita]

Vaig aparcar seguint la línia del rec, per la part de fora. Vaig fer una breu volta per entrar-hi. En una petita plaça de dins del barri em vaig trobar un matrimoni de jubilats que em van donar conversa. Quan els vaig dir que era de fora i que venia a visitar el barri, em van dir que havia escollit un mal lloc perquè «aquí no hay nada que ver» i que la cosa canvia quan hi ha el festival (Rec.0), que tot s'omple de gent.

Avançant pels carrers m'adono que el barri del Rec es troba en un estat de degradació avançat. De totes les indústries que hi havia hagut i que feien que Igualada es reconegués com la major seu de la indústria pelletera de Catalunya, actualment tan sols en queden cinc en actiu. Una d'elles és just davant la MaCa. La MaCa és un antic edifici fabril i el seu nom correspon a l'acrònim de Manel Caro. Caro, malauradament traspasat l'any 2012, va ser un dels impulsors i puntals més importants de l'Associació d'Amics del Rec. En Roger, que m'ha vingut a buscar a la porta, m'explica que el seu company (a qui es nota que recorda amb un gran afecte) va ser el primer en fer un crit d'alerta davant l'amenaça que patia el barri. «Era un projecte molt seu», diu.

Accedim a l'edifici i me n'ensenya i explica coses. A la planta superior ens trobem amb en Jordi Carner i tots tres ens asseiem a parlar. En Jordi era molt amic d'en Manel Caro i també va estar molt implicat en la lluita per la salvaguarda del barri quan hi pesava l'amenaça del POUM. En

morir Caro i davant l'oportunitat de rehabilitar i ocupar un edifici del Rec, decidiren crear l'Associació Manel Caro i impulsar el projecte de la MaCa. L'objectiu és convertir-lo en un espai de coworking creatiu. En Roger reconeix que no es tracta de cap edifici de valor patrimonial, sinó d'un dels elements que formen part d'un conjunt que sí que ho és, de valuós. La idea és que en aquest edifici de tres plantes i un terrat, del qual ja s'ha rehabilitat l'última com a espai de treball, els membres «es facin seu el projecte» i el converteixin en el nucli dur de la revitalització del barri i de la nova manera d'entendre'l i viure-hi. A més, en Roger argumenta que té una localització estratègica, en un punt del barri en què encara no s'ha actuat perquè hi ha una mena de barrera que delimita la vida més amunt. «La part oest ja està *colonitzada*, ara cal venir cap aquí», diu. Reconeix que hi ha nuclis inconnexos d'espais recuperats i, tot i que és poca, la indústria que queda fa que hi hagi unes característiques molt pròpies de convivència. Per exemple, hi ha olors i soroll. Reflexionen que això també provoca cert conflicte, ja que qui vingui aquí a viure de nou pot pretendre fer fora aquesta activitat molesta, tot i que hi fos de molt abans. Aquesta idea deriva en un breu debat entre nosaltres.

A Igualada, i en concret al barri del Rec, hi ha múltiples espais de coworking. De fet, el festival Rec.0 va néixer de dos d'ells, a partir de persones que també estaven vinculades a l'Associació d'Amics del Rec. Tot i que moltes vegades se'ls equipara, l'Associació Manel Caro i el festival són entitats diferents, malgrat que els membres coincideixin en ambdues. Afirment, això sí, que es complementen. El Rec.0 ha suposat un abans i un després. Més tard, quan en Roger em porta a fer un volt pel barri, em fixo que en alguns punts hi ha pintades amb missatges en contra del festival. En Roger em refereix que són fetes, sobretot, per jovent d'una esquerra tirant a radical, que no estan d'acord amb el model del projecte, sobretot perquè algunes marques que hi participen desenvolupen uns models de producció èticament qüestionables (explotació, treball infantil, etc.). Diu que en part tenen raó i que ja va bé que hi siguin. També fa autocrítica: diu que la marca Rec s'ha associat molt a les botigues de roba, però que hem de tenir en compte que és un barri. És positiu perquè li dona visibilitat, però també té desavantatges. Entre d'altres, que en distorsiona la imatge. Tanmateix, el festival ha pogut anar arreglant diverses plantes on hi instal·len les botigues. Així, El Rec.0 ha permès adequar als públics alguns dels espais degradats. Potser alguna de les fàbriques que hi participen, sense aquestes actuacions, ja estaria a terra, suggereix.

Parlem de l'Associació d'Amics del Rec. Va néixer l'any 2009 per donar valor al conjunt del barri i com a resposta d'una proposta de POUM, que el desvirtuava. Es pot dir que el document municipal pretenia mantenir dempeus els edificis singulars catalogats i obria grans carrers enderrocant els altres. D'aquesta manera el valor de conjunt, que és el que l'associació reivindicava en primer terme, es perdia. El POUM d'Igualada és encara avui en dia una assignatura pendent. En Roger i en Jordi em refereixen que els polítics no volen posar-s'hi perquè saben que és un tema que genera greus conflictes. El que s'ha anat fent, m'expliquen, són modificacions puntuals, pegats que només tapen casos concrets. Tanmateix, la requalificació del sòl (que actualment és sòl industrial) sembla imprescindible per poder establir-hi nous usos i, per tant, revitalitzar-lo. Durant els dos últims mandats l'ajuntament ha encapçalat iniciatives que feien incidència en el Rec, però mai no han estat vinculants ni hi han tingut cap conseqüència directa. Per posar-ne un exemple, em diuen que es va convocar un concurs d'arquitectes per elaborar propostes d'actuació, però tot plegat va quedar en un calaix.

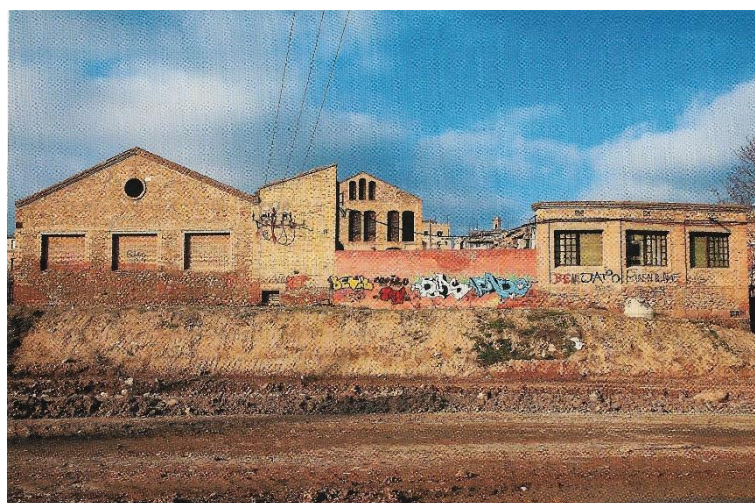
Em fa la sensació que perceben que la ciutat ha viscut d'esquena al barri i que encara perdura una forta idea de degradació, que prové ja de fa anys. Això em fa pensar amb el comentari del matrimoni que em vaig trobar quan vaig arribar. «Quan era petit no m'hi deixaven baixar», diu

en Roger. Afegeix, a més, que la zona es troba allunyada de les entrades a la ciutat i que aquest fet influeix en aquest arraconament.

A banda de la MaCa, el col·lectiu també ha impulsat i gestiona un espai de concerts que s'anomena La Bastida. De nou, es tracta d'un espai de propietat privada del barri que s'ha habilitat per fer-hi espectacles musicals. «Quan el Rec.0 ja havia començat, va néixer la idea de fer un festival cultural. Se'n va organitzar un (Rrrrec Festival) i va ser molt exitós, i és per això que es va crear La Bastida. Va ser el primer equipament amb aquestes característiques, i n'han aparegut més. La zona és com un pulmó cultural, però ho és sobretot per temes pràctics (poden fer soroll perquè és com un polígon). És la part més *hippie*», expressa en Roger. Em comenta que la zona on es troba és on es concentren els espais d'oci nocturn del barri, i que molt a prop hi tenen un local un grup de *heavies* on es fan festes fins que surt el sol. Si els joves s'han establert allà per fer-hi festes pot ser perquè la zona no té habitatges a la vora i no molesten ningú. «Si fos en una altra banda, també hi estarien. No és pel Rec en si», reflexiona en Roger. Aquesta és una idea que diu que el preocupa, ja que les noves generacions no semblen manifestar la sensibilitat i la lluita pel barri que havien encapçalat els membres de l'Associació. Sobre això, en Jordi i en Roger em declaren que els Amics del Rec és una entitat ja pràcticament morta, i que ha derivat al projecte de la MaCa. De fet, són gairebé els mateixos membres que en formaven part. «Dedicar-te a aquest tipus de coses crema», em diuen. Tanmateix, diuen que veuen en futur en la gent jove, no tan encasellada a l'estigma del barri degradat.

En termes d'activisme, aquestes són dues accions que membres d'Amics del Rec van dur a terme els primers anys:

- Els van filtrar la informació de la retirada d'unes uralites a la fàbrica de Cal Badia, però no només es tractava d'això sinó que l'empresa responsable va precintat el voltant de l'edifici amb un rètol d'enderroc. Aquella mateixa nit van anar-hi i hi van fer unes pintades reivindicatives. Un va començar per un costat i l'altre per l'altre, m'expliquen. També hi van penjar llaços negres. L'endemà ja estava enderrocat. Era un edifici públic.
- "Carta al Rec" (2012). Durant les festes de Nadal del 2012 l'associació va repartir postals amb fotografies del barri i d'Igualada. A l'encapçalament del revers hi dicta "bons desitjos per al 2012" i, a la part del destinatari, hi consta el nom i l'adreça de Marc Castells, aleshores alcalde de la ciutat. En Jordi i en Roger me les faciliten per correu electrònic [a continuació n'hi ha una mostra].

El barri del Rec d'Igualada és un cas molt interessant d'implicació ciutadana per la salvaguarda i revitalització de tot un barri industrial fora de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Seria oportú, en un futur, dedicar una recerca en profunditat que estudiés el desenvolupament del moviment des dels seus inicis més activistes (creació d'una entitat, impuls d'accions reivindicatives) fins al moment actual. Destaca especialment, per part de l'Associació d'Amics del Rec, que es defensés la necessitat de respectar el valor de conjunt del barri i no només els elements solts, més enllà del valor artístic i estètic que aquests puguin tenir. El barri s'entén per la seva història, per ser un tot i per ser significant com a conjunt. L'aparició d'una amenaça directa (la implementació d'un POUM anihilador) va motivar el sorgiment de salvaguarda i, més enllà, d'una visió alternativa a la idea de regeneració urbanística promoguda des de l'Ajuntament, basada en l'enderroc i l'eliminació. Al contrari, els Amics del Rec apostaven i defensaven la conjunció del passat material del barri amb nous usos, des del respecte a la idiosincràsia d'una zona històricament molt important per Igualada, sobretot en termes econòmics (fou un pol imprescindible per al sector secundari). La segona etapa del moviment, que correspon a la creació i desenvolupament dels projectes de l'Associació Manel Caro, obre les portes a investigar com a través de les noves formes de treball (coworking), en concret creatiu, i des d'una perspectiva de participació social, es pot tornar a donar vida a un antic espai de producció inserit en una zona de valor patrimonial.

A continuació es reproduïx l'escrit i les anotacions al diari de camp sobre la visita a l'antiga colònia ferroviària de Sant Vicenç de Calders, al Vendrell, el 7 de setembre del 2019. L'Edu Martínez n'és la persona de referència i em va acompanyar al llarg de la jornada.

Arribo a les 11h, hora que està convocada la reunió de la Junta de l'Associació per a la Preservació de la Colònia Ferroviària de St. Vicenç de Calders. La trobada es fa en els baixos d'un dels blocs de la colònia, concretament el que havia servit d'escola. Totes les persones que m'hi trobo són voluntàries, és a dir, persones que es dediquen al projecte sense cap remuneració econòmica a canvi. Avui el president, l'Edu, diu que som menys, tot i que el *nucli dur* està format per cinc persones d'un total són d'unes deu.

Al Vendrell hi ha quatre BCIN, però no hi ha cap catàleg de patrimoni. És per aquest motiu que es va fundar la Comissió de Patrimoni, una entitat de la que també en formen part almenys dues noies que són a la Junta (és a dir, els membres solen coincidir). M'expliquen que des de la Comissió es fa molta feina: refer marges de pedra seca, diferents obres, un calendari, la senyalització de la Via Augusta...

La Junta de l'Associació compta amb persones que responen als següents perfils:

- Una estudiant d'història de l'art
- Una llicenciada en història de l'art que treballa a l'ajuntament, a l'àrea de cultura → és un contacte interessant per a l'associació
- Tres jubilats, un dels quals viu encara a la colònia
- Un mestre d'educació especial
- Una regidora de l'ajuntament, d'incorporació més recent. Va conèixer el cas i li va semblar bé adherir-se a l'associació. Forma part de l'oposició, una coalició d'esquerres.

Són, per tant, perfils força diversos que denoten la transversalitat del cas. Si bé la majoria tenen una relació directa amb la colònia (hi viuen, hi estiuegen o ho van fer en el passat), hi ha algun cas en què l'enllaç el conforma el propi patrimoni i la lluita per la seva salvaguarda.

Totes les gestions que es duen a terme, com ja s'ha dit, són voluntàries. L'organització s'estructura amb la feina diària que fa cadascú. Les reunions van una mica segons el volum de feina. Hi ha vegades que no es poden mobilitzar, i també han passat temporades que estan més inactius.

A la reunió es comenta la necessitat que es resolgui ràpidament la sol·licitud de declaració de BCIL per al conjunt, que ara mateix està incoat. També s'explica la conveniència de contactar amb serveis socials per tal de resoldre el tema dels corrals, unes construccions que s'han ocupat *de males maneres* [és a dir, els i les informants expressen que causen seriosos problemes de convivència] i que caldria enderrocar perquè, diuen, són il·legals. També es debat sobre les possibles fórmules per millorar els resultats, concretament, s'exposa el cas de la torre d'enclavament de Móra la Nova, que ha acabat derivant amb el Museu del Ferrocarril. Diuen que allà s'hi va impulsar una Fundació i s'hi van posar a dins institucions públiques que els faciliten recursos, fet pel qual pensen que pot ser un model a seguir. Un dels objectius a la llarga, expliquen, és poder establir un lligam real amb el Museu del Ferrocarril de Vilanova i la Geltrú. La història social de la vida ferroviària, explicada a partir d'aquesta colònia, pot ser-ne un molt bon complement.

Observo que tot i que l'estima cap al lloc i cap a l'associació són molt evidents, reconeixen que la tasca comporta molta càrrega. «Piquem pedra però fer passos està costant molt», diu un dels membres. Comenten que els contactes polítics s'estan allargant molt. Tenen ganes de posar-se a treballar a l'habitatge, sobretot per tenir quelcom diferent per fer feina quan es reuneixin els dissabtes. L'habitatge és el projecte de museïtzació d'un dels antics pisos dels ferroviaris, el qual dotarien de materials que els mateixos membres conserven de la història de la colònia. Per altra banda, la investigació també forma part de l'associació, n'és una vessant rellevant. No hi ha cap publicació sobre la història social de la colònia i el seu desenvolupament, fet pel qual tenen les esperances de poder-s'hi dedicar més endavant, quan ja hagin resolt els temes de més d'urgència.

La llavor d'aquest projecte va néixer motivat, sobretot, a partir de l'oposició al POUM del 2007, que preveia l'enderroc de tot el complex menys un bloc. L'Edu confessa que si es va aturar va ser com a conseqüència de la crisi, però el pla encara existeix, és el vigent. L'objectiu de l'associació és derogar-lo i estan estudiant com fer-ho, així com també pretenen donar impuls a la creació d'un Pla Especial, ja que és una zona que ja no forma part de les afores sinó que està integrada a dins del Vendrell; tot i formar part de l'àrea urbana, la percepció a la colònia és d'estar trepitjant una zona de suburbi. Els mateixos veïnes i veïns parlen de *túnel del temps* quan es refereixen al pas que els comunica amb la ciutat. M'expliquen que els polítics, de moment, han dit públicament que retiraran la qualificació, tot i que no hi ha cap acció que ho validi. Gràcies a la reordenació de la zona també es vol aconseguir que es veti el pas per un dels carrers que s'ha convertit en una zona on circulen cotxes a gran velocitat.

La voluntat de conservar i preservar la colònia ferroviària, però, té precedents. L'objectiu va néixer en el si de l'Associació Familiar Ferroviària (1979) que, al seu temps, té la llavor en el Centro Artístico Cultural Ferroviario. L'Associació Familiar Ferroviària té un local als baixos del mateix bloc i compta amb un bar i un espai comunitari. D'aquesta Associació en va sorgir una Comissió de Patrimoni, els membres de la qual van decidir escindir-se l'any 2016 per crear l'entitat actual.

Els pregunto sobre les tasques de l'associació. Em diuen que són en gran mesura la burocràcia (gestions amb l'administració, negociació amb els/les polítics/ques) i la recuperació de la memòria. Una de les informants expressa que els agradaria ser vistos com a centre d'estudis i ajudar a entendre els altres patrimonis semblants, sempre amb el focus posat en la vida social ferroviària. Van començar a fer visites guiades pel lloc i van tenir molt bona resposta, amb gran acollida per part de molta gent, tot i que només havien fet propaganda a través de xarxes socials. Com que no s'ha fet mai un estudi aprofundit, a mesura que s'investiga es va canviant el discurs d'aquestes activitats. Donen molta importància a la història oral, tot allò que els pugui explicar la gent que havia viscut aquí molts anys o els seus familiars. En aquest sentit, em diuen que van sorgint històries que enriqueixen el discurs (persones que han anat a fer una visita guiada i han acabat aportant dades). Una de les activitats a destacar és la Jornada de Neteja.

El conjunt és l'única colònia ferroviària d'aquestes característiques a Catalunya, sentència orgullós l'Edu, el president de l'associació. «Sempre hem tingut molt clar que aquí hi ha molta història i és la que intentem preservar».

La propietat del conjunt d'edificis és d'Adif, i noto la preocupació del grup quan comenten que legalment podrien enderrocar-los quan volguessin. De fet, només tenen cèdula d'habitabilitat aquells pisos dels quals s'ha fet un contracte a posteriori. Asseguren que la propietat que no s'ha volgut vendre mai i que els carrers no tenen ni nom. Aquest fet suma pressió als membres de

l'entitat i sobretot els qui hi viuen, que estan davant del risc real d'haver-ne de marxar. Malgrat tot, ells s'ho estimen i així ho expressen («soy un privilegiado», sentència un dels membres).

Es va fer una reunió amb Adif patrimoni per negociar la cessió de l'habitatge que tenen la intenció de museïtzar a l'Ajuntament. Ells demanen diners, però l'associació no en té. Per tant, cal trobar la manera d'aconseguir-ho. Diuen que Móra la Nova va declarar BCIL el conjunt abans i són una Fundació, per tant, aquest model no el poden seguir. Se'ls acut l'estratègia de demanar la cessió per al museu, i que sigui el museu qui ho deixi a l'associació.

L'associació no té ingressos. Estan constituïts legalment però no van fixar cap quota de soci. Expressen la voluntat de voler fer passos a poc a poc i assumeixen que, com més creixi el projecte, més recursos hi hauran d'aportar, com per exemple les assegurances si el lloc es museïtza i es fa visitable. Els temps de l'administració i la burocràcia, per altra banda, apunten que fan alentir el ritme del que voldrien fer.

A la reunió de la Junta apareixen més tard alguns veïns i exposen les seves problemàtiques. Un dels temes que rep més atenció és el dels intents d'ocupació. «La convivència s'ha perdut», apunta una veïna. Lamenten que les persones que ho han ocupat no respecten el veïnatge ni l'entorn: llencen la brossa per la finestra, punxen la llum, tenen cultius il·legals, fan soroll a altes hores de la matinada...

Tanmateix, també manifesten que sempre han tingut molt bona resposta per part de la població, que participa en tot allò que proposen. Fins i tot algunes escoles del Vendrell han mostrat interès pel projecte, diuen.

Quan els pregunto pel futur, els membres de l'Associació per a la Preservació de la Colònia Ferroviària de St. Vicenç de Calders expressen la voluntat de poder desenvolupar un projecte museístic per garantir la salvaguarda i preservació del lloc, que serveixi alhora per afavorir la recuperació de la seva memòria històrica i donar-lo a conèixer. Dins una successió d'hipotètics fets, m'expliquen que una vegada aconseguida la declaració del conjunt com a BCIL, seria necessària la cessió de l'habitatge (ítem central del projecte) per part d'Adif. Després, diuen que caldria centrar-se en la difusió, i també organitzar una jornada de neteja. Aquesta seria la primera pedra del projecte de museïtzació. Proposen que a partir d'aquí es fes una assemblea constituent per establir quotes simbòliques o voluntàries. Més tard, caldria captar socis actius per disposar de mà d'obra i recursos. Finalment veuen adient, també, establir un calendari de visites guiades mensuals. Tot plegat, amb un fort component d'autogestió. «No m'esperaré a fer una exposició quan tingui un pla museològic que no sé quan arribarà. Si tinc el material, la faig, des de baix. Som nosaltres mateixos els qui hem viscut aquí», diu l'Edu.

Un cop acabada la reunió, i després d'unes quantes converses espontànies i una llarga i completa visita pel lloc, plena d'explicacions i anècdotes, l'Edu em convida a dinar al que havia estat la casa dels seus pares, en un dels pisos de la colònia. El vincle de l'Edu amb el lloc ve de lluny, quan era petit i el metge els va aconsellar els aires de la zona per millorar l'asma. Al parlar-hi, veig que la vocació del president de l'Associació per cuidar i fer conèixer la història del barri on va créixer és enorme. Quan parla de la colònia, l'estima que emet a través del seu discurs inunda la conversa. Estic davant d'un cas de patrimoni en el sentit més estricte de la paraula: és relatiu al llegat dels seus pares, de la vida al lloc i de la seva infantesa, i alhora té a veure amb la preservació de la memòria, la història i els relats que contenen els antics blocs. Sens dubte un cas que seria molt, molt interessant de seguir estudiant. Ho anoto pel futur.

Fragments de l'entrevista a Jordi Abella, director de l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu des de 1994. La trobada va tenir lloc el 10 d'octubre del 2019 al mateix museu, a Esterra d'Àneu. També intervingueren a la conversa Cristina Simó i Josep Tugues, personal tècnic del museu.

Í.: Estic fent la tesi doctoral i estic buscant casos en què la societat civil s'hagi mobilitzat per tal de reivindicar i intentar recuperar patrimoni que es trobi amenaçat o en desús: vegades que s'hagin emprès accions, des de la vessant popular, per tenir una repercussió i intentar revocar aquest estat.

J.A.: Jo una mica com et deia al correu, en principi al Pallars Sobirà, parlant d'un àmbit més de comarca, potser ha tingut més moviment aquest sentit en termes de patrimoni natural; el qual també s'hauria d'acabar de pensar, si aquest moviment té una arrel d'origen endògena o és més exògena, és a dir, vinculat més a moviments conservacionistes que venen de models urbans, que a vegades tampoc estan molt implementats al territori. Però aquí sí que hi ha hagut molt conflicte en aquest sentit, a partir del tema per exemple del creixement de Vaquèira. En aquesta línia sí que hi ha tota una tradició bastant potent. En l'àmbit del patrimoni cultural, no hi ha, és a dir, que hagi generat una certa dinàmica com de tensió o de conflicte... Hi vaig estar pensant i hi ha ajuntaments que han intentat trobar subvencions per pagar restauracions, però això diguem-ne que entra dins de la norma. O entitats que d'alguna manera, en un moment donat, fan algun moviment per poder treure diners... Però no ha generat una situació de conflicte o de reivindicació absoluta. Però pensant-hi, em sortien dues o tres coses: una, que no és aquí al Sobirà sinó que ja és al Pallars Jussà, és el tema de l'Hospital de Cartró. És un edifici molt curiós fet de cartró, un exemple de l'arribada de les hidroelèctriques. És un element construït que es va fer a partir d'un model alemany, exportat d'Alemanya, que de fet és un copyright alemany, que van implementar als anys vint a partir de l'arribada de les centrals hidroelèctriques. I és d'aquelles coses que hi havia gent que ho sabia però ningú no li donava excessiva importància. És un element patrimonial senzill, perquè és un antic hospital, no és un gran edifici. Està tot fet a base de cartró, o sigui que és una cosa molt espectacular. A Alemanya no n'hi ha ni un de sencer. [...] Aquest sistema de construcció es veu que va tenir una certa repercussió a l'època dels nazis, perquè era un sistema molt barat. Bé, això és un tema més anecdòtic. La qüestió és que és molt curiós i des de la Vall estan intentant defensar-lo, reivindicar-lo. Ho estan fent, d'alguna manera, seguint els cànons habituals, els camins habituals, que és el de l'administració, la Direcció General de Patrimoni... Però l'altre dia em deien ostres, és que no ens n'acabem de sortir, potser hem d'acabar fent un moviment ciutadà. Quan tu em deies això [de la tesi] vaig dir mira, seguint una mica aquest format. No l'han iniciat encara, però és un tema que s'està plantejant un col·lectiu de dins la pròpia Vall, d'intentar reivindicar el paper com un element simbòlic que té una força històrica. Sí que hi ha interès, però no acaba d'haver-hi actuacions concretes, aleshores estan intentant si això ho poguessin activar.

[...] Existeix tot un moviment social que ja fa més o menys anys que reivindica el fet de conservar el patrimoni, però tampoc no recordo [a la zona] cap moviment en aquest sentit que destaqués molt. La reivindicació d'aquest tipus de coses sempre ha estat molt dirigida per sectors polítics o per sectors culturals, però allò de base, una manifestació, ho recordo vinculat més amb temes de patrimoni natural.

[Truca a en Xavier Català i parla amb ell sobre el tema. És tècnic de promoció econòmica i cultura del Consell Comarcal del Pallars Sobirà. Em suggereix trobar-m'hi una estona per entrevistar-lo, cosa que faig el mateix dia.]

J.A.: [Després de penjar] Una mica coincidim. Clar, ell té la memòria... Joestic aquí des dels norantes, ell ja estava aquí com a dinamitzador cultural i té una visió més de comarca. Hi ha aquest procés, és a dir, als anys seixanta i setanta és un procés normal a tot Catalunya: després de la dictadura es comencen a implementar associacions en un àmbit local o comarcal, que són les que reivindiquen el tema de la conservació del patrimoni. Són totes les associacions que van sorgir a cada territori o a cada vall. Cada municipi una mica gran tenia la seva. Va ser un efecte com generalitzat, crec que no sols va ser al Pallars, sinó que va ser a tota Catalunya. Va ser també el moment en el que sorgeixen molts museus comarcals, com a fruit d'aquest tipus de reivindicació. Però entenc que tot això és més un procés formal, una reivindicació local portada des dels ajuntaments, bàsicament, o des de certs sectors culturals o socials, i que acaba convertint-se o en una associació o un ajuntament més dinàmic, que el que fa és buscar finançament per arreglar aquestes esglésies; parla amb el Bisbat, comença a haver-hi un cert enteniment. Parla amb el Departament de Cultura i el Departament en aquells moments està molt més obert a entrar a conservar aquest tipus de patrimoni. De tota manera, diguem-ne que és un procés que no té cap punt conflictiu, per la qual cosa no sé si et pot servir excessivament. En el fons és un procés més normalitzat.

Í.: Més institucionalitzat.

J.A.: Sí, potser té una base més social i cultural, més territorial, però s'acaba institucionalitzant perquè molta d'aquesta gent, el mateix cas d'en Xavier Català n'és un exemple... Ell és llicenciat en geografia i història i en un moment donat acaba entrant al Consell Comarcal com a dinamitzador cultural. És un bon exemple, amb la seva pròpia figura reivindicava i va ajudar a crear l'Arxiu. Una persona dinàmica que acaba convertint-se en un element institucional. Després la vida dona voltes i ara fa més de promoció econòmica que de cultura, però bé. També si fas una lectura més recent, veus que tot aquell dinamisme que hi havia hagut aleshores de reivindicació no és que es perdi, però s'estanca una mica. El sobrepassa més que el cultural, un altre tipus de dinamisme o de reivindicació, que és l'econòmica, el producte local. Està bé eh, també. I potser acaba coincidint amb una mirada que és molt més actual en la que la reivindicació del patrimoni cultural s'entén també com a element de desenvolupament local, que seria com un procés que jo crec que és interessant perquè ja no és simplement «reivindiquem conservar una església o un edifici històric», sinó que hem d'anar una mica més enllà i allò ha de servir per generar llocs de treball, desenvolupament territorial. Que el patrimoni sigui un recurs dinàmic, que no sigui estrictament un element de conservació simbòlic.

Í.: Més enllà de la materialitat d'aquell edifici.

J.A.: Exacte. Jo diria que ara estem en aquesta altra fase que és dir molt bé, tenim tot de recursos patrimonials en el territori, hem tingut uns anys en què hem pogut invertir en totxo, en el sentit de recuperar edificis, però finalment ara estem en un procés en el que estem dient que ja no n'hi ha prou en recuperar el totxo, sinó que això ha de servir per desenvolupar econòmicament el territori. O en termes de qualitat de vida, no sols econòmics. Que les esglésies s'obrin al públic. També estem en un territori amb una tendència turística força incipient, que també intenta generar aquest retorn. Aquest patrimoni ens ha de servir d'alguna cosa, no simplement per anar-hi un dia de Festa Major i veure'l. Fer-lo funcionar, fer-lo útil econòmicament i socialment. Fer-lo accessible, i aquest és el procés en el que estem ara. Hem passat d'un procés on l'úrgent era conservar el totxo perquè queia, això no vol dir que encara no hi hagi situacions molt

dramàtiques, de patrimoni, però diguem-ne que s'han fet uns anys d'inversió i ara el que hem d'intentar és que aquest patrimoni doni un retorn, tant econòmic com social. Aquest seria el que ens estem trobant, i l'avantatge en tot aquest procés que vam passar en els anys després del franquisme, de reivindicació més popular, és que ja hi ha una sèrie d'institucions en el territori més o menys consolidades. Hi ha museus, tens arxius comarcals, tens parcs que també estan assumint un paper que li toca més al patrimoni natural però últimament estem intentant forçar perquè també sigui un instrument de gestió del patrimoni cultural. Acabes tenint una sèrie d'equipaments en el territori que t'ajuden a professionalitzar tot aquest procés i intentar que no sols treballis per a la conservació, sinó que també li donis la vessant de dinamització. Això seria una mica el procés [...] Ara ens trobem amb la creació de xarxes d'equipaments patrimonials, la Xarxa de Museus de l'Alt Pirineu per intentar fer una mica de *lobby* en aquest sentit. Però sempre movent-nos en aquesta estructura més formal, més institucional.

[Pregunta als companys del Museu si recorden algun moviment popular de salvaguarda del patrimoni. Indiquen el cas de Santa Maria de la Serra i Sant Beado.]

C.S.: No és allò de tallem la carretera, sinó que és *nyiqui, nyiqui* per part dels veïns fins que un dia s'arregla. Una de les associacions és la dels Amics de la Vall Ferrera, o del romànic. Va tenir una època molt potent, ara està en hores baixes. Bàsicament el que reivindicaven era romànic. [...] Tenen unes quantes coses molt *xules* però és clar, es va haver de focalitzar molt a Santa Maria de la Serra i al final se n'han sortit.

J.A.: Jo crec que aquí tot ha sigut molt formal, a partir dels anys seixanta i setanta és una conscienciació... També és el moment que coincideix en què el Bisbat desapareix de molts pobles, no vol dir físicament sinó també econòmicament. Els capellans marxen perquè s'unifiquen, abans cada poble o petit poble o municipi tenia un o dos capellans, a partir de la crisi dels seixanta marxen i en tota la zona queda un capellà, per exemple en tota la vall, que és el qui gestiona, però la gestió que acaba fent és molt limitada. [...] Potser sí que en aquest àmbit més veïnal hi ha una certa reivindicació però no d'un edifici, moltes vegades.

C.S.: Com d'una imatge, per exemple. Aquell Santet que tenen a dins amagat... Que ningú sap, se suposa, que tenen amagat. Surt, perquè és una peça romànica, el dia de l'aplec, i quan te n'adones ja no hi és. Desapareix perquè no vagi a cap museu.

J.A.: És com el retaule d'Abella de la Conca, que al final, per evitar que se l'emportés el Bisbat, cada veí se'n va guardar un tros. Diguem-ne que són coses molt amagades. També hi ha un tema d'interpretació de tot això, i és que venim d'unes herències de caciquisme, d'imposició jeràrquica molt dura, la Guerra Civil també va ser dura, la repressió... I jo crec que sí que és veritat que a partir del franquisme això no té per què influir, perquè la gent jove pensa d'una altra manera, però jo diria que potser tampoc hi ha hagut moviments potents a nivell de reivindicació de patrimoni. Un dels que segur que tens treballat, el que tinc com a referència, és el del castell de Montsoriu al Montseny. Aquest neix, tot el procés neix d'un cert procés popular, reivindicatiu. Aquí tens el castell de València d'Àneu, però no hi hagut el mateix model de moviment.

C.S.: De massa local, de dir tallem la carretera, no. Això no.

J.A.: No. Hi ha hagut més aquest moviment informal que d'algun manera s'ha anat generant a cada vall i a cada poble, on hi ha elements interessants. Són coses molt puntuals, no tant de dir «reivindiquem tot un patrimoni», sinó alguna acció espontània. Pensa que aquí hi ha hagut les darreres extraccions de pintures romàniques autèntiques, i han sortit d'aquí cap els seixantes... Les darreres van ser el seixanta vuit. Em sona que una de les darreres pintures que va sortir, la

gent del poble va anar a visitar el Bisbe per dir-li que havien anat desapareixent molts elements artístics de l'església i si això era normal, que desaparegués tot aquest patrimoni. I el Bisbe els va contestar «jo com a Bisbe puc fer això i molt més», com dient «aquí mano jo»... Això en ple Franquisme, i és clar, tots callats. Es veu que això són històries molt concretes, eh? Al mateix poble, un dia diu que arriben i van trobar a faltar alguna de les imatges d'aquestes de fusta, i li van dir al capellà. Es veu que ell se l'havia venut per arreglar el llosat de l'església. El poble es va reunir i li van dir que fes el favor de tornar aquella imatge, i al final, es van posar tensos i la va retornar. Però són moviment molt subtils, que tampoc no han tingut mai una gran publicitat ni un gran element de difusió, de mitjans. Perquè és clar, també era una època en què tot això s'amagava molt.

[Em parlen dels conflictes amb els veïns i veïnes d'alguns petits pobles que s'han mostrat reticents a l'hora de deixar anar el seu patrimoni moble (talles, retaules...). M'expliquen que hi ha la tendència que les petites comunitats s'organitzin per amagar aquests objectes i evitar així que marxin del lloc, fins i tot encara que el motiu sigui per ser restaurats.]

J.A.: A Unarre, per exemple, on l'Ecomuseu feia visites a l'església, mentre una guia esperava per començar una de les visites va obrir un armari de la sagristia per buscar-hi un drap, i va trobar-hi unes capses que estaven posades com a prestatge. Casualment ho va aixecar, i a sota va veure que estava tot pintat. Ho va treure i va avisar al Museu. La gent del poble ens va comentar que ho sabien però que allò estava amagat allà perquè el Bisbat no s'ho emportés, que l'havien dissimulat. Llavors vam aprofitar que hi havia un pla de dinamització turística, organitzat des del Consell Comarcal, que el que proposava era posar en valor elements religiosos del territori. Vam poder-lo aprofitar, vam explicar-ho als veïns i vam poder finançar la restauració. Ens vam comprometre amb el poble que això tornaria a ser-hi, que quedaria per l'església. I allà està. Són processos discrets.

[...]

J.A.: També hi ha el cas de les salines de Gerri. És el mateix procés. Reivindicació popular, conservació...

Í.: Cap a quins anys?

J.A.: Ho hem viscut nosaltres, així que devien ser els norantes. Però va ser el contrari: en cert moment van declarar totes les salines i es van intentar descatalogar. Un veí es va queixar de la catalogació. Ho van descatalogar, però tampoc va haver-hi gaire reivindicació en contra de la descatalogació.

J.T.: Quan van fer la casa de la Sal ens vam ajuntar uns quants per fer una mica de seguiment de les obres, perquè no estàvem contents de com havien procedit l'última vegada que hi havien entrat. Aleshores quan van tornar a fer les últimes obres de consolidació i restauració, un grup de veïns ens vam ajuntar i vam demanar de parlar amb els arquitectes. Però no va acabar d'anar gaire bé, diguéssim. Però bé, no érem més de cinc persones...

J.A.: un 10% de la població!

[...]

J.A.: Ara em venen al cap altres formes, però són totes institucionalitzades. Per exemple, tot el tema de la reivindicació de l'arquitectura popular. Amb el parc natural també hi estem treballant, però tot amb fórmules més institucionals. Ningú s'ha plantat al davant d'una màquina per parar-la, que jo sàpiga... També, per exemple, va haver-hi el cas del poble de Rialb. L'aiguat

del 1982 es va endur l'antic pont romànic, bonic, i com que va quedar tan castigat l'ajuntament, en aquell moment que tampoc és que es caracteritzés per l'època per la sensibilitat patrimonial, va decidir acabar-lo de tirar a terra i posar un pont nou. Sí que va haver-hi un cert moviment de gent del poble reivindicant haver pogut reconstruir el pont, l'estructura... Però és clar, són moviments molt focalitzats, que no sé ni si mai van arribar a sortir a la premsa. [...] També era una època, tot i que ara comença a canviar una mica, en què no ha existit una reivindicació cridanera de les coses, sinó que ha estat tot més... A vegades algun sector polític ha intentat fer alguna cosa, però... Una manifestació, una assemblea per parlar de temes més patrimonials, no sé què dir-te.

Í.: A nivell de posar en debat l'estat del territori, de la comarca, hi ha hagut moviment?

J.A.: Sí però més institucional, també. El Consell Comarcal o nosaltres hem muntat coses, algun ajuntament, o el Departament de Cultura... Aquests últims anys sí que tot això comença a bullir més, però.

Í.: La iniciativa popular queda apartada?

J.A.: Sí, pensa que som tan pocs! També és un tema demogràfic. Molta d'aquesta gent que ja té una certa dinàmica entra als ajuntaments o ja té un paper més institucional. [...]

[Entra A., un veí de la Guingueta d'Àneu i en Jordi li demana si sap d'alguna cosa que s'ajusti al que estem parlant. Ell comenta el cas de l'ermita de Sant Beado (o Sant Beat), del poble de Cerbi. Diu que suposa que caigué, i que al començar a caure, «van fer una espècie d'associació per recaptar quartos i intentar refer el teulat».

J.A.: Bàsicament va ser això, crear una associació i des de l'associació buscar diners. [...] El tema senderisme seria una altra línia. Hi ha tot un moviment que està reivindicant això. Hi ha un projecte molt interessant que estan començant a treballar cap a la banda de Llagunes. Volen fer el que en diuen el Museu dels Camins, per reivindicar-los. No fer un museu físic, però sí tota una proposta d'activació patrimonial.

[...]

J.A.: Després hi ha una altra vessant que potser també et pots plantejar, que és l'oposició a la construcció d'alguna cosa. Vosaltres [es refereix a A., el veí], per exemple, a Gavàs va lluitar molt per evitar que construïssin un bloc de pisos al davant mateix del poble, que trencava tot l'escenari i l'entorn. Això és una altra dinàmica, més reivindicativa contemporània.

A.: Sí, ha costat... Encara estem a l'aguait. Els plans urbanístics s'estan modificant, també. Abans tot valia la pena i ara... [...] Aquestes construccions tapaven la vista, tapaven el sol i el que és la vida del poble, perquè la gent, quan fa sol, s'asseu allà. I jo passo per allà i també m'hi assec. Tots els avis són allà, i és clar, és un lloc identificatiu del poble.

J.A.: I allà sí que va haver-hi tot un moviment veïnal. Vau ser molts els que us va mobilitzar.

A.: Sí! Ens vam mobilitzar pràcticament tota la Vall i tota la gent de la Guingueta. Hi va haver una sèrie de pobles, Cerbi també, que vam fer una espècie d'associació. Que al final totes les associacions, quan són molt puntuals, després desapareixen.

J.A.: Quan l'objectiu es compleix ja no tenen raó d'existir.

A.: Jo penso que això és la sort: un té sort o no en té.

J.A.: També va arribar el moment en què a nivell urbanístic la crisi va ajudar a parar totes aquestes coses.

A.: Sí, però va ser abans de la crisi! La qüestió és que a l'entrar el tripartit... Es van posar sobre la taula els valors dels Pirineus, de no fer una cosa excessiva. Això no volia dir que no fessin, però sí controlar-ho una miqueta més. No màniga ampla com fins ara. I és clar, al retallar una miqueta, la cosa s'ha estabilitzat una miqueta més.

J.A.: Clar, hi ha aquest contrast, de dir no tant moviments reivindicatius del patrimoni històric però sí, en canvi, aquests moviments més socials reivindicant també en el fons patrimoni construït, perquè es reivindiquen un tipus d'estructura de poble, un tipus de paisatge...

A.: Que el poble tingui un lloc on la gent es pot ajuntar [...] El que no s'ha de reivindicar és una cosa que no és utilitzable mai...

[...]

J.A.: [De no haver-se activat el moviment] Potser hauries acabat amb blocs mig construïts, com va passar a la Vall Fosca amb el tema de les pistes d'esquí. Allà va haver-hi tot un intent de construir, una operació urbanística que es vinculava a la creació d'unes pistes d'esquí que al final va *petar* amb la crisi. Al final hi han quedat uns cadàvers arquitectònics que quasi que valdria la pena que els pintessin i els utilitzessin com a imatge de la decadència.

A.: L'associació de veïns jo penso que fa una feina bastant positiva, per exemple amb les actuacions puntuals de les esglésies, a part de l'ajuntament que també hi pot participar. L'associació de veïns amb les esglésies està molt capficada.

J.A.: Però jo et diria que ara, a nivell contemporani, com que ja hi ha unes normatives, a nivell d'administració hi ha també una certa sensibilitat, tot el que és patrimoni públic -entenc també el Bisbat, encara que sigui privat, eh? Com que ells juguen molt amb la línia pública per buscar finançament... Entenc que tot això està com més solucionat. Ja no cal fer moviments reivindicatius. Ara, amb altres elements, se m'està acudint per exemple les pistes d'esquí de Llessui. Són unes pistes que van plegar als anys vuitantes o norantes, devia ser. Ara hi ha totes les restes, seria una mica com un element de patrimoni industrial. Hi ha els telefèrics, tots aquests elements. Quan parles amb la gent de Llessui te n'adones que també és d'aquestes coses que serien interessants de dir per què no conservar-ho? Ja forma part també del lloc, són originals dels anys seixanta i setanta, és un tipus de patrimoni que tens allà i que no aprofites.

Í.: I que forma part del paisatge.

J.A.: Exacte, i que valdria la pena poder-lo reivindicar. Ara, no sé si el dia que algú decidís anar-ho a tirar a terra, el poble de Llessui faria alguna cosa, si seria gaire reivindicatiu.

[...]

Í.: El tema demogràfic és d'una casuística molt concreta.

J.A.: Pensa que molt sovint, quan hi ha aquests moviments de reivindicació, el que acostuma a haver-hi darrera és gent d'aquí i gent de segona residència. O gent d'aquí però que està vivint a Barcelona. En moviments així, fonamentalment autòctons, locals, moltes vegades un cert lideratge d'aquests processos ve de gent que té la segona residència aquí. I això és bo i dolent, és a dir, perquè així hi ha processos molt interessants però es generen unes tensions internes entre la gent que està vivint aquí tot l'any i la gent que ve de fora. Sí que molt sovint aquestes associacions de veïns que sorgeixen en un àmbit molt reivindicatiu per la millora del poble o dels

elements patrimonials, també acaben convertint-se en un ens que es converteix fins i tot sovint en contrapoders amb els ajuntaments. I això, clar... Potser sí que l'objectiu final d'arreglar l'església és bo, però de vegades el com acaba fent-se aquest moviment genera tensions locals. Fins i tot pots arribar a trobar-te en la situació en què una mateixa restauració es demana pels dos àmbits, l'ajuntament i l'associació de veïns, i després entre ells hi ha conflicte. Són territoris tan petits... [...]

Però bé, diguem-ne que aquest és una mica el model que sorgeix aquí, a partir dels anys seixanta i setanta comença a haver-hi aquesta reivindicació social i aquest format més de reivindicació a nivell d'associació cultural. Moltes d'elles s'acaben reconvertint després en un nivell encara més local en aquestes associacions de veïns, que són molt reforçades per gent de segona residència que arriba aquí. Alguns d'ells amb un cert poder adquisitiu o bé poder polític. Però jo et diria que l'altre element potent aquí ha estat l'intentar construir institucions en el territori, que són les que podem intentar vetllar per aquest patrimoni, que al final pots col·laborar amb restaurar, amb documentar, amb fer projectes... És un procés. Veus que el Bisbat, per exemple, que també és cert que aquests últims anys les esglésies estan com estan, s'ha posat una mica les piles [...] un altre conflicte que hi ha hagut no ha estat tant amb la recuperació arquitectònica sinó els usos d'aquestes esglésies; és una cosa més subtil. Amb això el Bisbat a vegades és molt inamovible, tot i que s'ha obert, però per altra banda el nivell social i popular reivindica poder utilitzar l'església per fer un concert. Ja et dic, el Bisbat també va evolucionant en aquest sentit, però els primers anys era terrible. Tens espais magnífics, com Santa Maria d'Àneu; al principi fins i tot havíem intentat fer alguna exposició allà, però la negativa era absoluta. Ara jo crec que en certes coses hi ha més flexibilitat. S'han anat adaptant als nous temps.

[...]

La Generalitat ja fa anys que va començar a implementar el principi de no invertir en recuperar patrimoni si a darrere no hi ha un pla de gestió i és accessible, es pot obrir, la gent hi pot anar, es pot desenvolupar... Clar, per pagar la restauració d'un edifici per fer una missa a l'any... Una cosa és evitar que caigui, això evidentment, però per altra banda ha d'haver-hi un retorn. Ara cada cop més estem en aquesta fase de retorn social. I això seria una mica aquesta nova etapa, la que estem vivint aquests últims anys.

Í.: Pel que fa la vida aquí, he vist que teniu molts apartaments i sobretot allotjaments turístics. Quina incidència té aquesta aflluència de persones de pas i turistes a la zona?

J.A.: Va per temporades. Tens tota l'època d'hivern que a partir de les pistes d'esquí hi ha un cert moviment. L'època més forta són tots els mesos d'estiu, Setmana Santa... A partir de Setmana Santa cap a la tardor ja tens un moviment, sobretot els mesos de juliol, agost i setembre, força potent. Es pot doblar o triplicar la població que viu aquí a Esterri. I ara a aquesta època, l'època de tardor és molt fluixeta, que ja ho veus, gairebé no es veu ningú pel carrer. Però sí que són uns cicles en el que ens hem adaptat tots molt: a nivell de comerços, a nivell d'hostaleria o a nivell de museus, fins i tot. La idea que tenim ara nosaltres com a museu, gestionem diferents espais en el territori i és clar, a l'estiu sí que els tenim tots oberts i en funcionament, però ara en aquesta època ho has de fer via reserva prèvia. Sí que hi ha aquestes segones residències, però tampoc no és una cosa que... Ja es deia en el moment en què va haver-hi una època molt dura, abans de la crisi forta, als anys 2000 i 2005, amb aquest creixement urbanístic tan bèstia hi havia gent, o cert sector, que et deia «no, no, el que convé és arreglar les cases, fer segones residències», però després vas veient que aquesta segona residència no et genera una economia estable, sinó que són gent de cap de setmana, de quinze dies a l'any. Crec que la mitjana analitzada a nivell de Pirineus era de set o vuit dies d'ocupació durant l'any,

és a dir, són cases que tan sols s'obren durant set o vuit dies durant tot l'any. I en molts casos es queden aquí, no complementen la despesa local amb el restaurant, la taxa turística o el supermercat. En termes reals jo crec que l'impacte econòmic que genera és bastant baix. No és un model econòmic que diguis que pugui viure'n el Pirineu. Jo crec que és un complement i que, a més a més, ha generat coses com que gent jove que ara voldria llogar un pis o un apartament o una casa aquí, no pot. Clar, això és un nou model que encara és pitjor, perquè ha fet que pugin els lloguers perquè molta gent prefereix llogar l'apartament durant cinc caps de setmana de l'any i cobrar el mateix que tenir-lo tot l'any ocupat. Fa que qui es vulgui instal·lar, que a vegades són parelles joves que no tenen molts recursos, el nivell d'accés a l'habitatge sigui molt complicat. Ja tens tota una competència altíssima amb els apartaments turístics. També s'està plantejant de fer una moratòria, de no fer-ne més... Són debats que també impliquen... I que veus que a nivell econòmic cada vegada estem més restringits. Hi ha la ramaderia, però que està també en hores fluixes. El producte local, formatgeries, que va tirant però que tampoc tira coets. Un gran sector públic que és el que manté gran part del poble, entre mestres, professors, treballadors de l'administració, jubilats i tot això, aguanta una part; i alguna petita part potent en temes de turisme: des del ràfting fins als hotels. Però fora d'aquests àmbits notes que no hi ha estructures, ni estructura industrial. Són unes èpoques molt complicades com a territori. Per això nosaltres sempre reivindicuem que el patrimoni, i la gestió d'aquest patrimoni, pot aportar com a mínim una línia de desenvolupament més. No serà l'única ni la potent, però de la mateixa manera que s'està reivindicant el patrimoni natural, el cultural també pot jugar un paper que no sols sigui de gestió turística: reivindicació de les identitats, una mica de la pròpia història, la pròpia cultura. Això són de les coses que els museus podem acabar jugant amb tot aquest procés.

[...]

També et diria que potser sí que és veritat que, així com als anys setanta i vuitanta va haver-hi tot aquest procés d'implementació de les associacions, era un moment bo perquè els pobles estaven plens de gent. Molta d'aquesta gent, per edat, van marxar per un tema d'immigració, per feina, d'haver estudiat fora i haver trobat feina fora i ara retornen com a segons residents. Però després hi ha tot un altre sector, també reivindicatiu, que s'ha jubilat o que s'ha mort. I moltes d'aquestes persones que en un moment donat van ser un cert motor de reivindicació, d'identitat, d'elements socials... Són gent que s'ha cremat amb els anys. Potser una segona generació comença a ser ara, perquè també te n'adones i és un fet curiós que amb aquestes últimes eleccions molta gent jove ha entrat als ajuntaments. Pot ser ara és el moment d'un cert canvi generacional, o hauria de ser. Amb plantejaments diferents, no sols pel patrimoni; això pot aplicar-se a moltes altres dinàmiques. És curiós, perquè aquestes últimes eleccions municipals hi ha hagut un canvi en la mitjana d'edat d'alcaldes, regidors... Són gent molt jove. Jo crec que és una molt bona notícia, ja no entro en colors polítics de cap mena sinó per un tema generacional. El que cal veure és com aquest sector jove té la capacitat de desenvolupar un model pel Pirineu que sigui estable, potent i innovador. Aquest és el gran repte. Jo soc de Lleida però fa més de vint-i-cinc anys que soc aquí. Quan vaig arribar el model polític era conservador, diguem-ne de gent i de mentalitat. Amb aquestes últimes èpoques s'està implementant la CUP, sectors més dinàmics; fins i tot gent d'altres partits més clàssics amb gent jove. Veus que potser pot haver-hi ara i potser totes aquestes dinàmiques locals poden fer que en un moment donat el tema del patrimoni es torni a reivindicar des d'una perspectiva local. No s'ha donat el cas, perquè jo crec que de moment tampoc hi ha cap drama allò que diguis «ostres, aquest element emblemàtic!».

[...]

Í.: Moltes gràcies, Jordi. M'ha situat molt, aquesta conversa.

J.A.: Clar, jo recordo el teu correu... [...] El que potser als anys setantes i vuitantes hauries d'haver fet amb una reivindicació veïnal, ara té canals formals. Potser també és un tema de lideratges. Potser en altres territoris hi ha hagut processos de lideratge amb estructures que han tingut la capacitat de treure la gent al carrer, aquí jo això sí que t'ho atribuiria a un tema de tradició històrica: els Pallars i el Pirineu són llocs en què hi ha hagut molta repressió política, des dels primers cacics inclús abans de la Guerra Civil; les fórmules de gestió caciquistes, allò de dir «si tu fas el que jo vull et dono diners, o et dono un lloc de treball». Això no sols ha passat al Pirineu sinó a molts llocs rurals; s'ha consolidat molt. Després va faltar una Guerra Civil dura amb una repressió súper bèstia que aquí va portar afusellaments, fosses... Que molta gent gran encara ho té molt present, i d'aquests temes costa parlar-ne perquè genera por. Amb aquest context potser és més difícil reivindicar, sortir al carrer, trencar les estructures, etc. Ser rebel, que en zones més urbanes en què els sindicats han aportat una certa mirada social més reivindicativa, associacions de veïns més potents i més socials, aquí tot això està arribant més tard, potser. Jo crec que ara està arribant perquè ja et dic, hi ha certs moviments de gent jove que reivindica una altra manera de fer política, de fer associacionisme, però també ara és un moment en què no hi ha tanta necessitat de fer una reivindicació radical pel patrimoni perquè té els seus instruments: tenim els museus, els equipaments, les associacions de veïns continuen funcionant, els ajuntaments són més sensibles amb el patrimoni que fa trenta anys... Probablement també el context històric et permetrà entendre per què no hem tingut una situació semblant, no ho sé, a la de l'Empordà. Potser aquí si històricament hi hagués hagut una implementació sindical potent, també s'hagués implementat la reivindicació patrimonial. No hi era. Llavors, s'ha fet amb fórmules més suaus. És una interpretació, eh! A partir d'aquí...

El campanar de Sant Joan Baptista de Valls

Fragments de l'entrevista realitzada a Jordi París, director del Museu de Valls, i Jordi Casañas, qui fou el secretari de la Comissió per a la Restauració del Campanar. La trobada va tenir lloc el 28 de novembre del 2019 al Museu de Valls.

J.P.: Després vindrà una persona que va estar treballant molt amb la campanya del campanar, que és la més sonada. Per tant, tindràs de més primera mà la seva experiència.

Í.: Va molt bé poder parlar amb protagonistes, perquè tot i que el que pots trobar a premsa està molt bé, el que busco sobretot és l'experiència personal: els records o allò que ha quedat en la persona d'haver lluitat per un element que, en aquest cas, sortosament s'ha pogut conservar i tothom el pot contemplar. Gràcies a la perseverança d'un grup de gent que hi va treballar. Bàsicament m'agradaria saber l'experiència, els records que en tinguis, com va anar el funcionament més intern de la campanya...

J.P.: Això del campanar va durar molt de temps, bastants anys. Jo m'hi vaig incorporar molt a l'últim moment, quan la feina grossa estava bastant feta. Vaig viure l'última fase, però el que a tu t'interessa més, que és la part més de cosa popular, és sobretot la primera part. Aquí és on hem de mirar de reforçar el que ell ens pugui explicar.

Í.: Per altra banda, també em va comentar que hi havia hagut casos menys mediàtics [a Valls]. Per mi poden ser d'igual importància, perquè el ressò mediàtic pot arribar a ser fortuït: pots aconseguir-lo o no. Tenia apuntades dues esglésies, pot ser? Una d'elles que va tenir un acte molt esporàdic en el qual es van penjar unes esqueles. Li sona, que m'ho va comentar?

J.P.: Sí, el que passa és que aquesta història la sap molt poca gent. Això va ser arran que l'Ajuntament tirés a terra una part d'una església. Devia ser cap a l'any 1982, aproximadament. És l'església de Sant Francesc, una església que per un acord amb el Bisbat, em sembla, l'any 1978 passa a ser propietat de l'Ajuntament i en un moment donat en tira a terra la sagristia, que era bastant gran, del segle XVII, per fer una ampliació de l'hospital. Llavors una sèrie de gent, que érem molt joves, molt joves -estem parlant que jo devia tenir 18 anys i hi havia algú una mica més gran-, ens vam engrescar a fer una mena de denúncia, i la denúncia va consistir en una esquela que es va penjar pels carrers. Una esquela, un cartell que de fet ningú mai va saber d'on havia sortit. Nosaltres érem escoltes i ho vam fer l'equip de caps. Jo llavors acabava d'entrar, però hi havia gent que tenia quatre o cinc anys més i ens vam engrescar a fer aquesta acció. Vam anar a editar els cartells fora de Valls per no donar peu a que ningú pogués identificar on estava fet. No recordo ben bé què posava: RIP, alguna cosa més, i els seus apesaratats l'arc del Castell... Elements de la Torratxa, que després la van tirar a terra... Però això va ser una acció puntual i es va quedar aquí. No va tenir continuïtat, però sí que en aquell moment la gent va quedar una mica com a [sorpresa]. I segur que la premsa en va parlar, poc o molt. Has de buscar Joventut de l'Alt Camp i Diari de Tarragona, que són els dos llocs on pots trobar alguna cosa del que es va fer. Ja et dic, va ser una acció puntual i no va tenir més continuïtat perquè, en el fons, va ser com una acció davant del fet que l'Ajuntament fes una cosa que no ens semblava bé. Vam fer una protesta.

Í.: Un altre dels casos sobre el que m'agradaria preguntar-li és el del convent del Carme.

J.P.: Hi havia bastanta gent i jo hi era una mica d'esquitllada; me'n vaig quedar una mica al marge. [...] Sí que vaig tenir la sort de poder ajudar a recuperar unes pintures gòtiques del claustre, però això ja va ser molt més endavant, quan ja es rehabilitava. Si no hagués estat perquè jo vaig insistir... Tu miraves aquella paret i no hi veies res, però jo ja intuïa que, tot i estar molt perdudes, hi havia unes pintures gòtiques i que un bon restaurador les podria recuperar. [...] Aquí a Valls no n'hi ha [de pintures així], és una cosa molt excepcional. Però és clar, tot això va ser quan la feina important [de recuperació de l'edifici] ja estava feta. El que es volia, sobretot, era que el convent continués com a escola, aquest és el tema bàsic. Hi van lluitar una part dels pares, no tots, però una part que sí que hi estàvem. Però sobretot, els qui ho van moure no eren ben bé pares, sinó que eren pares d'exalumnes, gent que havia estat vinculada a l'escola i era la que movia una mica tot aquest assumpte que al final va arribar a bé.

[En Salvador Casañas arriba al despatx on estem reunits. Ens presentem.]

J.P.: He portat la carpeta per si volies mirar alguna cosa. Ell va ser el secretari de la Comissió del Campanar i, per tant, era l'home dels papers!

S.C.: El que passa que fa tants anys d'això que...! Es va començar a treballar sobre el 1979 i el projecte es va tenir l'octubre del 1980. El primer motiu va ser que hi havia una colla de joves que ens dedicàvem a tocar les campanes. Anàvem al campanar amb cordes, ens penjàvem i tocàvem les campanes de dia, de nit i a l'hora que toqués. Llavors se'ls va posar al cap que ens podíem electrocutar, perquè hi havia un problema.

J.P.: Quants anys ho va fer això?

S.C.: Uns deu, no ho sé.

Í.: I era quelcom consolidat entre vosaltres, això?

S.C.: *Bueno*... Érem un grupet de gent més o menys vinculada a la parròquia. Quasi tots antics congregants, membres de la Congregació Mariana. A Sant Joan hi havia el sagristà i la gent que cuidava l'església, però quan aquesta gent va desaparèixer no ho feia ningú. Llavors nosaltres, que érem joves, vam dir: doncs anirem a tocar les campanes per Nadal i per les festes importants. Però llavors se'ls va ocórrer que ens podríem electrocutar. Això va ser cap als anys 70 no sé quants, encara amb els ajuntaments predemocràtics, eh?

J.P.: Això ha de ser 1975, 76...

S.C.: La primera cosa que se'ns va ocórrer va ser anar-ho a plantejar a l'alcalde, ja que el mossèn va dir que li semblava molt bé. Ho vam anar a plantejar a l'alcalde, a veure què es podia fer, i l'alcalde va enviar l'arquitecte municipal. Aquell s'ho va anar a mirar i va dir «Eps! Hi ha problemes d'estructura i això és molt important; és més greu del que ens pensàvem». I [la campanya] va sortir d'aquí.

J.P.: També hi va haver alguna caiguda d'alguna pedra quan feia vent.

S.C.: [...] Llavors aquest arquitecte va dir que, primer, el més important era anar a consolidar l'estructura perquè tenia *fallos* importants: tenia esquerdes... [...] Si ningú ho veia, no existia. Si no, suposo que s'hauria detectat d'alguna altra manera. Potser va ser casualitat que fos aquesta iniciativa que ho va detectar. A partir d'aquí vam començar a parlar de què es podia fer, de quant costaria...

J.P.: Llavors es constitueix una comissió.

S.C.: Sí, i el mossèn va a parlar amb l'Ajuntament i el Bisbat. La Parròquia va dir que no se'n podia fer càrrec perquè costava sobre dotze milions [de pessetes], crec recordar. Era important, això no ho podia fer de cap manera... Aleshores vam muntar una comissió. Això ja va ser a l'època del Pau Nuet d'alcalde, que ho va veure bé. Ell no va venir mai a les reunions, però.

J.P.: Estem parlant a partir de l'any 1979.

S.C.: Ho va delegar a un regidor, el Mateu. I llavors vam contactar amb entitats ciutadanes i la comissió va anar tirant endavant. [...] Vam contactar amb arquitectes.

J.P.: Tu te'n recordes tots els que éreu a la comissió, en aquell moment?

S.C.: Jo el que sí que recordo és que hi havia gent fins i tot de la Penya del Barça, sí, sí! S'hi van integrar diferents entitats ciutadanes.

J.P.: S'ha de reconèixer que el campanar és un element molt emblemàtic de la ciutat, i per tant, és un referent a tots nivells.

S.C.: Recordo, per exemple, que una de les primeres coses que vam fer també va ser veure quina estructura hi havia aquí, com és l'interior del campanar. Com es podia saber què hi havia a dins de les pedres. Aleshores no sé qui va dir que els de la Societat General d'Aigües de Barcelona tenien uns equips per detectar estructures metàl·liques i van venir. Van cobrar més de 4.000

pessetes i van fer la revisió aquesta... *Detección de la armadura metálica de la base de la torre* [Ilegeix]. Vam anar fent coses d'aquest tipus i vam fer una campanya ciutadana.

J.P.: La campanya va ser important.

S.C.: Vam arribar a cinc-cents subscriptors, que es van comprometre, crec recordar, per cinc anys a fer una aportació. Cada any se'ls girava un rebut. [...] N'hi havia que pagaven cinquanta mil pessetes i altres cent. Hi havia de tot.

J.P.: I l'important és que es va anar casa per casa, oi Salvador?

S.C.: Sí, vam fer difusió. Vam fer una exposició, també, a la capella de Sant Roc, amb unes projeccions. Vam posar uns estands en diverses edicions del Firagost, com si fóssim paradetes d'una fira, per recaptar socis.

J.P.: Es van fer tota una sèrie d'accions, i l'acció que potser va tenir més ressò va ser aquesta: es van repartir per carrers i anaven a les cases a portar un sobre amb una carta [per fer donatius] i després s'anava a recollir.

S.C.: Sí, eren unes butlletes. Era com un full de compromís.

Í.: El nucli dur de la campanya quin va ser? Dieu que éreu molts socis, però hi havia un nucli principal?

S.C.: El nucli de la comissió el que m'agradaria saber ara és qui érem, però és que la memòria... Ens van fer fer una acta per actuar com a Comissió per a la Restauració del Campanar. No teníem personalitat jurídica i Hisenda, per poder tramitar no sé què, ens va demanar un document. Era aquesta Comissió la que donava la cara, llavors recordo que vam fer una acta de constitució.

Í.: [Assenyalant la carpeta gran que hi ha al damunt de la taula] Tot això és el que es va anar generant a través dels anys de la campanya, tota aquesta documentació?

S.C.: I altra, potser. Aquí hi ha les llistes de la gent que col·laborava. L'Ajuntament va impulsar molt, perquè [la recuperació del campanar] es va poder tirar endavant gràcies a les seves aportacions i aportacions de la Generalitat amb un conveni amb la Diputació, si els hi presentàvem el certificat d'obres.

J.P.: Jo diria que l'Ajuntament ho va fer a canvi de comprar la capella.

S.C.: Ui això sí, hi va haver uns acords.

J.P.: L'aportació de l'Ajuntament, la inicial, perquè després en van venir més, es va fer a canvi de quedar-se la capella de Sant Roc.

[Salvador Ilegeix en veu alta l'acta de constitució de la Comissió.]

J.P.: Aquesta és la primera Comissió, el nucli dur que deies.

S.C.: Hi havia, per exemple, Joan Serafini, que havia fet uns treballs de manteniment de les fustes del que era el rellotge. Era gent que voltava per allí dintre.

J.P.: En aquest document hi ha les motivacions inicials i els noms.

S.C.: Això ho vam haver de presentar al «Tribunal económico administrativo regional de Cataluña».

J.P.: El que és important és que aquest model de Comissió després s'anirà replicant per altres temes. És a dir, no només s'utilitza per això sinó que després altres campanyes ciutadanes que s'han anat muntant, han agafat una mica aquesta com de model.

Í.: I entre vosaltres, aquestes deu persones de la Comissió, les de l'acta fundacional, de què us coneixíeu? Teníeu alguna relació d'amistat? Éreu tots de la mateixa edat, més o menys?

S.C.: No.

J.P.: No, hi havia gent més gran. Hi ha, per una banda, gent vinculada a la Parròquia, gent de l'antiga Congregació Mariana, algú vinculat amb alguna confraria, no? Eren gent que més o menys es movia per la Parròquia o per la ciutat. Dos d'ells són artistes; el grup d'artistes era bastant viu aquí a Valls però aquí anaven vinculats a la Parròquia. Un d'ells més tard va ser un destacat de les Associacions de Veïns de Valls.

S.C.: [Remenant papers] L'any 1985 la campanya va tenir 527 subscriptors, amb una quantitat [d'aportacions] anual d'1.121.000 pessetes. Aquesta gent van aportar un total de 5.505.000 pessetes, i després tenim donatius puntuals. Va haver-hi 1214 col·laboradors en la primera fase. Això va pujar sobre dotze milions. [...] Fins el 1987, el total de despeses va ser de 2.744.454 pessetes.

J.P.: Per tant, vol dir que tenim sis milions d'aportacions populars i sis milions procedents de subvencions: un 50% d'aportació popular a la primera fase.

S.C.: Aquí també hi ha una mica d'història... [Llegeix] «Antecedents: l'any 1977, arran d'un intent d'electrificació de les campanes, els tècnics municipals [...] El 1980 es constitueix la Comissió per la Restauració del Campanar amb àmplia participació ciutadana sota la presidència de l'Arxipreste i a petició de l'alcalde, dins la pròpia Comissió, i del regidor de cultura». Vam mirar de redactar un projecte, es fa la presentació pública i una exposició a Sant Roc. El 1981 es fa la primera campanya de socis per subscripcions, el 1984 la primera fase de les obres. El primer que vam fer després de tenir diners suficients va ser comprar ferro. Eren ferros tallats perquè clar, què s'havia de fer d'aquests diners? El 1985 es fa la campanya Salvem el Campanar i el 1986 és el final de la primera fase. El 1991 s'inicia la segona fase i el 1993 és el final d'aquesta segona fase. La presentació i inauguració de les obres es va fer en motiu de la Festa Major de Sant Joan. El cost total: 28 milions de pessetes, dels quals 13 milions corresponen a la primera fase, que és la consolidació de l'estructura (entre 1984 i 1986) i 15 milions que corresponen a la segona fase, de restauració i consolidació d'elements arquitectònics (1991 a 1993). Aquest cost total es va finançar amb subvencions d'institucions un 50%, aportacions dels particulars 45%, i principalment a través de la campanya Salvem el Campanar, per la qual més de 500 famílies es van comprometre a una aportació anual al llarg de 5 anys, i que en alguns casos va perllongar fins a 7 anys. I finalment, d'aportació pròpia de la Parròquia hi va haver un 5%.

Í.: És un pes molt important, el de les aportacions populars.

J.P.: Un 45%.

Í.: I a més a més es tracta d'una cosa perllongada en el temps. No va ser quelcom efervescent sinó constant al llarg dels anys.

J.P.: La primera aportació era per cinc anys i a molts col·laboradors se'ls va convidar a continuar per acabar-lo.

S.C.: Hi havia gent que aportava el que podia. N'hi havia que donaven cent pessetes i d'altres que en donaven mil.

Í.: S'explica tot això, a Valls, si algú pregunta pel campanar i la seva història?

J.P. i S.C. [a l'uníson]: No.

J.P.: No, perquè a la gent no li interessa saber què ha passat. Li interessa saber com es va fer al començament, però com es va restaurar no és... Com que és una cosa puntual, encara que durés molts anys, la gent no t'ho pregunta i és normal.

[...]

S.C.: Es van fer moltes activitats, eh? Concerts... De concerts se'n van fer varis.

[...]

J.P.: Hi ha un cartell que és molt emblemàtic, te l'ensenyo [...] És de la primera fase, que també se'n van fer adhesius. Està fet a través d'una foto i es veu com el campanar està trencat.

S.C.: També es va fer un disseny d'uns campanars petits, escala 1:100. Teníem dues opcions: o ho assumia la Comissió i quedava propietat de la Comissió, inclosa la difusió, o li donàvem els drets a qui els feia i que en fes el que volgués. Com que era una cosa que no sabíem com aniria, això... Però va tenir resultat, encara se'n venen. [...]

Í.: A nivell de context general, durant la primera fase de la campanya popular, Valls com era? Hi havia associacions?

J.P.: Jo crec que aquestes coses funcionen quan n'hi ha quatre que es posen al cap de fer-ho, i la gent continuem. Aquí en el fons es va moure molta gent, perquè a part de la gent que ho portava, només tota aquesta gent que va anar casa per casa a portar un sobre perquè els donessin diners, vol dir que implica a un volum gran de persones.

[...]

Í.: Creieu que al cap dels anys, des de les primeres veus que van començar la campanya fins que ja s'havia aconseguit la primera intervenció, va haver-hi el mateix interès? Vau notar sempre la mateixa constància?

S.C.: Hi havia moments que va afluir una mica, però bé. Pensa que això va durar força anys, però com que es van anar aconseguint les fites que s'anaven proposant...

Í.: I el nucli va tenir molts canvis?

S.C.: No. Potser amb el temps hi va haver alguna baixa. Hi havia entitats que al començament hi eren i després no és que es desvinculessin, però ja no hi eren amb la mateixa força inicial.

J.P.: Va canviar el rector. El primer que hi va haver va ser mossèn Josep Ramon Pasqual, després mossèn Cabré i més tard mossèn Esteso. Van anar passant, va haver-hi força canvis fins que no es va acabar [la campanya]. [...] Una altra cosa són aquestes entitats que segur que hi van ser, però que diguem-ne fan número.

S.C.: Per la campanya ciutadana [les entitats] deien «cap problema, posem-nos-hi».

J.P.: Però només fan número. Al final qui porta la feina són els que van al capdavant, i aquests són els que han d'estirar sí o sí fins al final.

Í.: Vau tenir algun moment de feblesa? Allò que diguéssiu ostres, no me'n surto, situacions que us ho possessin difícil?

J.P.: Hi va haver algun polític que no va fer tota la feina que havia de fer, això és veritat; o més ben dit, tota la feina que semblava que podia fer. Però no va ser un problema contra la Comissió sinó temes polítics, que sempre n'hi ha, entre uns i altres.

S.C.: Quan vam tenir els ferros comprats i tallats, fins que no es va poder tenir la inversió amb les aportacions d'aquest conveni Generalitat-Diputació, que eren diners importants i hi havia la garantia que si presentaves el certificat, al cap d'uns mesos cobraves, passaven mesos que deies *bueno*, i ara què fem amb aquest ferro?

J.P.: Fixa't-hi que, des del principi que s'havia comprat el ferro fins que es va fer servir, van passar dos anys segur. No, Salvador? Vol dir que es va anar fent com es va poder. [...] Però el nucli d'impulsors de la campanya es va mantenir fidel. Amb això no hi ha cap mena de dubte.

[...]

J.P.: [Una altra de les accions que es va fer, va ser que] Van voler penjar una gran pancarta al campanar.

S.C.: Ho van fer la Secció de Muntanya. Es van penjar de dalt...

J.P.: Van posar una pancarta que després va portar feina, perquè fa molt de vent. No sé el temps que va durar, perquè Valls és un lloc de força vent i, per tant, no és fàcil. Alguna altra vegada que n'hem posat una hem tingut problemes i s'ha hagut de treure ràpidament. Posar una pancarta allí vol dir que has d'anar com a mínim a cinc metres, no pots posar-la més petita perquè, si no, no es veu. Això suporta unes tensions que són complicades. Es van deixar caure, es van lligar amb les cordes... Quan tocaven les pedres se'ls movien perquè estava delicat; realment estava delicat.

S.C.: [...] Durant aquesta campanya també es va fer la restauració del campanar del Carme. És petit i era un altre problema.

J.P.: Allí, i això ja era el 1996 o 97, el campanar està al costat d'una escola i les pedres podien caure al pati. Això és el que va comportar que ràpidament el Bisbat ho emboliqués perquè no passés res. Llavors es va constituir una comissió i es va anar a fer la restauració. Però era molt menys complex, no va tenir el pes ni la repercussió que va tenir l'altre, perquè diguem-ne que el valor simbòlic que té el campanar de Sant Joan, que és el campanar de Valls, no el tenen els altres. I això que de campanars n'hi ha tres! Però quan parlem del campanar de Valls tothom sap de quin parlem.

[...]

J.P.: El model d'aquest tipus de Comissió va servir per restaurar el campanar de Sant Joan i el del Carme, i és el model que s'utilitza també per fer la restauració de l'església de Sant Joan. La restauració comença l'any 1998, de l'interior de l'església. Primer parlem del campanar i quan s'acaba parlem de l'església. Tot i que hi havia hagut accions de restauració puntuals, la restauració global es comença amb una Comissió que es crea el 1998 i l'estiu del 1999 comencen les obres. Encara no ha acabat, es van fer etapes. Hi ha hagut algun any en què s'ha parat i després s'ha tornat a tirar endavant... I això es manté fins ara. Però el model és aquest: hi ha un grup de gent de la ciutat que impulsa i que reuneix la Parròquia i l'Ajuntament. Són varis agents, com tres potes que actuen conjuntament.

Í.: Tota aquesta reivindicació popular no s'entendria de la mateixa manera sense el beneplàcit de les institucions i al revés també: si el poble no s'hagués sentit seu el campanar, potser no s'haurien posat a treballar per salvar-lo.

J.P.: Aquí el que està clar és que el campanar tothom se'l sent seu, la majoria de la gent. I, per tant, és un tema que té un ampli consens.

Í.: Perquè apel·la molt la identitat?

S.C.: Sí. S'ha agafat com un símbol de la ciutat.

J.P.: Més el campanar que no pas l'església, perquè el campanar, en el fons, no deixa de complir una part civil: les campanes tenen aquesta doble funcionalitat, la d'avisar de les funcions religioses, en el seu moment de toc de morts, de festa... i sobretot el tema horari. Per tant, això té un component que pertoca a l'àmplia majoria de la gent.

[...]

Í.: Una última pregunta: el fet d'aconseguir coses mitjançant la mobilització popular tenia antecedents aquí a Valls, encara que sigui quelcom fora del patrimoni arquitectònic?

J.P.: En el moment de la Transició, l'Associació de Veïns de Valls pren una campanya que la fa créixer: la reivindicació d'uns semàfors. Es fa una variant pel mig de la ciutat i aquesta variant porta dos o tres morts, durant un cert temps, aixafats per cotxes. És el final del franquisme i hi ha tota una sèrie de moviments; l'Associació de Veïns agafa aquest tema i el fa popular. Hi ha una manifestació molt important arran d'aquest tema. Estem parlant del 1978-79, just abans dels ajuntaments democràtics. [...] En el fons el franquisme, a nivell d'ajuntaments, no se'n va fins el 1979 perquè les eleccions municipals s'endarrereixen. Són uns ajuntaments que estan molt tocats perquè estan molt contestats per la gent.

Í.: Era una època en què tot estava per fer i hi havia moltes ganes de fer coses, de trencar amb la dinàmica que es venia portant, oi?

J.P.: De participar la gent, és clar. Diguem-ne que aquí els partits polítics actuaven sense poder actuar, perquè no estaven declarats i no eren legals. Feien la seva feina des de la clandestinitat. També va haver-hi una campanya pels carrers en català que va néixer l'any 1976; és un moment que passen moltes coses. Això dels carrers en català era un manifest que el van fer quinze entitats, una mica aquesta cosa d'implicar la gent perquè t'ajudi. El problema és dir: quin tipus d'implicació hi havia? Simplement de fer un paper amb el qual li dono suport, o més implicació? El cas és que tot això cal mirar-ho molt: és una cosa que purament m'hi apunto perquè no m'hi implica res, una firma i quedo bé i ja està, o hi ha més cosa, ja és una implicació més profunda? Normalment aquestes coses són allò que la gent s'apunta i firma i prou, i són quatre els que ho tenen al cap i ho tiren endavant.

Í.: Els quatre que ja normalment estan molt avesats a ser actius en els cercles socials de la ciutat?

J.P.: I en ciutats petites encara més. [...] Jo em vinculo a la Comissió del Campanar al final, a la segona època. D'aquí després salto a la campanya del campanar del Carme, perquè s'hi s'ha d'arreglar doncs va, ens hi posem. I quan estàvem allí, ja començant a parlar que seria important que se salvés l'església de Sant Joan. Les coses no neixen com un bolet sinó que a vegades tenen com punts que et van portant. Al final, quan estàs en un lloc busques gent que et serveixi i busques a aquell que es mou. Aquell que no es mou, no el vas a buscar perquè no t'ajudarà. [...] Són gent que es va movent d'un lloc cap a l'altre i no és tanta gent, al cap i a la fi. Són els mateixos

cercles que van alimentant a un lloc i a l'altre, en moments diferents. Hi ha una part en què després hi haurà això, una sèrie d'entitats que avalaran, però al final hi ha un nucli que és el que fa la feina. No sempre són tots els mateixos però si els sumessis tots, no són molts.

Í.: Actualment hi ha alguna campanya a la ciutat?

J.P.: Sí, actualment n'hi ha una, que és la construcció d'un orgue. Això surt de la Parròquia de Sant Joan i es planteja per l'any 2021. A la ciutat no en queda cap perquè l'any 1936 es cremen tots, n'hi havia set o vuit. Hi va haver un moment, durant unes festes extraordinàries que se celebren cada deu anys aquí a Valls, que el rector de la Parròquia, que ara ja no hi és, va pensar que estaria bé tenir un orgue. Aleshores va començar una campanya, una comissió en la qual s'hi han implicat l'Ajuntament i la Parròquia i les entitats musicals de la ciutat. La suma d'aquesta gent és la que tira endavant la iniciativa. És un projecte prou ambiciós, perquè estem parlant que s'han de recollir 550.000€, que no és una xifra petita. Aquí es va a buscar perquè s'impliquin l'Ajuntament, la Diputació i les aportacions particulars, que seran més d'un 50%. En la restauració de l'església que es va començar el 1999 es porta més o menys un milió i mig gastat, i en el moment fort en què s'estava treballant l'aportació particular també estava sobre el 50%.

Í.: D'aquestes tres branques, ajuntament, parròquia i entitats culturals, les persones de la coordinació de la campanya a quina pertanyen, majoritàriament?

J.P.: Bàsicament el pes, en la majoria dels casos, és de gent vinculada a la Parròquia, perquè al final són els màxims interessats. L'Ajuntament hi és d'una manera més aviat testimonial, potser amb això de l'orgue una miqueta menys. El model de la campanya Salvem el Campanar s'ha anat aplicant, com pots veure. Moltes d'aquestes persones veuràs que van repetint, més o menys. I amb altres coses de la ciutat també hi ha gent darrera que empeny. Les administracions hi són, però a darrera. El pes, bàsicament, no és tant de la institució sinó de la gent que va tirant. La institució el que fa és acompanyar, no és la protagonista ni la que marca el ritme.

[...]

Cadaqués

Redacció a partir de les notes de camp preses durant la visita a Cadaqués el 7 de desembre del 2019, en la qual vaig mantenir una entrevista informal amb el Sr. Josep Villena, president del Centre d'Estudis Cadaquesencs.

El primer que m'explica en Josep és que ell no és de Cadaqués però que hi té molt vincle i hi ve quan pot, ja que hi té una casa des de fa molts anys. Va ser un dels impulsors del Centre d'Estudis, una iniciativa que diu que va sorgir arran de trobar que al poble no hi havia cap institució ni entitat que s'encarregués de resseguir, investigar, conèixer i difondre la història i el patrimoni local.

Admet que la seva intenció ha estat sempre aconseguir una entitat estable, de la qual fossin els mateixos cadaquesencs i cadaquesenques qui en prenguessin la iniciativa i n'assumissin els càrrecs principals. Lamenta, però, que de moment no hagi estat així. Assegura que costa molt que la gent surti i recorre a l'expressió «nos amb nos» per exemplificar aquest tarannà. Em comenta que ja històricament Cadaqués ha estat un lloc tancat, un tret que l'orografia i les

característiques del territori sens dubte han ajudat a accentuar: «les persones que vivien aquí ho tenien més fàcil per agafar una barca i marxar per mar, que no pas tenir un burro i travessar fins a la plana», explica. Aquest fet provoca que Cadaqués sigui percebut gairebé com un lloc a part, un trosset de territori d'essència marinera envoltat de muntanyes amb un parlar propi («que no és salat», diu, «és cadaquesenc i des del Centre d'Estudis també mirem de reivindicarlo i recuperar-lo»). Cal dir, però, que aquest trosset de món pateix una profunda transformació durant la temporada d'estiu: si al llarg de l'any a Cadaqués hi viuen de manera permanent uns 2695 habitants, durant els mesos que van de juny a setembre aquest nombre es pot arribar a multiplicar per dotze.

En Josep és psicòleg de professió i actualment es dedica a treballar en àmbits propers al dels drets dels infants. Una dedicació, doncs, en principi allunyada de la tasca cultural que du a terme a través del Centre d'Estudis. Ha escrit algunes publicacions sobre la història de Cadaqués, entre les quals destaca la que parla precisament de la Torre de les Creus o de Sant Jaume, i diu que ho ha fet en les hores que ha pogut, normalment de matinada. Cal dir que aquesta tasca n'ha comportat d'altres fins ara inèdites al lloc, com anar a buscar documentació i fonts bibliogràfiques. «Aquí està tot per estudiar», diu, i assegura que la història local està molt perduda i que està costant recuperar-la. En aquest context, el CEESCA sorgeix com una iniciativa voluntària que pretén revertir la situació, tot estudiant i difonent els trets més rellevants de la cultura i la història cadaquesenca.

Quan li pregunto com treballen, em diu que pot arribar a ser complicat perquè «no tenim ni un euro», però que van sobrevivint. Els actes organitzats per la institució, tanmateix, tenen un èxit més que notable entre la comunitat. «Ho pensem molt, cal molt planejament», confessa; «pensem molt bé quan hem de fer les coses, que és a l'estiu perquè és quan hi ha més gent, i procurem no fer-ne gaires per no atabalar-los». Entre aquestes activitats destaca l'itinerari Cadaqués Antic, a través del qual es dona a conèixer un molt important i extensíssim patrimoni cadaquesenc: el de les construccions de pedra seca. Josep Pla va fer servir la frase «jardí de pedres» per referir-se a Cadaqués. El CEESCA ha aconseguit inventariar, fins ara, uns 250 elements de pedra seca, entre els quals hi ha barraques, clopers, pous, ponts... Aquesta tasca la duu a terme un grup de tres o quatre persones que, com a primer pas, estudien un mapa online de la zona. Quan els sembla haver trobat algun element d'interès, en guarden la localització i posteriorment hi van a fer treball de camp per fer comprovacions in situ. Si resulta d'interès, la construcció passa a formar part de l'inventari Wikipedra.

El cas de la torre de les Creus

També coneguda com a torre de Sant Jaume, és un BCIN. En Josep creu que probablement el nom de torre de les Creus prové d'un topònim del cap de Creus. Ha estudiat diferents mapes antics anglesos i francesos per arribar a aquesta conclusió, tot i que diu que cal anar amb compte perquè, moltes vegades, la informació que hi ha reflectida en aquests documents és errònia.

Des del CEESCA van encarregar a un arquitecte un estudi de la torre, que el va fer integral (és a dir, va incloure també l'entorn). Ho plantejaven com un document amb la informació necessària per poder actuar i el volien facilitar a les administracions, però en Josep diu que no la van voler perquè «ja tenen les seves eines pròpies per fer estudis i informes».

Van aconseguir algunes actuacions per part de la Diputació, que hi destina una petita partida pressupostària anual. M'ha acompanyat a comprovar l'estat de la torre, per si hi havien fet alguna intervenció nova. Val a dir que algunes de les intervencions que s'hi aprecien m'han semblat desafortunades: l'han tapiat amb ciment i n'han relligat també algunes pedres.

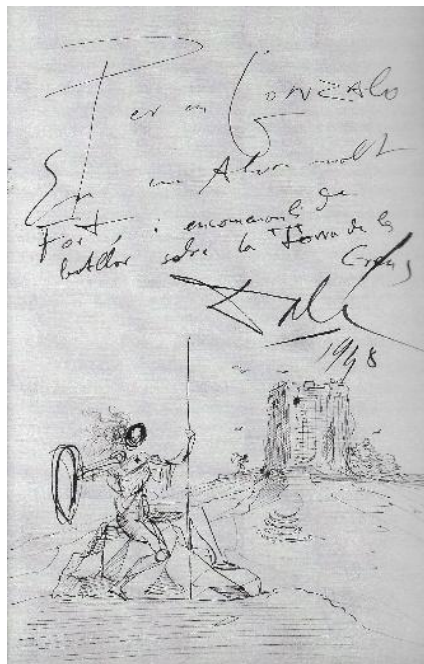
Una de les tasques que també assumeix el CEESCA és la mediació amb les promotores immobiliàries a l'hora d'actuar a prop de la torre, sobretot alertant els responsables de les nefastes conseqüències que pot arribar a tenir sobre el monument un mal planejament urbanístic a la zona.

S'hi fa una trobada anual, per Setmana Santa, en la qual a més de reivindicar-la s'aprofita per recuperar alguna tradició local en risc de desaparèixer, com per exemple els crespells (uns dolços en forma de brunyol amb un llaç). Té molt de ressò.

La premsa «no ha donat bombo» a la reivindicació. En Josep diu que de cap manera pot ser una campanya mediàtica, perquè a Cadaqués no hi ha prou gent.

No es tracta només de la recuperació de la torre, sinó que va molt més enllà: és una reivindicació que comporta un canvi integral del reconeixement del patrimoni. Per altra banda, en Josep diu que és una reivindicació del poble, que «s'ho estima i ho vol».

En termes d'antecedents de l'interès pel monument, en Josep m'explica que hi havia hagut una Comissió per a la Rehabilitació de la torre, però no sap de quan data. Per altra banda, es conserva un dibuix de Salvador Dalí del 1948 on hi apareix la torre, amb una dedicatòria que insta a la seva salvaguarda.

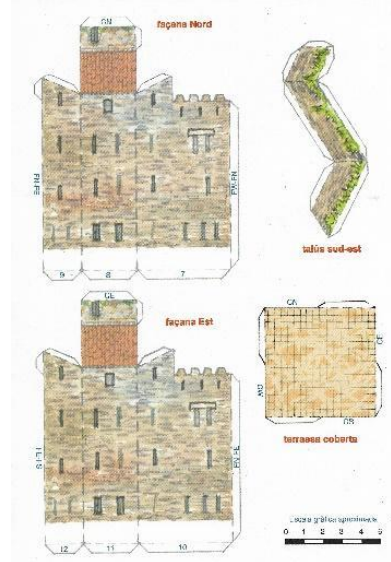
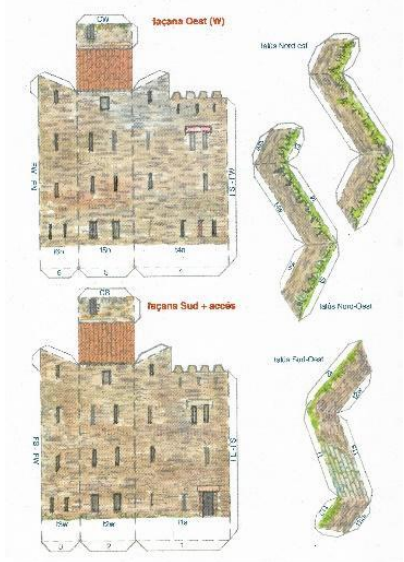
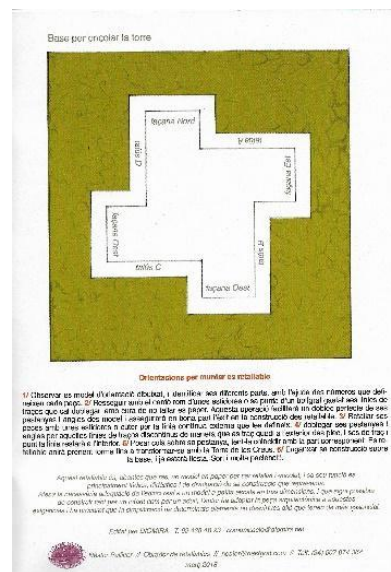
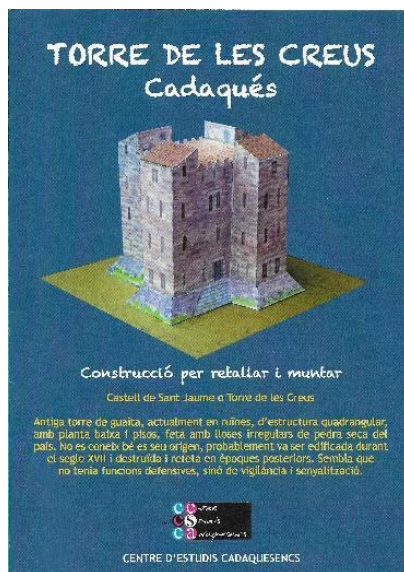

Esbós amb un escrit que dicta «Per en Gonzalo. En un alvor molt fort, i encomenani de batallar sobre la Torre de les Creus. Dalí 1948». Font: Josep Maria Villena.

Des del CEESCA també s'han encarregat de pensar en els possibles nous usos de la torre una vegada estigui rehabilitada. Malgrat que no hi ha res definitiu i de moment tot són propostes, en Josep em comenta que contempen l'opció de desenvolupar-hi un projecte sobre Cadaqués i el mar, que constaria en instal·lar-hi un mirador i la construcció d'un túnel subterrani. Tanmateix diu que «sabem que no pot ser res espectacular».

«Volem que s'avanci», em comenta. I assumeix que, com a persona que forma part d'aquest moviment de reivindicació, li toca «anar a veure polítics i que et prometin coses, i que et diguin que els sap greu però que no hi ha pressupost».

En Josep diu que la reivindicació del patrimoni i la lluita per recuperar la memòria històrica és una llavor que es va estimulant, i assegura que l'interès ha anat creixent al llarg dels anys. Malgrat tot, subratlla força la idea que realment hi ha molt poc coneixement de la història local. «Cal que la cultura aquí es conegui, per tant, és primer de tot una tasca essencial de posada en valor. Per aquest ordre, primer és sensibilitzar i després estudiar», m'assegura. En aquest sentit, m'explica que des del CEESCA els interessa que els nens i nenes coneguin el valor del patrimoni cadaquesenc, i una de les iniciatives que han tingut per incentivar-ho és el retallable de la torre de les Creus (de la qual me n'obsequia amb un exemplar).

Retallable de la Torre de les Creus adreçat als infants. Edició impulsada pel Centre d'Estudis Cadaquesencs el 2018.

Pel que fa la tasca de recerca, m'explica que consultar l'arxiu era complicat i, a més, que el fons patia el risc de tenir algun dany degut a les inundacions que sovint tenen lloc a Cadaqués. Van aconseguir digitalitzar el fons i ara es pot consultar per internet.

En Josep em sembla una persona molt interessada en un ampli ventall d'aspectes i motivada per aprendre i descobrir coses noves. Dins del CEESCA, una entitat constituïda sobretot per gent gran, manté un rol essencial. Pel que fa qüestions organitzatives, tots els membres es troben en una reunió de junta anual i, de manera periòdica, més o menys cada mes per parlar i debatre. Assegura que costa que les persones joves s'hi interessin. Per altra banda, assenyalava que més d'un dels membres que n'han format part ha acabat fent el salt a la política i s'ha convertit en regidors, un fet que «no deu ser casualitat».

Reus

Fragments de l'entrevista realitzada a Salvador Palomar, membre fundador de Carrutxa. Ens trobem al Centre de documentació del Patrimoni i la Memòria Carrutxa, a Reus, el 18 de desembre del 2019.

Í.: Ara estic al segon any de tesi, fent sobretot treball de camp. A través de centres d'estudis, museus o institucions que tenen arrelament a la cultura d'un lloc, intento trobar casos a partir dels anys setanta en què la societat civil hagi intentat recuperar o reivindicar, ja sigui amb èxit o fracàs, un element del patrimoni construït: barraques de pedra seca, teatres, fàbriques, habitatges... Tot tipus de patrimoni arquitectònic. Busco iniciatives populars en què les persones hagin vist que hi havia un perill que amenaçava un bé d'una desaparició imminent o que s'estava degradant i hagin decidit mobilitzar-se per evitar-ho. Els moviments socials que han reivindicat el patrimoni; estic fent un inventari que acabarà essent una radiografia de Catalunya en aquest sentit.

S.P.: Tot i que Carrutxa ha treballat molt el tema d'arquitectura rural, de pedra seca, fent divulgació, el fet és que lo nostre és el patrimoni immaterial. Les barraques de pedra seca estèticament tenen valor, però a mi m'interessa saber per què feien servir les construccions, la gent que les feia... Però bé, en funció del que dius i pensant en Reus... Un context general: Reus és una ciutat que ha patit molt la destrucció de patrimoni arquitectònic. Precisament als 70 hi havia un procés de destrucció del patrimoni absolutament brutal. Al Museu ara hi ha una exposició que es diu Coses de Reus, la vam comissariar en Jaume Massó i jo, que és de llarga durada però que va canviant en continguts. A la part final es parla del patrimoni desaparegut; tot això és anys 70. Hi ha una esbandida de palaus i cases del divuit que passen a millor vida i que són substituïdes, amb casos tan espectaculars com aquí a la plaça del Mercadal, al lloc on ara hi ha la Capsa Gaudí. La Capsa Gaudí s'ha posat damunt d'on hi havia el banc, un edifici que era absolutament eclèctic en el pitjor sentit de la paraula, en el meu entendre... És una llàstima. Sembla que al Mercadal, com que hi ha la casa Navàs ja ho tenim tot. I per això molta cosa que hem anat perdent, sobretot magatzems i construccions menors del tombant del 1900, amb tocs modernistes i noucentistes, potser no tenien la categoria de grans edificis patrimonials però vistos en conjunt... Ens hem centrat en que tenim la casa Navàs al mig de Reus i l'Institut Pere Mata a les afores, dos edificis que són brutalment interessants, sobretot per mi l'Institut Pere Mata perquè no és només arquitectura, sinó l'intent de construir tot un equipament que ho té tot. [...]

Que jo recordi, d'experiències de mobilització te'n podria posar dos exemples. Un seria patrimoni en un sentit de patrimoni cultural festiu, no tant pel valor de l'edifici sinó pel que havia estat. Ens n'anem al primer Ajuntament democràtic, a començaments del 79. Al final del carrer Ample, a tocar de l'estació de trens; ara està dins del nucli urbà, però si et situes cent anys enrere

era el final del nucli urbà, no eren afores però... Allí hi havia un edifici d'una societat recreativa que es deia La Palma. La típica societat vuitcentista que fa balls els estius, a l'hivern, que té grup de teatre, que participa activament al carnaval, feien uns grans carnivals urbans... Aquesta societat va durar més o menys fins la Guerra Civil, després aquell espai va ser rellogat durant anys, va anar malvivint i amb el primer Ajuntament democràtic -era de propietat municipal-, l'Ajuntament va anunciar que allò anava a terra per construir em sembla que un parc de bombers o algun equipament públic. En aquell moment, això sí que ho vaig viure en primera persona, uns sectors de gent jove vinculats al teatre popular de carrer i a la festa i a la revolució que es produïa amb la Transició, i que volia anar més lluny de la democràcia formal, llencem una campanya que es diu «La Palma per al Poble». Una campanya que bàsicament va consistir en sortir al carrer tocant la gralla i repartint papers, i amb els nostres capgrossos fer molt de soroll, i que va funcionar. Suposo que perquè hi havia una massa social o un sector de població en aquell moment prou gran com per recordar què havia representat l'edifici. En aquest sentit, el que es reivindicava en aquell moment era salvar l'espai no tant pel seu valor arquitectònic, sinó pel que representava. És a dir: mantenir-ne l'ús. És un espai que té uns jardinetes, una pista a l'aire lliure amb un teatret, amb unes sales interiors, etcètera. En un primer moment, els ajuntaments també acabaven d'entrar i les organitzacions populars eren ateses, i va funcionar. En aquell moment van aturar el projecte -tampoc, vist amb perspectiva, no sé què hi haguessin posat, ja que allò és relativament petit. En aquell moment podia semblar que era un espai per fer-hi coses, però es va aturar i es va obrir un impàs que va durar tres, quatre o cinc anys, en el qual ni s'anava endavant ni endarrere. Aquí sí que hi ha una segona fase, que és la fase d'«anem a fer coses a La Palma», a muntar-hi actes, amb heroïcitats del tipus de jugar-se la vida arreglant una instal·lació elèctrica per poder connectar un equip de so i fer un ball popular, alguna castanyada, etcètera.

Al cap d'uns anys, no masses, és el moment que neix Carrutxa com a entitat. Carrutxa és una associació cultural que neix amb un peu al carrer, per tant, és filla de la reivindicació política de la Transició i filla de la reivindicació cultural del teatre de carrer, de l'animació, de la recuperació de la música, de la gralla, etc.; i amb un altre peu a la investigació. Potser a diferència d'altres grups que van néixer en aquell moment que, o bé van néixer com a grups de recerca, o gent que el que va muntar va ser directament un grup de diables o una colla de grallers. Nosaltres vam fer directament les dues coses: vam ser una barrija-barreja en els primers anys, en els quals es combinaven les dues coses; després és evident que els grups que van ajudar a néixer han seguit el seu procés i Carrutxa ha quedat com un centre d'estudis, que és al que s'assemblaria més. El peu al carrer el continuem tenint bastant, no tenim seccions de carrer però sí que estem implicats en muntar coses.

Fruit de tot aquest moment, «La Palma per al Poble» seria un exemple. En aquest cas sí que la funció seria l'ús, o sigui, la idea era reivindicar un espai que havia estat associatiu, cultural, en un primer moment amb un caire de moviment popular; després, a partir de quan ja queda clar que no anirà a terra i que es vol fer servir, el Consell de la Joventut -estem parlant del 85- d'alguna manera fa una segona fase i ja comença a formalitzar per què podria servir. En l'actualitat és un equipament municipal que té un espai petit que funciona normalment amb un bar. Té aquest espai central que es manté, té una sala tancada en la que s'hi poden fer concerts a l'hivern, i té uns bucs. No és un centre cívic, és un espai polivalent de caire municipal; s'ha aconseguit bastant. Ara la batalla és que per fer qualsevol cosa et demanen que posis assegurances, però aquest és un altre problema.

Í.: Creus que va tenir sort que l'edifici fos de propietat municipal?

S.P.: Sí, les dues experiències que t'explicaré són sobre espais municipals. En aquest sentit... S'han tirat a terra cases, no fa tant, que tenien algun símbol o havien estat seu d'alguna cosa. Va fer bastant de soroll una que havia d'estat seu de la lògia maçònica i conservava els símbols, però tampoc hi va haver un moviment destacat.

L'altre cas és el tema del refugi. És una barreja d'acció institucional i de voluntarisme de diversos sectors. Perquè et situïs, Reus va ser una ciutat molt bombardejada durant la Guerra, molt. Ens tenien molta mania, entre d'altres coses perquè teníem una fàbrica d'avions que el govern de la República va portar des de Getafe. Aquest era l'objectiu, tot i que no el van tocar mai. Reus és una ciutat que tenia fama de molt republicana. 110 bombardejos entre finals del 1937 i el gener del 39. En un nivell de destrucció brutal, va funcionar molt bé una cosa: la construcció de refugis. Primera, perquè el terreny ajuda, i aquí fer refugis vol dir picar, fer anar la pala, i tothom es va posar a fer refugis, especialment les dones. Si les dones no s'haguessin posat a fer refugis... Des del Consell Municipal es van construir 18 grans refugis que havien d'acollir més de 20.000 persones. I després el veïnat també es va començar a fer refugis per tot arreu. Aquí a la cantonada, tinc els plànols i tinc documentat que hi ha un refugi [...] T'explico aquest context perquè tot això és molt interessant, i ens sembla molt important perquè és d'absoluta actualitat: t'explica què li passa a la població no combatent enmig de les guerres. No és un discurs de militars, és un discurs totalment de civils. Pots fer pedagogia del present.

Bé, dons sabíem que hi havia un refugi conservat a sota de la plaça de l'Ajuntament, al Mercadal. Està en molt bon estat, el problema que té és que quan el van fer, entre el 37 i el 38, es van trobar que se'ls inundava molt fàcilment i no es van atrevir a fer-lo tan fondo com havia de ser. Per tant, durant la Guerra la plaça de l'Ajuntament estava tota coberta de muntanyes de terra que protegien la galeria del refugi. Aquest refugi sabia que existia i fa uns vint anys amb l'Ezequiel, que era arxiver municipal, vam muntar una exposició sobre la seva importància. Estàvem a les beceroles, eh? Tant ell com jo som membres de Carrutxa. Lo seu és enfrontar-se als papers del segle XIV i controlar molt bé tot el tema de documentació. Vam començar a treballar aquest tema, entrevistant gent, buscant documentació...

Í.: Era un tema que ja s'havia estudiat abans?

S.P.: No, vam aixecar la llebre. La primera cosa que es fa [a Reus] sobre refugis són unes visites a baix del Mercadal, que no està obert permanentment pels problemes d'humitat i la facilitat per inundar-se, i s'hi hauria de fer una inversió que no s'hi ha fet. [...] Hi va haver altres iniciatives, recordo que un any uns artistes van marcar el recorregut de les galeries pel damunt de la plaça, reivindicant que allà hi havia el refugi... És a dir, la consciència que hi havia refugis hi era.

Cap al 2007 es fan unes obres en un carreró que hi ha de la plaça del Prim cap al Passeig. En una rasa, de sobte, se'ls hi enfonsa i descobreixen unes escales. Va ser un cop de sort que enganxessin les escales, perquè si no, el refugi de la Patacada està a nou metres de profunditat i les rases en baixen tres o quatre... La gent de l'Associació de Veïns del barri del Carme se'n va anar allí i no deixaven que ho tapessin, i van començar a trucar a l'Ajuntament. Se sabia que per algun lloc n'hi havia un, de refugi, com se sap que pels passejos un dia potser faran un forat i en trobarem un, però estan molt fondos. [En aquest cas del refugi de la Patacada] hi ha en un primer moment una intervenció dels veïns que, d'alguna manera, donen la veu d'alarma. S'hi baixa i al fer-ho comproven que el refugi està en perfecte estat de conservació. Oh, però això s'ha de

conservar, se n'ha de fer alguna cosa! I l'Associació de Veïns, per exemple, munta una exposició al carrer allà al barri.

Í.: Van decidir fer difusió de la troballa?

S.P.: Sí, i aquí és quan jo m'hi implico com a persona que estava treballant en el tema, per ajudar a fer la divulgació d'això que t'estic explicant: que els refugis eren importants, que reflectien una situació, que hi havia hagut molts bombardejos, etcètera. [En Salvador engega l'ordinador i busca fotografies del que m'està explicant] Les primeres fotos són del 2007, estem parlant de fa dotze anys. L'exposició de fotografies al carrer va ser un acte reivindicatiu de patrimoni, clarament, per reivindicar la importància del refugi com a testimoni d'una època. Estem parlant de finals de març del 2007 i és de les primeres coses que es fan. Llavors s'obre un període en què sí, que s'ha de fer alguna cosa perquè és important, però queda una mica a l'aire. No s'ha fet malbé, està a baix i sabem que hi és, però està tapat, això sí, amb consciència de que hi és. [...]

Des del 2007 el refugi queda tapat, i el que passa és que es construeix un edifici en una de les puntes [de la plaça de la Patacada] per iniciativa municipal [...] Quan es fa aquest edifici, al fer els fonaments s'arriba al nivell del refugi; són prou fondos com per arribar-hi i s'ha de fer malbé una de les escales d'accés. A canvi, es construeix un accés nou, que és l'accés actual, perquè el refugi es pugui fer visitable. S'ha de fer una instal·lació elèctrica [...] hi ha galeries a dojo i un munt d'entrades tapades... Què passa? Que entrem en una fase en la qual no es pot parlar d'una reivindicació popular però sí que es pot parlar d'uns *corconets*, que som treballadors municipals, perquè jo treballo a Cultura a l'Ajuntament i en aquell moment també l'Ezequiel, que ens dediquem a dir: «és que hi ha demanda, hem de fer visites». Van tardar com a 3 anys en posar les instal·lacions adequades, baixàvem amb instituts amb lots de piles, portant gent d'universitats, posant en valor... Bé, sigui com sigui, no hi havia cap perill. I finalment van començar les visites regulars, primer des de l'Arxiu històric. L'Arxiu no gestiona equipaments, però com que els màxims especialistes en el tema són allà, perquè jo en aquells moments estava treballant com a tècnic de Cultura a l'Arxiu amb l'Ezequiel, doncs ho fèiem des d'allà. En el moment que l'Ezequiel es va jubilar, l'equipament li corresponia al Museu. Jo també me'n vaig anar a treballar al Museu i ara el gestionem des d'allà. Més que l'Arxiu o el Museu, hem estat persones. Vam fer un llibre des de l'Arxiu que es diu *Viure sota les bombes*, que és un primer estudi. Sempre diem que n'hem de fer una segona part. [...] Tenim material, hem anat recollint testimonis tot i que cada vegada, evidentment, en queden menys... Hem anat trobant coses. Una cosa que no havíem treballat en un primer moment i que per mi ha sigut brutal, és que entre els papers d'arquitectura hem trobat una sèrie de cartes que els veïns van fer a la Junta de Defensa Passiva -*bueno*, hem trobat, estaven allí eh! Ja saps què passa als arxius, que fins que no ho descobreixes, no existeix! Són una sèrie de cartes, testimonis del moment, de gent que al 38 està escrivint a l'arquitecte municipal i a la Junta de Defensa Passiva dient que es volen construir un refugi. Passaven dibuixos i esquemes de com havia de ser; a nivell de documentació això ha sigut molt potent [...] Hem anat treballant el tema, s'han fet exposicions, fem activitats a l'escola del barri [...]

Reus té un avantatge: si ara tu em dius sortim d'aquí i passegem-nos un *rato*, et passejo i et dic: «aquí va passar això, aquí sota hi ha un refugi, allà va passar allò altre»... Tot Reus està absolutament carregat d'elements -evidentment t'estic parlant del nucli urbà que podia existir als anys 30.

[...] Ara jo diria que el refugi de la Patacada és un equipament d'èxit. No hi ha una persona permanentment allí obrint-lo, però normalment hi sol haver com a mínim un parell de visites al

mes. A més, ara som tres les persones que podem fer les visites. I després assumim la demanda d'instituts, escoles, etc. [...] Això és el resultat de fer el *corconet* durant anys. En tot cas, seria un exemple on hi ha una part, diguéssim, institucional, important.

[...]

Potser el Jaume Massó et va parlar del tema de la muralla, del Pallol, però tot això no arriba a ser a nivell de carrer. Quan es tira a terra tot aquest espai central aquí, perquè els de Núñez i Navarro construïssin la zona comercial, es fan excavacions i surten disset o divuit forns de ceràmica, perquè era el barri dels terrissers. Tot això es va documentar, de fet se conserven els fonaments de la muralla que avui són visibles a través d'uns vidres, però això és una batallada de tècnics, de gent conscienciada; però no al carrer, no hi ha un moviment. [...] Com a treballador municipal vaig batallar amb totes les ganes perquè no es perdés el coneixement d'això, però és diferent. No són moviments populars.

Í.: Vaig veient que algunes vegades aquest fet es desdibuixa, en el sentit que les persones que en un altre context estarien a peu de carrer en una associació, un agrupament o una entitat, per la casuística del moment ara tenen un càrrec institucional i actuen des d'allí.

S.P.: Pensa una cosa, que als anys setanta i vuitanta hi ha tota una sèrie de gent que ens posem a treballar a les institucions perquè som els que hi ha. Jo sempre dic que el dia que vaig entrar com a treballador de Cultura, vaig ser el primer dinamitzador cultural de l'Ajuntament de Reus perquè ens vam inventar que la cultura era alguna cosa més que algú que escrivia a màquina. Per tant, i com jo tanta gent, una generació de persones que ens coneixem i que ens vam trobar en el mateix cas vam saltar del carrer a treballar a la institució pública. [...] Ara la cultura va per altres camins, hi ha altres visions. [...] No he perdut mai el contacte amb el carrer i les associacions. Fem doble jornada: la professional cobrant i la professional voluntària.

Í.: Parlant de temes generacionals, els que vau començar la campanya de la Palma éreu molt joves, m'has dit.

S.P.: Sí, érem la gent que, estem parlant de fa quaranta anys, si ara estem entre els seixanta i els seixanta-cinc, llavors estàvem entre els vint i els vint-i-cinc.

Í.: Formàveu part d'alguna entitat?

S.P.: Sí, d'una agrupació d'animació de carrer que es deia Taronjada Natural.

Í.: Això vol dir que ja veníeu d'una dinàmica de trobar-vos, de comunicar-vos entre vosaltres, de compartir...?

S.P.: A veure, en el moment d'allò que en diuen la Transició, ens trobem gent que en aquells moments estem en aquesta franja d'edat, entre els divuit i els vint-i-cinc anys més o menys -més joves no- i comencem a fer coses. Ja hi va haver campanyes com «Salvem la plaça del Pastoret» i coses així que, a veure, vistes amb la perspectiva del temps dius ostres, vols dir que valia la pena esmerçar tants esforços? Però que sí que revelaven una cosa que em sembla molt important, que era que hi havia sectors de la població que no es conformaven amb que el màxim objectiu fos el d'anar a votar cada quatre anys i trobar-se les coses fetes. Per tant, discutien amb molt de criteri i a vegades sense tant, potser posant en valor coses que eren massa simbòliques, però... En el cas de la Palma era claríssim.

Í.: Reivindicàveu doncs poder participar i prendre decisions?

S.P.: Sí, sobretot aquesta idea que es va començar a instaurar a partir de la Transició: com que el poder era democràtic, ja estava tot fet. Clar, nosaltres veníem d'aquells anys del tardofranquisme en què *bueno*, s'assemblava una mica al que han estat aquests anys: no es podien fer coses però les feies perquè t'hi atrevies. Era aquell moment en què el règim trontollava.

Í.: Com ho fèieu? Com us trobàveu i com us organitzàveu?

S.P.: Taronjada Natural era un grup de teatre de carrer, d'animació, i una comuna [riu] o com un intent de comuna urbana. Era una comuna molt... O sigui, hi havia els que vivien junts en un pis, els que teníem el nostre propi pis perquè ens l'havíem llogat i ja està, i qui estava a casa dels seus pares. Hi va haver un moment que sí, que durant uns mesos es va fer vida en un mas, però va ser en l'etapa final. Era un projecte de transformació de vida.

Í.: Per tant, la campanya es va inscriure en un moviment amb més significats?

S.P.: Però tampoc tant, no és que fóssim allò, vull dir, no hi havia un discurs... Cadascú era ell. Quan dic «comuna» la gent pensa en allò... No, no hi havia grans debats filosòfics, sinó senzillament un trencament amb la fórmula establerta. Una experiència col·lectiva. Una mica *happy flowers*, dirien ara. Teníem el grup [d'animació], que era una manera d'obtenir recursos - tot i que vam passar gana perquè eren molt limitats, tot i que hi va haver un estiu, l'estiu del 1979, que es va actuar moltíssim perquè tots els Ajuntaments muntaven cercaviles amb animació. En aquest context, quan es planteja el tema de la Palma hi ha un discurs de reivindicació de l'espai com el que havia estat. Però no cal que es munti una organització, ja hi som nosaltres. No som cap partit, tampoc som un col·lectiu llibertari. Hi havia gent que potser sí que ho eren més, però no hi havia una adscripció ideològica rígida. Des d'aquest col·lectiu, doncs -a veure, som quatre passejant-nos pel carrer, en el primer moment- vam tenir la sort de connectar amb un tema que la gent el va veure bé. I a partir d'aquí es va crear un estat d'opinió absolutament favorable a l'ideari de no perdre la Palma. Per què? Doncs perquè a la ciutat en aquell moment hi havia una generació que recordava encara l'associacionisme d'abans de la guerra, una ciutat molt potent a nivell de societats. També s'havien fet grans carnivals, abans de la guerra. La idea, suposo que va ser això, va tenir quòrum suficient perquè es creés un estat d'ànim. La reivindicació a vegades funciona perquè tu has sortit al carrer dient: «això no es pot tirar a terra», i el senyor regidor o el senyor alcalde, quan ha anat a no sé on, s'ha trobat amb una amiga de tota la vida que li ha dit: «però no ho tiraràs a terra, això, no?». Jo crec que va funcionar una mica així. La reivindicació feta des d'una colla de joves que reivindicaven la festa i la cultura de carrer i la Palma com a espai cultural, va connectar amb el record d'una potència que havia tingut la ciutat molt gran en aquest àmbit. Per tant, va tenir èxit. Aquesta és la meva interpretació i el meu propi anàlisi; «La Palma per al poble» va funcionar per això i perquè va tenir lloc en un moment d'impàs.

Quan ja es va assumir que [l'edifici de la Palma] no es tirava a terra, la feina no es va acabar sinó que es va començar a buscar què fer-hi. Em sembla que guardem cartells de la primera castanyada popular a la Palma, que em sembla que ja organitzàvem com a Carrutxa; Taronjada desapareix a començaments dels vuitanta. Carrutxa no és hereva de Taronjada, és hereva de tot un moviment que s'està gestant, però sí que és veritat que Carrutxa, la primera vegada que n'utilitzem el nom, és en una revista que feien una colla de gent que venia del centre de Taronjada; una mena de fanzine molt lligat al moviment antinuclear -és el moment dels moviments i la lluita contra Ascó-, al moviment ecologista en general, moviments reivindicatius, etc. A la gran manifestació antinuclear de Tarragona van sortir 10.000 persones al carrer, a finals dels setanta. Aquesta campanya que t'he explicat va tenir lloc en aquell moment de transició.

[...]

Àger i Lleida

Fragments de l'entrevista al Dr. Francesc Fité i Llevot, professor titular d'història de l'art antic i medieval a la Universitat de Lleida. La trobada va tenir lloc al seu despatx de la Facultat de Lletres de la UdL el 18 de febrer del 2020.

Í.: El meu objectiu és fer un inventari de moviments de recuperació del patrimoni construït que s'hagin donat des de la societat civil a Catalunya; iniciatives populars que, davant d'un bé (sigui una edificació o qualsevol element construït) amb una amenaça de desaparició, hagin decidit organitzar-se i emprendre un procés de recuperació.

F.F.: Primer t'explico els dos casos d'èxit que he viscut jo. Un és Sant Jaume de Cas i l'altre, del que pot costar trobar informació, és una ermita que es diu Santa Helena; deu ser del segle XIII i ha tingut algunes reformes. Això devia ser cap al 1972, entre el 71 i el 72: l'alcalde franquista que teníem no vivia a Àger, vivia a Lleida. Era Diputat i no s'ocupava gaire del càrrec d'alcalde. El tinent d'alcalde és el qui feia d'alcalde, però depenia de l'altre. En aquell moment hi va haver un capellà que era molt compromès, sociòleg -estudiava a Barcelona- i vam crear una comissió per resoldre problemes del poble. Un dels temes va ser aquest, precisament: les parets d'aquesta ermita estaven bé però necessitava una reparació de la coberta, i ho vam fer nosaltres. També fèiem una revista que es deia Pas a Pas. No teníem ni un duro eh! Ho fèiem amb una vietnamita [una impressora]. Durant la dictadura, els pasquins i papers de denúncia es feien d'amagat: allò ho picaves damunt de paper de seda amb una màquina sense cinta, que foradava directament el paper. Amb aquesta vietnamita ho imprimies a mà. En fèiem 200! Tenia dues o tres pàgines, la revista.

Així, la [campanya] més important és la de Sant Jaume de Cas. Al bisbe de Lleida, que llavors era el bisbe Malla, -això devia ser uns anys abans de la democràcia, no gaires, molt pocs- li van suggerir de fer baixar una església romànica i col·locar-la a peu de l'autopista que s'estava construint, tal com es faria amb un hotel. Van arribar a un acord i els va vendre l'ermita de Sant Jaume de Cas, que estava sense ús litúrgic. Estava, diguem, abandonada, i l'església es mantenia sencera però la gent se n'havia anat emportant les lloses -no llosa de pissarra, ja que aquí a la Noguera el sistema és el mateix però es fa amb llosa de pedra calcària. D'això ningú en sabia res, però hi havia un capellà molt contestatari -sempre ens enviaven capellans castigats- que va dir-ho d'amagat: «mireu, us he d'anunciar que el bisbe s'ha venut l'ermita». Cas era un antic poblet que va desaparèixer a finals del segle XIX i la seva gent se'n va anar a viure a la Vall, a Àger o a un altre poblet que hi ha al costat que es diu la Rècula. Una senyora va donar la veu d'alarma: l'ermita no es pot vendre! Vam fer un crit de guerra i llavors el poble es va comprometre d'anar a parlar amb el Bisbe perquè es parés aquesta maniobra. Els de l'autopista ja havien començat a numerar les pedres per desmuntar-la i emportar-se-la! Aleshores es va crear una comissió, que és el que t'explicava. Es va anar a veure el Bisbe i se li va dir escolti, no volem que es vengui l'ermita. Finalment ens va dir que això es tirava enrere però que nosaltres, aleshores, teníem el compromís de reparar-la, així que el poble ho va fer sense cap ajuda. Ho vam fer amb joves i diners que donava la gent. Hi havia un compte i la gent donava, però fonamentalment van ser paletes i gent normal que vam anar a treballar i ho vam fer. Jo també hi vaig anar. El problema va ser trobar lloses per tornar-les a posar allà, perquè és bastant grandeta, l'ermita! Vam haver

d'anar buscant a altres pobles. Quan va estar reparada vam convidar el Bisbe perquè vingué a fer-hi la primera missa, i s'hi va negar.

A la Vall hi ha un altre cas que és el de l'ermita de Mare de Déu de Pedra. Pedra és el santuari marià per excel·lència de la Vall d'Àger. Està assentada sobre les restes d'un antic castell, del que no es veu res ara, i el que en queda és un edifici del xvii- xviii. Al costat, adossada, hi ha l'ermita romànica. Tot és pedra, hi ha les roques i l'ermita està aquí [assenyala en una fotografia]. Com que és pedra calcària, algunes vegades han caigut roques, i una vegada en va caure una i va fer un forat a la volta romànica. Llavors la vam tapiar. La façana que hi ha ara és neomedieval, de l'any 1923. Aquesta façana va fer que es podressin les bigues de la casa i llavors va ser quan vam fer una reparació. També la va fer el poble. Ho vam fer també amb joves i amb uns diners que va deixar una senyora.

Í.: En aquest cas de quina època estem parlant, més o menys?

F.F.: També dels 70. Va ser la primera restauració: vam arreglar el teulat, vam treure les bigues que s'havien podrit i les vam canviar. Vam arreglar la volta de l'església i la vam poder obrir un altre cop. Ara hi han fet una altra restauració, però un dels problemes que tenim és que aquesta façana se'n va, com que és independent de l'edifici, s'ha de faltar.

Í.: Pot ser que hi hagi una campanya que es digui «Salvem Pedra», de fa poc?

F.F.: Sí, exacte. És aquesta campanya, una segona intervenció, però la que va ser una intervenció de poble, poble, és aquesta que t'estic dient, la primera.

Í.: Éreu més o menys sempre les mateixes, les persones que us implicàveu en aquestes feines que m'explica?

F.F.: *Bueno*, exactament les mateixes no, però... És que allí hi ha una tradició que és fer joves. Fer joves és anar a fer jornals gratis pel poble, per això hi havia gent que sempre era voluntària. Es feien joves pel que sigui: feina d'arreglar un camí, un rec... Fer joves ja és una cosa que està totalment integrada.

Í.: Encara avui en dia?

F.F.: Ara menys, però encara, sí, sí.

[...]

F.F.: Ara ja s'hi va d'aplec [a Sant Jaume de Cas]. Es va recuperar l'aplec de Sant Jaume, que era molt antic: està documentat des del segle xii. Com que està dins del camí de Sant Jaume... [Me n'ensenya una foto] Mira, aquesta és l'ermita. És maca eh? Tu saps la feina que vam tenir per trobar lloses i refer el teulat? [riu]. No n'havien deixat ni una, se les havien anat emportant totes! Però la volta s'havia preservat. Del lloc en diem Torres de Cas, perquè de fet eren dues torres. Ara s'hi fa la peregrinació un cop l'any per l'aplec i són els de Font de Pou, un poble del costat, els qui se'n fan càrrec.

Í.: Quantes persones hi treballaven, més o menys, en una jornada?

F.F.: Era molt irregular. Igual n'hi havia cinc, que n'eren deu. Els paletes els pagàvem, els diners que rebíem eren per pagar un paleta o dos. I lo altre era això: ara hi anava aquest, ara l'altre... Estava una mica en funció de la feina. A l'hivern n'hi podien anar bastants més.

[...]

La història va ser aquesta: es va fer una llibreta per recollir diners i llavors es va crear una comissió de gent, que eren els qui administraven aquests diners i els qui controlaven i dirigien, diguem, la intervenció. Aleshores hi havia els paletes, que eren l'altra part. Ens organitzàvem per fer la feina, per exemple: una noia ens va dir que en un poble d'aquí el Pallars, que es diu Castellnou del Montsec, hi havia una casa que estava caient i ens en van donar les lloses. Un transportista va posar un camió i vam anar-hi una sèrie de gent a buscar-les. Fabricar-les tal com es feia abans era molt complicat... Per allí en vam trobar, fent un escombrat de tota la zona, però és que en feien falta tantes...! Doncs mira, un diumenge vam agafar el camió i els cotxes cap allà, a buscar lloses, a dinar i després tornar. [...] Quan s'havia de fer una cosa així érem bastants. Si no, de quotidià, la gent hi anava quan tenia disponibilitat. Els paletes anaven treballant i els qui anaven a ajudar, diguem-ne els manobres, podien ser quatre, cinc, vuit... depenia. S'anaven tornant en funció de la disponibilitat que tenien.

Í.: La participació de les persones era constant?

F.F.: Hi va haver moments d'estancament, potser perquè faltaven diners o pel que sigui. És una obra que es va perllongar una mica però sense que es deixés de tirar endavant. Hi havia aquesta comissió que s'anava reunint, decidint i empenyent. Els diners aconseguits eren de la gent, eh? No vam recollir cap ajut de cap institució. [...] Jo aquesta no la vaig encapçalar; hi vaig participar. No vaig ser de la comissió perquè estava estudiant a Barcelona. Podia haver-ho estat, però... Ah, això ho he deixat de dir: quan la comissió ja havia acceptat el compromís de refer Sant Jaume, els de les autopistes seguien allà; tenien les bastides muntades i seguien enumerant pedres. Llavors, un dia, va agafar la gent i hi va anar [riu], una *tractorada* de gent, i van tirar les bastides! I es va haver acabat. Si hi havia les bastides, el perill que comencessin a desmuntar-ho tot hi era igual! No sabíem si el Bisbe ja havia rebut els diners de les autopistes o què havia fet...! No sé a qui se li va acudir. Té molt més sentit allà on està, l'ermita romànica, que no pas portar-la allà al mig [de la carretera]. No té cap lògica.

Bueno, i n'hi ha una altra, d'ermita, que també la vam recuperar nosaltres. L'ermita de Santa Eugènia de la Règola. Aquesta és molt bonica. La Règola és un poblet a tres quilòmetres d'Àger. Era una ermita que feia més de cent anys que estava abandonada. Això sí que va ser una iniciativa meva. Era secretari dels Amics i Defensors de Sant Pere d'Àger, una entitat que vam fer perquè volíem impulsar que es restaurés la col·legiata, que no hi havia manera -va ser impossible perquè no hi invertien. I bé, nosaltres fèiem coses, fèiem una festa. Jo vaig veure aquesta ermita [de la Règola], documentada del segle XII, que ja ningú hi anava però que estava sencera... També se n'havien emportat les lloses i les pedres ben tallades de la porta, però estava sencera. No és tan fina com Cas, és més rústica. Tenia un petit forat a l'entrada, a la volta, però no perillava de caure i nosaltres vam decidir arreglar-la. Aleshores no era tan burocràtic com ara, eh? Vam demanar un petit ajut i amb molt pocs diners vam fer un teulat de teula. Vam arreglar això, vam posar un enllosat i ara s'hi va, l'hem recuperat. I això es una iniciativa de l'entitat aquesta. Era feina de paleta, vam pagar a un paleta amb els diners que ens van donar. Això era als anys vuitanta. [...] És aquesta, veus? [me n'ensenyava una fotografia] Com que no teníem diners vam picar pedra i vam fer una porta com tocava [riu]. La vam deixar així. Tampoc quedava cap vestigi de la porta primitiva, només es veia que se n'havien emportat les pedres. Ara hi ha una porta de reixa de ferro. Aquesta ermita també es va abandonar en època carlina i llavors era un lloc on s'hi refugiaven els pastors [segueix mirant la fotografia]. Amb molt pocs diners ho vam solucionar amb aquesta coberta de teules. Hi havia un foradet aquí... I llavors vam col·locar un enllosat a terra. Vam posar-hi l'aplec al setembre, em sembla que és, perquè es l'època dels bolets i per aquí la gent n'hi ve a buscar. Però *bueno*, cap any d'aquests que s'hi ha anat hi havia boletaires [riu].

De la Vall d'Àger ja hem acabat, que jo sàpiga. Ara nosaltres tenim una fundació, que es diu Fundació Arnau Mir de Tost. L'objectiu principal és la defensa del patrimoni de la Vall, patrimoni natural i històric o artístic. Participem amb, per exemple, [la conservació de] totes les esglésies. Hi ha set pobles, allà: tenim un poble que es diu Millà, que té una església molt gran -era un poble que havia tingut uns 300 habitants i ara hi viu una família o dos. Havia sigut parròquia i és per això que té una església enorme, barroca, guapíssima. I ara està malament el teulat, però val molts diners. Estem aguantant com podem per consolidar-la i a veure què fem. Hi ha la coberta del teulat i llavors la volta catalana: allò si cau un, cau tot, i estem amb aquesta tessitura. Nosaltres també ajudem, per exemple, a la Règola, on estan arreglant l'església i vam donar un ajut. Participem en coses puntuals i fem una jornada, entre d'altres.

Í.: Els qui formeu part d'aquesta Fundació sou les persones que ja us havíeu mobilitzat abans per la salvaguarda del patrimoni de la comarca, abans?

F.F.: Sí, per exemple jo. Nosaltres vam fer aquesta associació que et deia d'Amics i Defensors de Sant Pere d'Àger perquè vam copiar el model d'aquí Lleida, de l'associació d'Amics de la Seu Vella -que encara hi és. Aquesta associació han fet coses, a la Seu Vella, independentment que el monument s'està restaurant des del 1946. És un monument nacional, Bé Cultural d'Interès Nacional, i han fet coses puntuals que les han pagat ells mateixos. Ara, per exemple, són els que estan implicats en la restauració de les campanes del rellotge: hi ha la Mònica i la Silvestra. La Silvestra és una campana impressionant, com la que hi havia a Barcelona i que va desaparèixer. Enorme, toca les hores. La Mònica és la dels quarts i la tenim esquerdada. [Els Amics de la Seu Vella] s'encarreguen de buscar diners i de fer campanya per a restaurar-la -el que s'hauria de fer és restaurar-la, perquè fondre-la, una campana que és del segle xv... Jo penso que no. [...] Nosaltres vam agafar el model d'aquí. Després jo vaig tenir una alumna que és d'Isona, on hi ha un centre d'estudis que en origen també té una associació, la dels Amics del Castell de Llordà. Els vaig donar els Estatut que nosaltres havíem adaptat [de l'Associació d'Amics de la Seu Vella], i gràcies a aquesta associació s'ha restaurat Llordà. Van començar a bellugar-se, un dels membres va fer una monografia històrica, després van impulsar aquesta intervenció arqueològica... És un dels castells més importants de Catalunya del segle xi! [Els de l'associació d'Amics del Castell de Llordà] fan un aplec cada any, al maig, i l'any que hi vaig anar jo va venir el Bisbe. Hi fan un dinar i una festa. Cada any publiquen una memòria. [...] És un cas notable perquè jo estava fent la tesi i tenia una obsessió [riu], i gràcies a ells la meua idea va poder funcionar.

Bueno, llavors ja ens n'anem a Ponts: Sant Pere de Ponts, aquest cas sí que és bonic. La història és que hi ha Ponts actual i el poble vell, a dalt. El poble vell s'abandona i, a més a més, arran de les guerres carlines s'anava destruint. Al costat hi queden restes del castell, també. Un grup de gent de Ponts, als anys setanta -entre ells un cosí meu- decideixen fer alguna cosa per aquesta església, i acorden anar cada diumenge al matí a fer-hi alguna cosa, el que sigui.

Í.: Una mica com allò de fer joves que comentava abans?

F.F.: Sí, però en aquest cas comença un grup d'amics. Davant d'una església abandonada és un grup d'amics qui decideix fer-hi alguna cosa. En principi és així: es trobaven allà, se n'emportaven l'arengada o el que sigui i esmorzaven, i feien alguna cosa. Van començar netejant les herbes; cada diumenge cap allà. Això va ser el punt d'arrencada. Entre els que hi anaven va anar augmentant el grup: hi havia un ferrer, un fuster... Gent tècnica. A partir d'aquí es va començar a restaurar, també. [...] La història és aquesta: ells van començar a restaurar sense cap ajut. Hi anaven sols fins que es va convertir en model, en paradigma. Al final, van ser tan valents... És una església d'una nau i té una capçalera que una mica s'inspira en el sistema de Tavèrnoles, és

a dir, té un absis trevolat. Aquí al creuer hi havia una torre cimbori, d'aquestes octogonals, que estava gairebé caiguda. Tot i que era molt poc el que en quedava, la van recuperar del tot. Aquí em sembla que els van donar un ajut, però ja al final. Va ser una iniciativa pròpia de poble! No sé si es van acabar constituint com a entitat, però. Mira [m'ensenya una fotografia]. Veus? Aquí tens una foto antiga i en comparació, una amb el que es va refer. D'aquestes obres que et dic, és la més meritòria. Enfrontar-se a un monument tan important...

Í.: En algun moment algú de les institucions s'hi va apropar?

F.F.: Sí, al final sí, perquè ja era una cosa que clamava al cel. Mira com estava, ho veus? I per l'altra banda hi havia una comunitat de canonges i, per tant, unes dependències. Imagina't, van anar netejant tot això. Les voltes no estaven ensorrades, però. Van ser molt valents, molt, molt. Van adquirir prestigi perquè és clar, van ser bastants anys. Al principi bé, però després es va anar complicant i ja requeria més, però van estar sempre al peu del canó. I n'hi ha un, perquè són grandets, que aquest any passat ens va vindre a obrir per veure-ho en una sortida organitzada des de la Universitat. Un senyor gran que hi té un *apego* sentimental tan gran...!

Í.: Encara tenen vincle amb el lloc, doncs, les persones que van participar en la restauració?

F.F.: Sí, sí, [el senyor] t'explica històries. Ve i li agrada que li preguntis coses i explicar anècdotes. És una persona sempre molt interessada per la història i té força cultura. [...] Jo he viscut tot el procés. Quan va vindre la democràcia ells encara seguien i va arribar un moment que els van anar a ajudar. Així és com van poder acabar de posar el cap al cimbori. Té mèrit eh, fer aquest cimbori, ja has vist el que en quedava...!

Í.: M'agradaria preguntar-li sobre un altre cas. Què me'n pot explicar del monestir de Sant Ruf?

F.F.: Ah, sí, sí, és veritat, Sant Ruf. És una qüestió que l'estem reivindicant ara. Sant Ruf és una canonja, d'una comunitat que va venir aquí portada per Ramon Berenguer IV durant la conquesta de Lleida. Els hi van donar una finca i van fundar un monestir, i van començar a construir una església molt potent. Van fer-ne la capçalera però a la nau no hi van arribar. Fins al segle XV o així, els membres d'aquesta comunitat es van mantenir. Ara tota la història no te la puc explicar, però el que sí que et puc dir és que això, amb la desamortització, va passar a mans particulars i encara hi està. És una ruïna, però una ruïna important.

Í.: On està situada?

F.F.: A Lleida, a les afores [m'ho ensenya en un mapa]. No està lluny del centre. T'ensenyo el que queda perquè és interessant [me'n mostra una foto].

Í.: Ostres, la tipologia és molt peculiar.

F.F.: Sí! És un transsepte amb tres absis dels quals en queda una absidiola i l'absis principal. Llavors, caigut, hi ha el que és el transsepte. És una obra molt potent, molt; és un monument important. Això l'Ajuntament ho hauria d'haver comprat... Estava en mans d'un particular i no hi podies entrar; hi tenia un gos i no podies entrar a la finca. Aquest [propietari] s'ho va vendre i llavors, en comptes de comprar-ho l'Ajuntament, ho va comprar un altre particular [...] El que és bo és que hi deixa entrar. Nosaltres vam denunciar que no podia ser que Sant Ruf estigués en mans de particulars. A més, ho va comprar per ficar-hi un hotel, allà. Al final ha arribat a una entesa amb l'Ajuntament, però és clar, el que havia de fer es comprar-lo, perquè anar a restaurar el monument d'un altre... Amb els del Centre d'Estudis del Segrià vam fer un moviment, vam anar allà i vam reivindicar-ho. [...] Ara està declarat Bé Cultural d'Interès Nacional, però reclamem una responsabilitat pública. [...] Abans el propietari et deixava entrar i ara

l'Ajuntament el que ha fet és tancar-ho: només ho pots veure des de fora. Ho ha deixat aparcad, això no pot ser. Jo llavors era de la junta de l'Associació d'Amics del Museu del Lleida -ara ens vam haver de dissoldre i es diu Cercle dels Amics del Museu de Lleida- i em vaig implicar a través d'aquí. També tenim una plataforma on hi som totes les entitats per reivindicar coses; els Amics de la Seu vella també hi estan implicats, per exemple.

[...]

Í.: Això era Sant Ruf. I sobre les Franqueses de Balaguer?

F.F.: És un cas semblant. Les Franqueses és una propietat privada, però en aquest cas ho han acabat cedint a l'Ajuntament. Es va crear també una associació per a fer aquesta recuperació i s'ha anat restaurant. Ara, a més a més, s'ha arreglat la casa que era del masover i és un lloc de cultura. Com que està declarat zona d'interès natural, hi ha una barreja d'història i ecologia. És molt interessant perquè el monestir estava sencer! És un monestir de monges del Cister que només va funcionar fins al segle XIV, i llavors es va integrar a Poblet. La casa va deixar d'utilitzar-se però allí hi vivia el masover. També s'havien aprofitat parts de l'església com a casa. Les Franqueses, ja ho diu el nom, és una zona molt humida al costat del Segre, i ja quan hi havia les monges hi tenien problemes d'humitat. Ara s'ha excavat i s'ha pogut, més o menys, recuperar la planta del monestir i l'església està sencera. Sencera, sencera. L'han restaurat del tot, és molt maca. Finalment el propietari l'ha cedit a l'Ajuntament de Balaguer i ara és un monument públic.

Í.: Canviant de tema, té alguna informació de l'Hotel Pal·las o Palace, d'aquí Lleida? Se'n va enderrocar l'interior i es conserva la façana -modernista, força profusa. Segons les referències que en tinc, va tenir ressò cap als setanta, aquesta intervenció.

F.F.: Sí, això ho va comprar l'Ajuntament i un arquitecte d'aquí va fer un edifici modern i va conservar només la façana. Per la part de dins hi ha oficines de l'Ajuntament, perquè hi està al costat. Ho va fer l'arquitecte Ramon Maria Puig, de Lleida.

Í.: Hi va haver oposició al projecte?

F.F.: No massa. Una mica sí. Es podria mirar a la premsa o consultar a l'Ajuntament mateix. De veus de protesta n'hi ha haver algunes, però no massa... Va ser una intervenció criticable. [...]

[...]

A Gardeny es conserva el castell dels Templers, que després va passar als Hospitalers i ara és de l'Ajuntament. Aquest castell és una torre rectangular, molt gran, i té adossada al costat l'església. A l'època del Fraga s'hi volia fer un parador nacional i es va començar a restaurar [...] Llavors, no sé per quin motiu, això es va quedar paralitzat. Aquesta iniciativa de fer un parador nacional aquí la va recollir l'alcalde Ros, que és anterior [a l'actual], i el va fer a l'antic convent dels dominics.

Í.: Sobre això també li volia preguntar, perquè sé que va tenir molt de ressò.

F.F.: Molt, molt, molt, i jo vaig participar, també. Hauries de parlar amb els de la CUP. A mi em van demanar que fes una conferència i la vaig fer. Aquell edifici és molt curiós. Es va fer al segle XVII i XVIII, potser amb algun element gòtic d'algun edifici vell -un arc apuntat al vestíbul d'entrada-, però és un edifici fonamentalment barroc amb un pati molt bonic, de maó, que ara està cobert. Històricament fa de convent dels dominics i es desamortitza. Quan es desamortitza, es converteix en la seu del Museu Arqueològic -aquests museus que van néixer de les Juntas Provinciales-, va ser seu de la Biblioteca Pública i també va ser seu d'un institut, però no fa

massa. Fins que no es va fer l'institut Màrius Torres, que és el més vell de Lleida, estava allí. [...] Més tard el Roser va fer de seu de l'Escola de Belles Arts -ara estan en un altre edifici recuperat, també. I després ja el van tancar. Va estar uns anys tancat. Era un edifici de l'Estat perquè era desamortitzat; no era de l'Ajuntament. Aquest alcalde, Ros, va començar a bellugar tecles perquè fos parador nacional i ho va aconseguir. També va ser contestatari, t'explicaré per què: era l'església barroca més gran de Lleida, ja que les van destruir totes tret de la Catedral. Ara és un vestíbul o hi ha un restaurant, no sé què és. En aquesta església s'hi va refugiar molta gent a la guerra dels Segadors, i llavors hi van entrar a l'assalt els francesos i van matar gent; van estar saquejant tres o quatre dies. Molta gent que s'hi havia refugiat va morir, no sé quanta [...] Nosaltres l'onze de setembre, l'acte de col·locar la corona ho fem allí. Ocell Negre va reivindicar que es convertís en un lloc de memòria i de cultura, no en un parador nacional.

Í.: Qui és Ocell Negre?

F.F.: Abans de la CUP, era un grup de gent molt jove i van començar a bellugar això. Van ser qui em van encarregar una conferència. Vaig poder entrar; l'Ajuntament no hi deixava entrar però amb un contacte del museu m'hi vaig poder colar i vaig fer fotografies. Vaig explicar una mica la història de l'edifici. Llavors ja van començar a tirar coses a terra i l'han variat, no molt, però és clar... [...] És un edifici interessant des del punt de vista històric i de memòria.

[...]

Segur que n'hi ha més de casos, però ara no se me n'acut cap més. Et pot sortir una tesi interessant, de tot això, eh? És una faceta, la societat civil aquí a Catalunya, que sempre ha funcionat en tots els sentits. Que es faci de patrimoni està molt bé.

[...]

Un problema que hi ha aquí a Catalunya és que el servei [de Cultura] de la Generalitat sobretot es dedica a restaurar. Hi dedica cada any uns diners, però no hi ha previstos diners de conservació. Els monuments s'han de conservar, això ja ho feien a l'Edat Mitjana: la catedral, si vas a mirar els llibres d'obra, tenia un mestre d'obra que es dedicava al manteniment dels edificis. Ell havia de fer cada any un reconeixement de les cobertes, per exemple, i dir què s'havia de fer per mantenir-ho. Això ara no hi és, als monuments. Llavors què passa? Es mou una teula en un monument, o una pedra, i no hi ha el mecanisme de qui ha de tocar aquesta pedra. Si hem d'esperar a que allò es deteriori i es torni a restaurar, això val molt diners. No seria lògic que hi hagués un servei de manteniment dels edificis? Abaratiria la despesa, això ho he dit sempre, jo. Al meu poble, per exemple, al costat de Sant Pere d'Àger, al claustre hi van col·locar un teulat i va quedar un forat en una volta. Va vindre una ventada nord, perquè està de cara nord, i va aixecar totes les teules. Les va bellugar totes! Saps quan es va restaurar, això? Al cap de quatre o cinc anys, quan hi va haver una altra intervenció de restauració.

Í.: La societat civil pot aportar solucions a aquest tipus de problemes?

F.F.: És el que vam fer nosaltres. Si ningú arregla el teulat... I si haves de demanar els diners a Madrid, imagina't. Si costa que te'ls donin aquí, imagina't en aquella època; ja ni plantejar-t'ho. Per això vam fer joves i vam buscar uns quants diners per pagar les teules i el paleta per col·locar-les. I ja està, nosaltres ajudàvem amb el que podíem. [...] Jo no sé de quina entitat hauria de dependre: els Ajuntaments no tenen capacitat per fer-ho, ni capacitat ni recursos.

Í.: En les intervencions que han estat fent aquests anys que m'ha explicat, hi ha hagut present la figura d'algun tècnic?

F.F.: No, perquè també els paletes dels pobles eren gent que en sabia molt i que tenia molta experiència. No li podies demanar segons què però intervencions de manteniment, sí. Jo penso que aquesta és una mancança terrible, perquè a la llarga encareix molt la restauració.

[...]

Terrassa

Fragments de l'entrevista a Jaume Perarnau, director del Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. La trobada va tenir lloc als despatxos del mNACTEC a Terrassa el 19 de febrer del 2020.

[...]

J.P.: Justament aquest edifici es va salvar per un moviment ciutadà. No era tant popular, perquè això era a finals dels anys setanta, a l'època de la Transició, i va ser el Col·legi d'Arquitectes d'aquí Terrassa; van ser els arquitectes de la ciutat els que van fer tota una iniciativa de reivindicació. Aquí hi havia un pla urbanístic i aquest edifici anava a terra. Ho dic de memòria, em penso que hi anaven vuit torres com aquesta que hi ha al costat. De les vuit se'n van fer dues, però hi anaven vuit, en tota aquesta *mansana*, fins que hi va haver una pressió popular, es va aturar i va ser llavors que la Generalitat ho va comprar. Per tant, la Generalitat compra aquest edifici que estava en un estat lamentable i el moment que es compra, coincideix que, en paral·lel, a Barcelona s'estava fent un projecte de fer un museu de ciència i tecnologia. [Van dir] Ara ja hem salvat l'edifici, per tant, el que farem és en comptes de Barcelona [el museu] el fem a Terrassa. Llavors ara ens trobem en un edifici que té doble valor, té el valor del museu i té el valor de l'edifici. Si aquí hi hagués hagut un centre cívic tindria el mateix valor arquitectònic, exactament igual; però a més a més el fem servir de museu. Aquest és un cas molt clar.

Llavors pel que fa la ciutat de Terrassa, però no va ser tant per iniciativa popular sinó que després la ciutadania s'hi ha anat afegint, aquí sí que al ser una ciutat molt industrial des de l'Ajuntament i ja des dels anys vuitanta va ser de les primeres ciutats que va fer una normativa de protecció de les xemeneies industrials. És el primer lloc, que se sàpiga, que diu que totes les xemeneies industrials de la ciutat s'han de protegir. Es pot ensorrar l'edifici, però la xemeneia s'ha de mantenir. Això fa que la ciutadania reconegui que les xemeneies tenen un valor, i això s'escampa. Aquesta moda que hi ha de fer blocs de pisos i deixar la xemeneia al mig, una mica arranca d'aquí. Per tant, és una conseqüència també de, al meu entendre, interioritzar [per part de] la ciutadania que allò té un valor que fins aleshores no se li havia donat.

De temes de moviment ciutadà cada vegada n'hi ha més, també t'haig de dir que quan va començar aquest museu això era un tema rar, de posar en valor aquest tipus de patrimoni. En canvi, a dia d'avui cada vegada hi ha més grups de defensa de patrimoni. Ahir mateix vaig ser a Vilaverd, que és un poblet molt petit a tocar Montblanc, que una part del poble està reivindicant «Salvem les guixeres de Vilaverd». L'edifici està bastant ruïnós, potser ja arriben tard, però bé, llavors ja es mira de fer un documental, gravem història oral... L'edifici potser no es podrà salvar però sí que aquest patrimoni es posa cada vegada més en valor. A Alfarràs també hi ha una colònia on hi ha tot un moviment ciutadà que [defensa que] allò s'ha de salvar. Ara hi ha, aquí també, [el cas de] l'estació de Sant Feliu de Llobregat. Hi ha les tres estacions originals, de tota la línia en queden tres, i aquesta va a terra. [...] El que s'ha de fer és que les altres dues no

segueixin el mateix camí. [...] N'hi haurien molts més, de casos, per exemple la Cosme Toda a l'Hospitalet. Estava protegida i s'ha deixat tot l'edifici central, important, i el Centre d'Estudis de l'Hospitalet ha fet una reivindicació d'aquesta sala i la nau central i els túnels que hi havia a sota. Vaig recordant de memòria molts casos d'aquests, que hi són cada vegada més, cosa que fa quinze anys no passava.

Amb el tema del patrimoni industrial també hi ha hagut, al meu entendre, una evolució, una evolució que és singular. Quan va començar aquest moviment [de defensa] es pensava sempre amb el patrimoni immoble, amb els edificis, i en canvi no amb els objectes que hi havia a dins dels edificis. Per exemple el museu, quan va obrir el 1994, la majoria de col·leccions que té eren donades, gent que tancava una fàbrica o canviava de pis i et deia agafeu el que vulgueu. Per tant, nosaltres tenim màquines tèxtils però també electrodomèstics: televisors antics, rentadores antigues que ja són obsolets. A dia d'avui ningú ens dona res perquè té un valor. Les coses han passat de ser velles a ser antigues i, per tant, ara la gent em diu «*bueno*, és que per l'eBay me'n donen 200€». Clar, allò passa a tenir un valor econòmic que fa vint anys no tenia. A nivell social també la gent posa en valor els objectes quotidians de l'avi o les eines del pare. [...] No és que hi hagi un moviment que ho reivindiqui, però sí que hi ha una conscienciació amb això, per tant, [l'objecte a defensar] és patrimoni moble i immoble. I l'altra cosa que ens queda, que també ho fem des del museu, és posar en valor la memòria. Patrimonialment una cosa no va separada de l'altra: la memòria, les vivències, la història oral... Tota aquesta part social que va lligada amb aquest patrimoni. Les màquines i els edificis, sense les persones, no hi són. I això és una singularitat d'aquest patrimoni que no tenen, al meu entendre, els castells medievals -no pots entrevistar ningú de l'època i, per tant, tu fas una interpretació dels objectes o dels edificis. I aquí ens hem trobat molts cops que la gent diu «no, això que expliqueu no era així. Això anava aixís i axàs», perquè ho havien fet funcionar ells. També ens interessa, en aquest sentit, que sigui patrimoni contemporani i per tant tingui aquest valor de que la gent en sàpiga la teoria. L'altra cosa que jo sí que he vist amb aquests gairebé trenta anys, és que abans a l'ensorrar una fàbrica enmig de la ciutat ningú no deia res.

Í.: Abans, a quan es refereix?

J.P.: Als anys norantes, eh, no fa pas tant. Als anys norantes per fer tota la Vila Olímpica de Barcelona es va arrasar tot el front industrial del Poblenou. A dia d'avui hi ha, per exemple, un moviment ciutadà importantíssim per la fàbrica que es va declarar BCIN, Can Ricart. Can Ricart és una reivindicació ciutadana del poc que quedava d'important al Poblenou. En canvi, el 1992 la fàbrica Albinyana, totes aquelles empreses enormes van anar a terra sense cap mania. Ningú no va dir res. A dia d'avui no sé si s'hagués fet. Jo crec que la ciutadania sí que s'ha fet seu aquest tipus de patrimoni. Hi ha un tema que és social... El moment que les empreses tancaven, és clar, quan tanca una empresa hi ha conflicte social, dius aquí jo hi he passat males estones, i per tant, és incòmode; o gent que hi ha treballat, jo he vist gent que no passa per davant de la fàbrica perquè li fa greu: «aquí hi havia hagut on jo havia treballat quaranta anys». No trobaràs pràcticament ningú que hi hagués treballat que et digui «ja ho poden ensorrar, per mi». És al revés, diu: «això s'hauria de mantenir perquè jo aquí m'hi vaig passar trenta anys». Però en canvi, el moment que tanquen, «que baixi tot», no? Això és humà i ha anat canviant; amb el pas del temps canvia. A dia d'avui és més complicat. Nosaltres mateixos [al museu] a vegades fas reparacions i toques i la gent et diu «escolti! *Al tanto*, no ensorreu res no?». Veus que la gent està molt més sensible amb tot aquest patrimoni. Això és bo a nivell general. [...]

Aquesta visió de reivindicar el patrimoni jo penso que cada vegada hi és més, és a dir: quan va començar aquest museu, la societat no ens empenyia perquè es conservés, en tot cas era el

col·legi d'Enginyers, el Col·legi d'Arquitectes; molt sectoritzat, si tu vols. A dia d'avui i a través de les xarxes [trobem casos com el de] la Colònia Ferroviària de St. Vicenç de Calders o els molins de la Riba. Jo crec que la llista seria llarguíssima, hi hauria molts casos. Fins i tot arribem a allò de dir que a cada poble fem un museu; cada poble vol el seu museu. Què hi posarem? La llançadora de la fàbrica... Això és una altra cosa, però hi és. Tota la reivindicació social és un pas favorable que ha fet la societat, però també s'hauria de fer el següent pas, al meu entendre, que és: reivindicuem allò que realment és significatiu.

Í.: En quin sentit?

J.: En el sentit de, i això és una opinió molt personal meva, igual que totes les esglésies romàniques del país, o ja sigui el castell de Cardona o siguin les quatre pedres del castellet del meu poble, que no en queda res, estan tots catalogats com a BCIN; penso que en el patrimoni industrial la gent té assumit que no es poden guardar els edificis sense un ús, i segon, contemplativament. Alguns sí que han de ser contemplatius, alguns sí, però no tots. Llavors aquí per mi hi ha un valor que és, a nivell nacional, de dir escolti, què tenim de cada sector?, i després sí que cada poble pot tenir el seu referent local, de dir «aquesta és la fàbrica del meu poble», que potser a nivell nacional no val res però a nivell local té un valor i una importància. Si ho situem en un terreny local, llavors sí. El tema de l'estació de Sant Feliu que dèiem abans, jo penso que té un valor, i és que són les tres estacions més antigues que queden a Catalunya: una fem tard, anem per les altres dues, que no ens passi el mateix. El tema de soterrar les estacions i les línies, clar, els ajuntaments volen que el tren no passi pel mig i que passi soterrat. Aquí Terrassa hi ha un exemple magnífic: hi ha l'estació soterrada i s'ha conservat l'estació [antiga] a dalt; no cal que ho arrasem. Tu entres a l'estació moderna de sota però també hi ha l'edifici antic, per tant, ja hi ha solucions per fer-ho. La ciutadania ha d'entendre, dir «on poso l'ull hi poso totes les energies», crec jo. Dir «salvem-ho tot!» és complicat, perquè no hi ha recursos per salvar-ho tot. Llavors, a diferència del que es fa amb altres tipus de patrimoni, que jo en soc crític, és: anem a salvar el que realment és significatiu i destacable. Aquí Terrassa si haguéssim salvat totes les naus industrials que hi havia, la ciutat estaria la meitat buida de naus industrials sense ús. Algunes s'han de salvar, com aquí darrere al carrer dels Àngels que ara l'Ajuntament hi està donant uns nous usos magnífics, però no totes.

Í.: Aprofito per fer-li una pregunta: tenint en compte que sou una institució de referència en el territori, aquestes entitats que sorgeixen arreu per a la salvaguarda del patrimoni solen venir a buscar assessorament? Us pregunten?

J.P.: Algunes sí, el que passa és que a vegades també és veritat que recorren al Museu quan hi ha algun embolic, és a dir, quan l'embolic administratiu o polític d'aquell poble ja s'ha muntat.

Í.: O sigui, quan ja és un estadi conflictiu?

J.P.: Sí, llavors potser ens demanen que fem alguns informes [...] Però alerta. [El Museu] podem venir, podem donar l'opinió com qualsevol altra opinió, però... Sí que hi ha hagut alguns casos que, a vegades, el patrimoni s'ha utilitzat amb finalitat política a nivell local. Ja està bé que també s'utilitzi, però aquí sí que almenys jo intento no entrar-hi i dir mirem-nos les coses amb tota la fredor possible de si una cosa té interès o no. Què té d'original? Què no té d'original? Llavors intentar fer això i veure la realitat. De vegades hem vist fàbriques a punt de caure només empentant un tros de paret, de dir que és irrecuperable. [Al·leguen que] «La podríem fer tota nova»... Home, si la fas nova no té el valor de la fàbrica que ja ha baixat la teulada i ha baixat tot, llavors, sentint-ho molt.... Ningú referà un castell que li quedin tres parets, no t'ho plantejaràs. Per exemple nosaltres som propietaris, com a Generalitat, de Clot del Moro, la

fàbrica de ciment de Castellar de n'Hug. Nosaltres el que fem és consolidar que no s'acabi d'ensorrar i que es pugui visitar la fàbrica modernista amb el que queda. Ja hi ha sistemes de 3D, de plans, que et permetran veure com era; està tot documentat. Penso que ni que el país tingués els diners per refer-ho, que no els té, però si els tingués... Ningú s'ha plantejat reconstruir Empúries, ningú diu «tornem a fer les cases», no. Ningú s'ha plantejat tornar a cavar el Coliseu de Roma, per tant, en alguns casos l'estar en ruïnes vol dir: consolidem que no s'acabi d'ensorrar i fem que es pugui fer una visita sense riscos, sense perill. [...]

Ara també ens convindria, després d'haver passat els anys -com tothom, que del pas del temps també n'aprens-, de dir «veiem quina rehabilitacions s'han fet». Jo et portaria a veure algunes coses i diries oh, i això era una fàbrica? I sí, allò era una fàbrica. També hem fet alguns bunyols que ens els podríem haver estalviat. Per tant, quan hi ha una reivindicació ciutadana és magnífic que hi sigui perquè és el que et dona el toc d'alerta. Ara, a partir d'aquí, què fem o què volem fer? Que es guardi, tenim diners per guardar? Val la pena, que es guardi? Patrimonialment és de primera divisió? Llavors sí. Per tant, també entenc que faltaria aquesta segona part, és a dir, està molt bé la reivindicació perquè és la que t'avisa i t'adverteix, i per tant això es fantàstic, però la segona part ja seria la de plantejar-se si hi ha algun altre element en el mateix poble que potser és més interessant que guardem: l'altre molí, per exemple? I després hi ha temes, que això ja és més complicat, depassen la pròpia voluntat de la societat: és privat o és públic? Hi ha molts problemes... Hi ha un molí aquí al Papiol que fa anys que té el permís d'enderroc, un molí paperer. Li entren ocupes, li entra molta gent i el propietari diu «si jo ja el vull mantenir, ja us el regalo» i és no, no ens ho doni perquè no sé què en farem. Llavors el propietari si té un permís d'enderroc, l'enderroca, perquè la responsabilitat social de que algú prengui mal aquí és seva. Aquest molí del Papiol fa anys que li regalen, li regalen a un euro a l'Ajuntament. L'Ajuntament, però, no té diners per mantenir-lo. I està a punt de caure, aquell edifici. Llavors què hi farem? Té mal final, en aquest cas. A vegades hi ha aquest tema administratiu que també s'ha de considerar, fins i tot quan dius «demanem diners a Europa»... Sí, però si és privat no. Tu no pots fer cap actuació amb diner públic en un lloc privat, per tant, primer has de fer una cessió, i aquestes coses a vegades són complexes perquè l'Administració és molt feixuga i no facilita que es facin processos àgils amb el patrimoni. Això és cert però és la crua realitat del que tenim.

Tenim una Llei de Patrimoni que és del 1993, la Llei de Museus es va fer amb paper carbó, vull dir que potser ja tocava actualitzar aquestes normatives, que ja han fet la seva feina, però estem al 2020. [...] «Catalogueu com a BCIL», molt bé, ja està catalogat, i ara? Hi ha diners per complir el que diu la Llei de Patrimoni? No, no hi ha diners. [...] Hi ha una part administrativa que la gent ha de conèixer.

[...]

Í.: En aquest sentit, quina hauria de ser la responsabilitat de la reivindicació?

J.P.: La ciutadania ha de fer el paper de «jo ho crido i ho reivindico tot», primer punt. I això t'avisa, t'adverteix de moltes coses que desconeixes i dius «ostres, doncs paga la pena». Per tant, la gent de cada poble ha de protestar, ha de fer-ho. Ara, un cop fet això, valorem què sí [recuperem] i què no.

[...]

Si una cosa té el patrimoni industrial és que, crec jo, ningú es qüestiona que no s'hagi de salvar tot, cosa que tots els castells s'han de salvar, tot el que surt d'una excavació arqueològica es

conserva, i nosaltres tenim molt clar que no podem guardar tots els SEAT 600 que corren, és impossible.

[...]

J.P.: La societat ha de reivindicar però també cal fer un pas més, és a dir, a part de reivindicar i protestar -que és una feina que segur que ha de fer-, posem-li un valor afegit que pugui exercir. La Colònia Sedó els caps de setmana ara la gestió la fem a través del Centre d'Estudis del Baix Llobregat; nosaltres no tenim prou personal per obrir els caps de setmana. La realitat de l'Administració és aquesta, llavors és dir: com puc fer-ho jo perquè els caps de setmana estigui obert? Doncs ho hem fet a través d'un acord amb el Centre d'Estudis, per tant, és una col·laboració privada-pública. Els dissabtes i diumenges tu ara pots anar a veure la Colònia Sedó i te l'ensenya el Centre d'Estudis. I és de la Generalitat, la part del museu, eh? Sí que ha costat paperassa i assessories jurídiques, però quina és la finalitat de totes dues parts? Que allò es pugui veure. Ja hem arribat a l'acord de que allò es pugui veure. Quina diferència hi ha, que t'ho ensenyi un noi o una noia [del Centre d'Estudis], o un noi o una noia del departament? Per mi no n'hi ha cap, en aquest sentit. [...]

Í.: Quina relació teniu amb la Colònia Sedó?

J.P.: La Colònia Sedó és propietat del Museu de la Ciència i la Tècnica. És com si tinguéssim una sala de més aquí, només que està a vint quilòmetres. És una antena, és a dir, és propietat de la Generalitat -legalment se'n diu una seu. El Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya té tres seus: la Colònia Sedó, la Farga Palau de Ripoll i el museu del Ciment de Clot del Moro. Aquests són propietat del Museu, només que físicament estan lluny. [...]

Í.: Alguna d'aquestes seus ho és fruit d'una reivindicació de les persones del territori on s'ubica?

J.P.: En el cas de la Colònia Sedó ara s'ha creat, de fa poc, l'Associació d'Amics de la Colònia Sedó. L'associació es va crear pel mal estat en què es va deixar amb el primer pla urbanístic que es va fer. Als anys 2007-2008, aproximadament, es va fer un pla d'actuació sobre la part obrera, és a dir, la part d'habitatges de la colònia. Aquest pla urbanístic es va aprovar i es va començar a executar. [Preveia] ensorrar els blocs de pisos, que estaven deplorables, i es tornaven a construir seguint la mateixa estructura i així la gent hi podia tornar. Va venir la crisi i es va fer la part d'ensorrar però no s'ha seguit la segona fase, que era la de tornar a construir. Ja sembla que ha passat la crisi, què hem de fer amb la part d'habitatges? Hem estat molt en contacte [amb l'Associació d'Amics de la Colònia Sedó]. Estic molt content perquè justament el que heu de fer, els dic, és empènyer l'Administració. Allò ha quedat penjat. Val molts diners, d'acord, però allà hi participa l'Incasòl -o sigui la Generalitat-, l'Ajuntament, que també hi té un problema social a nivell urbanístic perquè no hi ha cap normativa... Aleshores és anar de bracet, de dir molt bé, anem a reconstruir quan hi hagi el Pla d'Actuació Urbanística. A la part industrial ara s'està fent un pla d'actuació urbanística perquè allà hi ha molta activitat però cadascú ho pot fer al nivell que vulgui. Si tu patrimonialment li vols donar una unitat hi ha d'haver uns mínims. L'Associació d'Amics tot això ho entenen perfectament. Et fan propostes d'actuacions que són molt interessants, llavors dius miri, jo aquest any no ho puc fer, però l'any que ve m'ho apunto i ho fem. Per exemple, un itinerari a peu que va des de la Sedó a la presa del Catllar, que és d'on ve el canal. És magnífic que facin no només allò que dir «salvi això», si no que a més a més proposin què s'hi podria fer. Això és magnífic.

Í.: És fluïda la comunicació?

J.P.: Sí. A més a més algú de l'associació també està al Centre d'Estudis, que és el que passa en moltes entitats. A mi em sembla correctíssim. Tots voldríem anar més de pressa, però bé. Hi ha dues lectures: la lectura de la societat i la lectura de l'Administració. Anem amb dièsel, dic jo, anem més a poc a poc.

Í.: És un aliatge? Per altra banda, són persones que estan ja arrelades al lloc i això és un valor afegit. Què en pensa?

J.P.: Sí. Jo penso que això és un valor que cada vegada l'hem anat incentivant més, sobretot amb aquest tipus de patrimoni. De la mateixa manera que fa trenta anys qualsevol ajuntament podia fer, urbanísticament, a dia d'avui aquest patrimoni ha passat de ser una cosa vella a ser una cosa antiga, per tant, la gent se'l sent més seu. I els ajuntaments tenen també una mica més de cura, en el sentit per exemple que cada vegada més, aquí al museu, ens truquen molts ajuntaments i ens diuen «tinc això i ho voldria posar en valor». Llavors dins del que podem, els ajudem. Això és al revés, com et deia, amb els particulars. Ha anat creixent [el nombre] dels ajuntaments que diuen «vinguin a veure-ho, a veure si ho puc salvar, a veure què hi puc fer». Això és bo, cosa que trenta anys endarrere no passava. Sí que s'ha fet un canvi en positiu, empès per la ciutadania, directa o indirectament. Jo penso que també, per mi, que empenyi la ciutadania no és només que hi hagi un grup reivindicatiu, amb pancartes, sinó que conscienciï a l'Administració que allò té un valor.

[...]

Í.: El procés d'una reivindicació seria, doncs: amenaça, aturar-ho, negociar i el resultat.

J.P.: Això mateix. Tu primer para-ho, para-ho que això no vagi al terra. És com si obren un carrer i surt una obra arqueològica: pari les obres, és lo primer. Que vinguin els arqueòlegs, que facin l'excavació i ja diran si es pot tornar a tapar o no, o si al carrer li fan fer una S. Ja vindrà la segona part, el que has de mirar quan obren un carrer és que no el tornin a tapar sense dir res. Amb els edificis és igual: que parin les obres i després ja veurem què fem. Comparativament, per mi seria això.

[...]

Això del que parlem no està escrit, o sigui que aquest treball que fas, quan vas passar el correu vaig dir que això és molt bo perquè ho he de fer de memòria. Aquí, aquest edifici es va salvar per iniciativa de la societat, si no, no hi seria. On està escrit? Si això va ser al 1977-1978... Mira [s'aixeca i va a buscar un quadre petit que té penjat a la paret]: per un Museu de la Ciència i la Tècnica [llegeix]. Això es va fer l'any 1977. Quan això [el pla urbanístic] es va aturar es va fer una campanya perquè el museu vingués aquí. Això és a Via Laietana de Barcelona... Van fer aquest acudit [es refereix al quadre petit que ha anat a buscar]. És del 1977, és un acte reivindicatiu de les dues coses: coincideix el moviment reivindicatiu a Terrassa de l'edifici [el Vapor Aymerich], que se salvi, ja veurem què hi fem; i a Barcelona el Col·legi d'Enginyers amb un moviment de reivindicació perquè es faci un Museu de la Ciència. Les dues reivindicacions coincideixen.

Í.: Aleshores aquí a Terrassa va ser el COAC que també va fer campanya per salvar l'edifici?

J.P.: Aquí va ser el COAC amb l'Òmnium, van organitzar el Salvem el Motor Aymerich i va anar bé. Era l'època en què el conseller [de Cultura] era el Max Cahner i va dir «doncs comprem l'edifici». I què hi farem? Ja ho veurem.

Í.: És aquest primer pas que dèiem de parar l'amenaça.

J.P.: Sí, perquè aquí ara hi ha el museu, però jo sempre dic que aquí hi podria haver hagut un institut, o un centre popular, o... Un cop l'has comprat, hi podries haver fet aquí dintre un institut, per què no? O hi podrien haver fet un CAP, una biblioteca, per què no? Va coincidir que s'hi va fer un museu. L'edifici en si ja té un valor; entenc que aquí al mig de la Rambla, amb el valor del preu per metre quadrat, tenir-lo sense ús era complicat. Hi ha una singularitat, que és: el patrimoni industrial -a diferència de reivindicar un castell, una església- està en sòl urbà i això té una plusvàlua econòmica. És diferent que tenir un castell i mirar-te'l en un sòl rústic que no hi pots fer res [perquè] no val res, aquell sòl. El sòl industrial val molts diners, i per tant això també s'ha de considerar. Mantinc aquí mig de la Rambla un edifici? Això és una plusvàlua econòmica. En canvi, si estigués al mig del bosc, guardem-ho, cap problema. Això és important: el patrimoni industrial està en sòl urbà i l'altre tipus de patrimoni, no. Això condiona, a vegades, actuacions que no s'han fet correctament en aquest sentit.

[...] També t'haig de dir que en aquell moment es va salvar [el vapor Aymerich], si fos ara, no sé si s'hagués salvat. Perquè en aquell moment, era un moment de reivindicació molt gran i no hi havia tanta normativa com ara. També va ser molt més àgil administrativament poder-ho salvar, potser ara... Sí que es podria fer, però potser seria més lent.

Í.: Hi podrien tenir a veure la sensació de trencament i les ganes generals de reivindicar-se de les persones a finals dels setanta?

J.P.: Sí, ja et dic, es va aturar un projecte urbanístic aprovat, per això veuràs que als dos extrems tenim dues torres enganxades -està enganxada amb la paret i hi ha un bloc de pisos. I al pàrquing, que tenim per darrera, hi ha un altre bloc de pisos. No sé si eren vuit, nou o set, però hi anava tot un pla urbanístic enorme, aquí, al mig de la Rambla. Val uns diners, tot això.

[...]

La Sala Edison de Figueres

És oportú que dediqui en aquesta tesi doctoral un breu espai al que va ser la llavor, o més ben dit la motivació, de dedicar aquest projecte a l'estudi de l'activisme patrimonial. Tot va sorgir d'una pregunta: quantes Sales Edison hi ha a Catalunya?

Durant la meva infantesa a Figueres havia passat un munt de vegades per davant d'aquelles parets abandonades, plenes d'esquerdes i líquens. Era un edifici vell i tancat a tocar de la Rambla que, malgrat ocupar tota la façana, vivia d'esquenes al carrer i a la ciutat. Va ser una nit d'estiu que, tot passejant amb un bon company, vaig descobrir-ne la història. «És molt fort, no ho diries mai, però aquí dins hi ha una sala de teatre espectacular». Era la Sala Edison o Can Cusí i amagava en el seu interior un impressionant escenari amb un pati de butaques de gran capacitat, un teatre a la italiana que havia estat el goig de la cultura teatral i cinematogràfica de la ciutat des de principis de segle i fins a finals dels anys setanta. Els seus interiors havien acollit grans artistes, espectacles i persones d'arreu de la comarca que l'havien convertit en un dels punts de trobada més destacats de la ciutat. Havia estat testimoni d'esdeveniments històrics tan importants com la Guerra Civil. Aquella troballa em va fascinar. Jo, que aleshores cursava el segon cicle del grau en Història de l'Art, vaig sentir l'urgent necessitat de saber-ho tot sobre el que havia estat el primer teatre-cinema de la província i que, per motius que trobava (i encara trobo) inexplicables, restava tancat. Resseguir i rescatar la vida continguda dins d'aquells murs es va convertir, aleshores, en una missió.

Iniciat sota la tutela de l'enyoradíssim Dr. Gabriel Alcalde, vaig dedicar el Treball de Fi de Grau a l'estudi de la història de la Sala Edison com a bé patrimonial, posant un èmfasi especial en les diferents reivindicacions ciutadanes que, des dels anys vuitanta, havien sorgit per reivindicar-lo. La recerca em va permetre conèixer les singularitats de l'edifici i els esdeveniments més importants de la seva història que, de manera molt significativa, es pot afirmar que no acabà un cop quedà buit i sense activitat. Ans al contrari, el reguitzell d'iniciatives populars que havien anat sorgint al llarg dels anys per reivindicar-lo i defensar-lo feien palès que es tractava d'un tema de ciutat i que posava damunt la taula diversos i important debats. Un punt clau i a tenir molt en compte: es tracta d'un immoble que, impulsat per un destacat empresari i polític figuerenc, Carles Cusí de Miquelet, ha romàs sempre en mans privades. El primer moviment de salvaguarda de la Edison va sorgir motivat per la proposta d'implementació d'un Pla Especial de Reforma Interior que s'interpretà com una amenaça a la seva integritat. Fruit de la campanya que van dur a terme aleshores les i els activistes per defensar-la, la Sala Edison va ser declarada Bé Cultural d'Interès Local. El segon (i segurament més important) moment de la història de la seva reivindicació correspon a la seva venda, l'any 2003, a un gran empresari de la comarca, que presentà un projecte per convertir la finca en un gran centre comercial, hotelier i de restauració. Un moviment ciutadà va aparèixer de nou per denunciar la falta de sensibilitat del projecte i la necessitat de preservar l'edifici com a patrimoni cultural figuerenc. El projecte, que administrativament es resolgué com a inviable, va quedar en via morta. Des d'aleshores la Sala Edison es manté abandonada, acollint rates i coloms, a l'espera d'un desenllaç definitiu.

L'any 2015 jo formava part d'una agrupació juvenil anomenada Volats per la Tramuntana. Érem un grup reduït, amb afinitats ideològiques, i ens movia l'afany per alçar la veu en contra d'aspectes de la ciutat de Figueres que consideràvem que calia millorar. Entre aquests hi destacava una mancança greu d'espais de trobada i de cultura. Amb l'objectiu de reivindicar-la com un espai vàlid no només per resoldre-ho, sinó també idoni per constituir-se de nou com a lloc concorregut i popular, vam convertir l'Edison en l'eix vertebrador d'un discurs de

salvaguada; volíem salvar, així ho dèiem, la Sala Edison de l'oblit i de la destrucció, i la volíem retornar a la vida per a tothom. Férem extensiva la idea a la ciutadania a través d'una campanya, que inclogué una performance (la simulació d'un enterrament), la llegida d'un manifest i la recollida de signatures. Seguírem així l'estela de les altres generacions que ja ho havien fet abans que nosaltres, però aportant-hi una nova visió: la de l'obertura de la campanya a tots els sectors de la ciutat. Preteníem, perquè ens semblava important, que totes les veus que volguessin poguessin opinar. Era essencial promoure la participació i fer extensiva la presa de decisions: per què i com calia salvar la Sala Edison? Quins nous usos hauria d'acollir? Vam organitzar una trobada oberta a tothom que va tenir lloc en una de les sales de la biblioteca municipal. Ens hi aplegàrem un grup prou nombrós format per erudits locals, membres d'entitats de la ciutat i participants de les antigues campanyes de salvaguarda. També vam fer un col·loqui participatiu que va tenir lloc al mític bar Royal de la Rambla, a escassos metres de la Sala, actualment desaparegut. Sortírem als diaris perquè el mateix propietari hi assistí (tota una fita); el convidàrem a parlar i, entre les idees que va expressar, recordo especialment la de titllar-nos (als de la campanya) de conservacionistes. He reflexionat força sobre aquesta noció al llarg de la confecció d'aquesta tesi. En tot cas, malgrat tots els esforços, la campanya no va reeixir. La falta de lideratge i d'un objectiu clar i concís en comú potser en foren les causes.

L'any 2021, ja en plena tesi, torno a implicar-me amb el tema, aquesta vegada de la mà de l'Associació Cultural La Figa, la raó de la qual és la defensa de les festes populars i la recuperació dels espais en desús de la ciutat. D'alguna manera hi reconec algunes traces del caràcter que teníem a Volats per la Tramuntana. L'objectiu principal, en aquest cas, és revifar la reivindicació de la Sala Edison com a espai per a la ciutadania; desvetllar el debat de nou. Jo hi participo com a assessora externa: em demanen, donat el meu coneixement i l'experiència en la defensa de la causa, i sobretot perquè estic estudiant com es reivindica i se salva el patrimoni des de les bases populars, si puc formar part de la comissió que ha de crear i impulsar la campanya. Ho accepto amb una condició: l'afer és llarg, feixuc i difícil. Som David contra Goliat. Cal ser-hi, implicar-s'hi i liderar; un aprenentatge que he adquirit fent campanya, però també estudiant-les. Treballem de valent i confeccionem un pla d'acció. Al llarg d'aquells mesos em sento subjecte i alhora objecte de la meua pròpia tesi, que ocupa el meu dia a dia. Amb tot, el moment fundacional de la campanya és l'organització d'una jornada conjunta amb SOS Monuments, una entitat històrica pel que fa la salvaguarda del patrimoni arquitectònic a Catalunya. Durant la jornada visitem la Sala (des de fora, és clar) i parlem amb els comerciants de la zona. Teixim algun pont. L'endemà sortim al diari amb un titular que anuncia les nostres intencions de recuperar, d'una vegada per totes, l'edifici històric.

Malauradament, una vegada més, la campanya mor sense èxit. No hi ha prou mans per implicar-s'hi. Goliat ha guanyat.

La millor manera d'entendre què vam fer i des de quina posició ideològica, sobretot en comparació a l'anterior campanya de Volats per la Tramuntana, és reproduint el manifest que vam redactar. El títol ja és significatiu per si sol. La intenció del col·lectiu era fer-lo extensiu a la resta d'entitats de la ciutat i organitzar més accions. Tanmateix no es va fer públic, i aquest és un bon espai per donar-lo a conèixer:

EDISON DEMOCRÀTICA: VOLEM DECIDIR

MANIFEST

La Sala Edison és un edifici emblemàtic que forma part de la història de Figueres des d'inicis del segle xx. Està catalogat com a Bé Cultural d'Interès Local i, per tant, es troba en l'empara de la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català. Aquesta llei estipula el deure de conservació i manteniment dels elements catalogats per part dels seus propietaris i, en cas d'incompliment, assenyala l'obligació de les administracions competents de requerir les actuacions necessàries per a la seva preservació.

La Sala Edison, que és patrimoni de la ciutat, ha estat un motiu de reivindicació recurrent al llarg dels anys per part de diversos col·lectius, que han pretès recuperar-la de l'abandonament i donar-li una nova vida. Malauradament, a dia d'avui l'estat de l'immoble és encara indigne, i el seu rescat continua essent una llosa que carreguem entre tots/es.

Davant els anuncis periòdics, per part de l'Ajuntament de Figueres, de l'inici d'accions que permetin desencallar-ne l'estat i aplicar-hi un projecte important per a la ciutat, els i les sotasignats d'aquest manifest alcem la veu per dir que:

- La Sala Edison és un edifici protegit i representatiu de Figueres, i com a ciutadania volem estar informats i volem opinar sobre els nous usos que se li volen atribuir.
- El patrimoni cultural és un element amb vocació pública que no es pot entendre deixant de banda el teixit social on s'insereix.
- El dret al patrimoni i a la cultura, així com el dret a la participació, són principis fonamentals de les democràcies consolidades.

Les notícies publicades als diferents mitjans sobre els possibles projectes aplicables a la Sala Edison no revelen cap dada sobre les decisions que se n'estan prenent al respecte («perquè funcioni és important la discreció» [sic]), fet que genera una opacitat i una manca de transparència incòmoda per a tothom.

És un greu error blindar la presa de decisions sobre la Sala Edison o sobre qualsevol altre tema de rellevància per Figueres: la veu de la ciutadania és essencial per garantir la satisfacció dels interessos col·lectius, i no només dels d'uns quants.

Per tot això, EXIGIM QUE LA DECISIÓ SOBRE EL FUTUR DE LA SALA EDISON SUPERI EL BINOMI PROPIETAT PRIVADA – AJUNTAMENT DE FIGUERES I TINGUI EN COMPTE EL CONJUNT DE LA CIUTADANIA FIGUERENCA, en tota la seva pluralitat, de manera que s'emprenguin totes les mesures necessàries per garantir la participació ciutadana en el procés d'adjudicació d'un projecte de rehabilitació i de nous usos per a l'edifici.

Associació Cultural La Figa i tota la resta de sotasignats

Figueres, 2 de maig de 2021.

El març del 2023 la premsa local anuncia que el propietari de l'immoble ha arribat a un acord amb el govern municipal i que «El projecte de la Sala Edison de Figueres costarà 45 MEUR i inclourà un hotel boutique amb piscina i galeries comercials. L'Ajuntament ampliarà el sostre edificable fins als 10.000 metres quadrats i permetrà encabir-hi l'actuació». Sembla que Goliat se segueix imposant però aquí, la pregunta important és: sorgirà de les cendres, de nou, David i farà sentir la seva veu? Sens dubte el cas de la Sala Edison és digne de ser tingut en compte, i ha estat un motiu d'inspiració inestimable per l'elaboració d'aquesta tesi.

